

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

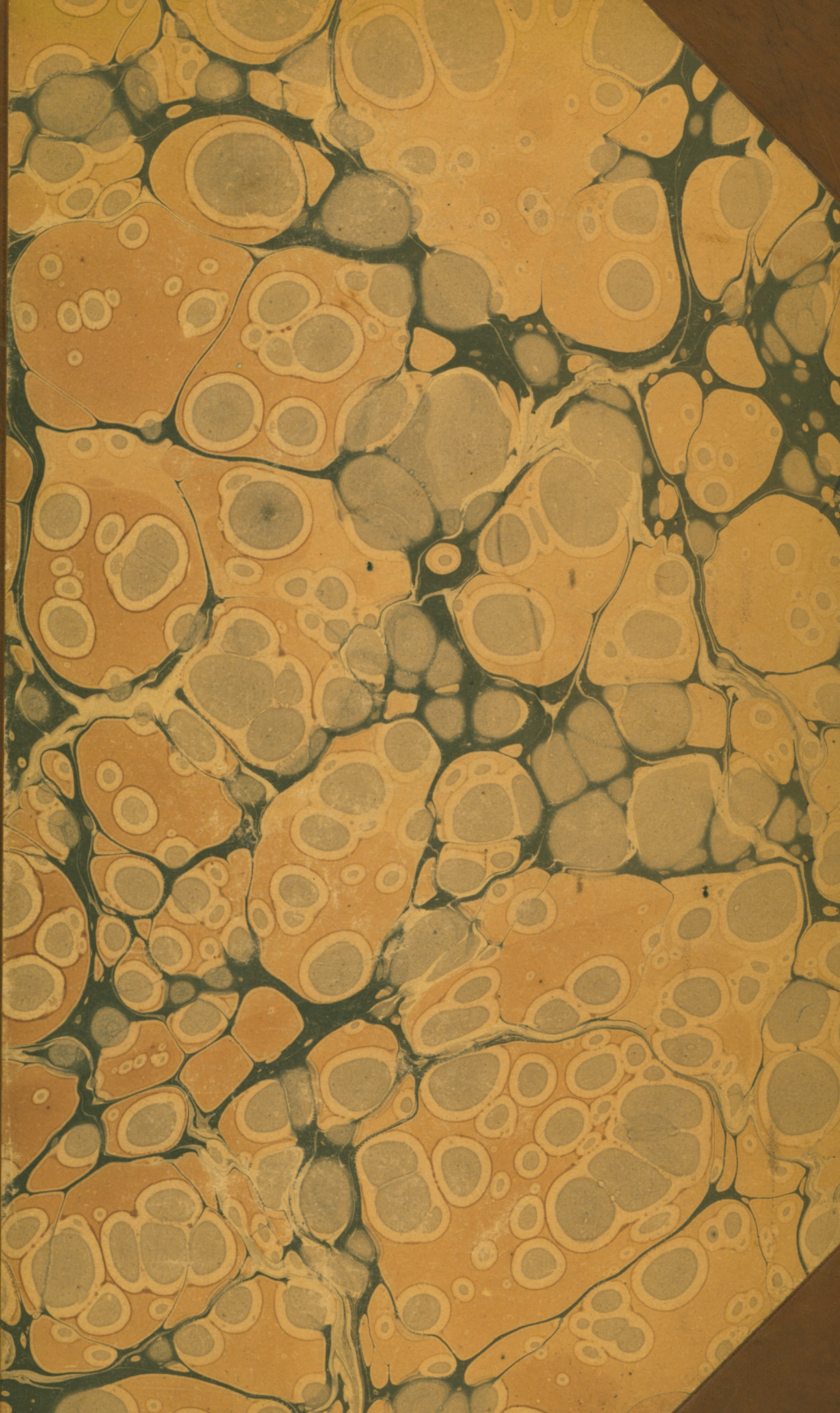
Ophavsret

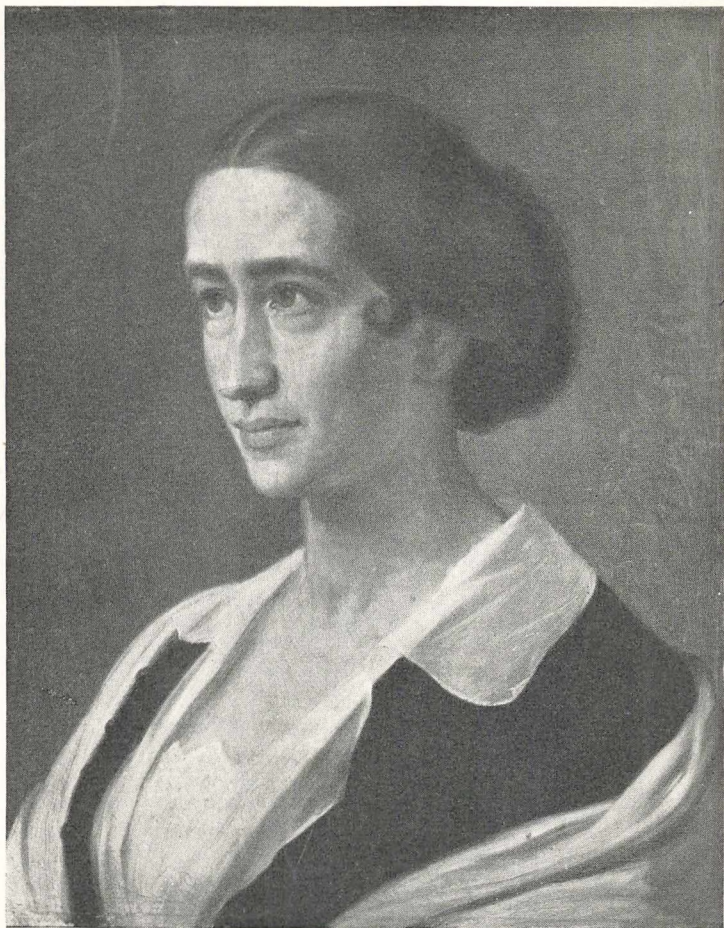
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Breve fra og til
JOHANNE LUISE HEIBERG

ANDET BIND · 1867-90

GYLDENDAL

Breve fra og til

JOHANNE LUISE HEIBERG

ANDET BIND · 1867-1890

GYLDENDAL

1955

Breve fra og til
JOHANNE LUISE | HEIBERG

Johanne Luise Heiberg.

Efter Gipsafstøbning i Aarhus Museum af H. W. Bissens Statue 1861.

Breve fra og til
JOHANNE LUISE HEIBERG

udgivet af
JUST RAHBEK

ANDET BIND 1867-1890

GYLDENDAL

1955

INDHOLD

II. BIND

Breve 1867—1890	1
Oplysninger	239
Personregister	285
Brevregister	299
Skuespilregister	301
Fru Heibergs Repertoire	304
Billedfortegnelse	319
Forkortelser	320
Rettelser	321

BREVE

376. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.* Søgne Præstegaard ved Kristianssand den 22de Juli 67.

Kjere Fru Hejberg!

Ved at læse Korrektur paa tredie Udgave af „Maria Stuart i Skotland“ (og hvortil jeg henviser, da jeg har foretaget mindre Forandringer og navnlig i sidste 5 Akt) opdager jeg, at Taylor's Sang er strøget, og Exemplaret, hvorefter der trykkes, er det kgl. Theaters Sufflørbog.

Er Meningen, at den skal stryges ved Opførelsen, da er den aldeles bestemt urigtig. Jeg lod Sangen være borte de Par første Forestillinger, indtil Stykket spillede sig saa overmaade hurtigt, som det for største Delen skal spilles, hvor- 10 efter jeg strax tog den op. Jeg satte min bedste Coupletsyngerske til Rollen (Fru Wolf) og med gribende Virkning. Har De en Herre, som kan synge den smukt, da er dette bedre, men har De ingen saadan, da gjør en Forandring snarest mulig og paaskyd mig som Foranledning.

Der er i somme Stykker somme Scener, som ere rent musikalske, endog uden 15 Sang, er en Hvile i et lyrisk Indtryk, som fortones stemningsfuldt udover Personerne og Situationen, og her er Musik paa sin Plads, — de Æsthetikere, som have ment det anderledes, have derom været fejltagende; thi er Stedet musikalsk, saa Musik.

Et saadant Sted er Scenen efter Dronningens Bortgang; der kan ikke mere 20 tales, og dog er Situationen fuld. Der maa altsaa synges, hvis man ikke vil tage det, som ligger uforløst, og kaste det bort.

Forsaavidt det er sandt, at Dahlqvist, som Aviserne berette, skal gjæste det kgl. Theater, da gratulerer jeg Dem — først til at Nordens større Skuespillere kunne gjæste hos Eder, hvilket (brugt med Forstand) er en Velgjerning for Sce- 25 nen som for Publikum; — dernæst til at Valget har truffet Dahlqvist, som er Nordens største Skuespiller. Jeg hører, at han før skal have haft mange Unoder, men har nu ingen; hans Spil er helt igjennem ædelt og af overordentlig Højhed. Større Pathos skal man vanskelig høre, skjønt han næsten altid taler med rolig Stemme. Hans Skikkelse er imponerende, hans Blik mageløst.

30 Men faa ham saa til at spille Knox et Par Gange! Jeg har aldrig ovovet at tænke mig, at der levede en Skuespiller i Norden, der saaledes var skabt for Rol- len, før jeg saa Dahlqvist ifjor i Stockholm. Hans dybe Alvor, hans Jernvilje, hans Skikkelse, hans Aasyn, som kan blive Knox portrætlig (De faar paa Bi- bliotheket Portrætter af saagodtsom alle i Stykket nævnte Personer) og hele hans 35 aandelige Væsen paa en Scene er Knox. — Han har ikke lært Rollen, er maaske

dog nu ifærd med den; men det er ham i ethvert Fald en Fryd at lære Rollen; han lever for intet Andet i Verden end at spille Komædie, han gaar paaklædt Kl. 6, naar han skal spille Klokken 7.

Dette i al Hast. Jeg kommer til Kjøbenhavn i September. Min Kone hilser Dem inderligt. Og jeg ikke mindre. Der er saa Faa, som leve i Alvor for Theatret, 5 og det er mig, som er jeg i Familie med disse Faa.

Deres i Ærbødighed hengivne

Bjørnstjerne Bjørson.

377. *Fra Clemens Petersen.*

[August 1867].

Fru Heiberg.

10

Tillader De, at jeg skriver et Par Linier til Dem? Jeg har nemlig paany gjen-nemlæst „Marie Stuart“ og læst den meget omhyggeligt, men jeg kan ikke blive enig med Dem med Hensyn til Rizzio. Det er vel rimeligt, at denne Skikkelse ikke staaer saa afstikkende i Bjørnsons Phantasi som den er kommet til at staae i min og som den vilde blive gjengivet af Hr Schneider, men jeg tager neppe Feil, naar 15 jeg fremdeles paastaaer, at her er givet en Afskygning, som det er Hr Hultmann aldeles umuligt at træffe, og som er af en saa stor Betydning for det Indtryk, Stykket kan gjøre, at hvis den forfeiles, lamslaes den hele Virkning.

Hr Hultmann er som Menneske altfor luvslidt og som Kunstner altfor lidet udviklet, til at han, stadigt holdende sig indenfor Skjønhedens Grændse, skulde 20 kunne give det Dyriske, der kommer frem i Rizzios Angst overfor de Sammensvorne, med tilstrækkelig Kraft og Sandhed; han vil kun have Valget imellem at være mat klynkende eller latterlig. Men før man har eller faaer Dødsangstens Skrig at høre, saa at Scenen formelig begynder at lugte af Blod, saa forvandles de Sammensvorne og Darnley til en Slags larmende Krogjæster, og det Hele vil 25 enten blive raat eller tage sig ud som et af disse blege, naturløse Optrin, hvor-med det kongelige Theater ikke saa sjældent har skamskjændet sine Opførelser af Shakespeare. Der gives ingen Tragødie, i hvilken det Gruopvækkende, det, som Eens dybeste Natur oprøres ved at see paa, ikke findes, og sletter man det ud, saa forspilder man med det Samme dets Modsætning, selve det Tragiskes 30 Idealitet.

Jeg veed, hvad De vil sige til disse voldsomme Udtryk. De vil svare, at De nok selv paa det Punkt skal spille Rollen for Hr Hultmann, og jeg veed godt, at et genialt Scenearrangement virkelig er istand til i en vis Situation, hvor Skue-spillerens Evner svigte, at gribe Rollen og spille den for ham. Men dermed er 35 Sagen ikke gjort. Hr Hultmann vil give Rizzio som den uheldige Secondelsker i Stykket, men hvad Baggrund giver det for Darnleys Mistanke, for de Sammensvornes rasende Had, og endelig Marie selv? Det hænder kun een Gang i Aarhundredet, at en Kvinde brister i Latter, naar en Mand lidenskabeligt erklærer hende, at han elsker hende, thi det skeer kun, naar denne Mand er i Besiddelse af 40 en uhyre Aandens Storhed og Energi, denne paa det Omraade, der ligger saa langt fra det Erotiske, at han synes kold, næsten skrækkindjagende, og Latteren kommer da, naar Qvinden modsat seer denne Feiltagelse og seer ham krympe sig for hendes Fødder. Maries Latter en en hemmelig Frygt, hun slipper, og den er tydelig arrangeret saaledes, men overfor Hr Hultmann bliver den meningsløs. 45

Og hvorledes skulde han frembringe dette Indtryk af noget Usikkert, men i sin Dulghed dog truende, hvorved de Sammensvornes Håd alene kan forklares og alene faaer Vægt for Tilskuerne?

De vil aldrig kunne gaae ind paa at lade Schneider spille Rollen, men jeg vil
5 tage mig den Frihed at gjøre Dem et andet Forslag. Naar De flytter Schram til Knox, Holst til Ruthven og Hultmann til Lethington, saa kunde De sætte Emanuel Hansen til Rizzio.

De har vist kun seet dette Menneske spille i „Kjøbmanden fra Venedig“, og det var grusomt, fordi dette Menneske mangler ethvert Spor af Erotik i sig. Men
10 hvis De havde seet ham i „Hakon Jarl“ eller „Gioacchino“, vilde De vist indrømme, at denne Fyr, der nærmest ligner et Stykke nyslagtet Kalvekjød, dog har en mærkelig Evne til at see interessant ud, og han har indeni sig, hvad der skal bruges til Rizzio. Han er propfuld af Nag, ikke til nogen eller noget Bestemt, thi Sligt lader sig ikke bruge i Kunsten, men i Form af en ubestemt bitter Skuf-
15 felse, forenet med Noget af en trodsig jernhaard Villie. Dertil har han en forfulden Reflexion, der — rigtignok paa en forvirret Maade — ikke tager i Betænkning at give sig af med det Allerhøieste, og Sligt lader der sig nok forme en Rizzio af, medens Hr Hultmann derimod forekommer mig aldeles umulig. —

Idet jeg slutter mit Brev, har jeg en Fornemmelse af, at jeg maa gjøre Dem
20 en Undskyldning, baade fordi jeg overhovedet trænger mig ind i Deres Betænkninger, og fordi jeg ikke forstaaer at skrive mit Brev, som det skulde skrives. Men jeg kan ikke finde en Form for denne Fornemmelse og maa lade mig nøie med at sige Dem, at den er der. Med dybeste Høiagtelse og Hengivenhed Deres

Clemens Petersen.

25 378. Til Ottilia Lasson.

Kjøbenhavn, d: 1 October 1867.

Min kjære trofaste Fru Lasson!

Jeg kan ikke sige Dem hvor rørt jeg blev ved at modtage en Gave fra Deres Haand! En Gave hvorpaa Deres kjærlige Øine i lang Tid har hvilet med Tanke paa mig. Ja, jeg har bevaret Mindet om Dem inderst i mit Hjerte fra min første
30 Ungdomstid til den Dag i Dag, og De veed, vist af Erfaring, hvor kjært et Gjensvar paa vor Hengivenhed er os. Hvor ofte have ikke mine Tanker i de mange Aar dvælet hos min kjære Fru Lasson; enhver Norsk, der kom til Kjøbenhavn, maatte strax give mig Underretning om Dem og Deres, og forrest stod De i Rækken af Dem, jeg glædede mig til atter at gjensee da jeg efter 37 Aar paany gjæ-
35 stede Christiania, og mine Forventninger under mit fornyede Besøg blev kun skuffede i en Henseende, nemlig i, at jeg var for lidt ene med Dem. Jeg syntes, at jeg havde saa meget at betro Dem, saameget, som jeg ønskede Deres Svar paa, saameget Deres Øre skulde lytte til og Deres kjærlige Øine besvare; thi saa underligt det kan synes, jeg har altid havt en Følelse, som om De var min Moder,
40 til hvem jeg kunde sige Alt; ak, desværre, ligeover for min virkelige Moder har jeg ikke havt denne Følelse i den Grad, som ligeover for Dem. Men dette mit Ønske at være ene med Dem, ikke eengang men mange Gange blev til intet, og jeg reiste atter bort fra Christiania med en virkelig Skuffelse. Da jeg i Aar var paa Horten, løb det mig atter rundt i Hovedet, at det var unaturligt at være Dem
45 saa nær uden at see og tale med Dem! Jeg turde ikke komme ind til Christiania;

jeg havde en Følelse, som om det vilde være ubeskedent atter at lægge Beslag paa de Mange, der Aaret i forveien havde viist mig saa stor Venlighed og Opmærksomhed. Dette var min Grund til ikke at komme, ingen anden.

Jeg lever nu paany i Theater-Forretninger op over Ørene. Hidindtil seer det ud, som om man var tilfreds med min Virksomhed; hvor længe denne Tilfreds-⁵hed vil vare, er vist meget tvivlsomt i dette, de onde Lidenskabers Hjem. En Tilfredsstillelse har jeg selv, idet jeg seer, i hvor høi Grad vore ringe Kræfter ved Theatret trænge til Hjelp, og hidindtil har man modtaget denne Hjelp med Anerkjendelse af, at det var høi Tid at den blev ydet, men, som sagt, hvorlænge denne Anerkjendelse vil vare, er et andet Spørgsmaal. Jeg har paataget¹⁰ mig dette strenge Arbeide af reen Interesse for Sagen, og af ingen anden Grund. Naar jeg nu kommer træt og mødig hjem fra Theatret da hviler jeg mig ud indsvøbt i Deres skønne Tæppe, og Hvilen bliver derved dobbelt sød ved Tanken om den Kjærlighed, der betænkte mig med denne smukke Gave, hvis skønne Farver ret fryde mine Øine.¹⁵

Tør jeg nu bede Dem om at bringe alle Deres min hjerteligste Hilsen! Gud holde sin Haand over dem alle, og skjænke Deres „Øiensteen“ sin Helbred tilbage! En særskilt Hilsen til Frøken Emilie og til Hr. Halfdan Kjerulff beder jeg Dem bringe fra

Deres trofaste hengivne

Johanne Luise Heiberg.²⁰

379. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

5' Okt. 67.

Kjere Fru Hejberg, jeg takker Dem for igaar! Der var gjort meget. Hvad synes De om Hultmann, om Ferslew? Om V. Wiehe? Og om Poulsen (tildels) — men især om Fru Eckharts rosværdige Moderation og megen Observance; jeg vil sandelig idag ud forat takke hende.²⁵

Men jeg har idag forlangt af Berner Tredie Udgaves sjette og syvende Scene i femte Akt fulgt (Dronningens Monolog og Afsked) samt en uvæsentlig Forandring med Poulsen. — Herregud, at man plager Eder, gjør Intet til Sagen; ved et Theater skal man gjøre det Bedste man formaar, man har Intet, som er mere magtpaaliggende for dem selv end det.³⁰

Tak, uudgrundelige Frue, ved Gud beundrede jeg Dem ikke en Gang imellem igaar, saa jeg kunde tage et Bothwellsk Sprang over til Dem! —

Deres i Ærbødhighed hengivne

Bjørnstjerne Bjørnson.

380. *Fra Julie Sødring.*

d 12 October 1867. 35

Kjære Fru Heiberg.

Dersom De vidste, hvor forunderligt tryk og rolig jeg taler, staaer og gaaer — med den frydefulde Bevidsthed, at Deres kloge og deilige Øie hviler paa mig; Bliv endelig ikke træt, De maa være meget betænksom og fornuftig med Deres Kræfter. — Jeg troer ikke De forstod mig rigtig forleden. De tænker⁴⁰ ofte, i denne Tid, paa andre Ting, naaer man taler med Dem. Den overordenlige Støtte man har i Dem, dette at vide at intet Stykke kommer til Opførelse, før det

er indstuderet og prøvet tilfulde, det giver os den Ro i vor Virksomhed som gjør at vi arbeider med inderlig Glæde. — See nu paa mig som da jeg var 20 Aar — ret mig hvor det behøves — glem mig ikke, thi, tro mig, mit Ønske er altid frem til Sandhed. —

5 Jeg føler saa ofte Trang til at tale med Dem — men nu maa man jo være samvittighedsfuld med Deres Tid; derfor, naaer mit Hjerte bliver for fuldt, faaer de saadan en lille Lap — saa kan De læse den naaer De faaer Tid —

Tak fordi De kom op til mig forleden Aften med de yndige Børn. — Rose var i Theatret den Aften, hun sad i Logen over Dem i første Etage, hun havde
10 nikket flere Gange til Børnene men de kjendte hende ikke. —

[Uden Underskrift.]

381. *Fra Henrik Hertz.*

Kbh. d. 1ste Nov. 1867.

Kjære Fru Heiberg.

Jeg havde for flere Dage siden tilskrevet Dem, dersom ikke min Tid havde
15 været saa optaget. Den første Gjenopførelse af „Den Yngste“ bivaanede jeg med megen Fornøielse. Der er kommet ligesom noget Phantasierigere ind i den hele Mise-en-scene, hvortil bl. A. de nye smukke Costumer bidrage. Sammenholdet af Spillet maa meget prises. Enkelte Scener, som Slutningen af 3^{die} Act og de to Gamles Talen med Ryggen mod hinanden er aldrig gaaet saa godt og mor-
20 somt. At Hr. Wulff heelt igjennem mindede mig om M. Wiehe, har jeg Intet imod, da der var Heelhed, Holdning og Ro i hans Spil. Men hans svage, ofte hæse Organ er ham meget til Hinder . . . Han burde saa lidt som muligt tale fra Mellemgrunden, men tale ud fra Forgrunden.

I Indquarteringen syntes jeg godt om Frøken Dehn og stemmer ganske med
25 Dagbladets Anmeldelse. Da Stykket overhovedet gaaer saa godt, er det Skade, at Dorph-Petersen fordærver saa Meget.

Dagbladet har gjort en Bemærkning ved Tadeos Lignelse „to hvide Skiver af en Granatfrugt“. Det er udentvivl en arabisk eller persisk Lignelse, men jeg
30 formaaer nu ikke at anføre min Hjemmel. Ønsker Theatret at udelade denne Lignelse, saa kan det med Lethed skee. Man kan forresten ikke gaae saa strengt irette med Lignelser. Taler en Digter om et Fruentimmers „liliehvide Lemmer“, saa er det, strengt taget, en styg Lignelse, da Liliens Hvidhed snarest er Dødens Hvidhed, uden Gjenskin af Blodets Omløb.

Af det sidste Nummer af „Figaro“ seer jeg til min Forbauselse, at det skal
35 være paatænkt at opføre 2^{den} Afdeling af Sigurd Slembe paa det kgl. Theater. Det er da vel ikke muligt. Det er jo især den 2^{den} Afdeling, der er saa forskruet, med lutter tilspidsede Replikker i tydsk Smag, mens Det, der skulde være pikant i Handlingen, bestaaer i, at der er vendt op og ned i Personernes Forhold, saa at Oplysninger, der burde forekomme først, staaer sidst. Herved er hele Dia-
40 logen bleven en Række af Gaader. Vi kan da ogsaa snart vente Halte Hulda, og hvad ikke alt mere! Blandt det Meget, der truer Skuespillet og Skuespillerkunsten hos os i de senere Aar, er der Intet, der er saa farligt som B. Bjørnsøns Poesie. Han har ustridig et ikke ringe Talent; men af en ulykkelig Jagen efter at give noget Nyt virker han kun altfor ofte med falske Midler. Skal en Skuespiller

gjøre ham Fyldest, saa maa han ogsaa tage til falske Midler. — Men hvem skal staae imod denne Vandalisme? Vi savne Heiberg.

Men jeg maa afbryde, for ikke at trætte Deres Taalmodighed. Levvel og bevar mig i Deres venlige Erindring!

Deres hengivne

H. Hertz. 5

382. *Fra Magdalene Thoresen.*

Kristiania den 7de November [1867].

Min kjære Veninde.

Hvorledes lader Gud Dem leve i Deres Arbejde og Kamp? Gandske uskadt og mageligt slipper De nok ikke igjennem, det ligger i Sagens Natur. Men jeg ved ogsaa nok, at skal nogen Nulevende i Danmark drive denne Gerning med et 10 godt Resultat, da maa det være Dem. Jeg har altid lige overfor Dem følt en Smerte ved at fornemme gjennem hele Deres Væsen, at De bar Ævnen til et stort Arbejde i Dem, men nu sad i Stilhed og konsumerede denne mægtige Naturkraft ved Tanken alene. Derfor blev jeg glad over Deres Beslutning, skjøndt jeg nok forstod, at den førte til mere Ufred end Fred — i det Ydre at sige; thi i 15 Deres Sind afsætter Deres Gjerning dog Noget, hvorpaa De kan hvile Dem.

Jeg har længe følt en uhyggelig Sorg over ikke at faa tale med Dem — og istedenfor at bryde med den har jeg lukket mig inde i det Mismod og den Bebrejdelse, som den affødte. Jeg har et Hang i mig fra Barndommen af til at bøje mig ind under et uforskyldt Tryk; dengang var det naturligvis et Slags Mar- 20 tyrium for mig, som jeg bar med en skjult Tilfredshed over mig selv; en Følelse, som vistnok ethvert Martyrium opammer. Nu har jeg det ikke saaledes, thi jeg vil naturligvis ikke have det saa, men jeg er dog ofte hendragen til i sorgfuld Hengivenhed at staa paa Stranden og lade Baaden drage mig forbi, der skulde føre mig over til det forønskede Maal, uden at give Signal, og saa naar det er for 25 silde, synke under den Smerte jeg selv har forvoldt mig. Noget lignende er det jeg i lang Tid nu har følt i mine Tanker ligeoverfor Dem — men lad dette ikke plage eller irritere Dem, min velsignede Frue! Min Kjærlighed til et stort Menneske, maa altid være en Blanding af Smerte og Hengivenhed næsten uden Grændser — og det har sine mange og gode Grunde. Det begyndte hin Dag, da den 30 elskværdige Etatsraad Krieger her i mit Hjem berettede mig, at De var i Norge — et Par Timers Rejse herifra. Da slog der en gammel kjendt Følelse ned over mig, en stille, graadfuld Længsel efter Dem, som jeg troede ikke brød sig om mig, og saa var jeg overgivet til det Mørke, som fulgte med Sligt. — Saa rejste Bjørnson til Kjøbenhavn! Ja det var, og har vedblevet at være, en ejendommelig Fø- 35 lelse for mig, at vide Dem og ham sammen, ham som jeg sætter højest af alle Mænd, Dem, som jeg sætter den største Lid til blandt Kvinder. Jeg elsker Dem og ham med en saa stor Hengivenhed, at den næsten er Banghed og altid Længsel. Ting, som jeg brændende har ønsket at aabne hans Øre og Hjerte for, og som jeg altid har været for betagen af hans Personlighed til at vove mig frem 40 med — har jeg ønsket De kunde sige ham; ak, De og jeg have jo saamange Tanker tilfældes, at De altid ville blive min Talsmand hos ham — men skriv Dem til, og sige: gør ham til et ædlere Menneske, aabn i hans Sjæl en Indgang for de høje Sandheder, saa de ikke blot udsiges, men efterleves — nej! den samme Skyhed, jeg har for at bede et Menneske om Hjælp mod Virkelighedens Tryk, den 45

har jeg og, naar det gjælder en aandelig Forløsning. Men Bjørnson kommer ikke til at staa saa længe stille paa sin Vej, at han ret faaer Øje paa mig, og paa hvad han og jeg kunde være for hinandens Udvikling — derfor bliver jeg den Givende og han aldrig den Modtagende, endsige den Gjengivende; og da giver man jo ud
5 i Luften, og Sligt bærer kun golde Ax. Men lad mig ikke føre dette videre nu; mødes vi en Gang personlig, da skal jeg bedre og fyldigere kunne udtale mig herom til Dem. Jeg har daglig at kæmpe med Sygdom. Mine Nervesmærter have sat sig fast i Ansigtet og hæрге forfærdeligt; hver Uge har jeg et Anfald af dem, som varer tre fulde Døgn. Dette tager Modet fra mig, som De vel kan tænke,
10 og lammer min Arbejdsevne. Jeg skriver vel; men jeg skriver tungt. Saa er her endelig heller Intet i denne velsignede By, der ved Nogetsomhelst kan rive Tanken op fra den hensynkende, slappende Ensformighed, som Forholdene lægge over os. Det Pludselige, det Overraskende kommer aldrig, det Glædelige, som bryder overtvært med Jevnheden — nej, det kommer aldrig! Og sligt er det
15 just, som saamangen Gang har frelst mig fra at synke hen. Ja her maa jeg atter nævne Bjørnen; thi det ringede pludselig paa Klokken, saa Huset rystede, det er Bjørnson! her er jeg med nyt Liv, ny Forventning, put alt det gamle Sumleri i Ovnen — op alle Mand, som Gud har skabt, hans Verden da beundre! Det var gjerne Programmet, som udtalt bares frem med ham. Ja ja, man maa jo hjælpe
20 sig alene; men det ved De selv, at Kunstnernaturen trænger til en anden Næring — nu og da — end den jævnt spidsborgerlige. Derfor glæder jeg mig, saameget jeg formaar midt under Livets Møje, til Foraaret; thi da har jeg tænkt at komme ned til Kjøbenhavn til min elskede lille Sara, og bade mit stivnede Sind i de Unges Lykke. Og saa foruden denne Glæde, tale meget — o, over al Maade
25 meget med Dem og se og høre al den Herlighed, som er dernede i den skønne By. — Men nu har jeg et Ærinde til Dem, som paa sin Vis smærter mig at udføre saa ærligt, som jeg har lovet. Fru Gundersen sender Dem gennem mig et Spørgsmaal, om De, af det Lidet De saa hende udvikle af Kunst, da De var heroppe, har modtaget en saa god Mening om hendes Evner og Begavelse, at De
30 vilde antage hende ved den danske Scene. Hun længes efter noget Større — en større Udvikling og en større Ære. Det er derfor hendes højeste Ønske at faa Lov til at debutere og siden modtage Engagement. Som De maaske erindrer, er hun jo næsten dialektfri, og at hun har en stor, varm og ædel Begavelse kan til visse ikke tvivles om. Hun vil lære, vil højere op — men kan ikke komme nogen
35 Vej her — saa siger hun. Hendes Mand følger hende, men vil leve privat. Dette er Sagen i sin Helhed, hvad videre der kan siges om den ved De selv, og er overflødigt at udvikle nærmere. Hun har jo en forbausende Ungdom over sig, uagtet hun er 35 og hun [har] en stor Naturfylde. Det nordiske Drama vilde tilvisse kunne fremelskes ved hendes Person, naar hun fik Dem til Leder og Raadgiver.
40 Maa jeg nu bede Dem bringe den elskværdige Etatsraad Krieger min venligste og forbindligste Hilsen. Jeg takker ham meget for den tilsendte Bog ligesom for hans Godhed under Opholdet her. — Jeg var sandelig lige ved at græde af Glæde, da jeg saa ham staa der mellem mine Børn midt i Stuen. — Nu min inderligste Kjære! Vil De nu tænke med Godhed paa Deres taknemlige og hengivne

383. *Til Magdalene Thoresen.*

d. 19 Novb. 1867.

Kjære Fru Thoresen!

Først ret megen Tak, fordi jeg endelig hørte lidt fra Dem! Det har ofte været min Agt at skrive Dem til, men optaget i en utilbørlig Grad af Forretninger ved Theatret, har det saagodt som ikke været mig muligt at finde et Øieblik til at 5
gjøre, hvad jeg saa meget ønskede. Det smerter mig ret at høre, at De lever i legemlige Smerter, hvorledes skal vi dog faae Dem rask? Jeg haaber paa Deres Ophold her til Sommer.

Bjørnson seer jeg yderst sjelden, jeg troer, mellem os, at det er ham forbudt af C. Petersen, med hvem jeg har havt et Sammenstød, som jeg ikke kan fortryde, 10
men som har gjort, at han til B. har yttret, at nu gik han ikke oftere ud til mig. Oprigtigt talt anseer jeg dette for et Held paa Grund af min nuværende Stilling ved Theatret; hans hensynsløse Ytringer, mod Theaterpersonalet, ofte af personlig Karakter, gjør, at han i høi Grad er forhadet af dem alle, og kom han ofte til mig, ved jeg, at mangen en Ytring af ham vilde man tro at være fremkommet 15
ved min Paavirkning; dette er jeg nu fri for, men maa til Gjengjæld nu være belavet paa, at han gennem sine Kritikker lader mig føle sin Unaade. Han er ikke sanddru, min kjære Veninde, og hvad er der at gjøre ved usande Mennesker? Intet uden at holde dem langt borte fra sig. Den tapre B har intet Mod ligeoverfor ham, og altsaa maa han lystre, og ikke foretage sig, hvad der mis- 20
hager denne hans Beskytter. Altsaa vi sees saagodt som ikke; jeg mener, at jeg er uskyldig heri.

Hvad nu Deres Ærinde fra Fru Gundersen til mig angaaer, da vil jeg først meddele Dem, at jeg intet har at gjøre med Ansættelser og Afskedigelser ved vort Theater. Dernæst, veed Fru Gundersen, at det nu fuldstændigt er fastslaaet, 25
at Ingen herefter mere maa ansættes fast ved vort stakkels Theater? Der kunde altsaa kun være Tale om Ansættelse saison-viis. Staten vil herefter ikke overtage Pensionerne af nye Kunstnere. De seer vel, hvad der ligger bag denne Bestemmelse, lidt efter lidt at ophæve vort Nationaltheater, og gjøre det til en privat Anstalt. Ny synes mig, at der er meget vovet for Fru Gundersen, om hun spillede 30
her en Saison, og da maaskee dog maatte vende tilbage til Norge. Jeg vil ikke skjule for Dem, at hendes Optræden her vilde sætte vort Theaterpersonale i Fyr og Flamme, og dissers Lidenskaber formaa ikke saa lidt. Hvad Publikum vil sige er tvivlsomt, thi lad saa være, at hun staaer en Deel over vore Skuespillerinder for Øieblikket, — noget saa eminent, at hun kan tage alle med Storm, synes mig ikke, at hun er. Jeg kan derfor kun tilføie, jeg skal paa intet Punkt 35
være hende imod, ifald hun opnaar sit Ønske at optræde her, men Ansvarer herfor, selv om jeg havde, hvad jeg ikke har, Magt til at befale, tør jeg ikke paatage mig. Da jeg personlig talte med Fru G. i Christiania, sagde jeg til hende: De kan jo bruge Deres Sommerferie til, med en Deel af det norske 40
Theater at give nogle Forestillinger i Kjøbenhavn, og dette vil jeg gjentage; det var jo muligt, at hun da i den Grad greb Publikum, at alle Hindringer derved bleve ryddede afveien. Jeg, som kjender vore trykkede Theater-Forholde, troer, at dette maa være Begyndelsen til om muligt at opnaae hvad hun ønsker. De siger, hun taler med en ringe Dialect? Vær vis paa, at den paa vort 45
Theater vil synes stor, saaat hendes Stemme og Betoning vil klinge i høi Grad

fremmed, og ophæve den Eenhed, som mig synes, er Hovedsagen i al Kunst. Jeg vil tilstaae Dem ganske oprigtigt, at det for mig staaer, som om vi opgav den sidste Rest af Holdning ved vort Nationaltheater, naar vi aabnede Dørrerne for fremmede Dialecter, og derved erklærede at Sprogets Eenhed blev opgivet; 5 begynder vi først herpaa, hvor skal da standses? Bjørnson, den samme som har fordrevet dansk fra den norske Scene, mener jo endog, at vi kan optage Svenske imellem vort Personale, med andre Ord Sproget, det vigtigste af Alt, skal være en Biting. Hvortil kan ikke en saadan Anskuelse føre? Dette synes mig er det farlige ved Sagen, men mit Hjerte hænger saameget ved Norge og dets Sprog at jeg 10 ikke her kan eller vil have nogen afgjørende Stemme, selv om en saadan blev mig tilbudt. Kunde norsk og dansk lidt efter lidt sammensmeltes saa at det klingede som en Eenhed for vore Øren, da var jo meget vundet for det store Ønske, der fylder mig og saamange Andre, men jeg troer, at dette Ønske maa opfyldes paa en anden Maade end ved at lade en Enkelts Sprog tilveiebringe en Mislyd; 15 hvorimod et heelt norsk Selskabs Præstationer vilde vænne vore Øren til at finde deres Toner i nært Slægtskab med os, ja saa nært, at de lidt efter lidt kunde formæle sig ganske med hinanden. Dog, jeg kan feile i disse mine Anskuelser, jeg tør ikke afgjøre hvad der er det Rette, og er derfor glad over, at det ikke er mig som skal afgjøre Sagen, at intet Nei eller Ja af mig kræves.

20 Jeg har læst Deres sidste Fortælling „Min Bedstemoders Fortælling“. Den rørte mig fordi De med Deres hele Personlighed traadte mig gennem den imøde. Deres varme Hjerte, Deres brændende Phantasi, Deres kjække Anskuelser talte til mig gennem hver Linie, men, min kjære Veninde, Verden taaler ikke saa megen Oprigtighed, den gyser tilbage. Nogle kan ikke, andre vil ikke see den menneskelige 25 Sandhed i en saadan Skildring. De, der ikke kan, kalde Skildringen umoralsk, de, der ikke vil, forfærdes over at deres Hemmelighed røbes, idet Sløret lyftes og deres rette Aasyn kommer tilsyn; idet de altsaa fordømme sligt ligeoverfor Verden, beroliges de ved meer end nogensinde at staa ukjendelige og tilhyllede for Alles Blikke. Jeg seer en af disse Sidste har udtalt sig i Deres norske Aftenblad; 30 — maaskee det ogsaa kan være en af de Første. De fleste Qvinder gaa saa dagligdags Livet igjennem, komme i saa faa Fristelser, i saa lidt Strid med dem selv og Verden om dem, at de staa ligesom forstummede ligeoverfor saadanne Kampe uden Anelse om deres Tilværelse, og hvor mange Mennesker kan forstaae, hvad de ikke selv have prøvet? Hvor ofte sige vi ikke til os selv: saaledes kunde jeg 35 aldrig bære mig ad, og hvor studse vi ikke senere ved, at vi netop kan gjøre, hvad der forekom os som en Umulighed. Dog, et Liv maa leves, for at Livet kan bedømmes, og hvor mange leve et virkeligt Liv?

Jeg veed ikke ret om det Liv, jeg for Øieblikket lever, kan kaldes et virkeligt Liv, idetmindste er det en Kamp og heri er jo unægtelig noget, som er Liv. Ak, 40 min kjære Veninde, hvor er det dog suurt at have med Aandløshed og Bornethed at gjøre! Og dog tænker jeg tidt, hvor saadanne Mennesker dog ere lykkelige! De have intet Savn, ingen Tvivl, ingen Smerte, tilfredse med dem selv i Alt, ere de forvissede om, at Alt hvad de gjøre er vel gjort, og at Alle maa see op til dem med Beundring. Man kunde blive rasende over al den Elendighed, men da man 45 ikke længe kan udholde at rase, synker man ned i Modløshed og Bedrøvelse. Misforstaae mig ikke! Jeg har for Øieblikket intet at klage over med Hensyn paa min personlige Stilling ved Theatret. Man modtager mine Vink, man finder sig

taalmodig i, at jeg anstrænger mig, ofte over mine Kræfter, for at puste lidt Aand ind i al den Aandløshed, der er nær ved at qvæle mig; undertiden lykkes det mig virkelig saa at det seer ud, som om det Tomme var fyldt, men inden jeg veed et Ord deraf, er Alt atter løbet ud, og jeg kan begynde forfra. Undertiden seer jeg paa mig selv, som paa en tragisk Figur, der kun er kommet, for at see det syn- 5 kende Skib gaee under, ikke i Kamp mod oprørte Bølger, thi deri er dog endnu et Liv, men synke i Trivialitetens vamløse Vand. Var det maaskee bedre at ophugge det Hele? Maaskee da noget nyt, noget heelt andet, noget friskt, ungt, kraftigt opstod? Jeg troer det næsten nu, uagtet jeg tidligere saa tappert har kjæmpet for at dette ikke skulde skee; men mon det dog ikke er sundere for en Mark en Tid 10 heelt at ligge brak, end Aar for Aar at see den tynde, daarlige Sæd skyde frem uden Kraft og Kjerne? Ligger Marken brak, da haaber man paa en fornyet rig Høst, men hvad Haab ligger i alle disse tynde visne Straa. De gamle Digtværker ere for gamle, de Unge for unge, og Røster mangle saavel til det Ene som til det Andet. Det stakkels Danmark er sygt, dødssygt, hvilken Læge skal helbrede 15 det? Noget Nyt, noget stort gjennemgribende Nyt maa først komme og bringe Livet med, da først er der atter noget at udrette.

Bjørnsons Maria Stuart har vel vakt Nysgjerrigheden hernelde og en Deel Interesse, men varmet har den ikke, og Grunden hertil maa ikke allene søges i vore ringe Skuespiltalenter, den ligger dybere i Digtet selv. Heri vil De vel ikke være 20 af min Mening, men jeg har følt det stærkt ved Indstuderingen, det er et endeligt Værk. Naar man har læst det, læst det ret tilbunds, eller seet det opført, da kan man det og hermed er man færdig med det for bestandig. Det er Kjendetegnet saavel ved Digtværker, som ved Mennesker om de taale at repeteres, om man længes efter Gjentagelsen atter og atter, eller om man siger jeg kan det og er fær- 25 dig hermed. Med Poesien bliver man aldrig færdig, den er som en yndig Melodie, hvis Toner, just fordi de ere kjendte idelig og idelig glæder os at repetere uden nogensinde at forekomme os forældede og gamle; denne Egenskab har Maria Stuart ikke.

Og nu, min kjære Veninde, var det vel paa Tide, at jeg standsede og gav Dem 30 Frihed. Til Sommer have vi meget at tale om. Undskyld min stygge, slette, jaskede Skrift; men Hastværk duer til intet, mindst naar man vil skrive Breve til En, som Dem. Tænk imellem med venlige Tanker paa

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

384. *Fra Signe Hebbe.*

Varsovie den 8 December [1867]. Hôtel d'Angleterre. 35

Min goda fru Hejberg!

Jag kan icke neka mig det nöjet att så här långväga från skicka Dem en helsing och tacksägelse för det kära brevet som jag skall förvara såsom en dyrbar erinran om den stora godhet De från första ögonblicket har behagat visa mig. De var min första kärlek och det är sällsynt att en sådan ungdomsentusiasm får 40 fortleva utan att illusionerna förblekna. Jag skall komma ihåg det när jag allt mer och mer får lära, att inse huru få artister hafva någon annan solside än den, som belysas af rampen, och huru människan deremot är nattsida hos de flesta. Jag skall se på Deras lilla bref och ihågkomma Dem hvargång jag vill förtvifla öfver allt det mörker som finnes der ljuset borde regera i konstens verld, sjelfva 45

ljusets rike. De, kära fru Hejberg och Ristori hafven utgjort tvenne stora ljuspunkter i mitt konstnärslif, hos ingen af Eder är menniskan nattsida! Både hafven I uppmuntrat mig. Tänk om jag kunde förkunna det i alla tidningar! men jag gömmer det i mitt hjerta; der gör det mesta gagn . . .

5 I vår skall det blifva angenämt för mig, att få komma till Rosenvænget. Till dess och allt framgent lefväl, kärasta fru Hejberg. Solmenniska! och glöm ej Deras tacksamma beundrarinna

Signe Hebbe.

385. *Til Henrik Hertz.*

d: 13 Dec: 1867.

Kjære Professor Hertz!

10 Jeg er taknemmelig over, at De ikke opgiver mig reent, men paany har sendt mig en smuk Gave indeholdende foruden det Ny kjære gamle Erindringer, der sætter min Phantasie i Bevægelse og fremkalder mange Minder, glædelige og smertelige. Af det Ny har jeg kun hidindtil, paa Grund af mine mange daglige Forretninger, faaet Deres Pleiedatter læst. Den har i høi Grad interesseret mig, 15 deels ved den smukke Maade, hvorpaa den er fortalt, og deels ved Tanken om, hvor taknemmelig jeg bør være over, at ingen af mine tre Smaa har et saadant Naturel at kjæmpe med, som den stakkels Juditha. Jeg har ikke kunnet faaet denne Fortælling ud af mine Tanker, hvor forførdeligt om sligt var rammet mig!

20 Hvad De i Deres sidste Brev til mig skriver, med Hensyn paa Opførelsen af flere af Bjørnsons Stykker, da er dette mig ganske ubekjendt, og jeg tvivler meget paa, at der kan være Tale herom for det Første.

Der kan vistnok med Rette dadles meget ved Bjørnsons dramatiske Arbeider, og selv om jeg tildeels vilde underskrive Deres haarde Dom om disse Arbeider, 25 forstaaer jeg ikke hvorledes, min kjære Ven kan kalde det „Vandalisme“ at opføre en Digter, hvis Værker, med Rette eller Urette, har gjort en saadan Opsigt, at de udkomme, saa godt som alle i tredie og fjerde Udgave. Det er Dem vist ikke ubekjendt, at jeg har havt Deel i, at Bjørnsons Maria Stuart kom til Opførelse paa vort Theater, og uagtet jeg bedst ved denne Leilighed er blevet bekjendt 30 med alle Manglerne ved dette Skuespil, anseer jeg det endnu for det Rette, at det kom til Opførelse; det har orienteret Publicums Dom; ogsaa Det har seet og følt Manglerne og der er kommet mere Ro i den hele Bedømmelse af Bjørnsons dramatiske Frembringelser; alle Forstandige have følt en Mangel ved disse og ikke faa have, netop ved at see Arbeidet fra Scenen, gjort sig Rede for, hvori 35 Manglen ligger. Dette mener jeg er et Resultat, som netop det kl: Theater kan være bekjendt at have bidraget sit til. Havde Theatret haardnakked sat sig imod at opføre et Eneste af Bjørnsons Stykker, og det blev aabenbart, at Huset var laaset fast til for disse Arbeider, da er jeg vis paa, at Stemningen var blevet lidenskabelig for dem og [havde] fremkaldt en overdreven Jubel, naar Bestyrelsen dog 40 tilsidst tvungen af denne Stemning var blevet nødt til at aabne Dørrerne for dem. Jeg anseer derfor Theatrets Holdning i denne Sag for den ene Rette, men deraf følger ikke, at det er nødt til at opføre den hele Skare af disse besynderlige Skuespil; men selv om man endnu engang forsøgte et eller andet af dem, troer jeg, at det kl. Theater kunde prise sig lykkelig, om dette var dets eneste Tegn paa 45 Vandalisme, som det i de senere Aar havde gjort sig skyldig i.

De siger, at vi savne Heiberg? Ak det er vist, at idetmindste jeg savner ham, men hvem stod siden 49 frem for at kjæmpe ved hans Side, medens han hævdede sit kritiske Standpunkt? Hvem skjønnede paa ham i de senere Aar af hans Livs Virksomhed? Hvem gjorde hans Sag til sin? Ja, jeg kan ikke i dette Øieblik tilbageholde at sige det, ikke i Vrede, men med et vist Veemod: da Heiberg 5 traadte til Theatret i 49, skrev De Deres „100 Aar“. Var der en eneste Stemme, der reiste sig til hans Forsvar, da han af Varme for Smagens Reenhed lagde sig ud med hele Verden? Taug ikke Alle, selv de, der burde have talt, de, hvis Sag han i Kampen, ret beseet, egentlig førte? Dog lad mig tie med denne Smerte, jeg har følt, dybere, end nogen aner, — ja — tie. 10

Lad mig nu ønske Dem, Deres Kone og Børn en glædelig Juul! Gid det nye Aar maa bringe noget godt for os Alle og for vort stakkels Fædreland.

Deres hengivne Veninde

Johanne Luise Heiberg.

386. *Fra Henrik Hertz.*

Kbh. d. 18de Dec. 1867. 15

Kjæreste Fru Heiberg.

Jeg seer med Bedrøvelse, at De i et Par Punkter miskjender Deres gamle Ven. Naar De siger i Deres Skrivelse, at det neppe kan være mig ubekjendt, at De har havt Deel i at Bjørnsons Maria Stuart kom til Opførelse, da kan jeg ved min Ære forsikre Dem, at jeg ikke engang har havt en Anelse derom. Jeg staaer al- 20 deles udenfor Theatrets indre Liv og veed ikke Andet end hvad jeg kan læse mig til i Bladene. Men desuden, mod Opførelsen af dette Skuespil har jeg egentlig Intet yttret, men kun mod Consequencerne deraf. Jeg respecterer de Grunde, De anfører for at Theatret har opført det, men mener dog, at et saa formløst Product var bedst holdt borte. Det kan ikke spilles; hvis De havde paataget Dem Marias 25 Rolle, vilde De uden Tvivl have fordret store Beskjærelser; og Darnleys Rolle kan Ingen udføre.

Bjørnsons og Ibsens Arbeider opnaae ganske rigtig 3, 4 Oplag. Hvad der udkommer paa det Gyldendalske Forlag er knap publiceret før der bebudes et nyt Oplag, saaledes i denne Tid Peer Gynt, der dog skal være et forfeilet Product. 30 Det er maaskee Skandinavismen, der gjør det. Thi hvorledes skal man forklare sig, at et saa smagløst Arbeid som Brylluppet paa Ulfsbjerg gjør den eksempel-løse Lykke? Paa dette Skuespil burde der sættes som Motto: „Du skal ikke true, naar du ikke vil slaae!“ Hvert Øieblik troer man, at de Handlende ville gaae over til Mord und Todtschlag; men saa blive de bløde om Hjertet, erkjende hin- 35 andens gode Egenskaber og forsones.

Det andet Punkt angaaer „Hundrede Aar“. Jeg har nok vidst, at De ikke biligede denne Slags Anskuelser af Theaterbestyrelsen. Men jeg har ikke kunnet troe, at De antog den skreven mod Heiberg, mens den heelt igjennem indeholder den største Anerkjendelse af hans Værd og Betydning. „Hundrede Aar“ er skrevet 40 mod den Post, der blev givet ham, altsaa mod Ministeriet. Dette erkjendte Madvig meget godt, men uden at han tog mig det ilde op; tvertimod var han fra den Tid maaskee venskabeligere stemt imod mig end før, i det Mindste indstillede han mig kort efter til Ridderkorset. At Bogens Polemik gjaldt Posten alene, er bl. A. ganske tydeligt af en Yttring af Philemon (mine dram. Skr. 13de B. pag. 45

328.), hvor der siges: „Dersom Heiberg om nogle Aar enten træt af denne byrdefulde Post eller af Længsel efter Otium til digteriske Arbejder, træder fra, kan De da nævne mig en eneste Mand, der turde være skikket til en Eneirecteurs Post?“ Disse Ords Sandhed have vi desværre havt rig Anledning til at erkjende.

5 Tænk blot paa Dorph og Christensen!

Dengang Oppositionen mod Heibergs Bestyrelse viste sig i nogle Blade, kunde det aldrig falde mig ind at tage Ordet til hans Forsvar. Hvis han overhovedet havde fundet et Forsvar nødvendigt, da var han selv en saadan Mester i knusende Polemik, at Enhver maatte ansee det for det retteste, at Forsvaret over-

10 lodes ham. Derimod, kjære Veninde, maa De tillade, at jeg fornyer i Deres Erindring, at Ingen i den Grad som jeg har stillet mig ved hans Side og efter Evne ført hans Sag, saavel i Gjengangerbrevene som, hvad hans Theaterbestyrelse angaaer, i mine „Ugentlige Blade“. Dette har han jo ogsaa selv erkjendt. (See hans „Riimbrev til Knud Sjællandsfar i Paradis“ og et af hans trykte Breve til

15 mig.) Jeg har ikke gjerne rørt op i disse gamle Omstændigheder. Men jeg kunde ikke taale den Tanke, at min kjære mangeaarige Veninde, hvis Velvillie er mig saa dyrebar, ogsaa regner mig til dem, „der tav, da de burde tale.“

Det er mig kjært, at min „Pleiedatter“ har behaget Dem. Foruden Dem er der to Familier i min nærmeste Kreds, der har Pleiebørn og samme Glæde og Til-

20 fredsstillelse af dem som De af Deres.

Med Hilsen til Deres elskværdige Smaapiger, med Ønsket om en glædelig Juul og et lykosaligt Nytaar

Deres til alle Tider uforandrede Ven

Henr. Hertz.

387. *Fra G. Berner.*

Lørdag Aften Kl 9 [den 28. December 1867].

25 Scenen i 4de Act ledsagedes helt igjennem af stærk Hyssen og en enkelt Pipe fra Parterret, men Forestillingen blev ikke afbrudt. Bifaldet var kun svagt og det var tydeligt, at der var megen Uvillie og Misstemning i Publicum. Gud give, at man dog maa blive forskaanet for Gjentagelse af slige Scener! — — Proven imorgen er Kl. 12. Med udmærket Høiagtelse og Hengivenhed Deres ærbødige

30 Høivelbaarne Fru Etatsraadinde Heiberg. G. Berner.

388. *Fra Magdalene Thoresen.*

Christiania den 21 Januar 1868.

Min kjære elskede Fru Hejberg!

Jeg sender Dem mit Ønske om et glædeligt Nytaar og min Tak for Deres tro-

35 faste Venskab i det henrundne. Hvis jeg ikke i en saa mærkelig Grad kunde henflytte mig — eller rettere min Sjæl — i Deres Nærhed, fik De meget oftere Brev fra mig; men i denne illusoriske Magt ligger en Mættelse, som næsten er større, end noget Brev kan give. — Jeg har siden jeg modtog Deres sidste Brev havt store Ting for — om de end for Verden kunne synes smaa, for den Enkelte blive

40 de lige store. Jeg kan jo nok vide, at De af Aviser har set mit stakkels Avertissement om mine Oplæsninger — ak! da spurgte jeg Dem i Tankerne mange Gange om Raad. Dette er nu en temmelig abstrakt Maade, at drage sine Venner til Nytte paa; men den er ikke forkastelig. I Valget maa Mennesket altid være ene; thi

Ansaret kan efter min Mening ikke deles, ligesaa lidt som Regnskabet for den evige Domstol kan henføres eller overføres paa nogen Anden. Men, har jeg et Samfund med en anden Aand, da maa min Aand kunne samraade sig med den, og derved enten finde Styrke eller Tilrettevisning. Nu, efter Kamp mellem Skyhed og Vilje bestemte jeg mig endelig. Jeg følte i mig et stærkt Spørgsmaal rejst 5 af al den Lumskhed og vrang Opfattelse, som for en stor Del har mødt mig heroppe: Skal jeg blive eller skal jeg bryde Baandet med en stærk Haand og rejse? Jeg følte, at jeg under disse Forhold ikke vilde være istand til at faa Halvdelen frem af den Digtning min Sjæl rummer. Jeg staar uryggelig paa en folkelig Grund — jeg sætter Personligheden ind i Alt, hvad jeg foretager mig, men da 10 maa jeg have Hjerterne med mig i tryk Forstaaelse og Hengivenhed, denne Væxelvirkning maa til, eller min Evne sygner hen og dør. Man maa tro mig fra først til sidst, ellers rejse de mørke Magter sig i mit Sind, Nag og Melancholi, — og saa er jeg navnlig i min Alder, fortabt. Nuvel! Lad mig byde Dem ind til et nærmere Møde, tænkte jeg, i en slig personlig Sammenkomst, kan Intet af alt 15 det Vrøvl Verden kaster imellem Aanderne trænge ind. Og jeg vidste jo, at jeg skjult for Menneskene bar paa en mærkelig Evne, som aldrig var bleven nyttet — jeg vidste, at jeg var født Improvisatrice. Godt, forsøge det paa denne Maade! Desuden skal den Digtning, som rejser sig fra folkelig Grund, kunne løfte det levende Ord mellem Folket, og da bliver jo igjen Fortællingen og Eventyret den 20 Digtning, som ligger nærmest dette Begreb — thi den dramatiske behøver til sin Fremtræden et Medium, et kunstnerisk Aparat, for at forstaaes, og herved træder Digteren da frem paa anden Haand, medens Fortælleren kan give direkte fra Hjerter til Hjerte.

Nu, dette var da omtrentlig min ledende Tanke. Ogsaa spurgte jeg Ingen om 25 Raad, jeg bad et Par yngre Mænd om Bistand, fik den i rigeligt Mon, og Sagen lykkedes, jeg er sandelig kommet Folket meget, meget nærmere, og det kan gjøre mig baade ondt og godt. Jeg kan ikke sige Dem, hvor pinligt jeg har følt det, at jeg uden Lov og Dom var klassificeret til at ro i H. Ibsens og Bjørnsøns Kjølvande, og jeg mærkede godt, at da jeg dristigt hug det tilstelte Slæbetoug af, da 30 gøs mine Venner, da forargedes mine Uvenner. Jeg skulde jo forties — undtagen naar det behagede En at skjælde mig ud — og jeg ved hvor forarget Vedkommende have været, fordi jeg blev min egen Evnes og Sags Fortolker og For svarer — man havde ikke tænkt sig dette, man er saa vant til at Mennesket kommer frem ved sine Evner i de unge Aar; thi de pleje sjelden at ligge aldeles ube- 35 mærkede hen. Ak, Gud være takket, det gik mig godt; thi uagtet Troen paa min Ret var saa fast i mig som et Fjeld, skjælv og græd dog min Sjæl ved at skulle saaledes op i det skjærende Lys. Nu skriver jeg paa et Digt (Resignationen) til næste Gang, og det vil vel indtræffe i Midten af Februar. Man maa jo komme til at forstaa, at min Prosa ligesaa let kunne fremsættes i Rim, og at mine Folke- 40 livsbilleder ikke ere Fotografier men Digtninge. Ak, min høje elskelige Veninde! tag ikke disse mine Udtryk som Forfængelighed og dum Indbildning — jeg kjen der godt Afstanden mellem mig og det Store, jeg har ofte været ved at svimle og synke i den Kløft. Men De ved jeg udtaler mig uden Forbehold til Dem, og naar jeg da har sagt hvad en naadig Gud har givet mig at kunne, da har jeg ingen 45 Forfængelighedens Baghold, som ligger og smaaleer over det snedige Foster den har sendt ud i Livet med Beskedenhedens Maske, ligesom Sjakkerjøden smiler

til Sønnen, der snyder ti Gange saa godt som han selv med sit unge ærlige Ansigt. . . .

Jeg glæder mig over hvad De sagde om „Min Bedstemoders Fortælling“. Tro mig, naar jeg engang tager Pennen fat til et lidet Udkast af mit Livs forskjellige 5 Stadier, da skal jeg føre en Kommentar frem til denne lille Fortælling, som skal aabne Øjnene paa Adskillige. — Hvorledes mon det gaar med Fru Gundersens Ansøgning? Dunker har skrevet og sendt den for en Tid siden . . . Hils de søde Smaaalfer og vær selv hilset tusinde Gange fra Deres trofast hengivne

Magdalena Thoresen.

10 389. *Fra B. Dunker.*

Christiania 10 Febr 1868.

Naadige Frue.

Ved De, hvad der for mig er Hovedindholdet af Deres Brev, hvad der lyser og varmer mig ind i Hjertet, medens jeg føler det brænde paa mit Hoved som gloende Kul? Det er Begyndelsen, at De blev glad ved at see mit Navn under 15 det Brev, De modtog, og over at faae nogle Ord fra mig. Døm da om min Ydmygelse ved Bevidstheden om ikke at have skrevet andet end et dumt Forretningsbrev om en dum Forretning.

De viser mig paa den smukkeste og yndigste Maade Deres Godhed og venlige Sindelag ved den omhyggelige Redegjørelse for de Grunde, der bevæge Dem 20 til ikke at kunne imødekomme min Begjæring. Jeg billiger alle disse Grunde og deler dem ganske. Som Theaterdirectør har jeg altid næret de samme Anskuelser, og forsaavidt som et Theater som vort gav Adgang og Rum for noget saadant som Anvendelse af et Princip i dets Bestyrelse, har jeg ogsaa søgt at handle derefter. Jeg følte mig altsaa meget liden og skamfuld ved i Deres Brev at see, hvor- 25 ledes min Begjæring havde været en Forsyndelse mod min egen Kunstanskuelse, og hvorledes denne Forsyndelse netop var begaaet ligeoverfor den, mod hvem jeg netop af alle mindst vilde og burde optræde med Begjæring om at handle efter et Princip, der i Grunden fornægter Kunstens ideale Fordringer.

Jeg maa bede Dem, naadige Frue, tro ikke, at jeg er en Barbar, uagtet min 30 Gjærning vidner imod mig. Jeg gik en Andens Ærinde, hvem jeg ikke kunde bære det over mit Hjerte at negte min Bistand, især fordi jeg ved, at hun ikke kommer til Ro i sit eget Sind, førend alle Forsøg ere gjorte og det derigjennem viser sig, at Tingen ikke kan skee. Det er paa denne Maade, jeg altid har forholdt mig imod hende. Og saa tænkte jeg ikke paa det kongelige Theater, men mente, det hyttede 35 sig nok selv og behøvede ingen Hjælp af mine Kunstanskuelser. Men jeg burde have tænkt paa Dem og indset, at Deres Opfatning her maatte være langt finere og høiere end min, og at jeg derfor ikke burde plage Dem med en Begjæring som det var Dem umuligt at opfylde. Derfor beder jeg Dem om Tilgivelse. . . .

Deres hengivne og ærbødige

40

B. Dunker.

Fru G. har indtil videre opgivet sit Forehavende. Men hun kommer maaskee igjen til Høsten — skeer det og gennem mig, skal jeg i ethvert Tilfælde holde Dem fri.

390. Til Karoline Bjørnson.

d 26 Febr. 1868.

Kjære Fru Bjørnson!

Da jeg sidst hos Dem aftalte at vi skulde sees Løvedag Aften, erindrede jeg ikke, at paa denne Aften giver Studenterforeningen sin Forestilling i Folketheatret, en Forestilling jeg af flere Grunde ønsker at overvære. Jeg har to Billetter til 5 denne; maa jeg sende Dem den ene af dem, vi kunne da i Selskab sammen nyde, hvad de unge Mennesker have at byde os? Lad mig med to Ord vide, om De gaaer ind paa denne min Plan. Ved Leilighed fordrer jeg da Erstatning for Deres Udebliven i mit Hjem paa hiin Aften. Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 10

391. Til A. Fredstrup.

d. 25 April 1868.

Gode Fredstrup!

For at forebygge Misforstaaelse skriver jeg Dem, liggende i Sengen, disse Linier til, for at være vis paa, at Frøken Dehn ikke har misforstaaet mig. Shylock taler i anden Akt om at der skal være Maskerade, og beder sin Datter ikke 15 at see ned paa Gaden. I Stykket staaer, at Gratiano og Salanio — (Hultman og Dycker) komme ind maskerede, af de senere Repliker sees, at de, efter de Tidens Skikke, bærer Fakler. Nu støder det unægtelig ved Opførelsen, at see dem komme med Lys i Natten til den hemmelige Flugt ved Jessicas Vindue, og derfor faldt det mig ind, at det Stødende heri vilde blive afhjulpen hvis nogle 20 smaa Grupper med Fakler i Haanden gik over Scenen i Baggrunden fra Kongens Side til Damesiden, inden Gratiano og Salanio traadte ind, men hurtig og i Lystighed maatte dette skee for at Pausen ikke skulde blive for stor forinden Talen begyndte. Tre i den første Gruppe og to a tre i den anden i Domino og Maske, samt Fakler i Haanden. Hvad Dragt de have paa forresten er ligegyldigt 25 da det ikke vil sees i Mørket. Støder nu dette mit Forslag paa Hindringer ved første Forestilling, da maa denne Forbedring vente til næste Gang Stykket gaaer.

Undskyld nu denne forøgede Uleilighed, og Tak for al Deres Hjelp! Med Hensyn paa Forestillingen i Aften stoler jeg ganske paa Deres Nærvarrelse.

...

Deres 30

Johanne Luise Heiberg.

392. Fra Henrik Hertz.

Kbh. d. 29de Aug. 1868.

Kjære Fru Heiberg.

Igaar, da det var Göthes Fødselsdag, den Digter, Heiberg satte saa stor Priis paa, og jeg vist ikke mindre, hang jeg en Krands om hans Portrait og indviede 35 den Gave, Deres mageløse Godhed har skjænket mig, denne „Erindring fra en Ven og en Veninde“, hvis Navne ere sammensmeltede med den bedste Deel af mit Liv, min bedste Virksomhed. — Denne Daase er da af udmærket Arbeid, og jeg har allerede nu bemærket, at Tobakken holder sig i den med ualmindelig Friskhed.

Jeg har idag gennemgaaet den Scene i mit nye Skuespil, hvori et Sted røbede 40 for Dem Hemmeligheden med Chiarettas Forklædning. Men for mig var det ikke let at finde det Sted, De sigtede til; og jeg skal derfor bede Dem, engang ved Leilighed at udpege det. Det kan forresten gjerne være, at en saa øvet Kjender

af Skuespil som De er, lettere kunde finde det rette Spor end just enhver Anden, og mindst Tilskuerne. Hermed vil jeg i al Fald trøste mig. Men om man ogsaa gjætter Sammenhængen, Vished faaer man først i den sidste Scene.

Levvel, kjære Fru Heiberg! Bevar mig fremdeles i Deres venlige Erindring!
Deres hengivne og forbundne

Henr. Hertz.

Min Kone og mine Børn sende mange Hilsener til Rosenvænget.

393. Til Magdalene Thoresen.

d. 31 August 1868.

Kjære Fru Thoresen!

10 En skammelig Hindring stiller sig i Veien for mit Ønske at see Dem hos mig paa Torsdag. Derimod vil jeg spørge Dem om De har Lyst at see Vinter-Eventyret ved min Side Onsdag d. 2 September? Siger De, som jeg haaber, ja hertil, vil De da indfinde Dem ved første Parquets Døren paa Damesiden, det vil sige den, der vender ud mod Kongens Nytorv, da skal Controleuren have Deres Billet
15 til Dem. Efter Forestillingen skal jeg selv besøge Dem til Deres Hjem.

Deres hengivne

J. L. Heiberg.

394. Fra Julie Sødring.

Karleby Præstegaard, d. 1ste September 1868.

Kjære Fru Heiberg!

20 Da jeg veed, at det vil glæde Dem, at faae en god Efterretning fra mig, vil jeg benytte et roligt Øieblik til at sende Dem et Par Ord, og takke Dem for Deres kjærlige Deltagelse som jeg veed De føler for mig. — Min Søn er, Gud være lovet og takket, nu bedre — Feberen har forladt ham, og han sover godt. Han er meget afkræftet og aldeles afmagret i en Grad jeg aldrig har seet før — men det
25 er jo det characteristiske ved Typhus. — Nu er atter Smilet begyndt at vende tilbage paa hans gode kjærlige Ansigt. — Vi strider nu kun med Maven, den er ikke god — men med Guds Hjælp gaar det nok fremad. — — Det var idag saa yndig en Morgen, Solen skinnede saa varmt og oplivende ind i min venlige Havestue — Christen sov en rolig Søvn — saa kom saa mange Tanker over mig, jeg tænkte
30 paa Dem, og takkede Dem for Deres trofaste Venskab De har vist mig nu snart i 25 Aar — takkede Dem for alt hvad De har lært mig. — Saa gik jeg en lille Tour i Haven, Johanne sad hos Christen. — Da jeg kom tilbage var jeg saa oplivet, saa tog jeg min Rolle i „Mester og Lærling“ — og læste lidt i den. — Jeg skal benytte mine rolige Øieblikke til at læse paa den — saa haaber jeg at være
35 i Theatrets Tjeneste fra October. — De veed vel at jeg har været syg i Sommer? Jeg laa til Sengs i en 8 Dage og var længe svag efter. —

Da jeg kom saavidt at jeg maatte tage ud, vilde jeg ud til Dem, men saa hørte jeg at De var bortreist. Jeg lider i denne Tid af en slem Hovedpine, men det er vel en Følge af den Angst, jeg nu saa længe har levet i. — Lev nu vel til vi sees
40 — jeg glæder mig til at tale med Dem. Det er vist et uordentlig Brev De her faaer, men Halvdelen af mig er hele Tiden hos min Dreng. — Hils Deres søde Børn mange Gange fra mig, Deres oprigtig hengivne

Julie Sødring.

395. Til Julie Sødring.

d. 10 Sep. 1868.

Tak for at De i Deres stille Eensomhed har betænkt mig med nogle venlige Ord! Tro mig, mine Tanker have ofte været hos Dem og Deres syge Barn. Ja, saadanne Tider, som den De i Sommer har levet, ere alvorlige og indholdsrige, naar vi selv forstaaer at drage os Indholdet til Nytte, og den, der som De, lever med Gud i Hjertet, paa den ere saadanne Tider ikke spildte. Det er naturligt, at jeg nu bedre end forhen veed hvad det vil sige, at sidde ved et Barns Sygeleie med Angst og Uro i Hjertet, at jeg nu bedre end forhen forstaaer den inderlige Glæde og Taknemmelighed vi føle, naar vor Uro og Angst forvandler sig til Haab og Glæde. Ak, det er jo med disse Følelser vort hele Liv gaaer hen i forskellige Retninger, men ikke alletider ere vor Angst og vor Glæde af saa reen Natur, som de vi føle ved et elsket Barns Sygeleie. Det Smaa griber os kun altfor ofte med sin Angst og Glæde, og først naar det Større indfinder sig, forstaae vi vor egen Vildfarelse og faaer det rette Syn paa begge Dee.

I denne deilige September-Tid lever De paa Landet lykkelig over en overstanden Fare i Ro og Fred, jeg i Theatrets Støv og Lampe-Os midt i de mange bølgende Lidenskaber, hvoraf nogle ere ægte, nogle falske; man kalder denne Verden den Ideale, o Gud hvor ofte træder den os dog uideal imøde! Lykkelige Ungdomstid hvor kun det Første, aldrig det Sidste træder os imøde! Om Ungdommen siger Øhelen schlæger i sin Norgesreise

„De smile i Solen
 „De smile i Skyggen
 „Med noget i Ryggen
 „og intet i Ryggen.

Dette naive Vers er vel ikke den store Digter værdig, og ofte har jeg leet ret hjerteligt deraf, men bag ved det Keitede, ligger dog en Mening, vi Alle kjende fra vor egen Ungdom.

Ved Theatret ere vi midt i at tærskes Langhalm med Gjenoptagelsen af Bjørnsons Maria Stuart, til Ære for Fru Gundersen. Det skjærer mig i Pисken, som man siger, at høre Sprogene saaledes blandede sammen paa vor Scene. Hvad vilde Heiberg sige, om han hørte dette! Jeg holder meget af det norske Sprog, thi det er kraftigt og vellydende, naar en dannet udtaler det; men Alt til sit eget Brug, sagde den vise Salomon; Norsk for sig, og Dansk for sig; blandes de sammen ophæves Eenheden i begge Sprog. Man mærker allerede i Pressen og i Theatret Preludier, der skal tjene som Indledning til Fru G.s gunstige Modtagelse. Jeg ønsker hende alt Held og Lykke; vi kunde vel trængt til at modtage noget Nyt og friskt — ifald hun virkelig er ny og frisk — men sørgeligt er det, at det Urene, det Hensynsløse, altid skal optræde som Prologus ved slige Leiligheder. Forleden Aften i et „Vinter-Eventyr“ udhyssedes formelig Fru Eckardt. De kjender hendes Evner, og jeg troer, vi To ere temmelig enige om deres Værd, men, skulde hun haanes ved Udførelsen af denne Fremstilling, da kom hun aldrig levende fra nogen Fremstilling, og hendes Liv paa vor Scene blomstrer jo ret frodigt i Mængdens Øine. Sagen er, at Fru G. ønskede at spille hendes Rolle, men at Berner afslog dette Ønske. Denne indre Begivenhed i Theatrets hemmelige Historie er naturligviis bragt ud, som Alt andet, i Publikum, og dette skulde jo

straffes. Saaledes har Alt sin gode gyldige Grund, naar man blot kjender Sagen ret.

Den unge Holm-Hansen, som Alle have kastet sig over med feberagtigt Raserie, har, efter min Mening, ikke faa Midler til sin Raadighed, naar disse ved 5 Øvelse blive noget afslebne. Han selv er et net og dannet Menneske, en Mening jeg haaber De vil give mig Ret i, naar De personlig lærer ham at kjende, uagtet dette just ikke er saa let, thi han er taus og indesluttet. Han skriver meget smukt for sig, og det er egentlig igjennem Breve, at jeg har lært ham at kjende.

De troer ikke, i hvilken Grad der melder sig Talenter — om man kan kalde 10 dem saaledes — til vort Theater. Det er som en Epidemie. Alverdens Studenter! Damer, unge og gamle, alle ville de op paa de slibrige Brædder for at snuble over Theatergulvets Ujevnheder. Hvoraf kan dette dog komme? Er Livet saa tørt, at de tørster efter Illusionens Verden? Eller er det kun Pengene — hvoraf Theatret ingen haver — som de vil have fat i? Jeg veed det ikke, men jeg synes 15 næsten, at det er uhyggeligt.

Og nu min kjære Fru Sødring, fremdeles Held og Lykke med Deres Dreng. De savnes stærkt ved Theatret, og naar De kommer hjem, veed De, at De ikke allene vil modtages med Glæde af et heelt Publikum, men ogsaa af

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

20

11 Sep.

Dette Brev til Dem er ved en Misforstaaelse ikke afsendt igaar. Jeg benytter derfor Leiligheden til at fortælle Dem, at jeg nu har seet en ordentlig Prøve paa Maria Stuart, og kan altsaa have en Mening om Fru Gundersen. Ja visselig 25 gjør det godt engang igjen at see et Menneske i slige Roller. Jeg tvivler ikke paa, at hendes Spil vil gjøre Opsigt og Lykke, og jeg haaber at dette baade vil være til Gavn for vort Publikum og vort Theaters yngste Kræfter.

396. *Fra Clemens Petersen.*

d: 14 Sep. 1868.

Fru Heiberg.

30 Da jeg sidst havde den Ære at tale med Dem, for et Aar siden, gik jeg meget bedrøvet fra Dem og besluttede hellere ikke at see Dem mere. Det var dumt af mig, thi det sømmer sig ikke for mig, naar De ytrer Misbilligelse over, hvad jeg 35 gjør, da at blive fortrydelig, selv om Yttringerne ere meget saarende og meget ufortjente. Men nu gaaer det saa, at naar man fortryder Noget og vil gjøre det om igjen, bliver man let usikker, og jeg veed i dette Øieblik ikke ret, om det 40 dengang var Dem, der viste mig Døren, eller mig, der selv gik. Derfor skriver jeg Dem til og beder Dem at modtage mig naar jeg imorgen Eftermiddag lader mig melde hos Dem; jeg kan nok leve uden Dem, men jeg lever slet, thi De og Bjørnson ere de eneste Mennesker, der egenlig vide, hvad et Theater er og betyder, og Theatret elsker jeg meget, mere end ham og Dem og maaske mere end mig selv. —

Med Høiagtelse og Ærbødighed Deres hengivne

Clemens Petersen.

397. *Fra Magdalene Thoresen.*

Fredag [d. 9. Oktober 1868].

Kjæreste Frue!

... Vil De nu, Kjæreste, raade mig Lidt med Hensyn til min Oplæsning. Jeg tror nok, at jeg bør lade det være saa beskedent som muligt, og da ved jeg ingen anden Udvej end at tage Hotel Salen paa Kongens Nytorv, den skal være god 5 at tale i, og rummer 3 à 400 Mennesker. Jeg vil tage 1 Rdlr. Billetten, og saa faar jeg i Guds Navn lade staa til. Nogen Kompromise kan jeg dog ikke tænke det skulde blive for mig. Hvad har nu De at sige mig — eller raade mig? De er den Kloge og den Erfarne i slige Sager — vil De støtte mig, da tror jeg nok min elskede Frue, at De gjør en god Gjerning; thi jeg handler sandelig ikke af 10 taabelig Lyst til Offentlighed — ak! jeg er saa nervøs rystet af mit vedholdende Arbeide, at jeg heller krøb ind i en Høsegaard end traadte frem for Verdens prøvende og maaske spottende Miner. Har De nu et godt Ord, et godt Raad at give mig, saa send mig det skriftlig, og vær ikke fortørnet, min høje Frue fordi jeg anmoder Dem.

Deres taknemligt hengivne 15

Magdalena Thoresen.

398. *Til Magdalene Thoresen.*

d. 12 Oct. 1868.

Min kjære Fru Thoresen!

At jeg først i Dag svarer Dem paa Deres venlige Ord til mig har sin Grund i, at jeg Minut for Minut er plaget, dels af Forretninger, dels af Pers og Pouls 20 Overhængen. Den Beslutning, De har taget, med Hensyn til Deres Fremstilling for et større Publikum, finder jeg meget god i enhver Henseende. Altsaa, Mod, og Alt vil gaae godt. I Haab om at see Dem forinden Deres Afreise forbliver jeg

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 25

399. *Til Magdalene Thoresen.*

d. 16 October 1868.

Min kjære Fru Thoresen!

Deres Venner i Rosenvænget har alt sikret sig Adgangskort til d. 17 October. Jeg sender Dem derfor, med megen Tak, indlagte tilbage, i Haab om, at det vil komme tilpas for Dem, der ellers ingen Billet kunde erholde. Med de bedste Øn- 30 sker for Dem og Deres Forehavende forbliver jeg

Deres hengivne

J. L. Heiberg.

400. *Fra Julie Sødring.*

d. 26 October 1868.

Kjære Fru Heiberg.

Her kommer jeg til Dem og beder om gode Raad. Jeg er temmelig pint og 35 plaget i denne Tid, og skjøndt det jo er et Bevis paa stor Venlighed hos Venner og Folk saa er det dog ikke saa let at komme over. — Sagen er den — paa Torsdag otte Dage, den 5 November er det min 25 Aars Debutdag og jeg ønsker naturligvis helst at være i mit Hjem den Aften, men Folk, og saagar mine egne Børn ere ikke enige med mig heri. — Der er saamænd kommen temmelig frem- 40

mede Mennesker til mig paa Gaden og til Rose og Johanne i Theatret og have spurgt, som om det var en Velfærdssag, „Deres Moder spiller dog vel den 5te November“? naar saa Børnene have svart, „Jeg troer ikke at Moder spiller,“ saa have de temmelig fornærmede sagt, „Herre Gud hvor kan det dog være, jeg synes det maa være en Glæde for hende at see hvor meget man Alle holder af hende.“ — Jeg vil nu ikke tale om min lille Søn Marius, han har vist grædt sine modige Taarer over 20 Gange af Sorg ved Tanken om at jeg ikke spiller — „Herre Gud“ siger han, „det er jo kun een Gang i vort Liv og vi vil aldrig glemme det.“ — Kom hjem til mig en Dag saa skal De see hvor forunderlig den Sag ligger ham paa Hjertet — Mine Venner siger, de troer der stikker en Rosenkilde i ham — det var jo yndigt hvis det var Tilfældet, at sige en rigtig udmærket Rosenkilde. Jeg talte lidt med Justitsraad Berner i Aftes om den Sag — Han ønsker jo helst at jeg skal spille, men jeg troer ikke at han staaer bestemt paa denne Mening, naar jeg absolut vil være fri. — De skulde have hørt Fru Holst i Aftes, hun hørte os tale om det, saa sagde hun bagefter til mig saa venligt „aa spil, det er saa morsomt.“ —

Raad mig nu saa er De sød og god. — At man ogsaa skal have saadan Noget, det har jo aldrig før været Skik og Brug. — Jeg vilde have været ud hos Dem i Dag, men blev, som sædvanlig forhindret. — Skriv lidt til mig —

20 Deres trofaste Veninde
Julie Sødring.

401. Til Julie Sødring.

d. 27 October 1868.

Kjære Fru Sødring!

Jeg svarede Dem ikke strax paa Deres Brev, deels fordi jeg først fik det da jeg sildig i Aftes kom hjem, og deels fordi der ved min Hjemkomst laa en ny Prøveseddel til mig og et Par Ord fra Berner der forklarede mig den forandrede Prøveseddel paa Grund af Deres seneste Beslutning om den 5 November. Jeg saae altsaa at mine Raad vare overflødige. Min Mening om saadanne Aftener hvor man faaer u.g. med Kryds og Slange af Publikum, kjender De, og jeg har vist min Tro af mine Gjerninger, eftersom jeg aldrig selv har godvillig indladt mig herpaa. Men nu vil jeg følge A. S. Ørsteds Exempel under de Konger han tjente, nemlig, at naar en Ting var besluttet, da ubetinget at forsvare den. Altsaa glæd Venner og Bekjendte; og hvad den lille Marius angaaer da vil jeg haabe, at han særlig bliver belønnet paa hiin Aften.

35 Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

402. Til Henrik Hertz.

d: 17 Novb. 1868.

Kjære Professor Hertz!

Da Deres Stykke nu snart staaer for Tour til at indstudies, tillad mig da at gjøre et Par Bemærkninger, som paatrængte sig mig ved Oplæsningen paa Theatret i endnu høiere Grad end ved min første Læsning af Stykket.

Bør ikke den store afgjørende Scene i anden Akts 8 Scene, ende med Fortunios Replik „O, det gjør jeg vist med Glæde! etc — — — etc — — —“, idet han hilser og gaaer ud til høire, og Damerne hilsende til ven-

stre? hvorefter Decorationforandringen skeer til Marchesens Værelse. For det Første synes mig, at Scenen ender med mere Virkning, men hvad der især opnaaes herved er, at de to Søstre ikke bliver ene paa Scenen, thi da kræve Tilskuerne, og mig synes med Rette, en uforbeholden Udtalelse og Opløsning paa Gaadens Sammenhæng, ikke i Stuen ved Siden af, men paa Stedet; ved at undlade dette, 5 mærker man for tydelig Forfatterens Hensigt, at opspare Opløsningen til Stykkets Slutningsscene, og dette gjør aldrig god Virkning.

Mit andet Spørgsmaal til Dem er, om ikke Scenen imellem Fra Domenico og Marchesen i tredie Akts 2 Scene kunde forkortes noget, ja jeg vover at sige reent udelades, saa at Marchesen ved sin Indtrædelse havde erfaret Munkens Ærende 10 bag Scenen. Hvad Munken i denne Scene beretter, har man alt hørt saa ofte, og kjender saa fuldstændig, at Gjentagelsen er trættende og forhaler Opløsningen, som man nu med Utaalmodighed kræver . . .

Jeg havde ved Oplæsningen saa tydelig en Følelse af, at Scenen med Munken langt fra at spænde Tilskuerne mod Stykkets Ende, snarere sløvede Interessen, 15 ja gav dem Tid til selv at løse Gaaden forinden Forfatteren gjorde dette. De veed, at jeg Gud bedre det, ikke sætter stor Priis paa Skuespillernes Dom i Kunstsager, men den Utaalmodighed, som greb dem Alle umiddelbart, i Forening med min egen Følelse, gjør dog, at jeg synes, at jeg maa have min Samvittighed fri ved at meddele Dem dette, og da maa De, som har Magten, gjøre hvad De anseer for det 20 Rette. Jeg frygter for, at det vil gaae Tilskuerne som os andre, at ogsaa de ville blive utaalmodige, paa dette Sted, og det er farligt at vække denne Følelse ved et Stykkes Ende. . . .

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

403. *Fra Henrik Hertz.*

Kbh. d. 21 Nov. 1868. 25

Kjære Fru Heiberg.

Lad mig hjertelig takke Dem for Deres venskabelige Brev og den omhyggelige Udtalelse om de bevidste to Punkter. Som De vil see af den medfølgende Bog, er jeg gaaet ind paa begge Deres Forslag.

Scenen med Munken havde jeg faaet ind for at give en nærmere Udvikling 30 af hans Character, nemlig det Listige ved Siden af det Eenfoldige. Men da Mantzius formodentlig er En af dem, der ønsker Scenen udeladt, saa maa jeg antage, at han mistvivler at kunne gjøre Noget af denne Scene, og saa er det bedst, at den ikke forkortes (hvad der ellers nok kunde skee, saa at Gjentagelserne falde bort) men at den heelt udelades. Det kommer nu an paa, om ikke 3^{die} Act vil synes 35 vel kort mod de andre. . . .

Deres uforanderligt hengivne

Henr. Hertz.

404. *Fra Magdalene Thoresen.*

Christiania den 8de Decmb. [1868].

Min kjære, kjære Frue!

Hvor dybt jeg beklager, at jeg ikke fik tale med Dem før min Afrejse! Der 40 var Saameget, jeg da trængte at tale med Dem om, saaledes: min Oplæsning, en Fremtidsvirksomhed grundet paa dette Foretagende — og andet Mere, som De

med Deres geniale og dog saa sunde Opfattelse kan give Vejledning i; men af dette blev der nu Intet dengang. . . . [Hendes Kræfter svigter, og den yngste Søns Eksamensforberedelser lægger Beslag paa Opmærksomheden]. Jeg har . . . siden min Hjemkomst henlevet min Tid næsten udelukket fra Christiania-Verdenen, og

5 derved har jeg sikkerlig Intet tabt. Mig forekommer det, saa vidt jeg efter Refleksen kan bedømme Hovedklangen, at her er en Hoben urene Kræfter i Bevægelse. Misundelse og Bagtalelse, skjult Arrogance og aaben Ondskab, blandede sig til et Hyl omkring de Steder, hvorfra Harmonien skulde udgaa. Theateret er nu — paa Grund af Vrøvl, thi intet Andet er det, Forfængelighedens usle Vrøvl paa

10 alle Steder — overgivet til Rutinens klingende Kanefart, og Christiania-Folket kan endelig faa sig mættet paa den Lethed, som salig Carl Borggaard led og stred for at skaffe dem — paa alt Højeres og Dyberes Bekostning. En Scene, oparbejdet fra Personlighedens Grund, med Poesiens Malm og Fyld, det har man givet slip paa, da man af de futile Grunde slap Bjørnson. Ja, Bjørnson er jo ikke nogen

15 ædel Mand, det kan jeg i Sandhed have Lov at sige; men hvor han arbejder for en Sag, der har han en stor Indsats at give baade i Begavelse og Personlighed. Man sige længe nok, at han er Egoist, at han rigtignok sætter sig helt ind; men kun for at drage sig selv helt ud, som et Resultat af Striden. Ja, men hvor ere de store Sejre — Kultur- og Verdenssejre — vundne uden der, hvor en Personlighed

20 har været stor nok til at identificere sig med Sagen for at staa og falde med den? En er der jo i Alt, som gjør sig selv til Sagen, og samler alle de spredte Kræfter til et Slag for den. Ak, jeg holder mig nok udenfor, men jeg lider og frydes dog ved hvad der sker omkring mig, og jeg har stundom, og netop i Frastand, en saa stærk Fornemmelse af Fejlgrebene, at jeg er lige ved at styrte mig ud i Kampen

25 og raabe mit Haløj. Men Gud ske Tak, jeg er endelig bleven saa gammel — ikke af Erfaring, men af Smerte, at jeg kan tæmme min Iver. Jeg sidder stille, ak saa stille, at jeg hører den Stilhed, hvori jeg sidder. Og her prøver jeg den menneskelige Kraft i mit Væsen, om jeg til Uretten og Ondskaben kan sige med Sandhed: jeg tilgiver — og om jeg fra dette opnaaede Standpunkt vil kunne sige: Gud vel-

30 signe Jer Alle! Ja sandelig jeg er bleven prøvet dette Aar! og kan jeg faa det til at glide hen over mit Liv uden at afsætte Nag og Bitterhed, da har jeg endnu Mer end før at takke Gud for. — En Specialitet føler jeg stor Trang til at fortælle Dem, og det har jeg følt lige siden min Hjemkomst; thi jeg tror De vil forstaa mig — at sige: hvis De tror mig. Tror De mig ikke, da er det Hele Dem na-

35 turligvis en Udflugt, et Fif, eller hvad det nu kan hedde. Bjørnson har heroppe sagt — som Undskyldning for, at han har erklæret, aldrig at ville have Noget med mig at gjøre, ja at han endog har bedet Dem gjøre mig opmærksom herpaa — at „Min Bedstemoders Fortælling“ var en fuldstændig Kopi af ham, hans Hustru og mig selv — kort: en Offentliggøeren af hele vort — som han kalder

40 det: aandelige Ægteskab. Ja han har betroet mine Venner, at han kjendte den igjen, Replik for Replik! Derved, kan De vide, er han jo bleven berettiget til at trække sig tilbage fra min Omgang. Dommen over dette Foretagende tror jeg nok, at jeg, som Kvinde, trygt kan overlade til Andre — selv mine Ikke-Velyndere! Men med Hensyn til Bogen, vil jeg tale, og engang — om Gud giver mig

45 Leveaar, offentlig klare Sagen; thi mine Bøger ere min Sjæls Børn, og naar man lyver paa dem, da skal jeg vide at tage dem i Forsvar — mod Uforstand og ond Vilje; i en Bedømmelse har jeg kun en gjemt Taare og et hemmeligt Suk men

mod Løgnen har jeg Sandhedens uforfærdede Mod. De vil høre mig! Jeg havde skrevet en Fortælling — til den norske Samling: „Ved Løvfalds Tid“, og jeg havde følt en underlig dyb Misfornøjelse med den, den var næsten „Min Bedstemoders Fortælling“ omvendt. Den hang saa besynderlig udenpaa, og jeg var just i den Tid saa dyb i mit Sind, at jeg næsten ikke fik et Ord frem, som ikke min egen Følelse, min indre Dommer forkastede som kold og affektert. Da sprang paa en Gang, jeg kan sige hovedkuls hele min Følelse op i Fortællingen. Den gamle Jomfru jeg havde skildret — med sin røde Næse — blev til min Enke! Flere Kvinder jeg havde mødt i Livet, som stille Koner og Mødre; men hvis hurtige, ved Anledning opflammende Væsen forraadede den Ild, som aldrig blev brugt — slog jeg sammen og fik endelig en saadan Force lagt paa en Enkelt, at jeg i hendes Sjæl kunde rejse Miraklet. Kjærligheden er i den unge Alder ikke et Mirakkel, ligesaa lidt som Troen i den Sjæl, hvor aldrig Tvivlen har nedtraadt Grunden. Det var Miraklet jeg vilde skildre. Jeg tog dertil en af disse Kvinder med det stille, stærke, lidt døsigte Ydre, som formskønne og sunde, ingen egentlig Tiltrækning have før Sjælelivet flammer op; men da studser en Mand foran dem. Hende gav jeg da først den lange Forberedelse, dernæst den stundvise Opvaagenen i Naturlivet til Forstaaelse af sin egen Fordring og Ret — husk paa, hun forstod først sit Savn gennem Aanden i Naturen! — og endelig gav jeg hende det Møde med Livet, som rejste Miraklet. At jeg valgte denne Mand blond og leende — ja straalende med, min Gud, er det derfor Bjørnson? Jeg maatte have en Lyriker, og han stillede sig for mig saaledes. Jeg finder end i denne Stund ikke en eneste Lighed med Bjørnson. Min Lyriker har lokket Haar, hvori Vinden rusker, han har hin friske hurtige Blænden i sit Ydre, som jeg har set hos blonde, aandfulde Mænd med de spillende Miner og de klare, smukke Træk. De vide ikke selv af, at de friste en Kvinde; thi deres Ansigt udtrykker hvad de tænke i en forstærket Grad, og derfor modtages der Mere af dem end de selv give, og de love Mere, end de nogensinde kunne holde. Det smukke Bondefruentimmer, som senere træder op i Fortællingen, er for mit indre Syn blond med isblaa, uudgrundelige Øjne. Hun er af disse Dæmoner, som aldrig give sig, aldrig lade sig tage helt, de friste til fuld Besiddelse, ligesom Afgrunden frister til Fald — et Mandfolk forfølger en saadan Kvinde, uden Kjærlighed fristes han af hende, saa han kunde blive vanvittig, og giver hun Noget, han maa give Mere! Han maa engang faa Magt over hende, engang maa hun give Alt! En saadan Kvinde er som glødende Vin, som Hasardspil, som alle vilde Fristelser — thi hun tager og giver aldrig. — Jeg tror nok Fru Caroline Bjørnson giver. Hvor er Ligheden? Jeg kan ikke finde den, omendskønt jeg har søgt — siden jeg fik det at høre — saa jeg kunde have fundet det mest forborgne i Erindringen og Anelsen frem, men jeg har ikke kunnet finde den. Det Eneste jeg kan forstaa, det er, at hele min, af Bjørnsons baade Digtning og Personlighed stærk grebne Sjæl har strømmet over i Sproget og lagt Udtryk og Følelser ind i, som komme ham for Øre lig kjendte Toner, og deraf tror han, jeg har villet skildre ham og mig selv. Ja, visselig har Dybderne i mit Sind været aabne for ham i mangan Stund, visselig har de reneste og stærkeste Toner derinde lydt ham imøde, og ringet ham til Kirke saamangen Gang — har han fulgt dem med uædle Tanker og et lavt Maal for Øje, det ved jeg ikke Noget om, det er værst for ham, da faaer han skamme sig — jeg behøver det ikke. Jeg er vistnok en stor Fantast; men jeg har ingen

lave Instinkter. At gaa ene og samtalende i en lykkelig Stemning med Bjørnson, ved jeg selv i denne Stund, hvor jeg sidder med hans uhyggelige Forfølgelse omkring mig — har været min største jordiske Lykke — og derfor, som for meget andet Godt og Herligt fra ham, være han evigt velsignet og æret af mig.

5 ... [Vil sende Fru Heiberg sin nye Bog „Solen i Siljedal“.] Og nu en glad Jul! Tak og Velsignelse fra Deres hengivne

Magdalena Thoresen.

405. Til Magdalene Thoresen.

d. 12 December 1868.

Min kjære Fru Thoresen!

10 Lad mig benytte et Øiebliks Ro midt i mit urolige, anstrængende Liv, til at takke Dem for Deres sidste Brev til mig. Lad mig sige Dem, at jeg fuldkommen forstaaer Dem og troer Dem, og at De for mig ikke behøver at forklare, hvad jeg længst har forklaret for mig selv; thi jeg veed hvad et varmt Hjerte, som Deres, er udsat for, baade af dem, De giver af dette Hjertes Fylde, og af dem, der ikke
15 forstaae andre Følelser end dem, de selv ere istand til at give og modtage. Hvad mener De med, at De har tabt noget hos mig? Med Sandhed kan jeg sige, at Ingen har forsøgt paa, at nedsætte Dem i mine Øine, idetmindste er denne Tanke intet Øieblik faldet mig ind, at Nogen havde dette til Hensigt. Hvis Nogen maatte fortælle, at man har bedet mig sige Dem, at De ikke maatte nærme Dem
20 oftere til B. Bjon, da er dette en Usandhed; man har aldrig krævet dette af mig. Mig selv var det der syntes, at De burde hævde Deres Anseelse, ved at lade ham komme først til Dem, og tro De mig, han vil komme. Han vil sent eller tidligt erfare, at man ikke hver Dag finder et Hjerte, en Hengivenhed, som den De nærede, og endnu nærer for ham. I sit Overmod har han ganske vist baaret sig
25 uædelt ad ligeover for Dem, og dette vil engang gaae op for ham, men, min kjære Veninde, indtil da, forstaaer jeg Deres Smerte. Hvorledes er det ellers muligt, at han netop i denne Tid kan undvære Dem? Meget maatte jeg feile, om han ikke netop nu dybt savner Deres Omgang, Deres Hengivenhed, Deres Trofasthed, thi i Modgang trænge vi til alle vore Venner, og paa hvem kan han tryg-
30 gere stole end paa Dem, der kan glæde sig over ham, som Digter, der kan føle med ham i det Tryk, hvorunder han for Øieblikket befinder sig? Ja tro mig, mangen en Stund, naar han med Haanden for Øinene sidder grublende i Tusmørke, træder Deres Billede for ham, idet han i sit Hjerte føler Braaden af, ikke længer at have Dem ved sin Side. Jeg selv føler en stor Medlidenhed med ham i
35 denne Tid. Vel har hans Ubendighed skabt ham den Tilstand, hvori han nu befinder sig, men Uret lider han dog, og den Straf, han har faaet herfor, er bitter og haard. Jeg kan ikke lade være ofte at tænke mig ham i denne Tid, som en indespærret Løve, der i Raserie ryster i Jernstængerne for Buret, uden at kunne sønderbryde dem. Det er latterligt, at mit Navn er brugt ved den Krænkelse, som
40 er vederfaaret ham. Ingen har bedet mig om nogen Anbefaling for den nye Theatredirecteur, følgelig har jeg heller ingen givet; det Hele er Sladder og Vrøvl. Dog, Bjørnson har glemt et Ordsprog som siger træffende: „Vær aldrig saa sikker paa dig selv, at jo en Ringere kan stikke dig ud.“ O Gud! Det er jo netop det Ringere, som Mængden helst vil have. Ja selv Fru Gundersen, yttrede, til min Forundring, da hun var hernede, sin Skræk for, at B. atter skulde blive Directeur, og
45 hun kan dog vist ikke undvære ham, og har ham meget at takke for.

De har sagt: „Alle Sindets sørgelige Stemninger og Tilstande, kunne lade sig trøste og lindre, selv Fortvivlelsen har et Punkt hvor den kan feldes, men Bitterheden er i Sandhed Sindets Spedalskhed.“ Men hvor vanskeligt er det dog ikke ligeover for Menneskene at bevare sig for denne Spedalskhed? Ak! De er lykkelig, thi jeg troer om Dem, at De virkelig kan holde Dem fri for denne forførdelige Smitte! Jeg maa ligesom daglig tage Draaber derimod, uden at Smitten derfor dog undlader af og til at vise sig og trykke mig legemlig og sjælelig ned; det er min Svaghed og Deres Styrke, der adskiller os i dette Punkt.

Ogsaa jeg var ærgerlig over ikke at faae talt med Dem inden Deres Afreise herfra. Jeg havde megen Glæde ved at høre Dem hiin Aften fortælle. Scenen mellem de Elskende glemmer jeg aldrig. Ja, saa latterligt det end kan klinge, jeg fik Lyst til atter at spille Comedie ved at høre denne Scene. Dog, det er gammelt hos mig, at naar jeg hører noget Udmærket, at da denne Lyst vaagner, men kun ogsaa da! Det er, paa en Maade, heldigt, at der herhjemme for Øieblikket ingen er, der vækker en Lyst, som jeg jo ikke kan eller vil give efter for. Jeg maa dog fortælle Dem, at den unge Skuespiller Holm-Hansen hørte Dem hiin Aften og var aldeles betaget heraf. Han staaer virkelig høiere end de fleste andre Skuespillere; den Slutning kommer jeg til efter enhver Samtale jeg har med ham, og jeg opgiver ikke Haabet om hans Begavelse som Skuespiller tiltrods for al den Modstand han møder.

Deres nye Bog venter jeg med Glæde. Stakkels Veninde, hvor De dog har arbeidet! Gid Held og Lykke maa følge den ud i den brogede Verden! Det er saa deiligt at smage lidt af Lykken; det gjør os mildere og bedre. Fra Krieger skal jeg hilse Dem, og fra mange kunde jeg hilse Dem, thi De har i Danmark mange Venner. Vær nu lidt god imod Dem selv ovenpaa al Deres Anstrængelse, hvil Dem og styrk Dem, og husk paa, at medens vi sove, spinde Englene paa vor Lykke, dette er en skjøn og trøstende Tanke.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

Glædelig Juul for Dem og Deres!

406. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

den 28de December 1868. 30

Til Fru Etatsraad Hejberg.

Kjere, kjere Fru Hejberg!

Min Kone svarer Dem naturligtvis paa det Brev, men jeg maa ogsaa! Første Juledag ifjor var vi hos Dem i et elskeligt Selskab, som De gjorde for os. Første Juledag iaar modtog vi Deres Brev paa Sengen og jeg læste det med Taarer. Javist er De af de Trofaste i Landet, og De synes at forstaa, at vi ogsaa er det. Hvor er de ikke faa! Og hvor rigtigt, at det er Evnen til Tro i det Store og det Lille, som er borte af Tiden, og det er den, som med overordentligt Arbejde nu indføres igjen!

De samme Vilkaar give samme Erfaringer og Deres opfriskede virkelig vore; thi midt i Kampen, i alle Fald som den føres her, er der mangfoldige Ting, som holder Sindet friskt, saa det Onde snart glemmes, og Karoline har dertil sine velsignede Smaa. Men ganske vist har hun lidt mere end hun har villet tilstaa mig. Her er i Norge nu et stort Gjenfødelsens Arbejde; vi har hver vor Part af Arbejdet, følgelig af Forfølgelsen, og da jeg er saa ulykkelig at have Del i alle

Parter, saa nyder jeg ogsaa Æren af Forfølgelse for dem alle. Her er Præster og pietistiske Mænd og Kvinder om muligt mere rasende paa mig end den Kristiania Negativitet, som jeg fra min første Optræden har været en Pest; den gamle Æstetik er ikke mere vred end Universitetets Professorer, som ikke faa i Stilhed 5 udelukke Aanden af Deres velindøvede Kammeratskab, og vort politiske Stang-Koteri ikke mindre end de svensksindede Amalgamister, og disse ikke mindre end diverse andre Koterier, hvoraf vor partiløse Jordbund er aldeles oprodet, og som jeg altid har haft en uheldig Trang til at ophidse mod mig personlig, fordi jeg har krævet Interesser og Idebevægelse af dem ved en eller anden personlig eller of-

10 fentlig Lejlighed og forset mig stygt ved f. Ex. at forsvare Danmark eller noget andet Fjernt, netop som det bedst passede dem at være i Fred i et lidet lunt Had eller en magelig Fordom. Se, dette har optaget mig, dette er mine „Stjerner“, ikke saa fredelige som Deres afdøde Mands; men temmelig udviklende for mit hele Menneske. Karoline har den dejlige Evne at kunne være med, men ganske 15 vist har hun større Stunder til mismodig Betragtning end jeg, skønt hun er den modigste Kvinde jeg har kjendt, ja, det var hendes Mod, som i sin Tid gjorde et saa uimodstaaeligt Indtryk paa mig.

Hvor er saa mit Parti, spørger De? Mange Aar frem i Tiden! Det, jeg allerede skulde have ifølge Naturens Orden, har Maalstræverne frastjaalet mig; men 20 deres uklare Bestræbelse og i mer end een Henseende uklare Førere begynder dog allerede nu at samle sig mere og mere om det Centrum, hvor jeg altid har staaet, og jeg har nydt en og anden Forsmag paa senere Glæde. Der er nemlig den Hemmelighed i mit og jeg tænker Alles Arbejde: man ønsker Indflydelse; min Ærgjærighed er i hvert Fald denne, at slaa mine Meninger til Sejer (de 25 store; de smaa lader jeg falde eller sejre, som de selv vil) — min Ærgjærighed er Magt! Og tro De mig: havde Folkebladet, det eneste Blad som har arbejdet for udvidet Stemmeret, ikke vist sig at have Magt, saa havde jeg faaet være i Fred. Raseriet mod „en Digter“ er ganske betegnende; thi det er Aanden, som nu maa ind i de døde Former, i vor konstitutionelle og al anden Løgn, — og kom-

30 mer vi kun saa langt, at derom kan danne sig Partier, saa er vi mere end halvvejs fremme. Dertil har „Digteren“ bidraget mere end nogen Anden; sidste Gang her var Partier i Landet, var i Henr. Wergelands Dage, nu er her atter Partier, og Maalstræverne, Frihedsmændene, Anti-Amalgamisterne, de Kirkelige, Bønder og Aandens Mænd er en Stund samhörige, og de gaar ikke fra hinanden uden 35 for at falde i forskjellige Partigrupper, — og med Partier er Arbejde og Fremgang! Den Søvn, den falske Forsoning, den Ligegyldighed og Aandstræthed, som har været over os i Aarvis, Gud i Himlen, hvor var den ikke forfærdelig!

Nu er her naturligt nok af Mænd, som ogsaa er med at raabe velkommen! til den nye Tid, siden den ikke længer kan stænges ude, men som vil have den ind 40 i forudgivne historiske Former, mens Sandheden er, at hvert Land fører en Historie, som aldrig har været før eller andetsteds, og skal ikke være reed derfor, men modig og glad! Her er Nytaarstid over Norden, mindre end nogensinde kan vi gjentage egne eller Andres gamle Historie. Alle hine „Højesterets“ og andre doktrinære Betæneligheder er derfor utidige. —

45 Eders Udvikling i Danmark, den jeg nøje kjender, har givet mig megen Klarhed og givet mig Ild og Tro. Hvad har jeg ikke det unge og gjenfødte Danmark at takke! — — Og saa det gamle, det overmaade gamle Danmark! Jeg læste

nylig nogle Prækener af Martensen, hvor fin, hvor klar, hvor klog — og hvor gammel!

Men De er den evig Unge, eller rettere den evig Dem foryngende! De forstaar ogsaa mig, hvad jeg engang troede umuligt; De er vor elskelige Veninde, som jeg vandt nu sidste Gang i Danmark, men Karoline alt til forn. De er et dejligt 5 Menneske, som jeg kunde sige hvad Fanden det skulde være! og som jeg er vis paa til det Yderste.

Vi har husligt havt en mageløs Vinter. Det er sandt, man kryber tættere sammen i Uvejr. Hvad har ikke Karoline været mig! Og vore Venner, hvor mageløse! Iblandt disse Dunker. Til Vaaren gjør jeg en Runurejse med nye og gamle For- 10 tællinger, jeg kommer inden et Aar vel ogsaa til Danmark, dog først til Sverige. Jeg vil læse mig et Hus til.

Kjere, har De kiget i Fru Thoresens sidste forfærdelige Bog. Jeg kunde ikke læse længer end første Kapitel, saa styrtede den med Brag ned over mig, jeg hører af Andre, som har strævet længer, at den er forfærdelig. Nej, hun kan ikke 15 med at være alene, hun maa i alle Fald ikke tro, at hun er det, jeg har havt store Betænkninger. Var De her nu, saa talte jeg med Dem om dette.

Karoline er som De: trofast i Had og Kjerlighed; hun kan ikke, trods al ønskelig Venlighed, med Fru Thoresen, og jeg siger Intet dertil, hun er jo usand. Hvad der i denne Usandhed er Begavelse og hvad Forvirring er derimod til at 20 overveje; thi en ikke ordnet, eller bestemt Begavelse gjør uvilkaarlig usand, og et ikke ordnet Liv gjør forvirret. — Har De Glæde af Clemens Petersen? Fortæl mig lidt!

Hør, Brandes er en farlig Begavelse, han gjør Sort til Hvidt, og Hvidt til Sort, han tilbringer egenlig ikke sin Tid med Andet! Det er jo aldeles vilkaarligt 25 og tilfældigt hvad han roser. Og lad den Samme han har rost, tirre ham, saa ser han de samme Ting i et andet Lys. Nu er han Bournonvilles, Roberts Watts, Erik Bøghs, det underordnede Kjøbenhavns, „Kjøbenhavneriets“ æstetiske Trompeter, Gud bevare os, jeg vilde før være Hestgardens militære! — — Skal Ds elskelige Høedt til Theatret som Chef snart? Det synes at modnes nu! Skal ikke 30 De snart slutte? Og to-tre Prøveaar med Høedt, hvori en stor Del af Deres Arbejde kastes rundt Væggene?? De tager det vel roligere end jeg; De har uddannede Forhold at støtte Dem til, her maa man selv arbejde Forholdene op, her er ingen Forudsætninger. Ved De, at De har skaffet os Brun? Det er saa sandt som det er skrevet. Er dette Heyerdahls Løgn? Det kan ingen Andens være end 35 den størrøvede Sejldugsfabrikant.

De bør sige Etatsraad Krieger, at nu er her Udsigt for at baade Dunker og Motzfeldt temmelig snart kommer i offentlig Virksomhed. Næste Gang man slaar for dem, gaar det ufejlbarlig. Det var blot Aftenbladets og Aftenpostens Fejghed, som gjorde, at Dunker dennegang ikke blev Formand (og Ordfører). 40 Havde jeg itide anet, at han selv havde Lyst til ad den Vej at vinde frem, saa havde jeg gjort det uden Nogens Hjælp, blot ved at skrive f. Ex. fire Uger efter hinanden; thi her stod Folk færdige, som vilde tage Agitationen paa sig; men i mit Ugeblad kunde jeg, fordi jeg vidste det for sent, kun skrive een Gang. — Arnljot Gelline er et stort Digt paa mange Sange. Jeg elsker det. Og det forløser 45 Høststormene af det Gamle, som raser mod mig selv i denne Tid.

Deres hengivne

Bjørnstjerne Bjørnson.

407. *Fra Magdalene Thoresen.*

Christiania den 7de Jan. [1869].

Kjæreste Frue!

Jeg føler en dyb Trang efter at tale med Dem en Stund om flere Ting, der ligesom vælter sig ind over mit Hjerte, og tager mig over i baade glade og smertende Tanker. Dog lad mig først ønske Dem et glædeligt og velsignet Nytaar, og sige Dem Tak for det Gamle. Med Guds Hjælp vil det svundne i Kamp, Mislyd og Smerte ikke tage sig op igjen; thi jeg tror mig mere forberedt paa hvad der kan komme, det vil sige af Ondt, end jeg var det ifjor. Nu venter jeg det, det gjorde jeg ikke da. Jeg havde Brev fra min Forlægger forleden Dag, hvori han melder mig, at min Bog ingen Afsætning har, og følgelig ikke slaar an i Danmark. Dette kan De vide er et Slag, som rammer lige paa Hjertet. Min Bog er godt udarbejdet, den er mit modneste Arbejde, og, saasandt den offentlige Mening om mig før, ikke var en Løgn, da maatte jo denne Bog afgive Bevis for en Fremgang, som fortjente Ære og ikke Haan og Skam. Det er sagt, at jeg har stykket mine Charakterer sammen af Ubetydeligheder, at jeg er langtrukken og trættende. Dette er Uret. Der er i min Bog en hel Række af Personligheder, som skulle udvikles, og da jeg med Vilje har taget mine Spirer i en jevnt, dyrket Jordbund, komme ingen voldsomme Naturreystelser til, som enten bryde, eller drive frem i unaturlig Hast til en Modenhed, som paa andre halve Kulturstadier, hvor det Ene bryder sig paa det Andet og fremkalder større rystende Begivenheder. Jeg har villet skildre en Række af Charakterer, hvis Sammenstød skabe og udvikle Begivenhederne, og ikke i omvendt Orden. Jeg har villet vise, at Kjærligheden mellem Mand og Kvinde er Hovedbasis for et højere Kulturliv, at det er den Varme, som udvikler alle gode Spirer, og hvor det driver det Onde i et Menneske, der er det ingen sand Kjærlighed, men kun en Bastard, der kalder sig Gud og fordrer med guddommelig Myndighed, men lyver sig til Helvede. Ak! jeg maa nesten smile over mit voldsomme Udtryk — men der er dog kun to Veje i Kjærligheden, til Lys eller Mørke: — Og endelig har jeg villet have det sagt, at Kjærlighed og Forsagelse ikke gaa samme Vej, og at Glæden i Gud er Glæde over Livet; thi al sand Glæde er Tak, al sand Glæde er Gudstilbedelse, og Pietismen er en Forargelse. Men hvor finder jeg nu et Menneske, som havde Godhed nok for en kæmpende Sjæl til at sætte sig ind i dette og udtale det offentlig, saa Verden fik Øjnene — og jeg kan sige: Sandsen aabnet for et Arbejde, som vel ellers synker ned i Intetheden, medens en Anden læser sig et Stof til en Bog ud af det, og da med en Basunblæsers Hjælp træder op og forkynder sin nye Idé. Ja heri ligger en Strid for mit Sind, som jeg beder Gud give mig Styrke og Stilhed til at udholde. Det er jo ogsaa en mærkelig Tid — for en Forfatter som mig, en forfærdelig Tid! Jeg er ikke med i det Gamle, tværtimod, jeg er med i hele Folkeaaendens Rejsning imod det Færdige. Men dette unge Parti har en Raahed, som jeg gyser tilbage for, og det Gamle har en Hulhed midt i Finheden, der ligner en glindsende Puppe, hvoraf Sommerfuglen er udfløjet. Se, dette Pinlige, at stødes fra begge Sider, og som Goethe siger „mitten durch zwei Feuer gehen“. — Ja er det ikke en forskrækkelig Omstændighed, at hele det Høedtske udtørrede Princip raader for hele den æstetiske Bladkritik i Kjøbenhavn, saanærsom „Fædrelandet“, og der staar Upaalideligheden med hele Evnen og Forstaaelsen til det Modsatte — men som sagt: Upaalideligheden! Ja tro mig, her er et nyt Cylla og Carybdis for Mange, og des-

værre ikke mindst for mig, der slæt ikke er saaledes anlagt, at jeg ikke behøver at tage Parti.

Jeg har nu endelig været sammen med Bjørnson og Kone. Der var sagt mig fra flere Sider, at Fru Bjørnson var saa bedrøvet over dette Brud mellem hendes Mand og mig, ja, hun havde grædt for Flere derover, og Fru Sars havde det Bud 5 til mig fra Bjørnson, at hvad han havde sagt var refereret galt, han havde ingen saadan Mening havt, som den jeg antog. Vel, tænkte jeg, det koster altid en stærk Mand saameget at gjøre det første Skridt, maaske fordi han synes endnu at have saamange før han naar Graven — thi da bøje Alle sig, selv de stolteste Nakker, det har jeg erfaret! Godt, jeg gik mod ham og bød ham min Haand og sagde 10 ham: et glædeligt Nyaar! Han svarede formelt og kjedeligt. Siden kom da Fruen, sejlende i Fløjl med Perlekronen om sin Tinding. Nu ja, jeg kjender jo hende, ligesaagodt som jeg kjender ham, og jeg gav hende min venligste Hilsen, saa taltes vi ved en Stund, hvori jeg ilede med at give hende den helligste Forsikkring, at jeg aldrig havde villet kopiere hende eller ham i min Fortælling, Noget hun 15 syntes at betvivle, uagtet jeg gjorde hende opmærksom paa, at man havde beskyldt baade hendes Mand og Flere for det Samme, uden at Bjørnson rimeligvis ønskede en slig Fortolkning af hans Skrifter. Nu, saa kom hun jo med en Del Usandhed, men det kjender jeg forud og tog det, som jeg altid har taget det — som Noget — der hængtes paa hende i Opdragelsen, og som hun ikke kan fri- 20 gjøre sig for, men desværre med Tiden faar en finere og mere udviklet Evne til at fortsætte. To Dage efter var jeg atter sammen med dem til en Middag. Vi sad ligeoverfor hinanden. Ak Fru Hejberg, der kom Bølgegang i mit Sind, og jeg følte hvorledes Taarerne vilde briste frem i store Strømme! Der sad disse to Mennesker, som hver paa sin Vis havde været nær ved at tage Livet af mig, og 25 de sad der med det kolde Præg. De utaknemmelige, thi det er de Begge — jeg vil ikke forklare Alt, men utaknemmelige ere de Begge. Saa drak de sammen med Fru Sars Deres Skaal og vi havde 1½ Alens Bordbredde imellem os, og mit Øje saa mildt paa dem; men de agtede det ikke, de gjorde det med saamegen Blæst, som behøvedes forat jeg kunde faa det at vide og erfare, at Fru Bjørnson 30 havde havt Brev fra Dem. Nuvel, den som vil gjøre noget Godt, maa ikke være bange for Modstanden, jeg tav og tænkte. Senere talte Bjørnson til mig og havde en Opfordring til at være med i det Tidsskrift, som nu udkommer under Rudolf Smidts Navn, men med R. Nielsen, Goldschmidt og C. Petersen. Jeg svarede ud og ind, som man svarer paa de Ting, man endnu ingen Mening har om, og følge- 35 lig heller ikke kan afgjøre. Siden efter Bordet gik jeg lige hen til Bjørnson og talte videre om dette, og under denne Samtale fik jeg Anledning til at sige ham hvad jeg mente om hans Væsen mod mig, han fragik da omtrent Altsammen, det vil sige han vendte det om til Godt, hvad der jo vel egentlig taget, eller væsentlig taget, heller ikke fra hans inderste Grund har været ondt ment. Nu ja, jeg tog 40 det godt op; thi jeg vilde jo helst Fred og ingen Strid. Saa talte jeg igjen mildt og godt med hans Kone — men da nu hun saa mig saa imøde kommende og kjærlig, saa fandt hun det passende at vise Verden en Scene, saaledes, at det dog idetmindste kunde se ud, som om hun veg for en ædel Indspiration, og tilgav mig. Hun var meget hovmodig i sit Væsen og som sagt, hun søgte at vise, at det var 45 mig, som havde tiggat Naade af hende. Men der kom Draaben, som bragte Kalken til at flyde over. Hun kunde gjerne i Smug staa og sige mig en hel Del Usandhed;

thi det var jeg forberedt paa; men jeg har en offentlig Anseelse — saavel for mine Børns Skyld, som for min Virksomheds, og den maa hverken hun eller Nogen saare; thi da rejser jeg mig. Nu, hun er en uædel Kvinde, det vidste jeg jo; men det er forunderlig, hvorledes den snedige Kvindeliste altid kan lokke mig i sine Garn, jeg er bogstavelig i det Stykke som en Mand. Deres bønlig Blik, deres Taarer og Smil kunne lokke mig over i al Slags Selvfornægtelse og Dumhed. Men nu har hun, som sagt, jaget den bugnende Fylde ud over Randen. Nu taler jeg med hende i Fremtiden som med hver pyntet Dame, som med hver Udenforstaaende, mit Hjerte har hun grundig tabt — og hun kunde have vundet det for hele Livet. Det er sørgeligt hvorlidet Menneskene agte paa det Væsentlige i ethvert Forhold, hvorledes de tage hinanden for Verden, men ikke for det stille Samfund. Men endnu sørgeligere er det at se, hvorledes de forføre hinanden til Eftersnak og Udtalelser, som for et Øjeblik eller en Time før, ikke var tænkt af dem — ja mangengang endog tænkt i modsat Aand. Dog at paavise den menneskelige Fejghed i alle dens Nyancer vilde for mig være lige saa frugteløst som ubelejligt. Jeg har i en Sag, som jeg nu en Gang er begyndt at tale med Dem om, følt Trang til hel Meddelelse. Jeg har med inderlig Beredvillighed villet vise hende Kjærlighed og Hengivenhed, og jeg har villet glemme, men naar hun spiller den Komedie, at jeg skal gjøre Kur til hende, da er jeg ikke med. Farvel til den Sag! — Og nu har jeg en Tredje at fremføre, det er nemlig om Theateret, som De jo i Deres kjære Skrivelse til mig selv omtaler, ellers skulde jeg ikke hidføre Noget, som De maa være baade led og kjed af. Da Hejerdal kom hid efter sin Kjøbenhavns Rejse, talte jeg straks med ham, og jeg maa tilstaa, jeg skjendte dygtig paa ham for det Resultat han havde ført Scenen til; men da jeg spurgte ham, om De havde havt Noget med den Sag at gjøre, sagde han, nej, og det ved jeg specielt han har gjort til Andre ogsaa. Fra hvilken Side jeg har undersøgt det paa, da er det sagt, nej, Hejerdal har aldrig fremført Fru Hejberg, som Autoritet i den Sag. Derimod siges det om Brun selv. Paa Theaterbestyrelsens Side er der jo den Undskyldning, at den har firet og lokket for Bjørnson saameget, som en Komite, sammensat af praktiske Folk, er nogenlunde istand til. Jeg synes der altid bliver den Hage ved Bjørnson, at han for en Bagatels Skyld lader en Sag — en Hjertesag for ham — staa hen og lide Tab og Skade hver Dag — blot af Forfængelighedshensyn, og intet Andet! Jeg forsikrer Dem, at naar den Sag kommer paa Tale, da føler jeg den er min Hjertesorg. . . .

Ak, hvad er dog et Brev, om nok saa stort et Opus, imod en Samtale, hvor man trygt aabner sig, og hvor intet Ord tabes! Jeg havde i min kæmpende Stilling Saameget at sige Dem og Saameget at spørge Dem om. Forbavsende er det, at en Magt, som den Høedt i længst forsvundne Tider har villet udøve, nu skal komme til Blomstring! Det minder om de bekjendte Frøkorn af Mumierne, som spire efter Tusinder af Aar. Men det glæder mig, at han har kastet Masken, saa Verden kan se Personens Finhed; thi den har altid staaet for mig, som et oppudset Meubel fra en Marechandiserbod. Ak, hvor flad maa ikke en Tid og en Evne være, hvor han kan rejse en Storm og sætte Kursen — thi jeg forsikrer Dem, det veed jeg specielt, den Mand gaar omkring og indblæser sin Aand i det æstetiske Dommerlag; rigtignok ser jeg det ske paa den Maade, hvorpaa, som bekjendt, man kalder paa Djævlens, nemlig ved at fløjte gennem et Nøglehul ved Midnat. Ja ja Fru Hejberg, Alt har jo sin Tid! Aanderne skal jo gennem de tørre Steder, saa

synes det, gid deres Flugt ikke maa blive lang, og gid Skoven maa staa rig paa Frugt og Skygge til de Forsmægtende! — Og nu tilgiv min lange Snak, min hjertens inderlige Kjære! Jeg sender Dem min Tak og min Hilsen, og jeg beder Dem hilse den kjære Etatsraad med andre gode Venner fra Deres

Magdalena Thoresen. 5

408. *Fra Henrik Hertz.*

Kbh. d. 17de Jan. 1869.

Kjære Fru Heiberg.

Saavidt jeg veed er imorgen den første Prøve paa „Tre Dage i Padua“ ansat. Jeg har ikke betænkt at overvære andre Prøver end Generalprøven. Men skulde De have en Grund til at ønske min Nærværelse forinden, saa behag at underrette mig derom. 10

For endeel Aar tilbage sendte jeg Dem engang imellem et lille Digt, jeg havde skrevet. Det medfølgende, et religiøst Digt, der maaskee kan glæde Deres Børn, er skrevet til en Melodie, hvormed De, endnu et halvt Barn, engang fortryllede vort Publikum. 15

Deres Ven sender Dem og Deres sine bedste Ønsker i det nye Aar.

Deres hengivne

Henr. Hertz.

Herefter følger Digtet „Et Barns Aftenbøn“.

409. *Til Th. Overskou.*

d: 18 Januar 1869. 20

Gode Professor Overskou!

Jeg maa dog have Lov at sige Dem, at Deres sidste Bog meget har interesseret mig at læse, ja paa mange Steder rørt mig, af meer end een Grund. Den, der selv har maattet kjæmpe sig frem i sit Liv, forstaaer hvad Kamp vil sige! Ved Enden af sit Liv mærker man først hvor vanskeligt det er at bestemme, om Modgang er en Ulykke eller en Lykke, dog ligemeget, hvordan man naaer til Maalet, naar det kun naaes. 25

Et lykkeligt Nytaar ønskes Dem af

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

410. *Til Henrik Hertz.*

d: 19 Januar 1869. 30

Tak, kjære Professor Hertz, for det smukke Digt! Børnene og jeg skal synge det i Chor, naar vi mangen en Eftermiddag sidder i vor Eensomhed.

Naar det groveste ved Anordningen og Indstuderingen af „Tre Dage i Padua“ er overstaaet, ønsker jeg meget Deres Nærværelse paa tredie eller fjerde Prøve, for endnu at kunne foretage Forandringer, om De maatte ønske saadanne. Jeg skal betids lade Dem Dagen vide. 35

Da jeg meget ønskede, at den første Stue-Decoration strax skulde sætte Tilskuerne ind i Sydens Varme, og noget af dens Luft strømme ind, har jeg anbragt et meget stort Vindue paa Bagtæppet, hvorigjennem man seer Himlen og Husene — dybt kan jo Værelset ikke være, paa Grund af Scene-Arrangementet til Torvet — og herigjennem seer nu Chiaretta efter Fortunio. Heraf følger nu, at Scenen ved Vinduet kommer midt paa Scenen og kan sees af alle Tilskuere, og 40

jeg troer, at dette vil give Anledning til livlige og smukke Stillinger for de to Damer. Et Vindue paa Siden sees kun af det halve Huus. Dette vilde jeg forbedre Dem paa forinden De kom paa Prøven.

Ind og Udgange hele Stykket igjennem har jeg, paa Grund af de Decorationer, som stod til min Raadighed, været nødt til at forandre hist og her. Forresten troer jeg nu, at alle Decorationerne vil tage sig ret rigt og anseeligt ud, og bidrage til den sydlige Colorit, som Stykket kræver. Gid De nu maa blive tilfreds, og gid alle de Rollehavende maa gjøre deres Pligt; hvad jeg kan bidrage hertil, skal jeg visselig ikke forsømme.

Deres hengivne

10 Johanne Luise Heiberg.

411. Til *Magdalene Thoresen*.

25 Jan 1869.

Kjære Fru Thoresen!

Jeg har ret ærgret mig over, at jeg først nu besvarer Deres sidste Brev, men De troer ikke, hvor min Tid stjæles fra mig, Time for Time, Minut for Minut, saa jeg næsten aldrig kan komme til det, jeg helst vil; sommetider har jeg den uhyggelige Tanke, at Trolde morer sig med at drille og plage mig paa denne Maade. Jeg har ret levende følt med det Mismod, som gaaer igjennem Deres sidste Brev! Dog, det er jo enhvers Lod, som arbejder i Aandens Tjeneste, ikke at faae Lønnen der, hvor vi med Rette kunde gjøre Fordring paa den. Tak for Deres sidste Bog! Med udeelt Interesse har jeg læst alle de fine Nyancer af disse Sjæle, som De har givet Liv og Form. Denne Jakob, hvor er han dog forførdelig, men have vi ikke Alle, paa forskjellig Viis, og under forskjellige Former, slige Jakober, der sidder paa os, som en Mare og tager Livsglæden fra os! Som sagt, med Glæde har jeg læst Bogen indtil — ja dette vil jeg sige, Sandheden til Ære, indtil Ildebranden; den hele Opløsning havde for mig noget trykkende, noget, der kuede nedad istædetfor opad, og opad maa dog al Poesie løfte os, selv om Situationen er aldrig saa mørk og tragisk. Dog, jeg vil gjerne tro, at Feilen her har været min. Om alt dette skal vi engang tale mundtlig med den Ærlighed, som er os begge egen. Gid jeg kunde faae En til at skrive en Anmeldelse om Deres Bog, men hvem kan man henvende sig til? Og dog kjender jeg en dannet Mand, i hvem De har en stor Beundrer, nemlig Præsten Fog. Han sagde nylig til mig i et Selskab, „af alle norske Forfattere sætter jeg Fru Thoresen høiest, her er Sandhed, Poesie og Liv.“ Og nu talte han om flere af Deres Bøger med en Kjendskab til disse, der viste, at han havde været en tænkende og agtsom Læser. Han er en aandfuld Mand, og jeg skal virkelig opfordre ham til at bibringe Andre Forstaaelsen af, hvad der hos ham har indpræntet sig, som Sandhed, Poesie og virkelig Liv.

De siger i Deres Brev til mig: „Jeg er ikke med i det Gamle med al dets Huulhed!“ Er da virkelig alt det Gamle i Literaturen huult? See, det synes mig, er de saakaldte nyes Indskrænkning, at de finder det Gamle Huult, og de Gamles, at de ikke kan see og glæde dem ved det Nyes Friskhed. Ideerne ere evig unge og evig de samme, Formerne for Ideerne vexle; men derfor er ikke det saakaldte Gamle gammelt, ikke det saakaldte Nye nyt. Nye Sider af Livet og Sjælene kan vel drages frem, belyste fra nye Sider; men i den udmærkede gamle poetiske Litteratur findes det altsammen, naar man kun ikke forsætlig lukker Øinene

til for hvad den giver. I Grunden er det kun nye Individualiteter, hvori Nyheden ligger; det er den nye, friske Individualitet, der formaaer at gjøre Nyt af det Gamle; men, naar det Gamle siges med en frisk, ejendommelig Individualitet da, men ogsaa kun derved, taale de evige Sandheder atter og atter at repeteres for os med Nyhedens Præg. Christendommen har indsat Individet, Personligheden i sin fulde Ret, og derfor, saasomt en virkelig Personlighed taler til os, da bliver denne Tale altid ny. Ethvert Menneske fødes originalt, men det blaserede Samfundsliv slikker og glatter saa længe paa denne Originalitet, at det Oprindelige reent forsvinder og der bliver kun et almindeligt Menneske-Exemplar tilbage, ligesom Havets Skvulpen lidt efter lidt glatter den raa Steens Kanter og gjør den 10 rund og slikket. Dog, jeg vil høre op med alt dette, thi jeg mærker, at jeg dog ikke formaaer at sige tydeligt hvad jeg egentlig føler, men mangler Ord til at udtrykke.

Deres Forhold til Bjørnsøns gjør mig meget ondt. Jeg maa sige Dem, at Fru B. altid har omtalt Dem for mig med Godhed og Hengivenhed. Herregud! Hold 15 dog fast ved den Tanke at hun har været, og maaskee endnu er, skinsyg paa den aandelige Indflydelse, De har havt paa ham, og dermed er jo Alt forklaret. Hans Opførsel imod Dem er, hvad jeg har sagt ham selv, uridderlig. Hendes Feil imod Dem ere menneskelige og naturlige, hans ligeover for Dem forstaaer jeg meget mindre. Ved den Medfart, han har lidt i det offentlige Liv i den senere 20 Tid, følte jeg Medlidenhed, især med hende, thi jeg har selv i nogle Aar lidt dyb Smerte ved en lignende Medfart mod Heiberg, og derfor skrev jeg til hende ved Tanken om, at hun nu led hvad jeg i sin Tid havde lidt. Naar nogen lider Uret, er jeg altid paa deres Side.

Jeg mærker, at baade De og flere andre i Norge opfatter den Betydning, 25 Høedt har her i Hjemmet for Øieblikket, som meget større, end den i Virkeligheden er. Her viser sig intet Tegn til at sætte ham i Høisædet, tiltrods for alle Bladartiklernes Deklamationer; men selv om saa var, for mig gjerne. Det er deligt at være kommet til det Punkt, at alt sligt er en ligeegyldigt. Jeg kan gaa, og jeg kan blive i den Stilling, jeg nu indtager ved Theatret, ligesom man vil, det 30 Første vil ingen Smerte meer koste mig, og det Sidstes Glæde er meget betinget. Lad alt dette gaa, som det kan, saa gaaer det vel, som det skal.

Vil De hilse Heyerdahl fra mig og bede ham undskylde, at han intet har hørt fra mig til Tak for de prægtige Fugle, han sendte mig. Mange Gange har jeg villet skrive ham til, men veed næppe selv, hvorledes det er gaaet til, at der intet 35 blev af. Hvad Historien med Bruun angaaer, da har han begaaet den Uforsigtighed at nævne mit Navn for Bruun, der da atter har misbrugt dette. Den hele Sag har jeg aldeles ikke taget mig nær, jeg er vant til Sladder i alle Retninger, uden at den synderlig berører mig mere.

Og nu, min kjære Fru Thoresen, De troer ikke, hvor ofte jeg tænker paa Dem, 40 og hvor meget det smerter mig at De er bedrøvet, af meer end een Grund. Saa-danne Tider er haarde og trykkende; men de plejer at afløses af mildere og bedre. Glæden staaer ofte lige bag den Dør, hvor Sorgen sidder, gid da Døren snart maa aabnes for Dem og Glæden træde ind. Jeg glæder mig til at tale med Dem til Foraaret.

Deres hengivne

45

Johanne Luise Heiberg.

412. *Fra Karoline Bjørnson.*

Februar 7de 1869.

Kjære Fru Hejberg!

Deres kjære velsignede Brev havde jeg naturligvis takket for, for længesiden hvis ikke Bjørnson var kommet mig i forkjøbet, og senere har desværre hele mit
 5 Hus været under Sygdom, lige indtil min store Bjørn. — Men idag skriver jeg med trøstigt Hjerte; thi mine Smaa og Store er atter iført Sunhed og Liv, — jeg selv derimod mat og træt, som mit Brev sikkerligen kommer til at vidne om.

At Deres Brev var vor første kjærlige og trøstefulde Julehilsen har naturligvis Bjørnson sagt Dem, for mig var det et godt Varsel, et Varsel om Venner og
 10 Venners Medfølelse, selv i det fjerne, og fra Dem tog jeg det saa meget hellere, som min Tanke saa ofte dvæler hos i Tak og Beundring — og ofte har jeg ønsket at jeg havde mødt Dem lidt før, for ved Deres Sanhed og Styrke at kunne befæste mig selv, i Troen paa mig selv. — Begavede Kvinder er ikke alle som Dem kjære Fru Hejberg, det har jeg altfor ofte følt og lidt under; de har kun
 15 bragt Uro, Fordringsfulhed, Forfængelighed med sig, i det store, som i det smaa, og mit Hus har været dem en kjær Tumleplads, derfor havde jeg Afskye og Skræk for Alle, og med en hvis Skyhed i mit Sind mødte jeg Dem; thi jeg var jo haardt plaget — min sidste var den værste, og Rædselen kommer over mig naar jeg møder Fru Th. Hun er urolig og hele hendes Hus lider af det sam-
 20 me, der er en Sladder til alle om Alt — undtagen om egen Skyld, kun hun er ren og fri, andre har stelt det daarligt for hende, ja det gamle Ord gjælder fuldt ud her „Om Bjælken, i sin Broders Øje, og Splinten o. s. v.“ — Hun vil med al Magt have Alt godt igjen, og dertil skal jeg nu atter bruges; men jeg troer at vi Begge helst bør holde os i Afstand, jeg taaler ikke al hendes Tale, og man har
 25 kun lidet godt deraf. — Hun bliver heller aldrig anderledes — forleden jeg var sammen med hende sagde hun, „har jeg i min Bog brugt Bemærkninger om Dig, saa er det paa Udtryk af Bjørnson selv“. Hun er drøj, ikke sandt? — ...

Vi har her oppe i alle Dele havt en drøj Vinter. Bjørnson har været mishandlet, paa sin Ære, saavel med Sladder som i Theatersagen, jeg ser hans Fejl i ofte
 30 at føre en Sag, men i Sagen her havde han Ret. Og kunde de ærede Herrer se Bjørnson lidt højere end de gjør her, se ham med fuld Tro paa hvad han gjør og har gjort, istedet for at gaa paa Gaden og spørge Tilraads — da var det bedre for dem som for ham, nu vil de have ham i deres Form, men det bliver til alle Tider en Umulighed. — Jeg søger at tage det roligt og fortrøstningsfuldt, og jeg
 35 føler vi har endnu meget af samme Slags at opleve, men ikke uden Smerte i min Sjæl for ham, og Ængstelse for at det skal lægge Bitterhed i hans frejdige Sind. En Lykke har jeg, og det er den at jeg ikke behøver at møde Folk, der gjør flæue og tomme Bemærkninger til Trøst, men bliver jeg bedt ud, tager jeg paa mig mit bedste Klædebaand, og lader alle graadige Øine tro, at Pilen ikke har naaet.
 40 Men Natten faar min Smerte, og til Gud gaar min Bøn, og Dagen vies til Styrke for Bjørnson og mit Hus, — men det slider, det slider! Derfor Tak for Deres Brev, med sin dybe Forstaaelse, sit fulde Hjertelag, og Sandhed! Farvel, og vær tusinde Gange velsignet og hilset af Deres hengivne
 Karoline Bjørnson.

Hvorledes har De det, jeg mener i Theatret, vi har jo med Fornøjelse seet
 45 Ploug behandle Hr Hødt. Og hvorledes har De det med Hosten og efter Norges-Reisen? Hilsen til Kriger og Børnene fra Bjørnefamilien.

413. *Til Kristian Mantzius.*

D. 6. Maj 1869

Tak, kjære Mantzius! Jeg havde en inderlig, vemodig Glæde af at høre Deres
fortræffelige Oplæsning af Heibergs Digt.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

414. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

den 21de Maj 69. 5

Kjære Fru Hejberg!

Hvad jeg i Maaneder har tænkt paa, maa jeg dog endelig engang gjøre, nemlig bede Dem gjøre Rejsen med til Finnmarken!

Ved De, at man ikke har set nordisk Natur i sin Storhed, før man har set Finnmarken? Ved De, at det er (vel benyttet) den sundeste Rejse, et Menneske 10 kan gjøre? Fra Kjøbenhavn didop er det længere, end fra Kjøbenhavn til Rom, og hele den Rejse tilsjøs, paa et Dampskib, som gaar indenskjærs paa tre korte Stykker nær, altsaa en Rejse paa sit eget Stuegulv, med saamange Hvilepladse, som man selv lyster.

I Midten af Juli maa vi allersidst være der forat se Midnatssolen; jeg har 15 Venner langs den hele Route, De vil med Deres Datter eller Døttre rejse som en Svane og i Anløbsstederne hvile som Prinsessen paa Ærten!

Personlig er jeg daarlig Opvarter, men jeg faar alle mulige Mennesker til at varte op; det er dog ogsaa en Egenskab. — Jeg har ikke det mindste Haab om at De vil gjøre Rejsen, men jeg skriver dette bare forat befri min og Karolines 20 Samvittighed. Der er nemlig ikke Sted paa Jorden, som vilde byde en theatertræt Sjæl større Hvile, end Nordlandenes kolossale Ensomhed i en Luft saa høj og ren, at man ser 11—13 norske Mil som hernede ikke 2, hvorved de vidunderlige Fjelde rykke sammen omkring En til Eventyr og dramatisk Handling. Øgrupperne bliver svømmende Sagn i Flok og Følge, som følger og forfølger; de vilde 25 Fugles Millioner opskræmte Fantasiflokke fra Eddatiden, Fiskenes Mængde, som undertiden løfter Baaden, gjør Sjøen til det underste Gulv i et af Rans Hule-slottet.

Omgang med Mennesker, hvis Himmel er Sufitternes Theaterlappe, hvis Tro er Molbech, hvis Samvittighed er Publikum, hvis Ord er Øjeblikkenes Krav, hvis 30 Haab er Haandklap og højere Feu, hvis Liv er Skinsyge og Bagtalelse, og hvis Glæde er Caffé-Slikkerier og Ros af Robert Watt, — lad den jage Dem et Par Hundrede Mil nordpaa gennem Havluft fremover Sjøens Midtsommerflade, langs Holmer, Fjeld, op mod de tause Undere, som rager ind i Tilværelsens Urtid, og som kun den fri, hærdede Tanke kan bestige og udgrunde. 35

Naturligvis, De bryder Dem ikke om, hvad jeg skriver; men skulde det stikke Dem, — jeg er at finde langs Kysten fra Tønsberg til Kristianssand paa Forelæsninger; et Brev eller Telegram naar mig nok. Fra Kristianssand tager jeg direkte opover til Nordlandene.

Karoline kommer desværre dennegang ikke med; hun skal have sin Kamp; 40 jeg er hjemme en Stund og venter paa den. Mine Forelæsninger hidtil mageløse, mit Humør Sommerens. Karolines ogsaa; kun at hun maatte komme med til Nordlandene, det eneste Sted, hvorhen hun ikke har fulgt mig.

Gud velsigne Dem! —

Deres i Ærbødighed hengivne

Bjørnstjerne Bjørnson. 45

„Maria Stuart i Skotland“ havde i Stockholm gaaet 18 Gange, dengang jeg sidst hørte om den. Fru Hwasser. Det er den tredje af mine Roller, hun er blevet berømt ved, og som hun har gjort berømt i sit Fædreland.

415. *Til Bjørnstjerne Bjørnson.*

Kjøbenhavn d: 26 Mai 1869.

5 Jeg er virkelig ganske rørt over det Brev jeg i Aftes modtog fra Dem! At tænke paa mig, og unde mig et saadant Luftbad i Deres Selskab, er Noget, De maa tro, at jeg paaskjønner. Men jeg er desværre i Aar bundet til den Plet af Jord hvorpaa jeg lever. Min lille Sarah skal nemlig i Sommer gaae til Præsten for at forberedes til hendes Confirmation til Efteraaret, saa at al Reisen i Aar
10 maa bortfalde, saa meget jeg end kunde trænge hertil.

Jeg tænker ofte paa Dem og Deres Frue, idet mine gode Ønsker stadig følge Dem. Gid De nu paa denne Deres store Reise maa faae et rigtigt kraftigt Udbytte, og herom tvivler jeg ikke, dertil har jeg for stor Kjærlighed til Nordmændene, thi Kjærnen af Folket veed nok hvad de have i Dem. — Det stakkels Dan-
15 mark lever under sit sædvanlige Tryk, naar skal dette Tryk hæves? Bevar Deres Kjærlighed til vort skjønne mishandlede Land, vi trænge til Kjærlighed og Medfølelse. De troer ikke hvor deilig her er i dette Foraar! De og Deres Frue bør snart komme herved til Deres Venner, og af dem veed De, at De ikke have faa i Danmark. Lod det sig ikke gjøre, at Deres Frue tog herved medens De er borte?
20 Det synes mig var rimeligt og fornuftigt, her er fredeligt, mildt og stille, tre Ting hun vist kunde trænge til ovenpaa den stormfulde Vinter.

Krieger reiser i Sommer i Italien, Schweitz, og Gud veed hvorhen. I hans Fraværelse er hans gamle rare Tante død, hvilket vist vil smerte ham meget; hun elskede ham, som en Moder, og den stakkels Krieger har jo ikke mange der
25 elske ham, fordi der ikke er Mange, der ret kjende ham. Jeg veed ikke hvad Virkning Efterretningen om hans Tantes Død vil gjøre paa ham, hans hyggelige Huus taber meget i hende.

Det glæder mig at Deres „Maria Stuart“ er trængt igjennem i Stokholm. Naar vi nu til Vinter atter skal opføre Stykket her, skal det da være med den
30 sidste femte Akt, eller med den Første? Jeg tilstaaer, at den Første behagede mig mere, dog det skal blive som De ønsker.

Og nu, lad mig atter takke Dem for Deres venskabelige Tilbud! Det er en overordenlig Tillid man viser den, man vil reise med; vær vis paa, at jeg paaskjønner Tilbudet og Tilliden.

35 Gid alle gode Aander ledsage Dem paa Reisen og føre Dem styrket og glad tilbage til Deres elskværdige Kone og Børn. Hils hende mange Gange fra

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

416. *Fra G. Berner.*

Kjøbenhavn d. 21 Juni 1869.

40 Endelig er da Henrik Ibsens 5 Acts Lystspil arriveret under Titlen: „De Unges Forbund“. — Mig forekommer det i høi Grad uhyggeligt, materielt og uden Spor af Poesi. Jeg vil bede Fruen gjennemlæse det og derpaa sende mig det tilbage for at det kan gaae til Censor. . . .

G. Berner.

417. *Til C. C. G. Andræ.*

d. 22 Juni 1869.

Kjære Andræ!

Vær nu god, og bring et lille Offer! Martensens klagede igaar saa kjærligt over, at de aldrig mere saae Dem. Kom nu til mig Fredag Middag Kl. 5 i Selskab med disse gode Mennesker, og to andre skikkelige Præster. Efter at De har haft en Aabenbaring, som De ikke med Talstørrelser kan klare for Dem selv, maa saadanne troende Mennesker dog ikke i den Grad være Dem imod, som tidligere.

Jeg sender Dem min Førstefødte i Haab om, at De ikke kan nænne, at lade hende gaa bort med et Nei.

Deres hengivne 10

Johanne Luise Heiberg.

Undskyld at jeg har skrevet disse Linier med Kul og ikke med Blæk.

418. *Fra G. Berner.*

Kjøbenhavn d. 9 Juli 1869.

Vedlagt er jeg saa fri til Fruens private Underretning at tilstille Dem Hauchs Censur af: „Geniets Comedie“ og: „De Unges Forbund“. — Har jeg feilet i at antage det første, er jeg rigtignok des Mere paa det Reene med, at det Sidste: „duer aldeles ikke for Theatret“, og een Feil bør ialtfald ikke efterkomme to; men jeg tør maaskee forvente at modtage et Par Ord fra Dem, forinden endelig Bestemmelse tages. . . .

G. Berner. 20

419. *Til G. Berner.*

d: 18 Juli 1869.

Gode Berner!

Uagtet jeg helst var fri for at udtale mig i nærværende Tilfælde, tvinger De mig jo nu til at sige min Mening; nu vel, her er den.

Jeg finder, jo opmærksommere jeg læser dette Stykke, at det netop har den Egenskab, som til alle Tider har været et originalt Lystspils Hovedkjendetegn, nemlig at være et karakteristisk Billede af den Tid, hvori det er skrevet. Det er en blodig Satire over alle de politiske Charlataner og Intriguanter, der sværme omkring os, udmærket ved fortræffeligt holdte Karakterer, med dyb psykologisk Baggrund.

30

Hovedfiguren, vor Tids Erasmus Montanus, der ender med at faae Prygl ligesom denne, er en ægte Søn af Tiden og kan derfor umulig være uden Interesse paa Scenen. En anden Figur, som er aldeles klassisk om end af norsk Præg, er den gamle politiske og poliske Gaardbruger Lundestad, en Skikkelse, som, naar den blot nogenlunde opfattes af Skuespilleren, maa gjøre stor Virkning. Det hele Billede er grebet ud af Livet; Forfatteren staaer bag det som en ubarmhertig Dommer, ikke fjasende og leende, men som den, der med Myndighed svinger Foragstens Svøbe derover. Hele Dialogen er gjenneysyret af den fineste Satire, og ikke sjældent viser der sig et overordentligt Indblik i det menneskelige Hjertes Elendighed. Slige alvorlige, psykologiske Genremalerier ere det nye Dramas Tegn; derhen peger Alt i Literaturen. Hvad Goldschmidt, Hostrup og flere have villet give, men ikke magtet, er her givet af en dyb alvorlig Forfatter, og denne kan man derfor ikke vise bort, saalidt for hans Skyld, som for sin egen.

40

Stykket er ganske vist nyt i alle sine Former, men Holbergs, Molières, Sheridans Stykker vare ogsaa nye, da de i sin Tid fremkom, og havde deres Kamp at bestaae. Det er noget Nyt, vor dramatiske Literatur trænger til, og mig synes, at den Directeur, der stødte de nye Gjennembrud tilbage, paatog sig et Ansvar, der seent
 5 eller tidligt vilde gaae ud over ham selv. Det vilde dog være en Skandale, om den Anskuelse, at det kgl. Theater bør understøtte originale Forfattere, kun skulde anvendes paa de Middelmaadige, saasom Hr. Thornam, Bruun, og hvad alle de qvindelige og mandlige Forfattere hedde, som i den senere Tid aarlig holde deres Indtog paa vor Scene, men derimod ikke medførte nogen Forpligtelse ligeover for de virkelige Digtere. Hvis denne Frygt for at indlade sig paa
 10 noget Nyt havde vundet Seier i sin Tid, da havde ikke eet af Heibergs Stykker faaet Indgang paa Scenen; kun Collin havde Mod til at indføre Vaudevillen; alle Andre, Directeurer med Censuren i Spidsen forkastede den. Denne Modstand lees der nu af; hine Mænd staaer latterliggjorde i de Afhandlinger, som i de sidste
 15 Aar ere skrevne i denne Sag, men i sin Tid vare Directeurer og Skuespillere enige i, at Collin havde Uret.

En anden Sag er, at vore Kræfter ved Theatret ere smaa og lidet aandelig udviklede, og den Directeur, der antager et saadant nyt Arbeide, maa derfor være forberedt paa Modstand hos Skuespillerne.

20 „Men naar de selv til Applaus i Rollen kom
 Forandre de ret gjerne deres Dom.“

Deres Mening kan man altsaa ikke rette sig efter. At imidlertid ogsaa Kritiken vil have meget at indvende mod dette Arbeide, forudseer jeg helt vel; men Stykket er en Digter værdigt, det er intet Fuskerie, men et alvorligt gennemtænkt og udført Arbeide, og ifald virkelig vort Theater ikke formaaer at opføre
 25 et saadant, da giver man jo Vaaben i Hænderne paa dem, der mene, at dets Opretholdelse som National-Theater er bleven en ligegyldig Sag.

Ifald jeg kjendte Forfatteren personlig, da vilde jeg raade ham til, saasomt som muligt at lade Stykket komme ud i Læseverdenen; dette forhindrede ikke
 30 dets Opførelse; jeg troer tvertimod, at det kun vilde vinde og ikke tabe i Interesse derved; thi det taaler at sees nær ved, at læses langsomt, og med Eftertanke.

Altsaa Stykket kan efter min Mening ikke afvises eller forkastes, men bør opføres; om dette imidlertid skeer lidt tidligere eller lidt sildigere, derpaa kommer det mindre an.

35 Ja, her har De, siden De, som sagt tvinger mig dertil, min Mening; jeg finder mig taalmodig i, at staae ene med den, ifald jeg virkelig kommer til at staae ene, dette vil Tiden vise.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

420. *Fra Henrik Rung.*

20 Juli 1869.

40 Høistærede Frue!

Det var mig ikke muligt at undlade at meddele „Prindsessen af Taranto“s Forfatter det af vor Samtale, som angik hende. Hun har i den Anledning sendt mig sin Stedfortræder hos Heiberg, som har meddelt mig Eet og Andet, som hun meget ønskede at De maatte faae at vide.

Stedfortræderen har i den Tid hyppigt talt med Heiberg og rettet sig efter hans Mening i Alt. Indlagte Stykke er skrevet med Heibergs Tilladelse og Billigelse.

Det er Damens Haab, at De efter denne Meddelelse, ikke vil være vred paa hende; . . . hun mangler ikke Taknemlighed for Alt, hvad De som Kunstnerinde 5 har gjort for hende.

Tør jeg bede Dem, høistærede Frue, at gemme Avisstykket til vi engang sees, da jeg har lovet Forfatterinden, at hun skal faae det igjen. . . .

Med Høiagtelse ærbødigst

H. Rung. 10

421. *Fra Henrik Hertz.*

Kbh. d. 24de Aug. 1869.

Kjære Fru Heiberg,

Min Beslutning at komme ud til Dem før den 16de, da Deres Theater-Forretninger skulde begynde, blev der da Intet af; og nu frygter jeg for at komme til Ulejlighed, og vil da heller nedskrive hvad jeg har paa Hjerte. 15

Det angaaer „Et Herreselskab“. Blev dette lille Stykke spillet som jeg har tænkt mig det, kunde det nok tage sig ud. Der er en Vexling af Situationerne deri, der ikke er ganske almindelig. Det kommer især an paa, om Hr. E. Poulsen, for hvis Talent og Tænkksomhed jeg iøvrigt har Agtelse, vil opfatte og formaae at udføre sin Rolle (Kammerjunkeren) saaledes som jeg anseer for rigtigt. Han 20 kaldes etsteds af Alfred „en Mælkebrødsjunker“. Med dette Udtryk meente jeg, at han teede sig som „Mamas Søn“, som en „Muttersöhnchen“, og at han havde noget spædt i sin Udtale, der kunde være af god Virkning ved Siden af hans store Tanker om sig selv. For at understøtte dette kunde han maaskee spille med meget lyst Haar. Som Biting vil jeg anføre, at han kunde udtale „Onkel“ som 25 „Aankel“ og maaskee, som Diplomat i egen Indbildning gaae med en lille Guld- daase i Vestelommen.

Dette er kun Antydninger; men jeg antager, at De heraf vil see hvad jeg mener og selv udføre det videre, overbeviist om, at De ogsaa ved dette lille Stykke vil bidrage Deres til at det kan passere. 30

Med en venlig Hilsen fra min Kone

Deres hengivneste Ven

Henr. Hertz.

422. *Til Henrik Hertz.*

d: 3 Sept. 1869.

Kjære Hertz!

Efter i Dag at have afholdt den første Prøve paa „Et Herreselskab“, er jeg 35 blevet bestyret i hvad længe har været mig klart, at Stykket ikke kan ende med den lyriske Replik i Alfreds Rolle. Hultmann er ingen lyrisk Elsker, og kan ikke give en saadan Replik det behørigte Klem, der i sin Tid var M. Wiehes Styrke. Stykket vil ende mat paa denne Maade. Lod det sig ikke gjøre, at Therese misforstod det „Forsvar“, som Alfred udtaler i Slutnings-Replikken, idet hun atter 40 her tænker paa, at han igjen vil slaas for Emilie? Replikken maatte være holdt meget komisk, saaat alle de Tilstædeværende kunde udbryde i Latter over Misforstaaelsen, og Tæppet da falde under denne almindelige Latter. Det er altid en

Fordel for en Forfatter at have Latteren paa sin Side naar Tæppet falder, som det nu falder, vil Slutningen, som sagt, blive mat.

Jeg havde rigtignok endnu et Forslag at gjøre, men det vil det vel falde vanskeligt at faa Dem til at gaae ind paa.

5 Jeg finder nemlig, Herreselskabet spiller en altfor taus Rolle i Stykket. Ifald anden Akt begyndte med, at man indenfor Huset hørte en Selskabssang, ikke en som De skulde skrive, men en bekjendt, som vel ikke var saa vanskelig at vælge, da vilde ogsaa dette bringe lidt Liv og Afvæxling ind i den stille Handling. De første Replikker i anden Akt maatte da bøies lidt, og der maatte beret-
10 tes, at nu først bryder Alle op for at tage bort. Jeg troer, at det Hele kunde ordnes med ringe Uleilighed fra Deres Side, og at Stykket vilde vinde derved i Liv, er jeg overbeviist om.

Tænk paa det! Og husk, at det er Interesse for Dem og Deres Arbeide der giver mig Dristighed til at fremkomme med mit Forslag.

15

Deres hengivne

J. L. Heiberg.

Tirsdagften maa jeg have Stykket tilbage da den næste Prøve er paa Onsdag Formiddag.

423. *Fra Henrik Hertz.*

Kbh. d. 6te Sept. 1869.

20

Kjære Fru Heiberg.

Herreselskabet i mit Stykke hører ikke med til dets Handling; det er kun dens Baggrund. Dets Betydning ligger i, at det skaffer Alfred Adgang til Holms, at Kammerjunkeren ved sin Frygt for at sidde tretten tilbords selv bliver Red-
25 skab til at hans Medbeiler inviteres, og at Holm lærer Alfred at kjende og fatter Godhed for ham. Hos Scribe komme deslige Selskaber sjelden frem paa Scenen, og Heiberg har ofte yttret, at man heri skulde følge de Franskes Exempel.

En Gang i Begyndelsen af 2^{den} Act synes mig ikke at passe for et saadant fi-
nere Middagsselskab i vor Tid. Stykkets Oeconomie tillader det heller ikke. Gjæ-
sterne skulde da noget efter Sangen tage bort, Alfred skulde følge med, beundres,
30 som Holm siden omtaler, for sit Ridt over Grøfter og Gjærder, og faae Tid til at liste sig bort og galoppere tilbage. Men han kommer ind i 3^{die} Scene, altsaa kort efterat man havde hørt Sangen. Det gik ikke godt an.

Derimod har jeg i Begyndelsen af 2^{den} Act søgt at nærme mig Deres Forslag paa en anden Maade, ved en lille Scene mellem Tjenerne, der med Terriner, Føde
35 o. s. v. komme ud fra det i Mellemacten endte Selskab. Herved opnaaer man altid, at Gjæstebudet føres frem for Tilskuernes Phantasie, eller dog ikke gaaer saa stille hen. Denne Scene, som De vil finde heftet ind paa sit Sted i Bogen, kræver een Tjener til i Stykket, og desuden nogle Stumme.

Med Hensyn til det andet Punkt, De omtaler, da er det vel sandt, at Hultmann
40 ikke har det lyriske Udtryk i sin Magt. Men Slutnings-Repliken kræver kun In-
derlighed, og den formaaer han at udtrykke, især hvis han af Dem fik et lille Vink om, at det her behøvedes. At lade Therese paanye træde til med en Misfor-
staaelse af hans „Forsvar“, er voveligt, da hun kort iforveien prostitueres ved Gartnerens og hans to Karles Ankomst. Jeg har antaget, at dette lille Qui pro quo

vilde være af god Virkning paa Scenen, og befrie Stykket for at ende med „Mathed“. Thi nu, da Alting er afgjort, tager det sig jo dobbelt comisk ud. Gartneren og hans to Karle maa vel nærme sig noget til Forgrunden, hvor jo ogsaa Therese staaer, og Karlene maatte have et drøit, sjællandsk Udseende, i Skjorte-Ærmer, som Folk, der tages lige fra Arbeid. 5

De har vel modtaget en lille Skrivelse, jeg sendte Dem, angaaende E. Poulsens Udførelse af Kammerjunkeren. I Stykket er omtalt, at Holm og Kammerj: skulle vise sig i Uniform. Vil det skee? i al Fald med en lille Forandring i Dragten, hvis man frygter for, det kunde støde Nogen.

Lad mig nu takke Dem for Deres Brev, der har været mig et nyt Tegn paa 10
Deres Interesse for mine Arbeider. Deres ganske hengivne

Henr. Hertz.

424. Til Henrik Hertz.

d: 7 Sept. 1869.

Kjære Professor Hertz!

Der fandtes ingen Decoration ved Theatret med en Veranda; Theatermaleren 15
og jeg, har derfor i Forening, sammensat en Decoration der nogenlunde kunde antyde den Have De har forlangt til Deres Stykke. Mig synes, at som den nu er blevet tager den sig ganske smuk og hyggelig ud.

At Tjenerne skulde komme ud af Huset — hvor man jo maa antage, at Gjøsterne havde siddet tilbords — og bringe Terriner, Fade, o. s. v. ud i Haven, 20
det vilde dog see altfor besynderligt ud. Hvad der derimod lod sig gjøre, var, at der ved anden Akts Begyndelse, stod et forladt Caffebord, thi at drikke Caffé i Haven ovenpaa Maden er jo meget almindeligt, hvor man har en Have. Tjenerne kunde da komme for at bære Caffetøiet ind i Huset, og under denne Beskjæftigelse kunde da de nye Replikker af Tjenerne falde. Det vilde jo være 25
naturligt og i sin Orden. Jeg opgav nødigt de nye Replikker. Hvad det andet Punkt angaaer, da faldt det mig aldrig ind, at det skulde være nødvendigt at bortskjære Scenen med Gartneren og Karlene, den troede jeg godt kunde blive staaende ligefuldt. Naar gamle Piger først have sat sig noget i Hovedet, da ere de ikke saa lette til at frafalde en engang antaget Mening, hvilket jo ogsaa The- 30
rese viser hele Stykket igjennem. Jeg troer, at De vil fortryde ikke at have villet gaee ind paa dette mit Forslag. Fru Sødring og alle de Spillende bleve ganske henrykte over Muligheden af en saadan Slutning paa Stykket, thi Alle, med H. i Spidsen følte, at der ovenpaa hans Replik trængtes til noget, forinden Tæppet kunde falde; dog vi bør jo Alle træde tilbage for Forfatterens Villie. 35

E. Poulsen har jeg meddelt Deres Bemærkninger.

Man er blevet enig om, at en Jægermester paa Landet ikke gaaer i Uniform; dog ligger dette Punkt Dem paa Hjerte, da kan det jo endnu forandres. Ialfald skal jeg tale med de Paagjældende om en lille Antydning i Dragten, som vist her er det Rette. 40

Hvis De vil komme paa Torsdag Kl: 11 paa Prøven, da vilde det være mig kjært, for at alle Misforstaaelser itide kunne hæves. Deres hengivne

J. L. Heiberg.

425. *Til Magdalene Thoresen.*

d: 19 October 1869.

Kjære Fru Thoresen!

Nu maa jeg dog gjøre Tanke til Virkelighed og sige Dem, hvad jeg i lang Tid har villet, nemlig, at jeg ofte, langt oftere end De maaskee troer, har været hos Dem i Tanke og Sind. Hos Alle, af hvem jeg troede at kunne faae noget at vide om Dem, har jeg forespurgt mig om Deres Befindende, men desværre ofte hørt, at De var lidende, hvilket i Sandhed har smertet mig; jeg vilde saa gjerne, at De skulde have det godt paa Legem og Sjæl, og, da jeg nu for nogen Tid siden læste Deres ypperlige Fortælling „Ved Lillebælt“, da bebreidede jeg mig ret min lange Taushed. Med stor Glæde læste jeg den levende, interessante Beskrivelse om Iisnøden i Deres Fødeby, en Beskrivelse saa kraftig, saa eiendommelig, som den kunde flyde fra nogen Forfatters Pen. Det maa være herligt at have en Phantasi som Deres, og at kunne give denne Phantasi Ord saa klare og bestemte, at man troer, efter at have læst, at man selv har oplevet det Hele. Digterne ere dog lykkelige, hvad Nød de end ere stedte i, thi de have Midlet til Befrielse i deres Talent. Naar vi andre dødelige nedtrykkes af Virkeligheden, da maa vi taalmodig vente til Virkeligheden atter lyfter os op, men hvorlænge lader ikke denne sidste, som oftest, vente paa sig, om den ikke reent udebliver for bestandig.

Jeg selv har i det sidste halve Aar levet i en dum Travlhed, deels ved den fordærvede Anstalt, som man kalder Theatret, deels med Syjomfruers Vrøvl til min lille Sarahs Confirmation. Den 3 October indtraadte Sarah i Livet som selvstændigt Menneske; jeg har altsaa nu en voxen Datter, Himlen holde sin Haand over det kjære Barn! Ak, et saadant Barn veed jo ikke hvad det vil sige, at gaa et Liv imøde, De og jeg veed det, hvad Under da, at vi ældre ængstes ved Tanken, medens den Uerfarne med Jubel gaaer det imøde, forinden det har revet sig tilblods paa nogen af de mange Torne, der ere plantede paa ethvert virkeligt Menneskes Vei. Smerterne hører jo til vor Optugtelse, og vor endelige Frigjørelse; det mærke vi, det lærer vi ved Livets Ende.

Det har bedrøvet mig, at Forholdet mellem Dem og Bjørnsons endnu er paa samme unaturlige Punkt. Jeg føler mig overbeviist om, at han, især i denne Modgangsperiode, dybt savner den Forfriskning, som Deres Omgang har været for ham. Jeg har i meget lang Tid intet hørt fra ham, hvorledes holder han det dog ud mellem de kolde Fjælde? Jeg kan ikke tænke mig, at han kan digte midt i al den Modstand, han i den seneste Tid har havt, baade paa den ene og den anden Maade. Modgangen kommer aldrig ene, det er det Tunge. C. P.s uhyggelige Forsvinden maa jo nødvendigvis ogsaa være gaaet ham nær. Jeg hørte forleden, at der dog nu har aabnet sig en Udsigt for samme C. P. i Amerika til at kunne leve, jeg vil haabe, det er sandt, thi uagtet dette Menneske meer og mere var blevet mig modbydelig, har jeg dog ofte medlidende tænkt paa hans uylkelige Skjæbne ved saaledes at maatte flygte fra sit Fædreland, det forfærdeligste jeg kan tænke mig. — Sidder Bjørnson i Modgang, sidder Ibsen jo i stærk Medgang. Det er jo mærkeligt saa artigt Sverrig viser sig imod den Digter, der sandelig ikke har smigret det. Hans nyeste Arbejde, „De Unges Forbund“, er jo et høist mærkeligt, fiint udarbejdet Skuespil. Det er nu antaget ved vort Theater til Opførelse, uagtet vor høie Censor havde forkastet det; denne Skandale er imidlertid forebygget; thi hvad Mening man end kan have herom, det er et Digterværk,

der ikke lader sig forkaste. Jeg længes efter at høre, hvad Virkning det har gjort paa Deres Scene; hvad Virkning det vil gjøre paa vor, er uberegneligt. Det kræver mange udmærkede Fremstillere; men hvor findes disse? Jeg gyser for det Arbeide og den Kamp, som jeg for min Deel vil faae hermed, men glæder mig tillige til at optage Kampen. 5

Jeg længes ofte efter Norge og alle de Mennesker, jeg der har lært at kjende. Endnu i Aften talte Sarah og jeg om, at det kunde være interessant at tilbringe en Vinter i Christiania, thi ogsaa hun elsker den norske Jordbund. Gud veed, om denne Lyst er en Illusion baade hos hende og hos mig, og om vi kunde trives der i Længden, men saameget er vist, at De da ikke maatte reise til Kjøbenhavn, 10 naar jeg reiste til Norge. Dog, det er Luftkasteller, som vel aldrig blive til Virkelighed. — Gid nu disse Linier maa træffe Dem nogenlunde rask og vel tilmode! Gid lidt Held og Lykke maa opmuntre Dem ved Siden af Livets mange smaa Tryk, det ønsker saa inderligt

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 15

426. *Fra Magdalene Thoresen.*

Christiania den 10de November [1869].

Kjæreste Fru Hejberg!

Jeg takker Dem for Deres Brev. Det var mere for mig end De kan tænke Dem, thi vel kan De forstaa — og bedre end mange Andre, at jeg i denne Tid har havt et haardt Vejstykke at passere, men De ved dog aligevel ikke hvor det 20 traf mig — i hvilken Stund jeg derved modtog en varm Haandsrækning! Jeg har nu i fulde tre Maaneder siddet med Liv og Sjæl bøjet over et dramatisk Arbejde — bestandig med det brændende Spørgsmaal in mente: Vil det lykkes mig? Jeg føler jo, og har altid følt, dramatisk Evne — om jeg saa kan sige — i min Natur; i Alt hvad jeg har skrevet hidindtil, har denne Evne højlig hjulpet mig; det 25 maatte da endelig forsøges, ved en Concentration heraf, at løfte et Arbejde op paa Scenen — er nu dette lykkedes mig? Se der er det brændende Spørgsmaal atter! Mit Hjerte banker i lidenskabelig Spænding og Forventning — og nu venter jeg Svaret fra Dem! Jeg sender Dem nemlig — med min Aksel, der ellers har været altfor undseelig til at vove sig ud til Dem, det nævnte Arbejde, sluttet 30 igaar, og i samme Stund indpakket og paaskrevet til Dem. Se det har De nu Dem selv at takke for! Da Deres Brev kom til mig kan jeg sige — for at tale poetisk — at det lynede gennem min Aand! Jeg fik den Tanke: Hun er dog den Eneste, som her kan raade og dømme. Hun er maaske den Eneste, som ret vil forstaa — at paa Scenen, som overalt, hvor Aanden forkynder sine Love — skal Kvinden 35 tale med! Der er indenfor de lukkede Døre en Kampplads, hvor der modtages og gives Saar, som i sine Følger ere langt farligere for Samfundet end dem Kriegeren og Statsmanden udvæksle paa de offentlige Arenaer. Og her har Kvinden et vel saa skarpt Syn paa Aarsag og Virkning som Manden. Det hører — eller rettere: det bør høre hen under det Traditionelle, at Kvinden ikke kan skrive for 40 Scenen. Har en Kvinde et stærkt Kald at følge, da vakler hun heller ikke i Midlerne — Jeg tror at Scenen kræver en stærkere Sammenslutten og Uddyben af Væsenet end nogen anden Retning i den æsthetiske Litteratur forlanger af sine Arbejdere — det har jeg havt for Øje, og derefter har jeg handlet: Jeg har taget et af de brændende Samfunds-Spørgsmaal for mig, og fra mit kvindelige Syn 45

paa Sagen, givet min Kjendelse. Om jeg nu har truffet de dramatiske Pointer — ja hvem ved bedre at svare herpaa end De? Jeg sender det da til Dem, beder Dem kjærligt beskytte og hjælpe det — og forsikkrende Dem: at fremad skal det gaa, og aldrig skal der arbejdes Begyndelsen til Skam!

5 Hvis nu Stykket, efter Deres Mening kan træde frem paa den danske Scene, vil De da lade tage en Afskrift deraf, og saa snarest ske kan sende mig Manuskriptet tilbage — for Indleveringens Skyld her og i Stokholm? Det bør naturligvis trykkes før det opføres; thi det har jo virkelig vist sig med disse dramatiske Arbejder, at de netop give Folk Lyst til at se Opførelsen — hvorimod de
10 Fleste ikke gider læse et Stykke, naar de have set det — med mindre, naturligvis, det er et større Digterværk. Skulde der være Noget at stryge — jeg beder Dem, stryg væk! jeg sanktionerer.

Og nu, ja hvad havde jeg ikke at sige Dem! Skulde jeg blot glimtvis oplyse Sjælens mange Tilstande, hvormegen Lidelse vilde De ikke se! Men Lidelsen
15 er jo ikke givet os til at plapre ud, den er bestemt til at skulle rense og klare Aandens Himmel, og da maa vi ogsaa lukke os inde med den, hvor trangt det end er, og lade Arbejdet foregaa uhindret. Der sker jo og ved den direkte Meddelelse, kun en Udsættelse og ingen Formindskelse. Hvad Individualiteten forarsager Mennesket — af Lidelser og Smerter — maa Individualiteten selv for-
20 sone — da bruges den ved sit eget Produkt ligesom Træets afrystede Løv og gjøder Jorden omkring Rødderne. Maaske kan jeg engang tale med Dem om disse Ting, skriv dem op kan jeg ikke. Jeg har mistet Bjørnson — og i mere end en Forstand — jeg naaede aldrig til at kunne give Dem fuld Forstaaelse af mit Væsen, disse to Ting — eller rigtigere: disse to Tab, har paa en Maade lukket
25 Døren til for mig og ladet mig staa alene. Nu, denne Ensomhed — thi jeg tager jo, som De vil forstaa, Alting helt ud — i Ondt og Godt — helt! — den har gjort mig stærk, til enhver Kamp. — Dog nu, min ædle højtærede Kunstnerinde! kom De jo med det gode Hjerte og den gode Forstaaelse af mit lille Arbejde —
30 igjen og gav mig Haanden! Vær takket! Jeg tager imod den, som den bydes. Vi stride jo dog for det Samme, vi mødes i de samme Interesser, vore Naturer have den samme stærke Fordring paa Liv og Arbejde — ja maaske paa Kamp; thi vi ville dog hellere rives tilblods i Striden, end vi, paa jevn Kvindevis, ville sidde stille i en Krog og visne hen. Vel, Fru Hejberg, lad os slaa Følge paa den Vej —
35 Naturen har i Saahenseende ment Noget med os, som vi ikke tør bringes til at fornægte. Det glæder mig, at De tog Ibsens Arbejde! Det vokser under Opførelsen — men løst er det jo. Det er en dygtig Forfatter, som har skrevet det — ingen Digter. Her maa det siges at have gjort en storartet Lykke — trods Mishagene — jeg føler imidlertid en Smerte ved, at vi saaledes skal ud og vise os for Verden. Vi er dog bedre end dette Stykke siger. Vi har nok Svulst og Humbug i Ungdommens Iver; men vi have midt i dette dog baade Kjærlighed og Tro. — Tillykke
40 med den voksne Datter! Skulle vi ikke hellere drage mod Syden en Vinter? Roma staar dog endnu, som den lune Kunstnervugge! Her er stridt — partisk — og koldt!

Deres hengivne

Magdalena Thoresen.

45 Med venlig Hilsen til Etatsraad Krieger.

427. *Til Magdalene Thoresen.*

d. 19 November 1869.

Kjære Fru Thoresen!

Jeg har nu læst Deres Skuespil, der heelt igjennem har interesseret mig, som noget Nyt og Eiendommeligt, der heelt bærer Aandens Præg, som det var at vente fra Deres Haand, og hvis vi endnu have et Publicum der kan taale Alvor 5 fra Scenen, Skildringer hentede fra Sjælens Dyb, tvivler jeg ikke paa, at Deres Skuespil vil gribe og fængsle Tilskuerne, hvis vi blot nogenlunde formaaer at udføre det. Desværre, vore Skuespillere, og vort Publicum ere blevne saa vante til kun at have med det Flade og Flaue at gjøre, at det er umuligt at forudsige, hvad de Første formaae at opfatte, og hvad de Sidste formaae at nyde; dog vil vi indtil 10 videre haabe det Bedste. Jeg skal nu, som De har ønsket, lade Stykket afskrive og indlevere det til Theatret, vi faae da see, hvad den høie Censor dømmer om et Arbeide, vidt forskjelligt fra dem, der dagligt indsendes til ham.

Skal dette Skuespil opføres med Deres Navn under eller ikke? De studser maaskee ved dette Spørgsmaal? Men jeg, som kjender den menneskelige Elendig- 15 hed i slige Sager nøiere end De, jeg raader til, at ingen erfarer hvem Stykket er af, før efter den tredie Opførelse, da kan Navnet staae paa Plakaten, da er Stykkets Skjæbne afgjort. Husk paa, at baade Heiberg og Hertz have seet sig tvungne til denne Fremgangsmaade; den er næsten en Nødvendighed i disse Tider, hvor det Personlige spiller en saa afgjørende Rolle, ikke allene hos Censor, 20 Skuespillere men ligeover for vor jammerlige Kritik. Og selv Publicum sidder med en vis Mistillid ligeover for et dramatisk Arbeide af en Dame, de sidde med en Bitanke og give sig ikke fuldt hen til hvad der bydes dem, og dette er meget slemt; thi det er en Gift for Tilegnelsen. Dette er nu min Mening, men lad mig erfare Deres, og som De ønsker, skal det naturligvis blive. Hvorledes har De 25 tænkt Dem at Rollerne skulde besættes? De kjender jo dog en Deel til de Kræfter vi have at byde over. Hvad mig angaaer, da synes mig, at vi ikke have en Eneste, der heelt ud kan paatage sig Opgaven. Herre Gud, for meer end 16 Aar tilbage talte jeg ofte med Heiberg om, at Skuespil med et dybere sjæleligt Indhold maatte komme; i saadanne, sagde jeg da, vilde jeg først ret være paa min Plads, 30 men naar disse engang komme, da har jeg ophørt at virke. Ved at læse Deres Stykke stod disse Samtaler, jeg i hiin Tid havde med ham, saa levende for mig. Jeg bilder mig ind, at jeg vilde kunnet spille Deres Julie. Og hvad vilde ikke M. Wiehe have været som Eduard? Dog, han er død for Livet, jeg for Skuepladsen, borte er borte! Og nu slider jeg arme Menneske med at bibringe andre en 35 tiende Deel af den Forstaaelse, som vi kunde have givet heelt! Ja tro mig, ogsaa jeg har „haarde Veistykker at passere“ i meer end een Retning, men jeg har ikke Deres Kraft til at gaa disse Veie, jeg saares tilblods paa Stenene og sidder da hen og pleier Saaret, istædet som De, at vandre videre hvor stærkt saa end Saaret bløder. Ja, min kjære Fru Thoresen, i dette Stykke beundrer jeg Deres Kraft og Udholdenhed, og føler mig lille ligeover for Dem.

Jeg er bedrøvet over, at det endnu staaer paa samme unaturlige Punkt med Dem og Bjørnson. Jeg havde aldrig troet, at han i Længden kunde holde det ud. Ak, min kjære Veninde, det er en af de dybeste Smerter naar en inderlig Hengivenhed bliver mødt med Kulde! Dog det er Menneskets Kaar hernede, og jeg længes derfor 45 saa ofte, saa inderlig efter en anden lysere, renere Klode hvor Sandheden, Skjønheden, Harmonien er tilstæde. Dog, Taalmodighed, det kommer, det maa komme alt.

Saasnart Stykket er afskrevet, skal jeg sende Dem Manuskriptet tilbage, og naar jeg nu bliver mere fortrolig med det hele Stykke og finder, at en og anden Forkortning var heldig, da skal jeg meddele Dem mine Tanker herom for at De kan, enten modsætte Dem disse eller bifalde dem, men jeg har ikke villet opsætte
 5 at meddele Dem, at jeg med Glæde har læst Deres Arbeide, og at jeg skal gjøre Alt hvad der staaer i min Magt for fremdeles at følge det paa dets Bane igjennem Livet. Jeg begyndte formelig med Angst paa at læse det af Frygt for, at jeg ikke skulde synes om det, thi jeg vilde saa nødig bedrøve Dem med en saadan Tilstaaelse, nu er denne Angst afløst af den Glæde jeg har ved at meddele Dem det
 10 Modsatte. Gid vi nu fremdeles maa have Held med det!

Fra Etatsraad Krieger, der takker for den Hilsen De sendte ham, og som bestandig interesserer sig for Alt hvad der angaaer Dem, har jeg en ærbødig Hilsen til Dem. Han og jeg taler ofte om Dem, og ønsker Dem alt muligt godt.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

15

428. *Fra Magdalene Thoresen.*

Christiania den 25 November 1869.

Kjæreste Fru Hejberg!

Igaar modtog jeg Deres Brev, og sandelig, mine Hænder rystede da jeg brød det! Jeg tror ingensinde et Brev har saaledes spændt min Forventning. Gud ske
 20 Lov for hvad det sagde mig! Om jeg ingen anden Løn fik for mit Arbejde, sødt og trøstende vil altid Deres Anerkjendelse staa for mig. Ja De forstaaer mig rigtignok — lige til, og uden Kommentar. Jeg føler saaledes gjennem hvert Ord De skriver, at mine Tanker paa hvert Punkt har berørt Deres Sympathi; men det vil jeg jo sige; altid, lige fra første Møde med Dem, har jeg troet, at kom vi blot engang
 25 hinanden nær nok — saaledes at Væsen mødtes med Væsen, da skulde det vise sig, at vi brændte for en og samme Sag. Jeg mener ikke hermed alene, at vi mødes i Begejstringen for den dramatiske Kunst; men at vi just træffes i Iveren for den sande Idealitet. — At De for saa og saamange Aar siden har talt med Hejberg om Sjælehistorien paa Scenen, slaaer mig; thi dette Tidspunkt falder gandske sammen med min egen Længsels Historie. Jeg talte uafbrudt med min Mand i hans seneste Leveaar om Scenens Betydning for Moralen, og da navnlig for Sjælehistorien. Han var saa fuldkommen enig med mig herom; vi talte om Aristoteles og læste hvad han udvikler om denne Sjælerenselse, som han kalder Katharsis, der gennem Lidenskabens Afspejling, lider og udtømmes. Jeg skrev
 30 for ti Aar siden et Drama, som udtømte mine Meninger herom, det skal De læse, og De vil forstaa hvor stærkt jeg har været optaget af denne Tanke. Saa læste jeg engang hos H. C. Andersen en Ytring, der paany gav min Længsel Spirekraft: „Vi vente paa et Nutidsdrama“ siger han — Gud ved hvor! men det var ikke frit, at jeg tænkte paa at skrive dette — Nutidsdrama — Ilden brændte ialfald op i
 40 min Sjæl paanyt; men jeg vidste, til min Hjælp, at Evnen aldrig naar saa langt som Længselen — og denne rolige Tilrettevisning af min Fornuft hører jeg endnu paa med Respect. Imidlertid har jeg havt et andet og endnu mere sprængende Møde med min Længsel, det var da jeg omkring 51 kom til Kjøbenhavn og overværer den sidste Forestilling af Ninon. Der kunde slet ikke hjælpe Fornuftens

mange Henvisninger til Beskedenheden, jeg brændte paany af den Overbevisning: at Scenen var min Bane, og Fru Heiberg og Michael Wiehe vare mine Nærbeslægtede. Jeg glemmer aldrig hin Forestilling! Var jeg dog dengang kommet til at kjende Dem! Dog, lad mig ikke tro, at Noget har været spildt paa min Udvikling, — den, som vil skrive paa Lidenskabens, maa selv have mødt den i dens 5 mange Skikkelser, for at forstaa hvad der skal gøres med denne Ild for at den kan blive en Guddomsflamme, der lyser over Livets høje Baner. — Thi Lidenskabens skal ikke undertvinges, saa den ligger magtløs under Foden, nej, den skal gennem Katharsis gøres til Sjælens Stormagt. — Dog lad mig ikke trætte Dem med denne Undersøgelse, som De jo allerede saa godt selv kjender. Jeg 10 vilde ogsaa blot — ved en Omvej — komme til den Yttring i Deres Brev at De følte Dem skabt til Fortolker af Sjælehistorien paa Scenen; dog der kan De tro jeg mødes saa stærkt med Deres Mening, at jeg næsten maa rive mig løs med Magt fra Ønsket. Med Hensyn til M. Wiehe, da har jo netop dette Stykke været skrevet for ham, dog langt fra i dets nuværende Form, uagtet Plan og Ide er den 15 Samme. Men han døde midt under mit Arbejde, og saa dybt sørgende, som nogensinde jeg havde været ved noget Tab, pakkede jeg mine ufærdige Forsøg sammen og forseglede dem med den Tanke at begrave det hos hans Minde. Men andre Tanker have siden den Tid gjort Paastand paa sin Ret, og jeg følte atter det samme Spørgsmaal rejse sig i min Aand med den samme Længsel. Saa tog jeg 20 det frem igjen for Lyset, og lagde min hele Styrke paa at klare de løse Forhold og ordne den umodne Plan. Fra at tillægge Eduard de to Yderligheder — Erotik og Dæmonik — søgte jeg at erstatte dette med Romantik og Ironi. Julie tog jeg ogsaa en Del Koketteri fra; thi hvem skulde sidde — henrivende sød, men fristende og dog kold — eller rettere uberørt — som en Salamander midt i Flam- 25 men! i en Gjyngestol uden en Eneste? Jeg havde jo set „En Kurmethode“ — ak nej! jeg fik ikke vove Forsøget! — Nu, som De selv siger: Borte er Borte.

Men til Sagen! Jeg gjør saamange Digressioner, naar jeg skriver til Dem, at det Halve selv er formeget. Det Raad De giver mig om Anonymitet er rigtig og har mit fuldeste Bifald. Jeg har talt — og der er bleven talt om, at jeg skrev paa 30 et Stykke for Scenen, ja til Munks har jeg endogsaa fortalt, at jeg havde sendt det til Dem for at høre Deres Mening; men jeg kan blot sige, at jeg forbigaar denne Sag, med videre Omtale, og Alle vil forstaa det som et uheldigt Forsøg. Navnet har jeg ikke sagt, troer jeg, til Nogen. De maa forøvrigt vide, at jeg i den senere Tid ofte har sagt til mine Børn: jeg troer jeg vil skrive anonymt, hvis det 35 lader sig gjøre; thi jeg er træt af al den Uret i Bedømmelsen, som jeg paa Grund af Dit og Dat maa døje. — Dette Forslag gaar jeg altsaa ind paa i alle dets Consekvenser. De maa ordne Alt, som De vil, jeg nikker med Rolighed til! Ak, at jeg har Dem med mig! Nej, intet Menneske skal frygte paa en ærlig Vej, Maalet kommer! Men se nu, hvad Deres Virksomhed kan være for Scenen endnu! Hvis 40 mit Stykke kan vinde sig frem, hvis ikke Publikum bliver altfor skræmt af det stærke Syn paa Tingene, da er der ved Dem givet en ny Retning Plads paa Scenen, og Kvinden taler med samme Myndighed som Manden om Livets store Spørgsmaal. Men som De siger, der maa et Blændværk til; man maa ingen Tvivl og Fordomme tage med sig ved Skuet. Maatte det nu blot blive antaget! Sandelig, 45 jeg skriver mere, om jeg faar Liv og Mod dertil. Der ligger mange Spørgsmaal hen — inden Døre — som nok skal komme for Lyset med Tiden.

Men nu var det jo om Rollebesætningen vi skulde tale lidt. Ja, jeg har ingen Anden for mit indre Øje end W. Wiehe til min Eduard, han kan ikke give den helt; men han er dog den, som magter det Meste. Hvor jeg frygter for ham, det er i Kulden; thi den er Viljens Staal igjennem hans ellers saa bløde Sjæl — men
 5 den er fin; den har i $\frac{3}{4}$ Aar omgaaedes med hende, som med en Skygge. Poulsen tykkes mig særdeles vel skikket til den unge Lieutenant, der vil more sig, der vil være letsindig; men som bagved er saa alvorlig; der ikke blot udbryder til Slutningen „Man overlader ham til Skammen!“ men som føler i det Øjeblik hele Skammens Smerte og Lammelse. Min — Tante Jane — har jeg formet helt igjen-
 10 nem efter Fru Sødring; hvem min Bogholder skal være det ved jeg ikke; thi han er ejendommelig — snurrig, men ikke egentlig komisk. Jeg havde tænkt mig Rosenkilde men jeg hører han er syg. Holst vil præke uden Ejendommelighed — og Kolding vil give den et latterligt Præg. Hvad mener De om Phister? Der maa være Personlighed i Manden ellers falder det Punkt, hvor han, i Sandhed, frem-
 15 stiller et „Folkemonument“, latterligt ud. Han skal helt ud tro paa sig selv — og det er den Figur, som mindst har med Publikum at bestille. Med Hensyn til Slutningstableaut har jeg Noget at ordne, som jeg om nogle Dage skal sende Dem; thi Bogholderen faldt lidt fra mig i det sidste Øjeblik, og det maa han ikke. Denne Mand, saa fuldkommen indadvendt, noterer straks denne mærkelige Stem-
 20 ning — eller gjør ialfald Tegn til det medens de Andre slutter foran Publikum. — Fru Carlsen — ja hvem skal dog det være? Hun er jo ikke noget ungt Blod! Kan det være Fru Jacobsen? Med al Fru Carlsens Koketteri, Nysgjerrighed m. m. tykkes hun mig hun er lidt bred af Natur. Naar hun paa Island har sin Doktor, som er ung nok til at dele hendes Sympathi, saa vil hun saamæn være gemytlig
 25 mod Justitsraaden — der spises godt i det Hus, der soves godt, der lees og naar det gaar løs, surmules der ikke, men der gives et gladt Lag. Julie derimod, ak hvorfra faar jeg hende? Hun, der først er sig selv nok og som siden trænger saa stærkt til hans Kjærlighed. Hvis han forlangte hendes Liv, som en Forsoning, hvad var det for hende imod at leve uden ham? Nej jeg tør om hende ikke sige et
 30 Ord; thi jeg ved det maa være Fru Ekkhardt, og jeg ved, at hun ejer ikke en Gnist af Eros i sig, hvorfra skal hun da tage Kjærlighedens dybe Angst? Her har jeg jo noget helt Andet at vente af Fru Gundersen, medens jo hun desværre ikke kan sige et Ord ret af første Akt.

Her har jeg nu søgt at sammentrænge min Mening om Rollebesætningen. —
 35 Med Hensyn til Afskrivningen, da gjør De som [De] selv synes. Med Manuskriptet har det jo nu ingen Hast; thi naar Anonymiteten skal bevares, maa jeg afvente Opførelsen dernede, om jeg er saa lykkelig at opnaa en saadan. Jeg tænker da, at Hegel trykker den med det Samme. Naar nu De har Noget at sige mig, ak da skriv! Jeg venter med brændende Længsel. Og nu tusindfold Tak og Velsig-
 40 nelse for Deres Godhed, for Deres Hurtighed, for Deres dybe Forstaaelse — thi i alt dette er jo Viljen med — ja Tak for Alt! Jeg beder hilse Frøken Sarah, min Tak og Hilsen igjen til Etatsraaden, og tilslut min kjærligste, taknemmeligste Hilsen — til Dem! — Jeg elskede at kalde Bjørnson min Genius — Lad mig tro jeg tog Fejl af ham og Dem! Han forstod mig efterhaanden mindre og mindre,
 45 De vil komme til at forstaa mig mere og mere; nu saa har jeg jo vundet ved Tabet!

Farvel Farvel! Deres

Magdalena Thoresen.

429. Til Henrik Hertz.

d: 4 Decbr. 1869.

Kjære Professor Hertz!

Tusind Tak for Deres 17. Bind Skuespil! Det 15. og 16. Bind af Deres Værker mangler jeg for at have det Hele komplet, og jeg behøver ikke at sige Dem, hvor taknemmelig jeg ogsaa vil modtage disse af min kjære Vens Haand. 5

Denne min Taksigelse for Deres Tilbud og for Deres venlige Brev skulde De alt have havt for flere Dage siden, men jeg har i denne Tid været saa optaget af Holbergs Barselstue og af Barselvrøvl, saa at det ikke kunde være værre om der var født Tvillinger i mit eget Huus. Ak, det er svært, at faa mange Hoveder under een Hat, og det er dog dette det kommer an paa ved ethvert Skuespils Iscenesæt- 10 telse. Jeg er saa træt af min besværlige Virksomhed, at jeg selv i dette Øieblik da jeg skriver til Dem mærker, at min Haand ryster, som De vel kan see paa min Skrift.

Kunstnere ere et forbandet Folkefærd, for at tale i Holbergs Aand, thi det Vrøvl, som de kan gjøre, kan ikke komme uden fra Fanden selv, som er det On- 15 des Fader.

For nu at komme bort fra Fanden og hen til Englene, saa lad mig ønske Dem og Deres en glædelig Juul og et glædeligt Nytaar! Gid Aaret 1870 maa bringe Dem og Deres alt det Held, som ønskes Dem af Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 20

430. Til Magdalene Thoresen.

d. 21. Decbr. 1869.

Kjære Fru Thoresen!

Jeg blev vækket i Morges i min Seng for at modtage et Brev, der underrettede mig om, at Deres Stykke nu er antaget til Opførelse. Saavidt kom vi altsaa! De har vist været utaalmodig og fundet Tiden lang, forinden De hørte om Stykkets videre 25 Skjæbne? Men jeg forsikkrer Dem, at det er uhørt at Censuren ikke har brugt længere Tid, end Tilfældet er ved denne Leilighed. Nu skal jeg gjøre Alt hvad der staaer i min Magt, baade med det Onde og med det Gode, for om muligt at faae det opført i denne Saison. Og nu, da Stykket er antaget, maa De tillade mig, at gaa lidt nærmere ind paa Enkeltheder, som jeg sidst, jeg skrev, ikke vilde 30 plage Dem med. Hvad jeg nu her fremsætter, er kun Spørgsmaal til Dem. For det Første, er „En Hindring“ en heldig Tittel paa dette Stykke? Jeg finder, at Stykket burde hedde, enten „Et rigt Partie“. Eller Et godt Partie. Eller Et brilliant Partie. Heiberg sagde altid, at en god, tydelig, betegnende Tittel paa et dramatisk Arbeide er det Halve af Arbeidets Virkning fra Scenen. Man 35 maa paa ethvert Punkt forstaa, hvad der ligger bag Stykkets Tittel. Skal Stykket hedde „En Hindring“, da bliver først Tittelen forstaaet, naar Tæppet falder for det Hele, og da endogsaa kun gennem Reflectionen.

Hvad Rollebesætningen angaaer, da er jeg enig med Dem paa een nær. Tante Jane er ingen komisk Figur af den Art, hvori Fru Sødring har sin Styrke. Med 40 Aarene kommer meer og mere det, — om jeg saa maa sige — det Kjællingagtige ind i hendes Fremstillinger, og uagtet Tante Jane just ikke behøver at være Dame, skulde der dog, ifølge hele Stykkets Tone, være noget nobelt, noget

fiint aandeligt over hende. Naar Fru S. indtræder paa Scenen, venter Publicum strax noget stærkt komisk, og vil føle sig skuffet naar dette udebliver, og intet er farligere end at desorientere Tilskuerne om hvad de skal faa at see. Tante Jane skal, som hun selv siger i Stykket staae i „Baggrunden“; der er hendes stille, 5 beskedne Plads, og mig synes, at det ikke kan være til Held for Stykkets rette Hovedfigurer, om hun trænger sig for stærkt frem, og dette kan nu engang Skue-spillere af første Rang ikke lade være, ja Publicum nøder dem paa en Maade hertil, men dette er ikke heldigt for Stykkets Eenhed, og Hovedvirkningen ved ethvert Kunstarbeide er, at opnaae Eenhed, at sørge for, at hvad der er bestemt 10 til at virke som Baggrund ikke trænger sig frem i Forgrunden, og omvendt. Jeg vilde derfor foreslaae Frøken Nielsen til denne Rolle. Publicum seer og hører hende gjerne, hun er en forstandig Person, der kan lægge Følelse og Ro i sit Spil.

Dette var mit andet Spørgsmaal til Dem? Mit tredie er, om jeg nok ikke med varsom Haand maa forkorte et og andet, hvor Dialogen, med Hensyn paa 15 Scenens Tarv, breder sig vel meget, iblandt andet, Scenen mellem Tjenestefolkene i anden Akt? Svar mig nu paa disse Spørgsmaal saa hurtigt det lader sig gjøre, for ikke at standse Rollernes Udskrivning.

Jeg er meget glad over, at Censor har været enig med mig om Deres Stykkes Værd, thi omendskjøndt jeg virkelig havde foresat mig, ikke at taale, at det 20 blev forkastet — thi intet er umuligt under vore Theaterforhold — saa støtter det mig dog betydelig, naar jeg ikke staaer ene med min Mening.

Undskyld nu dette Hastværks Brev; thi jeg er saa optaget af Arbeide i denne Tid, at Kræfterne ere nær ved at svigte mig, men forinden jeg slutter, maa jeg dog udtale min Glæde over Deres sidste fine beaandede Fortælling „Liv og 25 Drøm“. Jeg synes, at det er noget af det smukkeste, De har skrevet. Det var mig ikke muligt at slippe den, da jeg først havde begyndt, og langt ud paa Natten beskæftigede den mine Tanker, saa jeg først faldt i Søvn henad Morgenstunden. Gud veed, om det Brud med B. ikke er en Lykke for Dem med Hensyn paa Deres Forfattervirksomhed? Ved at omgaaes et andet aandigt Menneske, som jo rigtig- 30 nok er et henrykkende Gode, ødsler man let for meget bort med Samtaler med denne, og har man først faaet sig udtalt, da trænger man mindre til at nedskrive, hvad alt er udtalt. Vor Herre styrke og bevare Dem fremdeles; han skjænke Dem en glædelig Juul, og et lykkeligt Nytaar!

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

35 Mit Brev kom ikke bort igaar, fordi jeg dog først vilde tale med Berner om Muligheden af at faae det opført endnu i denne Saison. Resultatet af vor Samtale var, at selv med den bedste Villie kan dette ikke skee før — i det tidligste — sidst i April eller først i Mai, af hvilke Grunde er her for vidtlyftigt at opregne, men de ere der virkelig. Uagtet Mai nu ikke er den gunstigste Theatermaaned, antager 40 jeg dog at De heller vælger Mai end opsætter Opførelsen til næste Saison. Stykket kunde jo vel blive trykt, men komme ud i Publicum forinden det opføres, kan det ikke, hvis Forfatteren ikke vil afstaa fra en Deel af sine Rettigheder, og dette bør jo under ingen Omstændigheder skee.

431. *Fra Magdalene Thoresen.*

den 28 December [1869].

Kjæreste Frue!

O Gud velsigne Dem for den gode Tidende Deres Brev bragte mig! Javist længtes jeg inderligt efter at høre videre i Sagen, uagtet jeg dog sandelig havde havt dens lyseste Side i Deres Dom; men den har jo flere, som vel ere at agte 5 paa for mig. Altsaa kom jeg til det Maal! Hvor glad ser jeg nu ikke tilbage paa De mange brydsomme Skridt jeg har maattet gjøre paa Vejen, og hvor lykkelig priser jeg mig ikke — ved det stærke Naturanlæg — det eneste ægte Jydske jeg har beholdt: aldrig at give tabt — over Stok og Sten, gennem Ild og Vand til Maalet! Og nu er jeg der! Lad være Lykken endnu er tvivlsom, det Vigtigste er 10 naaet — udenfor lukkede Døre kan man nok arbejde en Tid; men ind maa man dog for at naa til Gjerningens Højder. Ogsaa har jeg nu den glade trøstende Fornemmelse gennem Alt, at jeg har Dem med mig — i saa sand og virkelig Forstaaelse, i saa ren og ublandet Opfattelse, at jeg vil støtte mig til Dem, paa samme Maade, som To, der gaa Haand i Haand. Og Tusind Tak for denne Hjælp! 15 Den skal komme min Sjæl og min Gjerning tilgode, naar mindst De aner. — Og nu et Svar paa alle Deres Spørgsmaal; thi jeg kan samle dem i et og sige med et Ord: Ja. Jeg grundede lidt over Tittelen — men De har Ret; vælg da selv Udtrykket, dog tror jeg nok, at godt er det mindst gode. Med Hensyn til Frøken Nielsen, da er jeg særdeles fornøjet; om den Rolle er vistnok Deres Bemærkning rig- 20 tig, og deri ere vi snart enige: at Harmoni i en Fremstilling er det Vigtigste — thi det bliver jo egentlig dens Poesi. . . . [Er enig med Fru Heiberg om Tidspunktet for Opførelsen; med Hensyn til Forkortninger stilles Fru Heiberg frit].

Og nu tilslut min Tak for den gode Mening De har faaet om min sidste Fortælling. Javist er den det Fineste jeg har udarbejdet, og dyb og varm synes mig jo den er — et Indlæg i Kvindens Sag er den jo ogsaa — ak, men den synker dog hen som en Ubetydelighed mellem alt det andet Ubetydelige Tiden fostrer! Ingen vil tage den og bære den frem for Verden til klar Forstaaelse og varig Ejendom, Ja, der er megen Smerte forenet med Forfatterbanen. Jeg skriver straks over Nytaar til Dem, og da har jeg Mere at tale med Dem om. Gud vel- 30 signe Dem og lev vel!

Deres taknemmelige

Magdalena Thoresen.

432. *Fra Magdalene Thoresen.*

Chrst: den 17de Jan. 1870.

Kjæreste, kjære Frue!

Et glædeligt Nytaar ønsker jeg Dem af min hele Sjæl, og jeg takker og vel- 35 signer Dem for vort Møde i det nu henrundne. Da jeg sidst skrev Dem til maatte jeg slutte med Hastværk. . . . Jeg vil imidlertid haabe at jeg fik sagt det Nødvendige. Hvad jeg imidlertid aldrig faar ret sagt, det er hvad jeg maaske helst kan tie med; men hvad jeg i en mærkelig Grad altid saa gjerne har villet tale til Dem om: mit hele Livsforhold. 40

Men vil det nogensinde blive anderledes — jeg tror det ikke. Jeg har et indvortes Menneske, der som oftest slet ikke staar i nogen Forbindelse med det udvortes — men dette ydre Menneske har været meget ubesindigt, dumt og lat-

terligt, og sandelig vidst at paaføre det indre den ene Sag vanskeligere end den anden at klare og ordne, ja tilmed at forsone. Se dette gjemte Menneske er det, som undertiden gjerne vilde finde en Lettelse ved at tale om det Ansvar, det bærer, og den Uret det saa mange, mange Gange har lidt. Nu er en Fortrolig ikke
5 let at finde; thi den findes kun paa den stille Vej, hvor Væsenet lever for sig, og hvor ikke Personen tager det i Brug — lige til den alleryderste Tilsyneladelse. Et saadant indvortes, uberørt Væsen er det jeg har fornummet i Deres Nærhed — men saa kommer som en Hindring for den fulde Hengivelse, at Deres indvortes Menneske ikke har draget de tusinde tunge Suk, og ikke grædt de brændende
10 Taarer for det Udvortes, som mit. Der staar jeg altsaa stille foran Dem, og tier, men paa dette Punkt er det Digtningen foregaar. Hvad der ikke kan siges til den Enkelte — hviskes ind i et Øre, hvor Sjælen bøjer sig henimod med lyttende Andagt, det kan Forfatteren udbasunere fra Taarnene og Tribunerne. Han kalder sin egen Angst og Smerte for Hans og Grethe, klæder dem paa som bedst, og
15 forsøger nu med dem en Gjentagelse, til Forsoning eller til en ny Bedrøvelse, som det kan falde, thi ligesaalidt som man er istand til at samle sit Væsen i en hel Fremstilling ligesaalidt er man istand til at tvinge en Fantasiens Skabning helt ind under sin egen Viljes Lov, fordi man er dens Skaber. Den faaer uvilkaarlig selv en Vilje, hvis den har Natur og Liv; og den bøjer ofte af — ifølge
20 Konsekvensen, hvor Forfatteren havde ment at styre den lige paa. Deraf kommen, at Væsenet selv herfra faar nye Bekymringer og Ansvar, og mangengang fornyede Ubesindigheder at udsonne. — De skrev i Deres sidste Brev, at det dog maaske var bedst for mig, at den intime Omgang med Bjørnson var ophørt. Deri deler jeg Deres Mening. Bjørnson gav meget; men han tog ogsaa. Nu var imidlertid
25 Forholdet mellem os omvendt, idet han vandt for Digtningen hvad han modtog af mig; medens jeg tog Alt til mig som personlig Næring — til Sjælens Mættelse og Beruselse. Tabet af ham har jeg lidt Punkt for Punkt; fra den Stund jeg mødte ham fik mit egentlige Væsen Styrke til at vokse, og det voksede sig fast til ham, nu er det Stykke for Stykke døet hen — jeg har ham kun med mig
30 som et Lig. Men Altsammen er min Skyld. Jeg misforstod denne Udfoldelse af mit Væsen; at det var Digtningen, som fik Vinger, det ved jeg først nu, og denne Viden har forsonet Meget. Nu tilhører jeg Verden med min Gjerning, den bliver saa stor eller liden, som Herrens Naade vil forunde mig Evne til — før skrev jeg ligesom for ham. Ak ja, jeg har stridt og lidt, kun Et trøster jeg mig med og
35 det er: at jeg aldrig har vaklet et Sekund i mit strenge Forsæt, at jeg har bunden min Fantasi, som man binder en Vanvittig, at jeg aldrig har skyet at drysse det ætsende Pulver i Saaret for at faa det rensed og Sygdommen lægt fra Grunden. Det er det jeg har kunnet byde til Udsoning, og for det har Gud givet mig Kjærlighedens Varme fordoblet til Menneskene og den hele Verdens Husholdning. —
40 Jeg ved nesten ikke hvad jeg skal kunne sige mere om disse Ting uden at gjentage det allerede Sagte — for saavidt jeg tager det Væsenlige til Omtalelsen —, om en Masse Fakta eller Vrøvl, der som Masker hænge i hinanden og danne det ydre Forhold kunde der jo tales nesten i det Endeløse. Men for mig have de saalidet Værd, at jeg knap endser dem mere end Fluor, der vel kunne irritere
45 ved et vist Paahæng; men som dog en Haand kan forjage. Det er sandt, at Smaa-begivenhederne jo nok kunne tages med i Betragtning hvor et stort Forhold enten brister eller bærer; men ikke bekymrer jeg mig med at fange en eneste af

de Mus, som have gnavet det stærke Baand over, forbi er forbi, og Hovedsummen af det hele Skrabsammen er sagt med et Ord — Løgn. Ja nu har jeg skrevet Saameget om hvad De jo allerede ved — jeg siger ikke Dem Noget Nyt — men hver den, som udtaler en Sjælerystelse eller en af de smertefulde Oplevelser, hvor de satte et helt Livs Varme ind og kun fik en opsminket Løgn til Gjengæld, 5 der taler Mennesket altid som den Eneste, eller ialfald som den Enkelte, der paa sligt Højdepunkt ikke kan se sig faldende sammen med det Hele og danne Massen. —

Ja, jeg vil nu skrive raskt fremad, da gaar det ogsaa bedst. Uden Arbejde lider jeg meget af Tungesind, men ved og under dette er jeg i fuldkommen Lige- 10 vægt. . . . [Om Udsigterne for hendes Stykke]. Og nu mit Levvel! Min kjære lille Dorothea er desværre syg bestandig i Brystet, og det er en Skygge over Alt. Gud lade Dem og Deres Børn have det godt! Deres taknemmelige

Magdalena Thoresen.

433. *Fra G. Berner.*

Kjøbenhavn d. 21 Feb. 1870. 15

Jeg troer, at det vil glæde Dem, Fru Heiberg, at erfare, at Huset iaftes var udsolgt, med Undtagelse af nogle Galleribilletter, og at Stykket helt igjennem fulgtes med levende Interesse og Bifald. — Jeg har idag skrevet til Ibsen til Dresden og berettet ham om Stykkets Skjæbne, hvad jeg synes simpel Høflighed byder, og De kan være vis paa, at jeg hverken har glemt Dem eller Deres 20 Scene-Arrangement, hvilket jeg for 2^{den} Acts Vedkommende udførlig har beskrevet ham; dette synes mig nemlig simpel Pligt at paabyde. Jeg har derfor tilføiet, at Theatret med Glæde vilde modtage et nyt Arbejde fra hans Haand forudsat, at det nogenlunde var afpasset efter vore Forhold og kunstneriske Kræfter. — Det er nemlig min fulde Overbevisning, at saalænge Indstuderingen paa det kongelige Theater staaer under den geniale Ledelse, som med eet Blik seer, hvad vi 25 Andre først langsomt og efterhaanden komme til Erkjendelse af, vil Ibsen o: FI: være bedst tjente med at faae deres Stykker opførte der, hvor de bedst forstaaes af Den, hvem den sceniske Gjengivelse er overdraget. . . .

G. Berner. 30

434. *Fra G. Berner.*

d. 5 Marts 1870.

Jeg har idag meddelt Personalet og Professor Høedt, hvad Fruen igaar bestemt har forlangt af mig med Hensyn til: „Grøns Fødselsdag“ — den tungeste Gjærning jeg endnu har havt at udstaae. — Da de imidlertid Alle eenstemmigt have erklæret, at der ved det Passerede ikke er tilsigtet nogen Tilsidesættelse af 35 Formen endsige nogen Fornærmelse, og at de Alle vilde sætte Pris paa, om Fruen vilde komme paa Generalprøven Tirsdagen d. 8 Marts Kl. 11^{1/2}, haaber jeg af mit ganske Hjerte, at Fruen vil opfylde dette Ønske. Bede kan jeg ikke Mere, efter hvad De yttrede igaar, men at De vil gjøre en god Gjærning imod Theatret nu, da det er sagt, som De vilde have sagt, er vist. — I ethvert Tilfælde vil De 40 være saa venlig med et Par Ord at meddele mig Deres Beslutning. . . .

G. Berner.

435. *Fra Julie Sødring.*

d. 5 Marts 1870.

I Anledning af en Hilsen, Justitsraad Berner bragte os efter Prøven idag, ønsker jeg gjerne at meddele Dem følgende for mit Vedkommende. —

Høedt, veed jeg, seer noget overordentlig udmærket i den Rolle der er mig tildelt i Stykket „Grøns Fødselsdag“ — jeg anseer den for den vanskeligste Rolle jeg nogensinde har havt. Den tiltaler mig ikke paa nogen Maade. Derfor, da han haaber meget af den og Stykket jo er indleveret af ham, var det mig magtpaaliggende at han var tilstæde paa en Prøve. Saaledes forholder Sagen sig fra min Side og det ønsker jeg gjerne De skal vide. —

Venligst

10

Julie Sødring.

436. *Til Julie Sødring.*

d. 6 Marts 1870

Maa jeg takke Dem fordi De har villet orientere mig med Hensyn til Betydningen af de afholdte Prøver paa „Grøns Fødselsdag“! I Afstand maatte Sagen tage sig anderledes ud for mig. Jeg troer Deres Oplysning og takker Dem derfor.

15

Deres

Johanne Luise Heiberg.

437. *Til Magdalene Thoresen.*

d. 12 April 1870.

Kjære Fru Thoresen!

Endelig, efter megen Modvind, ere vi da i Dag naaet til den første Prøve paa „Et rigt Partie“ og jeg iler derfor, for at De strax, eller saa snart som muligt paa Grund af Afstanden kan komme til Kundskab herom. I det Hele taget har jeg Haab om, efter denne første Prøve, at Udførelsen af de forskjellige Roller vil blive Stykket nogenlunde værdig endskjøndt et dybt Suk opsteg hos mig ved Tanken om hvad M. Wiehe vilde have været som Grant! Det Indadvendte ligger nu engang ikke for W. Wiehe, og det Fine og Noble er heller ikke saa ganske hans Sag, men hans Varme river Folk med sig, og det er herpaa at jeg bygger mit Haab. Fru Eckardt kan nok, med lidt Hjelp, komme til at gjøre Virkning i Rollen, og med Frøken Nielsen er jeg vis paa, at De kan være tilfreds, hun overgik endog min Forventning. Jeg havde flere Gange Taarer i Øinene ved hendes Spil i Dag. Paa de andre i Stykket er endnu meget at rette, men jeg haaber lidt efter lidt, at faae dem paa Gled i Stykkets Aand; det var jo den første Prøve, og meget vil vist komme til sin Ret ved Gjentagelsen, naar de Rollehavende først ret spille sig sammen. Lyst og Glæde over deres Opgaver have de, og det er jo allerede meget. At det bliver nødvendigt at dele første Akt — den varede i Dag over fem Quarter — anseer jeg nu for afgjort, hvorimod anden Akt ikke bør deles, da Handlingen her gaar mere Slag i Slag, saa at Længden ikke mærkes. Stykket bliver saaledes i 3 Akter. Heiberg paastod altid, at et Stykke enten burde være i 1-2-3 eller 5 Akter. 4 Akter fandt han altid at være et uheldigt Tal. Det gjælder nu altsaa, hvor første Akt kan deles, deels for Handlingens Skyld, deels for at de to første Akter kan blive nogenlunde lige lange. Jeg troer derfor, at det bedste Sted vil være efter Scenen med Bogholderen, hvor Sagen om Skibet Benita afhandles, og som ender med Grant, der standser lidt aandsfraværende idet han

siger: „Hvad? Naa, det var Brevet? Ja, gaa De, jeg skal see over til Contoiret.“ Her maatte da Bogholderen gaa ud af Baggrunden og Grant ind til høire, hvor Contoiret tænkes. Anden Akt, der da skulde begynde med et ganske kort Mellemrum, vilde da aabnes med at Grant kom tankefuld tilbage og da begyndte paa sin store Monolog. „Jeg veed ikke hvad det er, som sætter mit Sind i saa stærk Bevægelse denne Dag?“ Hvad nu følger bliver altsaa anden Akt. Julie vil saaledes først komme i anden Akt, men det mener jeg ikke kan skade, tvertimod. Anden Forandring bliver ikke foretaget Stykket igjennem.

Ja, min kjære Fru Thoresen gid De nu maa kunne blive klog paa denne min Forklaring, thi jeg skriver dette Brev i største Hast for at De strax kan faae at vide hvorledes Sagerne staae. Jeg er ganske angrebet af denne første Prøve, der varede fra Kl. 11 til 3 $\frac{1}{2}$, at være i Spænding saa længe, tager paa Kræfterne og jeg sad hele Tiden i største Spænding af Interesse for Deres Arbeide, som jeg meer og mere finder udmærket og betydningsfuldt. Gid nu dette Uhyre, som vi kalde Publikum, paa en værdig Maade maa modtage Gaven fra Deres Haand.

Jeg har saameget at takke Dem for, først og fremmest Deres sidste to Breve! See ikke noget i at de hidindtil ere ubesvarede, men De troer ikke, hvor min Tid er optaget, undertiden synker jeg næsten under den Byrde, jeg har paataget mig, men man maa jo see at holde ud saa længe som muligt; at arbeide mat og slapt ligger nu engang ikke i min Natur, og jeg forsikrer Dem, at jeg i Dag har spillet alle Rollerne i Deres Stykke indvendigt, og det tager langt mere paa Kræfterne, end naar man faaer Lov at udtale høit og lydt hvad man føler.

Og nu, min kjære Veninde, tag tiltakke med dette Hastværksbrev! Bevar mig venligt i Deres Tanker, mine ere ofte hos Dem, idet jeg ønsker Dem alt muligt godt.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

Naar Alt gaar efter Ønske, mener jeg, at Stykket vil komme til Opførelse d. 22. eller 23., maaskee først d. 24.

438. *Fra Magdalene Thoresen.*

den 17 April [1870].

Kjæreste Fru Hejberg!

Jeg modtog igaar-aftes Deres kjære, kjærkomne Brev, og jeg takker Dem for den Glæde det gav mig. Først lad mig dog sige Dem, som Svar paa en Yttring i samme, at den Tid er forbi, da jeg tvivlende fordrede Svar fra Dem paa hver af mine Skrivelser — nu ved jeg Noget med mig selv, som gjør, at jeg med Tryghed skriver til Dem, hvergang min Aand trænger til det mere umiddelbare Møde med Dem, og Svaret faar da komme snart eller sent — eller aldrig! Jeg har dog havt mit Møde med Dem, og det Ligestemte i vore Sjæle har givet mig Svar i Stunden. — Og nu har De altsaa arbejdet for mig! og arbejdet Dem træt; men dog fornøjet med mit Aandsfoster. Ja ja, min ædle Veninde! Min Livsbog har mange sorte Blade; men et af dem, som endnu var blankt og hvidt, bærer Indskriften af Deres Anerkjendelse; derfra vil Slutningskapitlet begynde, og naar engang det Hele er endt, vil det Sidste maaskee klare det Første. Og var da mit Møde med Dem et Tilfældighedens Spil? Nej, elskede Frue, jeg bøjer min yd-

myge Sjæl mod Kjærlighedens Gud, og takker ham for Gaven. — I en liden Noticebog, som er mindst 14—15 Aar gammel, har jeg i disse Dage læst en Bøn, som jeg har nedskrevet i en fortvivlet Stund. Den beder brændende om at møde en Aand, en af dem, som kan vise Vej for Andre; thi jeg følte, at der var 5 Kræfter i min Sjæl, som ikke vidste, hvor de skulde hen for at finde den Gjøring de saa uhyre trængte til at gribe fat i. — Ved Læsningen af denne Bøn tænkte jeg paa Bjørnson og paa Dem. Gud gav mig tvende Møder med Geniet. Af det Første fik jeg Ilden, af det Andet Øjemalet til at gjennemtrænge Røgen. Jeg elsker og takker dem Begge, og jeg vil aldrig glemme, at jeg skylder dem, 10 de store Øjeblikke i mit Liv, hvorfra Sjælen fik sin rigeste Befrugtning for Digtningen. — Hvad De i Deres Brev berører som en vemodig Tanke har vel paa Forhaand min hele Sympathi: javist var det M. Wiehe, som egentlig skulde spille Grad maaske end Broderen; men hvor er Sjælens fine Blinken hen over Replik-

15 kerne, hvor er Smertens stille Gjennemismen, hvor er Ironiens Blaaly og det spøgelseagtige Skjær af Sjælens Død hen gennem det ydre Livs krampagtige Greb efter Glæden — og endelig: hvor er den blanke Kulde, der viser Alting tilbage ligesom den uberørte Isflade? Idethele: hvor er Lidenskabene? — Nej, nej! der er Intet af dette, men der er aligevel Saameget, at jeg takker Gud for det, og 20 haaber paa dets gode Virkning. Ja, naar jeg tænker paa, at det ikke er mer end 8te Dage til, at jeg skal frem paa denne saa længselsfuldt ønskede Bane — sandelig jeg svimler ved Tanken, og mit Legeme, som er meget langt fra at være stærkt, rystes af den. De skriver, at De spillede med indvendig, ja sandelig, min Sjæl er ogsaa i denne Tid forandret til en Skueplads, hvor disse forskjellige

25 Mennesker vandre omkring med sine Smarter og Stemninger? — Ak gid jeg dog kunde glæde Dem for al den Glæde De giver mig! Jeg forsikrer Dem, at det staaer for mig, som noget Ubegribeligt, Utroligt, at De nu sidder og gaar der paa Scenen og sætter Liv i mine Tanker — der falder dog vel en og anden Gang en Replik fra Deres Læber, som er helferdig, saaledes som De selv vilde have spil-

30 let Rollen? Sandelig, den vilde jeg nok høre! Jeg vilde nok høre Dem sige: „Vi ere skilte“ — og siden det Udbrud af en fortvivlet Sjæls Opluen: „Ja, se nu begynder Mennesket at tale.“ Der skal, tykkes mig, nesten Tro paa Ulykken hos en Kunstnerinde for paa det Sted at føle Svalningen af Haabets Vinge — ikke sandt? Ak ja, jeg tager det maaske for inderligt, min Kjære! men tilgiv, jeg har jo 35 skrevet det med Sjælens Ild under hvert Ord, derfor blusser den endnu op ved Tanken og varmer under den. . . . Nu tusinde kjærlige Tak for Alt! Hils Deres kjære Smaaalfere fra mig, og lev nu vel saalænge; thi det varer vist ikke saalænge, før De atter hører fra mig. Deres taknemlig hengivne

Magdalena Thoresen.

40 439. Til Magdalene Thoresen.

d. 30 April 1870.

Kjære Fru Thoresen!

Uagtet jeg vel kan tænke, at De af Deres Børn alt har modtaget den første Efterretning om det Bifald, Deres Stykke aflokede Publikum ved dets første Opførelse, maa jeg dog ogsaa have Lov at tale lidt til Dem herom. Publikum fulgte 45 Forestillingen med spændt Opmærksomhed heelt igjennem og ofte lød et stærkt

Bifald, især for Wiehes Grant. I den store Slutnings-Scene mellem Ægtefolkene, havde jeg en Følelse af, at Interessen kjøltes noget idet man vist fandt, at Julies Forsvar ikke var tilstrækkeligt til en Forsoning. At Feilen heri laa hos Fru E., derom føler jeg mig overbeviist. Julies Fremstillerinde maa have en virkelig Personlighed, men o Gud! Hvor findes Brødet i Ørkenen! Slutningsbifaldet var 5 derfor mindre, end jeg af den øvrige Forestilling havde ventet. Den almindelige Mening hos Folk, hvis Mening har nogen Betydning er, at Stykket er mærkeligt, eiendommeligt og interessant. Men nu kommer vore forfærdelige Kritikere, som for Øieblikket bestaa af tre, fire unge raa, halvstuderede Røvere og udkrammer deres Viisdom med Hensyn paa hvad der er dramatisk og hvad ikke, hvorledes 10 en Dialog bør være og hvad Feil de i deres Viisdom finde hos Deres — etc. etc. I Dagbladet er Anmeldelsen dog ret anstændig, og saaledes haaber jeg den ogsaa vil blive i Fædrelandet, thi jeg veed, at Ploug — der overværede Forestillingen — har udtalt sig anerkjendende om Stykkets Værd og Betydning. De næste Fore- 15 stillinger vil nu vise, om Stykket vedbliver at fængsle, eller om al den løse Snak i Bladene formaar at standse Stykkets Fremgang. Jeg haaber det ikke, thi saameget er dog efterhaanden vundet, at omtrent Alle veed hvad Betydning vor Kritik herhjemme har. Bryd Dem derfor ikke om hvad De af sligt faaer at læse, men vær vis paa, at ikke Faa have forstaaet, hvad De har givet, og været glade derved. 20

At det er farligt at hyde os et saa vægtigt, alvorligt Arbeide i dette Øieblik, er vist. Det danske Publikum gyser ligesom tilbage for at komme i en alvorlig Stemning i Theatret, og dets eneste Undskyldning herfor er, at uagtet det ikke udvortes mærkes, ligger i Grunden hele Nationen nedsunken i Sorg over vore ulykkelige politiske Forholde. Vi vil opmuntres i Theatret, hører man bestandig, 25 vi have Tryk nok udenfor. Nu er det vistnok bornert ikke at kunne finde Opmuntring i hvad somhelst der fylder Sjælen, enten saa dette skeer igjennem Taarer eller igjennem Latteren, thi hvad er det man søger i Kunsten? At lyftes opover vore daglige Tryk, og dette kan jo skee saavel af det Ene, som af det Andet. Mig synes, at ethvert Menneske, ung eller gammel, Mand eller Kvinde ved at 30 see Deres Stykke, i mange Dage maa have Stof til Eftertanke og derved rives ud af Sindets bestandige Venden tilbage til sit tungsindige Tryk. En Undskyldning for den danske Nation ligger i den Bemærkning, som en berømt fransk Kritiker har gjort, at en Nation til alle Tider ønsker paa Scenen at see Modsætningen til dets egen Stemning; da man derfor i Rædselsperioden i Frankrig dag- 35 lig huggede Hovedet af de ædleste Mennesker uden at tage sig dette synderligt nær, sad man hver Aften i Theatrene og nød Idyllen og svømmede hen i Taarer ved et lille hvidt Lams Død. Med andre Ord, man vil altid Modsætningen af det man har.

Nu faaer De vel snart den Nydelse selv at see Deres Stykke i Norge, og 40 hvad jeg her har sagt, gjælder ikke om de to lykkeligere Riger. Gid det maa gaae Stykket der, som jeg af Hjertet ønsker det. Lad mig vide naar De paany vil skrive noget dramatisk, thi da vil jeg tillade mig at gjøre nogle Smaabemærkninger med Hensyn paa Et og Andet, som let kan undgaaes, og som virker skadeligt i dramatisk Henseende. De tager jo mig ikke dette ilde op; jeg mener det 45 saa godt og bliver ikke vred, om mine Raad forkastes.

Det var ganske rørende at see Deres smukke Datter Sarah i Theatret i Ons-

dags. Det var saa tydeligt, at hun sad der ligesom jeg, med Hjertebanken. Vi nikkede flere Gange til hinanden, hvergang der faldt et stærkt Bifald. Hvor talende dog et Øiekast kan være, naar man forstaaer hinanden! Den næste Forestilling haaber jeg skal gaae endnu bedre fra de Spillendes Side, end den Første, thi de vare aabenbart alle beherskede af Angst for deres store og vanskelige Op-
 5 gaver. Alle de Spillende roses imidlertid af Alle, men jeg forlanger dog hist og her mere af dem. De ere ikke vant til saa vægtige Repliker; thi Gud bedre det, de senere Aars Nyheder ere flade og hule, og det fordærver Skuespillerne og gjør dem selv hule og flade. Mange vægtige Arbeider ville atter styrke dem paa
 10 Sjæl og Legeme.

Og nu Farvel for denne Gang! Vær freidig og styrk Dem til fortsat Arbeide.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

440. *Fra Magdalene Thoresen.*

den 16de Maj [1870].

15 Min kjære, højtærede Frue!

Jeg takker Dem for Deres sidste Brev, der vidner saavel for Deres Sympathi og Godhed; thi De kunde nok vide, hvor nedslaaet jeg maatte være ved at se de mange haanende Ord rettede imod mit Arbeide. Ja nedslaaet var jeg sandelig! Haabet er saa villigt til at give os gyldne Løfter, naar vi ere taabelige nok til at
 20 laane Øret dertil. Alt skal imidlertid kunne bæres og — om muligt saaledes at ikke Aanden synker, men snarere løfter sig under Byrden. Maaske var jeg bleven for sikker i min Sag, hvis Alt var gaaet saa glat, som jeg drømte. Nu er jeg vist tilbage til det Punkt, hvorfra Maalet sees i hele dets Fjærnhed og Vanskelighed, og jeg ser for mig en svær, maaske umulig Vej at passere. Dette Syn paa
 25 Fremtiden har været saa nedslaaende for mig, at jeg har været og er endnu syg og tung paa Sjæl og Legeme; men haabløs er jeg dog ikke. Deres Brev gjorde mig godt, og sandelig, hele Deres Syn paa mit Arbejde har givet mig en god Styrkning ved Siden af Kritikens bittere Piller. Jeg har derfor ogsaa efterhaanden kunnet læse dem om igjen, og med Ro indsamle de oplysende og belærende Ud-
 30 talelser. De skulle komme mig til Nytte!

De spørger mig, elskede Frue, om jeg agter at begynde paa et nyt dramatisk Arbejde. Javel agter jeg det. Min Debut er aligevel ikke saaledes, at jeg vil skamme mig for at komme igjen. Rom blev ikke bygget paa en Dag! Gud i Himlen opretholde Deres Liv og Helbred, Fru Heiberg, da skulle vi nok endnu i For-
 35 ening levere en Træfning imod Hulhed og Fladhed og meget Andet, som vi ere enige om at ønske langt borte. Hvad jeg vil skrive om er imidlertid ikke let at forklare skriftlig, kun skal De faa Alt at se og gjenmøse. . . . Jeg rejser til Jylland i de første Dage af August. Senere kommer jeg til Kjøbenhavn. Troer De da jeg faar mit Stykke at se? Her skal det opføres førstkommande Fredag. Direktøren har bedt
 40 om Indvilgelse til en hel Del Forkortninger, som han mener skal være saa heldbringende for Stykket; jeg har sagt ja og lader ham besørge den Ting selv — thi jeg er dog endnu for lidende til at kunne taale en saa haard Berørelse; jeg har en Fornemmelse af mit Arbejde, som af et stort Saar, der smerter mig ved den blotte Tanke. Lad nu de Fremmede tumle med det. Man har, for at stemme

Publikum, citeret Erik Bøegh's hele Opsats i Avisen her — i Bjørnsons Avis! . . . Aftenbladet, hvis hele æsthetiske Arbejdsstok ere Bjørnsonianere. . .

Deres hjertelig hengivne og taknemlige
Magdalena Thoresen.

441. Til Magdalene Thoresen.

d: 3 Juli 1870. 5

Jeg er i disse Dage vendt tilbage fra Møen hvor jeg tyede hen for at komme lidt til Kræfter ovenpaa Vinterens Anstrængelser.

Jeg kan ikke sige Dem i hvor høi Grad det har glædet mig, at „Et rigt Partie“ har gjort Lykke i Christiania. Udfaldet af dette Stykkes Virkning har været ligesom en Æressag for mig, thi jeg havde gjort denne Sag til min egen. Hos os 10 har Stykket ved hver gjentaget Forestilling vundet fleer og flere Tilhængere, og jeg haaber, at disse vil forøges til næste Saison. At Stykket trængte til at forkortes, har været min Mening fra først af, men det er vanskeligt at foretage Forkortninger for en Anden end Forfatteren, idetmindste havde jeg ikke Mod hertil paa egen Haand, og De veed, at Tiden var knap, ifald det skulde komme frem i Slutningen af Saisonen. Var det ikke muligt, at vi kunde faae et Exemplar herved 15 med de Forkortninger, som ere foretagne oppe hos Dem? Det burde jo spilles her i samme Form som i Christiania.

Hvad mine smaa dramatiske Raad angaaer, da vil jeg helst opsætte dem til jeg har den Glæde mundtlig at tale med [Dem], og De kommer jo snart herved, ikke 20 sandt? At vore Skuespillere ikke vare disse Opgaver voxne, sagde jeg Dem jo forud. Der hører mere til at spille Deres Dramer end det, at have en smuk Kjole paa, og til at spille Deres Herrere mere Aand og Fiinhed end vort mandlige Personale for Øieblikket er i Besiddelse af. Et Publikum modtager ikke mere end hvad der gjennem Fremstillingen bydes dem, og er dette utilfredsstillende, ere 25 de kun altfor tilbøielige til at tro, at Feilen ligger hos Forfatteren og ikke hos Skuespillerne. Dette er de dramatiske Digteres Skjæbne at være underkastet dette Lotterispil. De største Digttere have prøvet Medgang og Modgang i dette Spil, og den som vil skrive for Theatret maa sige sig selv, at han er underkastet den Tilfældighed, om Skuespillerne ere seende eller stærblinde i det givne Moment. 30 W. Wiehes Spil i Stykket ere Alle her tilfredse med, jeg ikke, thi jeg veed hvor meget der gaaer tabt selv hos ham, uden at tale om de Andre i Stykket. De kan vist næppe sætte Dem ind i, hvad det er for en Lidelse for mig, at vide hvad der kunde gøres, og da at see, hvad der bliver gjort. Det virker paa mig, som falske Toner maa virke paa en Musikers Øre, det tager mine Kræfter, saa jeg 35 næppe kan sove for det om Natten, og havde jeg ikke den Tro, at det vilde blive end værre, om jeg ikke stod hos, da blev jeg intet Øieblik i den besværlige Stilling, jeg har paataget mig; men jeg har den Tro, og bliver derfor indtil videre. — Tak for det smukke Exemplar, som jeg har faaet af „Et rigt Partie“.

Hvad bliver det til med Bjørnsons Theater? Jeg har ingen Tro til, at han vil 40 kunne udholde den Kamp, som dette vil føre med sig. Ja, hvis han havde Tusinder og atter Tusinder til at dække de første Aars Tab med, da lod det sig vel gjøre, men uden dette næppe.

Herregud, Skuespillere ere sig dog bestandig lig. Naar jeg tænker paa, hvor-

ledes Hr. og Fru Gundersen udtalte sig hernede om Bjørnson, da er det dog komisk, at de et halvt Aar efter løbe fra deres Theater for at gaa til hans.

Og nu, min kjære Veninde, glæder jeg mig til snart at see Dem i Kjøbenhavn. Meget vilde vi da have at tale om og meddele hinanden. Gid Deres Legeme da
5 maa ligne Deres kraftige Aand saaat alle legemlige Smerter maa vige, saaat Op- holdet her maa kunne blive Dem til et Styrkningsmiddel til at gaa Vinteren imøde.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

442. Til Henrik Ibsen.

d. 9. August 1870.

10 Tør jeg bede Dem om paa Søndag d. 14., kun i Selskab med Geheimeraad Krieger og mig at tage Deres Middag i Rosenvænget Kl. 5? Siger De ja til denne min Bøn, da skal det meget glæde
Deres

Til Hr Henrik Ibsen.

Johanne Luise Heiberg.

443. Til J. Holm Hansen.

[kort efter 18. August 1870].

15 Kære Holm Hansen!

Tak fordi De i denne tunge Tid har haft en Tanke tilovers for mine legemlige og sjælelige Lidelser. Den ængstelige Spænding, som de store offentlige Begivenheder nødvendig fører med sig, er ikke skikket til at styrke et i Forvejen svagt Helbred. Jeg har i den sidste Tid følt mig saa mat, saa mat. Hvad skal der dog
20 blive af vor stakkels Fædreland? Ja, De har Ret: Det er en Lykke for mig i denne Tid at have en Ven som Krieger, der ved sin rolige Besindighed kan sætte lidt Mod i mig Svage. Thi jeg er usigelig bedrøvet over de forfærdelige daglige Efterretninger fra Krigsskuepladsen. Det er jo muligt — som De haaber — at vi
25 det en Sorg, at denne Nation, der hidtil bestandig er gaaet i Spidsen for at hævde Menneskenes højere Rettigheder, skal ydmyges, om end kun for en Tid, af dem, der paa en saa skændig Maade har mishandlet os. De véd — eller maaske De ikke véd det — at jeg er en halv Heks, og denne min Heksenatur har tilhvisket mig lige fra Krigens Begyndelse, at stor Jammer for os og for Europa var i
30 Vente. Dog, Gud slaar ofte med den ene Haand og læger med den anden! Vi har nu følt hans Strængthed. Gid Mildheden snart maa følge efter!

De véd, hvor meget Deres nye Opgave, Hertug Skule, ligger mig paa Hjerte. Gid da alt, hvad De „samler i Pose“ til den, maa vise sig at være prøvet Guld! Jeg har nu adskillige Gange talt med Ibsen. Men han er paaholdende som en
35 Gnier og meddeler sig kun gennem sine trykte Værker. Jeg holder ikke af saadanne lukkede Huse, der synes mistænksomt altid at tro paa Tyve. En fri Aand maa bevæge sig frit. Der er noget ærgerligt ved at sidde og fryse i Nærheden af saa megen Ild.

De kan tro, det er interessant i disse Dage at skulle indstudere Værker som
40 „Colice“. De indøver dog Soldater. Hvor det er fattigt at samles paa ny med dette Kunstnersamfund. Man ser sig forgæves om efter en sund, kraftig Kunstnernatur. Bjørnstjerne Bjørnson har skrevet om Dem: Holm Hansen er den alvorligste Skuespiller, jeg har truffet paa. Gid da denne Deres Alvor, som ikke er mig ube-

kendt, maa føre Dem til klart at se, hvad det kommer an paa for at levendegøre Alvoren ogsaa over for Publikum, der ikke nøjes med det skjulte, men vil have det udtalt, inden det kan paavirkes deraf!

Giv Dem derfor hen til Deres Følelse! Og lad ikke Selvkritikken eller den udenforstaaende Kritik hemme Dem i fuldtud at give, hvad Deres Indre tilsiger Dem. 5

Vær varsom med Deres Øjne! Misbrug dem ikke! Eller bær Dem ikke ad som jeg, der sidder her og skriver til Dem i Tusmørke!

Og lev saa vel, til vi ses — jeg haaber i Slutningen af denne uforglemmelige Maaned. Berner er naturligvis ulykkelig over Deres Indkaldelse, som jo let kan genere ham med Hensyn til Repertoiret. Men Krieger mente dog, da jeg fortalte 10 ham, at De endnu var Soldat, at dette efter al Sandsynlighed ikke vilde vare længe. Dog beder jeg Dem erindre, at denne Mening ikke gærne overfor andre bør nævnes som hans.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

444. Til C. Berner.

d: 22 Sep. 1870. 15

Gode Justitsraad Berner!

„Qvinde List er vel behænde“

Men Qvinde Vrøvel er uden Ende.

Efter at Fru Hertz i Foraaret paa det Indstændigste bad mig om at tage mig af Hertz' „Søsterlig Kjærlighed“, og ordne hvad ikke var ordnet i Stykket, idet 20 hun tilføjede, „Hertz har sagt, er der noget at gjøre ved mine Arbeider, saa henvend dig til Fru Heiberg.“ Efter at have læst samme Vaudeville, sagde jeg til Fru Hertz, der mangler jo Text til flere Sange, hvad er herved at gjøre? Svarte hun mig, at en Hr. Bøgh velvillig havde paataget sig at skrive de manglende Texter. 25

Da Stykket nu var antaget af Censor, meddelte jeg Fru Hertz dette, og bad hende altsaa sende samme Hr. Bøgh til Prof. Rung for i Forening med ham at aftale de manglende Nummere. Hr. Bøgh har nu været, saavel hos Fru Hertz som hos Rung og erklæret, at han ikke turde paatage sig samme; men det er endnu ikke alt. Idag kommer Fru Hertz og er fornærmet over, ikke allene, at jeg har 30 indleveret Stykket til Bestyrelsen, og ikke hun, men over at en Fremmed skal skrive Ord til de manglende Nummere. Hun beder derfor om at faae Hertz' Manuskript — det oprindelige, som bestod af løsrevne Lapper — vor Herre holde sin Haand over at De har dette — tilbage. Ogsaa ønskede hun at faae den Afskrift tilsendt som Theatret havde taget af Stykket. Jeg gjorde hende opmærksom paa, at isaa- 35 fald maatte hun betale hvad det havde kostet Theatret, hvortil hun lod villig.

Hvad synes De om denne Historie? Er det Dem muligt, da send hende begge Deele *, hun boer paa Østerbro No. 4, eller ud til mig, da skal jeg besørge det til hende. Jeg vil fra dette Øieblik ikke have det Mindste mere at gjøre, hverken med Fruen, eller Hertz' Arbeider. Hr. Rung, der venter Hr. Bøgh hos sig paa 40 Søndag, bør vel forinden sættes ind i, hvorledes Sagen forholder sig; maaskee De seer ham paa Theatret og vil underrette ham herom.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

* NB. med Regning paa Afskriften.

445. *Fra J. C. Jacobsen.*

Carlsberg 29 Septbr 1870.

Fru J. L. Heiberg.

Den sjældne dramatiske Nydelse, som jeg i Aften har havt, har paany mindet mig om hvormeget vi maae paaskjønne Deres opoffrende og heldbringende Virksomhed i Kunstens Tjeneste ved, efter selv — desværre — at have afsluttet Deres glimrende Kunstnerbane, at fremdrage, støtte og veilede yngre, lovende Kræfter.

Det har været mig en stor Tilfredsstillelse, at kunne give Dem et lille Beviis paa denne min Erkjendelse ved den Understøttelse jeg har ydet Deres Protegé, Frøken Pfeil, og de glædelige Frugter, Deres Indflydelse for og paa hendes Udvikling har baaret, opmuntre mig til, nu da hun ikke mere trænger til min Bistand, at tilbyde et lignende Bidrag til Bedste for den kunstneriske Udvikling af de fremspirende Talenter, som De tager Dem af. Jeg veed at der gives flere Saadanne, men De vil selv bedst vide hvilke af disse, der kunne have mest Gavn af lidt Understøttelse og jeg ønsker derfor at stille for i Aar en Sum af 500 Rdlr til Deres Disposition til det nævnte Øiemed, bedende Dem at anvende den efter Deres eget Skjøn, uden at mit Navn nævnes.

I Haab om at De med Velvillie vil modtage dette mit Forslag og at jeg derved kan hidrage en liden Skjærv til Fremme for den Kunst, som De har lært mig, som det hele danske Folk, at skatte og elske, forbliver jeg

20 Med sand Høiagtelse Deres ærbødige
J. C. Jacobsen.

446. *Til J. C. Jacobsen.*

d. 30 Sep. 1870.

Da min Tid i disse Dage er saa optaget, at jeg ikke indseer naar det er mig muligt at naae ud til Dem for personlig at takke Dem, som jeg imidlertid ikke vil opgive, skriver jeg disse Linier til Dem.

Deres smukke Brev og Deres ædelmodige Tilbud har rørt og glædet mig, vær vis paa, at det skal bevares i taknemmelig Erindring af

Til Hr Capitain Jacobsen.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

30 447. *Fra Andreas Munch.*

Christiania, 6 Oktbr. 1870.

Høistærede Fru Heiberg! —

Den Velvillie, De under mit første Ophold i Kjøbenhavn viste med Hensyn til „Lord W. Russel“s Iscenesættelse, giver mig Mod til at henvende mig til Dem i en lignende Anledning. Medfølgende lille Familiedrama, „Moder og Søn“, hvilket jeg i Sommer har skrevet, agter jeg nemlig at tilbyde det kgl. Theater til Opførelse, da jeg troer det dertil passer sig. Men forinden ønskede jeg meget at De vilde gjennemlæse det, og derom afgive Deres kyndige Omdømme. Skulde De, som jeg smigrer mig ved, finde, at det egner sig til Opførelse, tør jeg maaskee haabe De paa mine Vegne vil indlevere det til Theaterdirektionen. . . .

40

Deres ærbødige og forbundne

A. Munch.

448. *Til Andreas Munch.*

d. 18 Octb 1870.

Hr. Professor!

Tvertimod den Beslutning, jeg har seet mig nødsaget til at tage, aldrig at indlevere et Manuskript, men lade dette gaa den rette Vei igjennem Bestyrelsen, har jeg dog denne Gang, efter at have læst Stykket, indleveret det, samme Dag jeg 5 modtog det, for at dets Antagelse ikke skulde forsinkes fra min Side. Jeg har opsat at meddele Dem, at Manuskriptet rigtigt var naaet til mig, fordi jeg haabede tillige at kunne meddele Dem dets Antagelse, men vor Censor er ingen hurtig Mand, og da jeg endnu ingen Besked har kunnet faaet om Antagelsen, tør jeg ikke opsætte længere at lade høre fra mig. Idet jeg altsaa takker Dem for den Til- 10 lid, De har viist mig ved at sende Deres Arbeide først i mine Hænder, haaber jeg at De snart maa faae et tilfredsstillende Svar fra Bestyrelsen om Stykkets Antagelse.

Naar man tvinges til at læse saa mange raa og umodne Arbeider, som jeg, Gud bedre det, er tvunget til ved Sceneisættelserne, da er det behageligt, naar en 15 dannet og human Digtters Arbeide afløser hine. At jeg af yderste Evne skal gjøre, hvad mine svage Kræfter ved Stykkets Indstudering formaaer, haaber jeg, De vil have fuld Vished om.

Tør jeg bede Dem hilse Deres Frue og det lille yndige Barn fra

Deres hengivne 20

Johanne Luise Heiberg.

449. *Til G. Berner.*

d: 1 Dec. 1870.

Ja, det gik jo over al Forventning, men jeg veed nok, at jeg var aldeles ødelagt af Angst og Spending under hele Forestillingen i Forventning af hvad Uheld der kunde indtræde. 25

Herre Gud hvor søvndyssende „Portraitet“ i Aftes slæbte sig over Scenen!

Hvad gaaer der dog af Hultmann! Er det virkelig Alderen der gjør, at Hukommelsen svigter ham? Hvilken hakket Diction heelt igjennem. Det var et meget uheldigt Forspil til Alferne. Et Rygte siger mig, at De tænker paa, at give „Kong Renés Datter“ til Alferne næste Gang? Mig synes, at af alle Stykker dette vilde 30 være det Uheldigste. To Alfehaver paa een Aften! Digte der declameres i begge Stykker! etc. etc. Det er mig meer og mere klart, at Alferne bør gaa først i Forestillingen, men skal det gaa sidst, da bør det første Stykke være en Stue-Comedie saa modsat det Phantastiske som muligt. Helst en Holberg, hvis en saadan findes. En Vaudeville bag efter vilde ogsaa være heldig, selv om det var „Et Reiseeven- 35 tyr“. Kan ikke Henrik og Pernille gaa foran? Abekatten bag efter? Jeg veed godt alle de Hindringer hvormed De har at kjæmpe, men naar et Stykke paany fremdrages, paany skal søge at vinde Publikum for sig da er S sammensætningen ved de første Forestillinger af stor Vigtighed, som De veed. . .

Mig synes, at saavel Bjerghulen som Alfehaven ere de smukkeste Decorationer 40 vort Theater nogensinde har havt at fremvise. Rundt omkring hvor jeg saa hørte jeg Folk rose dem, at ikke en Haand rørte sig for dem, viser vort Publikums Dvaskhed. Ifald der kommer et stort og anstændigt Parterre i den nye Bygning vil der sikkert komme mere Liv i dette Punkt, som i andre. Deres hengivne

J. L. Heiberg. 45

450. *Fra O. L. Bang.*

[Mellem 5. og 10. December 1870].

Fortsættelse
af
en Søndags Samtale i Rosenvænget
4. 12. 70.

5

Sønnen flygter saa tidt, hvor blødt end Leiets man reder,
Selv om Sygdom ei gjør Natten qvalfuld og tung,
Saaledes gik det med mig i Forgaars, Tankerne vexled,
Faldt tilsidst dog paa det, vi havde i Søndags omtalt;
10 Da jeg saa kom til mit Bord, de skyndte sig ned paa Papiret; —
Hvis jeg sender Dig dem, døm ei, som vanligt, saa haardt!

10

Husk min Stræng aldrig blev i Musens Skole uddannet,
Men, at dens Toner var kun Gienklang af mødrene Arv!
Og, naar de vovede sig tidt ud i Verden, den vide,
15 Vinde Guld eller Roes, troe mig! var aldrig dens Maal,
Dristigt var det; dog meer, at bringe min „Siæl efter Døden“
Did, hvor en anden alt længst udgik af Mesterens Haand;
Og da „halvvundet“ ei er, hvad her saa „dristig blev vovet“
Jeg paa Naade og paa Unaade overgier mig.

15

20

At, naar Livet ei meer sit Stempel paa Legemet sætter,
Siælen, som dette, blir sløv, veires i Ætheren hen,
Derpaa sværge, hvo vil! Den Mening dele vi ikke,
Deels som Christne og deels som Philosopher; ei sandt?
„Hvortil“ den blier ført, deri vi ogsaa samstemme,
25 Straf maa der være for Synd, som for Dyden en Løn;
Thi hvad daglig vi see og os Historien fortæller
Om Giengjældelse her har tidt det modsatte lært.
Begge betingede dog vi maae tænke deroppe,
Af saa Meget, som staaer udenfor Villiens Magt,
30 Saasom Fristelsens Savn, der tidt for Dyder antages,
Eller dens Overmagt, der Synden til Feyltrin kun gjør.
Vigtigst er Spiren, som blev Enhver ved Fødselen medgivet.
Den, hvortil Frøet saa tidt lagdes i fierneste Slægt,
Spiren, hvis Rødde, og det ei siældent, ere saa faste,
35 At hver Villie, hver Kraft svigter, skal da rykkes op.
Mindre er Straffen da vist, hvor disse forgiæves det prøved.
Større Lønnen for dem, som det gjorde tilsidst.
Arve Sygdom vi see i alle Legemets Dele,
Arvesynden er ei mindre i Siælen nedlagt.
40 Begge vente kun paa en Aarsag for at udbryde.
Beggens Omfang og Grad staae i Forhold til den.
Loven, Menneskets Verk, ei skielner Tyven, der raner
Kun for at styre sin Lyst til et syndefuldt Liv,

25

30

35

40

Og den Arme, som kun fortvivlet stæler fra Næsten,
 For at stille den Nød, hvori hans Kiære er stedt.
 Loven, Menneskets Værk, kun straffer den, som har myrdet
 En, den Nidding, der slog Hiertet de dybeste Savn, 5
 Men ei den kronede Helt, der bygger med Millioners
 Blod og Taarer en Bro til at faae Navnet af „stor“.
 Loven, Guddommens Værk, har andre Regler end disse;
 Themis, dog uden Bind, Vægtskaalen holder i Haand,
 Men, forinden hun laer i denne Lodderne falde, 10
 Med sit almægtige Blik naaer hun til Hierternes Dyb,
 Derfor bære de ei Retfærdigheds Stempel alene,
 Naaden ved Siden har Plads, Naaden, her altid fortient.
 Ogsaa din Meening det var. Dog aldrig blev tilfredsstillet
 Menneskets dristige Aand, aldrig den standsed sin Flugt.
 Løftet har den jo alt saamangen Flig paa det Slør, som 15
 Over hver underfuld Kraft er af Naturen udbredt.
 Dog den bilder sig ind tilsidst, at kunne udgrandske
 „Hvilken“ Straf, „hvilken“ Løn Siælen skal blive til Deel.
 I Aarhundreder alt har derpaa Aanden forsøgt sig,
 Lige fra Timen, da den følte sig skikket til Flugt. 20
 Ei Philosophernes Kløgt og heller ei Digternes Vinger
 Løsnede Seglet, som var denne Gaade paatrykt,
 Medens Phantasie har hos disse hiinsides Graven
 Himmel og Helved skabt, Engle og Diævle fremkaldt
 Med, efter Steder og Tid, forskellige Former og Navne, 25
 Som efter Folkets Begreb eller Udviklingens Trin,
 Veiede hine vel Alt saa nøie paa Tænkingens Skaaler,
 Men, at de videre kom, vove de ei at tilstaae.

Over en Snees Aar nu alt i Tidens Svælg er begravet,
 Siden en Ven, som stod høit blandt vort Fædrelands Mænd, 30
 Og i Gierning og Ord var lige reen til det Sidste,
 Men desuagtet med Frygt tænkte paa Fremtidens hiss't
 Bad mig benytte den Tid, som Foden, forstuvet, tilstedte,
 For at beskrive, hvad jeg meente om Siælens Liv,
 Naar de førtes derhen — fra Støvets Tanker befriede — 35
 Hvor for iordisk Færd rede stod Straf eller Løn,
 Og jeg føiede ham, skrev Digtet „Gaaden“ og deri
 „Ernst“ var blandet med „Schertz“, Pseudonymet blev: Ernst.
 I Eva Homo jeg lod min Tanke lyde fra Præsten,
 Eva skyldte sin Trøst, skyldte Tilgivelsens Haab. 40
 Nærmere kom den mig nu, da fire Snese og tvende
 Lovede mig, at jeg snart skulle see Gaaden opløst;
 Klarere blev den dog ei for mine grandskende Blikke,
 Saa jeg, mistrøstig tilsidst, vendte dem heller derfra.
 Engang lignet jeg det, som i de ukiendte Zoner 45
 Venter Siælen, med det, Legemet[s] Girovergaæn.

Sielden man Nemesis seer, at spare den, som har stormet
 Med sit Helbred, trods hvert nok saa fornuftigt et Raad,
 Mange Sygdomme da udvikles i Legemets Indre,
 Hiertesot, Krampe og Kræft, Gigt i forskielligste Grad,
 5 Siælen ogsaa bli'er ramt af Nemesis, naar den forlader
 Banen, som anviist den blev af Guds hellige Ord;
 Al den Sygdom og Sot, hvorunder Legemet lider,
 Venter den hisset, men kun under et eeneste Navn.
 Mange hernede deraf led Qvaler, som de dog skiulte,
 10 Og med mangen en Sang vidste at lulle i Søvn;
 Som Samvittigheds Nag, af jordisk Anger ei hævet,
 Træder Sygdommen frem, meer eller mindre stærkt.
 Og, hvad der skærper især dens dybt indtrængende Braadde,
 Er det Bæger, som rakt bli'er den i fuldeste Maal;
 15 Det er „Erindringens Strøm“, hvoraf det rigeligt fyldes;
 Lethes Vande omsonst Synderen søger at naae.
 Hun gientager for ham, hver jordisk Brøde, som der tidt,
 Næste Øieblik glemt, ændset og angret ei blev
 Og nu brænder ham, som var smittet, Bly hver en Draabe,
 20 Mens det er Nectar for ham, som opfyldte sit Kald,
 Ham, der i Gierning og Ord har virket ved Aand og med Hierte,
 Virket til Glæde og Gavn ogsaa for kommende Slægt.
 Han paa Grendsen modtaer af Lethes Vande kun Bægret
 Fylt med Glemsel af hver jordisk Smerte og Sorg. —
 25 Gaaden tredobbelt er, om „Hvad?“ og „Hvorhen?“ ikke ene
 Kæmpet blev der med Ord, kæmpet med Ild og med Staal,
 Uoplyst endnu staaer det tredie Spørgsmaal: „Hvorlænge?“ —
 Rammer den evige Straf altid et Øiebliks Synd?
 Barnet lærte det jo, i Bøgenes Bog er det prentet,
 30 Men ved Siden af staar, hvad det udsletter paa Stand,
 Og hvad Naturen paa hvert af sine Blade har skrevet:
 „Gud og Kierlighed er et uadskilleligt Heelt.“
 Men, at Kierlighed kan de evige Straffe tilstede,
 Siger den kun, der har aldrig til Kierlighed kiendt.
 35 Og desuden, hvor kan om Evighed Mennesket dømme?
 Endelig selv han kun seer om sig forgiengeligt Alt.
 Hvad bestemmer da i vor Siæls uopdagede Hiemstavn
 Straffens Varighed? Mon Syndens Følge? maaskee!
 Denne, mulig først der seet i hele sit Omfang,
 40 Er det Ildhav, som man troede i Helvede tændt.
 Fyrsten, et Nul i sit Land, hvad eller i andre en Bøddel,
 Lider saalænge for det, han har forsømt eller giort,
 Indtil oprettet er hiint og dette erstattet, forvundet;
 Lang hans Straffetid bli'er, men ogsaa herlig hans Løn,
 45 Naar den Spire, han til sit Riges Velstand har plantet,
 Stadigt voxe han seer, rig paa den herligste Frugt. —
 Fadren og Modren, der har opdraget sit Afkom saaledes,

At det dem og sig selv bliver til Skade og Skam,
 Pines maa ved at se, hvad uundgaaeligt følger:
 Armod, Hunger og Synd, Skylden dertil var de selv;
 Pines maae de indtil — herpaa sig støtter vist Sagnet
 Om de Siæle, som blev ved en „Uskyldig“ forledt. — 5
 Lægen, der Sygdom og Død forskyldte ligesaa ofte,
 Som han bekæmpede dem, naar er hans Straf vel forbi? —
 Og den Svindler, der har, for høit at leve, bedraget,
 Styrtet i Jammer og Nød Tusinder ved sin Fallit,
 Lide maae han, indtil den sidste Taare aftørres, 10
 Og hver Klage hendøer over hans skiændige Færd.
 Dog af Exempler ei fler! De tydelig give min Meening,
 Bedre neppe end hvad før om „Hvorlænge?“ er tænkt.

Disse Tanker det var, som Søvnens afløste forleden. 15
 Disse Tanker det er, som jeg sender Dig her —
 Nyt knap findes deri; men hvad er Nyt under Solen?
 Intet, siger man tidt, Eet i det mindste jeg veed:
 Asteroiderne, som paa Himlen komme tilsyne,
 Asteroiderne, som sielden paa Jorden man seer;
 At blandt disse er en som hedder Johanne Louise, 20
 Vidner, blandt Alle dog først, Dennes hengivne

O. Bang.

P. sc. Giennemløber Du det, som myldrer her paa Papiret,
 Finder Du meget, som kan trænge til Spørgsmaal og Svar,
 Dog, da fra Læben det gaaer, maaskee mere let end fra Pennen, 25
 Naar vi samles igien, følge Fortsættelsen kan.

451. Til O. L. Bang.

Den 16 Decbr. 1870.

Kjære Conferensraad Bang!

Overrasket og rørt ved Deres interessante Digt, en Fortsættelse af vor Samtale, kan jeg ikke lade være igjennem disse Linier at takke Dem i meer end een 30 Henseende.

Saa De kjender ogsaa til hine søvnløse Nætter, hvori man slipper denne Verden med al dens Smaahed, dens Forvildelser, dens Illusioner, dens Forfængelighed, og løfter Tanken og Blikket opad i Frygt og Haab. Nætter, hvori vor Grublen, vor Selvanklage, vor Gransken til Slutningen dog ikke kommer videre, end 35 at vi legemlig og aandelig udmattede ydmyge banke paa Naadens Port og udbyrde: ak, Naade! Naade! Vi have kun Dig at holde os til. — Men, min kjære Ven, ligesom der er nogle Mennesker, der kun altfor let beroliger sig med Hensyn paa dem selv, saaledes er der andre, der fortærer sig i Strengheds Domme over dem selv; vi To hører maaske til de Sidste, og jeg erindrer nu et Ord af Mar- 40 tensen, som vi maaske begge trænge til at høre. Han sagde: „Ligesom Gud har Medlidenhed med Menneskene, saaledes bør Menneskene have Medlidenhed med dem selv.“

Og sandelig, vi arme Stakler, hvis vi fødes belemrede med vore Forfædres Feil og Lyder, hvis maaskee en heel Slægts Forvildelser og Udskeielser længe før vor Fødsel har opdyngtet ondt Frø, der forplanter sig til os, og hæmmer os, saavel legemlig, som aandelig, bør dette da ikke komme i Betragtning for hvad
 5 der kræves af os? Vel sandt, ethvert Menneske har at kjæmpe mod dette sørgeligt givne i vor Natur, og til denne Kamp maa der dog vist tages Hensyn, om vi end aldrig ville kunne seire uden Naadens Bistand. Den Almægtige veed jo, hvad Frø der er nedlagt i min Sjæl, og han vil da ikke forlange det umulige af mig, ligesaa lidt som han forlanger, at en Rose skal fremspire af et Tidsselfrø, og derfor maa
 10 vi have Taalmodighed med os selv og ikke kræve det, hvortil vi ingen Mulighed have i os.

Det er en forfærdelig Tanke, De fremsætter, at det Onde, vi begaa, ikke kan udslettes før den sidste Rest af dets Følger ere udslettede! Men denne Forbandedse, synes mig, maatte da falde paa Ophavsparret til al Synd, Adam og Eva,
 15 der jog os Alle ud af Paradiset, thi det er jo deres Brøde, vi Alle lide under, deres Natur, vi Alle kjæmpe med at uddrive, Arven fra dem er jo den, hvorunder Menneskeheden sukker, ligened til Deres og mine Forældre, og igjennem dem til os selv. Gud være takket, at vi ogsaa have en Naadens Arv. Hvad nu den Arv angaaer, som De, min kjære Ven, paastod, at De havde fra Deres
 20 Moder, Evnen til at udtale Tankerne i Versets Slyngning og den altfor aabne Haand, da maatte vi vel Alle prise os lykkelige, om det var en saadan Arv, vore Forfædre havde, igjennem deres Natur, overført paa os. Hvad den første Arv angaaer, da er den skøn og uskyldig. Hvad den anden angaaer, da er den en af de ædlestes christelige Dyder. Vor Herre Jesus har jo selv sagt:
 25 „alt hvad I gjøre mod hine trængende og ulykkelige, gjøre I mod mig.“ Hvor ofte har jeg hørt andre omtale, og hvor ofte har jeg selv været rørt over den kjærlige Rundhaandethed, som De, min elskværdige Ven, er i Besiddelse af! Vær vis paa, at det Gode, som kommer fra et varmt og kjærligt Hjerte, sees af det store Hjerte, der engang skal dømmes os Alle. O, De har intet at klage over!
 30 Kommer nu hertil, at De i Deres Kald som Læge fuldtud har udviklet de Evner, Gud gav Dem, at De ofte har reddet mangt et Menneskeliv — jeg regner mit eget med i deres Tal — uden Hensyn til anden Fordel end den Glæde, trofast at hjælpe og trøste den Lidende, da siig Dem selv disse trøstende og beroligende Ord: Jeg har gjort mit Dagværk af yderste Evne.

35 Ja, min kjære Ven, Deres Digt har givet mig meget at tænke paa ved Dag og ved Nat, naar Sønnen ikke har villet indfinde sig. Tanker ere opstaaede, som det her vilde være for vidtløftigt at nedskrive. Havde De hørt, hvor ofte min kjære Heiberg omtalte Deres ædle, trofaste, uegennyttige Natur, jeg troer vist, at De vilde følt Glæde herover. Ak, jeg kjender det Suk, vi ofte udstøde over os selv,
 40 hvorledes vi synes, at meget kunde og burde være anderledes, men da er det, at vi maa have lidt „Taalmodighed“ med os selv, og huske paa vor syndige Natur, der sukker over, ikke at kunne befries, saalænge Legemets Elendighed hæmmer, standser og trykker os ned. Men naar denne elendige Larve brister — da — ja Overgangen bliver maaskee haard og streng, men den, der af Hjertet tørster og
 45 sukker efter det Gode, det Høieste, maa tilsidst møde det, og hvile i det.

Altsaa ville vi søge at være trøstige og taalmodige, bære den korte Tid, vi Begge endnu have at vente, før vi møde Ro, Skjønhed og Harmonie, men fremfor

Alt den fulde Sandhed. — Tag imod disse Linier fra en Veninde, der ikke har isinde at prædike for Dem, den Ældre, den mere Erfarne. De ere udsprungne af min Hengivenhed, min Taknemmelighed, min Ærbødighed for den, der i Livets Aften grubler over sig selv og Livet efter dette, hvori vi nu færdes.

Deres inderlig hengivne 5
Johanne Luise Heiberg.

452. *Fra G. Berner.*

Kjøbenhavn d: 12 Jan 1871.

... [Paa Grund af W. Wiehes Sygemelding udgaar „Kongs-Emnerne“ i Morgen og maaske Søndag med.] Det er imidlertid ikke for at drage Fruen ind i mine Bekymringer ..., jeg tilskriver Dem disse Linier, men for at bede Dem læse medfølgende Brev fra Ibsen, som jeg modtager i dette Øieblik, og som jeg inderlig beklager ikke at have modtaget 8 Dage før, da han jo giver fuldstændig Carte blanche med Hensyn til Forkortelser og Udstrygninger. De seer deraf at han er fuldkommen tilfreds med Rollebesætningen og at han trygt stoler paa, at Stykket vil blive genialt sat i Scene, naar det er betroet Dem — en Tro, som sandelig heller ikke er bleven skuffet! — Gud give, at De dog blot een eneste Gang maatte blive vurderet efter Fortjeneste, men naar blev en Profet agtet i sit Fædreland? ...

Torsdag Aften Kl: 9¹/₂. —

... G. Berner.

453. *Til Benedicte Arnesen Kall.*

d. 14 Januar 1871. 20

Kjære Frøken Arnesen-Kall!

Min hjerteligste Tak for den pragtfulde Gave, som Deres trofaste Hjertelag imod mig har ydet! Stor Glæde har jeg alt havt og mere vil jeg faae, naar min Tid tillader mig, at granske dybere i Deres herkuliske Arbeide, et Arbeide, der er en reen Gevinst for mig og mine Lige, thi det hjælper os at lære en Forfatter at kjende, som ethvert dannet Menneske bør kjende, kjende ham heel og fuldstændig. Det er med en sand Beundring af Deres Kundskaber, Deres mageløse Udholdenhed, at jeg holder Deres Bøger i min Haand, og en Smerte griber mig over, at et saadant Arbeide, som Mændene snakker og snakker om at udføre, uden at de see sig istand dertil, nu er udført af en stille Kvinde uden at denne Kvinde har modtaget anden Løn derfor, end den Glæde, en trofast Arbeider føler ved, at Arbeidet er gjort samvittighedsfuldt i Ærbødighed og Kjærlighed. Jeg harmer mig over, at der ikke findes Een, til hvem man kan sige: see, her er et Arbeide fuldendt, som fortjener en aparte Løn og Opmuntring! Min Trøst er, at jeg føler mig overbeviist om, at Lønnen vil komme. Mange vil i Smug ty til Deres Oversættelse af den udødelige Mester, og Deres Navn vil fremdrages, naar De længst har naaet en Havn, hvor den trofaste Arbeiders Løn ikke udebliver. Med stor Glæde har jeg læst alle de interessante Smaatræk om Molières Liv, hans Kampe og hans Skjæbner. Hvor forunderligt, at Guddomsgaven, der skjænkes et Menneske, altid skal fremkalde en Hær af smaa Ravne, der hakker i den Udvalgte Lever og Hjerte? Det er, som om onde Dæmoner altid blev sendt med paa et saadant Menneskes Vei for at plage og martre ham og for om muligt, at trække ham bort fra hans Livsgjerning og tilintetgjøre Guddomskræfter i ham. Hvad havde dog ikke denne Molière at kjæmpe med? Dette fæle troløse selvfordgedede

Hof! Præsternes Bornethed og Hyklerie! Og nu hans private Qvaler! Stillet ved Siden af en Qvinde, der først maatte see ham ligge død paa Baaren, forinden hun indsaae hvad hun havde havt i ham! Hvor forfærdeligt, naar det Ædle mishandles af det Uædle; der gives dog ikke noget mere tragisk. Og et saadant Menneske kaldes den Udvalgte, den Begunstigede paa Jorden! Behøves der mere for at kjende Jordelivets Tryk og Elendighed. Hvor dyrt maa ikke de store Aander betale deres Beaandelse!

Ja, De har Ret, hvor ofte sukker jeg ikke over Æsthetikens Tilstand herhjemme! Hvor ofte udbryder jeg ikke for mig selv: oh, om dog Heiberg levede for at rense Luften lidt omkring os. Alle de Smaa stikker nu Næsen iveiret og sætter Hatten høit; de veed forgodt, at der ingen Kjæmpe længer staaer med draget Sværd for at hugge Hatten af! De veed for godt, at Huset er herreløst, og de dominerer derfor frækt i det Huus, hvor de peent maatte staa udenfor Døren, ifald Herren var hjemme. Naar skal en ny Herre i Litteraturen komme? Har det stakels Danmark udspillet sin Rolle saavel som Stat, som paa Kunstens Gebeet? Hvor nødig vilde jeg staa ved denne dobbelte Grav! Hvor brændende ønsker jeg dog forinden jeg gaaer bort, at see de nye friske Spirer baade i hiint, som i dette! Hvad vil den nærmeste Tid bringe Danmark naar den forfærdelige Krig engang ophører, der nu truer alle Staters og alle Folks Uafhængighed? Hvorledes er vor Tilstand i Dag om et Aar? Dog hvad nytter vor Grublen, han, der raader over Himmel og Jord, han veed bedst hvad vi Alle trænge til, han veed, om hvad vi kalde Sorg, virkelig er Sorg, om hvad vi kalde Glæde, virkelig er Glæde, vi selv bedrager os saa ofte baade i dette og i hiint.

Og nu, kjære Frøken Kall, et lykkeligt og velsignet Aar! Hovedbetingelsen til Lykke har De i Deres trofaste, nøisomme, kjærlige troende Sjæl. Alt hvad der kan glæde et Hjerte ønskes Dem af
Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

454. *Til Bjørnstjerne Bjørnson.*

d: 16 Januar 1871.

I lang Tid har det været min Agt at skrive Dem til for at takke Dem for det smukke Exemplar af Deres „Sigurd Slembe“, som De har havt den Godhed at tilstille mig, og som jeg paa ny med Glæde har læst. Naar skal vi dog igjen faae Skuespillere, naar igjen et Publikum, der har Evne og Alvor for de store Opgaver? Manglen hos de Sidste skriver sig vel især af Manglen af de Første, en Mangel, der i min nuværende Stilling udsuger mig til Marv og Been. Naar vi skal udføre et større Stykke med femten Personer i, da have vi i det Høieste Een eller To, der nogenlunde ere deres Opgaver voxne, hele Resten maa man Dryp for Dryp indsmugle i de tomme, lunkne Sjæle, ak, det er ikke til at udholde! Nu faaer vi snart et stort nyt Steenhus, som man mener vil blive et værdigt Kunstens Tempel. Hvorfra skal den rette Indvielse komme? Det er dog besynderligt, at det altid gaaer saaledes, at naar Kunsten er i Forfald, da bygges store pragtfulde Bygninger til at huse den i, som om Stenene vare Hovedsagen. Jeg seer i Aanden, at med det gamle Theaters Nedbrydelse ere vi færdige herhjemme for lang Tid. Gid denne min Anelse maa være feilagtig! Hvor gaaer det Dem med Deres Kamp om at holde Kunsten ilive? Jeg følger Dem saa godt jeg kan i Afstand, og misunder Dem Deres Kraft og Styrke, baade i legemlig og aandelig

Henseende. Ogsaa er det svært, idetmindste for mig, i disse forfærdelige Tider, hvor Virkelighedens Rædsler optager En Dag og Nat, med den tilbørlige Interesse at dvæle i Illusionernes Rige. Alt forekommer En saa smaat, saa ringe imod de store Begivenheder, der daglig opføres i det ny Jerusalem, hvor det lader til, at der ikke skal blive Steen paa Steen tilbage af den hele Herlighed. Min 5 eneste Trøst er, at dette Frankrig, der visselig paa meer end een Maade var hjemfalden til Dom, paany gjennem Ulykken vil reise sig til Alvor med fornyet Styrke, kaste alt det raadne og blaserede bort og igjen blive, hvad der ligger i Nationen, en sund og kraftig Stat os Andre til Veiledning og Støtte. Det gaaer med Nationer, som med det enkelte Menneske, man trænger desværre ofte til Skjæbnens 10 Prygl for at samle sine Kræfter og for at bruge dem paa rette Maade, trænger til, at Illusionerne falde, for at see Virkeligheden kjæk i Øinene og begynde forfra. Lykkelig den, der da endnu har Tid og Kræfter til at oprette det Forsømte. Dog undskyld alt hvad jeg her nedskriver, jeg kjender ikke saa lige Deres Tanker om hvad der foregaaer omkring os, og veed derfor ikke, om disse mine Ord mis- 15 hager Dem. Jeg skriver hvad jeg tænker, og det er ikke altid tilladt.

Et Rygte har sagt, at De kommer herved til Sommer? Er det saa, da skal det glæde mig. Jeg længes ofte efter at oplives af Deres Nærværelse, efter engang igjen at sidde i en lille hyggelig Samtale med Deres elskværdige Frue. Jeg tænker saa ofte paa hende med Hensyn paa Deres Kampe. Vi stakkels Qvinder lide 20 dobbelt, naar de vi elske lide, thi det er værre at staa uvirksomt og see til, end selv at svinge Sværdet og være den Kjæmpende. Dog, en stor Glæde er det for en Qvinde at være noget for sin Husbond i saadanne Tider, og en stor Lykke er det for et Menneske at have Een, der gjør Ens Sag til sin egen. Hils hende fra mig, og siig, at jeg venter hende til Foraaret ved mit Caffebord i min Have. 25

Og nu Held og Lykke i det nye Aar for Dem Begge! Lykke i det Offentlige, Lykke i det Private! Gid 1871 maa bringe Alle lysere og bedre Tider.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

455. *Til Andreas Munch.*

d: 27 Februar 1871. 30

Hr Professor!

Det er mig en Fornøielse, at kunne meddele Dem, at Deres nye Stykke „Moder og Søn“, vil komme til Opførelse, naar intet Uheld indtræffer, midt i Marts. Vi begynde paa Prøverne en af de første Dage.

Med Hensyn paa Tiden, i hvilket Stykket bør spilles, da synes mig, at det var 35 heldigst, om Stykkets Costyme blev holdt i den nyere Tid, dog ikke lige i Nutiden men lidt tilbage, da dette vilde lette Friheden af Costymeringen; altsaa ikke gammeldags, men heller ikke efter den sidste Mode, der saa let berøver Stykket noget af det Romantiske. Hvad Herberts Replik i 3 Akt angaaer, mener jeg derfor, at han kunde nævne Shakspeare, Pope, Walter Scott, med andre Ord, 40 en halvtressentyve Aar tilbage i Tiden, derved er alt meget vundet. De to første Digtere kan jo nævnes til enhver Tid, og den Sidste peger hen paa den nyere Tid uden derved at lægge Stykket hen i den aller nyeste. Den gamle Piges, Moderens og Sønnens Costyme vil især vinde derved, og mig synes, at hele Stykket

vil vinde i Holdning og Tone ved at lægges noget tilbage, uden derfor at antage et ældre Præg. Er De nu enig heri, da meddeel mig dette med et Par Ord, thi som De ønsker det, skal det naturligtviis blive.

Opgaven med at fremstille den gamle Lords Dødsammer, uden at Fortæppet 5 derfor behøver at gaa ned, troer jeg, vi kan løse tilfredsstillende. Denne Uskik, at sønderrive en Akt ved Fortæppets Fald har jeg hidtil undgaaet, da jeg anseer den for aldeles forkastelig. Fortæppets Fald er af stor Betydning ved en Akts Slutning; men denne Betydning falder bort, naar Tæppet falder paa urette Sted. Gid Digterne vilde betænke dette og ikke stille umulige Krav til Scenen. Jeg an- 10 seer det for en Skam for Theatret om det skulde tvinges til at ty til dette udigteriske Middel. Jeg veed vel, at det bruges nu overalt, men det faaer ikke hjulpe; en Feil, en stor Feil, er og bliver det alligevel. Ved Deres Stykke er det en stor Hjelp, at Forvandlingen kan skee i Mørke, saa at Stuen først oplyses ved Pigens Indtrædelse med Lys; naar da Lyset kommer, staaer Alt paa sin Plads uden at 15 Tilskuernes Øine ere blevne saarede ved Forvandlingen. Jeg haaber, at naar De engang seer dette selv med egne Øine, De da vil blive tilfreds hermed.

Maa jeg nu til Slutningen bede Dem hilse Deres Frue og takke hende for den nydelige lille Gave! . . .

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

20 456. Til P. Hansen.

d: 12 April 1871.

Tillad mig at takke Dem for Deres orienterende Bemærkninger i Anledning af „Valgerdas“ Gjenopførelse efter en Deel Aars Hvile! Disse Bemærkninger af Dem have ikke lidet bidraget til, at Publikum paany har kunnet modtage et Arbeide, hvor de i sin Tid lokale Forhold spiller en saa stor og væsentlig 25 Rolle. — De ældre Forfatteres Virksomhed følges kun saa svagt i vor Tid; man har saa travlt med Nutiden og Fremtiden, og Glemselen er saa stor for alt det Forbigangne, at det rører, idetmindste mig, at see En, der i levende Erindring bevarer, hvad en forbigangen Tid har frembragt og levet i. Under den nuværende Indstuderer af Stykket opsteeg det Ønske hos mig, at En vilde gjenkalde Erin- 30 dringen om, hvad der i den Grad havde varmet en Digtters Hjerte, at det lod ham ingen Ro, før han satte sig ned og paa sin Viis skrev et Mindedigt om den unge Pige, der fra sit Skjul bebreidede den tyske Professor sin Vildfarelse om vore nationale Forhold.

Jeg mindes endnu saa levende en Morgenstund, at Heiberg udbød: „Nu vil 35 jeg skrive et Stykke om Valgerda! I Drømme har det Hele faaet Form og Skikkelse for mig“, og inden kort Tid var Stykket skrevet. — Der knytter sig desuden saa mange andre private Erindringer for mig i Anledning af Valgerda, at dette Stykke er et af mine Hjertes Børn, og derfor kan jeg ikke lade være at takke Dem og enhver, der bidrager til, at dette Barn paany seer Lyset og modtages som en 40 gammel kjær Bekjendt.

Det er ikke første Gang, at De har bidraget til, at holde Heibergs Minde ilive, og derfor er der mellem Dem og mig et fint Baand, som jeg fremdeles vil bevare i et taknemmeligt Hjerte.

Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg.

Til Hr. Cand. Hansen.

457. *Fra Henrik Ibsen.*

Dresden den 15de April 1871.

Til fru etatsrådinde Heiberg!

Havde jeg på engang sendt
 alle takkens små billetter,
 i de vågne vinternætter
 sammenskrevne,
 sønderrevne,
 skulde, lig en snesky spændt
 over himlen,
 hele vrimlen,
 stumpen, strimlen,
 hver bemalet
 med et magtløst takkens ord,
 som et prosa-snefog dalet
 over Rosenvængets flor.

Kunde jeg på engang sendt,
 uden bur af skrift og prent,
 alle tankens løse fugle, —
 ind dem smugle
 skulde jeg, hvor stilhed råder,
 under Rosenvængets tag,
 der, hvor åndens dunkle lag,
 der, hvor skønheds glade gåder
 op imod forklaring stunder
 og, som knop en forårsdag,
 foldes ud i et vidunder. —
 Brydes skulde stuens fred,
 der min fugleflok slog ned;
 lytte skulde børn derinde,
 som i skog til jagten fjern; —
 bag usynlighedens værn
 mine fugle skulde tvinde
 i en anings trillers rad
 takkens kvad,
 kredse let og vinger ryste
 om den store seers byste.

Løse tanker,
 tørre breve
 slår ej til; jeg vælger vers.
 Op fra daglig-dækkets planker
 må jeg hæve
 synet vidt og rundt fra mers.
 Prosa stil er for ideer,
 vers for syner;

sindets lyst og sindets veer,
 sorg, som på mit hoved sneer,
 harme, som lyner, — 5
 fyldigst liv jeg friest skænker
 just i versets lænker.

Men når takken, som mig brænder,
 nu jeg sender, — 10
 mon det da er blot mit stykkes
 scene-lykkes
 skaberinde,
 hvem jeg fletter
 disse versets små buketter?

Nej, et glansfuldt større minde 15
 lægger ordet på min mund,
 mindet om en skønhedsfyldig
 højtids-stund,
 mindet om en rad af timer,
 langt tilbage, 20
 da jeg så Dem sejrrig drage,
 smykket, gratie-fulgt og sand,
 gennem kunstens under-land; —
 da just blev jeg takken skyldig;
 derfor er det nu jeg rimer. 25

Se, da jeg ifjor Dem gæsted,
 var jeg stum;
 skønheds-gældens runde sum
 bar jeg, i mit hjerte fæstet,
 med tilbage; 30
 nætter, dage
 har med renter summen øget,
 og trods alt, hvad her jeg maler,
 får jeg, som en slet betaler,
 aldrig denne gældspost strøget. 35

Underligt til Danmark bundet
 står De altid for mit øje, —
 bundet til en dag ved Sundet,
 mellem bøgkroner høje.
 Sol i luften, sol på fladen. 40
 Sejler-gaden
 fures af en blålig krusning;

sommer-susning,
 født i „Skoven“,
 dirrer som et digt foroven.
 Det er søndag; glade klynger
 5 ler og synger;
 både gynger
 under ly af kystens skrænt;
 lyse kjoler
 blinker, soler
 10 sig, hvor klokker og violer
 har sit danske tæppe spændt.

Men derude,
 helt fra nord, hvor Kronborg troner,
 indtil syd, hvor fjernt Tre Kroner
 15 synet raner, —
 hvilken rad af ranke svaner,
 hvilken stimmel,
 hvilket tog af hvide sejl!
 Skude slutter sig til skude;
 20 lysglans i de hvalte klude,
 vimplers vrimmel
 højdens himmel
 ser sig selv i dybets spejl.

Slank og smækker,
 25 drømmfyldt jomfru mellem snekker,
 glider en mig just forbi.
 Hun er lig et sagn, der bæver
 bag det slør, det hylles i;
 hun er lig et syn, der hæver
 30 sig og svæver
 ad en lukket gåde-sti.
 Ellepiger
 vinker, viger,
 svøbt i skum om bougens stavn;
 35 alfer følger
 kølens bølger;
 men i flagets folder dølger
 sig „Agnetes“ navn.

Og se der, — et modsat billed!
 40 Hvilke kække kast i dansen!
 Lunets gratie-bundne vildhed
 bær dog kransen.
 Vimpler vinder sig langs riggen;
 flag fra stranden hilser briggen;

halvvejs hjemlig, halvvejs fremmed,
 halvt en havfru, halvt et tæmnet
 barn fra heden,
 svajer „Dina“ op på reden.

Som iblinde
 ledet frem af milde vinde, —
 som i drømme
 løftet af de lette strømme,
 se felukken!
 Al Provences adel taler
 i dens stigen, i dens dukken; —
 elskovs sukken,
 dæmpet båren
 citharklang, fra dækket maler
 sjæle-våren;
 madrigaler
 over stumme klynger daler,
 som på strandens grønne hynde
 vugges i „Jolanthes“ ynde.

Hvo kan tælle
 hele flåden,
 som i solskin følger efter,
 som for medbør skummer frem!
 Over fråden
 „Ragnhild“ hælder,
 som om dybets dulgte kræfter
 lokked hjem; —
 lotos lig på strømme stride,
 hist „Ophelia“, den fagre,
 ses at flagre,
 ses at glide; —
 rang-fregatter,
 klipper-skarer,
 hjemad farer
 under landets klap og latter. —
 Sådan De til Danmark bundet
 står i mindet for mit øje, —
 bundet til en dag ved Sundet,
 mellem bøgekroner høje.

Stundom har jeg spurgt mig selv:
 mon vel slægten
 engang, i sin travle fægten
 og fornægten
 sænke skal i glemsels elv

denne skat af geniens nåde?
Skal en tid, hvem afstand døver,
rane, lig en engelsk røver,
denne danske stormagts-flåde?

Se, vi andre,
farve-, form- og ord-poeter,
arkitekter,
og hvad vi for resten heder,
vi, som fik det kald at bygge
vore skønheds-skuders rygge
af lidt mer solide lægter, —
vi tør ej vor skæbne klandre,
om vor flåde
ej blir hver en tid til måde.
Mangen klipper, mangan studser,
rigget til med sang og klang,
får engang
plads og rang
mellem skibs-Jeronimusser; —
mangt et skrog af form og toner,
af sin samtid assureret,
engang, på de våde veje
havareret,
hales ind i flådens leje,
uden takkel og kanoner,
til de andre Magdeloner.
Der vi prise kan vor lykke,
hvis en nykke
vore værfters mesterstykke
venligst sparer
for de herrer antikvarer.

Man har sagt at scenens kunst,
født og bunden
kun til stunden,
må, som sæbeoblers dunst,
må, som mørkets meteor,
blænde, briste,
for at friste,
uden spor,
hænders værkers lod på jord.

Sving Dem som en fugl i luften
op fra denne trange tanke!
Just fordi
Deres kunst er barn af duften,
af beånden,

af en stemning, —
af person og fantasi, —
ej et værk af sten og planke,
ej en tanke,
klistret fast med sort på hvidt, 5
men en alf på skønheds ranke,
hvor den evig gynger frit, —
just fordi den fattes form,
som med hånden
gribes kan, der sættes dæmning 10
for hvert bid af ældens orm.

Underfuldt til Danmark bundet
skal De stå for slægters øje, —
bundet til en nat ved Sundet,
under mindets stjerner høje. — 15
Hvilke sagnets syner vide!
Hele flåden,
fra fregatten
ned til båden,
ser jeg glide 20
gennem natten,
langs med landets lune side;
tågen slører sejl og master,
halvlys kaster
over stang og rå tilsammen 25
svanehammen;
hvad i afstand øjet svigter,
ind man digter;
kvinder, som fra stranden drømmer,
mænd, som dømmer 30
efter egen fordrings lov,
slægt, som efter slægt befolker
kyst og skov, —
synets skønheds-form fortolker
efter skiftende behov. 35

Og se det er livet just,
liv i mindet,
det, at stå for folkesindet
ren for ældens møl og rust;
det er livet, det, at bøje 40
eget indhold, åndigt, rigt,
i den form, som folkets øje
kræver for sit eget digt;
det er livet:
mythe-vorden, 45

Saa skal jeg altså endnu røre
af en Lønn Sång om mig og
til mig! Røre af dailige Rigttheden
fra en Ordsyi-Syngers Skæppe om
en længit forsvunden Tid, paa
hvilkon jeg seer hen, som en Offid
seer hen paa et tilbagekast, gjenminne
levet Liv, med dets Kamp, dets
Smerters, men ogsaa dets Glæder,
dets Liden, med Spørgsmaal, om
dette sidste ogsaa vare fortjente,
om de tilkom mig som dette.
Som da nu de Bøstene, der leve
giver mig vid at lide den skjønne
Digt! De har altså siddet med
Styren i Armon, med Bøsternes
dovne paa mig Stakkel, og
siddet ved den brakte mit Hjerte
til at bankte af Haab og Angst,
af Haab og dode ved virkelig Liden.
De paa mig, af Angst for
ikke at fortjene Dem. Jeg har

Brev fra Johanne Luise Heiberg til Henrik Ibsen 25. April 1871.

(I Teatermuseet).

altid betragtet min Viadoming, som
saa en yndig Gjærinde i Gæst
til. De af Gæstene regeligen begære
Digternæven, at Gæstene disse trofæ,
hvis har mit Liv bestaat, og
det er derfor denne Gjærinde - alle
Dole, jeg naar jeg har paataget
mig i en anden Gæst, end den
tidligere, men jeg tør nok vige
med samme Omsorg og Kjærlighed.
Snart maa vel ogsaa dette opføres
og da - ja, da maa jeg vel
saa Lov at, ja, ja.

Og nu lidt om den Digterværk
Modtagelse paa den Scene. Den
Viadoming, "Kangi - Ommer" have
gjort her paa det store Teatret,
forekommer mig ofte som et
Pæntige. Her er ikke Tale om,
at Mængden har strømmet til
for at høre den Gæst - eller
den Gæst Bi Gæstene Spiel, det
er selv det store Digt, man har
hørt og har villet tilgæve
sig. Karistatlen af, og dette er
den Glæde, jeg har hørt, at det
var muligt med vore svage
og indskrænkede Kræfter, at faa
det over Scenen inden at det store
Teatret i sin Stæthed gik Tabt.
Og for en Del maa dette være

lykkelig, thi de mest forlydelige
sitte, forlydelige i Danmark
i Skotland, alle have de følt,
at de sted siges for noget
blatmindeligt, noget storlaadt,
noget der er vidt. Derpaa og
alvar i sitte. Siden
1804, da Høllen Carl opførte
første Gang, har intet tragiske
Drama grebet Mængden, som
Kung-Lennens, saad det Lytte
virkelig har Grund til at raabe
Victoria! Og naar Høllen
raaber Victoria, saa frøides
en trofast Gjemind sig over
sin Høllen Seire, og dette har
d'g gjort.

Var det mig muligt, at de vilde
tillade, at din, som mig synes
herly. Dyplyk, "Mit Høllen
Skole Oboarden hjem fra sine
Styrtigheds Gang paa Høllen"
maatte flytte, her til at være
Høllens Stitningi-Dyplyk paa
det hele Drama, naar styrtet
til neste Saison opførte, istedet
for den, der staaer, og som
er det eneste, der har mange
har gjort Anstød, der var det
herly. Mig synes, at der ikke
kan tænkes en fortrinligere
Stitningi-Dyplyk, en der bedre

afvinder. Det Glæde, end mig og Dine
betegnende Ord, thi er det dog ikke
sammen af Skidei tragiske Lide,
at han har været viljdig med den
Op-gaver, Herren har givet ham at
Læse, for sig selv, sit Land og sit
Folk.

Jas, tilgiv hvis Dine Bemærke-
ning plager eller maaske endog
mestager Dem, men den er indpræn-
get af Interiis for Dem og Dine
Værde; hvis jeg altså ikke Løbet af
Socimeren faar et Gæbud, anseer
jeg det som en Ulladstør.

Og nu Tale for at D. har
villit glæde mig med

- "Oener, saa liflige,
- "Underfuldt i Trængende,
- "Oener, kvartel jeg
- "Ligtide Trængende;
- "Oener, saa godfuldt
- "Gumme og Kjerlige,
- "Oener, Der ltt,
- "Hvad D. naar til, forherlige!

Din forbundne
D: 23 April 1811. Johann Luise Heiberg

Til
Herrn Herredets Skriver.

vekselfuld som alfepigen,
 følge slægten i dens stigen,
 følge tiders krav og orden, —
 og se, denne lod på jorden
 5   blir Dem givet. —

I en skønheds-fattig tid
 har det kvæget mig at følge
 Deres færd på kunstens bølge
 under sol og medbør blid, —

kvæget mig at stirre did,
 hvor, i skær af svale nætter,
 sagnet sig om færden fletter.

Tag, som tak for synets trøst,
 råbet af en seers røst:
 underfuldt til Danmark bundet
 skal De stå for slægters øje, —
 bundet til en nat ved Sundet,
 under mindets stjerner høje!

Henrik Ibsen.

458. *Til Henrik Ibsen.*

d: 25 April 1871.

Saa kan jeg altsaa endnu røres af en Seers Sang om mig og til mig! Røres af
 deilige Rhythmer fra en Orlogs-Digters Stavn om længst forsvunden Tid, paa
 hvilken jeg seer hen, som en Afdød seer hen paa et tilbagelagt, gjenmemlevet Liv,
 15 med dets Kampe, dets Smerter, men ogsaa dets Glæder, dets Seire, med Spørgs-
 maal, om disse sidste ogsaa vare fortjente, om de tilkom mig med Rette.

Døm da om de Følelser, der bevægede mig ved at læse Deres skønne Digt!
 De har altsaa siddet med Lyren i Armen, med Tankerne dvælende paa mig Stak-
 kel, og udtalt Ord der bragte mit Hjerte til at banke af Haab og Frygt, af Haab
 20 om disse Ord virkelig kunde passe paa mig, af Frygt for ikke at fortjene dem. Jeg
 har altid betragtet min Virksomhed, kun som en ydmyg Tjenerindes i Forhold til
 de af Guderne rigeligere begavede Digternaturer, at tjene disse trofast, heri har
 mit Liv bestaaet, og det er derfor denne Tjenerinde-Skikkelse, jeg paany har paa-
 taget mig i en anden Form, end den tidligere, men jeg tør nok sige med samme
 25 Troskab og Kjærlighed. Snart maa vel ogsaa dette ophøre og da — ja, da maa
 jeg vel faae Lov at gaa hjem.

Og nu lidt om Deres Digtværks Modtagelse paa vor Scene. Den Virkning,
 „Kongs-Emnerne“ have gjort her paa det store Publikum, forekommer mig ofte
 som et Eventyr. Her er ikke Tale om, at Mængden har strømmet til for at beundre
 30 Hr A's eller Jomfru B's glimrende Spil, det er selve det store Digt, man har
 beundret og har villet tilegne sig Forstaaelsen af, og dette er den Glæde, jeg har
 havt, at det var muligt med vore svage og indskrænkede Kræfter at faae det over
 Scenen uden at det store Billede i sin Heelhed gik tabt. Og for en Deel maa dette
 være lykkedes, thi de mest forskjellige Tilskuere, forskjellige i Dannelse, i Phan-
 35 tasie, alle have de føelt, at de stod ligeover for noget Ualmindeligt, noget Stor-
 slaaet, noget der krævede Respekt og Alvor i Tilegnelsen. Siden 1807, da Hakon
 Jarl opførtes første Gang, har intet tragisk Drama grebet Mængden, som Kongs-
 Emnerne, saaat dets Digter virkelig har Grund til at raabe Victoria! Og naar Her-
 ren raaber Victoria saa fryder en trofast Tjenerinde sig over sin Herres Seier, og
 40 dette har jeg gjort.

Var det nu muligt, at De vilde tillade, at den, som mig synes herlige Replik,
 „Nu kommer Skule Baardssen hjem fra sin Ulydigheds Gang paa Jorden“ maatte
 flyttes hen til at være Haakons Slutnings-Replik paa det hele Drama, naar Styk-
 ket til næste Saison opføres, istædet for den, der staaer, og som er det Eneste, der
 45 hos Mange har givet Anstød, da var det herligt. Mig synes, at der ikke kan tænkes

en fortrinligere Slutnings-Replik, en der bedre afrunder det Hele, end netop disse betegnende Ord, thi er det dog ikke Summen af Skules tragiske Liv, at han har været ulydig mod den Opgave, Herren har givet ham at løse, for sig selv, sit Land og sit Folk.

Ja, tilgiv hvis denne Bemærkning plager eller maaskee endog mishager Dem, 5 men den er udsprunget af Interesse for Dem og Deres Værk; hvis jeg altsaa ikke i Løbet af Sommeren faaer et Forbud, anseer jeg det som en Tilladelse.

Op nu Tak for at De har villet glæde mig med

„Toner, saa liflige,
Underfuldt strømmende, 10
Toner, hvortil jeg
Lyttede drømmende;
Toner, saa gaadefuldt
Ømme og kjærlige,
Toner, der Alt, 15
Hvad de naae til, forherlige!“

Deres forbundne

Til Hr. Henrik Ibsen.

Johanne Luise Heiberg.

459. Til J. C. Jacobsen.

Kjøbenhavn d. 25 Septb. 1871.

Hr Capitain! 20

Jeg kan med Sandhed sige, at den Gave, De ifjor satte til min Raadighed, til Opmuntring for de unge Talenter ved Theatret, og hvoraf jeg tillod mig ifjor at give en lille Part til to Laanekasser for de meest trængende af det underordnede Personale, hvis usle Stilling saa ofte skjærer mig i Hjertet, at Raadigheden over denne Gave var Lyspunktet for mig ved min Stilling ved Theatret ifjor. Disse to 25 Kasser, den Ene ved Balletten den Anden for Chor-Personalet, ere Alle enige om, at de ere en sand Velsignelse for mange, naar den haarde Nød staaer for Døren. Jeg meddelte Dem denne min Selvraadighed ifjor mundtlig, og det beroligede mig, at De ingen Indvending gjorde derimod. Det var derfor virkelig en stor Glæde for mig, da jeg igaar atter modtog Deres Gave for iaar. Tusinde Tak! 30 Det er undertiden faldet mig ind, naar jeg seer Dem i Theatret, at ifald De var tilfreds med en eller anden Præstation af unge eller gamle Talenter, og ønskede at gjøre Samme en lille Glæde, da at lade mig det vide; jeg kunde da af den Rigdom, som De har betroet mig, let finde, under en eller anden Form, paa en Gave, som vilde glæde Vedkommende. Mig vilde det være kjært og en Beroli- 35 gelse, at jeg vidste, at jeg handlede i Deres Aand.

Endnu engang, Tak for den Tillid, De viser mig! Jeg troer, at De er den eneste Mand her i Landet, der snart hist, snart her, betænker Kunstens Dyrkere ved Deres Gavnildhed. Tak i Alles Navn, men først og fremmest bringer jeg Dem min inderligste Tak. 40

Gid Lykken følge Dem i alle Deres store Foretagender, til Held for Dem selv og til Ære for det Land hvortil De hører.

Deres forbundne og hengivne

Johanne Luise Heiberg.

460. *Til Agnes Dehn.*

d. 15 Okt 1871.

Kjære Frøken Dehn!

Da jeg veed af Erfaring, hvad Interesse det har i Tiden, at have smaa Erin-
dringer om denne eller hiin Rolles Held, saa sender jeg Dem herved en lille
5 Gave, som engang i Tiden skal minde Dem om den Glæde De har havt af Deres
Imogen.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

461. *Til H. Martensen.*

19 Febr. 1872

Kjære Biskop Martensen!

10 Det omtalte Digt findes i Goethes lyriske Smaadigte og hedder „An Mignon“.
Digtets Begyndelse lyder:

„Ueber Thal und Fluss getragen“.

De to sidste Vers i Digtet ere dem, som jeg i tunge Tider udtalte som mine
egne Ord.

Deres hengivne

15 Johanne Luise Heiberg.

462. *Fra H. Martensen.*

d. 20 Febr. 72.

Tak, kjære Veninde, for Henviisningen til det Goetheske Digt. Jeg havde søgt
i Wilhelm Meister og i den egentlige W. M. Cyclus af lyriske Digte. Jeg har strax
gjennemlæst det og gjenkjendt det. Særligt er der et Par Linier, som hos mig
20 have fæstet sig, uden at jeg erindrede hvor de stod:

Dieser Schmerzen
Still im Herzen
Heimlich bildende Gewalt.

Heri ligger en Trøst, om end Digteren i denne Sammenhæng neppe har villet
25 have det saaledes forstaaet. Men saadanne hemmelige Smerter udøve saare ofte en
dannende, ja omdannende og derfor i sidste Betydning velgjørende Magt over
Sindet.

Endnu engang: Tak for hiin Samtale, hvilken jeg bevarer „still im Herzen.“

Deres tro hengivne

30 H. Martensen.

463. *Fra G. Berner.*

Kjøbenhavn d. 26 Febr. 1872.

Censor har i en meget udførlig Bedømmelse totalt forkastet: „Sigurd Jorsalfar“, og da Dommen, om end i skarpere Form, væsenlig falder sammen med,
hvad baade Fruen og jeg selv har udtalt om dette Arbeide, vil der altsaa ikke
35 blive Spørgsmaal om dets Antagelse. Iøvrigt seer jeg jo Fruen imorgen. . . .

G. Berner.

464. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

7de Marts 72.

Kære fru Heiberg; jeg har fåt mit stykke „Sigurd Jorsalfar“ tilbage med den
besked, at theater-styrelsen meget beklager, at den ikke kan bruge det.

Har denne bestyrelse nu med samt sin censur så travlt med ny danske stykker, at den ikke har tid til at sige en norsk forfatter, hvorfor den forkaster hans arbejde?

Da henvender jeg mig til Dem, som vistnok har mest travlt, men som kanske alligevel kan finde stunder til at sige mig årsagen. Jeg er ganske overmåde nysgærrig, så De må endelig haste med svaret.

Vi har mistet vort yngste barn og er begge meget mismodige.

Deres bestandig hengivne

Bjørnst. Bjørnson.

465. Til Bjørnstjerne Bjørnson.

d: 11 Marts 1872. 10

Kjære Bjørnson!

Den Form, hvori De har erholdt Efterretning om Deres Stykkes Forkastelse, er den gjængse ved Theatret; en Udvikling af Stykkernes Mangler gives kun, naar man er villig til at antage Stykket paa Betingelse af en eller anden Forandring.

Jeg veed kun, at vor nye Censor i en udførlig Udtalelse meget bestemt har fra-raadet Arbeidets Antagelse. Den nye Censor og jeg seer ikke hinanden og tales ikke ved. Han er rasende paa mig, fordi jeg, medens hans Udnævnelse stod paa, frit yttrede, at jeg ikke ansaae ham for Manden til dette Hverv; ja saa vred er han, at den eneste Gang jeg tilfældigviis har mødt ham paa Gaden i Vinter, betænkte hans Arm sig stærkt paa, om den skulde løfte sig op til Hatten.

De kan nok tænke Dem, at min Interesse for Dem har gjort, at jeg har læst Deres sidste Arbeide. Naar jeg betænker, at vort Theater eier en, siger og skriver en Skuespiller, der formaaer nogenlunde at gjøre Fyldest i saadanne Skikkelser, som fremtræde i dette Stykke, og at denne Ene nu er sløv, syg, ja saa syg, at man i Grunden hver Dag kan vente et Anfald der for bestandig forbyder ham at be-træde Scenen, da har jeg en Fornemmelse af, at De kan være vel tjent med, at Stykket, for Øieblikket, ikke gaaer over vor syge Scene. Publikum troer aldrig, at et Stykkes Fald er Skuespillernes Skyld, men Alt gaaer ud over de værgeløse Digttere. See derfor troer ogsaa jeg om end af andre Grunde end Censor, at Styk-kets Opførelse for Øieblikket er en Umulighed.

Der arbeides i denne Tid paa at give Deres „Sigurd Slembe“ til næste Saison, ifald ikke samme ene Skuespiller falder fra, eller siger sig fra ogsaa denne Op-gave, thi det lader til, at Aanden reent er vejet fra det forqvaklede Legeme, selv Stemmen svigter saa den næsten altid er hæs; enhver virkelig digterisk Opgave, er ham nu næsten en Modbydelighed.

Under saadanne Vilkaar var det en kummerlig Lykke at faae sit Arbeide op-ført, mat, fordreiet, aandløst; der er intet andet at gjøre, end med Taalmodighed at vente paa bedre Tider. Dog føler jeg godt, at dette Udfald maa være Dem smerteligt, men der gives i ens Liv onde Tider, som der gives gode Tider. I de gode har man Grund til at frygte, i de onde bør man haabe, thi Omslaget til de gode staaer da atter for Døren, det er min Livserfaring.

Jeg tænker ofte paa Dem og Deres Kone, og kan vel begribe hvad Smerte De Begge have gennemgaaet ved at see en lille Engel ligge Lig. Gid nu dette maa være Slutningen paa Modgangen, saa Omslaget til lyse Tider atter indfinder sig. Dette ønskes inderligt af

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

45

466. Til H. Martensen.

d. 29 Marts 1872.

Tak, kjære Biskop Martensen, for den skønne Forøgelse af Deres Værker, hvoraf Deres Venskab alt har skjænket mig saa mange! I mine eensomme Timer tyer jeg ofte til disse for at lette Sindet og berolige de urolige Tanker. Igaar og 5 i Dag have disse nyeste Ord hjulpet mig til at gjenleve Frelserens Lidelses Historie. Der er dog intet saa rørende, saa reent, saa ophøiet, saa Guddommeligt, som det Billede vi see af ham i denne hellige Uge! De Ord der udgaa af hans Mund, den Kjærlighed han i Smerten viser os skrøbelige Mennesker, med hvilken Tak bøier ikke Hjertet sig imod ham den Ophøiede! Ak hvilken Salighed naar han 10 engang vilde „lyfte sit Aasyn paa os, og give os Fred!“

Deres taknemmelige hengivne

Johanne Luise Heiberg.

467. Fra Bjørnstjerne Bjørnson.

11te apr. 72.

Kære fru Hejberg, i mange henseender er det lejt, at dette er intruffet med 15 Molbech. Ikke for hans skyld, der nu engang ligner en flue, der er kommet op af et mælke-fad, og er innerlig ækel med sin fejge smålighed, den ulykkeligste repræsentant, som I i sin tid kunde have for danskheden i Kiel. — Men for meget mere. Først for min egen skyld. Jeg har nu just intrådt i den periode, som jeg vidste vilde komme, at jeg slag i slag skrev nye stykker; men da strids-hansken er ka- 20 stet, må den optages, og ikke et stykke af mig skal spilles på Københavns teater; Sigurd Slembe indrages straks. Dernæst for det heles skyld; ti heroppe er jubel, hvergang noget sådant sker, og nu er der jo jubel i Københavneriet også. — Men det dannelsesbrud, som allerede er intrådt, udvider sig, ender sansynligvis med at Danmark glider over igennem indifferentisme og gennem selvtilbedelse i småt- 25 teri og intethed — glider over i Tyskland; jeg ser intet andet; væksten i folket miskænnens jo i den grad i den store by og dens dannelse, at jeg aldrig kan tro den når frem, før det er blevet for sent. — Jeg har prøvet at tage et tag i de „råere“ kræfter dernede og i Grundtvigianismen, som arbejder i disse; men mine tvil kan jeg ikke dæmpe. I en sådan tid at give mine folke-stykker til spot for 30 Københavneriets kritik, det eneste de har igæn, vil jeg ikke, og intet menneske kan mere forlange det af mig. Jeg får holde mig til Norge og Sverige og sige farvel. Ikke således, at jeg ikke i politisk og samfunds-udvikling skal holde fast og drage de Danske in til os og nytte deres mange lærdomme; men i Københavneriet vil jeg ikke mere være med, og den gamle dannelse har jeg kun tilskuerfor- 35 hold til. Gud give, Danmark blev Norden tro, at folke-arbejdet tog stor vækst og kvalte byen i sine stærke arme; men jeg tror det ikke; ak, jeg tror det ikke. Sommetider luer troen op igæn, men så kastes jeg tilbage. Det skulde være det lykkeligste, som kunde hænde mig, om denne tro kunde blive stærk igæn, som når jeg sad i en dansk folke-højskole eller i Vartous kirke; jeg er ikke skabt til tvil. 40 Men når jeg ser, at endog folkepartiet, og det efter Slesvig-erfaringerne, er med på den bundløse uret mod Island, så fatter jeg det, at her er vel ikke håb. Det danske folk, som privat er det godsligste, ælskeligste, offer-villigste jeg kænner, men som folk småligt, små-sinnet til det utroligste (behandlingen af Tyskerne i de tyske provinser, af Island og Norge før, af Island nu, handelen med Sct. Tho- 45 mas, menneske-handelen) er mig en gåde. — De skal ikke føle Dem krænket: jeg

er et følelses-menneske, som skriver til en forstandig kvinde, oplys mig! Men kom ikke med, at jeg ikke kænner disse forhold, jeg har nævnet, jeg kænner dem til gagns, jeg agter om Island nu at skrive en liden bog og at få den oversat for udenlandske læsere. —

Vor scene har nu den beste besætning i Norden; men den er ustyret, og jeg 5 har for bestandig trukket mig tilbage. Jeg ser ikke engang mine egne stykker for ikke at forføres. Mit siste har gjort en stormende lykke. — Til efteråret rejser jeg ud. Mit forhold heroppe er stridens; men jeg bæres jo nu af så megen tro og frejdighed, at jeg i dette stærke liv lever mit eget dobbelt. At være med i et folks begyndelser, er den skønneste lod noget menneske kan have. 10

Jeg tjener udmærket på mine forelæsninger og arbejder, jeg har et yndigt lidet hjem herude ved sjøen og dog midt i byen, og jeg har ypperlige venner og stærkt forhold til mit lands liv. Gud har ført det rigtigt med mig, og jeg takker ham sammen med mine. Mine børn har jeg megen glæde af, Karoline er en mangeløs opdrager, hun er deres fortrolige søster, deri stikker hele hæmmeligheden. 15

Være nu Gud med Dem og Deres arbejde, kære veninne, og skal vi æn ikke oftere komme til at drikke te sammen med den dejligste passiar til mund-godt ude hos Dem, vi skal dog ikke tabe hverandre; ti De er den eneste af den gamle skole, som forstår os af den ny.

Deres innerlig hengivne

Bjørnst. Bjørnson. 20

468. *Fra G. Berner.*

d. 1²/₆ 72

Høistærede Fru Etatsraadinde!

... Har Fruen personlig talt med Holst om Slutningen af: „Syvsoverdag“? thi Hartmann længes overordentligt efter et Resultat. Gid det maatte lykkes at tilveiebringe en ret smuk og stemningsfuld Slutning, det forekommer mig at være 25 af største Vigtighed for det Hele. ... Berner.

469. *Til J. C. Jacobsen.*

d. 1 April 1873.

Hr. Capitain Jacobsen!

... Paa min egen Sag tænker jeg Dag og Nat. Det er jo næsten som et Eventyr! Og hvem er Digteren til Eventyret? En Mand som vort Fædreland skylder saa meget, og som nu har faaet den vidunderlige Indskydelse at ville glæde mig 30 paa en saa overraskende Maade.

Jeg har tænkt mig, som en Mulighed, at min Virksomhed ved Theatret vilde ende ved næste Saisons Slutning, hvor herligt vilde det da ikke være, om jeg da Sommeren derpaa, med mine tre Børn kunde forfriske Legeme og Sjæl Syd paa! Sidst i Mai venter jeg Børnene hjem, og da staaer min Hu til i Juli at fæste 35 et lille Huus, som jeg kan faae, i de deilige Skove ved Kjørom. Jeg har i Aar og Dag haft en inderlig Længsel efter at vandre i en stor Skov, og Ønsket bliver inderligere og inderligere hos mig. Altsaa til næste Aar — om jeg lever — vil jeg tage Mod til mig og benytte det Venskab, som jeg alt har haft saa mange Prøver paa. Jeg vil være Prindsessen i Eventyret. Men enten jeg drager ud eller 40 bliver hjemme, skal jeg aldrig glemme, hvad der hændte mig den 30 Marts.

Deres taknemmelige hengivne

Johanne Luise Heiberg.

470. Til Emil Poulsen.

d. 5 April 1873.

Kjære Hr Poulsen!

Jeg fortalte Dem engang, at der var en Tid, da jeg havde mange Alfer til min Tjeneste, men at disse i de senere Aar vare flygtede fra mig, men jeg glemte
 5 at tilføie, paa En nær, der endnu staaer til min Tjeneste og udfører punktlig mine Ønsker, men kun, naar disse Ønsker komme Andre end mig tilgode. Jeg har derfor i disse Dage bedet bemeldte Fyr om at skaffe mig 500 Rd til en af de Faa, som Theatrets Fremtid beroer paa, for at han i Sommer kan pleie sig og komme hjem til Efteraaret i Besiddelse af fuld Kraft til at gjøre sin Gjerning. Fyren har
 10 nu bragt mig disse, som jeg en af Dagene, hvis det bliver mig tilladt, kan overlevere Dem. Nu kommer det kun an paa, om De har Frimodighed til at modtage dem gennem min Haand? Naar nu Berner ved Saisonens Slutning ogsaa vil gjøre sin Pligt, saa haaber jeg, at intet stiller sig iveien for, at Sommeren kan blive benyttet til Held for Dem og Theatret.

Deres hengivne

15

Johanne Luise Heiberg.

471. Til Ville Heise.

Søndag [maaske Efteraaret 1873].

Kjære Fru Heise!

Berner, den Satan, har nu ansat et Møde i Morgen Aften Kl: 7. Kl: 8 $\frac{1}{2}$ antager jeg at være færdig; maa jeg da, for at vinde Tid, komme over til Dem og
 20 høre hvad jeg saa inderlig længes efter? Kl: 10 $\frac{1}{2}$ vil De saa kunde blive af med mig.

Tak Begge for sidst! Deres hengivne

J. L. Heiberg.

472. Fra A. P. Berggreen.

Dossieringen d. 15de Novbr. 1873.

Meget ærede Fru Etatsraadinde!

Tilgiv, at jeg er saa fri at henvende mig til Dem i Haab om en Oplysning. I Heibergs „Julespøg og Nytaarsløjer“ staaer en Sang: „O Stjerne, hav Tak, vor ledende Ven“, hvortil jeg i mange Aar har kjendt en smuk Melodie. Nogle have villet tillægge Heiberg den, Andre have sagt, at den var af Justitsraad Grønland, en bekjendt Musiklærd og Weyses Raadgiver i tidligere Dage. Nu skulde vel ikke
 30 De, Fru Etatsraadinde, kunne meddele mig en Underretning herom. Texten er nemlig tilligemed en anden Sang af samme Digt optagen i et Psalmebogs-Tillæg, der er under Arbeide, og hvortil man har opfordret mig at levere Melodierne.

For nogen Tid siden blev jeg paa en højst behagelig Maade overrasket ved at modtage en Tak fra Dem gennem Skuespiller Kolling, fordi jeg havde søgt at
 35 værne om vor uforglemmelige Weyses Ære. Jeg tillader mig at vedlægge et Separat-Aftryk af denne Artikel, hvis det kunde interessere Etatsraadinden at have det.

Med Undskyldning for min Frihed, tegner jeg mig som

Deres beundrende og ærbødigste

40

A. P. Berggreen.

473. Til A. P. Berggreen.

d. 16 Novb. 1873.

Jeg takker Dem meget for den tilsendte Afhandling, som jeg fulgte med stor Interesse, da den udkom. Tak, fordi De med Varme tog Dem af denne Sag, thi det er altfor tungt, at vore Afdøde bedømmes falskt og dumt.

Hvad Deres Spørgsmaal om den lille Melodie angaar, da veed jeg ikke rettere, end at Weyse engang componerede den til en Julefest i det Gyllebourgske Huus, hvor en Deel af „Julespøg og Nytaarsløier“ blev opført. Deres

Johanne Luise Heiberg.

474. Til Henrik Ibsen.

d. 24. Novb. 1873.

Min hjerteligste Tak for den herlige Gave De har været saa god at sende mig. Den kom en Morgen til mig paa Sengen, hvori jeg havde lovet min Læge at blive den Dag for at udhvile, da jeg i nogen Tid havde følt mig meget anstrængt. Jeg aabner Pakken, og efter et Ah! var der ikke mere Tale om at udhvile. Jeg læste og læste ustandseligt, næsten aandeløst og Legemets Upasselighed blev fuldstændigt overvundet ligeoverfor det mægtige Indtryk, Deres vidunderlige Værk frembragte. Jeg er glad paa Deres Vegne, thi, hvor jeg hører Tale om denne Frembringelse, er det med Ærbødighed og Studsen over, hvad De atter her har skjænket. Den offentlige Kritik har hidindtil viselig forholdt sig taus, først i Søndags aabnede Hr. Fr. W. Horn sit Indre for Yderverden fremstammende lidt løst Pjank. Den samme Herre sagde en Aften i et Selskab, hvor jeg for første, og forhaabentlig sidste Gang talte med ham, at Goethe var en maadelig Digter og i det hele taget „en Las“. Saadan Tale behøver nu visselig Goethe ikke at bryde sig om, ligesaa lidt som De behøver at bryde Dem om Hr. Horns Visdom i „Fædrelandet“, men jeg kan dog ikke lade være at ærgre mig over en saadan Fyrs Vigtighed.

Gid jeg havde en Tryllestav, da skulde jeg fremtrylle en lille Hær af beandede Skuespillere, og dito Theaterbestyrelse, og da skulde jeg, uagtet jeg er træt, med Stolthed og Glæde begynde paa at sætte Deres Julian i Scene, thi især hele første Deel, finder jeg overordentlig dramatisk; dog vi maa see hvad Tiden kan bringe.

Endnu engang, Tak for den skønne Gave!

Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg.

Til Hr. Henrik Ibsen.

475. Til H. P. Holst.

d. 8 Decb. 1873.

Maa jeg takke Dem for Deres Opmærksomhed ved at tilstille mig Deres sidste Digtsamling!

Brogaden No. 3! Ak ja! Dette Hjem har jeg nu kun i Drømme og i de mange kjære Erindringer som knytte sig hertil.

Tak fordi De ogsaa i Trofasthed har bevaret Erindringen om dette Hjem og dets Beboere.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

476. Til J. C. Jacobsen.

d. 5 Febr 1874.

Kjære Capitain Jacobsen!

Til Geheimeraad Krieger, der er min Hjelp og Fortrolige i Alt, har jeg med-
delt, hvem Digteren er, som gjør mig mit Sommer-Eventyr muligt. Maa han,
5 naar Tiden rykker nærmere, henvende sig til Dem for at aftale det Fornødne og
høre Deres Bestemmelse i saa Henseende? Jeg selv er, hvad man paa bredt dansk
kalder, et lille Fæ i alt sligt, men netop derfor trænger jeg igjennem mine to For-
trolige i Sagen, til at beroliges med Hensyn til, hvad der for mig stiller sig som
en Begivenhed i store Dimensioner.

10 Naar Solen en enkelt Dag viser sig, da tænker jeg paa Digteren og Eventyret
med dyb Taknemmelighed. Deres forbundne hengivne

Johanne Luise Heiberg.

477. Til P. Heise.

11. Februar [1874?]

Hurra

15 for den 11 Februar!!

Denne Flaske satte Heiberg stor Priis paa, og naar en aparte glædelig Skaal
skulle drikkes, saa sagde han: nu maa vi have den grønne Flaske frem.

Idag d: 11 Febr drikkes en aparte glædelig Skaal og den grønne Flaske ind-
finder sig derfor til Dagens Fest i det lykkelige Hjem, hvor den ædle Vert og
20 Vertinde altid formaar at gjøre Gæsterne vel og glad tilmode. Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

Til Hr Peter Heise.

478. Fra G. Berner.

Kjøbenhavn d. 18 Fb. 1874.

Dagens Løsen herovre er Rygtet om, at Emil Poulsen under Deres Fraværelse
25 skal overtage Scene Instructionen. Fra alle Sider raabes: Ak og Vee! og da Con-
ferentsraad Linde iforgaars Aftes berettede mig, at Hall var bleven saa betænkelig
ved denne Sag, at det var meget tvivlsomt om han vilde samtykke heri, blev jeg
rigtignok alvorlig vred, sagde ham meget alvorlig Besked og gik igaar til Mi-
nisteren for at give ham en lignende, men traf ham desværre ikke. Derimod har
30 jeg havt Leilighed til at sige Hr Rosenkilde min Mening saa bestemt, at han igaar
Aftes opsøgte mig for at forsikre mig om, at han ikke alene personlig Intet som-
helst havde imod den paatænkte Ordning, men at han meget mere skulde ind-
rømme, at han vistnok efter Omstændighederne var den heldigste. ... Skulde
Fruen se Hall i disse Dage vil det dog maaskee lykkes Dem at berolige ham lidt
35 i denne Sag, der bl. A. skal: „hæmme Poulsens kunstneriske Udvikling“ ved at af-
drage ham fra sin Virksomhed som Skuespiller. ...

G. Berner.

479. Til Sophie Rung.

[April 1874].

Kjære Frøken Rung!

Jeg har i Vinter ret glædet mig over Deres Fremskridt i Kunsten, og over De-
40 res elskværdige Karacteer, som meer end en Gang har traadt saa smuk frem.

Jeg reiser nu bort et heelt Aar, men vil altid med Interesse og Hengivenhed

følge Dem i Tankerne, og jeg ønskede da ogsaa at sikre mig, at Deres Tanker stundom erindrede den Bortreiste. Derfor har jeg af Egoisme, uagtet medfølgende lille Gave ikke passer til Aarstiden, dog valgt denne, der først kan gjøre Nytte til næste Vinter, fordi jeg derved ønskede at bringe mig i Deres Erindring ved det daglige Arbeide i Theatrets Tjeneste i Kulde og ondt Veir. 5

Gid De da, saa ofte De svøber den lodne Vams om Dem maa være rask og glad og med lidt Interesse tænke paa mig og mine tre Spurveunger.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

480. *Fra G. Berner.*

Kjøbenhavn d. 2 Juni 1874 10

... Saa sluttedes da virkelig Forestillingerne i det gamle Theater med Ballettens Forestilling igaar Aftes; Huset var da udsolgt til dobbelte Priser, Temperaturen var paa Kogepunktet og Publikums Stemning ligeledes. Alt blev applauderet ganske umaadeligt, alle nogenlunde fremragende Størrelser ved Balletten (: Gade, V. Price, Krum, Frk. Westberg, Fru Stillman, Frk. Scholl) modtoges med store 15
mende Bifald i: „Et Folkesagn“, der saavel som den paafølgende: „Efteraarssol“ hilsedes med 3 Gange gjentaget Bifald ved Tæppets Fald. I Slutnings Epilogen vare selvfølgelig de enkelte Scener af Bournonvilles Balletter, der i broget Blanding førtes forbi Øiet, arrangerede med sædvanlig Smag og Lune og høstede velfortjent Bifald, men den store Folkevandring fra det gamle Theater til det nye 20
lod dog ikke til at samle saa ubetinget Tilslutning som den stærkt bevægede Stemning, der bl. A. drev Folk til at tage Afsked med den gamle Lysekrone, skulde turde formode. Da derhos næsten alle Theatrets betydeligere Kunstnere (W. Wiehe, Rosenkilde, Hultmann, E. Poulsen, Fru Sødring, Fru Phister, Fru Eckhardt, Frk. Nielsen, Fru Erh. Hansen o. fl.) havde holdt sig tilbage fra dette Optog, svarede det 25
jo heller ikke ganske til Hensigten, og det tog sig unægtelig noget fattigt ud at see Comediens største Skikkelser fremstillede ved ganske smaa Størrelser, saaledes: Hakon Jarl (: Hartmann) Bue Digre (: Cetti) Jeronimus (: Kolling) Peer Degn (: Gundersen) Magdalone (: Frk. Andersen) Pernille (: Frk. Jensen) o. fl: Efter Forestillingens Slutning blev der udbragt et Leve for de rige og smukke Minder, 30
der knytte sig til det gamle Theater; og dermed er altsaa dettes Virksomhed afsluttet; hvorledes den vil begynde i det nye maa Guderne vide, men allerede idag er man i travl Virksomhed med at flytte Alt hvad flyttes kan for snarest mulig at gjøre Nedrivningen af den gamle Bygning til en ubestridelig og uforanderlig Kjendsgjerning. Saagodt jeg kan merke hersker der den største Forvirring 35
og Raadvildhed med Hensyn til, hvorledes Sagen skal gribes an, imidlertid holder Conferentsraad Linde, fra hvem jeg bringer Fruen en hjertelig Hilsen, daglig mange og lange Møder med samtlige Theatrets Functionairer, Architecter og Gud veed hvem, saa det mangler øiensynlig ikke paa den bedste Villie til at føre Sagen igjennem endskjøndt de Alle ryste paa Hovedet. . . . Holm Hansen har da nu ende- 40
lig taget sin Afsked fra Theatret — han maa nu selv bedømme om han har handlet klogt. Han begjærede et Tillæg af: 300 R. og 2 Cl. Feu, og da man lovede at indstille ham til 200 R., men erklærede ikke for Tiden at kunne fremskaffe en Resolution om Feu, søgte han strax Afsked uagtet jeg tidligere havde gjort ham op-

mærksom paa at denne strax vilde blive bevilget; thi hverken Theaterbestyrelsen eller Ministeriet tage nogetsomhelst Hensyn til ham, allermindst nu da De Fru Heiberg er borte. . . .

G. Berner.

5 481. *Til G. Berner.*

Lausanne d. 7 Juni 1874.

Deres Brev af 2 Juni havde jeg den Fornøielse at modtage igaar, medens jeg netop havde sat mig ned for at skrive til Dem, og ret takke Dem for den varme Anbefaling De og Conferentsraad Linde har indstillet til Ministeriet om en Reise-understøttelse for mig. Nu da jeg har erholdt den vil jeg blot ønske at min Hel-
10 bred vil tillade mig at benytte den. De veed, at der ogsaa ere andre Skrupler, som gjør mig betænkelig, dog Tiden, denne Slughals, vil vel vise hvad herved er at gjøre.

Hvad Deres Beretning om Holm-Hansen angaaer, da læste jeg den med en meget blandet Følelse. At han ikke længer er Skuespiller er maaskee det Rette,
15 men jeg kan ikke taale den Tanke, at dette i Bunden gode, noble, moralske Meneske, skal geraade i Nød og Elendighed for sit Udkomme. Hvad mon han nu har isinde? Gid man kunde gjøre noget for ham.

Det gamle Theater er jo, efter Deres Beretning gaaet glimrende i sin Grav. Ak ja! At dø i rette Tid det er derpaa det kommer an. Hvor mange Glæder,
20 men tillige hvor mange Smertes har man ikke oplevet i dette Huus der nu jevnes med Jorden? Det maa være herligt, sige Folk, at leve i glade Minder! Men jeg gjør Byrons Ord til mine: „Mindet om Glæden er ei længer Glæde, medens Mindet om Sorgen er en Sorg fremdeles.“ Stakkels Linde! Hvilke Erfaringer vil han ikke komme til at gjøre! At der rystes paa Hovederne tvivler jeg ikke paa,
25 thi hvor megen Anledning der er eller ikke, rystes der altid paa Hovederne ved et Theater af Alle, undtagen af sig selv. . . .

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

482. *Til O. L. Bang.*

Lausanne d: 9 Juni 1874.

Min kjære Ven!

30 Tvivl ikke paa, at jeg med den inderligste Deeltagelse har hørt, at De atter har haft en dyb Sorg. Deres stakkels Datter! Gud give hende Styrke i en saa stor Modgang; en Lykke har hun dog idet hun endnu har en saa kjærlig Fader, som Dem. Ja, der seer De, hvor gammel man bliver er man dog uundværlig for dem der elske os og som vi elske, og hvem ere vi mere sikker paa end vore Forældre,
35 lykkelig den der endnu har kjærlige Forældre at støtte sig til! Derfor, min kjære Ven, hold Dem oppe, tiltraads for al Modgang thi vær vis paa, at saalænge De vandrer hernede imellem os, vil Nær og Fjern trænge til Deres Kjærlighed og Bistand.

Jeg selv har lige fra jeg reiste bort fra Kjøbenhavn lidt af den Bryst-Catarrh,
40 som alt i Vinter flere Gange plagede mig. Men her i Lausanne overfaldt den mig saa barsk, at jeg blev tvunget til at kalde en Læge, Dr. de Cerenville, som ansees her for meget dygtig. De kan tro at jeg tænkte paa min danske Ven og ønskede, at han var her. Cerenville tog det meget alvorligt; efter at han havde undersøgt mit Bryst, sagde han: „De burde ikke have reist, men blevet hjemme.“ Dette var jo

ikke meget trøstende at høre paa. Jeg havde alt dengang ligget i Sengen paa tredie Uge. Nu fik jeg en Deel Medisiin for at standse Hosten, da denne var stærkt i Af- tagende, foreslog han mig, ifald jeg vilde gaa ind derpaa, at brænde mig et Hul foran paa Brystet tilvenstre. Dette underkastede jeg mig, og virkelig lettede det saavel Smerterne, som Aandedrættet. Nu da Varmen er indtraadt er jeg over- 5 ordenlig meget bedre, er oppe og har begyndt at gaae Morgentoure, ikke desmindre mener Cerenville, at jeg bør i Juli tage op mellem Bjergene for at bruge en Melkekuur. Dette er nu temmelig kjedeligt, og jeg haaber endnu at kunde undgaae dette, hvis min Bedring fortsættes.

Erindrer De da jeg blev brændt omtrent for 20 Aar siden? Dengang frelste 10 De mit Liv, det er vist. Jeg haaber, at jeg efter min Død skal gaae Skjærdsilden lettere igjennem end de fleste Andre, thi jeg har jo virkelig alt herilive lidt mange af de Piner og Qvaler, som man mener hører denne Mellemtilstand til. Jeg vil slet ikke tale om de mange sjælelige Qvaler jeg har gennemgaaet, men legemlig er jeg blevet brændt, hudflettet og har gennemgaaet utrolige legemlige Smerter halve 15 Aar ad Gangen. Dette bør dog komme mig noget tilgode, ikke sandt?

Her er forresten deilig i Lausanne. Genfersøen er en skjøn Sø, ikke eensformig, som de Fleste Indsøer, men overordentlig variabel i sine Belysninger, ja kan endogsaa see barsk ud, dette behager mig, man bliver træt og kjed af det evige søde og milde. Ogsaa, endnu det Bedste af Alt, den rene varme Luft uden Fluor, 20 Myg, Gedehamse, Bræmsler, Bier. Ak, hvem der havde lidt af denne Luft, denne Sommer-Varme hjemme! Vi fryser om Vinteren, fryser om Sommeren, og er det en Dag varmt, saa kan man være vis paa, at Lynild og Torden saaledes opfylder Luften, at det smule Aandedræt man har tilbage standser reent. Hvad Under om man under slige Omstændigheder bliver vranten, hæftig, og utilfreds med ens Til- 25 værelse, syg og og jammerlig paa Sjæl og Legeme. Nei, jeg kommer meer og mere til den Overbeviisning, at Klimaet er Hovedsagen for os Mennesker. Hvad kan det nytte at man har en stor smuk Have naar man aldrig kan sidde i den for Blæst? Om Morgenen og Aftenen ikke kan gaae i den for Duggen der gjør, at Alt er pjaskvaadt? Om Natten plages man af Fluor og Myg der hindrer En i sin 30 Søvn — etc. — etc. Ja, al dette klinger jo meget upatriotisk, men De veed nok, den man elsker seer man ofte paa med de skarpeste kritiske Øine.

Og nu lev vel, min kjære Ven! Gid vi engang igjen maa sees raske og nogen- lunde glade, thi man maa ikke kræve for meget. Gid der maa følge nogen Glæde for Dem ovenpaa de senere Aars mange Gjenvordigheder, dog De veed, i Lykken 35 skal man frygte, i Modgang haabe. Gid dette Haab maa da blive til Vished for min trofaste Ven!

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

483. *Fra J. C. Jacobsen.*

d. 10 Juni 1874.

Fru Etatsraadinde Heiberg.

40

Det gjorde mig overordentlig ondt at erfare, at De havde begyndt Deres Op- hold i Lausanne med Sygdom og Sengeliggen, men jeg haaber at denne Følge af Anstregelser før og paa Reisen nu er vel overstaet. —

Naar jeg ikke tidligere har besvaret Deres venlige Brev, er det i Særdeleshed begrundet i at jeg har ventet paa at faae en endelig Afgjørelse af Spørgsmaalet 45

om „Busterne“, hvorom Hr Excellencen Krieger foreløbig har tilskrevet Dem. Endnu er Spørgsmaalet om den egenlige Foyers Decoration, beregnet paa at medtage et større Antal af Buster, ikke afgjort, da Architecterne nødigt ville opgive deres egen, oprindelige Idee og jeg er fast bestemt paa kun at ville lade Busterne
 5 forfærdige, naar de alle, og endnu flere, kunne opstilles i den store Foyer, hvor der efter min Overbeviisning kan blive Plads til mindst 16. — Jeg har derfor endnu ikke kunnet træffe Aftale med Bissen og Stein men jeg maa dog foreløbig tale med dem før jeg reiser, for at jeg eventuelt kan sende dem Bestillingerne skriftligt fra Udlandet. Det glædede mig af et Par Ord, jeg modtog fra Hr Krieger
 10 idag, at erfare, at De vil tillade Bissen at gjøre den nye Buste af Deres Mand færdig efter Deres Exemplar i Marmor. . . .

[J. regner med at kunne tiltræde en Forretningsrejse til Udlandet 15. Juni og vil om muligt besøge Fru Heiberg i Lausanne] . . .

Deres ærbødige og hengivne

15 J. C. Jacobsen.

484. Til C. C. Hall.

Lausanne d. 13. Juni 1874.

Kjære Geheimeraad Hall.

Jeg kan ikke saaledes nyde Lausannes delige Solskin, Genfersøens blaalige Vande, Bjergenes Sneetoppe, Viinhaverne, der som uhyre Pindsviin strække sig
 20 hen ad Jorden, alt dette kan jeg ikke med en god Samvittighed nyde, før jeg har takket Cultusministeren for hans Naade, Vennen for hans Godhed, at ville sætte mig istand til engang igjen at modtage nye Indtryk til Afvexling af det evige Et og det Samme. Altsaa, hjertelig Tak for Deres Godhed! Gid nu min Helbred, der alt har gjort mig adskillige Hocuspocus, vil være saa honnet at tillade mig at be-
 25 nytte samme, uden at min ømme Samvittighed vil føle sig besværet derved. — De kan nok tænke Dem, at mine Tanker i disse Dage følger med Steen for Steen, der pilles ned af det gamle Theater, for at jevne dette med Jorden. — Otte Aar efter at jeg kom til Verden trippede jeg jo strax om der, og nu skal det synke i Jorden, ligesom Borgen i Syvsoverdag; jeg haaber med mindre Uleilighed, end
 30 den jeg og Maskinmesteren i sin Tid havde med at faae denne anstændig ned. En anden Borg har reist sig. Hvem skal forherlige dens Sale? Hvad hedder Han eller Hun, der skal faae dette nye Huus til at runge af Bifald? Hvilke nye Digteres Navne skal knyttes til de nye Stene? Og nu sidder den uskyldige Linde der og regjerer med en utrolig god Villie. Stakkels Linde, Enehersker over alle
 35 Muser og Gratier, uden at tale om Geniernes uendelige Rækker! Og Berner staaer ligesom „Trop“ udenfor og gloer paa Kassereren og galer, støttet af Ridder Rosenkilde, der ryster paa sit affecteerte Hoved over at ikke Alt er lagt i hans Haand, medens Phister løber frem og tilbage med Halen mellem Benene og gøer op af de nye Mure. Nu, Bournonville er den Klogeste af dem Alle, medens de andre Hunde
 40 slaaes, tager han Kjødbenet til forhøiet Priis, idet han viser klart, at det især er Balletten det tilkommer at spille Hovedrollen ved det gamle Theaters Død og det Nyes Liv. Og alt dette gjør han — som der staaer i Bladene — „med sædvanlig Smag og Tact.“ —

Saavidt var jeg kommet med disse Linier til Dem, da en ny Upasselighed
 45 standsede mig i al Ondskab mod Andre og al Høflighed mod Dem, idet jeg vilde

sende Dem min Tak. Jeg er, reentud sagt, som gamle Rosenkilde sagde, bleven en „Svækling“, og al min gamle herkuliske Styrke og Bravour er forsvunden. Nu vil Lægen her have mig først i næste Maaned op imellem nogle Bjerge for at bruge en Melkekuur, og derefter opholde mig i Vinter i et tempereret Klima, da han udenvidere erklærer, at min Lunge er angreben og at jeg med stor Forsigtighed ⁵ maa bruge denne Vinter til, om muligt, ganske at komme mig i. De seer altsaa, at jeg virkelig har Grund til at udbryde som Islænderen, da han blev underrettet om, at han paa den næste Dag skulde halshugges: „Dette er en meget ubehagelig Historie!“ At tilbringe denne Vinter i et koldt Klima, paastaaer min Læge — der synes at være en meget begavet Mand — vilde jeg næppe kunne forsvare for mig ¹⁰ selv. Altsaa, til et mildt Klima! „Gud veed, naar vi skal sees igjen,“ siger Shakespeares Julie, og jeg gjør hendes Ord til mine. Det var ikke umuligt, at mit endelige Vinter-Quarteer, efter Melkekuuren, blev Paris. Gid De da vilde komme og besøge os der, opmuntre mig og glæde Børnene, hos hvem De alt har en høi Stjerne. Jeg troer, at naar De daglig var med dem i nogen Tid, De da nok vilde ¹⁵ kunne more Dem over deres ungdommelige Lystighed. De bør jo ogsaa udvide Deres politiske Kundskaber til naar De næste Gang skal træde ind i et nyt Ministerium. Og til den Tid er der nok Ro og Orden under Napoleon d. 4de.

Ak, tænk derpaa! Man lever kun eengang her paa Jorden, og til Paris kommer vi aldrig mere sammen; ja, De troer nu maaskee at jeg er saa syg, at jeg ²⁰ taler i Vildelse, men det er ikke Tilfældet, det er med Brugen af min fulde Fornuft at jeg foreslaaer Dem dette. Er der ingen Ting, De kan tage til Paaskud at reise paa, som man siger? Som f. Ex.: Hvorlænge det vil vare, inden Friis, Estrup og I. A. Hansen kommer i Totten på hinanden. Eller hvad Forskjel der er mellem Island og Skaane, eller — ja, det er jo i Grunden det samme hvad det er, ²⁵ bare det hedder sig, at man reiser paa Noget. Tænk endelig alvorligt herover og kom! Helst i October eller November. Naar De da sidder med os i et af Vaudeville-Theatrene i Paris, da synge vi Begge som Emilie i „Emilies Hjertebanken“: „af Alt, som er tilbagelagt, man blæser, man blæser, la, la, la“!

Deres hengivne 30

Johanne Luise Heiberg.

485. *Fra O. L. Bang.*

Taarbek ^{13/8} 74.

... [Takker for Fru Heibergs Deltagelse i Familiens Sorg].

Hvor det gjør mig ondt, at Deres Indgang ved den delige, ogsaa af mig beundrede „Genfersø“ begyndte saa slet! Jeg begriber fuldkommen Deres Læges ³⁵ Behandling; han hylder vist min Troe paa „Vicariation og Localisation“. Udtryk, der maaskee synes Dem mindre passende for dem, der ikke høre til Faget, men dog af Danske i Almindelighed og i Særdeleshed af min Veninde let vil kunne forstaaes. De lider af, hvad man i Almindelighed kalder, en Skarphed i Blodet, noget sygeligt som vi Læger kalde Herpetisme, paa Dansk „Ringormsot“. ⁴⁰ Blodet maa for at vedligeholde Livet være saa sundt, som muligt, det søger at skaffe sig af med sine Uhumskheder igiennem enkelte Dele og ved denne giennem Huden, det er dens regelrette „Localisation“, men som alt andet kan den være uregelmæssig og da er det andre indre Dele, som angribes: vicariere, hos Dem Sliimhinderne i Aandedræts Organerne, deraf den hyppig giendkomne chroniske ⁴⁵

Catarrh og — nu lader Deres Læge Huden igien vicariere ved det brændte Saar. Ikke sandt! Det forstaaer De ligesom ogsaa, at han har Ret i at sende Dem til de høiere Regioner, hvor vort allerbedste Lægemedel „Luften og Mælken“ findes kraftigere end andre Steder. Jeg vil ønske, at De maa finde et af de mindst kied-
5 sammelige, blandt de mange smukke Valle og Mælkekuur-Anstalter, af disse skal „Weissenstein“ være fortrinligt, jeg har dog ikke selv seet det; men først og fremmest ønsker jeg at det maa gjøre den tilsigtede Nytte. . . .

Deres gamle hengivne

O. Bang.

10 486. *Fra H. Martensen.*

Kjøbenhavn d: 29de Juni 1874.

Kjære Veninde!

Af Deres Breve til min Kone have vi erfaret, at De har været syg, og det saaledes, at alvorlige Forholdsregler have været fornødne. Et Ophold mellem Bjergene vil sikkert gjøre Dem godt, og man maa vistnok betragte det som en
15 gunstig Førelse, at De kom til Schweiz og under en, som det synes, indsigtfuld og omhyggelig Lægebehandling. Selv drikker jeg i denne Tid Eger under Eng-
stedes Veiledning. Jeg sporer god Virkning deraf; men rigtignok er det jo i Sær-
deleshed Eftervirkningerne, hvorpaa det kommer an.

Om vore fædrelandske Tilstande vil De være tilstrækkelig underrettet ved
20 Krieger. I Dagbladet stod for nogle Dage siden en, ingenlunde slet skreven, vel-
meent og skarpt angribende Artikel mod Estrup. Det kan jo vistnok synes at være
en egen Sag at angribe en Mand fordi han ikke tør paatage sig det ansvarsfulde
Hverv at være Conseilspræsident. Men paa den anden Side synes ikke lidet at tale
for, at denne Artikel efter Alt hvad der er gaaet forud, dog neppe er ganske ube-
25 grundet, især naar jeg kombinerer de deri indeholdte Sigtelser med hvad Krieger
sagde mig, da han var saa venlig at besøge mig kort før sin Afreise og hvad jeg
ogsaa fra andre Sider har hørt. For Tiden er Haffner beskjæftiget med Forsøget
paa at danne et nyt Cabinet, hvad dog vel neppe vil kunne lykkes ham. De nuvæ-
rende Ministre saae jeg igaar hos Enkedronningen i Anledning af Fødselsdagen.
30 De befandt sig naturligviis i en svævende Stilling og deres Yttringer vare lige-
ledes svævende. Det sikke efter min Formening er, at hvilketsomhelst Ministe-
rium, vi faae, vil det kun kunne holde sig i kort Tid; Tilstandene blive værre
og værre, og dette vil vedvare saalænge som vi vedblive at staae paa den almin-
delige Stemmerets løse Grundvold, for hvis Uholdbarhed og Ufornuftighed man
35 nu ogsaa udenfor Danmark begynder, men ogsaa kun begynder at faae Øinene op.
Man kan ligesaa godt bygge et Huus paa Flyvesand eller midt paa Bølgerne, som
en Statsforfatning paa den almindelige Stemmeret.

Jeg seer, at vort nye Theater vil begynde sine tre første Aftener 1) med Hol-
berg 2) Oehlenschläger 3) Andersen og Hartmann. Mod den tredie Aften troer
40 jeg dog der kan gjøres grundede Indsigelser. Vel vil man fremføre til Forsvar,
at det er de tre Genres, der skulle fremstilles de tre første Aftener, Comedie,
Tragedie og Opera. Men da spørger jeg om dog ikke Heiberg og Weyse have
større Krav paa at komme frem som Repræsentanter for vor nationale Kunst end
Andersen (der jo som Dramatiker er uden Betydning) og Hartmann? Mig fore-
45 kommer det, at her er noget Cliquevæsen.

Gid De nu ret maa have godt af et Ophold imellem Bjergene! Om Naturen gjør De en Bemærkning i Deres sidste Brev, som meget har interesseret mig. De mener, at en overordentlig skøn Naturomgivning just ikke er fremmede for Aandens Virksomhed, fordi den for stærkt indbyder til en Hensynken i denne Herlighed, en Fortabelse i Beskuelsen, hvor man egentlig ikke tænker paa Noget, 5 idetmindste ikke paa Noget, der lader sig opløse i Ord; og De tilføier, at Tænkere ikke formaae ret at hvile i Naturen, fordi Naturen „kun er Stemning og ikke Tanke.“ Dette at Naturen kun er Stemning, ikke Tanke forekommer mig særdeles tref- fende, forsaavidt som Talen er om det umiddelbare Indtryk, Naturen gjør paa os, naar vi hengive os til den, lade den strømme ind paa os uden at tænke eller ville 10 noget Bestemt. I denne ubestemte Stemning i Beskuelsens Betagethed er det aandelige Liv og da fremfor Alt Tankelivet i os, vor Selvvirksomhed, ligesom suspende- ret, hvilket til enkelte Tider kan være tjenligt, naar nemlig Aanden skal hvile og den legemlige Sundhed fremmes, hvor far niente og „Tænken paa ingenting“ gjøres til Middel for et høiere Formaal; men denne Naturbetagethed og Hensynken i sig selv 15 er ikke det Normale. Det Normale er, at Naturstemninger kun skal være ledsagen- de, medklingende i Menneskets høiere, aandelige Liv, for at Naturstemningen skal forvandles, nemlig til aandelig Stemning og derigjennem bringes i Forbindelse med Tankelivet. Vi see denne Forvandling i Særdeleshed hos Digterne, der jo ikke blot ere betagne af Naturen — ved at sætte sig hen og stirre ud i en skjøn Egn 20 og tænke paa Ingenting kommer intet Digt istand — men uafbrudt forvandle den, gjøre den til Symbol, Billede for det som er mere end Natur, deres Følelser, indre Oplevelser og Idealer. En lignende Forvandling foretager ogsaa Tænkeren paa sin Viis. Men som almindelig Bestemmelse for Alle kan uden Tvivl siges, at kun da er Forholdet det rette, naar Hengivelsen til Naturen er forenet med en 25 vedvarende Opløftelse over Naturen. Ligesaas fremmede og vederqvægende Sam- livet med Naturen end er for det aandelige Livs Friskhed og Fornylse, naar Aan- den har sig selv i sin Magt og i Hengivelsen til Naturstemninger dog kan beherske den ved et Høiere: ligesaas hindrende og hemmende kan hele Naturskønhe- den ogsaa være, naar Mennesket kun passivt hengiver sig dertil. Naturaanderne 30 søge da at drage Mennesket ned til sig og deres lavere Rige og at sætte Aanden i en Drømmetilstand, hvad paa mange Maader viser sig i Hedenskabet. Den blotte Naturstemning og den drømmende Tilstand ere nær forbundne. Paa den anden Side gives der en Opløftelse over Naturen, en Ligegyldighed for Naturen som er den modsatte Yderlighed til hin Betagethed af Naturen, og kan betegnes som 35 en Tilstand, hvor et Menneske er alt for vaagent, alt for reflecterende og mangler Umiddelbarhed. Det vidner saaledes om en Mangel hos Calvin, at der i hans mange Breve, der ere skrevne fra Genfersøens Bredder, ikke findes et eneste Sted, der minder om den skjønnede Naturomgivelse, ikke en Stemning, Farve eller Tone fra Naturen. Ham har denne Herlighed ikke imponeret eller betaget. Han var con- 40 centreret i sin aandelige Opgave for Evangeliets Gjenoplivelse paa Jorden. Luther havde en langt aabnere Sands for Naturen, uden dog paa nogen Maade at være naturbetagen. —

Dog herom var meget at sige og det er bedst at jeg holder op, da jeg maa frygte for alligevel at faae sagt for lidt om denne omfattende Gjenstand: Sam- 45 livet med Naturen. At jeg stundom er hos min Veninde ved Genfersøen i min Ethik, glæder mig ganske særdeles. Men hvor længes jeg ikke efter en af hine

Samtaler med Dem, da vi taledede ikke blot om Øieblikkets snart forsvindende, men om de høiere, blivende, altid nærværende Anliggender. Dog er det mit Haab, at vi end skulle faae flere af saadanne Samtaler, forinden vi skilles fra denne Jord. Gud velsigne Dem, kjære Veninde, og opholde Dem længe til Glæde og Bestyr-
5 kelse for os! Aandens og Sjælens Ungdom forlader Dem aldrig!

Katholikerne have da begyndt med deres Angreb paa mig, men kun i deres Kirkeblad, som intet Menneske læser udenfor den katholske Kreds. 4 Nummere ere allerede komne og en Række kan endnu forventes. Det er for Intet at regne, da det kun er den sædvanlige Gaaen uden om Sagen, med de gamle Forsikringer
10 og Grovheder, som derhos ere slet og keitet stiliserede. Men der siges, at Hovedangrebet skal skee i Tydskland, hvor mit Skrift er udkommet, og at Angrebet da skal oversættes paa Dansk. Vi faae nu at see. —

I næste Uge reiser jeg paa Visitats og min Kone til Rungsted tilligemed Josephapha. Begge hilse paa det Bedste og min Kone skriver med det Første. Hilsner til
15 Døttrene, der jo nu have god Leilighed til at indøve Samlivet med Naturen.

Gud med os! — Deres altid hengivne

H. Martensen.

487. Til H. Martensen.

Chateau d'Oex d. 4 [Aug.] 1874.

Min kjære Ven!

Siden jeg havde den Glæde at modtage Deres velkomne Brev, har jeg to Gange haft temmelig slemme Anfald og saaledes ikke været skikket til at skrive til mine Venner. Krieger der ankom til Lausanne for at hjælpe mig og Børnene herop og finde en Bolig til os, fulgte os efter Lægens Tilladelse over Chamonix fordi han syntes, at det var Synd, at jeg paa Grund af Sygdom, endnu ikke havde seet et Eneste
25 af de berømte Punkter i Schweitz. Lægen tog imidlertid feil af mine Kræfter. Underveis til Ch. blev jeg syg og maatte ligge i Sengen et Par Dage, og da jeg endelig med Besvær naaede til Chamonix, maatte jeg atter her forblive i Sengen i 4 Dage medens de Andre besteg de deilige Bjerge. Jeg selv fik ikke andet at see end hvad Øiet kunde naae fra mit Vindue, og da jeg kom saa vidt, udenfor Huset;
30 men uagtet dette kun var lidt, er jeg dog glad over at have haft dette Syn. Endelig kom vi da hertil for at begynde min Melkekuur, hvorefter jeg meget længtes. Nu have vi været her i 8 Dage og Luften, Melken, Roen har alt gjort stor Virkning til det Bedre, saa jeg nu virkelig begynder at fatte Haab til Fremtiden. — Krieger er nu reist herfra for at møde en Ven med hans Familie, og for at toure
35 om med dem. Jeg bliver her til sidst i August, da har Krieger lovet at bringe os, efter Lægens Villie, til Como-Søen, hvor vi skulle blive i tre Uger. Derfra gaaer Veien til Rom, atter efter Lægens Villie, hvor vi da blive i Vinter. See nu har jeg gjort Regnskab for, hvor mine Veie gaae i Fremtiden, ifald vor Herre bifalder dem og ikke vil det anderledes.

Da det er mig strængt forbudt at gaae ud efter Solnedgang, har jeg ikke saa lidt Tid til Læsning, og en Lykke var det derfor, at jeg ikke allene tog Deres Ethik, men ogsaa det lille fortrinlige Bind Christi Lidelseshistorie med. Jeg har vel læst dette tidligere, men man læser jo, som bekjendt, til forskjællige Tider, med forskjælligt Sind, ja, ligefrem med forskjællig Evne til at opfatte og tilegne
45 sig Ordets Henvendelse til os. Borte fra Fædreland og Venner, og dertil syg, dog

ikke mere end at Sjælen dog endnu er frisk og modtagelig, dette er unægtelig Betingelser, gode Betingelser, til at modtage Aandens Gaver. Ogsaa det nye Testamente har paany opfyldt min Sjæl med Glæde. Der findes heri en Skikkelse, som jeg synes at man maatte kunde skrive et halvhundrede Prædikener over, og det er Synderinden Marie Magdalene. Hvilken glødende Trang til at nærme sig 5 Frelseren og Frelsen! Man kan see hende lyslevende træde ind i det fremmede Huus, ubekymret om den hele Omgivelse, af hende ubekjendte Mennesker, kaste sig for Frelserens Fødder, vaske dem og aftørre dem med sit Hovedhaar. Hvilken Inderlighed! Hvilken Kjærlighed! Hvilken Tro udtaler ikke hele denne Gjerning. Her er ikke Tale om Frygt eller Forlegenhed ved saaledes at bryde ind hvor hun 10 ikke hører hjemme, ja hvor hun endog maa vide, at hun foragtes. Hun tænker paa Intet, seer Intet, hører Intet, uden dette Ene, Frelserens Skikkelse foruden hvem hun ikke længer kan leve. Og nu efter Korsfæstelsen og Gravnedlæggelsen! Hvem kan ikke føle hvad hun har lidt ved Korset? Hvilken Nat hun har gennemlevet efter det rædselsfulde Syn, at see sin Herre og Frelser lide saaledes. Natten gaar 15 hen uden Søvn, hun kan kun græde og klage, og inden endnu Dagen frembryder, drives den eensomme Qvinde til Graven, som hun finder tom, og da der spørges hende hvorfor hun græder? Svarer hun med disse deilige Ord: „De haver taget min Herre fra mig, og jeg veed ikke hvor de haver lagt ham.“ Hvilket Menneskes Troskab og Taarer ere blevne belønnede, som hendes? Herren, den Begrædte, den 20 Savnede, staaer da ved hendes Side! Hvor maa det Ord han udtalte have lydt for hendes Sjæl: „Marie“! Ak, hvem der saaledes kunde blive tiltalt i sin Smerte! Thi det er jo umuligt andet, end at dette Ord fra hans Læber maa have indeholdt Toner, bløde, kjærlige, saa bløde, som Toner kan udgaae fra en Sjæl, der røres over den evige trofaste Kjærlighed og Tro. „De haver taget min Herre fra mig, 25 og jeg veed ikke hvor de haver lagt ham“! Gaaer det os ikke Alle saaledes i vor Sorg og Smerte ved vore Kjæres Bortgang? Vi vide ikke hvor de haver lagt dem, thi hvem kan kjende Dommen over os Mennesker? Hvilke Illusioner gaa vi ikke i? Forfærdelige. Marie fik Svar paa sit Spørgsmaal, fik sine Taarer aftørrede, fik sin Sorg forvandlet til salig Glæde. Men vi? Vi Arme! Ja, jeg veed vel, ogsaa 30 os er givet et Svar, og vi haabe, haabe! Men idelig vender dog Klagen tilbage: De haver taget mine Kjære fra mig og jeg veed ikke hvor de haver lagt dem.

Ja, det er intet Nyt hvad jeg her nedskriver, jeg veed ikke hvorledes det er, men aldrig har denne Marie staaet for mig, som nu. Hele Dagen tænker jeg paa hende, hver Aften inden jeg sover gennemlever jeg atter hendes Historie, og yndigere 35 og skjønnere staaer hun meer og mere for mig i sit Forhold til Herren. Ogsaa det, at hun har været en stor Synderinde, behager mig fordi det viser Troens Styrke og Gjenfødelse, der ikke saa sjældent skeer, ad Syndens Vei.

Det er forunderligt, hvorlidt Herren gennem sin Historie ytrer Kjærlighed til sin Moder. At han fra Korset beder Johannes antage sig hende, er jo næsten det 40 eneste Træk af Æmhed og Godhed vi see. Det kan jo nok være, at vi Mennesker hernede, lægger for megen Vægt paa Blodets Baand. I Himmelen, hvor der ikke tages tilægte, der maa jo Alle have samme Betydning for hinanden. Ak, det kan vist skee, at de der ved Blodets Baand her ere inderlig forenede, hist Intet have med hinanden at gjøre, men at Sjælene mødes som fremmede for hinanden, kun 45 sammenholdte med det store Baand mellem Gud og dem. Vi sige ofte hernede: „hvilken Lykke at vi fandt hinanden“! Ja, hvilken Lykke om man hisset kunde

finde hinanden i salig Glæde over atter at gjensees og derved faae Vished om, at Samlivet her ikke var Illusion, men Sandhed. Inderligere, herligere, deiligere, trykkere maa vi hisset kunde elske hinanden, naar alle de syndige Baand, al Sand- selighed ere løste fra vor Natur. Hvor rimelig er det da ikke, hvad vi jo ogsaa tro
 5 paa, at vi blive skjønnere hisset, thi det er jo kun de syndige Lidenskaber der gjøre os hæsliige. — I Lausanne saae jeg ofte deilige Børn, om Morgenen paa min Spaseretour, men var forundret over hvor faa smukke voxne Mennesker jeg saae, da tænkte jeg: ak, disse Smaa ere lige komne fra vor Herres Haand, men jo længere de nu gaae paa egen Haand i Verden, jo hæsligere blive de. Hvad vil det
 10 ikke koste dem forinden de blive smukke igjen!

Det er intet Under, da jeg paa denne Reise deals har levet i Sengen og i stor Eensomhed paa mit Værelse, at alle Slags Grublerier falde mig ind, men jeg er, Gud være lovet, rolig og stille i mit Sind og overlader Alt til Ham, som ene veed hvad der er bedst. Jeg har nydt denne Eensomhed uden at Tiden er faldet
 15 mig lang, tvertimod. Det er utroligt naar man bliver ældre hvor megen Tid man kan bruge, og hvor optaget man kan være af sine Tanker. Naar jeg ene gaaer her paa mine Morgenvandringer mellem Bjergene, da synes mig, at jeg i det Uendelige kunde vedblive at gaae fremad, medens mine Tanker dog, for det Meeste, gaae tilbage over det lange Liv jeg har levet. Ja, min kjære Ven, De har jo
 20 Ret, som i Alt hvad De siger i Deres Brev om Naturbetragtningen og Naturstemningen. Den Strømning, som gaaer igjennem Sjælen, den Hendøen — om man saa tør sige — og Sammensmeltning med Naturen, er en Hvile for Sjælen hvori den intet selv frembringer i Øieblikket, thi ingen Digter, ingen Tænker frembringer vist noget Aandsproduct i selve Nydelsen af denne Stemning, men der
 25 lægges os ubevist et Frø i Sjælen, og nogen Tid efter, naar Øieblikket længst er forsvundet, er Frøet groet op og spiret i os, og da først gjennem Erindringen, Phantasien høstes der af dette Frøs Nedlæggelse. Øieblikket er for virkeligt, det maa først luttres gjennem Phantasiers Tænkning, det maa først ind under Tankens Idealitet forinden det bærer sin Frugt. Naar derimod Calvin har kunnet leve i en
 30 Natur, som den ved Genfersøen, uden at Tanken et Øieblik har bøiet sig ind under dens Paavirkning, da mener jeg at der ligefrem maa være noget pukkelrygget, noget vandskabt ved det Individ, som dette hænder. Naar Herren saa ofte henter sine slaaende Lignelser fra Naturen, hvo kan da tvivle paa, at ogsaa han har kjendt denne Hensynken i Naturens Skjønhed, og i den Viisdom som ligger skjult
 35 i den hele Skabning, men som den menneskelige Aand maa til for at opløse og gjøre forstaelig for Tanken. „Naturen er taus, den er bedrøvet med de Bedrøvede, glad med de Glade.“ Dette er paa eengang dens Mangel og dens Fortrin. Den er som Musikken, enhver kan lægge sin Stemning, sine Følelser ind deri, men Ordet i hele sin Vælde er frygtelig i al sin Tydelighed. Det staaer der ubarm-
 40 hjertigt med alle sine Krav! Hvor ofte ønskede man ikke at det kunde bøies, modificeres, men nei, det staaer der tydeligt og bestemt, som om det vilde sige: jeg kan ikke misforstaees, det bliver din Sag at handle derefter.

Ved at gjennemlæse dette Brev til Dem vakler jeg i, om jeg bør sende det afsted thi hvad skal De med alle disse Ord? Betragt det som en Følge af, at en Sam-
 45 tale med Dem for Øieblikket er mig nægtet. Ja, ofte i denne Tid har jeg ønsket at De traadte ind af min Dør for at tale lidt med mig om mangt og meget som ligger mig paa Hjerte, men saa siger jeg til mig selv, bild dig ind, at du boer i Rosen-

vænget, thi der kan jo ogsaa, i den senere Tid, gaae flere Maaneder mellem hans Besøg, dette er altid en Trøst.

Hils nu mange Gange min kjære elskværdige Veninde og sig hende, at jeg ofte, ja endnu i Morges i et deiligt varmt Veier, vandrede mellem de skjønnne Bjerge, tænkte paa hende, og ønskede, at vi Arm i Arm saaledes kunde gaae sammen i 5 stille Samtale, med Naturen som Acompagnement til vore Ord og Tanker. . . .

Jeg har paa denne Reise en Deel ældre Breve med fra Venner og Veninder for i Ro endnu engang at gjennemlæse disse. Flere fra ældre Tid fra Dem til mig, have rørt mig og opfyldt mig med Taknemmelighed over, at det er faldet i min Lod at have en saa udmærket Ven! thi ikke sandt, tiltrods for al Misforstaaelse, al 10 tilfældigt Syn paa Et og Andet, i Bunden af Sjælen er der ingen Forandring mellem os nu og tidligere? Venskabet har ogsaa sine Slakker, som skal sondres fra den egentlige Kjerne, disse kastes i Ilden, men Kjernen bevares for fremdeles at groe.

Lev nu vel! Tak fordi De skrev til mig! Tænk af og til med lidt gode Tanker 15 paa

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

Mine Tre Spurveunger tillader sig at bringe Biskop Martensen deres venligste Hilsen.

Gid De uden al for stor Bryderi maa kunde læse disse mine Kragetæer. 20

488. *Fra H. Martensen.*

Kjøbenhavn 24 Aug. 74.

Kjære Veninde!

„Kennst du das Land, wo die Citronen blühn?“ Nu kjender De da hvad der var Mignons Længsel, thi jeg antager, at dette Brev træffer Dem ved Comosøen. Vi haabe, at De nu befinder Dem bedre og at den italienske Luft skal udøve en 25 velgjørende Virkning. Rom venter Dem jo endnu med sine Herligheder. Men — dette er i det Mindste efter den gamle Tradition — sørg endelig for, at De kommer til at boe paa Solsiden og at faae en Kakkellovn i Deres Værelse thi selv den Ufeilbare skal stundom fryse ved nogle Fyrfade, der sættes ind til ham og som kun ere et daarligt Surrogat for en Ovn. 30

De indadgaaende Betragtninger i Deres Brev, særligt om Maria Magdalene have naturligviis min fulde Sympathie. Naar De i Anledning af hendes Ord ved Graven klager: „De have taget vore Kjære bort og vi vide ikke, hvor de have lagt dem; thi hvo kan kende Dommen over os Mennesker?“ da forstaaer jeg denne 35 Kjærlighedens Bekymring. Det er denne der ogsaa udtales i de katholske Sjælemesser, der vistnok ere et udvortes Væsen; men den oprindelige Tanke er, at den bekymrede Kjærlighed kan gjøre Forbønner for de Døde, og at der bestaaer en Forbindelse mellem os og Sjælene hisset. Vor evangeliske Kirke har Intet heraf optaget i sin Gudstjeneste, vel ogsaa af den Grund, at den har frygtet de katholske Misbrug. Men hvad vi kunne og skulle fastholde ved vore Kjæres Grave er 40 dette: Kjærlighed haaber Alt (1 Cor. 13) nemlig alt hvad der for Gud er muligt. Og hvad er umuligt for Gud uden det Ene: at nægte sig selv! Vi kunne dog ikke andet, end antage, at den frelsende Kjærligheds Muligheder ikke ere udtømte i dette Liv, men at den ogsaa hisset har Muligheder, der langt overstige hvad vi

kunne bede [om] eller forstaae. Naar det da hedder: „Kaster al Eders Sorg paa Gud, thi han har Omsorg for Eder (1 Pet. 4, 7)“, da skulle vi ogsaa paa ham kaste vor Sorg for vore døde, forvissede om, at han ogsaa har Omsorg for dem.

Vel kan De svare: Der bliver dog altid nogen Frygt og Bekymring i vort
 5 Haab! Men kan og skal det være anderledes? Vi skulle jo midt i Haabets Forvisning have Frygt og Bekymring for os selv; altsaa ogsaa for de Andre. Vi skulle jo underordne ethvert jordisk Kjærlighedsforhold under det himmelske Forhold til Herren; ja vi skulle, om saa skal være, kunne offre det, lade det jordiske Baand briste. Herren siger jo selv: „Hvo som elsker Fader og Moder mere
 10 end mig, er mig ikke værd“ (Matt. 10, 3, 7). Og i Modsætning til sin Moder og sine Brødre peger han paa sine Disciple og siger: Disse ere min Moder og mine Brødre, nemlig de, som gjøre Guds Villie (Marc. 3, 31—35). Ogsaa dette skulle vi jo indøve; men samtidigt skulle vi indøve dette: Kjærlighed haaber Alt!

Nærmere, kjære Veninde, kan jeg ikke komme i denne Sag. Jeg for min Deel
 15 holder mig under mine Anfægtelser baade i denne og andre Henseender til det Ord, der blev givet Paulus: Lad dig nøies med min Naade, thi min Kraft fuldkommes i Skrøbelighed (2 Cor. 12, 9.) Dette Ord hører for mig til hvad en gammel Obyggelsesbog kalder: Hellige Opmuntringer i mødige og tankefulde Stunder. Vi skulle nøies med Guds Naades Evangelium som det er os givet. Vi skulle
 20 nøies med den Kundskab, det giver os om de guddommelige Ting, hvor mange Spørgsmaal det end lader ubesvarede, men som dog i Hovedsagen er tilstrækkelig for os. Vi skulle nøies med at vandre i Tro og ikke i Beskuelse, og endnu at være i en lavere Classe. Uafbrudt maa vi kæmpe med Skrøbelighed, baade legemlig og sjælelig; vi føle os afmægtige, elendige, som ufrugtbare Figentræer, men holde
 25 vi kun ved Troen, da kommer Kraft og Fornyse og Frugtharhed uformærkt. Hvad det kommer an paa, er at kæmpe sig igjennem til en ubegrænset Taknemlighed og en ubegrænset Lydighed. I samme Maal som disse ere tilstede, er der Orden i vort indvortes Liv; i samme Maal som disse tage af og Utaknemlighed og Ulydighed faaer Raaderum, indtræder ogsaa den velbekjendte Uorden i vort
 30 Indre, med alskens Uro og Forstyrrelse og Døren aabnes for Dæmonerne. Af Maria Magdalene havde Herren uddrevet syv Dæmoner (Marc. 16, 9). Maaskee dog nogle af disse mere have med deres Virkninger fundet Indgang i hendes Nervesystem, end i hele Sjælen. Thi Dæmonerne komme snart fra den legemlige Side ikke blot gennem sandelige Tilløkkelser, men ogsaa gennem Sygdom og
 35 legemlige Lidelser; snart fra den aandelige Side med Hovmodets og Forfængelighedens Gøglebilleder og omtumle et Menneske paa øde og vandløse Steder. De kunne kun uddrives ved Herrens Aand, og da begynder Taknemlighed og Lydighed atter at indøves.

De skriver, at De ikke tør gaae ud efter Solens Nedgang og at De ofte sidder
 40 i stille Betragtninger. Gid jeg da efter Solnedgang maatte kunne træde ind til Dem, og dersom jeg da fandt Dem i en tankefuld Stemning, maatte kunne bringe Dem en eller anden „hellig Opmuntring.“ Jeg hører Dem svare: Hvorfor kom du da ikke oftere i Rosenvænget, hvor jeg var at finde? Ja, saadan er vi Mennesker. Nu, da jeg ikke kan komme, nu da vi ere adskilte ved mange Lande, ved Bjerger
 45 og Dale, nu længes jeg.

Jeg er kommen til Byen til Kongens Modtagelse efter at have været 3 Uger i Rungsteds Lyksaligheder, hvor jeg stundom gik til Evalds Høi. Min Kone, der

paa det Kjærligste hilser Dem, bliver tilligemed Josepha endnu 14 Dage i Rungsted, dersom Veiret bliver gunstigt. Det er øiensynligt, at den landlige Luft og Røgjør hende godt. Selv bliver jeg i Kbhvn og skal snart begynde med Prinds Valdemars Confirmationsforberedelse. . . .

Nyt har jeg intet at meddele. Hvad jeg tænker om Ministeriet von Esbæk, som den københavnske Vittighed kalder det, kan De nok tænke Dem. Den nye Cultusminister vil efter min Formening gjøre sit Bedste og stifte den største Nytte for Kirke og Skole ved slet Intet at gjøre. Om han dertil har Modstandskraft og Selvfornægtelse nok, vil vise sig.

Jeg har nylig læst Tegnér's efterladte Breve. De ere aandfulde, men hans rationalistiske Hedenskab frastøder mig. Han er meget lidende baade paa Sjæl og Legeme, men han søger sin Trøst og sine beroligende Midler, sine Kvietiver, ikke i Gudhengivenhed og Lydighed under Korset, men tager sin Tilflugt til Stoicisme, Apathie og Verdensforagt. Derimod er den Beskedenhed han har som Digter, stor og beundringsværdig. Han criticerer med stor Strenghed og meget treffende sin „Frithiof“, finder, at den er et Dilettantarbejde, der meget er overvurderet og han forudseer, at denne Illusion maa svinde. I Grunden er han en ædel Genius med et stort Fond af Melancholie i Sjælen. Sine bedste Timer har han i Digtningens Verden. Men her kan han ikke tilfredsstille sig selv og føler den Beundring, der ydes ham som et Tryk. Heri ligger en ægte Storhed. Det Høieste, han indrømmer sig selv, er at være en Forløber for den sande Poesie.

Fra Madvig skal jeg hilse. Han boede i Jægerhuset i Nærheden af Rungsted. Jeg taledede med ham kort efter hans Hjemkomst fra Bornholm, hvor man har hædret ham ved at opreise en Mindestøtte for ham ved hans Fødeby, Svaneke. Det var hans 70de Aar. Ja, vi blive ældre, og naar de mange Aar ere henrundne, er det Hele som en Skygge paa Jorden.

Kjære, gode, velsignede Veninde! Hvem jeg beundrer og hvem jeg har saa Meget at takke, baade i Idealernes og Virkelighedens Verden: „i Bunden af Sjælen er der ingen Forandring mellem os nu og tidligere.“ Hvor kan der herom være fjerneste Tvivl! Dog, De tvivler jo heller ikke. Tilfældige Differentser ere uundgaelige i en længere Aarrække. Hovedsagen er dog, at man forstaaer hinanden i det Centrale og har den Forvisning, at man kan stole paa hinanden.

Gud velsigne Dem og lade os høre gode Efterretninger fra Dem. Hilsener til de unge Døttre, særligt fra Josepha. . . . En venskabelig Hilsen til Krieger, dersom han endnu er hos Dem.

Deres hengivne
H. Martensen.

489. Fra P. Heise.

Stockerup d. 24 August 74.

Kjære Fru Heiberg!

Det har glædet mig over al Maade at høre, at De har det bedre i den sidste Tid, og jeg vil haabe, at det er ligesaa, naar De faaer disse skjæve Linier. Men selv om det ikke lykkes Schweitz at gjøre Dem helt frisk, saa vil Rom nok gjøre det, for der boe de evige Guder, idetmindste da jeg var der sidst, og jeg haaber, at ogsaa Asklepios vil være der endnu og gjøre Dem ganske stærk, saa at De kan tage det nye Theater paa Deres stærke Skuldre. Vi sidder her og fryser bitterlig en hjemlig regnkold August Aften, med alle Skodder lukkede og doppelte Dørre, Lampen paa Bordet Kl. 7¹/₂, og Sommeren er allerede fløjet bort. Hvor skal man

dog faae Hold paa den Tid! Hvorfor skal Egetræer have Lov til at blive 1000 Aar gamle, naar vi Naturens Herrer maa nøjes med saa Lidet?

Jeg har ellers været flittig i Sommer og skrevet en stor Del Musik til A. Munchs „Fjeldsø“. Og jeg maa sige, at det er en meget tiltalende Opgave for Componisten, hvad man saa ellers vil sige om Stykket. Nu er jeg ifærd med at instrumentere den Musik. Stykket skulde gaae ved Nytaarstid, mente man, skjøndt jeg begriber ikke, hvor Noget kommer til at gaae, naar De ikke er her. Blot de ikke falder i Søvn Allesammen, for vor gode Ven E. Poulsen er dog af den Slags, som mere trænger til, at man siger Hyp til ham, end at han skulde sige det til Andre. Vi var ellers forleden oppe i Hellebæk og besøgte ham; han lod til at nyde Ferien i fuldt Maal med at fiske, sejle, binde Bøger ind etc., han saae rødmusset ud og havde et enormt Skjæg samt en straalende Maane øverst.

Naar jeg er færdig med hin Fjeldsø-Musik, vil jeg instrumentere Musiken til Fata Morgana. Jeg glæder mig betydeligt til at De skal komme hjem og sætte den i Scene. Det var rigtignok det Allerbedste, om jeg kom ned til Rom og gjorde den i Stand der, hvor De er. Umuligt er det ikke, at vi kommer derned efter Nytaar. Min Hustrus Broder Johannes vil endelig have, at vi skal rejse med ham. Men jeg maa under alle Omstændigheder høre min nye Musik først herhjemme. Det er dumt, men jeg har virkelig den hemmelige Tro, at Ingenting kan komme til at gaae af Nyt ved Theatret, naar De ikke er med; saa jeg kunde da for den Sags Skyld gjerne rejse strax.

Jeg vil nu haabe, at De træffer Ravnkilde, det vil være Dem en god Hjælp i Rom og han er meget god og tjenstvillig og han vil jo føle sig laurbærkronet ved at kunne føre Dem ind i Cæsars By. — I Rom skal De boe mod Syd, mod mezzogiorno, med Sol i Værelserne, det er ganske nødvendigt; og saa tage det jevnt og smaat med Gallerier og Seeværdigheder. Det er Forsømmelsen af disse to Ting, der gjør Fremmede syge. Ellers er der dejligt! Gid De nu maa have det rigtig godt og samle Sundhed og Styrke til Glæde for Dem selv og Alle og Deres hengivne

P. Heise.

490. Til J. C. Jacobsen.

Rom d. 12 Octb. 1874.

Kjære Capitain Jacobsen!

Efter mange smaae og tildeels store Gjenvordigheder, er jeg da nu endelig naaet til den evige Stad Rom, forbauset over, at jeg virkelig med egne Øine skal see, hvad Alverden har fortalt mig om. . . .

At jeg ikke uden Smerte har solgt det Huus, som jeg i 12 Aar har hygget og pleiet, er en Selvfølge. Men hvad var herved at gjøre? Lægen udtalte paa det Bestemtteste, at jeg, hvis jeg vilde vende hjem til Foraaret, som han jo forresten fraraadede mig, da at sørge for en luun, solvarm Bolig; disse Egenskaber havde Huset i Rosenvænget unægtelig ikke. Ogsaa var det altfor kostbart for mig at holde vedlige. De der i Stilhed sørger for saa mange veed vist hvor langt man kan komme med en Indtægt af noget over tre Tusinde Daler om Aaret, naar heraf skal betaales Skatter; Afbetaling paa Grunden; Reparationer; Havens Pasning; Børnenes Informationer; Klædedragt; Huusholdning, uden at tale om, at ikke Faa gjøre Krav paa Hjælp hvor der trænges etc. etc. Jeg maatte derfor see at forøge min aarlige Indtægt, og dette er nu skeet ved Husets Salg. Selv om min aarlige

Leie nu vil beløbe sig til otte a tusinde Daler, vil jeg kunne udrede dette af Renten af de 30 000 Daler jeg faaer for Huset og endda afhjælpe det Savn af en forøget Indtægt, som jeg alt i flere Aar har følt Trykket af. Ogsaa vil jeg tilstaae, at jo min Helbredstilstand er saaledes, at det vilde være Svaghed af mig ikke at tænke paa, at jeg kunde gaae bort, og da var det jo et Held for Børnene at have Penge ⁵ istædetfor et Huus, som det ikke var sagt strax fik en Kjøber paa saa gode Vilkaar, som nu er Tilfælde.

Ak, vredes ikke over at jeg plager Dem med disse mine Anliggender! Men den Godhed, det Venskab De har viist mig, giver mig Mod til at tro, at det ikke er Dem ligegyldig hvorledes jeg har det. Og det er mig om at gjøre, at De ikke an- ¹⁰ seer denne min Beslutning for Uro, Luner, Ufornuft. Jeg veed godt hvad der forestaaer mig i en leiet Bolig, og gyser derfor, men hvad Tusinde og atter Tusinde maa finde sig i, bør jeg jo ogsaa kunde. See saa, nu har jeg skriftet for Dem.

Lad mig nu frem for Alt, takke Dem for Deres Besøg i Chateau d' Oex! De troer ikke hvor dette Besøg glædede og opmuntrede mig, først fordi jeg heri saa ¹⁵ et Beviis, et forøget Beviis paa Deres Venskab og Interesse for mig, og dernæst fordi den muntre Freidighed hvormed De satte Mod i mig, var overordentlig velgjørende for mit syge Sind. Tak, og atter Tak for al det Venskab De viser

Deres hengivne og taknemmelige

Johanne Luise Heiberg. ²⁰

491. Til H. Martensen.

Rom d. 18 Octb. 1874.

Min kjære Ven!

... Af Roms Herligheder har jeg hidindtil saa godt som ingen seet, thi Alles Raad er, at jeg først maa vendes lidt til Luften inden jeg begiver mig paa Toure, som dog er meer eller mindre anstrængende. Nu glæder jeg mig til i nogen Tid ²⁵ endnu at have Stilhed og Ro. ...

Hvad siger De til Guisots Thestament? Af ham har man ikke taget fejl! Hvilket stort, varmt, ædelt og troende Menneske! Jeg blev heel rørt over at læse disse hans sidste troende Tanker.

Peterskirken har jeg da faaet at see her. Hvilken Storhed og hvilke ædle For- ³⁰ mer, men ærke Hedninger ere dog alle disse Katolikker med deres mange Mellemmænd mellem dem og Gud. Naar man seer En kysse en Fod, En kysse en Steen, etc. etc. hvad Forskjæld er der da mellem disse Hedninger og de Gamle der ligledes tilbad Stene, Metal, Træ? Hvilke Forvildelser!

Lev vel! Gud bevare dem Alle! I mine Bønner indeslutter jeg alle de Kjære ³⁵ jeg har i vort stakkels lille Fædreland.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

Jeg gyser ved at see paa disse Kragetæer, men Varmen er stærk i Dag og Haanden og Tanken svag.

492. Til Virginie Martensen.

Rom d. 11 Novb. 1874. ⁴⁰

Min kjære Veninde!

Endelig sidder jeg her for at takke Dem for Deres sidste Brev til mig, og lade mine kjære Venner i Bispegaarden høre lidt fra os her. Veiret her er endnu hen-

rivende smukt og naar undtages Morgen og Aften sommervarmt. Paa mine eensomme Vandringer badet af Solen, omgivet af en mageløs Pragt af sydlige Planter, Citrontræer, Apelsintræer, der som bekjendt paa engang bærer Blomst og Frugt, omringet af de deiligste Roser der dufter En imøde alt langveisfra, tænker jeg saa ofte, saa ofte paa Dem min kjære, stille, trofaste Veninde, tænker hun var i Grunden værdigere til at nyde disse Naturens Gaver end du hvis Tanker midt i al den Herlighed har saa ondt for at komme i Ro og derfor farer frem og tilbage mellem Himmel og Jord. Hvor vilde det dog ikke hjælpe paa mig, naar De, der altid udøver en stor Beroligelse paa mig, gik Arm i Arm ved min Side! Rom er saa stor, og alt det Mærkelige storartede stormer ind og sætter snart Ens Forstand, snart Ens Følelse i saa stærk Bevægelse, at man igrunnen gaar i en hvis Bedøvelse, som man vel ikke kommer sig rigtig af, før man paany sidder i Hjemmet og lader det Hele passere forbi Tanken som noget tilbagelagt. Jeg veed igrunnen ikke om Rom er noget for mig. Der er noget saa alvorsfuldt, igrunnen noget saa trist, man vandrer fra først til sidst paa de historiske Grave, alt har været, meget lidt er. Menneskene ere halvt som Børn og halvt som Snydere, Bedragere og Røvere. Alt dette virker ikke opmuntrende paa et trist tungsindigt Gemyt, som mit. Og nu Geistligheden der viser sig for En i saa ynkelige Skikkelser, snart tiggende af En i forbigaaende, snart som Munke der i den Grad er indviklet i Smuts og Snavs, at man væmmes over dem og takker Gud for at man intet have med dem at gjøre. . . .

Dette Brev til Dem begyndte jeg paa for flere Dage siden, men ak, min Skjæbne forfølger mig. Jeg kan intet faae udrettet intet faae gjort for lutter Besøg og Praten fra Morgen til Aften, saa af En, saa af en Anden. Martensen vil sige: „det er Mangel paa Genie“, og jeg siger, ja det er sandt. Ingen af de Landsmænd jeg har truffet her interessere mig, det skulde da være den unge Læge Schepelern. Berner er her jo ogsaa og snakker mig Ørene fulde. Fru Sødring, som først er kommet hertil fra Neapel i disse Dage er svagelig men ellers fremkommelig og velsindet mod mig. Digteren Bjørnson med Familie er i Grunden min eneste Trøst. Fruen er saa kjærlig og god imod mig, som en Moder og gjør mig daglig mange vigtige Tjenester. Jeg har altid godt kunnet lide hende. Hun er qvik god og forstandig og har Mod som en Løvinde. Veed De hvad hun gjorde ifjor da hun var her i Rom, dette Helvede for de arme Hæste der saa skammelig blive mishandlede af Kuskene? Hun stod i sit Vindue og var Øienvidne til en slig Mishandling, da foer Blodet op i Hovedet ved dette Syn, hun styrter ned paa Torvet river Pidsken ud af det raae Menneskes Haand og pryglør løs paa ham dermed og derpaa knækker hun Pidsken midt over og kaster Stumperne langt bort. Det mærkelige var nu, at Bæstet stod heel forbløffet ligeover for hende og sagde: „ja men Hæsten er slem og maa have prygl.“ Nei, svarte hun, Kusk er slem og maa have prygl. Dermed gik hun. Senere mødte hun ofte samme Kusk paa Gaden og hver Gang kom han hen til hende og sagde: „ja men Hæsten var slem“, hvorpaa hun altid svarte, „nei, Kusk er slem.“ Jeg kan godt lide denne Historie, det er saa sjældent at Menneskene kan blive rigtig varme over den Uret der tilføies et andet Menneske, endsige over den Uret der tilføies et stakkels Dyr der er prisgivet til Mishandling. Hvad Bjørnson selv angaar, da kan jeg ikke sige Dem hvor han er forandret, godmodig, sagtmodig og elskværdig. Han siger og det er godt at mærke at det er sandt, at han har

lidt uhyre ved den Mistro man har næret til ham i den danske Sag Slesvig an-
 gaaende. Med Taarer i Øinene udtaler han sin Kjærlighed til de Danske, som
 han mener, at han intet Øieblik har svigtet. Han taaler mine Modbemærkninger
 som et Barn og jeg tør sige til ham hvad jeg vil. Hvorom alting er, at møde ham
 og tale med ham her imellem al det Kravl og Krat er unægtelig oplivende og vel-
 gjørende. En Digternatur er han heel og holden, og jeg synes virkelig at be-
 mærke, at det ikke er Mundsveier naar han i ydmyg Taknemmelighed siger, at
 Religionen har tæmmet ham og gjort ham Medgjørlig for bestandig. Jeg ønsker
 nu, siger han, at leve i Fred med alle Mennesker. Derfor vil jeg jo dog ikke
 indestaae for, at denne stærke, gjærende Natur, ikke af og til endnu kan komme
 ud af Ligevægt, men for Øieblikket er han rigtig elskværdig og god mod Store
 som Smaa. Det er ligefrem smukt og enestaaende at see hans Omgang med sine
 Børn; paa engang med en Myndighed ligeover for dem, som en Konges, og der-
 til saa barnlig kjærlig, overbærende og fortrolig som om han var deres Kamerat
 og Staldbroder. Børnene ere ogsaa forunderlig stærkt udviklede af deres Alder.

Da jeg begyndte dette Brev var Veiret endnu varmt og deilig. I de sidste
 to Dage er Regntiden indtraadt her, en Tid, som kan vare tre ad sex Uger. Reg-
 nen styrter ned i Strømme med en utrolig Fart og Styrke. Der er noget hjemligt
 ved al dette, en rigtig Aprilmaaned i det gode Kjøbenhavn. . . .

Deres hengivne 20
 Johanne Luise Heiberg.

493. *Fra Magdalene Thoresen.*

Frederiksværk den 25 November [1874].

Min kjæreste Frue!

. . . [Om Steddatteren Maries lange Sygdom og om hendes Død paa Kommune-
 hospitalet i København efter at være trofast plejet af Søstrene Sara og Susannah; 25
 den sidste har en Kæmpenatur]; thi Intet vistest paa hende, medens hun stod frisk
 og ligesom et blomstrende Fjeld, slog Sara sammen som en frossen Blomstertæn-
 gel. Jeg kom derved til en vis Formodning — at Sorgen og Ulykken kan tage to
 Veje, en indad til uafladelig Overvejelse og Bekymring, en udad i Foretagender og
 Beviser; men Begge to kræve Arbejde i lige høj Grad. — Nu, og jeg selv, min 30
 elskede Frue; ja Hjertet kan være baade ærligt og godt, og Handlingen kan
 følge deraf, — men en Stedmor har alligevel mange bittre Stunder at opleve;
 thi Verden blander sig bestandig ind i dette Forhold — og Instinktet giver ikke
 sin huldende Vejledning, — men det ved jeg, at da jeg i denne mørke Afgjørel-
 sens Tid, var overflødig — havde igrunden Intet at gjøre uden at sørge — da 35
 Søsteren — Helsøsteren i Kraft af Blodets Baand tog sin Ret, og jeg følte, at
 min tilslut dog kun var en Skin-Ret, da tror jeg nok, at jeg her havde min bittre-
 ste Prøvelse i den Sag. — Men Susannah Ibsen er en stor Natur, og Gud give
 hver lidende Sjæl i Dødens Vaande en saadan trofast Hjælper.

— Men Fødselsdagen, min kjæreste Frue! Jeg vilde jo dog egentlig have 40
 lykønsket med den, og uagtet jeg har nølet med at skrive, for ikke at skrive ud
 af min Sorg, har jeg alligevel fyldt mit Brev dermed. . . . Nu min altid højt-
 ærede, altid kjære Frue beder jeg til Gud, at han vil holde sin Haand over Dem
 og gjøre Dem frisk og glad. Jeg hilser kjærligt Deres Smaapiger, og beder Dem
 selv modtage en Hilsen fra mit taknemlige og trofaste Hjerte

Magdalena Thoresen. 45

494. *Fra P. Heise.*

Kjøbenhavn d. 12 Decemb. 1874.

Kjære Fru Heiberg!

Jeg kan ikke noksom takke Dem for Deres sidste udmærkede Brev. Jeg har isinde at sætte det i Glas og Ramme og hænge det op paa min Væg som Pendant
 5 til Guido Renis Aurora. Der var netop en slig Morgenfriskhed over det, som glædede mig i og for sig, men ogsaa, og ikke mindst, fordi jeg fik et levende Indtryk af, at De har det bedre og er kommen til Kræfter igjen, og det er Kræfter, som Kongeriget Danmark ikke kan undvære. — Og saa, at De virkelig synes at sætte Pris paa atter at træffe sammen med saadan en bitte En som Underteg-
 10 nede, idet De vredes over, at vi muligen skulle ville rejse bort næste Aar — ja jeg krøb da ned under Bordet og skammede mig, da jeg læste det! — Forresten hvad Rejser angaaer, saa troer jeg nok, at vi ikke komme til Rom iaar, men da rigtignok heller ikke næste Aar, for vi maa da have Fata Morgana paa Scenen, ikke sandt?

15 Hvad Bjørnson angaaer og det, jeg skulde have sagt om ham, saa er det den pureste Usandhed; jeg har aldrig sagt om ham, hvad jeg ikke skulde kunne sige til ham selv — saadan. . . . Men Hovedsagen er, at det i sin Tid var en grundig Misforstaaelse af Bjørnson at troe, at vi To passede sammen, thi det gjør vi ikke. Jeg kan saa godt som Nogen tumles med Lidenskaber i mit Indre, i min
 20 Phantasi, men udadtil, til daglig Brug og Omgang, holder jeg af „Sjælens Blusel“, af en vis Jevnhed og Danskhed i Tonen. Bjørnson elsker at rase paa Toppen af Dovrefjeld fra Morgen til Aften, jeg holder af at boe paa Kongens Nytorv eller piazza Barberini og derfra at gjøre mine egne Excursioner. I Frastand holder jeg meget af at høre ham fortælle eller at læse, hvad han skriver af Godt,
 25 nærved tynger han som et Fjeld, ikke just fordi han er saa knusende stor, men fordi han — som flere andre begavede Folk nu til Dags, Liszt og Wagner f. Ex. — vil gjøre sig et godt Stykke colossalere end han i Grunden er.

Berner er kommet hjem. Theatret trænger dog mere til Skuespillere end til Directører. Simonsen kommer sig stadig, han sang forleden i Hans Heiling, saa
 30 det murrede i mine Hjerterødder, og saa saae han ganske ypperlig ud. I det Hele taget har jo nu Opera og Ballet Overvægten over Skuespillet. Ballet — jeg havde nær sagt: den har Fanden skabt. Med al Respect for Bournonvilles store Talent og Dygtighed saa breder den sig dog meget for meget hos os. Nu skal der igjen en umaadelig ny Ballet paa Scenen.

35 Recke har saamænd skrevet et nyt stort Drama eller Tragedie i fire Akter. Jeg har læst hans første og meget hurtige Nedskrift deraf. Det skal nu betydelig omarbejdes og forbedres. Mig har det interesseret. Jeg synes, der er et bestemt Fremskridt fra Bertran d. B. Der er mere Indhold i Dialogen, og jeg synes ogsaa bedre Charaktertegning.

40 Naar skal vi begynde at see paa Lejlighed til Dem? Jeg kigger jevnlig i Berlingske Morgenavis efter Lejlighed i Kronprindsessegade. Skulde man ikke forgive en Familie? Der kunde De dog have Søjler og Ruiner ligeoverfor, som De ønsker. Rejser De forresten ikke sydligere i Januar? Der kan være meget koldt paa den Tid i Rom. Har De una stufa? Vi har da atter en mild Vinter. O, evige
 45 Guder! nu begynder jeg at snakke om Vejret! Det er et sikkert Tegn paa, at jeg skal tage Afsked og ikke trætte Dem længere med mine skjæve Linier.

Gid De maa fremdeles have det godt i Rom eller Neapel, hvor De saa er!
Med Hilsen til de unge Damer!

Deres hengivne

P. Heise.

495. Til H. Martensen.

Juleaften 1874.

Kjære Martensen!

5

Glædelig Jul for Dem og det heele Huus! Jeg sender Dem her et Lithographi af et af Raphaels Billeder, det der i Maleriesamlingen i Vaticanet, har gjort meest Indtryk paa mig, nemlig Engelen, der fører Petrus ud af Fængslet. Hvad der især har tiltalt mig ved dette Billede, er Malerens geniale Opfattelse af den Tilstand, som vi Mennesker undertiden kan være i ved vor Opvognen om Morgenen, 10 naar en Drøm eller et Syn har stillet sig saa levende for os, saa vi ikke formaaer i Dagens Løb, atter at slippe Indtrykket, idet vi ikke kan gjøre det klart for os, om vi virkelig sov under Synet, eller vogede. I denne Tilstand er det vist altid, at det Overnaturlige træder os imøde, og derfor tør vi ikke med Vished udtale, om vi sov eller vare vogne. Denne Tilstand mellem Søvn og Vogen, er det, Raphael 15 paa en vidunderlig Maade har formaaet at tydeliggjøre i dette Billede: Betragt nu Peder i Partiet til høire, hvor han gaaer med Englen, hvor mageløst dette er udtrykt.

De siger i Deres Ethik, at der gives to Slags Drømme, Phantasie-Drømme og Samvittigheds-Drømme. Jeg vilde gjerne have Lov at føie en tredie Slags til, nemlig Aabenbarings-Drømme, thi er det dog ikke vist, ikke alene hvad der udtales i det gamle Testament, men er Tilfælde den Dag i Dag, at vi undertiden have Drømme, af en saa vækkende alvorlig Natur, at de lede vore Handlinger i vogen Tilstand, hen i den Retning som Drømmen har vakt hos os. Jeg i det mindste har flere Gange haft saadanne Drømme, som jeg kun kan kalde Aabenbarings-Drømme, 25 thi jeg maatte handle derefter, og Udfaldet har vist, at Aabenbaringen ikke har været af det Onde, men af det Gode. Denne Sag har jeg ofte grublet og tænkt over, og nu seer jeg her i dette Kunstværk, Tanken tydelig fremstillet, og derfor har dette Billede grebet mig saa stærkt. Nu sender jeg dette til min kjære Ven for at han kan see, at jeg i Beskuelsen deraf, har tænkt paa ham. Skade at Farverne mangle, thi mageløs er Virkningen af Lyset der straalere ud fra Engelen i det mørke Rum. Maanelyset i Modsætningen til Vagtens Ild. See nu paa dette, med Deres Phantasie og Sands for det Ideale, kan De vist ogsaa føie Farverne til, saa det Hele kommer til at staae i det rette Lys for Dem. . . .

Deres hengivne

35

Johanne Luise Heiberg.

496. Til J. C. Jacobsen.

Rom d. 25 Decb. 1874.

Kjære Capitain Jacobsen!

Jeg maa have Lov, ogsaa i Aar, at ønske Dem og Deres et lykkeligt Nytaar! Tak for al det Venskab De har vist mig i det Gamle. De har i meer end en Henseende holdt Modet oppe hos mig, der nu virkelig mere og mere voxer idet jeg føler, at Livsaanderne atter vende tilbage, saa at jeg nu kan arbeide paa andet end Legemets Vedligeholdelse. Børnene der sender Dem og Deres Frue deres

40

ærbødige Hilsen, ere ligesom jeg meer og mere glade og henrykte over det dei-
 lige Rom. Man svælger her i Nydelser af alle Arter, og jeg forstaaer nu godt,
 at det vil blive vanskeligt at bryde op engang først eller sidst i April. Hvor er
 det dog herligt at vandre her i December Maaned mellem Roser, Citron og Apel-
 5 siintræer, og under en dejlig blaa Himmel, hvor ingen Vind rører sig, og kun af
 og til at lægge lidt i Kaminen, hvis Flamme forhøier det Hyggelige i Stuen. Gud
 veed hvorledes jeg naar jeg kommer hjem skal kunne undvære en Kamin og den
 Nydelse i Tasmørket at stirre ind i Flammerne, men jeg maa vel være fornøiet
 i Hjemmet ved at faae en god sort Kakkelovn, naar jeg endda kan faa den uden
 10 Røg og andre Ubehageligheder. Det er mageløst hvor man faaer Lyst til at bygge,
 naar man gaaer her og betragter alt det Vidunderlige, som her findes af Byg-
 ningskunst. Jeg kan tænke mig, hvad Alt dette har været for Dem at betragte,
 med Deres aabne Øie og Sands for Architectur. De sidder vist nu, som sædvan-
 lig, midt i nye Arbejder? Jeg glæder mig til naar jeg kommer hjem, at see Deres
 15 nye botaniske Have, foruden hvad De ellers maatte have under Arbeide. Ja, visse-
 lig forstaaer jeg efter to Maaneders Ophold i Rom bedre hvad De havde den
 Godhed at skrive til mig midt i October, og jeg maa give Dem Ret i Alt, undtagen
 i Beklagelsen af, at Gaderne nu ere renere end i Pavens Tid. Var De saa ulykke-
 lig at skulde tvinges til at gaae med Skjorter, som vi, da troer jeg, at De fuld-
 20 kommen vilde være tilfreds med det Snavs, som findes hist og her at vade igjen-
 nem. Mine eensomme Vandringer paa Monte-Pincio er jeg ganske henrykt over,
 og vil savne overordentlig i Hjemmet, især hvis det skammelige Rygte er sandt,
 at Tietgen har morderiske Planer med Langelinie. Skulde det være sandt, da synes
 mig, at man burde reise sig en masse for at forhindre dette. Gid De var enig med
 25 mig heri, ligesom De, til min Stolthed og Glæde, var enig med mig, ligeover for
 Kriegers Indsigelse, om den vandaliske Maade hvorpaa Voldene ved Nørreport ere
 blevne nedrevne, og hele Terrainet gjort til en Sandslette. Vi kan aldrig faae
 noget fladt nok i vort flade Land, det er mig formelig en Hjertesorg. . .

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

30

497. *Fra J. C. Jacobsen.*

. . . [I Brevets første Del, dateret 1ste Juledag 1874, giver Jacobsen Fru Heiberg Raad med Hensyn til Ture og Museumsbesøg i Rom].

2den Juledag [1874].

35 Det var heldigt at jeg ikke fik mit Brev færdigt og afsendt igaar, da jeg idag har modtaget Deres venlige Skrivelse, som jeg nu strax kan besvare.

Jeg kan ikke sige Dem hvormeget det glæder mig af Deres Brev at see, at De nu er saa frisk, at De ganske kan nyde Rom og at de Forhaabninger, som jeg har knyttet til Deres Ophold dér, saaledes have Udsigt til fuldstændig at gaae i Op-
 40 fyldelse. Nu tør jeg med Tryghed stole paa, at det var et fornuftigt Raad, jeg gav Dem, at gaae til Rom og nu kunne mine Tanker med udeelt Glæde følge Dem paa Deres Vandringer paa „de 7 Høie“. — Kun Skade at det alene er med mine Tanker, at jeg kan følge Dem; hvor gjerne vilde jeg ikke selv ledsage Dem og med Dem dvæle ved de, des værre sparsomme men ærværdige, Minder om
 45 Kongetiden og Republiken og udvekle Betragtninger med Dem over det indholds-
 rige og lærerige Afsnit af Menneskehedens Liv og Udvikling som paa dette Sted aabner sig for Ens Blik!

Naar jeg ikke nævnede Keisertiden, da er det ikke fordi jeg overseer dens imponerende Storhed og colosale Forfald, men fordi jeg kun betragter disse som en nødvendig Følge af de Spirer til overdreven Magt og Rigdom og dermed følgende uhyre Fald, som allerede vare fuldt udviklede under Republiken efter Carthago's Fald. — Dog derom haaber jeg at faae Leilighed til at tale med Dem og 5 maaskee at disputere med Dem, naar De kommer tilbage. —

„Naar De kommer tilbage“, ja da vil De sikkert savne Monte Pincio og meget Andet, som er blevet Dem kjært i Rom, men jeg haaber, ja jeg er overbevist om, at De og vi Andre ikke ville komme til at savne Langelinie. — Tanken om dens 10 Ødelæggelse, som iøvrigt ikke kom fra Tietgen, men fra Havnebygmesteren, mødte fra alle Sider en saadan Afsky og Rædsel, at den sikkert er qvalt i Fødelsen. —

At De ogsaa vil savne Deres egen, smukke Bolig, er der ingen Tvivl om, men jeg kan ikke Andet — da De synes at lægge Vægt paa min Mening derom — end give Dem Ret i, at De gjorde rigtigst i at sælge den, navnlig fordi den ikke var 15 heldig for Deres Sundhed. — Naar De, som vi nu tør haabe, kommer hjem med gjenvunden Sundhed og friske Kræfter, maa det jo være Deres fornemste Opgave at finde en Bolig, hvor det saaledes vundne Gode kan bevares og hvad de øvrige Betingelser angaaer, stoler jeg paa at De paa Reisen er bleven vant til at accom- 20 modere Dem efter de locale Forhold saa at dette efter Hjemkomsten vil blive Dem lettere end tidligere. —

Med de bedste Ønsker for Deres Sundhed og Lykke i det nye Aar og med de venligste Hilsener fra min Kone og mig til Dem og Deres Børn forbliver jeg 20 Deres hengivne

J. C. Jacobsen.

498. *Fra H. Martensen.*

Kjøbenhavn 31 Decbr. 1874. 25

Kjære Veninde!

Lad mig nu først ret af Hjertet takke Dem for Deres Brev og den i Brevet omtalte skønne Gave, hvormed De har villet glæde mig i Julen. Desværre er Gaven med Engelen og Petrus endnu ikke ankommen og jeg længes meget derefter. Men jeg kan ganske gaae ind paa hvad De siger om Apostelens Tilstand 30 som halvt sovende, halvt vaagen, og at det ofte er i denne Tilstand det Overnaturlige træder Mennesket imøde. Det stemmer ganske med Fortællingen i Apostl. Gjerninger 12. Cap. hvor der siges, at Petrus først troede det er et Syn, og først paa Gaden, da Engelen er forsvunden, kommer til klar Bevidsthed om at det virkelig er Herrens Engel der har udfriet ham. Men jeg længes nu efter Litho- 35 grafien for ret at fordybe mig deri. Ogsaa hvad De siger om Aabenbaringsdrømme (foruden Skriftens) kan jeg gaae ind paa, skjøndt jeg ikke som De kan tale af Erfaring. Dog vil jeg spørge, om de Drømme i Deres eget Liv, hvilke De kalder Aabenbaringsdrømme, fordi de maatte handle derefter, ikke snarere skulde kaldes Anelsesdrømme. Thi netop i Drømme kunne Anelser, varslende Forud- 40 fornemmelser om noget Tilkommende være saa stærke, at de paanøde sig som Vished, hvorefter der maa handles. Dog er dette endnu ikke Aabenbaring, overnaturlig Meddelelse i strengere Forstand, da Anelser fremgaae af et dybere Instinct i vort eget Væsen.

Og lad mig med Tak for Gaven som er paa Veien til mig og med Takken for 45

de mange gode Gaver, De har givet mig i de henrundne Aar forbinde Nytaars-
ønsket om Herrens rige Velsignelse over min Veninde i det kommende. Gud skee
Lov, at De nu har det bedre og at Opholdet paa den classiske Jordbund gjør Dem
godt. Om vi til næste Aar skulle mødes paa et eller andet Sted i Udlandet, staaer
5 for mig endnu som uvist. Jeg behøver for at reise tillige en ydre Impuls og veed
ikke om denne af Engelsted vil blive mig given. Til Rom føler jeg ingen Dra-
gelse, hvad jeg gjerne indrømmer, kan være individuel Indskrænkning. Mig fore-
kommer Rom at være en Skueplads, paa hvilken for Aarhundreder siden store
verdenshistoriske Skuespil ere opført. Men nu staaer Scenen paa en Maade tom.
10 Kun de pragtfulde Decorationer og Dragter ere tilbage. Men hvad der spilles er
kun et mat Skyggespil. Det nye Kongerige med Victor Emanuel forekommer
mig ogsaa at være et Skyggeværk. Dog kan det jo være, at jeg kunde faae
Øinene op for andre Ting, dersom jeg var paa Stedet og i et godt, veiledende
Selskab, f. Ex. Deres.

15 Jeg har i den sidste Tid været temmelig optagen, da jeg før Julen har confir-
meret Prins Valdemar og 2den Juledag indviet Stephans Kirken. Forøvrigt seer
jeg med Tak til Gud tilbage paa det henrundne Aar, især fordi jeg har havt saa
stor Glæde over Julius' Ansættelse ved Bibliotheket. Aldrig skal jeg ophøre at
være Krieger taknemmelig for den Interesse han har vist for Julius, ikke blot
20 ved denne sidste Leilighed, da det omsider lykkedes, men ogsaa paa foregaaende
Stadier. Ogsaa Dem, kjære og trofaste Veninde, vil jeg altid vedblive at være
taknemlig for den middelbare Andeel, De har havt. Det er mit Haab, at Julius
nu er kommen paa sin Hylde, og at der vil komme Hold og Sammenhæng i hans
Liv. Hertil give Herren sin Bistand!

25 At mit lille Skrift om Socialismen ikke ret har været Dem forstaaeligt eller
dog ikke ret hos Dem har kunnet finde Gjenklang, har været mig en lille Sorg,
da jeg netop af Dem saa gjerne vil forstaaes og bliver forstaaet. Selv har jeg
troet at gjøre en christelig Gjerning ved at tage Ordet for en Sandhed, der op-
holdes i Uretfærdighed og ligesom sukker under et Kistelaag, hvorunder baade
30 de Magthavende og Pressen holde den, indtil den omsider bryder igjennem til
Dom og Forfærdelse. Der skal i sin Tid ikke kunne siges at Kirken har været
stum og forsømt at udtale hvad der fra Christendommens Side burde siges. Thi
til Trods for al Indsigelse staaer det christeligt fast, at Industrien er for Menne-
skets Skyld og ikke Mennesket for Industriens. At de, der ved mine Indvendinger
35 i en eller anden Henseende har fundet deres Standpunkt angrebet — deriblandt
vor Ven Krieger uden at dette dog har nogen som helst Indflydelse paa det Per-
sonlige — ere utilfredse dermed og mene, at jeg helst burde have afholdt mig
fra saadant d. v. s. afholdt mig fra at anvende min almindelige Ethik paa det
virkelige Liv i de specielle Forhold, kunde ikke komme mig uventet; og Bla-
40 denes forblommede, forlegne og udenom Sagen gaaende Anmeldelser kunde heller
ikke komme uventede, thi man ønsker helst aldeles ikke at forhandle om denne Sag.
Men Skriftet selv har fundet en ikke ringe Opmærksomhed og er læst i de forskjelligste
Samfundskredse. Og den store Sag selv vil Aar efter Aar, med mere
og mere indtrængende Kraft opfordre til almindelig Forstaaelse. Til en aandelig
45 og sympathetisk Forstaaelse — ikke af dette eller hiint Enkelte, der mere eller
mindre er tilfældigt og disputabelt, men af det store Menneskehedens Anliggende,
af Kampen mellem den hedenske og den christelige Opfatning af Forholdet mel-

lem Mennesket og Industrien, er Ingen mere skicket end De, kjære Veninde, naar De engang i god Stemning, in guter Stunde, som Goethe pleiede at sige, vil følge Deres Genius og Deres Hjerte.

Her blev jeg afbrudt af Krieger, der endnu paa Aarets sidste Dag vilde see til mig. Han er og bliver dog en trofast Charakter og jeg maa beundre den Friskhed som er over ham. Vi have atter disputeret i al Gemytlighed. Ligeledes have vi talet om Dem. De er Fredens Genius imellem os.

Fru Jerichau har udgivet Ungdomserindringer, et Stykke Selvbiographie. De forekommer mig underholdende at læse især Skildringen af de polske Forhold. Fremstillingen udmærker sig ved en vis Yppighed, men ogsaa her som i hendes Billeder savner man Noget af Finheden og Begrænsningen.

Og hvorledes, kjære Veninde, gaaer det da med Deres egen Selvbiographie? Saavidt det staaer til Dem, bør De ikke forsømme at fortsætte og fuldende. Dette Værk vil faae Betydning i tidshistorisk, i kunstnerisk og i ethisk Henseende. Gid jeg havde det, naar jeg — dersom jeg da faaer Tid eller som det ogsaa kan udtrykkes, dersom min Villie og mit Talent ikke er alt for sendrægtigt og usikkert til at overvinde Hindringerne — skal til at skrive om Kunsten og Theatret. Thi heller ikke derfra vil jeg kunne afholde mig, dersom jeg overhovedet skal skrive speciel Ethik. —

Jeg har i længere Tid ikke kunnet prædike i Slotskirken, men naar jeg nu efter at have overstaaet de første Nytaarsforstyrrelser kan komme dertil, agter jeg at prædike over dette Ord af Herren: Det bør mig at arbeide hans Gjæringer, som sendte mig, medens det er Dag; der kommer en Nat, da Ingen kan arbeide (Joh. 9). Hvad dette Ord var for Christus? og hvad det bør være for os?

Og nu glædeligt og velsignet Nytaar! Hilsen til Døttrene. Hilsener fra min Kone og fra os Alle. Lader os holde fast ved det uforandrede Venskab, saa længe som Dagen lyser for os! Vi vide jo ikke hvor længe vi have hverandre! Ak! den store Kunst virkelig at bruge Livet, at arbeide medens det er Dag, elske medens det er Dag. Nu tør jeg ikke tage et nyt Papiir.

Deres inderligt hengivne

H. Martensen.

499. *Fra Magdalene Thoresen.*

Frederiksværk den 23 Jan 1875.

Godt Aar!

Min kjæreste Frue!

Tusind Tak for Deres Brev, det kom mig uventet; thi sygelig og omgivet af alt det Sjæl og Væsen optagende Store, skulde De dog ikke være besværet med en mindre vigtig Besvarelse af et Brev, der isandhed kun kom til Dem som et Bud fra den Trang jeg altid har og altid har havt til at tale med Dem, naar stærke Spændinger sprængte paa mine Tanker, — og dette Brev var snart blevet efterfulgt af et No. 2, hvis jeg ikke af Aviserne havde seet, at Bjørnson var i Rom sammen med Dem, — men da kom der — til min Skam — en pinlig Uvisshed over mig, og i den sank min Beslutning ligesom i et grumset Vand, hvori slet ingen klar Himmel spejlede sig. Derfor gav jeg Deres kjære kjendte Haandskrift mit Kys, og en lys Tanke fløj fra min Sjæl med et Tak til Dem i det Fjerne. — Og saa læste jeg, og overraskedes ved at se Deres Opfattelse, og jeg følte dybt mit Slægtskab med Dem, jeg er vis paa, at jeg vil have samme Længsel efter Livet

som De, hvis jeg virkelig engang oplever at komme til Rom, thi ligesom De trænger [jeg] uophørligt til Handling ved Siden af Ideerne. Jeg er ogsaa vis paa, at Digtingens højeste Ideal — hvad enten det udtaler sig gennem Plastiken eller Farverne — eller Ordet, — det har voxet sig stor gennem Handling, 5 gennem en levende Livsrørelse, — og det ikke blot hos det Individ, som er bleven Bærer af det, men hos hele Samtiden. — Jeg ved med Vished, at jeg i Samtale med Dem, om Kunsten og om Livet, har modtaget mangt et kraftigt Frøcorn, som er spiret i min Aand til god Udvikling; — men jeg er kanske ingensinde — naar jeg undtager Deres Dom over Bjørnsons „Maria Stuart“ — ble- 10 ven slaaet som af denne korte Udtalelse over Rom. Folk kan sagtens snakke hinanden efter Munden i sine Domme, der er et helt Cicerone-Register af Udtryk og Talemaader, som kan komme selv den mest aandløse til Hjælp; men sige Noget ud af sig selv — alene, nej, Fru Hejberg, det sker meget sjældent. Jeg mindes derfor ogsaa, at jeg med en ualmindelig Fornøjelse hørte — vistnok af Dem — en 15 Beretning om Oehlenschläger da han var i Rom — et Svar han gav Thorvaldsen — som i sig selv jo paa en Maade var urigtigt; men som alligevel indeholdt Liv og Selvstændighed. —

Nu min kjæreste Frue! Skal vi saa faa Dem hjem til Sommer? Jeg har hørt sige, at De har tænkt paa at blive borte endnu en Vinter, — har man saadan 20 Raad til at sende Kronjuvelerne ud af et lille Land! Ak her trænges Alt hvad Nationen ejer af Stort og Alvorligt forat ikke „Drengene“ tilslut skal danse paa Bordene og spille hver ærlig Mand paa Næsen. Disse forvoxne æstetiske Børn, der ligesom Snylteplanter ere skudt op omkring Roden af de fældede Træer! — Jeg ved ikke hvorfor det stundum staar for mig som uudholdeligt at være i Kjø- 25 benhavn, da jeg dog sandelig har saa gode Venner der, og har idethele nydt saameget Godt; men det er ikke Utaknemlighed fra min Side, det er en dyb Modbydelighed for Tomhedens tørre Lyd, for alle disse æstetiske Papirsedler, hvorfor der ingen Valuta findes; thi Umodenheden — ja selv Raaheden — er jeg ikke bange [for], jeg kan idethøjeste holde den tre Skridt fra Livet, men om jeg blev 30 vred paa den og skjendte som en Tyrk, mit Hjerte vilde dog kjendes og høres gennem hvert Ord. — Jeg maa forresten her tænke paa et Træk af Dem Fru Hejberg, som gaar lidt i samme Retning. Der er bleven mig sagt engang, at da Bjørnson første Gang var i Kjøbenhavn — og søgte at komme i Deres Hus — da levede Hejberg endnu — var der nok de fleste Stemmer for, at han var en raa, 35 ubehagelig Person, og da skal De have holdt paa ham, og sagt, at den Mand, som havde skrevet den Bog, Synnøve S., maatte have en fin Sjæl. — Ja saaledes er det, er der blot Fuldblodighed i Naturen, da hører der ogsaa noget Blødt med dertil, og det kan ofte klare sig til fine Sjæleytringer, — og hvad gjør saa Raaheden, da er den jo som sagt ikke andet end Umodenhed; — men denne magre, 40 sjælløse Baletudvikling, nej, Fru Hejberg, den kan jeg ikke med, og hel uvilkaarlig lider jeg under den, naar jeg er i Kjøbenhavn. — Nu kjæreste Frue! maa jeg sige blot et Par Ord om Bjørnsons. Det undrer mig ikke, at De føler Dem i Taknemlighedsgæld til dem; thi de er Begge baade gode og gavmilde med Alt, hvorved de kunne tjene og glæde Mennesker, de holde af. Jeg har fuldt op af Min- 45 der om Tjenester, Opoffrelser — om Godhed og Glæder, som disse Mennesker have udvist mod mig og Mine. Men er det nok, at vi kunne give vore Venner og dem vi ønske at vinde for os, al mulig Godhed — være rede til enhversomhelst

Opoffelse for dem vi holde af, — naar vi derimod slaa hensynsløst og uædelt, forfølger snedigt som Slinger den Uven vi have faaet? Og det er det de Mennesker gjør. Dersom jeg havde Sort paa Hvidt for Alt hvad Bjørnson har sagt om mig og mine Børn — dersom jeg havde Ord for Alt hvad Fru Bjørnson har „betrot“ til hele Verden, i Norge, i Sverig og her — ja Frue, da — mellem os sagt 5 — havde jeg vistnok Beviset for flere Menneskers Had og Foragt imod dem. Jeg vil blot tilføje, at disse Mennesker ere mine Stedbørn og mine Egne — eller rettere sagt: mine Beslægtede. — Men kjære Frue, dette anfører jeg kun som et Bevis paa min og mines Ret til Vrede. Os er nu engang kommen det imellem som sætter et Skel for Livet, — og jeg forsikkrer Dem, at jeg ejer ikke Ord for ud- 10 tømmende at kunne sige Dem min altid levende Sorg derover. Jeg er jo dog skilt fra den Mand, som er det rigeste Menneske jeg har kjendt, og som der til min Dødsstund brænder Savn og Længsel efter i mit Hjerte. Jeg voxede mere og levede mere i en Dag sammen med ham end i hele Aar med Andre. Der er ligefrem Noget i min Sjæl, der ikke har kunnet blomstre eller give Livstegn siden jeg 15 saa brutalt blev kastet bort af hans Vej. — Jeg begriber mangengang ikke at jeg overlevede det; men min store Kjærlighed til mine Børn hjalp mig. Jeg havde Øre for den dybeste Tone i hans Væsen, jeg forstod — til Trods for Alt — den sædelige Dybde, som var i den Mand. Ingen har forstaaet ham som jeg. Og nu hans Hustru, ja hun har saa store Dyder, hun har Trofasthed og Hengivenhed i 20 høj Grad mod sine Venner, og jeg har holdt af hende som af en af mine egne Børn; men hvor skal man hen? Det kan jo dog ikke nytte man vil værne en Snog? Ak nej! — Men her jeg sidder, længes jeg endnu efter dem Begge, — og stod ikke Verden og saa til med sine skulende Blikke, da kunde jeg endnu gaa dem tilmøde med en udstrakt Haand; jeg har jo endog gjort det et Par Gange; 25 men nej, det gaar ikke. — Tilgiv mig kjære gode Ven! at jeg har trukket dette saa meget frem. —

Ja nu sidder jeg da i fuld Gang med min „Walkendorf“ — og det er et svært Arbejde, kan De tro, — sværest derved, at jeg har to grundforskjellige Folk, som skal træde op mod hinanden: Skandinaver og Hanseater, — og jeg tør jo ikke 30 tage nogen Indblanding med af det tydske Sprog — thi enten maa jeg lade dem tale helt Plattysk eller helt Dansk. Det er svært — maaske for svært. — Jeg er heller ikke rask, men det er jeg jo aldrig paa denne Aarstid — uden Sol. Akja Fru Hejberg! havde vi dog lidt mere Sol her i Norden, saa man ikke gik her og ravede i dette kolde Mørke det halve Aar — ja da var her dejligt. Jeg istemte 35 altid Sangen „ja jag vil lefve — jag vil dø i Norden!“ da jeg var i Upsala. Ja det dejlige Norden! selv nu i sin fulde Vinterdragt — vævet af de tusinde Millioner smaa tindrende Stjerner! — Hils Børnene mange Gange og vær selv tusindfold hilset og takket af Deres hengivne

Magdalena Thoresen.

500. Til J. C. Jacobsen.

Rom d. 25 Januar 1875. 40

Kjære Capitain Jacobsen!

I de sidste fjorten Dage, hvor jeg under en italiensk Læges Behandling, paany har maattet holde Sengen, har Deres Billede idelig og idelig staaet for mig, og meer end ti Breve ere i Tankerne skrevne til Dem, efter at Geheime-Etatsraad Krieger har meldt mig det Utrolige, som De i Deres Hjertensgodhed og Genereu- 45

sitet paany har udviist imod mig. Idet jeg nu altsaa af ganske Hjerte takker Dem, gribes jeg ofte af et Mismod idet jeg spørger mig selv, om jeg virkelig er værd at offre saa meget paa? De seer, at jeg er mismodig og trænger paany til Deres Nærværelse for at sætte Mod i mig, som De med saa meget Held gjorde i Château d' Oex. Nu har jeg ikke været ude af mit Sovekammer siden d. 2. Januar, men været upasselig, snart af Et, snart af et Andet. . . . Jeg har ikke nænnet at meddele den gode Krieger hvor syg jeg har været, thi han tager sig det saa nær. . . . Derfor beder jeg Dem at tale varsomt til ham om hvad jeg her meddeler. . . . Baade Cultusministeren og Berner ønskede nu snarest muligt at erfare, om jeg troede atter at kunne indtage min Stilling ved Theatret. I dette Øieblik har jeg ikke mindste Tvivl om, at jeg bør træde tilbage, om for bestandig eller indtil videre vil Tiden vise. Jeg har derfor nu skrevet hjem, at man ikke maatte gjøre Regning paa mig.

. . . I disse Dage er hele Befolkningen her i en sittrende Bevægelse paa Grund af Garibaldi's Nærværelse her. Stakkels gamle Mand! Han maa stadig støttes af En ved hver Arm. Kongen forlod Byen da han ventedes hertil. At tænke paa at danne en Republik med dette Folk, det kan man kalde at gaae i Illusioner tilgavns.

Og nu Farvel for denne Gang, kjære Capitain Jacobsen! Gud elsker en glad Giver, og jeg veed og troer, at De er en Saadan, lad mig da haabe at ikke Alt hvad De har offret paa mig er spildt. I Tankerne trykker jeg Deres Haand og siger: Tak! Tak!

Deres hengivne taknemmelige

Johanne Luise Heiberg.

501. Til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Rom, den 27de Januar 1875.

Siden min Sygdom ifjor har jeg maattet ansee det for lidet sandsynligt, at jeg skulde blive istand til at gjenoptage min anstrengende Virksomhed som Sceneinstruktrice ved Nationaltheatret ved Udløbet af det Aar, i hvilket jeg har været fritaget for Tjeneste. Jeg vilde dog ikke strax fatte den afgjørende Beslutning, men efterat der nu er gaaet omtrent et Halvaar, siden min Rekonvalescens begyndte, kan jeg ikke være i Tvivl om, hvilken Bestemmelse jeg maa tage. Jeg anseer det derfor for min Pligt ikke længere at tilbageholde den Meddelelse, at jeg ikke kan ansee det forsvarligt at fortsætte den mig betroede Virksomhed ved Theatret, fra hvilken jeg altsaa seer mig nødsaget til at træde tilbage.

Johanne Luise Heiberg.

502. Til F. Meldahl.

Rom d. 9 Feb. 1875.

Kjære Conferentsraad Meldahl!

Uagtet jeg har bedet Geheime-Etatsraad Krieger paa det Varmeste at takke Dem for de tilsendte Tegninger, føler min Samvittighed sig dog besværet, ved ikke selv at bringe Dem min Tak. Altsaa Tak, hjertelig Tak for Deres fornyede Godhed imod mig! Engang tilforn har De hjulpet mig til en Bolig, saa skøn og hyggelig, at jeg drog ind deri med klingende Spil, men ud deraf i den dybeste Sorg. Kun det Første havde De Deel i. Tro ikke, at min Taknemmelighed fra den Tid ikke ofte i mit stille Sind vender tilbage.

Tegningerne til de Boliger ved Enden af Gothersgade, som jeg har modtaget, lader jo i alle Henseender til at være prægtige, ifald de ikke blive for dyre, og man bør jo ikke leve over sin Formue og Stand, siger Holberg. Hertil kommer, at disse nye, moderne Leiligheder, imellem os sagt, igrunden er mig meget imod, paa Grund af et vist individuelt Aristocratie. Et Hjem maa helst have et Præg af den Familie, der beboer det, men dette er jo aldeles umuligt, naar Alt til Punkt og Prikke er indrettet paa første som paa anden Sal, paa Anden, som paa Tredie o. s. v. Deraf følger, at enten man træder ind til Hr Petersen eller Fru Christensen, er det, som om man var i det samme Hjem, omtrent, som Husene paa Strandveien, ind af hvis Hoveddøre man seer et og det samme Speil, et rundt Bord, et hvidt, hækket Bordtæppe og en Gyngestol. Jeg har hørt, at en Reisende, der kjørte hen ad Strandveien, sagde: „hvem boer i alle disse smaa Huse, der alle ere uniformerede paa samme Maade“? Seer De, det er denne Uniformering, som det skjærer mig i Pidsken at trække i. Det er hændet mig i de nye Gaarde, som i sin Tid blev bygget paa Nørregade, at jeg ganske gemytlig satte mig midt i Stuen ved det runde Bord i den Tro, at jeg sad i afdøde Præsten Paullis Dagligstue, indtil en mig ubekjendt Dame traadte ind og jog mig ovenpaa, idet hun sagde: „paa tredie Sal, gode Frue! Dette er Anden.“ Ja, tænkte jeg, det kommer der ud af, at Værelserne, Gardinerne, Meubler, Alt retter sig efter en given Op- skrift.

Vi boede engang i mange Aar i et daarligt Huus i Brogaden No. 3, men Kakkellovns-Nischen og Pladsen foran denne var indlagt med hvide og graa, fiirkantede Stene. Dette havde sandelig ingen Andre, og disse Stene gav hele Stuen et originalt Præg, og jeg elskede den. Naar jeg nu tænker paa at flytte, da sidder jeg og phantaserer om et gammelt, varmt Huus, med gammeldags Værelser, udenfor den reglementerede Uniform. At ønske sig en lille, ganske lille Balcon, hvor en Indesidder, som jeg, kunde træde ud paa, for at indaande et Par Luftdrag, dette hører jo nu engang, takket være det nedrige Menneske, der i sin Tid fik sat en Skat paa de uskyldige Balconer, til Umuelighederne. Ogsaa har jeg phantaseret, om ikke en eller anden af de gamle Bygninger, der hørte til den nu nedlagte botaniske Have, muligen blev staaende, saa at man kunde krybe ind der i Skjul af det glimrende Torv og Theater.

Ja see, saadan gaaer det, naar først Damerne griber Pennen, saa kommer de, som man siger, fra de Hundrede til de Tusinde; min Hensigt var at takke Dem for hvad De alt har gjort for mig, men ingenlunde at plage Dem med nyt Arbejde for min Skyld. Hr. Bille har svaret min Niece, at om en Maaned troede han, at vide hvad Leien vilde blive paa anden Sal i Gothersgaden og at jeg, hvis jeg bestemte mig til denne, da igjennem Dem kunde faae et eller andet lille Ønske opfyldt. Haabende paa, at De nu ikke afviser hvad han tillader forbliver jeg

Deres forbundne
Johanne Luise Heiberg.

Fru Etatsraadinde Johanne Luise Heiberg.

Fra den const. Chef for det Kongl. Theater og Kapel har Ministeriet under 4. d. M. erholdt tilstillet Fru Etatsraadindens Skr. af 27 f. M., hvori De under-

retter Minist. om, at De af Helbredshensyn seer Dem nødsaget til at træde tilbage fra Deres Virksomhed som Sceneinstructrice ved Theatret.

Idet Minist. i høi Grad beklager, at den Kunstanstalt, som De i en saa lang Aarrække har offret Deres bedste Kræfter, ogsaa nu vil komme til at savne Dem i den Virksomhed, hvori De ved en paa rig Erfaring støttet kunstnerisk Sands i de seneste Aar har i saa væsentlig Grad bidraget til — ved Siden af at bevare Traditionen — at bringe det Nye frem paa Scenen i en Kunsten værdig Form, opfylder jeg kun en kjær Pligt ved at udtale Mst.s varme Paaskjønnelse af Deres opoffrende Interesse for den danske Scene, der vil bevare Erindringen om Dem som en af dens ypperste Kunstnerinder. [Uden Underskrift].

504. Fra Ville Heise.

16de Febr. 75.

Kjære Fru Heiberg!

... [Har fundet en solrig Lejlighed i Kronprinsessegade, som Fru Heiberg ønskede] ...

15 Her er kun Sne og Storm og Frost, eller Taage og Sjædsk; Solen har kun skinnet $\frac{3}{4}$ Time siden October Maaned, og blaae Himmel er et Sagn fra Fortiden. At Biskop Monrad igaar pludselig giftede sig med min Onkel Hother Hages Enke, er saa forskrækkeligt at jeg ikke vil tale om det! Jeg spørger mig selv hele Dagen „hvorfor“? Hun boede herude hos Moder for at holde Øie med en Me-

20 dallion til sin Mands Gravsteen, som Bissen skulde lave, og for at faae en ny Sørgekjole syet, og pludselig er hun gaaet ud for at vies! Sommetider dreier Verden rundt for Een! Iaften skal Fru Sødring spille Gedske, og paa Fredag skal „Hærmændene paa Helgeland“ endelig opføres, med Fru Nyrop som Hjørdis, det bliver vist sørgeligt, og Joh. Wiehe som Ørnulf; hvis Stykket kan trodse den Be-

25 sætning, saa maa det være endnu bedre end jeg har tænkt! [*I Margin:* Heises Ouverture til Palnatoke bruges som Indledning; jeg glæder mig til at høre den og tænke paa at den var Skyld i at Heise første Gang kom ud til Dem! Tak!] Samme Joh. Wiehe, bliver værre og værre, det bliver vist forskrækkeligt at see ham som Advocaten i Bjørnsons „Fallitten“.

30 Heise har længe fortalt mig at han vil skrive til Dem, saa nu kommer det vist snart! Han har lavet mange Balader og Sange til Texter fra Middelalderen, fra forskjellige Lande, og de er virkelig saa deilige at jeg længes efter at De skal høre dem. — Vi veed at De ikke har været rask, men nu er bedre! Marts Maaned kan være slem i Rom med sine evige Omslag, men April kan gjøre Under-

35 værker, naar man i Ro indaander den lette Sommerluft og lader sig gjennebage af den evige Sol. Hermed sender jeg Heises og mine allervarmeste Ønsker om at De maa faae det godt i dette Foraar! Nu blomstrer vist Mandeltræerne? og saa kommer de røde Ferskentræer og saa Slag i Slag al Herligheden!

Vil De hilse Deres Døttre, de morer sig nok rigtig godt, siger Krieger!

40 Mange Hilsner fra Heise!

Deres Ville Heise.

505. Til Karoline Bjørnson.

Salerno d: 20 Feb. 1875.

Min kjære trofaste Veninde!

Endnu siddende paa Haanden af Mathed har jeg ikke længer Ro i mit Sind til længere at opsætte at takke Dem for al den søsterlige, for jeg kunde gjerne sige moderlige Ømhed og Kjærlighed De fra den første til den sidste Dag udviste imod 5 mig under mit bedrøvelige Ophold i Rom. Lad komme hvad der vil af Skjæbnens Bølgegeange, lad Spirene kneise høit eller lavt, i Modvind eller Medvind, bliver min Taknemmelighed uforandret den Samme fra 1874 og 1875.

Med sand Bedrøvelse erfarede jeg idag gjennem Deres Brev til Anna, at nu ogsaa Bjørnsons andet Øie er angrebet, og at det kan blive langvarig. Herre Gud, 10 hvad have vi Mennesker dog alt at kjæmpe med! Indadtil, udadtil, opadtil, nedadtil, sidde vi Stakler, som midt i en Spindelvæv hvis tynde Traade ikke kunde beskytte os for noget som helst. Det er med en virkelig Smerte at jeg i Tankerne seer den stærke Mand sidde i Stilhed tvunget af Mørket. Dog man siger jo, at naar det ydre Øie nægter os dets Brug, da lyser, da straalder det indre usynlige 15 Øie for Sjælen med fordoblet Styrke og Kraft. Gud skee Lov, at Bjørnson har Dem, den bedste, den kjærligste, den meest udholdende af alle Læger. Det er tunge Tider at pleie en kjær Syg, men det kan ogsaa ligefrem være salige Timer, idet man da fuldtud føler hvad Betydning man har for hinanden.

Jeg selv er endnu overordenlig mat. Det synes at gaae med Feberen som 20 efter en stærk Storm. Den driver og driver meer og mere af. Tidligere kom den især mellem 6 og 7 Aften og vedblev da hele Natten, nu kommer smaa korte Anfald om Formiddagen, hvilket jo er langt at foretrække, og de have desuden virkelig hver Dag været svagere og svagere, saa der er Haab om, at ogsaa disse Formiddagsbesøg kunde ophøre. Vil De melde dette til den gode Dr. Hansen. . . . 25

Endnu har jeg ikke modtaget Ramaskriget over min pludselige Flugt fra Rom, men jeg tænker senest i Morgen at Brevene fra Hjemmet maa naae mig her.

Fra Berner har jeg idag haft Brev. Han skriver, før sidst i Marts kan „Faltiten“ ikke ventes opført. Nu skal De see, naar nu først Alle veed, at jeg ikke vender tilbage, saa skal De see den Klappejagt der bliver for at forhindre at Ber- 30 ner mere træder til. Nu faaer vi see!

Og nu, min elskværdigste Fru Bjørnson, jeg trykker Dem til mit Hjerte til Tak for Alt! Jeg tænker ogsaa saa tidt paa, hvor godmodig, sagtmodig overbærende den store, kjække raske Mand fandt sig i, at gaae Skridt for Skridt i Liigtakt med mig Svage. Ogsaa dette mindes jeg og vil altid mindes. Og nu Far- 35 vel! Gid alle gode Engle værne og beskytte Dem Alle!

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

506. Fra P. Heise.

Kjøbenhavn d. 23 Februar 1875.

Kjære Fru Heiberg!

40

De sidste Efterretninger om Dem vare jo mindre glædelige, nemlig at De havde havt Feber i Rom og maatte rejse til Salerno. Men ogsaa det har jeg ofte seet hos Folk i Rom, at de have gaaet med lange quotidiane Febre, og dog ere komne hjem med fornyet Sundhed. Der er Noget ved den sydlandske Sol, som ligestom trods de Onder, der følge med Opholdet, dog varmer og styrker Consti- 45

tutionen og først virker rigtig efter Hjemkomsten. Men De maa ikke komme hjem, førend her er Sommer, solid Sommer, det vil da sige i Juli Maaned. — Jeg kan da sige, at vi i den senere Tid har begyndt hver Dag med Dem, idet vor første Beskjæftigelse var at studere Berlingske Morgenavis, om der var Lejlighed for
 5 Dem. At der nu virkelig er dukket en op i Kronprindsessegade — hvorom De selv sagde, før jeg rejste: Ja! i Kronprindsessegade! — Det er dog et Lykkestræf og synes at bevise, at Deres gamle gode Alfer endnu ere paa Spil. Gid De vilde beslutte Dem til at tage den; men saa maa vi døbe Gaden om og kalde den „Dronningegade“. — Fremdeles har vi tænkt saameget paa og talt om Dem i Anledning
 10 af Ibsens Hærmændene paa Helgeland, som nu opføres paa Theatret, thi hvad vilde det ikke have været at see Dem spille Hjørdis. De to første Akter ere aldeles mærkværdig dejlige, og saa tage de sig ud paa Scenen! Efter vore nuværende smaa Forhold bliver det dog spillet ret godt. Først og fremmest er Vilh. Wiehe skjøn i absolut Forstand som Sigurd. Jeg synes aldrig, jeg har seet ham
 15 saa glimrende. Fru Nyrop er i Forhold til hvad jeg havde ventet overraskende god, men Hjørdis er et saadan Rigdoms Dyb af alle Underverdenens rædselsfulde Skatte, at der skal en langt større Kunstnerinde til for at løfte dem alle. Men Noget deraf faaer hun virkelig.

Hvad mig selv angaaer, saa har jeg componeret et Hæfte Ballader og Romancer, 20
 20 Texter fra Middelalderen, baade spanske, franske, russiske, hollandske og tyske. Jeg er foreløbig meget indtaget i dem selv. Men hvad troer De om Fata Morgana? Skal jeg gjøre den færdig det vil sige instrumentere den? Det er jo et stort Arbejde, derfor vilde jeg jo gjerne have nogen Sandsynlighed for, at den blev anvendt. —

Jeg vilde ret ønske for vor Alles Skyld og ogsaa for Deres, at De var her-
 25 hjemme! For vor Skyld, fordi det er saa frydeligt at see Dem, og for Deres, fordi De nu har været længe nok borte til at længes efter at komme hjem til den kjære danske Nation. — Fra Ville skal jeg hilse mange Gange, hun antager, at De nu har faaet et Brev, hun skrev til Rom om hin Lejlighed. Fru Bille har senere sagt, at det ikke hastede saa meget med Svar, saa De kan betænkte Dem i Ro. Vi see
 30 naturligvis stadig efter om mulig endnu bedre Lejlighed. Og saa vil jeg ønske Dem: Sundhed, Sundhed, Sundhed!   Levvel!   Deres hengivne

P. Heise.

507. Fra F. Meldahl.

Kjøbenhavn den 25/2 75.

Naadige Frue!

Idet jeg bringer min hjerteligste Tak for Deres saa venlige Linier, iler jeg
 35 med at fremhæve, hvad jeg vel forøvrigt ikke har nødig at udtale, at jeg selvfølgelig med stor Glæde skal yde min Hjælp hvor dette kan skee. Jeg deler ganske Deres Tanker om de Boliger vi bygge — de ligne vor Tid og vor Tids Menne-
 40 sker — de ere ligesaa tomme kjedelige indholdsløse som disse — det er saa naturligt — det ene er en Følge af det andet. Hvor det dog traf sig underligt. Da jeg modtog Deres Linier, sad jeg dybt inde i Studiet af Fransk Bygningskunst i 17 og 18 Aarhundrede og glædede mig netop ved at finde den Traad jeg overalt søger — nemlig Angivelsen af de Personer disses Livsforhold o. s. v., som ere
 45 Aarsag til at det jeg har for mig af Bygningsformer netop ere saaledes som de ere. — Jeg fandt eller havde fundet Marquisen af Rambouillet — seet hende per-

sonlig gribe Blyanten og med kjække Træk forme hele det Huus som man seer staae nu som Rester fra Ludvig 13 og 14s Tid. Hiin Tid der gik forud for Regencens fordærvede Boudoirliv og overraffinerede Salonliv. — Var det da ikke underlig netop at modtage Deres Brev — høre en Røst i vor Tid, der indeholdt Klan- 5 gen af en Stemning — den Stemning vi Bygningskunstnere skulle suge vor Næring af — og hvorved vi skulle blive istand til at skabe Kunst. Ja vidste vor Tid hvilke forfærdelige Fotografer vi Architekter ere — med Hensyn til netop kun at give det + eller ÷ af ideelt Indhold, der er i Tiden — man vilde grues ved det Portrait vi afgive af Tiden til vore Efterkommere. Man aner ikke hvor simple tomme indholdsløse man er, og man overgaaer til Efterkommernes Ringeagt. 10

Vi undres over at Mængden ikke har Respect for de Autoriteter Samfundet selv skaber, og man glemmer at det samme Samfund ikke agter sine egne Institutioner bedre end at Bonden næsten finder sin Grisestald (i alle Tilfælde sin Hestestald) ligesaa reen og smuk som det Bureau hvor han har at møde for sin Øvrighed. Intetsteds byder man Mængden Noget der kan adle løfte dens Sind. 15 Intetsteds Noget der kan, ved sin egen Adel og Skjønhed, true Mængden til at erkjende sin egen Raahed. Havde man ret Øie for, hvorledes man ved Hjælp af Kunsten kunde faae Mængden til at blive tause, ærbødigt naive, man vilde sandelig ogsaa have Øie for at det at have et stemningsfuldt Hjem det vilde være et af de bedste Midler mod Trangen til at jage efter tomme Fornøielser ude i Livet. 20 Ligesom det som Barn igjennem et saadant Hjem at have faaet gode Minder vil gavne Mennesket igjennem hele Livet. Jeg er enig med Dem, der hører ikke Meget til, ofte kun en Kakkellovnskrog, men dette Lidet maa da i alle Tilfælde indeholde Anledning til Stemning.

Tænk Dem nu vore Forhold hvor man (jeg) laver 100^{de[r]} af Boliger, hvor 25 Forskjellen kun er Antallet af Værelser. — Man bliver dummere og dummere ved den Art af Virksomhed.

Jeg glæder mig over de yndige Minder jeg har fra Deres Hjem baade paa Christianshavn og Bonderup og føler mig riig derved fremfor Alle, der ikke have kjendt dette. Maae jeg gjentage min Tak herfor og udtale min Glæde over 30 at høre at De har det bedre. Jeg var altid bange for Dem i Rom. Jeg kjender Roms Luft for godt fra den daarlige Side. Med ærbødig Hilsen fra min Hustru er jeg Deres meget hengivne ærbødige

F. Meldahl.

508 A. *Fra Karoline Bjørnson.*

Roma [kort efter 2. Marts 1875]. 35

Kjære dyrebare fru Hejberg!

Deres lille brev gjorde mig rigtig vemodig igaar, for at det gik langsomt fremad har jeg stadig hørt, men af Deres brev ser jeg igrunden at det ikke er saa. Hvad skal vi da finne paa, for at det skal blive bedre? Jeg sætter min lid til Hansen som jeg stoler paa; thi han er baade dygtig og fin trods alle andre smaa egenhe- 40 der. — Var Bjørnson rask saa tog vi straks til Salerno, trods alt hvad De siger, for jeg længes efter at møde Dem, og saa tror jeg Bjørnson kunde adspredde Deres sind. Han er endnu ikke bra, men bedre, han har ikke været ude og gaar med bind for det ene øje. Tiden blir ham lidt lang, omendskjønt aviserne nok har gjort sit for at more ham. Ja, De har naturligvis seet „redaktøren“s skjæbne. Fejlen er 45 den at manuskriptet har været skjødesløs behandlet, der er dannet sig cotterier, og

det faldt. Men han tager det som alt andet med en beundringsværdig ro, og overvindelse. Han har kun givet en erklæring for at han ikke har meent, — — ja, den skal jeg sende Dem naar avisen bringer den, jeg vil ikke citere den. Her lever vi som i Salerno rolig og stille, og ser daglig de samme mennesker. Vi længes ret
5 inderlig efter at kunne bryde op, og da komme hjem engang. Hjemme gaar dog alt med en anden farve paa, her ude staar alt ligesom stille, og det piner mig.

Vi har nu skrevet til Tyrol for at spørge hvad tid der er muelighed for at kunne komme dertil. Vaaren vil vist ikke komme saa sent for kulden og sneen er ikke saa stor paa højfjeldene, det er kun i dalerne.

10 Frøken Forsmann ser rigtig daarlig ud, og hun trives slet ikke efter at pigerne er rejst. Bjørn derimod holder sig oppe ved haabet. Igaar sagde Norsk til ham at han havde tre kjæresten i Salerno, men Bjørn mente der var fire, for sagde han, „jeg holder saa græselig af fru Hejberg ogsaa“ — Her gaar ikke en dag uden at vi alle erindrer Eder og ønsker godt for Eder —

15 Sara gjør mig rigtig ondt, da jeg altid har en følelse af at hun lider i sind. Gud gjør det godt for hende, det vil jeg bede om! — Hils hende, og begge de to andre glade, og jeg haaber snart friske. Ja er ikke Konows prægtige, jeg stolede paa af mit kjæendskab til Eder alle, at det vilde gaa. Og netop fordi at I ere saa forskellige men i et saa lig, i „tro og kjærlighed“. Konow er ogsaa en prægtig
20 mand, men han er jo saa daarlig, han lider af byller paa et knæ, og det piner og smærter ham og gjør ham ængstelig. Fra den danske dame som har været hofdame skal jeg hilse gjentagne gange, hun var med paa det bekjendte „Ravnegilde“. Ja en munter udgang fik det. Alle bleve glade og fortrolige, jeg fik grumme meget at høre der. I blandt andet fortalte gamle Runeberg mig, at Borch „als inte var
25 konstnar, han var ret og slet hantverkare o. s. v.“ — ja vrøvlet sad til højbord uden at jeg derved mener Ravnkilde; thi han var glad, taktfuld, uden at være fuld. Jeg prøvede paa at holde fru Lund tre skridt fra mig, og det lykkedes saa længe jeg havde hende ansigt til ansigt, men fra bag af listet hun sig paa mig, og spurte med sin sædvanlige stemme, efter Bjørnsons befindende. Og jeg forsikkrede hende
30 hun kunde være rolig og tryk, han kom sig snart, og vi skiltes som vi mødtes. Men nu har De nok af mit prat, nu farvel, Gud bevare Dem, og gjøre Dem frisk og glad, og alle Deres ligedan. Bjørnson og mine Bjørneunger hilser og Borchs, Ravnkilde, Kandidaten, Fru Colban, og mange flere som stadig spør efter Dem ved Deres inderlig hengivne
Karoline Bjørnson.

35 Fru Hansen har i denne maaned for et aar siden mistet sin mand, hun er meget bedrøvet, er hun ikke sød?

508 B. Til Betty Paulli.

Salerno d: 19 Marts 1875.

Min kjære Fru Paulli!

Midt i al min legemlige og tildeels aandelige Slaphed, som vedvarende Syg-
40 dom kan udbrede over et stakkels Menneske, er jeg i disse Dage blevet iskjænket en aandelig styrkende Viin, der har rørt mig og gjort mig usigelig godt. Jeg har atter følt Virkningen af den Røst, der i 1842 i det lille Kapel paa Frederiksbergs Slot, første Gang ret aabnede mit Øie og min Sands, for hvad intet Menneske kan undvære. Jeg seer ham staae for mig den ædle høie Skikkelse, som om det
45 var igaar; seer ham, Deres herlige Fader, hører Røsten med de dybe Hjertetonen,

der maatte gribe ethvert Menneske. Ja, han var dog Mesteren! Hvilken Prædiken om „Livets eensomme Timer.“ Hvor herligt!

De troer ikke, kjære Fru Paulli hvor ofte i mit Liv, Erindringen har fremmanet og dvælet ved hans Skikkelse, og ved Alt hvad han har været for mig og vakt i mig, og sandelig en af mine stolteste Erindringer knytter sig til, den utrolig store Godhed han viste mig, da han i Aaret 1853 medens jeg laa døende, opgav at helligholde sin Fødselsdag paa vanlig Viis. Deres velsignede Paulli meddelte mig, at da han, som sædvanlig, Dagen iforveien var kommet til Deres Fader for at indbyde ham til Dagen efter, til Familiefesten, denne da havde svaret: „nei, min kjære Paulli, vi holde ingen Fest i Morgen, naar hun ligger døende.“ Jeg glemmer aldrig min Taknemmelighed og min Glæde over, at han virkelig havde et saadant Hjertelag for mig. Ak, saa ofte yttre Menneskene at man er dem kjær, men hvor sjældent staae disse Udtalelser deres Prøve i det givne Øieblik. Som sagt, af Alt hvad min Tanke kan dvæle ved af stolte Minder, er sandelig dette Træk af ham den Herlige, det som har fyldt mig med størst Glæde. Alle disse Minder om ham bleve atter saa levende hos mig ved at læse dette sidste Bind Prædikener, hvori hans varme, eiendommelige skønne Personlighed, lyser ud af hver Tanke, hver Linie. Gud glæde ham i sit Paradiis. . . .

I Haab om, at De og Deres Børn have det godt forbliver jeg

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

509. *Fra H. Martensen.*

Kjøbenhavn 10 April 1875.

Kjære velsignede Veninde!

Jeg har virkelig havt Skrupler, fordi jeg optagen af mangehaande Forretninger i længere Tid ikke er kommen til at skrive til Dem. Og nu da jeg havde lagt Papiret tilrette for endelig at gjøre Alvor deraf, kom min Kone ned til mig og meddelte mig Deres sidste Brev. Hvor beklage vi dog, at De endnu ikke er befriet fra denne fatale Feber og at De paa denne Reise, der var bestemt til Vederqvælgelse, har maattet lide, stride og taale saa Meget og at der endnu er ikke Lidet, som maa strides. . . .

Lad mig ikke glemme at takke Dem for den skønne Julegave, Peters Befrielse, der omsider ankom ganske rigtigt.

En sand Opbyggelse og sjælelig Opløftelse har jeg havt i den stille Uge ved to Gange at høre Matthæuspasjonen af Bach. Nu først veed jeg hvad Kirkemusik er og hvor høit Protestantismen ogsaa i denne Henseende staaer over Katholicismen. Thi selv den ypperste katholske Kirkemusik slaaer idelig over i det Verdslige og minder ofte langt mere om Theatret end Kirken. Men her er den rene Kirkestiil. Det er en Bibellæsning over Lidelseshistorien i Musik, i de reneste til Hjertet talende Toner, opstigende af en christelig Sjæl, der er udrustet med et mægtigt Genie og høi Kunst, som her kun vil tjene det Hellige og være uden al egen Retfærdighed. Menighedens Choraler, der ofte bryde Recitationerne med gamle, lutherske Psalmevers, der endnu bruges i Gudstjenesten, gjøre en gripende Virkning, som da Christus staaer for Pilatus og Menigheden falder ind: „Befal Du dine Veie“, eller ved Christi Død: „Naar sidste Gang jeg strider.“ Sangerne fortjente al Paaskjønnelse og udviste den tilbørlige Underordning under de hellige Ord. Det er meget længe siden jeg har modtaget et Indtryk der paa

eengang var saa stort og saa nyt. Endnu hører jeg af og til, baade ved Dag og ved Nat, uden i mindste Maade at søge det, enkelte Steder deraf der klinge for mit Øre; som Mængdens forfærdelige Raab: „Barrabas“, eller Herrens Ord paa Korset: Eli, Eli o. s. v. Hvorledes forklarer man dog at Sligt pludseligt kan
 5 stige op af sig selv, uden deraf at vi leve et dobbelt Liv, et bevidst og et ubevidst; at i det Ubevidstes Dyb alle vore Indtryk blive gjemte, og derfra, hvor de os selv uafvidende vedblive at føre deres Liv, stundom glimte frem for Dagens Lys og krydse det bevidste Tankeliv. Thi saaledes er det gaaet mig med denne Musik som det ogsaa tilforn er gaaet mig saaledes med andre Ting. Noget heelt Andet
 10 er det jo, naar man selv frivilligt og med Forsæt tilbagekalder det i Erindringen og selv hengiver sig dertil. Jeg haaber at De til næste Aar selv skal høre Matthæuspassionen i den stille Uge. Thi jeg er med Gade bleven enig om, at den kun bør gives i den stille Uge og ikke udenfor denne.

Derimod har det kun været mig til liden Opbyggelse at høre og læse alt det
 15 Vrøvl, der er ført i Anledning af Andersens Statue og 70de Fødselsdag. Man gjør sig dog latterlig, naar man vil opskrue ham til en Storhed der skal hædres med det Høieste. Tillige gjør man sig skyldig i Hykleri; da man selv ikke troer derpaa og hemmelig leer derad og finder, at man dog maa søge at forskaffe det gamle Barn en Fornøielse. Jeg for min Deel har ikke givet en Skilling til denne Statue,
 20 da jeg ikke vil være med til at forfalske Statuens Maalestok for hvad der er Stort og Beundringsværdigt. Andersen selv har udvist en meget naiv Beskedenhed idet han yttrede, at der jo vare Andre, der havde gjort „ligesaa Meget“ som han, og ingen Statue faaet. Han glemte ganske at tale om dem, der have gjort meget mere end han og heller ingen Statue have faaet. —

25 De har ganske Ret, kjære Veninde, naar De mener, at jeg i denne Vinter har været udsat for adskillig Forfølgelse. Den sidste er af den katholske Præst Grønder der for nylig har udgivet en Bog imod mig, som dog uden Tvivl paa Grund af dens Kjedsommelighed ikke faaer mange protestantiske Læsere. Værre end saadanne Angreb er at jeg i den senere Tid har været meget angreben af Tand-
 30 pine. Man bliver ældre. Skjøndt jeg er meget langt fra at være af samme Mening som Heine, der hellere vil have en ond Samvittigheds Lidelser end Tandpine, fordi den sidste Lidelse generer ham langt mere, end den første, vil jeg for min Deel dog bekjende, at jeg hellere vil have litteraire Angreb og Forfølgelser, især naar de ikke ere værre end de omtalte.

35 Og nu, dyrebare Veninde, gid vi kun havde Dem vel ude af dette Skjønhedens Land, hvor Konst-Skjønheden med Fuldendthedens Mærke tillige bærer Forgangenhedens; dette Hæslighedens Land, der paa eengang er opfyldt af legemligt og aandeligt Utøi; dette papistiske Land med de colosale Carricaturer af det Helligste. Dog ønsker jeg, at De forinden De kommer ud af Italien endnu
 40 maa faae Mere at see af Skjønheden, især Naturskjønheden den altid levende, der nu atter vil forynge sig i Vaaren; fremfor Alt, at De endnu i Italien maa opleve Tilstande af virkeligt Velvære. Thi da vil ogsaa fra Deres eget Indre en gunstigere Belysning udskinne over Meget, selv over Meget af det Hæslige.

Herren føre Dem og de kjære Døtre lykkelige tilbage til Hjemmet og den
 45 danske Bøg. Maatte vi snart høre gode Efterretninger om Deres Befindende. Krieger er altid saa venlig at give os Meddelelse. Min Kone skriver selv. Guds Fred og Velsignelse! Deres hjerteligt hengivne

H. Martensen.

510. *Fra P. Heise.*

Søndag d. 18 April 1875.

Kjære Fru Heiberg!

Jeg har i de senere Dage stadig skullet skrive til Dem, men er ligesaa stadig blevet forhindret deri af forskjellige Aarsager. Det var om hint Stykke i „Fædrelandet“, jeg skulle sige et Par Ord. Jeg gav Ploug det Tilsendte med de af Krieger meddelte Bemærkninger fra Deres Brev, f. Ex. med Hensyn til Slutningen om Hunden. Men netop denne Slutning var Ploug bange for, da den forekom ham saa stærkt saarende. I det Hele taget vilde han nødvendig ind paa en ny Polemik om den Høedtske Affaire. For at animere hans Interesse meddelte jeg ham da under Tausheds Løfte, og i saa Henseende er han naturligvis ganske paalidelig —, at det kom fra Dem. Han vilde da gjerne beholde det, naar han maatte faae Lov til at redigere det paa sin Maade, saameget mere som selve Spørgsmaalet forekom ham fuldt berettiget. Jeg tænkte først paa, om jeg skulde tage det tilbage og altsaa opgive det, men saa syntes jeg dog, at det var Synd, om ikke hint for Vedkommende ubehagelige Spørgsmaal skulde komme frem, og lod saa Sagen gaae sin Gang. Nu troer jeg alligevel, at det er godt, at det er gaaet saaledes. Maaskee er det just bedst, at det lumske Spørgsmaal er fremkommet saa ganske roligt og tørt, rigtignok uden Noget af det, som „kommer Folk til at lee“, men som det stod i „Fædrelandet“ var der dog et betydeligt Kvantum Ondskab skjult i selve Forespørgselen. Der var En, der forleden spurgte mig, om jeg havde læst „det ondskabsfulde Spørgsmaal til Brandes, og hvad mon han vil svare paa det?“ . . .

Paa vore Morgentoure møde vi jevnlig Krieger, han sagde sidst, at han troede, De havde det noget bedre i Sorrent; gid det var saa vel! Men De bliver vist først helt rask, naar De er kommet hjem til Danmark og er flyttet ind paa Kongens Nytorv No. 5. Fra Ville skal jeg hilse mange Gange og takke Dem 1794 Gange for Deres sidste Brev og for Alt, hvad der stod deri. Vi sende vore bedste Ønsker for at De maa have det saa godt som mulig! Levvel! Deres hengivne

P. Heise.

511. *Til G. Berner.*

Den 19 April 75. 30

Kjære Justitsraad Berner!

. . . At Linde ønskede Deres Fraværelse mærkede jeg jo til min Forundring allerede inden jeg forlod Kjøbenhavn; det var tydeligt at han brændte af Begjærlighed efter at spille første Violin, i det broget sammensatte Orchester af rene og urene Dyr, som man kalder Kunstens Tempel. Mon han nu er bleven mæt af at svinge Buen, eller mon han er bleven end mere begjærlig efter Solospillet? Jeg frygter at det Sidste er Tilfældet, og at han ikke spiller ganske ærlig Spil ligeover for Dem. Og nu denne Høedt, der gjør Dem Visite, for at sondere Situationen; hvad mon han bærer i sit Skjold? Staar han endnu paa Serlines Standpunkt og siger „jeg vil, nej jeg vil ikke“; det forundrede mig hvad De skrev, thi jeg troede Sagen længst afgjort med Dem og Vedkommende, at Theatret havde i ham den tilkommende Sceneinstructeur; dog det er jo muligt at der sigtes til et høiere Maal, og at Visitten gjaldt at erfare om De var vidende eller uvidende herom, dog Alt dette er kun mine Ideer. Men da han har dovent i 20 Aar, saa var det

jo unegtelig paa Tiden at han bestilte Noget. Har De betænkt hvad De vil gjøre ifald man ved Saisonens Slutning skulde falde paa at sige til Dem „Høedt æsthetisk Directeur, De, det daglige Arbejde og Økonomien“? Som sagt, jeg har ikke dette fra nogensomhelst Kilde, kun gjennem en Fornemmelse, som jo kan være
5 fejlagtig; men jeg troer vist at der arbejdes travlt i Stilhed. . . .

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

512. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

[25. April 1875].

Inat drømte jeg, at et spand med små hæster, vævre, fine, i glimrende sæletøj,
10 og foran dette ænnu ét, og bestandig et til, og i en fin liden triumfator-vogn en vogn-styrer, som egentlig var en pige, så dejlig, så mild — altid fulgte æfter mig og vilde have mig op; men jeg havde så meget at gøre med en fortrædelig historie, at jeg aldrig kom til; men spandet fulgte mig, og styreren inbød mig, bestandig tålmodig, sød. „Aha,“ tænkte jeg, da jeg vågnede, „det har været fru Hejbergs.“
15 Nu vil hun høre fra os! Imorgen, mandag, rejser vi over Ancona, Ravenna, Venezia. Bergliot og jeg har været syge. Nu alt vel. Tak for sæddelen og alt godt!

B. B.

513. *Fra L. Hasselriis.*

Rom den 30 April 1875.

Indlagt har jeg den Fornøielse at tilsende Dem Fru Heiberg nogle Fotogra-
20 phier efter mit Udkast til H. C. Andersens Monument. De skjenkede det saamegen Interesse, da det ikke var længere fremskredet end at det kun kunne udtrykke Tanken, saa det nu, da det tillige har faaet noget Form, er mig dobbelt kjært at tilsende Dem det, og at kunne tilføie at det for Størstedelen er udført med den Modellerpind, De forærede mig til Jul og „som der er lyst Velsignelse over til de
25 nye Værker“. — En rigtig Kunstkjender vil ogsaa strax ane noget saadant. — Vilde nu Folk hjemme, sé paa det med ligesaa venligsindede Øine, som de have her, vilde jeg mulig kunne gjøre mig Forhaabninger, iserdeleshed da Vilhelm Bissens Overslag over Udgifterne ved støbning i Bronze viser at det vil kunne konkurrere uden at overstige den Sum Komiteen haaber at komme til at disponere over.
30 Vel vil jo nok min Fortjeneste i Penge, kun blive meget ringe, men jeg motte saa søge at faa desmere i Glæde og Ære. Jeg vedlægger tillige nogle Photographier efter mindre Arbejder, som jeg beder Dem venligst modtage. Den lille Dreng med Druerne har jeg endnu ikke faaet fotograferet; naar jeg faar det, skal jeg nok sende det. De hjalp mig saa godt, til selv — og til at lade Drengen faa det rette
35 Syn paa hvad det kom an paa, saa De Fru Heiberg har stor Part i den Fornøielse jeg har af ham. Derfor bringer jeg Dem hjertelig Tak.

Enhver Meddelelse fra Salerno og Sorent som Deres Døttre i deres friske og venlige Breve have sendt her til Rom, have været Mollerup og mig hjertelig kjærkomne, men dog særlig dyrebare have de været os, naar de bragte Med-
40 delelse om at De kjære Fru Heiberg følte Dem raskere og sterkere, og lad mig sluttelig udtale som mit inderligste Ønske, at saadanne Meddelelser i mange Aar maa kunne sendes fra Syden til Norden, og hjemmefra herved til de mange som

med den inderligste Taknemmelighed føle hvor uendelig megen Tak de skyldte Fru Heiberg.

Med venligste Hilsener til Deres Døttre, forbliver jeg altid med udmærket Høiagtelse

Deres hengivne

L. Hasselriis. 5

514. Til L. Hasselriis.

Sorrento d: 6 Mai 1875.

Kjære Hr. Hasselriis!

For et Par Dage siden modtog jeg Deres elskværdige Brev, og igaar Photographierne. For begge Deele er jeg Dem meget forbunden, og det har i høi Grad interesseret mig at see Deres skønne Composition af Andersens Statue. De smaa 10 Geniers Grupperinger ere høist yndige og livlige i Form og Bevægelse. Andersens Figur og Holdning er ogsaa ligt. Hovedet maa vel have lidt mere Portraitlighed; en face og fra begge Sider tager Groupen sig fortræffelig ud. Bagfra synes mig at den staaer noget monotont. Den lange Ryg og de to Arme, som sees eens fra Skulder til Alboen, giver Rygpartiet — synes mig — noget Tørt og Fattigt. An- 15 dersens bruger saa meget at gaae med et af de uldne Tørklæder, som Herrerne ofte vikle om Halsen, lod det sig iikke gjøre, at et saadant hang let og løst foran, og en af Enderne kastet let over den ene Skulder ned af Rygen, og derved skjulte den ene Arm og brød den lange Rygflade? Ja, tag mig ikke dette Forslag ilde op, som maaskee aldeles ikke kan bruges, men husk paa, at det kommer af, at jeg 20 virkelig finder den hele Idee saa skøn, at jeg ikke kan holde den lille Indvendning tilbage.

Mine Tre og jeg tale ofte om Dem, og have tidt savnet Deres Humeur og Evne til at bringe Liv tilveie. Men De har jo den Feil, at De heel og holden er Romer, saa der ikke er megen Udsigt til, at vore smaa gemytlige Aftener ville kunne 25 gjentage sig, ikke i Rom hvor vi ikke er, og ikke i Kjøbenhavn hvor De ikke er; det er altsaa Erindringen der maa paatage sig at bevare og vedligeholde hvad vi Alle have glædet os ved. Engang maa De vel vende tilbage til Fædrelandet, husk da paa, at det vil være os Alle en Glæde at sige Dem et hjerteligt Goddag.

Deres hengivne

30

Johanne Luise Heiberg.

515. Til Karoline Bjørnson.

Kjøbenhavn d. 20 Juni 1875.

Min kjære trofaste Fru Bjørnson!

For nogle Dage siden mindedes jeg atter om Deres udholdende Godhed imod mig, idet jeg modtog en Deel af det Papiir, hvormed De flere Gange har stillet 35 mine Smerter i Rom. Tak, min kjære Veninde, fordi Afstanden ikke har bragt mig ud af Deres Erindring! Nu sidder jeg endelig her i Hjemmet, og blandt de lyse Minder fra Reisen, staaer Deres og Bjørnsons Godhed imod mig i første Række. Hvorledes mon I nu Alle have det? Den eiendommelige store Digternatur? Hans eiendommelige begavede Hustru? Min unge Ven Bjørn og de tre Smaa? Jeg sav- 40 ner dem Alle og vilde ønske, at den unge Bjørn her, som i Rom, jevnlig stak Hovedet ind af Døren med en Hilsen fra Moder og Fader. Mine tre uartige Piger som Bjørn kaldte dem, savner ham sandelig ogsaa, og tale ofte om ham og deres Samliv med ham. Hils ham hjertelig fra os Alle.

Min Feber udeblev da virkelig fremdeles, jeg blev saa kry, at jeg tog hjemad over Paris, hvor vi opholdt os 5 Dage, uden at dette Vovestykke fortrød mig. Nu er jeg da atter hjemme, det vil sige i Heises Hjem Kongens Nytorv No 5.

Det er forunderligt at komme hjem efter saa lang en Fraværelse. Det Første, som mødte mig i Hjemmet, var Forundring over, at Himmelen var saa lav, og laa ligesom paa Tagene i Modsætning til den høie italienske Himmel. Men glad er jeg dog over at være kommet hjem, endskjøndt Blæsten, som sædvanlig, suser En om Ørene, og Regnen fire Gange om Dagen sender sin Velsignelse ned over Hovederne. Bolig har jeg fæstet i Taarnbygningen i Gothersgadens Forlængelse. Mon jeg der nogensinde skal sige Goddag til mine norske Venner?

Siig til Bjørnson, at jeg nok vidste, at hans „Fallit“ havde gjort Lykke her, men ikke, i hvilken Grad Stykket havde grebet unge og gamle, og idelig er Gjenstand [for] Samtale, Betragtninger og Ros. Tak ham tillige, fordi han drømte saa smukt om mig, og sendte mig Drømmen. Maaskee kan denne Drøm med en eller anden lille Forandring tilsidst gaae i Opfyldelse.

Holm-Hansen er meget glad for det Brev og de Udtalelser, han modtog fra Bjørnson om hans lille Bog. Nu har han skrevet et stort Skuespil, der alt er antaget og oplæst af Personalet, som lader til at være tilfreds hermed. Jeg kjender det endnu ikke. Han har faaet Lov til selv at sætte det i Scene. Endnu har Berner ingen Sceneinstructeur, og det lader til at Skuespillerne vil finde sig i at faae Holm-Hansen, af Frygt for at faae Molbeck. „Den Enes Død, den Andens Brød“. Imidlertid har Holm-Hansen sagt til mig, at han ikke agter at modtage denne Stilling, da den reent vilde afbryde hans Forfattervirksomhed. Theatrets Stilling herhjemme skildres som fortvivlet, og ubegribeligt er det, at Berner atter vil træde til uagtet alle de Hug og Spark, hvormed han bliver hilset fra alle Kanter, og ikke mindst fra det troløse Personale, der nu helst vil beholde Linde til Bestyrer, det vil sige, helst ingen Bestyrer vil have, men styre selv, indtil alle Hestene bides i Krybben og æder hinanden op med Hud og Haar, saa kun Halerne blive tilbage. Hvad Høedt angaaer faaer jeg Ret, han har betænkt sig paa alle Tilbud, men tilsidst sagt nei til dem alle. Som sædvanlig vil han helst vedblive at være en Høne, der kagler uden nogensinde at lægge et spiseligt Æg. Berner begynder altsaa næste Saison uden en Skilling i Kassen, uden Sceneinstructeur, med et dødstræt Personale ovenpaa de voldsomme Anstrængelser fra i Vinter, og ligeledes dødstrætte Theater-Malere der kræve Hvile i Sommer istædet for at arbejde videre til næste Saison. En Presse, der alt glæder sig til Angreb i Modsætning til ifjor, en Theaterchef og en Minister, der kun beholder ham fordi de føle, at kun han atter kan bringe Orden og Theatrets Finantser paa Fode. Ikke sandt, hans Stilling er ikke misundelsesværdig. Den „støvede Sommerfugl“ tager det imidlertid med Ro, vi faae nu see Udfaldet.

Og nu lev vel, mine kjære Venner! Gid Lykke og Held ledsage Dem i det store Foretagende hvor Køer skal malkes, Smør kjærnes, Heste strigles, Sæden slaaes og bringes i Laden. Med varm Interesse vil jeg lytte til enhver Efterretning fra Bjørnson som Storbonde og hans Hustru. At begynde paa noget Nyt er Liv, at have afsluttet og nyde Ro og de saakaldte gode Dage, er en stille blid langsom Død. Enhver maa tage hvad Forsynet sender og see at faae det Bedste ud heraf.

Mange Hilsener fra Børnene og Krieger sendes Dem fra Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

516. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

Aulestad, Gudbrandsdalen 1875, 28de juni.

Kære søde dejlige menneske og frue!

Når jeg i fordums dager så Deres håndskrift, blev jeg så glad; når jeg nu ser den, farer det i mig; ti jeg tænker på det udtærede væsen med de brændende øjne, som menneske-kærlighed og fin pligt-trohed drev til at trælle til siste kraft 5 med brev-skriveri som med annet tilhæng i livet. „Nej, nu har hun fåt et anfald af taknæmmeligheds-følelse igæn!“ tænker jeg omtrænt som vi i Rom talte om: „idag har hun atter sit feber-anfald!“ og jeg er ved at ynke Dem, som jeg ynkede Dem, hværgang jeg hørte om feberen. — Ja, dertil har De bragt det, skrækkelige hensynsfuldhed (Deres titel; ligesom Deres ærværdighed til præsten, højærvær- 10 dighed til provsten, højvelbårenhed til amtmanden, siges: „Deres hensynsfuldhed“ til fru Hejberg) — dertil har De, min sjæl, bragt det, at det giver et ryk af skræk i mig, når jeg ser Deres håndskrift! Forvovne dyd! Bliv i dit tæmpel! Vov dig ikke ud i blæk-smøre og på hvidt! Led os ikke i fristelse!

Altså: jeg skriver Dem et brev, som De ikke behøver at svare på; ti det hand- 15 ler om ingen ting. Kun dette i tirrende fortrolighed: her går ingen dansk vind, men hvær middag en velgørende svalning. Her er ingen hængende halv-grå himmel; men højt under taget. Samme fornæmmelse som De har også jeg havt æfter hvær hjemkomst fra Italien, når jeg stansede i Nordtyskland.

Her er natur-skønt; alligevel er præget tæmmelig alvorligt (skog-åserne 20 lægger mørk farve oventil, og ælve-blinket nede i skog-bunden i dalføret er sparsomt; altså mørkt foroven på bægge sider, mørkt nede i dal-føret under os; ti der er også alt skog, og sælv den lyseste skog er på avstan mørk). Men åserne har melodiske linjer, gårdene i bakke-hældene bortover lyser af vælstan; langt ser man udover og indover, bugtende går det, og stille er det; intet pragt-syn, jævnt, 25 men ikke lidet. Og over os ere en gård-række med kirken i sin midte og under os den dybe ælve-bund, omkring os graner og asp og birk i broget pragt; det lugter gran og furru af hænderne, når vi går i skogen en liden stun, lugter flere timer æfter. Ælv har vi også på siden af min ejendom, og der et dalføre, som hører til det yndigste, jeg i den smag har set. Gården har en frugtbarhed, som 30 gør den til en af de bedste i Norge; ti den er letbrugt, fed, har en mageløs sæter med fiske-vand, og er i alle dele til at leve og dø på. Og begriber jeg ikke, hvorfor jeg så længe har levd i en by! Her er uskyld over mine tanker, fred over mit sind, guds frygt i natur-talen; her er venner, stæmte som jeg, givende klang af samme ønsker for liv og samfun — — Her er godt at være! 35

Før jeg kom hid, var jeg i Berlin. Hele mit syn på det slesvigske spørgsmål og den tysk-nordiske fremtid fik jeg her igæn. Man er klar og grej i Berlin. Fortæl Krieger én ting: Danmark har ingen væn i det russiske hof. Den russiske politik skiller Danmark og Preussen, alt den formår. Man har på det klareste overbevist mig derom. Der blev sagt mig sådant som: „skaf os fuld sikker- 40 hed for, at i fall Russerne bryder in over os, så hjælper I os til siste mand, og I skal få se, hvor stor pris vi sætter på den russiske alliance!“ De har rædsel for Russerne, akkurat som jeg havde her i mit hjem! Rædsel, rædsel! De hånedet danske diplomati, som før trodde på Frankrige og nu på Rusland! Dersom Rusland ikke var så ivrig i at holde Tyskland og Norden skilte, så havde man 45 kanske i Berlin mere tro til Rusland overhovedet. Men Rusland ingyder frygt

også forsåvidt. — Jeg tør og vil ingen detaljer give, ti de talte med mig som med den, der har lidt for det syn, jeg lagde fræm, og som var deres eget in i det innerste. De talte såvidt muligt uden omsvøb; men det blev flere gange sagt mig, „at dette er ikke for aviser; det er for de mænd alene, som arbejder for samme 5 fræmtid som vi.“

Jeg fik det mest fortvilede indtryk af slæt dansk diplomatisk ledning. Hån, hån, hån lå over omtalen af bestæmte personligheder. De vover ingenting, de vil ingenting, der findes ikke et initiativ iblant dem!

Man sagde åbent: *dura necessitas* (den tvingende nød) kan få os til at give 10 Als og hele den linje; — men ællers alene dyb tro til eder, at I tænker på os som på brødre og ikke som på røvere; — og at I tænker noget mindre på Fransk-mændene. Er det ikke naturligt?

Også for Slesvigs skyld sad jeg i Berlin og tænkte på et folkeligt ministerium i Danmark. Et sådant er germannisk med folke-germannisk syn; et nation- 15 nalt-liberalt med godsejrlig farve er født romansk fra latin-skolen af, er fransk-sværmende fra moders-mælken af.

Vor konge var eders virkelige væn i Berlin, det sagde man mig overalt. Man trodte på hans ælskovs-erklæringer; men ikke på personlighedens begavelse og konsekvents; man er skarpsynet i Berlin! Jeg kunde sagt Dem en ytring af Bis- 20 marck; men vil vente, til den blir noget ældre.

Jeg har nu åbnet mig adgang for den slesvigske sag til et par af Tysklands indflydelsesrigeste blade; den blev mig tilbudt, og dette er mere æn nogen nordisk mand til dato har opnået; viser derfor, at stæmningen os angående er en annen nu æn før. Man vil noget! Hermed nok!

25 Min gårds besætning (De må jo vide det!) har styreren reduceret til henved 40 malke-kør og 8 hæster; den vil om tre år have 60 malke-kør og 8 à 10 hæster, og dens normale besætning blir, når gården er i fuld drift, 80 malke-kør. En skog har jeg, som hvært tiende år gir 10,000 Spd. kontant, æller 1000 Spd. om året; men som alene er at udtage hvært tiende år. Sæteren vil jeg forvandle til et sa- 30 natorium; men først æfterhånden; den er Gausdals skønneste og bedste, og der kan om to år køres helt fræm, hvor den ligger i en skog (sjældent på sætrene!) ved et fiske-rigt vand, bedækket af holmer. Derop tager jeg okser til fødnung.

Karoline er i disse dager hos Konows. Tænk, den unge Konow, et menneske som [af] moderen blev forlovet med Kristofer Jansons svigerinde, som her kom in i 35 det Grundtvigske syn med tro og livs-glæde og derfor blev så plaget, da hun kom tilbage til sit hjem, der er strængt ortodoks, at hun med sin lyse tro og menneske-glæde tillige tabte sin forstan. Familien har i bedste mening sat hænne i et galehus for der at blive fri for det Grundtvigianske sværmeri, og den forlovede går udenfor og siger: lad mig få hænne ud igæn til min lyse tro på Gud og mænnesker, og hun skal straks blive frisk! „Nej, det er just den, som har gjort hænne 40 syg“, svares der; direktøren har skrevet en hel afhandling, som åbenbart har denne begivenhed til grunlag. Konow giver ikke tabt, forlader ikke gale-husets nærhed. Hvæm sejrer tilsist? En tragedie!

Hils de tre letsindige! Bjørn er nu arbejds-karl; men han er sød! Hils! Lev 45 vel!
Deres B. B.

Nej, jeg kan dog ikke slippe den Konow'ske sag således, fordi om den huskedes for sent og derfor fik for lidet papir. Den har grebet os meget dybt. Sjældnen er vel en ung mand, således som nu den unge Konow, fulgt af så mange, glødende bønner på sin missions-rejse! Først af mor og søskende! Hvor har fru Konow ikke skrevet og trøstet, bønfuldt og rådet; hvormegen finhed og tro har hun ikke udviklet, og hvor rørende, at hun lod sønnen drage op til Throndhjem, til Rotvold, syge-huset, hvori hans forlovede er, og i hvis nærhed han nu lever, fast besluttet på at vente, til han får samtale og får hænne fri. Og så af slægten her i mit hus, Kristofer Jansons, ham og hans hustru (søsteren), så af alle med-troende, den dybe Kristofer Bruun i spidsen. Det er en tragødie med sin kamp oversat i vore dagers varlige form; men ikke mindre dyb og gribende. —

Jeg fik i Østerrig et nyt skuespilstof, som jeg antagelig behandler i vinter, når jeg er færdig med „Kongen“ og mine to fortællinger. Jeg minnes om det ved det, jeg netop har fortalt. — Men skal ikke prøve på at give det igæn, De skal engang læse det. 15

Nu vilde jeg, at De rustede Dem til (i tankerne naturligvis —!) engang at komme herop til os, så vi ræt kunde kæle for Dem. De er jo ikke færdig med visse ting, De skal skrive; De må have Deres nærver i bedre stan! Kanske trænger De også råd over ét og andet, man selv har tabt skønnet på, fordi det ligger alt for nær, — om det er for offentligheden eller ej; om det har den kærne, som sætter spire, eller kun værd for den, som oplevede det; og om formen overalt også er indholdets d. v. s. dettes naturlige gang og klæde. Og jeg står rede, så langt jeg strækker! Jeg mener om min smag, at den er mere af fræmtidens æn de mange kritikeres i samtiden.

Deres væn

Bjørnstjerne B. 25

Hils fru Thoresen hjærteligt.

517. *Fra Julie Sødring.*

d 12 September 1875.

Kjære Fru Heiberg!

Tak for den Interesse, De viser mig; jeg skal aldrig glemme hvad De har været for mig, tro mig, naar jeg siger Dem utaknemmelig er jeg ikke. — 30

Er det rigtig af mig, at gjøre, hvad De foreslog mig, naar min Overbevisning er, at de Svagheder jeg lider af, aldrig saalænge jeg lever, ville fortage sig?

Jeg kan derfor ikke handle anderledes, min Afsked søger jeg, men Eet vil jeg love, skulde mine Kræfter vende tilbage saa kommer jeg atter og skal da optage min Virksomhed med Liv og Sjæl. 35

Jeg kommer snart op til Dem, vær saa ikke misfornøiet med mig. —

Deres hengivne

Julie Sødring.

518. *Fra Karoline og Bjørnstjerne Bjørnson.*

Aulestad i Gausdal
den 15de November 75.

Kjære fru Heiberg!

Uden tal, er de hilsener og gratulationer, som vi idag sender i anledning af den forestaaende fødselsdag! Og inderlig vil jeg ønske, De maatte finde Dem i 40

alle maader frisk og glad; De har mange som ber derom, og bønnen tror jeg, „bærer et stykke fræm.“ —

Jeg har ikke takket Dem før for det inderlige kjære brev, som jeg modtog i sommer; men da Bjørnson havde svaret, da jeg allerede fik det, syntes jeg, at jeg vilde vente. Det vilde inderlig glæde os at faa vide, hvor, og hvordan De bor, og hvorledes I alle lever. Bjørn skrev til Sara forleden; han håber, hun har modtaget det. Her bor vi nu ganske godt, og jeg tror, at vi vil, ogsaa i længden, være glade i at være her.

Bjørnstjerne arbejder godt, luften er mageløs, selv nu, da her er koldt. De kan ikke gøre Dem en forestilling om, hvor dejligt her var i sommer, og uendelige mange gange har vi tænkt og talt om Dem i den anledning. Til sommeren blir sanatoriet færdigt, tænk paa det! Vi var nede hos Konows nylig; da talte vi om, hvor dejligt det skulle være at mødes med Dem igjen, og om det ikke var mueligt at faa se Dem til sommeren. Kjære fru Hejberg, tænk nu paa det i vinter, og glæm os ikke! Jeg vil aldrig glæmme turene til p. Barberini, trods De var saa daarlig der, saa har jeg glemt det nu, da De atter blev frisk! De kan tro, vi blev overrasket og glad ved at høre, De rejste over Paris, at Deres helbred var saavidt i orden. Jeg har en tid været syg, lægen troede, at det var en hjertesygdom, nu er jeg imidlertid saa bra som nogensinde før. Bjørnstjerne er en kæmpe, sjæl og legeme følges ad, det er ikke som med mig, at det ene følger hinkende det andet. Bjørn arbejder og udvikler sig, han har arbejdet navnlig med musikken; men desværre alene. Han haaber jo paa snarlig hjælp. Han fortalte mig, hvad han derom havde skrevet til S. Hvor dejligt det skulde være at faa tale med Dem igjen, jeg længes saa brændende derefter undertiden, og bedrøvet vilde jeg være, om det aldrig skulle ske. Jeg vilde maaske ikke kunne tale om alt, hvad som rører sig hos mig, og hvad jeg gjerne vilde tale om; men bare at tale om det almindeligste med Dem, giver mig dog saa meget at tænke paa, og befrugter min sjæl og mit hjerte.

Jeg vil nu slutte. Hils nu Pigerne alle fra os, fortæl os lidt om dem, lev saa vel og glem os ikke, ikke.

Deres trofaste og hengivne

Karoline Bjørnson.

30

Kære fru Hejberg! Til Karolines lykønskninger et par ord! Hvorledes går det med „memoirerne?“ Sig mig det! Læg mærke til, at tiden blir mer og mer rationel; spar derfor ikke på oplysningerne! — Hvorledes går det med teatret? Hvad i al værdien skal H. P. H. der? Hvad er overhovedet meningen med teatret? Jeg hører Øhlenschläger og Holberg (som gamle mænd!) sidder på vagt foran hælligdommen. Skal ingen komme in i den? Hvor bliver Hejbergs statue af? Hvor Deres? Hvor er Rye [!]? Er der af Hertz ikke engang en büste? Hæller ikke af Hostrup? — Har De set „Fallitten“? Fortæl mig! Men altsammen må De besvare sådan en gang ved lejlighed? — Bjørns musik begynder at antage dimensioner. Han komponerer sågar små stubber, og der er fantasi og skønhed deri. — En af mine glæder ved siden af denne er en hæst, en præmiehingst; vi tumler sammen han og jeg, idet jeg kører den in. Jeg havde tænkt, der var poesi ved en vilter hæst; men jeg havde ikke tænkt mig et sådant billede af manddom.

Jeg skriver på den fortælling, jeg gjorde udkast til i Rom; ænvidere på „kongen“ arbejder jeg nu og da. Men jeg må ud æfter omgang, når en tid er gåt.

— Alt her hjemme i Norge er kedsommeligt; alene folke-højskolen og det liv, som knytter sig til den, har mit hjerte. Christofer Bruuns opbyggelse på skolen hver søndag æftermiddag er værdt hele ugens ophold her.

Fra Borchs havde jeg nylig brev. Samme elendighed. Fra Konows hører vi jævnlig. Der er nu bedre i alle måder. De skulde sét Konow i sit hjem! Der tog 5 han luven fra alle de andre! En orden, en skønsomhed, en sagtomhed, en hensynsfuldhed og bestæmthed, som bar hele huset, hele gården, og gjorde det så muntert ude og så varmt inne. — De skulde gøre Dem en sommer-tur op til Konows og os! Naturligvis: vi kan ikke byde bord og værelse som Konows; men her er den sundeste luft, som findes i Skandinavien under samme bredegrad, og 10 her er vakert! — Hvorledes går det Holm-Hansen? Fortæl mig ænnelig om ham.

Tra-la-la-la! Jeg morer mig ved at republikken står i Frankrige, og at fræmskridtets sag ikke er pint til døde i de andre lande hæller! Jeg kan ænnu opleve, at det blir morsomt at være til! — Jeg læser en mængde her oppe i min ensomhed og læser mig altid fastere i min tro, fra hvilken der skal gå ekko i den ung- 15 dom, som lever samtidig med mig. — Ikke en syg dag har jeg havt, siden jeg kom her, og lyst har jeg vunnet. Ak, om jeg kunde hænte Dem med min vogn (jeg har vogn!) på Lillehammer, jeg skulde love Dem en aparte sommer, dejlige, kære menneske, omsvævet af alve-erindringer og båret af en menneske-forståelse, som jeg ikke har kænt større! 20

Hvad er det at lægge sig ned i et dansk rosenvæng med hovedet i fru Hejsses pluddrerier, hvad er det mod at gynges i fjæld-luften her og drukken af dens styrke at sove som da De var fjorten år og derfor have tanker så stærke, at De kan sprænge klipper med dem? Tag med den mest tålmodige af Deres forlystelsessyge små-fugle, og lad den kviddre i skogene her en sommer. Ja, betænk Dem ikke på 25 dette, æfter en vinter at have drukket tæppe-støv og the, sladder og løgn. Her ærgrer De Dem ikke over, at menneskene er så jammerlig fejge, for De ser dem slæt ikke. Dette er mit tilfælde! Jeg er glad hele dagen. Kun må jeg snart til en stor by; jeg antager Berlin. Men kort! —

Gud være nu med Dem! Og lade Deres vænners bønner blive vælsignelse over 30 Deres vinter, så De atter kan grønnes mod foråret.

Deres væn

Bjørnst. Bjørnson.

519. Til P. Hansen.

d. 23 Nov. 1875.

Tillad mig at bringe Dem min dobbelte Tak, først og fornemmeligst for Deres Trofasthed mod Heibergs Minde, dernæst for Deres Opmærksomhed at sende 35 mig Deres Artikel. Det kan nok være, at Heibergs Vaudeviller maa hvile nogle Aar, for atter at komme friske frem. Hvem der da skal give dem nyt Liv i Fremstillingen, hvem der da skal tage det som Heelhed i sin Haand, vil Tiden vise.

En virkelig Digter er, som De siger, ikke død for bestandig fordi Publicum for en Tid vender sig fra ham; Holberg er, tiltrods for, at man nu gerne vil faae 40 Folk til at tro det modsatte, et Exempel herpaa. Det rette Kjendetegn paa et Genie er, hvor ofte det kan dødes, begraves og opstaae paany. At leve eengang er ikke saa svært endda, men paany at fødes og leve op igjen i Tidernes Løb, det er Sagen, dette bliver kun de faa Udvalgte tildeel. Jeg haaber paa flere Gjendfødelser for Heiberg.

Panoramaet af de 50 år, passerede forbi mig ved at læse Deres Anmeldelse, Farverne forekom mig ikke afblegede, det stod der Alt endnu friskt og nærværende, men rimeligviis — og naturligt er det jo ogsaa — at jeg er den Eneste for hvem dette gjelder.

5 Endnu engang Tak fordi De huskede, at af alle Læsere, maatte den inderligste være

Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg.

Til Hr. Candidat P. Hansen.

520. Til Emil Poulsen.

d. 7 Decbr. 1875.

10 Kjære Hr Poulsen!

Da jeg første Gang saae Dem spille i „Erasmus“, fik jeg Taarerne i Øinene. Jeg blev rørt ved engang igjen i Theatret at see en beaandet Skuespiller, og siden hiin Aften har mit Haab for Theatrets Fremtid været knyttet til Dem, og derfor ligger enhver af Deres Fremstillinger mig saa meget paa Hjerte; de mindre gode 15 ere mig en virkelig Sorg, de udmærkede mig en stor Glæde. En saadan Glæde havde jeg i Aftes. Som det gik mig hiin Aften da De fremkaldte mine Taarer, saaledes ogsaa i Aftes i Deres sidste Scene. Det var ikke det rørende i Situationen der greb mig, men det var Skjønheden i Deres Spil der bragte Taarerne i mine Øine. Paa Dem, og maaskee, Wiehe nær, fandt jeg de øvrige Spillende 20 forfærdelige. Stakkels Holm-Hansen vil formodenlig ikke faae synderlig Glæde af dette hans Arbeide, og det vil hurtig blive glemmt, men for mig vil det staae uforglemmelig paa Grund af Deres Udførelse af Ivans Rolle.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

25 521. Til Bjørnstjerne Bjørnson.

Kjøbenhavn d: 13 Dec. 1875.

Kjære Bjørnson!

Jeg maa strax i Dag, efter at have seet Deres „Fallit“ i Aftes, skrive Dem til, hvad jeg alt for længe siden burde have gjort, uden at jeg derfor fortjener Øgenavnet, Deres „Hensynsfuldhed“. Nu vel! Jeg saae altsaa Deres Stykke i Aftes; 30 det blev spillet for fuldt Huus, og optaget af Publikum med et varmt Bifald. Naar jeg tager Hensyn til, hvorledes de fleste Stykker i denne Saison udføres af det fattige, lidt dumme, meget hovmodige Personale, da har De vel i det Hele Grund til at være tilfreds, og takke for naadig Behandling. Frøken Wiehe kom ikke til at spille Valborg, hun traadte selv, efter fleres Raad tilbage efter at hun 35 havde prøvet et Par Gange. E. Poulsen spiller nu Advokaten, og herved har ganske vist Stykket vundet betydelig — i Fjor saa jeg det ikke, veed De — men saa høit som Aand staaer over Dumhed, stod Poulsen vist over J. Wiehe. Poulsen mindede virkelig ikke saa lidt om vor afdøde Ven. Den langsomme Tale, Gang og hele Holdning gjorde, at man maatte tænke paa D — — ker. Jeg havde skaffet 40 ham en Photographie af D. og fortalt ham et og andet Træk af ham, og dette har virkelig slaaet ned i Poulsen til Held for hans Fremstilling. Hele Huset græd, og jeg med, ikke af „Hensynsfuldhed“, men fordi jeg ikke kunde andet. Et stort Talent røber dette Stykke i dramatisk Henseende, og et stort Publikum har det

vundet, og dog siger jeg nu skriftlig, som tidligere mundtlig til Dem, ikke for mange af den Slags, hvor Virkeligheden tages til Indtægt af et Publikum, der snart ikke længere formaaer at følge en Digter, naar han vover at hæve sig op til det, som de ikke selv have erfaret eller have mindste Anelse om. Tænk paa „Kongen og hans Elskerinde“! Tænk paa Fortællingen, som begyndte saa frisk og yndig. 5

Jeg seer Dem i Tankerne fare afsted paa Hingsten, seer Dem, efter lille Bjørns Fortælling, kjøre i flyvende Fart henad Sneen i Kane, følende Dem stolt, som en Konge, omgivet af den store deilige Natur. Ja, visselig har De Ret, at dette er noget andet end Theepassiar og Tæppestøv; det Sidste maa De have tænkt paa ved en Inspiration, thi som det støver i et saadant nyt Huus, som jeg er flyttet ind i, 10 nei, det er utroligt. Efter at jeg nu i to Maaneder har været i et Slags Helvede, kjæmpende med slætte Kakkellovne, Dørre og Vinduer, der slaa sig, saa man hverken kan faae dem op eller i. Kjæmpet med Snedkere, Sadelmagere, Gasmænd, Murere, Smedde, Malere etc. etc. begynde vi nu at faae det hyggeligt. Vi bo i en Taarnbygning ved Sortedamssøen, den samme, hvor De og min kjære Fru Bjørn- 15 son engang bode ved hernede. Prægtige store Bygninger, med høie spidse Taarne paa, ere nu byggede her omkring, især i Maaneskin, see de heel pragtfulde og romantiske ud. I min Arbejdsstue har jeg to Balconer ud til Søen, der i disse Dage, da Søen er frossen og myldrende fulde af Skøiteløbere, tager sig heel prægtig ud. Om Aftenen løber de med Fakler i Hænderne og alle de smaa Boder, der ere op- 20 reiste med Forfriskninger til de Løbendes Brug, tage sig maleriske ud med deres mange Farver, der pryde Indgangene. Naar Solen gaaer ned om Eftermiddagen og Vintertaagerne blander sig med det rødlig Skjær, da tage Skøiteløberne sig ud, som Aander, der flyve afsted, saa at det Hele bliver ganske mystisk. Da staaer jeg bag min Rude og seer paa alt dette og tænker: hvem der var 16 Aar og 25 kunde blande sig med dette Aandechor i flyvende Fart hen ad Isens Overflade. Hør! Medens jeg sidder her og skriver til mine Venner, lyder et rungende Hurra dernede fra den bølgende Mængde. De seer saaledes, to Betingelser for en Bolig har jeg faaet opfyldt. Ingen Gjenboere hvis forskende Øie lurer paa enhver Bevægelse, og et stort Stykke Himmel at see op imod. Skyernes Bevægelse om Da- 30 gen og Stjernernes Skue, naar Mørket breder sig over den stakkels Jord og de stakkels Mennesker med alle deres Ønsker, Forhaabninger og spildte Drømme. Naar nu mine fjerne Venner imellem, oppe i det høie Nord, betragter alle disse glimrende Kloder, saa tænk imellem paa den fjerne Veninde, der ofte om Aftenen staaer med Panden paa Ruden betragtede disse samme Kloder for at drikke Ro 35 og Fred af disse uendelige Verdener, der styres af en Magt vi ikke formaa at fatte.

Tak for Indbydelsen til de deilige Fjelde og den reene Luft! Naar Hotellet deroppe bliver færdigt, maa De fortælle os Betingelserne for at kunne bo der. Der blev et Skrig af de Tre ved Deres Tale om, at een af dem, „den Taalmodigste“ skulde følge op med, og en Kamp paa Liv og Død opstod imellem 40 dem, idet enhver af dem forsikkrede, at hun var den Taalmodigste. Min lille fine Sarah er ret rask og flink i Vinter. Anna gaaer op med Hud og Haar i Musikken i hvilken hun har faaet den dygtigste Lærer, vi har hernede, og Lelia hopper quidrende om, glad som en Fugl i Skoven og snedig som en lille Kat, der forstaaer at sætte sine Ønsker igjennem med en Udholdenhed, der søger sin Lige. 45

Fra Holm-Hansen har jeg mange Hilsener til Dem. Stakkel, hans store historiske Skuespil er ikke trængt igjennem. I Theatret er der vel blevet klappet uden

Modsigelse, men Kritikken har været haard og stræng. Han har selv sat det iscene, og paa dette Punkt ere Alle enige i, at det er gjort godt og med ualmindeligt Talent. Der tales jo en Deel om at gjøre ham til Sceneinstructeur, men deels gruer han for daglig at færdes i dette Kaos af Vrøvl, og deels arbejder vel ogsaa Andre 5 derimod. De spørger hvad „Meningen“ er med Theatret? Dette Spørgsmaal besvares vel bedst med, at der aldeles ingen Mening er med det Hele, og heller ikke tænkes paa at bringe nogen Mening ind deri. Tilstanden ved Theatret er for Øieblikket utrolig holdningsløs. Berner ved De vel har trukket sig tilbage og har nu blot med Pengene at gjøre, men da der slet ingen Penge ere, saa er hans Beskjæftigelse næsten Nul. Personalet begynder stærkt at hyle, især da Theatret i 10 den sidste Tid ofte er daarlig besat, det Eeneste de kan forstaae da dette gaar ud over deres Pung. Man ønsker saa smaat Berner tilbage, istædet for Bløddyret Linde og den sløve halvlatterlige H. P. Holst, men hvad Enden bliver veed endnu Ingen. Den nye Theaterbygning viser sig meer og mere at være Kluderi fra 15 først til sidst. Der bygges om og atter om for at det ikke skal falde ned over Hovedet paa Alle og Kludernet koster utrolige Penge der maa laanes, snart hist, snart her, uden at man indseer hvoraf denne Gjæld skal betales. En forunderlig Begivenhed har viist sig i den sidste Tid, som jeg overtroiske Menneske ikke kan faae ud af Tankerne. Det har nemmelig viist sig, at der høit oppe paa Theater- 20 loftet har skjult sig en stor Ugle, dens Skrig høres af og til under Forestillingerne, ja den er endogsaa, under Forestillingerne fløiet skrigende over Scenen, men tiltrods for al Umage har det hidtil ikke været muligt at fange den. Den skjuler sig høit oppe mellem Tæpperne og Kludene og vil ikke lade sig fordrive. Er det ikke besynderligt?

25 De spørger hvorledes det gaaer med Memoirerne? Langsomt, meget langsomt, men jeg er jo ogsaa først nylig kommet til Ro. Opgivet er det ikke.

Og nu vilde jeg ønske, at min kjære Fru Bjørnson og De havde haft en fortryllet Kikkert hvormed De kunde have seet mig ind i Hjertet da jeg læste Deres to kjære elskværdige Breve i Anledning af min Fødselsdag. Tak for al det Ven- 30 skab som lyste ud af Deres Ord, og vær vis paa, at d: 22 November i Rom ifjor, minnedes med Taknemmelighed af mig i Aar. Den lille Stue i Rom, den Aandfulde Verts, den kjærlige Vertindes Godhed imod mig syge Stakkell, kan og skal aldrig glemmes. Nu lader det jo virkelig til, at jeg har forvundet al Sygelighed, for det Første. Nu gjælder det altsaa at bruge sine Kræfter før de atter forsvinde.

35 De troer ikke hvor bedrøvet jeg blev da lille Bjørn skrev, at min kjærlige, flinke, hjertensgode, begavede Veninde var syg, og at jeg Intet kunde være for hende, der var saameget for mig i min ynkelige Tilstand i Italien. Gudske lov at det nu er bedre! Mine Tanker dvæler ofte hos Eder og ønsker Eder al det Gode, som kommer fra Gud i Himmelen. Ofte glæder vi os over et formeentlig Gode, 40 som kommer fra en anden Kant, og vi vogner for seent til Erkendelse, at dette Gode var sendt os af onde Magter. Gid vi da Alle maa forstaae at glæde os, ved det som er Glæden værd.

Mine tre Spurveunger sender Alle de hjerteligste Hilsener til Store og Smaa paa Aulstad i Gausdalen, og Alle ønske engang igjen at kunne samles omkring 45 Eders Bord omkring Kaminilden i fortrolig Samtale. Eders hengivne

Johanne Luise Heiberg.

Glædelig Juul til Alle!

522. *Til C. A. F. Strunk.*

d. 1 Januar 1876.

Fra mine tre Døttre har jeg de hjerteligste Taksigelser til Dem for „Trine Rahrs“ Billede, og fra mig for Deres venlige Betænksomhed. Deres forbundne
Johanne Luise Heiberg.

523. *Fra J. C. Jacobsen.*

Carlsberg 9 Januar 1876. 5

Fru Etatsraadinde Heiberg.

[Sender anonymt et Pengebidrag til et ikke angivet Formaal].

Endvidere vil jeg bede Dem — hvad jeg vistnok glemte idag — ikke at omtale den projecterede Oprettelse af et videnskabeligt Institut, da Planen dertil først om nogen Tid vil kunne forelægges Videnskabernes Selskab. 10

Med sand Høiagtelse Deres

J. C. Jacobsen.

524. *Til D. G. Monrad.*

d: 16 Febr 1876.

Vilde Deres Høiærværdig[hed] vel finde det ubeskedent, vigtigt, om jeg ikke længer kan tilbageholde, hvad jeg alt flere Gange har følt Trang til, nemlig at 15 takke Dem for den Opbyggelse, jeg har haft af Deres udgivne Prædikener, af Bogen „Fra Bønnens Verden“, og nu sidst af det fortrinlige Svar i „Fædrelandet“ til Prof: Steen.

Det er besynderligt, at der gives Mennesker, begavede i flere Retninger, men som aldeles mangle Organ til at sætte sig i nogensomhelst Forbindelse med, eller 20 Forhold til og Paavirkning af de høiere Magter. Hvad skal man dog tro om slige Mennesker? Er det dog ikke forunderligt, at ingen Stemning, ingen Begivenhed i deres Liv har lært dem det Usynlige at kjende? at de aldrig ere blevne grebne af en Stemning, en Opløftelse som tvang dem til at sige: dette har jeg ikke af mig selv, men af noget, der ikke hører denne Verden til, og som min Klygt staaer 25 stille ligeover for. Ofte har jeg tænkt, hvorledes udholde slige Mennesker Livet hernede uden at fortvivle. Dog seer man idelig at slige Mennesker findes og synes at befinde sig ret vel i deres indbildte Fornuftrige. Er de Stakler af Naturen blindfødte?

Mangle de af Naturen Organet, eller er det lutter Hovmod, der gjør, at de 30 ikke trænge til andet Holdepunkt end deres eget Jeg.

Hvor herligt, at der sidder en Mand som Biskop Monrad ude i Landet, der kan og vil hæve sin klare overbevisende Røst til Lærdom og Advarsel — ikke for de blindfødte — men for dem, der kun ere altfor tilbøielige til at see en F: Karl i en saadan ny Apostel, der har Mod til at rive de Gamle ned af deres Pjedestaler. 35 Naturlærdommene bære den Fare i sig, at dem kan alle forstaae; det Overnaturlige forstaaes kun af dem, det har draget ind i sin Kreds.

Giid vi paa mange flere Gebeter havde en Biskop Monrad til at klare Begreberne!

Dog, det Vigtigste er det Vigtigste saa maa det gaae med Resten, som det kan. 40

Skulde jeg i Sommer komme i Nærheden af Deres Bispegaard, da maa De ikke forundres over om jeg tager mig den Frihed at aflægge Dem et Besøg til

Tak for de Timer jeg ifjor Vinter laa i Sengen i Rom, betaget af Klimatfeber, og fandt Trøst, Opmuntring og Glæde ved at læse i Deres Predikener.

Deres, af mange Grunde, hengivne

Johanne Luise Heiberg.

5 525. *Fra D. G. Monrad.*

Nykjøbing p. F. den 17 Feb. 1876.

S. T.

Fru Etatsraadinde J. L. Heiberg.

Deres Brev af Gaars Dato har været mig til megen Glæde. Saadanne Breve holder Modet oppe, naar det i mistrøstige Øieblik forekommer En, at Ens Ord
10 er en Røst i Ørken. Vel veed jeg, at vor bedste Gjerning kun bestaaer i at trække Gardinet op, skyde Skodden til Side, saa Sandheden og Naaden kan straaale ind fra vor Frelser i Sindet; men denne lille Gjerning vilde man dog ogsaa gjerne
gjøre forsvarligt. Særlig glad bliver man naturligviis, naar Ordene finder Gjen-
klang hos en Person, til hvem man staaer i et Skyldnerforhold for megen aande-
15 lig Nydelse og Belæring.

Det vil være os Alle særdeles kjært, om De den kommende Sommer vil udføre Deres Forsæt at besøge Bispegaarden; jeg skal ikke negte mig selv den Nydelse at hilse paa Dem første Gang, jeg kommer til Hovedstaden.

Deres med sand Høiagtelse ærbødigst hengivne og forbundne D. G. Monrad.

20 526. *Til J. Holm Hansen.*

[4.—5. Marts 1876].

Kære Holm Hansen!

Det var mig ret en Glæde at modtage Deres Brev. Jeg begyndte allerede at blive bange for, at De mulig et eller andet Sted kunde ligge syg, siden jeg ikke hørte fra Dem. Hvad De fortæller om Henrik Ibsen, interesserer mig paa samme
25 Tid, som det unægtelig bedrøver mig. Har jeg ikke nok frygtet for, at Bjørnson vilde faa Ret i, hvad han udtalte allerede i Fjor: „Herefter vil Ibsen skrive som en Rasende.“ Han er altsaa nu tabt for Kristendommen.

Drachmann løber da af med det Ankerske Legat. Des værre ligger det jo i Tiden, at man ikke tør sige til visse Forfattere: Jer vil vi ikke understøtte, om
30 ogsaa Jeres Talent var ti Gange større, da I med dette gør mere Skade end Gavn. I disse Dage fortælles det for vist, at Høedt paa det mest afgørende har sagt Nej til at blive Theaterdirektør. Jeg kan undertiden ikke lade være at spørge: Hvortil egentlig al denne Kaglen uden nogen Sinde at lægge et ordentligt Æg? Forøvrigt synes Forholdene ved Teateret at skulle blive fremdeles, som de er: Berner have
35 med Pengene at gøre — dog med udvidet Raadighed ogsaa i andre Retninger. Linde gøres der stadigt Nar af i „Punsch“. Og da ogsaa af Høedt. De kongelige Ansættelser, som Kultusministeren har foreslaaet, faldt igennem i Tinget. Fra Krieger skal jeg hilse Dem. Han har nu siddet tre Uger i Mulm og Mørke paa Grund af en alvorlig Øjenbetændelse. Jeg savner denne trofaste, uegennyttige Ven
40 paa mer end én Maade. Det er jo ellers tit nærmest ham, der sætter mig i Berøring med, hvad der foregaar ude i Verden. Saa tilbagetrukken lever jeg.

Deres Stykke er ikke opført i lang Tid paa Grund af Vilhelm Wiehes stadige Tilbagefald af Næseblod. Nu, da han dog spiller en enkelt Gang, er han saa

svækket, at ingen ved om Morgenen, om man tør gøre Regning paa ham om Aftenen. Forleden var det Rosenkilde, der blev syg, saa Forestillingen maatte afbrydes. Jeg vilde i denne Tid nødigt være hans Hustru. De véd, hvorledes han er, naar han fejler noget.

Det franske Stykke „Giboyer's Søn“ har gjort megen Lykke. Mig forekommer 5 det at være et modbydeligt, umoralsk Arbejde. Hovedpersonen, en ren Tugthuskandidat, skal man ikke alene taale, Forfatteren forlanger endogsaa, man skal fælde Taarer over ham. Dette var da ogsaa en Del af Publikum saa artig at gøre. Jeg oprøres ved at se denne falske Moral trænge sig ind paa vor Scene.

Dog nu maa jeg nok ende. Jeg sidder her i den sildige Nat og skriver til 10 Dem. I Dag har Vandet ude i Sundet fortalt Isen, at dens Tid er forbi. Solen har straalet ind ad mine Vinduer. Nu gør Maanen det. Det er næsten Synd at gaa i Seng. Men Klokkeren er mange. Jeg haaber at kunne fortsætte Brevet i Morgen. Godnat!

Søndagen den 5te.

Her sidder jeg paany — og i Solskin. Lad mig nu se, at De nyder i fulde 15 Drag alt det skønne og mærkelige, der omgiver Dem! Fat ikke alt for hurtigt Beslutning om at digte over, hvad De ser eller oplever. Heiberg sagde altid: Emnerne maa først ældes og være gaaede over i Fantasibetragtningen, inden man behandler dem digterisk. For Øjeblikket skulde De jo egentlig kun modtage og 20 intet give.

Hils Hasselriis fra os allesammen! Sig ham, at Pigebørnene tit i Tankerne repeterer de glade Timer, de har tilbragt sammen med ham, og at de jævnlig savner den lille Stue med Kaminilden, hvor de saa ofte sad i hyggelige Pavser.

Hils ogsaa Ravnkilde!

Og saa Farvel da, min kære Holm Hansen! Og fremdeles Held og Lykke paa 25 Deres Vej. Thi uagtet De jo nok har maattet døje en Del Kamp og Modgang, har De dog i Grunden haft Lykken med Dem.

Vær forsigtig i det falske Klima!

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 30

527. *Fra J. C. Jacobsen.*

d 5 Marts 1876.

Fru Etatsraadinde Heiberg.

Professor Stein blev meget glad da jeg meddelte ham, at De havde lovet at tage Ryges Buste i Øiesyn og sige ham Deres Mening derom.

Da Busten nu er i alt Væsenligt færdig i Leer, har jeg lovet Stein at komme 35 til ham en af de første Dage forhaabentlig i Selskab med Dem og jeg er derfor saa fri at spørge om det er Dem beleiligt at besøge hans Atelier paa Onsdag d. 8de, f. Ex. Kl. 1¹/₂, da jeg i saa Fald skal komme med min Vogn og afhente Dem til den Tid De bestemmer.

Deres hengivne

J. C. Jacobsen. 40

528. *Til J. C. Jacobsen.*

d. 27 Marts 1876.

Kjære Capitain Jacobsen!

Det var en heel Fornøielse at see Ryges Buste i Dag. Den er ganske forvandlet fra hvad vi først saae; langt skjønnere og imponerende og med en slaaende Lig-

hed, som Ryge staaer for min Phantasie. To fortrinlige Buster af to af Theatrets første Skuespillere har De altsaa overleveret til Efterslægten, og vi bør Alle være Dem taknemmelig herfor.

Tak fordi De svarede mig paa det Spørgsmaal, som laae mig meget paa Hjerte! Gaaer det Dem fremdeles godt? Jeg tænker daglig paa Dem idet jeg haaber det Bedste.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

529. Til Karoline Bjørnson.

Kjøbenhavn d: 15 Mai 1876.

Min kjære Fru Bjørnson!

10 ... [Siden Sønnen Bjørns Brev til Anna Heiberg, hvori han fortalte, at Fru Bjørnson stadig var lidende, har hun i Tankerne stadig besøgt hende paa Fjeldet].

Jeg og Børnene have i Vinter levet roligt og fornøieligt i vor Taarnbygning, hvorfra man i en vid Omkreds kan see Himmelen og Stjernerne, uden at tale om den falske Klode, Maanen. Jeg er meget glad over ikke at have noget med
15 Theatret at gjøre. Hoved Interessen for dette gaaer nu op i at beundre pragtfulde Decorationer og Ballet-Optrin, og midt imellem al denne Stads og Flitter, faaer da Ordene, Sangen Lov til af og til at faa et lille Ord med i Lauget. Ja, hvor kort Tid der hører til at forrykke en heel Anskuelse, der har gjort sig gjældende i et halvt Aarhundrede, naar Aanden træder i Baggrunden og giver Plads for
20 alle Smaa-aandernes Færden og Laden. Dog ville vi haabe, at dette kun er en Overgang til noget Bedre. En Lykke var det for Bjørnsons „Fallit“ at det blev opført ifjor og ikke i Aar, thi paa lidt nær, har E. Poulsen virkelig Ære af dets Iscenesættelse, og det gaaer ogsaa fremdeles for fuldt Huus og sees med usvækket Interesse. Ja, nu er jo Bjørnson en europæisk berømt Forfatter, og det kan
25 jo aldrig skade, og har uægtelig sine Fordele, uagtet jeg syntes, at det havde noget hyggeligt, da vi her i Norden havde alt for os selv, men den Hyggelighed er kostbar og trættende for Genierne.

Der underhandles i denne Tid med Berner om at faae ham tilbage, men ikke i sin tidligere Stilling, men under et optænkt Roderie med Linde og H. P. Holst.
30 Berner skulde som tidligere have alt Arbeidet i Forening med et vidtløftig Arbeide til, nemlig at vrøvle med Linde og Holst om enhver Beslutning, stor eller lille, for at faae deres Samtykke til dens Udførelse. Dette gyser Berner tilbage for, som noget, der vilde være uudholdelig Dag ind og Dag ud. Det er dog imidlertid kommet til det Punkt, at saa godt som Alle af de holdningsløse Skuespillere ønske ham tilbage, paa dem nær, der føle Fordelene ved selv at kunne rode
35 om i Roderiet. Jeg troer det er Alvor, at Berner ikke vil ind i denne Vælling med den blødslyttede, og dog paa sin Maade listige Linde, og den gamle Klud H. P. Holst. Bjørnson maa ikke dømme Theatrets Tilstand efter Bladenes Udtalelser, thi hermed hænger det saaledes sammen. Linde gjør formeligt Cuur til alle Redacteurerne. Han sender Ploug, underhaanden, Stykkerne til Bedømmelse, og udbeder sig hans vise Raad. Naar nu Ploug naadigst roser disse, og tillader deres Opførelse, saa maa jo Bladet „Fædrelandet“ tage dem siden under sine velvillige Vinger. Jeg maatte forleden Aften, da jeg var i Theatret, smile, uagtet jeg havde mere Lyst til at ruske i Linde i de faae Haar han har tilbage paa sit Hoved, ved
40 at see ham gjøre Cuur i Parquettet til den raa hovmodige Erik Bøgh, der plan-

mæssig kjøber sig Billet ved Siden af Theaterchefens Fribillet. Saa sidde dog „Vi Pærer“ sammen og kan udvæxle vore æstetiske Anskuelser om Stykkerne og deres Udførelser. H. P. Holst gaaer idiotisk om, og finder Alt fortræffeligt, dypper af og til sin Pen til Forsvar og Glorie for Theaterchefen, og den hele Virksomhed. Han veed at hans Stilling kun er sikkert, saalænge Roderiet varer. 5
 Kan De huske en Samtale, vi havde i den smalle Glasgang i Sorrent om Høedt som Directeur? Bjørnson sagde, nu bliver det Høedt, som herefter kommer til at staae i Spidsen for det hele Theater. Jeg sagde, ja gid det var saa vel, thi han burde dog engang have sine velfortjente Prygl, men vil De vædde med mig om, at Ministeren kan tilbyde ham hvad som helst, saa vil han svare, maa jeg betænke 10
 mig i otte Dage, og derefter vil den Kujon svare Nei. Saaledes er det ganske rigtigt gaaet, og hermed er Høedt færdig med sin Virksomhed for dette Liv. I 20 Aar har han nu gaaet med Lorgnetten i Øienkrogen, krikle-kraklet til høire og venstre og med Minen paasat, at han og ingen Anden var Manden der kunde rædde det Hele fra Undergangen og føre det op paa Toppunktet af Fortrinlighed. Ende- 15
 lig bliver han tilkaldt, og da vrider han sig som en Orm, og erklærer at han tør ikke. I dette Punkt er han forresten sanddru, han tør virkelig ikke. Punktum.

Jeg veed ikke, om De og Bjørnson veed, at Holm-Hansen i det sidste halve Aar har opholdt sig i Italien? Han var aldeles sønderknust over den hensynsløse 20
 Maade, hvorpaa Kritikken faldt over ham i Anledning af hans dramatiske Skuespil „Keiserfæsten paa Kriml“. Jeg havde derfor nær faldet en af mine rige Venner om Halsen, da jeg talte til denne om den stakkels Holm-Hansens Sindsstemning og denne da svarede „vil De have 1000 Kroner til ham til en Udenlands- 25
 reise, maaskee dette kunde hjælpe paa hans Sind.“ Jeg havde nu den Glæde at sende Holm-Hansen denne uventede Sum, og da gik det sidst i Januar over Stok og Steen til Italien. Han ventes nu hjem til Pintsen, han er henrykt over sin Reise og over alle de Indtryk han har modtaget. Desværre spørger det af og til i ham atter at probere sig som Skuespiller; dog haaber jeg, at der intet bliver af. Alle, Ven og Fjende vare forresten enige om, at han havde skilt sig 30
 meget godt ved Sceneisættelsen af sit Stykke. Jeg veed ikke, hvad det bestandig er for en Tro jeg har, at Holm-Hansen tilsidst vil havne i en Virksomhed i Norge.

Hvorledes gaaer det med Bjørnsons „Konge og hans stolte Elskerinde“? item 35
 Novellen? Han rider vel saameget paa den virkelige Hest, den lille Bjørn har fortalt om, at han glemmer den balstyrige Pegasus. Hils ham mange Gange fra mig og beed ham være forsigtig med den første Slags af Heste.

Naar jeg tænker paa, at De til Sommer forhaabenlig skal vandre i den lette aromatiske Luft paa Deres Sæter, og med Guds Hjelp skal drikke Liv og Helsen 40
 ind med Aandedraget, da gribes jeg undertiden af en Længsel efter at vandre med Dem Arm i Arm, og tale fortrolig med Dem. Men heraf bliver nu intet. Naar man er gammel, skal man smukt blive hjemme, baade for sin egen og andres Skyld, og i legemlig Henseende trænger jeg jo, mærkelig nok, heller ikke dertil, det lader jo virkelig til, at jeg har overstaet hvad der plagede mig i 45
 Italien.

Og nu, min kjære Fru Bjørnson, følger mine inderligste Ønsker Dem og Deres. Siig lille Bjørn, uden at tale om store Bjørn at jeg med stor Glæde mod-

tager deres Breve, selv om lille Bjørns Breve er til Anna, saa faaer jeg dog derigjennem Underretning om Eder Alle. Bjørns „Kone“ og hans Svigerinder hilse ham og Alle i Gaarden.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

5 Seer De Konows saa hils dem paa det hjerteligste.

530. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

Aulestad i Gausdal 1876, 23de Maj.

Kære, tro väninne!

Der er noget ved Deres breve, som bringer mig i minne kirkens vælsignelse ved dåben: „Gud bevare din ingang og udgang evinnelig!“ Alt mit hjærte ud-
10 siger det over Dem, som vistnok tusene før mig, og Karolines våde øjne siger det stort og fuldt. — Tak for Deres brev!

Ja, — en ny gæst har besøgt mig i vinter: tungsind. — Kongen er ikke fær-
dig, fortællingen er ikke færdig; en ny komedie, jeg nætop har i arbejde, blir
sansynligvis hæller ikke færdig. Færdig blir det altsammen engang, men ikke
15 med jubel, skønt måske fuldendtere æn det, jeg skrev med jubel. Hvad der gør
mit tungsind, ja, det ved jeg ikke. Men det er sikkert: ikke et ord skriver jeg,
uden det vil skrive sig selv, og derfor kommer det så sjælden; ti sjælden, meget
sjælden har jeg lyst. Hin jagen æfter det uægte, som må få rase ud, gør, at det
ingen hast har. Verden står ikke længe der. Ja, der er adskilligt, som siger mig,
20 at vi står ved et skifte. Og da kaller det kanske både på Dem og mig, og så kom-
mer det an på, om det blev for sent, æller, som jeg tænker, en dåd, en grunlæg-
gende dåd: det skulde være unnerligt, om mit liv sluttede, uden at mine kræfter
bleve udfriede; men det er de ikke på langt, langt nær. — Hvad De svarer for
Dem, se, det ved jeg ikke. Jeg tror ikke, De er færdig ænnu.

25 Den 27de maj.

Den 24de maj holdt vi bryllup for Lina, som var med os i Italien. Alle na-
boerne, alle husmænd og tjenere var med til kirke og tilbords, sange havde flere
skrevne, det hele var skønt, men smærten på barnene ved skilsmissen over al
måde gribende. Tænk, først bagæfter forstod vi, at de inbildte sig, Lina græd,
30 fordi hun ikke vilde; men Sigurd (brudgommen) havde magt til at tage hænne
mod hænnens vilje: „Stakkels Lina, stakkels, stakkels Lina!“ lød det altid, og vi
forstår nu, hvad de med denne forestilling om forholdet må have lidt på hænnes
vægne foruden pa sine egne. I kirken, da pagten fullbyrdedes, stortudede de. Og
først senere blev de gjorde opmærksom på, hvad de i gråden havde overhørt, at
35 Lina virkelig havde sagt ja. Uforsigtige ytringer af Lina må have ledet dem in
på denne smærtelige misforståelse.

Bjørn går det udmærket i Kristiania. Alle menneskers yndling på grun af sin
naturlighed, barnslighed, lydighed. Om hans begavelse for musik er der store
forhåbninger. Det gæller nu at meddele ham andre, sideløbende kundskaber. I
40 historie og sprog er han langt kommen. Nu må natur-fagene, åndfuldt tagne,
kunne få en anstændig plads i hans udvikling, og så lettere filosofisk uddannelse.
Ja, Gud hjælpe ham. En väninne af mig, en noget ældre dame, frøken Marie
Blich har fåt det opdragende kald. Hun er højesterets-assessor Blichs datter, og
denne livs-opgave tror jeg, hun løser. Hun har hoved og hjærte på rætte sted og

en aldeles rasende iver, som den stærke prygl kan holde ud. Han bor hos min mor, hvis kæledægge han er. De kommer nu bægge til pintse.

Karoline er æfter omstændighederne; men meget bedre nu æn før. Hun har meget at stå i; men hændes ypperlige hoved og faste karakter klarer det, og hun har overflødig hjælp; — ikke ganske med vor gode vilje er al denne hjælp 5 her; men på landet får man ikke tage det så nøje.

Jeg har lidt meget af pietismen her i vinter og har i „Oplandenes avis“ rættet en del angreb på den; disse er så at sige summen af mit liv i vinter. Her er ganske døvende ånds-dødt her i landet fortiden. Jeg har måttet holde mig vågen ved udenlandsk læsning. I ingen del af mit liv har jeg læst så meget. Det italienske 10 liv følger jeg i italiensk avis, og vænstræs sejer dernede har moret mig kosteligt! I det hele ser jeg reaktionen skridt for skridt at vige; og så kommer vor tid! Med reaktionen følger falske strømninger, med fræmskridtet sunde, stærke. De holder væl ikke „Dansk folketidende“, De har ikke fulgt mine ord-væksler der f. Eks. med pastor G. Brahm? — 15

En stor forlegenhed følger mig i mit liv som gård-bruger: pænge-forlegenheden. Her er dårlige tider, jeg kan ikke få solgt mine endosserede obligationer og er bogstavelig uafladelig i nød. Dette har taget mig mangen en time! — Men hvormeget jeg lærer her i mine gænvordigheder, ærgrelser, omgang med bønder, forrætnings-mænd, politikere: De kan tro, det skal komme! — Apropos: har De 20 læst min „skitse fra Italien“? —

Konovs har det godt i alle måder; vi har et par ganger været der, idet vi har kørt isen nedover til dem. Ælskeligt hus! Men jeg holder mig altid i en slags sælskabs-afstan; jeg føler det så. De kommer nu snart hid. — Nu skal Karoline, om væl en måneds-tid, til sæters. Rige jærnkilder er opdagede der, og de skal nu 25 undersøges, om de kan hjælpe hænne til kræfter, de også. Af alt dette små-roderi er De væl nu træt. Men jeg kan ikke omgå det. — Ja, De kan tro, jeg lo, da jeg så den tynd-læggede Høedt liste af fra direktør-posten ved theatret! Tak for Deres meddelelser. De må ikke tro annet, æn at jeg allerede var orienteret; men det gør godt at få bekræftelsen. — Gid luften dernede snart blev lidt politisk 30 renere, så også jeg kunde våge at stikke næsen in i Eders kære by. Men længe, længe did!

Med hilsen, Deres innerlig hengivne

Bjørnst. Bjørnson.

531. Til Bjørnstjerne Bjørnson.

Kjøbenhavn d: 31 Mai 1876.

Kjære Bjørnson!

35

I Aftes modtog jeg Deres venlige Brev og alt i Dag har jeg Lyst til at svare Dem, stolende paa, at De i Deres Eensomhed ikke har noget imod at modtage Breve.

Det gjorde mig ret ondt at høre om Deres nye „Gjæst Tungsindigheden“. Jeg tænkte mig Dem, efter lille Bjørns Brev til Anna, glad stormende afstæd paa 40 den overmodige Hest, stolt af at bære sin overmodige Rytter. Nu staaer Billedet anderledes i mine Tanker, og det er dette der giver mig Lyst til at tale lidt med Dem fra Papiret.

Jeg laa, fornylig en Nat i en forunderlig Tilstand mellem at sove og vaage. Mange Stemmer talte til mig og en Stemme sagde: du skal betænke, at din Kamp 45

hernede er større, meget større end den du vil faae hisset, thi her gjælder Kampen om at vinde en udødelig Sjæl, hisset om at gjenvinde et udødeligt Legeme. Jeg studsede da jeg ret vaagnede op, og tænkte, ja, det er jo fuldstændigt rigtigt, saaledes forholder det sig. Men naar det nu forholder sig saaledes, hvorledes er
 5 det da muligt andet, end at et Menneske, med Sjælens Udødelighed hernede som Opgave, ikke af og til skulde føle Tungvindets hele Vægt ligge knugende og trykkende ligeover for denne Kamp? Det tager nogen Tid før Livsglæden faaer sit Huus bygget, siger Fru Thoresen, i en af hendes Bøger. Ja, det tager Tid! Men giver Forsynet os denne Tid, da kommer den, for ikke mere at forsvinde, og jeg troer, at der vil skjænkes Dem denne Tid. Mig synes, at der ligger
 10 en stor Trøst i denne natlige Tale af mig, at det værste, det strængeste Arbeide er det vi her ere satte til, og at det Andet bliver lettere paa Grund af, at dette Første nogenlunde er godt overstaaet. See, det var nu det jeg vilde sige om Tungvindet. Nu vilde jeg ogsaa gjerne sige noget om den Møie, den Besvær De har
 15 med Hensyn til Bondegaardens Rygt og Drift. Jo ældre jeg bliver, jo mere fast bliver jeg i den Anskuelse, at vi Mennesker ikke skal bære os ad som Sneglene, ikke som de, slæbe vort Huus paa Ryggen, men gjøre os saa let og fri, som muligt, der bliver nok tilbage, der klæber sig paa os, saa vi ofte synes os saa tunge at vi ikke kan røre Fod eller Arm. En Digter skal ikke betynde sig med
 20 hvorledes det gaaer i Kostalden, om Laden er fuld eller tom, om der kommer Regn eller Solskin, begge Deele raader han selv over i sine Digtninger. Hvorfor vare Digterne i Middelalderen glade og lykkelige? Fordi, troer jeg, de intet havde at slæbe paa, undtagen Harpen om deres Skuldre. Det var deres Ejendom, det gjorde dem let og fri, og de brød ikke deres Hovede med hvad der var bedst, om Staldfodring med Kartofler eller andre Methoder. Nu veed De jo nok, at det er min Anskuelse, at ingen Kunstner maa unddrage sig Livets praktiske Arbeiden, men han maa
 25 ikke lade det ligge paa sig som en Mare der gjør, at han ikke kan slaa med Vingerne uden at støde dem tilblods paa Omgivelserne. De troer ikke hvor jeg føler mig let og fri siden jeg solgte mit Huus. Hvorfor plages med Smedde, Snedkere og denne hele
 30 Hær der i et væk ubarmhjertig river En ud af de stille Tankers velgjørende Ro? Lad de Mennesker hvis indre Arbeiden staaer stille, lad dem befatte sig med al denne ydre Uro, for Dem er denne Uro en Velgjerning, thi hvormed skulde de ellers dræbe Tiden? Efter Deres Natur, skal De færdes mellem Menneskene, mellem mange Mennesker. Det er meget muligt at der endda gik lange Tider hvor
 35 Lysten til at digte ikke indfandt sig, men i saadanne Tider sanker man i Lade, uden selv at vide det, det ligger da hos En og groer i Stilhed, og en skøn Dag, mærker man, at man bugner af indre Stof der vil og skal frem, og da skriver „Ordene sig af sig selv“.

Jo vist har jeg læst Deres italienske Fortælling, og læst den med Glæde. Jeg
 40 tabte ligesom Veiret ved Hestenes Flugt og følte mig en dvask Nordbo ved Siden af den sydlige Ild. Charaktererne ere skarpt og fiint tegnede, og staae lyslevende for En. Uden et længere Ophold i Italien, havde De næppe kunnet skrive denne Fortælling. De veed jo, at man undertiden gjøder Viinstokken med Druer, og det er aldeles tydeligt, at Deres Viinstok — Digtarviinstok her har været gjødet med
 45 den glødende Syds ædle Druer.

Gud skee Lov, at Deres Hustru er bedre! Doctoren sender Sarah i Sommer op til Gråfsens Vandkur. Hun glæder sig til at see lille Bjørn, uagtet han nok

heller saae Anna. Gid Curen maa bekomme hende vel! Jeg hænger Aar for Aar fastere ved disse tre Pigebørn. Det er deiligt at have nogen at hænge sig ved!

Skal jeg nu sende dette Brev bort eller ikke? Vil De maaskee sige: al den Prædiken bryder jeg mig ikke om, eller vil De gennem Prædiketonen høre en trofast Venindes Klagen over at De ikke har det, som hun ønskede Dem det. 5

Deres hengivne

J. L. Heiberg.

De kjærligste Hilsener til Deres Hustru!

532. Til A. P. Berggreen.

d. 12 Juli 1876.

Kjære Professor Berggreen!

Nu kommer jeg igjen for ret hjerteligt at takke Dem for Deres skjønnne Bog! 10
Det slaaer ikke feil, at enhver Ven eller Veninde af Weyse, herefter ogsaa er Deres Ven eller Veninde til Tak for den Gave De med saa stor Kjærlighed og Troskab har skjænket os Alle.

At Weyses Ungdoms Tilbøielighed havde været saa dyb, saa lidenskabelig, saa smertelig, saa at dens Tilintetgjørelse kastede en Skygge over hele hans senere 15 Liv, vidste jeg ikke. Det er umuligt at læse herom i Deres Bog, uden at faae Taarer i Øinene. Naar skal dog Menneskenes Forvildelser ophøre? Naar skal de sætte det Væsenlige over det Uvæsenlige? En Svigersøn, som Weyse! Klog, vittig, retskaffen, moralsk, lidenskabelig forelsket, og til alt Dette et Genie, forkastes, fordi hans ydre Stilling ikke ret tager sig ud i Verdens Øine! Derfor skiller man 20 tvende unge elskende Hjerter! Ja! „Das ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu, und hwem es just pasiert, ihm bricht das Hertz enzwey.“

Det er en forunderlig glad Følelse der griber os, ved atter at faae et kjert Billede af en af vore afdøde, begavede Venner, stillet for Øie. Vi føle en Tryghed, en Vished om, at denne Personlighed sikkert endnu er til, og fortsætter sin Stræben 25 hen imod Fuldkommenheden. I et saadant Menneskes Sjæl, som Weyses, ere for mange forskjelligartede Spirer til at de ikke skulde have en Fremtid at udvikle sig i.

Jeg er vred paa Sch. Müller, paa dennes Kone, paa alle de andre unge Mennesker med hvem Weyse, saa kjærligt, saa faderligt, deelte sine knapt tilmaalte 30 Indtægter, at ikke Een af dem følte Pligten af, at deres Plads i Weyses sidste Dage, burde have været ved hans Sygeleie, og intet andet Sted. Der ligger han ene, med korslagte Hænder i Nattens Stilhed, medens Døden fører Sjælen bort fra det eensomme Kammer. Ingen varm Haand hviler i de sidste Øieblikke, i hans kolde. Intet kjærligt bedrøvet Øie, intet bankende Hjerte, venter i Angst paa det 35 sidste Suk! Ah, de utaknemmelige Menneskebørn, hvad griber man til med dem? — Lad os da trøste os med, at han vist er gaaet den sande store Kjærlighed imøde, og hviler i dens Skjød, saa stille, saa tryg, som i hiin Nat hvor han laa med de foldede Hænder. Selv paa hans Begravelsesdag har Heiberg fortalt mig at han aldrig havde seet et Liig saa uforandret, som Weyses. Han laa der, som om han 40 sov den sødeste, tryggeste Søvn.

Ja med stor, med meget stor Interesse har jeg læst denne Deres Bog. Det er en skjønn trofast Gjærning De har udført, som vist vil skaffe Dem den Løn De fortjener i Nutiden og i Fremtiden.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 45

533. Til G. Berner.

d: 15 Juli 1876.

Kjære Justitsraad Berner!

Jeg maa paa Grund af en let Forkjølelse i disse Dage blive i Sengen, Anna er derfor idag min Secretair og skriver efter Dictat.

5 Jeg takker Dem for det tilsendte Skuespil, der alt er sendt til sin Adresse. Skade, at dette Emne ikke er benyttet af en virkelig Digter, den her kan man vist sige om, som Heiberg engang sagde om en lignende Forfatter: Digter er han min Sjæl ikke, og heller ingen gammel Mand.

Jeg har da nu talt med den lille, store Commandant for Theatret, og under-
10 skriver den Dom De udtalte om ham. Jeg talte naturligvis til ham om Dem; han er bange for at De ikke vilde kunne afholde Dem fra at regjere med, hvor han ønsker at regjere ene. Han fortalte mig om Deres skriftlige Forslag til ham (jeg lod som jeg ikke kjendte dette). Han syntes aldeles ikke om at vedkommende Malere samt andre Embedsmænd skulde conferere med Dem, han saa i dette For-
15 slag et Tegn paa at De vilde blande Dem i den egentlige Administration, han mente at De og Alle maatte modtage enhver Ordre alene af ham, saa at Sammenkomster med Embedsmændene og disses Henvenden til Dem vilde svække hans Anseelse. Han ved naturligvis ikke, at saaledes har Forretningsgangen altid været under enhver Chef. Forresten talte han velvilligt om Dem, og sagde at han godt
20 kunde forstaa at naar man havde haft den hele Magt kunde man ikke finde sig i en begrændset. Fremdeles sagde han at der skete og var sket Dem Uret, da De var den Eneste, der havde set Forholdene klart med Hensyn til det nye Theater. Linde troer jeg, at han ser i det rette Lys. Han var henvend 2 Timer hos mig, jeg talte om Dem og søgte at klare Forholdene for ham, men Resultatet af disse 2
25 Timer var for mig, at saa haardt det end kan være, er det dog det Heldigste for Dem, slet ikke at være med ved hvad der, efter min Overbevisning, forestaar Theatret, maaske om et, maaske om to, maaske om tre Aar, Alt bærer hen mod en Opløsning, og det er aldrig rart, at skulle være den, der slaaer Porten i for bestandig.

30 Med Hensyn til Dem, troer jeg dog nok at jeg gjorde ham betænkkelig, vi faar nu altsaa at se hvad han endelig beslutter. At han alt var hel fortunlet over det Hele, syntes mig klart.

Han fortalte et lille Træk, som han til sin Forundring alt havde oplevet, Dem og mig vilde Sligt ikke forundre. Han havde nemlig, den første Gang han var
35 samlet med alle Embedsmændene, yttret til dem: „Alt hvad der herefter tales om mellem os i denne Stue, stoler jeg paa er en dyb Hemmelighed, som ikke meddeles Nogen udenfor.“ Nogle Timer efter gik han over paa en Caffée, strax kom en Bekjendt hen til ham og sagde: „Jeg hører at Hr. Commandanten idag har udstedt strænge Befalinger, om ubetinget Tavshed i alle Sager.“ Han
40 studsede og gjorde her sin første Erfaring med Hensyn til Løftet om Tavshed. Denne første bliver ikke den sidste. 200,000 Kroners Underbalance at begynde med, efter hvad han sagde. Ministeren raaber idelig til ham: Spar! spar! Hvilken Dumhed at lade Dem gaa! Men vent, Følgerne komme.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

534. *Fra G. Berner.*

Kjøbenhavn d. 19 August 1876.

Den mærkelige Samtale, som jeg for ca. 20 Aar siden havde med den daværende Committerede hos Theaterdirecteuren, Justitsraad Christensen, om min Stilling overfor Prof. Dorph og om de Vanskeligheder som jeg ved min Holdning beredede Ministerens Planer og Hensigter, og hvis Indhold jeg dengang tillod mig 5
 mig confidentielt at meddele Dem, kjære Fru Heiberg! — staaer ikke efter den lange Tids Forløb saa klar for mig at jeg nu kan gjengive den i dens Enkelt-heder. — Jeg har desuden stedse haft for Skik at søge at glemme, hvad der havde rørt mig særl. ubehageligt, og jeg tilstaaer at denne Samtale hører til de ubehage-
 ligste Minder fra mit lange Theaterliv, som iøvrigt er rigt nok paa alvorlige og 10
 sørgelige Erindringer.

Justitsraad Christensen bad mig indfinde mig hos ham i Ministeriet, hvor han begyndte med at sige mig at han ikke kunde komme til helt at overtage de ham som Committeret tillagte Functioner saalænge jeg ved paa alle Punkter at under-
 støtte Directeuren og jevne alle Vanskeligheder for ham befæstede ham i den 15
 Tro at den øieblikkelige Tilstand fremdeles kunde vedblive, hvorved den Commit-
 teredes Bistand ved Theatrets Ledelse saa at sige vilde blive overflødig. Jeg sva-
 rede herpaa at jeg kun gjorde min Pligt, og at jeg saalænge min Stilling ikke
 blev anderledes ordnet var bestemt paa som hidtil at yde Directeuren den Hjælp,
 jeg formaaede, saameget mere som han stedse omtalte min Virksomhed med Paa- 20
 skjønnelse og Tilfredshed. Hertil yttrede Christensen, at jeg vilde handle klogt
 imod mig selv ved at lade Professor Dorph falde, da Denne saalænge jeg stod
 hos ham vilde være i den Illusion at han virkelig var istand til som Directeur
 alene at styre Theatret, medens det netop var Ministerens Hensigt og Villie at det
 skulde blive ham klart at han ikke formaaede at undvære Andres Bistand, og at 25
 denne Bistand skulde ydes ham af den ham tilforordnede Committerede. Da jeg
 imidlertid vedblivende erklærede, at jeg ikke saae mig istand til at røgte mit Em-
 bede anderledes eller til at unddrage Directeuren min loyale Understøttelse, hvor-
 paa han tillidsfuld gjorde Regning, endte Samtalen hermed, og da de mig som
 Theatersecretair tillagte Regisseur-Forretninger kort efter i Januar 1857 bleve 30
 overdragne til forhenv. Kgl. Skuespiller Schwartzens bortfaldt hermed mit tjenst-
 lige Forhold til Directeuren, der nu udelukkende var henvist til at forhandle med
 den Committerede.

Prof. Dorph beklagede iøvrigt bittert for mig den skete Forandring og ud-
 talte bestandig senere, at han ikke vidste, hvorfor man absolut vilde have mig 35
 fjernet fra hans Nærhed, da Alt var gaaet til hans fulde Tilfredshed medens jeg
 arbejdede med ham, hvorfor han ogsaa betragtede denne Periode som det i en-
 hver Henseende behageligste og lykkeligste Afsnit af hans Functionstid som Di-
 recteur for det Kongelige Theater.

Med udmærket Høiagtelse og Ærbødighed   Deres inderlig hengivne   40
 G. Berner.

Høivelbaarne Fru Etatsraadinde J. L. Heiberg.

Saavidt jeg erindrer anmodede Justitsrd. C. mig om ikke at berøre vor Sam-
 tale for Andre, men jeg husker ikke mit Svar.   G. B.

535. *Til Karoline Bjørnson.*

d: 3 October 1876.

Min kjære Fru Bjørnson.

Mine Tanker ere saa ofte hos Dem, at jeg i Dag ikke har kunnet modstaa, at tale lidt med Dem paa Papiret.

5 Af Fru Konow har jeg erfaret hvad der forestaaer Dem, og at De har været bedrøvet over at begynde forfra med det for en Moder besværlige Arbeide at opelske et lille Barn. Men De maa ikke være bedrøvet herover, thi Ingen kjender Herrens Bestemmelse med den, der er i Vente. Min Moder har ofte fortalt mig, hvor fortvivlet hun var, da jeg, den næstyingste af 9 Børn meldte mig til at indtræde i Verden. Hun syntes, at hun havde nok af de 7, der løb omkring hende med gabende Munde, som hun maatte sørge for at tilfredsstille, den Stakkel. Senere sagde hun ofte: hvad skulde jeg dog have gjort ifald jeg ikke havde faaet dig, thi, sandt er det, jeg blev hendes kjæreste Barn. Ofte bebreidede hun sig da, at hun havde været utaalmodig, da Skjæbnen, eller rettere sagt vor Herre i sin
10 Tid havde paalagt hende, hvad hun da ansaae for et Kors. Seer De nu, min kjære Fru Bjørnson, hvem veed, hvad Gave der forestaaer Dem at modtage. Hvem veed, om ikke De, ligesom min Moder, engang vil udbyrde: Gud skelov for dette Barns Komme. Tro herpaa, og Alt vil falde Dem lettere, og jeg haaber, at denne min Spaadom vil gaae i Opfyldelse, og jeg herefter vil blive anset for en ypperlig
15 Spaaqvinde. . . . Hvorledes lever nu den europæisk berømte Digter? Formodentlig, som alle Genier, der bærer paa Tyngden af hvad der skal frem for Dagens Lys, op og ned. „Himmelhøit jublende, til Døden bedrøvet.“ Ja, anderledes kan det ikke være. Kun Guderne skabe uden Smerter. Menneskenes Kaar ere anderledes.

Jeg har det fremdeles godt. Bjørnson sagde engang til mig, „ifald De ikke
25 atter havde ydet Theatret Deres Kræfter, da havde De kun levet som andre gamle Kjællinger“. Siig ham nu, at jeg, uagtet jeg ikke mere har noget at gjøre med dette Institut af moralskfordærvede Væsner, lever, ikke som mig synes som en gammel Kjælling, men et ret friskt og ungt Liv, uagtet jeg sjeldent forlader mine Værelser. Jeg lader dem der endnu bryder sig om mig, komme til mig, og de Andre have Deres Frihed til at blive borte, uden at jeg tager dem det ilde op. Jeg
30 fortvivler fremdeles over, at hver Dag er for kort, saa der er ikke Tale om Kjedsomhed, og det er der jo ikke saa faa, der misunder mig.

Hils nu alle Deres store og smaa fra mig. Meget vil jeg længes efter at erfare, om det De frygter for, er godt overstaaet. Mine bedste Ønsker følger Dem,
35 og gid De engang maa kunde sige: Fru Heiberg havde det rette Syn paa Sagen.

Lykke og Velsignelse til Alt hvad der forestaaer.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

536. *Fra Karoline Bjørnson.*

Aulestad den 14de October 76.

Kjæreste fru Hejberg!

40 Det er en innerlig glæde at modtage brev fra Dem. Det falder med fred i min sjel.

Ja, det er sandt jeg har været meget mismodig, og ikke engang tårer har kunnet lætte mit beklæmte hjærte. Om det nu kommer af dette eller af meget mere

som piner mig, ved jeg ikke at klare fra hinanden; men det er vist, at så mange tunge stunner som jeg har havt her, har jeg vel neppe følt i mit liv. Ej heller har jeg ønsket at få glæden op i mit sind, og min bøn til Gud, har heller ikke kunnet fylde mig med kraft eller varig fred. Jeg har ligesom følt at noget svært er mig i vænte, og det har falt mig in at jeg måske var færdig her, da jeg synes at jeg 5 passer så lidet for dette, og at jeg er en overflødig; men jeg har vel heller ikke rigtig lyst at dø da også freden ved den tanke er udebleven.

Først i December venter jeg min nedkomst. Gud hjælpe mig og mine små, bed for os alle kjære fru Hejberg. —

... [Om Sarah og Anna Heiberg og deres Besøg hos Konows paa Tjerne. Fru 10 Bjørnson er skuffet over ikke at have mødt dem, da de var saa nær].

Gjennem en væn af os, en svenske fik jeg hilsen fra Hr Kriger, men med til- læg ikke at hilse Bjørnson. Er det sant, er han så fanatisk! Jeg som altid har be- tragtet K. som humaniteten selv. K. havde også ment at B. ikke forstår hvad re- publik vil sige, nå dermed har det ingen nød; når begge er døde og borte, vil forhåbentlig tiden forstå det selv, jeg mener folket. Læser man værdenshistorien 15 fra Ludvig den 14des tid og fræmover til idag, så lærer man nok at ikke folket bæres af en kongemagt, det er også sørgeligt at se hvad den magt har hindret i folkeudvikling. Nej, op med folket, fræm med bonden både med magt og kraft! ... 20

Med mange hilsener fra Bjørnstjerne, Bjørn til Dem og Deres unge forbliver jeg Deres inderlige trofaste og hengivne

Karoline Bjørnson.

537. Til Karoline Bjørnson.

d: 11 Novb: 1876.

Min kjære Fru Bjørnson!

25

Endelig er alle de Troid-Hindringer overvundet der har hindret mig i at be- svare Deres sidste kjære Brev som gjorde mig saa betænksum og bedrøvet, fordi jeg af dette saae, hvor tungt De har det om Hjertet, min arme Veninde. Men da vi nu i Forgaars og igaar har haft den Fornøielse atter at see den unge Bjørn hos os, saa maa jeg strax i Dag tale lidt med Dem. Først og fremmest vil jeg da lade 30 den kjærlige Moder vide, at hendes hjertens Dreng havde det godt og ganske havde overstaaet den barske Overfart hertil. Vi fandt ham ældre og mere udviklet, Drengen, den glade og sorgløse Dreng fra Rom, var ombyttet med et vist Veemod, som klædte ham godt. I Samtalen med ham den første Dag faldt Talen paa Løgn og Sladder af Folk, og som et Exempel herpaa, fortalte jeg ham, at En havde 35 sagt om Dem, at De var uden al Religjøsitet, en Pasiar jeg vidste var grebet ud af Luften. Det gjorde imidlertid Indtryk paa den kjærlige Søn, og Dagen efter, igaar, da han spiste hos os, sagde han ganske bevæget, idet han rakte mig et Brev fra Dem til ham, som han havde modtaget den sidste Dag i Christiania „Læs dette Brev Fru Heiberg fra min Moder, og De vil yderligere bestyrkes i at Deres Me- 40 ning om min Moder er den rette.“ Og nu læste jeg rørt det yndige Brev fra en kjærlig Gudhengiven Moder til hendes elskede Søn. Jeg trængte ikke til dette Beviis, men jeg kunde godt lide at det laae ham paa Hjerte at jeg skulde læse det. Af dette Træk og af hans hele Tale udlyste en inderlig Kjærlighed til Dem, som ret gjorde ham godt, da det ingenlunde i vor Tid er almindelig hos de unge Men- 45

nesker at hænge med hele Hjertet ved deres Mødre. Kl: 7 i Aftes fortsatte han sin Reise, fulgt af alle Fires inderlige Ønsker for hans Fremtid. De seer, min bedrøvede Veninde, at det ikke er saa, som De skriver, at De synes at være overflødig. Ak, jeg kjender disse triste Tanker, men har ogsaa erfaret, at just i en saadan Tid
 5 hvor slige Tanker trykker Sindet, viser det sig inden kort Tid, at en Høiere end vi netop aabenbarer os, at vor Nærværelse er nødvendig. Altsaa, bort med slige Tanker. I Modgang skal man haabe, i Medgang frygte; thi op og ned er Livets Gang. Hovedsagen er: at stille sit Sind i Ro, idet man siger: vel, jeg kræver Intet af dette forgjængelige, jeg bier stille paa hvad der vil komme. Og see, min kjære
 10 Veninde, neppe ere vore Ønsker, vor Attraa opgivet før, til vor Forundring, det Opgivne indfinder sig i en Skikkelse hvorom vi ingen Anelse havde i vor Modløshed. Naar man gjør i sit Liv og i sine Forhold hvad man formaaer, da skal man taalmodig bie paa Lønnen herfor, og tro mig den vil komme. De klager over ikke at kunne græde ret ud? Ak ja! Er det ikke fortvivlende, at ogsaa dette med Ung-
 15 dommen tages fra os. Dog maaskee et Forsyn mener, at man som Ældre bør have andre Midler til at lette Sindet end gjennem Taarerne og derfor nægter os disse. Jeg veed det ikke, men stundom er dette faldet mig ind.

Og nu noget Andet. Er det virkelig muligt, at De kalder den udelikate Svensker Deres Ven? Han som møder fremmede Mennesker og indrykker i Avisen
 20 Alt hvad de have været saa godmodige at tale med ham om. Historien om Krieger er simpelt hen saaledes at forstaae. Krieger havde jo lige talt med Bjørnson men ikke med Dem, og derfor sagde han: hils Fru Bjørnson, thi ved at tale med Bjørnson glemte jeg at lade ham hilse sin Hustru. Hvad samme Herre mere har vrøvlet om og gjengivet som Kriegers Ord beder jeg Dem virkelig lægge varsom Vægt
 25 paa. De kan godt fremdeles tro, at Krieger er en virkelig human Personlighed og dernæst En, der ikke til den første bedste Fremmede udtaler sin Troesbekjendelse i Politikken. Kriegers og Annas Reiseselskab advarede dem strax fra at indlade sig formeget med samme Herre. Havde Anna kunnet løsrive sig fra sit Selskab, da havde hun heller end gjerne opsøgt Dem i Deres Hjem, og det var en virkelig
 30 Skuffelse for hende at maatte opgive dette, og dog, ifald Bjørnson havde kommet dem imøde, hvem veed endda hvad der var skeet. Og hermed nok om samme Herre.

Og nu, min kjære Fru Bjørnson, med Spænding vil jeg vente paa Budskab om Begivenheden i December. Den gode Gud holde sin Haand over Eder Alle. Gid
 35 det lille Menneske som er ivente maa bringe alle gode Huusalfer med sig ind i Deres Hjem. Medens vi sove spinder Englene paa vor Lykke, siger et Ordsprog, gid dette maa gaae i Opfyldelse.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

538. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

Aulestad 1876, 4de Dec.

40 Jeg har et længere brev liggende halv-færdigt (som vanligt!); men må skyde dette imellem for at sige, at inat, fjærde december, fra tolv til halv fæm kæmpede Karoline med døden om at give en liden, dejlig, mørk-håret, blå-øjet pige til livet.

Jeg bøjede mig over hænne og hviskede Dagny (så hed den tabte), — og hun
 45 nikkede og så op. Hun kunde ænnu ikke tale i den skælven, hvori mødet havde

sat hele hændes væsen; men hvori også det storladne i hændes natur havde været med, og derfor nu viste, hvilken sejer det var! Ja, Herren har besøgt vort hus. Her er fæstlig stille, børnene tripper på tærne og taler om ænglene, de voksne gæennemgår endnu engang alle hændelser bedrifter, anelser, ængstelser, — det er også et slag, som er leveret!

Alt er væl. Karoline hilser Dem kære, tro väninne!

Deres

Bjørnstjerne Bjørnson.

539. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

[kort efter 12. December 1876].

Karoline allerede oppe. Barnet udmærket! Vejret heroppe er jo også så sunt. Nej, hvilken vidunderlig vinter! — Nu skal jeg på udfærd. — Da jeg skulde til at lede æfter det påbegynte brev, fant jeg det ikke; derfor dette i hasten med tak for Deres vælsignede linjer, ved hvilke Karoline bevægedes meget. Hils Deres alfer — og ikke K!! — Mit brev skal komme som en sne-byge; men De skal slippe at tage yder-tøj på. Deres ærbødigt hengivne

Bjørnst. Bj.

540. *Til N. W. Gade.*

30te December 1876.

Min kjære, fortrinlige Professor Gade!

Ved at læse Anmeldelsen i Dagbladet om Deres Ballade „Elverskud“ faldt det mig paany ind, hvor underligt, for ikke at sige skammeligt det er, at jeg, der elsker Alt hvad jeg kjender af Dem, skal udelukkes fra det Sted hvor Deres Compositioner som oftest opføres.

„Man lukker ind det uldne Faar
Og klipper dets Pels for en Daler,
Mens Hanne den Stakkel hun staaer
Gloer paa Kassereren og galer.“

For flere Aar tilbage henvendte jeg mig til Vedkommende for at blive indskrevet for to Pladser, men fik til Svar, at Alt var optaget, men man kunde tegne sig for maaskee, om 4 à 5 Aar, at kunne faae Adgang. Jeg fandt det dengang ikke rimeligt, at jeg vilde være saa ubeskeden, at leve endnu i 4 à 5 Aar, og opgav derfor det Hele, som Noget der stod mig for høit at opnaae. Men nu har denne Omtale af Deres „Elverskud“ atter bragt Uro i mit Blod, og jeg besluttede da at forsøge min Lykke ved at henvende mig til den Høieste selv, om Bistand og Beskyttelse mod min ublide Skjæbne. Men, vel at mærke, det gaaer mig med Nydelse af Musik, som med Nydelse af Naturen, jeg maa være saagodt som ene i Vrimslen. Jeg ønsker ingen Æresplads, mellem Justitsraader, Balletmestre, Theatredirecteurer etc. — — etc. — — men to smaa ubemærkede Pladser i en mørk Krog paa bageste Bænk i en Loge, hvor Passiaren kan føres foran, uden at man kræver at jeg skal blande mig deri; jeg maa have Lov at sidde stille i mine egne Tanker, og tænke paa Ingenting, men lade Tonerne tænke for mig og fylde mig med den Harmonie, som Verden udenfor har saa lidt af.

At jeg vil betale denne kongelige Glæde med Kroner, denne Ørets Nydelse

med Ører, er ikke mere end billigt og i sin Orden, men hvorledes opnaaes en Vare, man ikke vil sælge? Det er dette Spørgsmaal jeg vover at henstille til Deres venlige Eftertanke.

Glædelig Nytaar! Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

5 541. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

Aulestad 1876 16de nov. [— 2. Januar 1877].

Kære fru Heiberg!

I sommer traf jeg tilfældigvis hr. Krieger og Deres datter på tur til Fron i Gudbrandsdalen. Vejen did kan lige godt gå over Gausdal; men da jeg fornåm, at den (halv-annen mil fra mig stod de i øjeblikket og ved sælve vejen ligger
10 min gård!) havde de ikke tænkt på at tage, — drog jeg mig tørt tilbage.

Et par ganger havde det allerede hændt, at fru Konow havde hilst „fru Bjørnson“ fra Krieger, lidt æfter mældte Borg mig (rigtignok på en taktløs måde gennem avisen), at hr. Krieger havde udtrykkelig lagt til: ikke Bjørnson, da han bad om at hilse min hustru. Se, det er ligefrem råhed.

15 Borg har jeg kært i mange år. Han hører til de hæderligste mænd, jeg kænner; takt har han ikke stort af; men hjærte har han, og rå kunde han aldrig være.

Jeg oplever så meget af den sort mællem år og dag, kære fru Heiberg, siden jeg brød med denne vor såkaldte „dannelse“, fordi, ja just fordi den er rå
20 i sine egenkærlige fordringer og sælvfølgelig i sin kamp-måde.

Sammenlign den med den dannelse, som en lidt ældre tid, den hvori Deres man, Mynster o. s. v. stod, og De vil sælv føle forskællen.

Hermed nok om dette, som jeg kun har rørt ved, fordi De syntes mig på veje til at give det en gal adresse.

25 Jeg har det godt nu, siden min lyst til at arbejde er vændt hjem. Hin mællem-tid, som var meget stræng, den hvori alle levende røster udenfra udeblev, uden at ensomheden vilde blive frugtbar på gænlyd af inre intryk, fjærner og nærmere — den er overvunnen, og jeg går i rigt sælskab. Bøgerne er mere for mig i ensomheden, tidenderne udenfra stiller sig klarere og større på min væg, stær-
30 kere sondrede; jeg lærer mere af hvært ænkelt ord og tilfælle æn i larmen. Jeg skriver godt.

Karoline er, synes mig, nok så stærk. Men hun har frygt for døden foran hvær sådan dyst, og De har min evige tak, fordi De just i denne tid over land og hav holder Dem tæt til hænne med moderlige ord og klar hængivenhed.

35 23de dec.

Så langt altså på det forlagte brev. Og nu tak for Deres brev om Karoline!

Da det var overståt hin svære nat den 4de december (barnet har plads mællem moderens 1ste dec. og min 8de), og jeg lagde mig, greb jeg æfter en bog. Der var nok af dem, ti et bogskab var flyttet forat give rum for min sæng. Den, jeg
40 stansede ved, var brev-vækslingen mællem Heiberg og nogle i hans samtid. Denne stille, ordnede værden, jeg her så in i, gjorde godt. Men således gik da til, at mine tanker var hos Dem og blev ved dermed de første dager. (I parentes: bogen har en fremmed inhæftning. Jeg har ikke i sin tid lånt den af Dem?)

Mit ene arbejde er nu omtrænt færdigt. Er det godt? Å-nej. Jeg trodde det
45 var bedre. — Fortællingen følger lige i hælene.

1877, 2dre januar.

Jeg er kommen i et nyt år bare ved den fortjeneste at have ladet brevet ligge! — Havde De fåt alle dem, jeg nu og da „i hovedet haver forfattet til Dem“, da havde De ikke beklaget Dem, som De nu kan have årsag til. Karoline er frisk igæn, kører hver dag i det hærligste føre med en liden kvik hæst æfter hannes smag. Børnene har derimod været syge. Erling er det ænnu og ikke mildt. Men vi håber, det går godt.

Karolines glæde i den lille er naragtig sød. Jeg undrer mig ofte over, at hun ikke har tolv unger; ligesom jeg altid har undret mig over, at De ikke har fire og tyve. Det beviser nu, hvor dum min natur-iaagttagelse er. Og dog har den en vis støtte deri, at da De fik råde Dem sælv, tog De ud æfter tre på én gang. Det brede moderlige i Dem udstrækker sig uvilkårligt over alle, som kommer i Deres nærhed og ikke tér sig altfor urimeligt. Man opdrages ikke til sådant, ej engang ved at høre Mynster og Martensen; det må have stød i naturen, hvorfor det, som sagt, blir mig en gåde, at jeg hos Dem må savne fire og tyve levende unger!

Hvor det har moret mig, at Københavnerne trues med at få sit teater stængt! For de fleste af denne art mennesker er suffitterne den højeste himmel, kunsten jordens og himlens øverste Gud, — og sælv han undergivet folketinget — hu! — Og den pene Hall aktioneret for vilkårlighed med statens midler, hu-ha! Ja, det er en rå slægt de er fallen i hænderne på, ikke engang Kristian den niende, på én gang så almen-ælsket, især af Bille, kan mere rædde os! — Jeg skikker så mange djævle did ned, som posten kan bære; ti situationen, som ængster Dem, fryder mig mere æn sømmeligt; — jeg ved det; men kan ikke lade være! Da De er det klogeste gamle menneske, som jeg har fåt lov til at træffe på, kunde jeg have lyst til i en æftermiddags-time at sidde hos Dem og fortælle Dem, at i Danmark begynder nu noget, som trods fejl og mangler, er det største, som æfter mit syn sker i noget folk: — en almindelig bevægelse omkring ledende tanker for et kraftigt sælv-styre, og som ikke ænder, før „folket“ beklæder alle styrelsens stillinger over det hele land! Det er det første eksempel herpå, som værdens-historien kænner, Amerika ikke iberægnat.

Her har arbejdet hos mig og hos min vän Kristofer Janson heroppe otte unge danske fra landet, 3 piger og 5 gutter, som tjeneste-piger og tjeneste-gutter, et par som tømrere. Disse holder sine blade, følger rigsdagens forhandlinger, pigerne ligeså ivrige som gutterne; de holdt stort lag, da valgene faldt ud, som de ønskede. Jeg har ofte fåt tårer ved at føle den forstan og varme, hvormed de fulgte; ti da har jeg tænkt: et folk, som er på veje som det danske, til som én man at optage fædrelandets arbejde; et folk, hvori der i alt stort, alt afgørende altså snart er én tanke, en følelse; — et folk ænnelig, som lader det dybere lag vælde op i sælve styrelsens indhold og form, — det går den største fræmtid i møde, som jeg kan tænke mig. Ti dette er just tids-opgaven, over hvis smærtelige fødsel de andre ænnu har mange slægt-leds kampe tilbage, og som næppe løses i fred. —

Vi er i den tid, hvori frihedens former for mange menneske-aldre skal finnes, og hvori det nationale skal blive mer æn roman-æmne, næmlig det skabende ud i den yderste ævne, sprængende de fræmmede anstalt-magerier, som så længe har fåt gøre tjeneste. Hvæm kommer først til målet? Hvæm giver derved i tidens fülle et værdens-billede af, hvorledes det skal være? — I! —

Og så kan I gerne græde over nogle kære illusjoner, som I mister, også over

adskilligt, som kunde og burde være sparet for undergang: — det store, som fødes, trøster over alle tab, — og mig, ja, mig begejstrer det.

Dette er kanske for meget på én gang? Så kast det? Men jeg vilde i Deres sted, kraftig som De er, — når De havde tvivl, få en man af de ny, de anklagede, i tale, f. ex. Bojsen æller ænnu bedre: Berg. Jeg vilde få ham til at tale forat fornæmme, om der var sanhed i ham. Jeg vilde tage ud på en folke-højskole nogle dager og høre på, — på en af de store, f. ex. Schrøders. Æller komme hid op til sommeren, høre på Bruun, Janson og Frits Hansen (mig vil jeg ikke nævne) under en serie af foredrag for lærerne. Iår kommer ovenikøbet Schrøder hid op og 10 kanske Trier. De blev så ung og glad ved det, at disse øjne, som jeg slæt ikke vil smigre mere, så stille ud æfter tanker, der gik in i morgen-røden. Det er dejligt for en sjæl, der har arbejdet ud af et stort kall, at føle det folk, man ælskede og gav, have en fræmtid, en stor, kærlig-inviet fræmtid! Gør det, fru Johanne Louise Hejberg! Jeg narrer Dem ikke! — De vil have funnet megen trods ved 15 mig; ti det er forhorningen, som den skal have, der går op spids-røden med de ny, de foragede; men De vil også have funnet adskilligt lyst, troende, sejer-sælt ved mig, — ikke sant? Det har jeg af begynnelseernes kilder, ti dem drikker jeg af. — Og dem har De en ævne til at bøje Dem ned over og drikke af, når De stilles hæn foran dem på Deres vandring, som væl få ældre nogensinne har havt.

20 Deres innerlig hengivne
Bjørnst. Bjørnson.

542. *Fra Magdalene Thoresen.*

Zürich den 4de Jan. 1877.

Min kjæreste Frue!

Jeg ønsker Dem af Hjertet et godt og glædeligt Nytaar, og jeg takker Dem for 25 hvad De har været — synligt eller usynligt, direkte eller indirekte — for mig i det nu henrundne. Gud lade Dem leve og leve vel og længe, saa vi — større eller mindre Kæmpere for Ideen maa have den opløftende Hjælp, at En af dens store Forkæmpere er tilstede iblandt os. — Det gjør saa forfærdelig ondt, naar En og Anden af disse Store gaar bort! Jeg fik just nu Efterretningen om min beundrede 30 Digter Paludan Müllers Død, og uagtet Digtningens Kilde i hans Sjæl var ved at udtørres, føjer dog hans Død sig som et Savn til de andre af lignende Art, som jeg med taknemlig Sorg bevarer i mit Minde. Paludan Müller var isandhed en af de store Lysbærere, der gik foran mange mange smaa Efterfølgere. Adam Hosmos Digter var Danmarks Goethe og altid blandt de største af Verdensdigterne.

35 Min kjæreste Frue! De tvivler ikke om, at jeg — dreven af forskellige Grunde — ofte og inderligt har været hos Dem med mine Tanker i denne min Udlændighed; men at komme direkte til Dem og saa at sige aabne for Belysningens Strøm og lade den med sine osende Vande blot et Øjeblik gaa hen over Deres Hjerte, det har jeg ikke villet; thi jeg vidste jo, at De tog Del i den med en Forstaaelse 40 som ingen Anden, og derfor heller ikke kunde blive uberørt af den! — Nu er jo den værste Sorg forbi, og de Udveje, som en stærk Smerte altid føder, hvor man gaar tilbunds i den, staa Herren være lovet i klart Lys for mig. At et saa stort og dog udviklet Arbejde som „Valkendorf“ blev forkastet af Theatret maatte jo gaa mig til Hjerte — ja maatte endog gandske naturligt vække en vis Forbittrelse 45 blandet med Modløshed i min Sjæl. Jeg vidste jo dog hvormeget Snavs der paa

den Vej havde fundet Fremgang, og det var haardt at staa tilbage som en Klud-
drer med et Værk af den Betydning, — som under alle Omstændigheder selve
Sagen gav det. — Men som sagt Smerten gav Udvej. Jeg havde under hele Ud-
arbejdelsen af Valkendorf paa en Maade havt Synet fæstet paa Bergen — i vore
Tider — og der havde formet sig et Billede af denne Betragtning, som efter mit 5
Skjøn passede for Scenen. Det tog jeg da fat paa, og i 6 Uger var det færdigt,
saa jeg nu er ifærd med Renskrivningen. Det er en Samling af Karakterer der
gjennem mange mange Led ere Affødninger af hine hanseatiske Forholde. Jeg tror
Stykket er godt, — men det er jo som De kan vide lokalt. Jeg sender det derfor
til Norge — Kristiania og Bergen, — samt til Gøteborg, hvorfra jeg ligesom fra 10
Bergen har havt Anmodning om mine Arbejder. Paa den danske Scene faar jeg nat-
urligvis under de nuværende Forhold Intet opført. — Jeg skrev nemlig selv til
Fallesen, og bad ham suspendere Dommen over Valkendorf indtil jeg paany
havde gennemgaaet det — med de paaviste Fejl til Rettesnor, — og jeg vilde
da indsende det til Foraaret. Jeg fik ogsaa Svar fra ham. Men her ignorerer han 15
dette Spørgsmaal, taler om det Tyske i Stykket og om Processen som to af de
væsentligste Hindringer, — Noget jeg ganske vist tror paa. Men saa nævner han
andre Ting, som tyde lidt paa aandelig Blindhed. Saaledes: at der ikke er Gnist
af Romantik i Stykket, — ved Fallesen hvorledes man definerer Romantik? Mener
han, at den kun findes i Forelskelsen? — Den findes til Lykke for den endogsaa 20
i en Moders Smerte og i et Barns Anger. Saa siger han — til min Bemærkning: at
„Valkendorf“ i egenligste Forstand er et folkeligt Skuespil —: „Et folkeligt
Skuespil maa enten være romantisk eller æventyrlig eller ogsaa en historisk Per-
son, som er meget kjendt.“ De ser hans Standpunkt Frue! han er mig lidt tradi-
tionel, den gode Kammerherre! Det Romantiske griber altid Folket, det Æven- 25
tyrlige med, det indrømmer jeg ham gerne, men lad ham ikke tro, at det er de
eneste Momenter i en folkelig Forstaaelse. Satiren, Humoret, og fornemmelig
Inderligheden ere ligesaa fattelige Ingredienser i en Folkedigtning og hvad
det Sidste angaar endnu mere end hine; thi det giver Virkeligheden, saaledes, som
de føle og kjende den fra deres egne Livsforhold, — og de tro paa den. Og Inder- 30
ligheden haaber jeg er Hjerteslaget i mit Stykke. Hvad nu det Historiske angaar,
da — siden han selv erklærer, at der er givet en ypperlig Skildring af Valken-
dorf — skal Folket jo netop ved denne Tegning af en historisk Helt, som uden
at han selv forstod det slog for Folkefriheden, lære ham at kende og beundre. Mit
Stykke er ogsaa i sin inderste Grund et dansk Skuespil, — havde det ikke fortjent, 35
at der var bleven vovet Noget paa det? — Dog derom er nu ikke mere Tale. Jeg
agter imidlertid at omarbejde mit Stykke før det trykkes. Mangt og Meget har
klaret sig for mit indre Syn under disse Kampe. . . . [Forskellige paatænkte Æn-
dringer i Stykket anføres]. Jeg formelig fryder mig til denne Omarbejdelse. Jeg
var det historiske altfor nær — det krævede saamange Hensyn, som Digtningen 40
visselig har Lov at bryde med; men som der maa en vis Afstand til at modne.
Jeg gjør imidlertid ikke dette med nogen Tanke paa den danske Scene, — allige-
vel paa Scenen naturligvis, — spille det da hvem vil! — Nu tilgiv mig kjære-
ste Frue, at jeg har talt saa længe og saa vidtløftig om dette! —

Jeg kunde ønske Dem, at De var her i denne dejlige Vinter, Frue! Her gaar 45
man omkring og plukker Blomster i Græsset langs med Vejkanterne, og Luften
er saa mild og varm — og tilmed ren, — at man aander, som i Foraarets bedste

Tid derhjemme, nyt Haab og Fortrøstning i hvert Luftdrag. . . . Min dyrebare Frue! idet jeg nu slutter disse Linjer og sender Dem den Tak for alt godt, som jeg ikke nogensinde vil ophøre med at skylde Dem, beder jeg Dem ikke et Øjeblik ulejlige Dem med noget Svar. Derved kunde min Henvendelse til Dem blive en
 5 Byrde for Dem og afskrækkende for mig. At skrive til Dem har været mig en Glæde, lad det blive derved. Med den hjerteligste Hilsen til G. E. Krieger og Deres Børn er jeg Deres hengivneste
 Magdalena Thoresen.

543. Til H. Martensen.

d. 9 Januar 1877

Tak, min kjære Ven, for Deres skønne Tale over Paludan-Müller! Da jeg
 10 havde læst den, faldt min Tanke uvilkaarlig paa et Stykke deiligt gjennemsigtigt hvidt Marmor.
 Deres hengivne
 Johanne Luise Heiberg.

544. Til G. Berner.

d. 20 April 1877.

Kjære Justitsraad Berner!

15 Af Aviserne har jeg nu seet Enden paa Hr Lindes og Skuespillernes Færd imod Dem.

Naar man som De kan sige sig selv med fuld Sandhed, at man med Flid Troskab og Nøiagtighed har benyttet de Kræfter man var i Besiddelse af, da maa man i denne Verden slaa sig til Ro, og tage al Uretfærdighed som Noget der er
 20 værst for dem der har fremkaldt den. Erfaringen viser En bestandig i denne Verden, at hvad man ved første Øiekast anseer som en Lykke, et Held, inden føie Tid viser sig som et Uheld, og omvendt. Jeg haaber endnu bestandig at der vil komme en Tid der ikke er fjern, hvori De vil ansee hvad nu er skeet, som et Held for dem. Jeg har Ord for at være en god Spaaqvinde. Gid mit gode Rygte ved denne
 25 Leilighed maa bekræfte sig.
 Deres hengivne
 Johanne Luise Heiberg.

545. Fra Bjørnstjerne Bjørnson.

Aulestad ved Lillehammer 1877, 29de apr.

Kære fru Hejberg!

Det beror nu på mig, om jeg vil overtage Kristiania teater. Det har stået slig
 30 længe; men nu kommer her desværre et afgørende.

Jeg tænker jeg siger Nej! Det får bero på mange ting, da især, om jeg finder tiden belejlig. Jeg skal nu in og se om nogle dager.

For det tilfælde at jeg (mod formodning) finder den belejlig: er Holm-Hansen at få, f. ex. for 800 Spd. (3,200 kroner) som intendant eller over-regissør?

35 Kære väninne, uden ham tar jeg det næppe.

Jeg kan jo også tænke mig Berner, men vanskeligere, og så fik jeg ham væl ovenikøbet ikke. Jeg tror ællers at jeg foreslår teatret at tage ham til at styre det hele, så længe det bare skal vegetere (og jeg er bange at tiden ænnu ikke er inne til mere).

40 Og Berner tar vist gjerne teatret alene; han tar det næppe f. ex. under mig.

Det siste vilde ællers give ham en sikker og beskyttet stilling, det annet en i længden aldeles uholdbar.

Som foresat er jeg undertiden utålmodig som bare pokker. Men jeg er ikke rå, ikke overmodig, ikke ugrej. Og så er jeg taknæmlig og aldeles ikke misundelig på dem, der gør mere æn mig. Jeg tror, den attest jeg her giver mig selv, 5 er san.

Det er min mening, at intet af Nordens teatre har i øjeblikket de kræfter samlede som Kristianias. Til så fint spil som f. ex. det danske kan vi desuagtet ikke bringe det; ti det forbyder folkets egen færske tilstan; men til et mere poetisk.

Hermed være sagen for denne del (hjælpens) i Deres vold! Svar mig uop- 10 holdelig!

Tal med Holm, og måske også med Berner!   Deres innerlig hengivne
Bjørnst. Bjørnson.

Karoline be'r hilset! Alt væl. Hun sidder alt i et hos sin lille ængel. Et vakert barn, som kom med stor glæde i huset. 15

NB. Blir Berner foreslået at tage teatret, lad ham ikke gøre det for mere æn ét år ad gangen.

B.

Jeg behøver væl ikke at lægge til at sagen må blive mællem vedkommende.

Ved at læse mit brev igennem, føler jeg, at der fra det første er stærkt om- 20 sving i Forholdet til Holm-Hansen.

Det kommer deraf, at Berner, som De ogsaa antydede, til ordningen af det hele, er nyttigere for mig æn H. H., og at jeg ikke var så vis på at få Berner, som jeg var på at få H. H., da jeg først skrev til Dem. Med H. H. måtte jeg sælv have overtaget mere af det, der keder mig, og uden H. H. havde jeg ikke gåt iverj. 25 Men med Berner går jeg ænnu hællere iverj. Således står det.

Skal jeg bruge bægge på éngang, så er dette mere æn vore tarvelige forhold er vant til, og jeg kan da alene inlede det ved (som antydet) med en del af min gage at give ham en del af mit arbejde samt scene-isættelsen, som er gageret for sig sælv. 30

Hans moralske holdning, sikre skøn, vinnende væsen fik da æfterhånden erobre ham fast stilling og den agtelse, som man giver sagen i vold uden hensyn til, hvad landsman han er.

Skuespillerne er begavede, lysten ænnu ikke uddød, — og kom jeg til, drog jeg studenter og frøkener æfter. Her er gry i det. 35

546. Til Kristian Mantzius.

d. 3 Mai 1877.

Kjære Hr Mantzius!

Ifald De personlig vil henvende Dem til Chefen for at gjøre ham Tilbud i den omtalte Sag, troer jeg, at han ikke er uvillig til nærmere at tale med Dem derom.

Deres hengivne 40

J. L. Heiberg.

547. Til Bjørnstjerne Bjørnson.

d: 7 Mai 1877.

Kjære Bjørnson!

Det var et fornøieligt Brev jeg modtog i Morges. De bør ikke betænke Dem paa at overtage Theatret. Det er heldigt, synes mig, at tage fat paa noget som staaer paa svage Fødder, især naar der dog, som De siger, findes gode Kræfter der kan sættes igang.

Jeg sendte strax Bud efter Berner, at han endnu ikke er kommet betyder vist, at han er taget paa Landet, hvor han da bliver, ærgerlig nok, Pintsen over — jo sandelig kom han ikke nu ind af Døren.

Jeg har nu talt med ham. Han blev meget forundret over hvad jeg meddelte ham, og høist betænkelig. At overtage Theatret allene afslog han paa det Bestemteste. Kun ved at staae under Dem, saae han en Mulighed. Han beder Dem underrette ham om

- 1) hvad der som Intendant vilde kræves af ham.
- 2) Naar Posten skulde tiltrædes.
- 3) Om et Aar ad Gangen eller for længere Tid.

Skriv til ham og sæt ham ind i Sagen.

Saaledes som jeg tænker mig Stillingen med Dem som Chef er det min fulde Overbeviisning, at De i ham vilde faae en udmærket Hjelp, baade med Hensyn paa Styret af alle Penge-Forhold og det daglige Slid i alle Retninger hvori han har 38 Aars uafbrudte Erfaring. Sjælen i det Hele maatte De jo selv være. Han er ikke saa egenraadig, som man har udspreedt.

Hvad Holm-Hansen angaaer, da troer jeg vist, at han fløi til Dem naar De kaldte. Det er faa Dage siden at han yttrede: „Man siger, at Bjørnson skal overtage Theatret i Christiania, gid han kunde bruge mig til Noget!“ — Men den faste Hjelp som af Berner, troer jeg ikke at De kunde faae af ham. Som Hjelp ved Sceneisættelse, troer jeg han vilde kunne gjøre udmærket Nytte, thi han forstaaer Digterværker, som Ingen Anden. Ja, ifald man vilde taale en Dansk paa Scenen, da er det endnu min Tro, at han, med Deres Hjelp, vilde kunde blive overordenlig brugbar. Det jyske i hans Talestemme, der støder ham bort fra vor Scene, troer jeg netop vilde klinge godt i norske Øren, da Sproget derved faaer noget haardt og kraftigt istædet for det bløde Dansk.

Beslutter De Dem til at skrive til ham, da er hans Adresse St. Knudsvej 19. Berners Adresse er Tordenskjoldsgade No. 9.

Jeg har ikke i Dag kunnet faa fat i Holm-Hansen da han boer udenfor Byen, og jeg vilde ikke opsætte at svare Dem strax, men, som sagt, paa ham kan De vist gjøre sikker Regning, jeg har kun Angst for, at han skal paatage sig mere end han formaaer. Jeg skal imidlertid tale med ham, uden at De hverken ligeover for ham eller Berner har nogen Forpligtelse.

Jeg har leiet en lille Leilighed for Sommeren i Nærheden af Badet Grefsen for at være i Nærheden af Sarah der atter skal bruge Curen der i Aar, saa jeg har det Haab, paa en eller anden Maade at faae see Dem og Deres elskværdige Hustru oppe i det deilige Norge.

Tusinde Hilsener fra alle Mine, og tusinde Hilsener til alle Deres.

Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

548. *Til Emil Poulsen.*

17 Mai 1877.

Tak, kjære Hr. Poulsen, at De opfyldte min Bøn ved at spille i „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“! En Sorg var det for mig, at jeg ikke kunde være tilstæde, men en Glæde at høre Deres tre unge Veninders Beskrivelse om Dem og Deres Spil, et Udfald jeg aldrig har tvivlet om. Gud veed, naar jeg igjen tør 5
vove mig hen i Theatret, jeg er endnu saa mat, at jeg ryster paa Haanden ved at skrive disse Linier.

Stakkels Frøken Schnell! Jeg har drømt om hende hele Natten. Værst er det, at hun ikke formaaer at lade Ordene høres i Sangene, det ville hjælpe paa Toner-
nes Svaghed. 10

At sætte to Stykker sammen, begge i ældre Kostume er en stor Feil, dog denne Feil begaaes jo nu stadigt.

Tak, endnu engang, at De føiede mig, hvilket jeg haaber, at De nu ikke fortryder, da Alle ere saa glade over Dem i Stykket. Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 15

549. *Til Fritz Hultmann.*

[2. Juni 1877].

Kjære Hultmann!

At ende vel er hele Sagen.

Jeg kan ikke lade være, nu da De ender Deres lange Theaterbane, at takke Dem baade paa Kunstens og Venskabets Vegne, for den Trofasthed, hvormed De 20
har holdt ud i Begge.

Hvorledes De var mod Heiberg og mig i hine tunge Aar, har altid ligget i mit Sind, som en Gjæld, jeg stod i til Dem, en Gjæld, jeg med Glæde har anerkjendt.

De træder nu ind i Privatlivet; gid De da i dette maa føle al den Sjælero, som Bevidstheden fører med sig, naar de Kræfter, Gud nedlagde i os, have været Sam- 25
vittighedsfuldt brugte og bearbejdede med en Villie til det Gode og Sande.

Af og til vilde disse Kræfter indfinde sig med Ønsket om endnu at kunne udøve, hvad saa ofte fik vort Hjerte til at banke; thi Evnen hertil lader sig ikke afkaste, som en gammel Klædning, paa een Dag. Sig da Dem selv, at hvad vi have udviklet af idealt og skjønt i vort Indre vil ikke dø men som et Frø hvile, til det 30
kan udfolde sig — i andre Former — for en skjønnere Tilværelse.

Jeg er forhindret ved Sygdom i at følge og see Dem denne sidste Aften, men i Tankerne følger jeg Dem, idet den hele Række af Figurer, ligefra den unge, glade Hultmanns første Optræden, til den ældre tungsindige Hultmanns Sidste.

I Haab om, at De af og til, med Venlighed vil mindes mig, og bevare Deres 35
Venskab for mig, forbliver jeg

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

550. *Til Emil Poulsen.*

[antagelig ca. 4. Juni 1877].

Kjære Poulsen!

Et lykkeligt Aar! Tak for det gamle! 40

Modtag venlig denne Vest, den er henvend hundrede Aar gammel, og vil kunde bruges i en Rolle der spiller i hiin Tid. Den har tilhørt Heibergs Moders Mand,

Baron Gyllembourg. Min Svigermoder har i mange Aar gjemt den som et Kjærligheds Minde. Efter hendes Død har jeg med Omhu gjemt den. Da jeg finder den smuk synes mig, at den atter bør træde ud i Livet, og det er der jeg beder Dem ledsage den paa dens nye Bane. Hav lidt Godhed for den thi den er vant til Kjærlighed.

5 Lev nu vel i Sommer, vær glad og styrk Dem til Vinterens Anstrengelser, og bevar Deres Venskab for Deres

hengivne

Johanne Luise Heiberg.

551. Til Zacharias Topelius.

d: 15 Juni 1877.

10 Kjære Professor Topelius!

Min mangeaarige ædle Ven, min og mine Børns Beskytter, Geheime-Etatsraad Krieger besøger i Sommer Finland. Hvorledes skulde jeg da kunde modstaa Fri-
stelsen at bringe mig i Deres Erindring, som mine Tanker saa ofte have dvælet
ved, ligefra den Aften i Brogaden paa Christianshavn, da De ved Deres Elskvær-
15 dighed, Deres Aandrigthed vandt tre Menneskers Hjerter. De To ere nu i hiint
Land vi Alle i Haab hige hen imod. Den Tredie færdes endnu i denne urolige
Verden, kun opretholdt ved ædle Venner, og tre elskværdige Børns „milda kärlek,
som alt hugsvalar“.

Denne Tredie, der i de mange Aar, fra den omtalte Aften, aldrig har hørt
20 Professor Topelius' Navn lyde for hende uden at føle, at dette Navn mindede
hende om en fjern Ven, hvis Erindring hverken Tid eller Afstand har udslettet
eller formindsket, vover i Haab om, at heller ikke jeg ganske i de mange Aar er
gaaet Digteren Topelius af Minde, at sende disse Linier til Skjalden, der nylig
saa skjønt sang ved Finlands herlige Digters Baare:

25 „För odödliga, stora minnen
Er vår sång vid den tysta Graf.“
etc — etc — etc.

Ofte har jeg ønsket at gjæste Finland, og visselig var Deres Navn bestandig knyttet til et Ønske, som nu maa opgives.

30 Jeg ønsker Dem af mit fulde Hjerte Held og Lykke i alle Deres Bestræbelser for Fædrelandet og i Deres Hjem.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

552. Til Karoline Bjørnson.

d: 15 Juli 1877.

Kjære Fru Bjørnson!

35 I denne Eftermiddag da mine Tre ere nede paa Grefsen, og jeg sidder her ene, vil jeg gjøre mig selv den Glæde at underholde mig lidt med Dem. Ja, her sidder jeg da i Myren, eller, som vi danske vilde kalde det, i Mosen, hvor jeg paa det ustadige Vejer nær, har det hyggeligt, eensomt efter mit Ønske, glædende mig over den skjønne Natur ved Maridalens yndige Landskab. Luften her virker godt
40 paa mig, ja gjør mig feed, Børnene synes for feed, hvilket de synes ikke klæder mig saa godt som min tidligere Magerhed; men det er deiligt og beroligende at alt sligt

i min Alder er saa temmelig ligeegyldigt. I denne Ensomhed har jeg saa godt som ingen Berøring med de Norske, da Stædet ligger for afsides.

Naar jeg bryder op her, sidst i August, maa jeg vel anvende et Par Dage paa Christiania for dog at sige Goddag til gamle Venner der, forinden vi drager til de gode Konows for at dvæle der nogle Dage. De og Bjørnson kan vel indsee, at det vilde være en stor Skuffelse, om jeg da ikke fik tale lidt med Dem begge der. Hvis min Karavane ikke var saa stor, hele fire i Tallet, besøgte jeg Dem i Deres Hjem, men, som sagt, De maa ikke svigte til Mødet hos Konows, som Konow, der var saa god at besøge mig her, gav mig Haab om. At reise til Kjøbenhavn uden at have seet Eder vilde virkelig være trangt. Vi havde Alle haabet paa et lille Besøg her af den unge Bjørn, men see, han drog skammelig forbi. Mon vi ogsaa vil faae ham at see hos Konows? Vi haabe det.

Hvorledes lever den forfulgte Kongefjende? Det gjorde mig ret ondt at Theatret her ikke ved ham atter skulde reise sig. Nu skal jo Hr Viibe til dette Hverv. Samme Mand er jeg meget vred paa for en tidligere raa Anmeldelse om Bjørnsons Digtervirksomhed. Da jeg hørte at han skulde være Theaterdirecteur faldt Verset mig ind af „Svend Dyrings Huus“. „Viben vil væрге for hver det Sted, som udi Marken maa staa. Den kan ikke væрге den liden Tue, som den skulde bygge paa.“ I Anmeldelsen vilde Fyren have nye og andre Digtere i Norge end Bjørnson og Ibsen! Ja, lad os see hvor disse skulde komme fra. Ak, hvor Menneskene ere dumme og utaknemme! Om man gav dem sit Hjerteblod, forlangte de endda mere. At „Kongen“ hist og her maatte vække megen Modstand, maatte Bjørnson jo i forveien været beredt paa. Men at man saasnart en Digter leverer et Arbeide som mishager, ligesom glemmer Alt hvad tidligere er modtaget af hans Haand, har altid oprørt mig, thi dette Træk er ikke nyt, men saare gammelt. Vi kjender det ogsaa hjemme hos os, og var ikke den Trøst, at Tiden bringer Alt i Ligevægt paany, da skulde Fanden selv holde sig for god til at levere Digterværker, men lade Menneskeheden hungre sig ihjel midt i al prosa Vrøvlet. Men Tiden er en fortrinlig Regulator over alle Ravne, Skader og Viber. Jeg seer at første Udgave af „Kongen“ er udsolgt i Kjøbenhavn og anden Udgave bebudet. Kjøbenhavnerne ere dog ikke saa gale endda.

Af Konows har jeg hørt hvor glad De er over den yngste Frøken Bjørnson. Hvad siger jeg? Var jeg ikke en paalidelig Spaaqvind? See nu at holde Deres Kræfter vedlige, at De engang kan staae ved hendes Side naar hun som ung Mø drager ud af det Fædrene Huus, for selv at bygge sig en Arne. Jeg var saa glad over, at dette Barns Komme kun bragte Glæde og ingen Sorg. Jeg glæder mig virkelig til atter at see og tale med Dem efter Alt hvad der ligger imellem vort forrige Møde hvor Bjørnsons og Deres Godhed imod mig er mig saa uforglemmelig. Naar vi nu atter komme sammen, da behøve vi ikke at begynde forfra, men kun at fortsætte det Venskab som blev fæstnet under Italiens varme blaå Himmel. Husk Begge paa, at jeg bilder mig ind at være en trofast og taknemmelig Natur der ikke i Dag er her, og i Morgen hist, men at jeg, som et andet Rovdyr ikke slipper det Bytte af Venskab som jeg har fanget paa min Vei.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 45

553. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

Aulestad, Foldabu, [sidste Halvdel af Juli 1877].

Kære, kære fru Hejberg,

hvær gang der kommer sådant et brev fra Dem takker jeg Gud for (d. v. s. fru Thoresens Gud), at De er sådan et par hundre år gammel, så jeg ikke kommer
5 til at skyde mig af forælskelse i Dem, i allefall ikke på denne side graven.

Og så kan jeg berolige Dem: vi kommer til Konows, vær tryk på det! Men kunde det falle sammen med vor tilbagekomst fra Sagatun den 9de, 10de august? Hvis ikke, da når? Vi må i forvejen have besked om datoen!

Ja, vi kommer nok, vi er nok de mest glade ved det møde. Af „Kongen“ er
10 mangfoldige tusen eksemplarer solgt, og jeg tror ikke at bedrage mig, når jeg siger, at tredje udgave snart må ud. — Fra jeg læste korrekturen på den, var jeg vis i min sag, og deres dom, som er mig noget værdt, er i meget væsenligt blevet som min egen. Dog mener jeg ikke, at kritikken, sælv den vælvillige, har udtømt den; der er mere i den og navnlig klarere, fastere sammenhæng, æn man løber til
15 ved én gænnemlæsning i det tilsyneladende så læt-skrevne arbejde. Det er min tro, at den, trods alt den bærer på, er et digt, og giver den forsoning, som tilhører et sådant. — Det skal væl en gang erkænnnes, og da vil man måske også opdage, at jeg bare har fræmvist rætskafne folk, altså faret med godslig læmpe. Hvad det
20 koster at angribe vore afguder, vidste jeg, så jeg ikke er bleven overrasket. Men virkningen af min bog på ungdommen er meget betydelig. — Dette er fortiden min glæde. Nu kommer den fortælling, jeg lagde planen til i Rom. Den er solgt til Tyskland for en stor pris (Rundschau for Oktober, November & December).

Krieger har været på Lillehammer. Her ligger en rå ytring æfter ham, som har givet ondt blod; men han har været misledet af falskt referat, så dennegang er
25 han uskyldig. — De Konow'ske damer og vi mødes på Sagatun (Hamar) de siste dager af denne måned; der er jeg som sagt til den 10de. Vi er 150 mennesker der en otte dages tid. Jeg vilde ikke holde det ud, hvis jeg ikke nu og da kunde være aldeles alene. — Vi har et sygt barn, så det kniber, om Karoline kan følge. — Her har i denne tid været en mængde danske bønder hos mig, som har besøgt da-
30 len her. Det var fromme, sindige, trofaste mæn og kvinder. — Bjørn er kommen hjem som den sødeste gut, brav, san, flittig, barnlig. Om hans talent er ingen tvivl; hvor stort omfang det har, får vise sig. Søde, dejlige fru Hejberg, tak og hilsen!

Deres ærbødige innerlig hengivne

Bjørnst. Bjørnson.

35 554. *Fra Henrik Ibsen.*

München, den 30. September 1877.

Højtærede fru etatsrådinde!

Under mit sidste korte ophold i København erfarede jeg først i sidste øjeblik, at De, tvertimod hvad jeg med bestemthed antog, på den tid befandt Dem i staden. Der blev således desværre for mig ikke anledning til at kunne aflægge Dem en
40 visit. Tillad mig derfor nu gennem min nye bog at besøge Dem. Jeg beder Dem læse den med det velvillige sind, hvorpå jeg allerede før har havt uforglemmelige beviser; netop på Deres Dom lægger jeg naturligvis overordentlig megen vægt, hvad enten den måtte være mig gunstig eller ikke.

Med ærbødhighed og taknemmelighed

Deres særdeles forbundne

555. *Til Ville Heise.*

d: 8 October 1877.

Kjære Fru Heise!

... Heises Opera spøger bestandig endnu frydelig i min Hjerne. Jeg fik ved Heises Foredrag af Operaen et saa levende Billede af det Hele, at jeg bestandig synes, at jeg har seet den opført fra Scenen, saa tydelig staaer det Hele for mig, 5 og jeg er rigtig glad paa hans Vegne. Den komme tidligt, den komme sent, stor Glæde og Ære vil han faae af den.

Tak for Deres Besøg hos mig forleden, hvor De Alle vare saa elskværdige, som nogensinde. Hils den ypperlige Componist! Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 10

556. *Fra Fr. Lange.*

Oringe ved Vordingborg den 21de November 1877.

Maa jeg have Lov, Fru Heiberg, til at være en af de Mange som bringe Dem deres Lykønskninger til Deres Fødselsdag. Jeg har tidt havt Lyst til at sige Dem oprigtigt Tak, fordi De, mere end nogen Anden, ved Deres venlige men klare og bestemte Raad og Dom, viste mig bort fra en forkert Vej, noget jeg nu, efter, som 15 jeg haaber, at have faaet fastere Grund under Fødderne, tidt har paaskønnet i mit stille Sind. Lad mig da benytte denne Lejlighed til at bringe Dem min Tak, dog ikke blot herfor, men ogsaa for al den megen anden Venlighed og Velvilje, De altid har vist mig.

Deres hengivne og taknemlige

Fr. Lange. 20

557. *Fra Zacharias Topelius.*

Helsingfors 28 December 1877.

Fru Etatsrådinna!

Deras vänliga bref med Geheime-Etatsrådet Krieger har uppfyllt mig med glädje och tacksamhet. Jag vågade icke hoppas, att De mer skulle minnas mig.

Om jag någonsin kunnat glömma Dem, skulle ju ryktet och mina resande 25 landsmäns beundran ständigt hafva återfört Deras namn i min hägkomst. Men jag har ej kunnat glömma Dem. Jeg måste ju alltid bevara i kärt minne de korta timmar jag, för 21 år sedan, fick tillbringa i Deras älskvärda hem vid Brogade. Jag kom till Kjöbenhavn, jag som så många andra, för att se Thorvaldsens graf och för att höra Heiberg, Fru Heiberg, Andersen. Den vänlige Kellermann blef 30 min vägvisare. Andersen var bortrest: — honom fik jag aldrig i lifvet se. Men jag fick se Thorvaldsen lefva i sina verk, jag fick lyssna till Deras så högt aktade Makes spirituella samtal och välvilliga råd; — jag fick se Dem, och jag hade icke rest förgäfvets. Deras godhet minnes jag så länge jag lefver. De förde mig i Deras have och bröt åt mig en dyrbar ros. De visste konsten att vinna Diktarens hjertan: 35 De var sjelf skald och en skalds maka.

Ett fick jag icke se, och det var Fru Heiberg på Scenen. Ännu i dag anser jag det för ett förloradt blad i mitt lif. Men jag var lycklig, ja lyckligare, att få se Dem i Deras hem. De må engång också mottaga den tillgifvenhet, som uteslutande egnas Deras Person. Måhända skall De, trött att beundras som konstnär, finna nå- 40 gon tillfredsställelse i att högaktas endast som Menniska. Fru Etatsrådinna, —

jag ville engång se Dem i kretsen af Deras barn och säga til dessa unga flickor:
Ni ha en god Moder!

Också jag har beundrat den dramatiska konsten i dess höghet och dess hän-
gifvenhet. Men jag bekänner, att jag ofta förförats vid anblicken af den djupa
5 klyftan mellan scenen och kulissen. Jag har frågat mig, om icke detta beständiga
bortdöende från sig sjelf, för att upplefva i en annan gestalt, måste hos svagare
väsen framkalla en djup inre motsägelse. Ja, det fordras en öfvermenschlig styrka,
för att i denna verld af illusioner behålla sig sjelf. De måste veta det bättre än
någon. De skall måske svara mig, att samma kamp mellan idealet och verkligheten
10 möter oss i all konst, äfven i poésien. O ja, men scenen fordrar oss hela. Jag kan
icke beskrifva huru välgörande det kännes, när man sett så mycken ofrid i lifvet,
att kunna egna en dramatisk konstnär något mer än sin beundran, att kunna egna
honom sin odelade aktning. Tro mig, det är blott för att jag så djupt beklagat de
svaga, därför känner jag mig lycklig att stundom få trycka deras hand, hvilka
15 Gud har bevarat sanna, och säga till dem: ni är räddad!

För en tid sedan sände jag till en vän i Christiania, fru Lotten Winter-Hjelm,
skådespelarska, några sonetter, hvilka jag här tager mig friheten bifoga, i hopp
att De icke skall missförstå dem. Skulle konstnärssanden inom Dem göra uppror
och tillbakavisa min uppfattning, så beder jag Dem icke läsa något annat i dessa
20 rader, än en bön om sanning, en varm önskan, att scenens upphöjda konst må
kunna förenas med det sannt menskliga hos dess framställare.

Sedan jag skref Regina von Emmeritz, för hvilken De hade godheten intres-
sera sig, har jag endast skrifvit ett större stycke för scenen, ett sagospel i fyra
akter, framställande de första kristnas kamp mot hedendomen i Finland, —
25 „Sancta Maria“, otryckt och aldrig uppfördt, emedan kompositörerna funnit äm-
net för dystert för musik och jag åter ej velat låta inflicka någon ballet deri. Några
obetydliga mindre stycken, i gladare tonart och ett litet, äfven otryckt, men upp-
fördt skådespel i en akt samt några utkast i min portfölj ha varit lediga stunders
rekreation. Jag gjorde bekantskap med Ibsen vid Uppsala-festen i September och
30 förstår nu bättre hvarför jag ej kan skrifva något stort för scenen. Jag förstår nu,
att den dramatiska författaren, likasom skådespelaren, måste gifva sig helt och
hänsynslöst åt sin konst, och det duger icke att gå dit med två hjertan. Jag har de
sednare åren skrifvit läseböcker för folkskolorna, något litet lyrik och sagor för
barn — min käraste publik! Min lärareplats i historien och vårt Universitet, der jag
35 nu är rektor, ha upptagit tiden.

Jag tackar Dem för bekantskapen med en så intelligent och älskvärd man,
som Geh. Etatsrådet Krieger. Haf godheten framför till honom min aktningfulla
och hjertliga helsning.

Helsa äfven Deras kära barn! Jag beder vår Gud att gifva Eder alla ett rätt
40 godt och fridsamt nytt år.

Om jag visste något, som kunde glädja Dem härifrån — litteratur eller musik —
vore det för mig ett stort nöje at sända Dem det. De sade mig, att De „vilde reise
til Finland, for engang at se Mennesker, der ikke ligne alle andre Mennesker“.
Hvad skall jag sända Dem, som icke liknar allt annat?

558. *Fra Kristian Mantzius.*Nørregade d 1³/₂ 78.

Fru Etatsraadinde Heiberg!

Da jeg iforgaars havde den Ære og Glæde at tale med Dem, gik det mig, som det saa ofte er gaaet mig — og vel ogsaa Andre —, at det, jeg vilde tale med Dem om, eller rettere — takke Dem for, slet ikke kom frem. 5

Da jeg laa syg — uden dog at være hjertesyg — havde jeg mange halve vaagne Nætter; i flere af disse var der ganske vist „megen Grublen“ og „Selvanklage“, der endte med „ydmyg at banke paa Naadens Port“ og udbrøde „min Gud, min Gud! vær mig arme Synder naadig!“ — — men undertiden vare disse vaagne Timer saa milde og venlige, — og der mødte da op hos mig de Mange, 10 der har vist mig Godhed og Kjærlighed, — og jeg følte mig saa lykkelig ved at være disse taknemmelig. — Iblandt dem, der i en lang Aarrække har vist mig Godhed ved altid, naar det gjaldt haardest, at hjælpe mig frem til at dyrke den dejlige Skuespilkunst, stod De forrest, Fru Heiberg! — ligesom De jo ogsaa nu er den egentlige Ophavsmand til den Glæde, jeg havde i September ved igjen at 15 vise mig paa Scenen — Alt det sendte jeg Dem mangan en Tak for i Nattens Stilhed, og det var min Hensigt i Mandags ret at takke Dem — men det gik ikke!

Det Andet, jeg ret af Hjertet vilde takke Dem for, var Deres dejlige Brev til Bang — det var i min Sygdomstid til stor Glæde, Trøst og Opbyggelse, og virkede mere hos mig end mangan lang udarbejdet Præken. 20

Bliv nu ikke vred over eller kjed ad disse Udgydelser. Det var mig en Trang at komme med dem — og saa støder De dem vel ikke bort, men gir dem en lille Plads i Deres venlige Erindring!

Med særlig Højagtelse Deres oprigtig hengivne Kristian Mantzius.

559. *Til Kristian Mantzius.*

d. 14 Febr. 1878 25

Kjære Hr. Mantzius!

Tak for Deres Brev til mig, og for Deres Udtalelser heri! Jeg kjender saadanne Nætter, og al den Velsignelse, der i slige Timer kan ligge i vor Henvendelse til Ham, der ofte slaaer os, til vor Forbedring, ofte husvaler os, naar vi anraabe ham. De deiligste Timer i mit Liv har jeg selv føelt under en haard Sygdom, saa jeg 30 forstaaer fuldkomment, hvad nu ogsaa De har prøvet.

Tak, fordi De udtaler Deres Mening om det Brev, jeg for otte Aar siden skrev til Bang. Da jeg ikke har hørt et eneste Menneske, uden for min nærmeste Kreds, udtale sig herom, var jeg næsten bange for, at min Eftergivenhed mod dem, der ønskede Brevet aftrykt, som et Vidnesbyrd om, at min afdøde Ven ikke var saa 35 flygtig en Natur, som Mange meente, havde været en Ubetænksomhed af mig. Slige Breve maa læses med det rette Sind, og dette have ikke Alle.

Tak for at De havde dette rette Sind, saa at De troede paa, at mine Ord vare udsprungne af en sand Følelse.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 40

560. *Til N. W. Gade.*

d. 11 April 1878.

Kjære Professor Gade!

Jeg er meget taknemmelig over at De tænkte paa at gjøre mig en Glæde i Tirsdags. En skændig Vogn narrede mig, saa at jeg maatte høre, saa godt jeg kunde, den første Deel af Symphonien, Moderato og Allegro energico, uden for en lukket Dør — en Forholdsregel jeg finder aldeles i sin Orden overfor Sinkepeterne — men da denne omsider aabnedes, nød jeg de tre følgende Afdelinger med stor Glæde og Beundring. Naar man hører et saadant Hav af deilige Toner, da forbauses man over, at Alt dette kan rummes og skabes i et Menneskes Hjerne!

10 Det er herligt imellem at nyde Kunst saa beaandet og fuldendt, og atter forbauses man over, at et enkelt Menneskes Aand kan indblæses saa mange og forskjællige Individuer, som et saadant stort Personale bestaaer af. Tak, tusinde Tak at De havde Tanke for

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

15 561. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

Aulestad 4de maj 1878.

Kære, gode fru Hejberg,

i sin tid hørte jeg af fru Konow, at De troede, jeg ikke syntes om, at De underkænte „Kongen“.

Der har i min sjæl ikke været den fjærneste tro på, at De vilde synes om den, det være sig som kunst-værk eller som tendents. Hvorledes kunde jeg så skuffes ved, at De ikke gjorde det. —

Jeg har nu et stort fæm-akts skuespil færdigt „Det ny system“. Det følges af et: „over ævne“. Om det første vil De synes ganske godt — med reservation; om det andet måske bedre. De er vælgænnemarbejdede. Dette er en kunst, som jeg 25 først nu har lært. Stykkerne går først til Tyskland; det første i juni; det andet i november, vil jeg antage.

De har væl af aviserne set Kristiania skuespilleres enstæmmige optræden (Joh. Brun vil leve et år på gæsteri og vil derfor holde sig udenfor.) Jeg er i den allerelendigste våde; ti jeg vilde for mit arbejdes skyld helst ænnu have et års 30 ferie. Men spørgsmålet vander tilbage, og sansynligvis må det afgøres i den nærmeste fræmtid. Så er det Berner og Holm-Hansen. De må, kære fru Hejberg, være dette spørgsmåls gode fe! Berner skrev mig et brev til fuldt af hundre kruseduller, både indvortes og udvortes kruseduller. Få nu De et grejt svar af ham!

Her er en geneal man, som jeg tror geneal nætop for dette. Men jeg tør ikke 35 tage ham udendvidere. Han har for øjemedet været i — England! De store der-værende scenerier vilde han studere. Men jeg måtte studere ham, før jeg vovede mig til.

Dersom nu Berner ikke vil tage befatningen heroppe, kan han da ikke for den gode sags skyld være her ordnende, vejledende, et års tid, hjælpe mig og forsøge 40 den annen? En flytning i vore dage koster ikke al værden, og det er dog en opgave, som er ærefull, interessant. Put Deres fingre in i nogle af hans kruseduller og tøj dem ud! Holm-Hansen trænger jeg også. Jeg kan, jeg vil ikke gå helt op i det. Jeg skal være den samholdende, inspirerende kraft; men jeg vil ikke ase mig ud med hvær prøve, eller læse alt slags insænt juks. Jeg antager, han kan for

en løn af 2400 kroner leve anstændig her. Om han kan arbejde ved siden —? Ja, det kommer an på hans egne anlæg, hans ævne til at koncentrere sig.

Af Bjørn har jeg megen glæde. Han er så begavet, og han er god og ren. Han vil optage skuespil-forberedelsen ved siden af den musikalske og gå til Wien. Når han er færdig, så et års tid i Paris. Han har nu begynt at læse fransk. For 5 sprog har han en forbausende læthed. Nogle af hans kompositioner finder jeg yndige, et par kraftige med patetisk sving, og hans musikalske planer vidner om sikkert greb, en san fantasi. — Hans nervøsitet har stanset hans klaver-spil for en stund. Jeg håber, at nu skal han kvikne til heroppe. — Vi har det godt, kære fru Hejberg! 10

Hils Deres blonde sælskab! Så længe republikken holder sig i Frankrige, kan I få lov til at foretage eder, hvilke galskaber som mest kan more eder sælv. Det vil så alligevel ikke nytte eder! Deres innerlig hængivne Bjørnst. Bjørnson.

Å, sænd et telegram, hvis svaret er ja!

562. Til Karoline Bjørnson.

Kjøbenhavn d: 9 Mai 1878. 15

Kjære Fru Bjørnson!

Det har ret glædet mig at see gjennem Aviserne, at Theaterpersonalet i Christiania har taget sig sammen og følt, at kun Een kan lyfte dem op til et kunstnerisk Maal, som det er værd at gjøre til et Menneskes Livsopgave. Og selv nu om Deres Bøn ikke skulde blive bønligt, saa staaer den dog som en Kjendsgjerning 20 der er værd at lægge Mærke til og at erindre. Jeg troer, at vort Theaterpersonale havde Lyst — i det mindste pluraliteten af dem — til at gjøre et lignende Skridt og bede sig fritaget for deres nuværende Chef, men de føle vel, at saalænge vi have den nuværende Fisk til Kultusminister er her intet at gjøre ved den Sag. Men man kan igrunden ingen Medlidenhed have med dem, thi at det er, som det nu er, 25 have de jo selv Skyld i. Morsomt er det, at se den Cuur de i Smug gjøre til Berner, en Cuur, der undertiden generer Chefen ikke saa lidt. Nylig har man jo hædret Concertmester Paulli ved at give en Diner for ham i Anledning af hans 50aarige Virksomhed. Ved samme Diner var Kultusministeren tilstæde, og hvor Mantzius holdt en Tale til Ministeren af en saa grotesk Natur, at man maatte undertvinge 30 Latteren, der dog nok ikke kunde undgaae at bemærkes af Ministeren. Jeg kommer nu sjeldent i Theatret thi jeg fryser der baade i legemlig og aandelig Henseende.

Jeg og mine Tre glæde os meget til at gjæste Norge paany i Sommer. Jeg har leiet en af Kong Oscars smaa Villaer paa Ladegaardsøen. Den ligger henrivende i Skov og ved Strand. Ifald De og Bjørnson kommer til Sommer ind til Christia- 35 nia haaber jeg De besøge os i vort lille Paradiis. Til de elskværdige Konows kommer vi ikke i Sommer. Jeg kan ikke glemme at jeg skulde være saa uheldig at have Feber der saalænge jeg var der. Min Læge paastaaer, at der er mange Mennesker der ikke taale at leve i Mjøsens Nærhed uden at Feber indtræder. Heraf skriver sig maaske det bekjendte Udtryk af Fru Rahbek, „at Mjøsen er et falskt Vand“. 40 Vist er det, at Feberen var som blæst bort jo mere jeg fjernede mig fra Mjøsens Vande, og indfandt sig ikke mere senere. Dette tør jeg imidlertid ikke udtale for Konows der vilde blive fornærmet paa deres Egns Vegne. Ærgerligt er det at måtte sky det deilige Tjerne med dets mageløse Beboere, hvis Godhed jeg aldrig kan glemme.

Nu længes jeg meget efter at erfare Udfaldet af det norske Theaters Skjæbne. Det er unaturligt hvis Bjørnson ikke tidlig eller sent stilles i Spidsen for det. Hils ham fra mig! Hvorledes har De det selv? Gid De var rask og ved Kræfter! Jeg tænker ofte paa Dem, tænker ofte hvor mange Menneskers Liv glide som en

Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

563 A. Til Emil Poulsen.

d. 16 Mai 1878

Kjære Hr Poulsen!

10 Jeg kan dog ikke slaa mig til Ro i Dag uden at sige Dem hvor glad jeg var over Dem i Aftes. Texten til Sangene lød saa tydeligt og skjønt, at jeg havde ønsket, at enhver af dem havde været paa 23 Vers, mindst. De er meget elskværdig i denne Rolle! Det er velgjørende, at De paa intet Sted i de lidenskabelige Udbrud, selv er fatigeret og altsaa heller ikke fatigerer Andre, som saa ofte er Til-

15 fældet ved slige Rollers Udførelse. Alt hos Dem er i denne Ambrosius behersket af Skjønhed, og uden at jeg vil underskrive Göethes Ord: „først skjønt, saa sandt“, saa er det dog vist, at i al Kunst maa Skjønhedsidealet være dominerende. Det er dog overordenlige Fremskridt De har gjort i legemlig Henseende — uden at tale om de aandelige — siden Deres første Optræden paa Scenen! Det er deiligt at see

20 et Legeme bevæge sig sikkert og smukt paa Scenen, og dette har De nu opnaaet. Vor Herre har givet Dem saa meget, saa det vilde ogsaa være skammeligt om det ikke blev benyttet.

Det er dog for mig heel mærkeligt, at Fru Eckardt virkelig kan frembringe, i denne hendes Rolle, Eenhed mellem sit og Deres Spil! At heller ikke hun paa

25 noget Sted, ved forceret Spil, tilintetgjør Harmonien. Gider De, saa hils hende fra mig og siig hende, at jeg har glædet mig ved hendes Fremstilling. Maaskee denne min Ros er hende ligegyldig, thi jeg har saa ofte været tvunget til at gjøre Indvendinger mod hendes Fremstillinger, og det er ikke Alle der har den Aandsfri-

30 tænker rigtig paa Dem i Dag med stor Godhed og Venskab.

Hils Deres forstandige og yndige Frue! Det er en Fornøielse at tale med hende om Skuespilkunst.

Jeg længes meget efter at faae Deres Løfte opfyldt, at see ud til
Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

563 B. Til Bjørnstjerne Bjørnson.

d. 18 Mai 1878.

Kjære Bjørnson!

Idet jeg haaber at De har faaet Brev, baade fra Berner, der ikke har Mod til at kaste sig ind i en Theatervirksomhed paa et fremmed Sted hvor alle Forhold

40 ere ham nye, og fra Holm-Hansen der troer at turde paatage sig Sceneinstruxtionen og Gjennemlæsningen af de indleverede Arbejder, haaber jeg at De ikke tvivler paa, at jeg har talt Deres Sag paa det Varmeste for at komme Deres Ønsker imøde. Jeg veed ikke hvad Berner har skrevet til Dem, men jeg troer jo nok

at han har Ret i, at han inden kort Tid vilde blive opvartet med alle de ubillige, løgnagtige Anmeldelser der i flere Aar have myldret frem imod ham i den danske Presse, for at man i Norge kunde see hvilket uvidende udannet Menneske der nu skulde have en indflydelsesrig Stilling ved det norske Theater, og at man i høi Grad vilde bebreide Dem Valget af en saadan „dansk Nullitet og Parvenu“. 5 Berner har jo virkelig, tiltraads for sin Dygtighed, lidt saa megen Uret, at man nok kan forstaae, at han viger tilbage for en Gjentakelse heraf i et fremmed Land.

Giid De nu maa faae Glæde af Holm-Hansen, hvis Udnævnelse forhaabenlig ikke vil sætte saa meget ondt Blod hos Nordmændene.

Det er jo herligt, at De har skrevet to Stykker for Scenen, saa har De jo strax 10 to vigtige Nyheder at byde Deres Publikum i den nye Saison. Til Lykke med dem Begge baade hiist og her!

De lagde vel Mærke til, at mit og Deres Brev krydsede hinanden? Det glæder mig ret at De er glad og tilfreds med lille Bjørn, som vi kalde ham her. Vor Herre holde sin Haand over ham paa den nye farlige Bane han agter at begive sig ind 15 paa. Jeg har jo altid troet, at han vilde ende som Skuespiller, hvortil han vist har udprægede Evner, paa norsk, om paa tydsk bliver et andet Spørgsmaal, og dette vil Tiden vise. Gud give ham Held og Lykke.

Den lille indlagte gule Lap følger stadig med mine Breve fra Norge. Vil De nu ikke opsætte Dem mod vor Øvrighed, saa boer jeg i Gothersgaden 160 K. De seer 20 at Brevene kommer sildigere uden Adresse.

Ifald, som rimeligt er, at jeg endnu er i Norge noget ind i September, glæder jeg mig til at see nogle af Deres første Forestillinger paa Theatret. Mit „blonde Selskab“, jubler ved Tanken herom.

De kjærligste Hilsener til Deres Frue fra Deres hengivne 25
Johanne Luise Heiberg.

564 A. *Fra Bjørnstjerne Bjørnson.*

Aulestad 27 maj 78.

Kære, gode fru Hejberg,

Jeg kan ikke uden Berner; — i alle fall ikke nu. Dermed er sagen afgjort for mit vedkommende, hvad så æn det mod teateret forræderiske repræsentantskab 30 finner på æller ej:

Men jeg forstår ikke Berner. Det er da ikke for det økonomiske styre at aviserne har løjet Berner ned i snavset. Og kalt af mig med repræsentantskabets approbation, for at ordne teatrets økonomi, overtagende intendant-posten for det første for ét år f. e. (han kan også få det annerledes) — hvad i Herrens navn 35 kan folk dertil sige annet æn: ja, der har Bjørnson fåt sig en kyndig økonomisk hjælp.

Uden en sådan begynder jeg ikke. Jeg sidder i vigtige arbejder, som jeg ikke vil afbryde, sælv ved teatret. Derfor er mit svar nej, når Berner drager sig tilbage. Mæld den kære Holm-Hansen det. Mon vi to ikke engang skal træffes i samarbejde. 40

Så længe intet er afgjort æller, som det nu viser sig, kan afgøres, må han naturligvis ikke afholde sig fra at modtage hvilket som helst annet tilbud. Jeg er fatalist. Jeg får ham som min kunstbrud den dag, jeg trænger ham.

I ypperligt humør! Deres innerlig hengivne

Bjørnst. Bjørnson. 45

564 B. Til Emil Poulsen.

D. 27 Juli [1878].

Kjære Hr. Poulsen!

De maa tro, vi bleve Alle glade ved at modtage Deres Brev! Jeg ængstede mig virkelig over Deres Frues Tilstand, da hun i den sidste Tid syntes mig stærk an-
 5 grebet. Gud skee Lov, at det lille nye Menneske der forøger Familien, nu er an-
 kommet, og at Moderen befinder sig vel. At det var en lille Herre og ingen Dame,
 var vel efter Ønske, thi Damer er der jo i hele Verden nok af. Hvor ofte havde
 jeg ikke sagt til Børnene: gid jeg vidste, hvorledes det gaaer Fru Poulsen! Saa der
 var et sandt Hallo, da Deres Brev ankom. Altsaa, Held og Lykke med den Lille,
 10 som skal forøge Deres yndige Børneflok!

At De paa Landet er en flittig Snedker glæder mig ret. De kjender mine Prin-
 cipper om det ønskelige i at man ved Siden af den skønne, men farlige Kunst har
 et eller andet Libhaveri hvori man hviler ovenpaa den kunstneriske Anstrængelse.
 Hidertil har De ret gjort mig tilpas. De har ikke giftet Dem med en Skuespil-
 15 lerinde, og De har en Dilettantisme, der er sundt for Legemet. Min Glæde over
 Deres aandelige Virksomhed kjender De.

Hvad De skriver om Mantzius maatte jeg virkelig smile af. Hvad i Alverden
 formaaer jeg, der staaer aldeles udenfor alle Theaterforhold, at bidrage til hans
 Ønskes Opfyldelse, saameget mere som dette Ønske i sig selv er en Urimelighed.
 20 Hvor kan han vente, at Chefen vil angagere ham fast for en heel Saison, paa
 samme Tid som Alle veed at hans Helbred er i høi Grad usikker? Der hører fra
 hans Side en vis Naivitet til at tro og haabe dette. Meer end nogensinde maa jo
 Chefen, ifald han vil, antage ham i Forhold til den Aftenlige Nytte, som det
 nu staaer i hans Magt at yde. Det er, som sagt naivt at han ikke selv kan indsee
 25 dette.

Af Aviserne har De vel seet, at de danske Skuespillere her i Norge i Sommer
 blev modtaget med stor Ligeegyldighed. Huset var saa tomt, at det, selv for Nord-
 mændene, var uhyggeligt. Man holder stærkt heroppe paa sit eget, selv om dette
 er aldrig saa maadeligt. Man vil ikke mere see op til de danske, eller give til-
 30 kjende, at der af dem kan læres noget. Og dog gaaer man heller ikke hen for at
 see de norske Skuespillere, ogsaa dem behandler man med Ligeegyldighed, saa de-
 res Stilling sandelig ikke er misundelsesværdig. Man vil høre Opera, og man har
 ingen, og man bliver borte fra det Hele. At det danske Repertoire var tyndt og
 maadeligt tjener imidlertid til ikke liden Undskyldning for Nordmændenes Kulde.

Vi selv have det Alle godt her paa vor lille nydelige Villa midt i Skoven og
 lige ved Havet. De Norske ere utrolig artige, gjæstfrie og opmærksomme imod os.
 Det kniber med at faae Lov at leve stille, eensomt og i Ro, som De veed er min
 Lyst. De Unge tager Uroen lettere og med mere Lyst, som er naturligt og rimeligt.
 Jeg staaer imidlertid ikke paa Stranden og skriger som Hønen, der har udruget
 40 Ællinger, jeg svømmer med, saa godt jeg kan. . . .

Mine tre Spurveunger hilse Dem, Deres Hustru og alle Børnene paa det hjerte-
 ligste. Lelia glæder sig til at gøre Bekjendtskab med Svends lille Broder. Jeg selv
 er rørt over, at De, vist imod Deres Lyst, skrev til mig. Der kan De see, at De kan
 skrive Breve, naar De blot vil. Da jeg yttrede dette for Lelia, udbrød hun: „Ja,
 45 hvad kan det Menneske ikke?“ . . .

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

565. *Fra H. Martensen.*

Skodsborg 22de Aug. 78.

Kjære gode Veninde!

Jeg kan ikke sige Dem, hvor jeg glædedes ved at modtage Deres og de elskværdige Døttres Telegram. Hils og tak den kjære Sara, Lelia og Anna og siig dem, at det var saa smukt af dem at ville erindre mig. Og fremfor Alt vær De selv takket baade for dette og for det trofaste Venskab i de mange Aar. Jeg har paa min Fødselsdag betænkt dette Livs Flygtighed efter den 90de Psalme, som uden Tvivl er digtet af Moses om Natten, da han med Israels Børn var i Ørken, og hvor det blandt andet hedder om vore Dage: „De gaae hasteligen forbi og vi flyve herfra“, men jeg har ogsaa betænkt, at vi i denne Forgængelighed kunne og skulle gribe det Evige. Hertil hører ogsaa Kjærligheden og det sande Venskab.

Og ligeledes Tak for den Deeltagelse De har skjænket Ethiken. Hvor mange kjende Livet og den menneskelige Sjæl saaledes som De? Derfor er Deres Mening og Dom mig saa vigtig, og det er mig til indre Bekræftelse naar jeg kan vinde Deres Bifald og Samstemning. Flere Anmeldelser ere fremkomne i vore egne og i svenske og norske Blade. De have i det Hele været velvillige (Fædrelandet og Dagbladet tie stille) men det er ganske i sin Orden, at Fjendskabet mod Christendommen ogsaa giver sig Luft. Saaledes i en Artikel i „Nær og fjern“ af Dr. Høffding, der præsiderede ved Gildet for Fru Collet og var med i Adressen til Dr. Brandes og nu skriver i samme Aand. Et andet Blad meente, at jeg havde søgt bedst for mit litteraire Renommé, ved at beholde den hele Ethik i min Pult eller rettere sagt i mit Blækhorn. I Tydskland ere Anmeldelserne endnu ikke begyndte. Den samme Dobbeltthed vil komme til at vise sig. I ethvert Fald gaar Bogen godt af. . . .

Hilsener fra min Kone og os Alle. Min Kone bliver her det Meste af Sptbr medens jeg reiser paa Visitats.

Jeg hører, at min Veninde i Deres landlige Bolig er ganske fortreffeligt indrettet og endogsaa modtager Besøg af Krieger (Es soll der Dichter (Künstler) mit dem König gehen.) Vedbliv at have det godt og at holde af

Deres altid hengivne H. Martensen. 30

566. *Til Emil Poulsen.*

d. 27 Septb. 1878.

Kjære Hr. Poulsen!

Jeg tillader mig at sende Dem her en Stok til Lettelse for Ambrosius's Fodvandring.

Endnu en Gang Tak for i Onsdags! Jeg glæder mig meget til, i næste Uge atter at see Deres fortrinlige Fremstilling af Kongen. Deres hengivne

J. L. Heiberg.

567. *Til Emil Poulsen.*

3 October 1878.

Kjære Poulsen!

De er en prægtig Skuespiller! Hvor glædede jeg mig i Aftes over Dem!

Jeg har i Dag, saa godt som jeg kunde, beskrevet Deres karakteristiske Fremstilling i et Brev til Fru Thoresen. Jeg er meget glad over hendes Held.

Deres hengivne Johanne Luise Heiberg.

568. *Fra Magdalene Thoresen.*

Zürich den 6te October [1878].

Elskede Fru Hejberg!

I samme Stund jeg har modtaget og læst Deres kjære kjærkomne Brev, er det en Trang for mit Hjerte at sende Dem min Tak derfor. — Jeg var jo i den yderste
 5 Spænding, thi — som De siger — spille tilfældige Omstændigheder en altfor stor Rolle i dramatisk Digtning, til at jeg turde hengive mig i noget glad Haab, — Haab har man jo altid til det Yderste, hvis ikke er man fortvivlet, og det var jeg ikke; men som sagt: jeg var yderligen spændt paa Udfaldet. Saa fik jeg fra mine
 10 Børn et Telegram Torsdag Morgen, og uagtet der var meget glædeligt at modtage, kjendte jeg dog de Væseners gode Hjertes — og Trang til at glæde mig og beholdt alligevel min Spænding. Da jeg nu blandt de Breve jeg modtog saa Deres kjære Haandskrift, der dog har varslet mig saamangt et Trøstens og Glædens Budskab under alle disse Aar, hvori jeg har havt den Lykke og Ære at kjende Dem, — da raabte jeg højt til Axel: O Brev fra Fru Hejberg, det varsler godt!
 15 Og nu blev det aabnet og læst højt, under Afbrydelser og Udraab, hvori vi begge To var lige uklare i Stemmen af vore Hjertes glade Bevægelse. Derfor Tak min elskede Frue! Tak fordi De er med mig, og deler min Glæde; ja ikke blot deler den, men giver den. Gud velsigne Deres rige Hjerte! — Jeg forstaar nu helt igjennem De har Ret, skjønt jeg kun har det for Sjælens Øje, hvad De har set med
 20 Legemets klare Syn. — At Fr. Nielsen er lidt snever idethede, og at der fattes hende den Naturfylde, hvorpaa denne Rolle egentlig er skrevet, det er altfor vist; men samtidigt har hun en nobel og forstandig Opfattelse af det Alvorlige, og den bærer jo et godt Stykke frem. At Emil Poulsen har taget en for stærk Maske, det skulde han have forstaaet at undgaa, men hans bløde Træk ere svære at fordreje,
 25 og derfor maa han ty til det udvortes Tegn. Ellers skulde han netop have forstaaet, at denne Type af Kjæltring kunne se godmodige nok ud; thi Sagen er, at deres Slethed er en Følge af Raahed meget mere end af Ondskab. Naar Fru Martin siger til ham: „De er jo nu ulykkelig“ — eller noget Lignende, da ligger heri Hentydningen til Graden i hans Slethed og til Muligheden for en Omvendelse. —
 30 Men er det dog ikke et mærkeligt Træk hos Publikum — i Almindelighed, at de nok vil indrømme de christelige Under, men ikke de Under, som Christendommen maa — og skal kunne virke. Det første bange Øjeblik; en forfærdet Sjæl er jo Guds Sejer over Djævelen; og dette bange Øjeblik opkommer i tusinde Sjæle, hvor det ikke paa Grund af Forholdene kan blive grebet af en kjærlig Haand og
 35 ført videre til deres Frelse; thi den truende Straf, som de ikke kunne undgaa, forfærder dem paa nyt. Nu, lad Kritiken i Guds Navn sige, hvad den vil — og kan, jeg har dog et Værn imod dens Angreb i Deres Brev og i den Stemning hos Publikum, som De deri skildrer mig, — den er dog ogsaa en Dom. En Kritiker sidder mangengang og presser haardt sin ringe Evne for at finde Noget, der gjør ham til
 40 Overdommeren, og da er jo en Dadel den letteste Udvej til at synes overlegen; lad ham tage sit Mon! der er Ufuldkommenheder nok at holde sig til. — Ak! jeg er Alle saa taknemlig for dette gode Udfald; thi det synes dog som Publikums Velvilje har været med, og den danner altid en Slags varmende Understrøm. Det at — optage Alt i bedste Mening — betyder Meget i denne Verden. Gid det
 45 forekom lidt oftere end det gjør! det vilde give en større Frugtbarehed til alle Forhold. . . . [Har indleveret „Valkendorf“ nybearbejdet i Stockholm, og Dr. Rosen-

berg har bestemt sig til at bede Fallesen gennemlæse det igen og muligvis antage det trods Molbechs Misrekommendation]. Jeg beder Dem Fru Hejberg kan De, da tag Sagen under Deres Vinger, jeg tror jeg tør vove at sige den fortjener Deres Interesse.

Hvor inderligt det glæder mig at De fremdeles tager Deres Sommerture til 5 Norge. Paa et saa kort Ophold kommer man ikke i Berørelse med de mindre gode Sider, og de gode ere jo saa forfriskende, ja jeg kunde næsten sige aandsvækkende, at Enhver kan drikke sig Styrke til af denne store Sundhedsbrønd. — Det er „Bundfaldet“ som der staar i de „Unge Forbund“ man ikke tør komme for nær, — og der er meget Bundfald i Norge, — i alle Stænder, dog mindst hos Bøn- 10 derne. Det vil sige de egentlige Bønder, og ikke de rige „Kaxer“ paa Østlandet eller de halvstuderede Storthingsbønder. Men at de nogensinde skulde ville slutte sig nærmere til Danmark, nej, det bliver et Ønske uden Haab, min kjæreste Frue. Nærmest tror jeg Norge skikket til at være en Republik; thi dette Skin-Kongedømme duer ikke. Det nærer et dumt aristokratisk Hovmod paa den ene Side, og 15 et ligesaa dumt Hovmod paa den anden. Det passer just for Norge at blive en saadan solid sammenstuvet Masse af Dygtighed og Selviskhed — som de gode Schweizere ere. . . .

Gud holde sin Haand over Dem og bevare Dem!

Deres taknemligt hengivne 20

Magdalena Thoresen.

. . . [I Efterskrift omtales Kritiken i danske Blade, hvilke Fru Th. netop har modtaget fra Hegel].

569. *Fra P. Jerndorff.*

Kjøbenhavn ^{21/11} 1878.

Fru Etatsraadinde Heiberg!

25

. . . [Kan ikke komme til Fru Heibergs Fødselsdag, hvortil hendes Datter ved at standse ham paa Gaden har indbudt ham]; thi for det Første vil Klokken blive omtrent 11^{1/2}, før jeg naaer ud til Dem, og for det Andet er jeg efter at have spillet baade i „Vaarlufte“ og „Farinelli“ saa træt, at jeg ikke duer til at besøge Nogen. De vil derfor ikke misforstaae, at jeg atter dennegang beder Dem have 30 mig undskyldt. „Den, der for Alvor vil arbeide i sin Gjærning som Skuespiller, maa føre et Klosterliv forresten,“ sagde De selv engang til mig i en af vore allerførste Samtaler, et Ord, som jeg stadig har sandet og ogsaa rettet mig efter. Imidlertid gjør det mig meget ondt, at det strænge Arbeide indenfor Klosterets Mure nøder mig til at søge min ensomme Celle istedetfor at være med i den glade 35 Kreds, der samles om Dem paa Deres Fødselsdag. Lad mig nu blot til Slutning til denne i Ærbødighed bringe den store Kunstnerinde, til hvis hengivne og taknemmelige Beundrere jeg har regnet mig fra mit 6te Aar, en varm Lykønskning til Dagen med Ønsket om Guds Velsignelse over Aaret, som kommer.

Deres ærbødig hengivne 40

Peter Jerndorff.

570. *Fra Magdalene Thoresen.*

den 2 Gg: 11te November [1878].

Johanna Louise Hejberg!

Hilsen og Goddag min kjære Frue!
 Alle gode Ønsker følge med. —
 5 Gjerne var jeg selv ved Festens Skue,
 Gav Dem varmt min Haand i Brevets Sted.

Det var altid mig en Fest at se Dem.
 Sidde stille — som ved Guders Vink,
 10 Og med Sjælen lyttende imod Dem
 Drikke Ungdom af hvert Skjønhedsblink.

Thi De ved jeg elsker Ungdom Frue,
 Elsker Livets Ungdom — som en Dag
 Med sit Morgenguld sin Aftenlue, —
 Tidens Regnebræt var ej min Sag.

15 Hvor den dybe Glød bag Tanken ulmer,
 Hjertet kæmper mod sin Drøms Forlis,
 Sjælen endnu af Forventning svulmer —
 Der er Ungdom, trods hvert Talbevis.

20 Ak — og dog vil Tiden Intet levne!
 Alt skal hules ud og rives ned,
 Og af hele Livets Lyst og Evne
 Ejer Mindet knap et Duefjed.

— Hil Dem høje Frue! Ingen, Ingen,
 25 Om han staar mod Tiden noksaa stærk,
 Svinger sig som De — med Støv paa Vingen
 Højere forbi dens Ødeværk.

Thi De fik af Gud hin Storhedsevne,
 Som kun skjænktes Faa paa denne Jord;
 At gaa frem til Idealets Stevne —
 30 Drage Tusinder i Deres Spor. —

— Menneskenaturen er en Ager
 Hvor saamangt et Blandkorn fæster Rod,
 Thi der er et Længselsdyb, som drager
 I det friske varme Hjerteblood.

35 Og den mættes ej af Brød alene,
 Skjønt den knapt forstaar sin egen Trang,
 Tager Brød saamangengang for Stene —
 Sten igjen for Brød den næste Gang.

- Men just denne underfulde Higen
 Er Naturens Længsel efter Kunst.
 Kunsten er for den som Jakobs-Stigen
 Ind til Himlen gjennem Skyens Dunst.
- Er Edens korte Aabenbaring — 5
 Fremsyn af en renere Natur —
 Stjernen — som til Skjebnegaadens Klaring
 Blinker frem bag Tidens dunkle Mur.
- Vel os da om Kunsten sikkert viser 10
 Som Magneten mod et evigt Maal —
 Selv om det er Døgnets Røst der priser
 Værket med sit letopvakte Skraal.
- Faldt i Sjælen end et Frø saa lille 15
 Som fra Fuglenæb paa Alfarvej,
 Spirer det dog frem i Tankens Stille —
 En til Roser — En til Glemmigej!
- Derfor: hil Dem Frue, der De sidder 20
 Smykt med Kransen af de mange Aar,
 Skuer frit henover Kunstens Vidder,
 Hvor Talentet fødes — og forgaar, —
- Alt mens Tiden flætted jevnt og stille
 Af Novemberroser Livets Krans, —
 Mindets Genjus — med sit tyste Snille
 Prænted Deres Navn i evig Glans.
- „Hvad De planted ind i Folkegrunden 25
 I en Stemnings blomstrende Moment,
 Staar der samlet — som et kransomvunden,
 Skjønhedssmykket Folkemonument.“
- Ogsaa jeg — den Ringe blandt de Ringe, 30
 Dog ej ringe i min Tro og Tak —
 Lod til Deres Pris en Høisang klinge,
 — Ak! det blev kun til lidt rimet Snak, —
- Kun et Hilsningsord — med Tak og Ære, —
 Fattigt Blad bag lyse Blommers Rad.
 Fattigt — men ej falmet, Frue kjære! 35
 Thi det er med Alt et — Hjerteblad.

Deres Magdalena Thoresen.

571. *Fra H. Hennings.*

den 22/11 1878.

Paa min Hustrus og mine egne Vegne, beder jeg Etatsraadinden gennem disse Linier modtage vore bedste Lykønskninger, i Anledning af Deres Fødselsdag. Det vil stedse høre til de lykkelige Tilkjendegivelser for os, at kunne paa 5 regne Interesse og Velvillie fra Deres Side, og jeg benytter Leiligheden til at bringe Etatsraadinden en varm og oprigtig Tak, fordi De har givet os Anledning til at tro, at vi vedblivende kunne glæde os herover.

Medfølgende Sange ere komponerede, med den 22. November for Øie, og Udarbejdelsen af dem har skaffet mig megen personlig Glæde og Tilfredsstil- 10 lelse; jeg behøver neppe at tilføie, at den største Tilfredsstillelse for mig vil være den, at disse fordringsløse Smaasange maa vinde Etatsraadindens Bifald!

Med de hjerteligste Hilsener fra min Hustru, er jeg

Deres ærbødige

Henrik Hennings.

15 572. *Til H. Hennings.*

d: 24 Novb. 1878.

Hr. Directeur Hennings!

Min hjerteligste Tak for Deres Godhed imod mig d: 22! Vi skulle nu af alle Kræfter indøve Sangene til Texterne af den ulykkelige Digter og det ulykkelige Menneske, der her i Livet ikke kunde komme til Ro, fordi han ikke heelt kunde 20 hengive sig til det Høieste og tro derpaa. Men at der fandtes mange skjønne Perler paa Bunden af hans Sjæl, som han selv siger i en af Sangene, kan man ikke tvivle om, naar man læser de mange skjønne Digte, han har skrevet. Nu glæder jeg mig til at høre Deres Toner til disse skjønne Ord.

Vil De omfavne Deres Hustru paa mine Vegne, og bringe hende min Tak for 25 min Yndlingsblomst Violerne. De bleve her af Alle beundrede. Violer er jo ellers en Foraarsblomst. Gid da, naar Foraaret kommer, Deres Hustru rask og glad maa trykke en lille Foraarsblomst til sine Læber og sit Hjerte.

Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg.

30 573. *Til J. C. Jacobsen.*

d. 26 April 1879.

Kjære Capitain Jacobsen!

Mine Tanker have i denne Tid ofte beskjæftiget sig med Dem. Jeg tænkte meget paa Dem, ved at læse Beskrivelsen i Bladene om Carlsbergs storartede Anlæg. De store mørke Kjældere, oplyste ved Lamper, satte formelig min Phantasie 35 i digterisk Bevægelse. Dernæst tænkte jeg paa Dem ved Harald Jerichaus deilige Billede af Bugten ved Sorento. Fik De dette Billede? Ved saaledes at tænke paa Dem, blev jeg meget glad ved engang paany at see Deres smukke tydelige Haandskrift, den behageligste Herrehaandskrift jeg kjender, og Glæden blev ikke mindre ved at modtage den nydelige Lampeskjærm, hvor alle mine Yndlingsblomster 40 ere forevigeede. Man har et herligt Digt af Göethe, hvori Blomsterne klage for Guddommen over deres korte Liv og hurtige Førgjængelighed. Hvor vilde ikke disse smaa Klagerinder have frydet sig ved at see deres Skjønhed fastholdt, som

her paa denne Skjærm. Jeg er ganske rørt over, at De ved Synet af sligt, tænker paa mig, den eensomme Fugl, og takker Dem af Hjertet herfor.

Flere Gange har jeg haft Lyst til at aflægge Dem et Besøg, men er afholdt derfra ved Deres Tids Kostbarhed.

Hvilken Lykke for os Andre, at De besidder denne Arbeidskraft, og hvilken 5
Lykke for Dem selv, at Forsynet, i Forening med disse Kræfter, har skjænket
Dem alle Midler til at bringe dem i Anvendelse. At arbeide i ædel Retning til
Held og Lykke for saa Mange, er dog den største Lykke der er givet os Menne-
sker. Døm da om hvad Deres eensomme Veninde maa føle ved at sidde stille,
som en mat Vinterflue, eller, som den lille bekendte Foraarsfugl, hvis monotone 10
Sang klinger som om den sagde: „slid din Tid! Slid din Tid.“ Saaledes sidder
jeg, saaledes synger jeg, uagtet Sjælen ofte brænder efter Arbeide, men hvilket?
Dog tilgiv! Herrerne pleie ikke at synes om Qvindeklager, altsaa, Tak! Endnu
Engang Tak for den Godhed De viser Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 15

574. *Til Anna Poulsen.*

d. 12 Mai 1879.

Min kjære Fru Poulsen!

Vi Alle leve her i stadig Tanke paa Dem og Deres søde Børn, tale idelig om
Dem, og længes hver Dag, forinden vi faae at vide, gennem Fru Heises Portner-
ske, hvilket er en Aftale, hvorledes Alt staaer til hos Dem. Med dyb Medfølelse 20
tænker jeg mig Dem vandrende med Angst imellem de Smaaes Senge, betragtede
de Syge mellem Frygt og Haab. Ak! saadanne Timer ere haarde og tunge, og
man har kun Een, til hvem man kan henvende sig med Bøn om Hjelp. Gid han
vil høre den bekymrede Moder, den sorgfulde Fader, og hurtig vende Sorg og
Angst til Glæde. 25

Lelia er reent utrøstelig over Intet at kunne være for Børnene, for Dem, i
denne tunge Tid, og det har kostet mig en Deel for at afholde hende fra at be-
søge Dem, men da netop hun er særdeles modtagelig for al Smitte, vover jeg
ikke at udsætte hende herfor.

Jeg haaber til Gud at de Smaa vil overstaae Sygdommen, gid De kun ikke 30
selv vil anstrænge Dem over Evne, dette ligger os Alle paa Hjerte. Ogsaa over
Heises Tilstand er jeg bekymret, saa dette er ret en trist Tid. Gud give Efterret-
ningerne i Morgen maa lyde mere beroligende end i Dag; „han holde sin Haand
over alle dem, som syge og sorgfulde ere.“ Deres meget hengivne

Johanne Luise Heiberg. 35

575. *Fra Anna Poulsen.*

[ca. 12—15. Mai 1879].

Kjære Fru Heiberg!

Vi maatte miste vor lille Else, hun visnede som en lille Blomst. Det er dog
een Trøst at selve Døden var let. Hun har kun gjort os Glæde i Livet, og hun
er vel gaaget iforveien for at berede os den i det andet Liv. 40

Deres hengivne

Anna Poulsen.

576. *Til Anna Poulsen.*

d. 15 Mai 1879.

Min kjære Fru Poulsen!

Tak for Deres søde lille Brev! Vi have Alle her grædt over lille Else. Børn, der kaldes saa tidligt bort, optages sikkert imellem Englene i Himmelen.

5 Deres Brev erindrede mig om et Maleri, der en gang gjorde et stærkt Indtryk paa mig. Det forestillede vor Herre Jesus i Himmelen, omringet af en Engleflok af smaa glade Børn. Et af disse overrækker han dets Moder, da hun som gammel ogsaa træder ind i Paradiset. . . .

Vogt paa Dem selv! De kan ikke undværes hverken af de Smaa eller de
10 Store. De, og Poulsen ere stadig i mine Tanker. Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

577. *Fra Magdalene Thoresen.*

Zürich den 22de Maj [1879].

Kjæreste Fru Hejberg!

Det kunde maaske synes Dem, at jeg denne Gang har ventet lovligt længe med
15 at banke paa hos Dem, naar jeg samtidigt med disse Linjer sender en Hjertens Tanke, som længe og inderligt har længtes efter Dem; men Sagen er, at jeg har ruget med al min Evne over et Arbejde, som ikke er af de letteste, og allerede fra Julen af havde sat mig det Maal — at naar jeg var færdig, vilde jeg i Lettelsens
20 allerførste Stund skrive til Dem. . . . Jeg sidder endnu med Arbejdets sidste Tredjedel for mig. Det er altsaa ikke i Befrielsens Glæde, jeg nedskriver disse Linjer, men tværtimod med den pressende Fornemmelse endnu at have den sværeste Del tilbage.

. . . [Krieger har meddelt hende Fru Heibergs Plan om at tilbringe Sommeren ved Kristiania]. Det glædede mig. Jeg ved ikke noget Sted i Verden mere
25 egnet til en stille, forfriskende Sommeridyl end Ladegaardsøen, og det har i mange Aar, før jeg drog hidned, været min Længsels Plan at kunne tilbringe en Sommer i hine lyse Egne. Men mine Længsler ere isandhed blevne strengt opdragne gennem Tiderne, de ved nu meget godt, hvor langt de kunne vove sig, det kommer i Regelen ikke udover Ønsket. — Jeg er nu paa det Nærmeste færdig
30 hernede med mit Hværv; det var bestemt til 3 Aar, og i August er den tredje Kurs ude. Men hvordan da? Jeg kunde gjerne sætte ti Spørgsmaalstegn ved dette, saa uvis er min Sjæl. Jeg vilde jo gjerne have gjort et lidet Indkig i Italien, medens jeg staar her saa at sige ved Døren til dette Drømmenes Land, og det vilde jo passe godt, forsaavidt mit Ophold her slutter imod Vinteren og at den Tid til-
35 lige er den bedste for et kortvarigt Ophold i Italien. Men saa gaar Betænklichkeiten frem, og omend enkelte kunne ryddes afvejen, saa staa dog nogle med rystende Hoveder og løftet Pegefinger. Min Søn skulde have sig en Ansættelse — om noksaa beskeden — en Begyndelse — et Skridt paa egen Bane maatte gjøres; men det tages dog ikke i Luften, og jeg øjner ingen Udvej. — Saa kommer den
40 næste, og den ser endnu mere bekymret ud; thi man gjør ikke en saadan Rejse uden et vist Pengefond. Jeg har nu i den Anledning indgivet en Ansøgning til Storthinget om et Rejsestipendium; men jeg har gjort det samme to Gange før, og har begge Gange modtaget et Afslag — saa det venter mig formodentlig denne Gang ogsaa. Det var dog snart paa Tiden, om der — i Lighed med Omsorgen for de

øvrigte Forfattere i Norge — blev gjort en Smule for mig. Jeg fylder snart mit 60de Aar, og Livets Kraft synker, da er det man fornemmelig trænger til udvortes Støtte, hvis man ikke skal sidde modløs overfor sin egen Gjerning med Fornem- melsen af, at enten den var gjort eller ikke gjort kommer det ud paa et. . . De kan nok forstaa hvor taknemlig jeg er ved Anmeldelsen i Fædrelandet over „Val- 5 kendorf“, thi den orienterer Læserne over Stoffet. . . I Norge har man flere Gange paapeget Arbejdet som mærkeligt, og fordret, at Theatret skulde antage det. . .

Jeg længes nu saa inderligt efter at læse Bjørnsons „Leonarda“. . . Mig fore- kommer det, som om Bjørnson hidtil — det vil sige i de senere Aar — har trasket om i et digterisk Uføre, hvor han tilslut hverken fandt Vej eller Sti; thi et Uføre 10 maa vel det kaldes, at ville være noget af Alt, men Intet ud af egen indre Til- sigelse. Kunde denne Gjæring maaske være paa Vej til at sætte sig, og dette Ar- bejde være udgaaet af den første Klaring, da skulde jeg glæde mig. Intet er saa vigtigt for den, som selv arbejder i Digtningens Tjeneste som Fremkomsten af et ægte Digtværk; thi det tager en op af mange Smaahensyn og bærer et langt 15 Stykke videre paa den stigende Bane. Om man end overvældes af Storheden i en Digtning, man kommer dog derved til en Kundskab om sin Evne, som man ved at sidde alene med sig selv sletikke formaar.

. . . [Efter en Uges Standsning paa Grund af Sønnens Lungebetændelse fort- sætter hun Brevet]. Naar disse Linjer kommer til Dem, min dyrebare Frue, da 20 blomstrer Kastanjerne paa Stien under Deres Vinduer, og de underfulde blide Aftenstemninger ere begyndte at stige op af Søerne, — jeg vilde ønske der i Fremtiden — hvis jeg har nogen — maatte forundes mig et lidet Hul til at bo i — med den vidunderlige Udsigt, De har.

Endnu en Herlighed i Danmark træffer dette Brev sammen med — nemlig 25 Universitetets Jubelfest. Den havde jeg gjerne overværet; thi at det bliver en Hjertefest — inden Døre — tvivler jeg ikke om. Til Lykke med den! De har ogsaa Deres aandelige Del i den, thi sandelig — mange af de tørre Stene, som der ere udformede til Statens Bygning, har De været med til at give Kit til ved Skjønhedens Sammenføjning. Det er det Store ved den Kunst De har udøvet, at 30 idet den ligesom personlig forsvinder gaar den over i Alt. Derfor: til Lykke med Festen elskede Frue!

Og saa megen Glæde i Norge med de kjære Smaapiger, hvem jeg beder hilset paa det hjerteligste. Farvel og Levvel! Deres altid hengivne og taknemlige

Magdalena Thoresen. 35

578. Til Anna Poulsen.

d. 11 Juni 1879.

Min kjære Fru Poulsen!

Jeg synes ikke, at jeg kan reise, forinden jeg har sagt Dem et hjerteligt Far- vel! Med Sandhed kan jeg sige, at vi Alle her i Hjemmet idelig i Tankerne have levet hos Dem og Deres i al den Tid, at Sorgen paa saa smertelig Maade har 40 hjemsogt vore Venner. Et Tab som Deres behøver lang Tid til at forvindes, og ganske forvindes dette vel aldrig. Gud være lovet, at De beholdt de søde Tre! Gid nu den skønne Natur maa skjænke Dem fornyede Kræfter til at gaa Livet imøde, saa at vi Alle maa see Dem og Deres ved fuld Helsen, naar vi til Efter-

aaret atter mødes. Ogsaa jeg haaber, at denne Sommer skal styrke mig, hvortil jeg i høj Grad trænger. Lev da vel! Bring Poulsen en varm Hilsen fra Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

Mine Tre sender Dem Alle de varmeste Hilsener!

5 579. *Til J. N. Madvig.*

d: 14 Juni 1879.

Kjære Geheimeraad Madvig!

Med stor Fædrelandsstolthed har jeg i hele Jubeltiden fulgt Dem paa Deres Veie. Jeg reiser nu til Norge og vil derfor sige Dem et hjerteligt Farvel.

At De i den ypperlige, belærende Tale i Frue Kirke mindede om Heiberg, kan De vel vide rørte mig dybt. Ingen Stemme, ligeover for Heiberg, har den Betydning for mig, som Deres. En usigelig Glæde er det for mig, at De har et saadant Syn paa ham, som Digter og Menneske. Kunde han have fulgt Deres Ord — og hvem veed om han ikke har kunnet det —, da veed jeg vidst, at hans Hjerte havde banket af Taknemmelighed og Stolthed, netop fordi disse Ord kom fra Dem.

15 Gud bevare Dem endnu længe for os Alle. Deres inderlig hengivne

Johanne Luise Heiberg.

580. *Til Bjørnstjerne Bjørnson.*

d: 16 Juni 1879.

Kjære Bjørnson!

Optaget i længere Tid af et stærkt Ildebefindende, og nu i travl Virksomhed med Tilberedelserne til Reisen, sender jeg Dem disse faa Linier. I Haab om at faae Dem i Tale i Sommer i Norge, takker jeg Dem foreløbig for Deres Godhed at sende mig Deres Leonarda, som jeg glæder mig til at tale med Dem om, og som naturligtviis har interesseret mig, som Alt hvad der kommer fra Deres Haand.

Tusinde Hilsener fra Deres hengivne

25 Johanne Luise Heiberg.

581. *Til Magdalene Thoresen.*

[ca. 19. Juni 1879].

Min kjæreste Fru Thoresen!

Tak for Deres Brev! Jeg havde meget længtes efter at høre, hvorledes De havde det, baade i literær og privat Henseende. At De, kjærlige, elskværdige, opoffrende Moder, nu til syvende og sidst skulde have den Sorg, at Deres Søn blev syg, smertede mig meget, og jeg har ikke siden haft Dem ude af mine Tanker; jeg har tænkt og atter tænkt, talt og atter talt om Dem med Deres og min Ven, Krieger, og vi Begge ønskede saa inderligt at vi ovenpaa alt dette kunde forskaffe Dem en lille Opmuntring i Syden, forinden De atter vendte tilbage til Norden, og vi bede Dem derfor Begge vise os det Venskab ikke at forsmaa medfølgende Anviisning, der — omend tarvelig — kunde hjælpe til Opfyldelsen af et af Deres Ønsker, saa at dette Ønske ikke blev „kun ved Ønsket“, nemlig at kigge lidt ind i det nordlige Italien. Lad mig nu see, min kjære Frue, at De har Frimodighed til at modtage, hvad vi med saa stor Iver ønsker, at De skulde gaae ind paa.

40 Bjørnsons „Leonarda“ har jeg nu læst, og, Gud hjælpe mig, ikke med Glæde. Nei, han er vejet bort fra sin oprindelige Begyndelse, er forceret og vist ulykkelig, den arme Mand. I sin store Kløgt, har han opgivet, hvad han selv har kaldt

„sin Barnetro“; gid han atter snart vilde vende tilbage hertil, da fløi vist Digtervingerne en sikkrere Flugt.

Her har man forkastet hans „Leonarda“, hvilket jeg alligevel ikke billiger. B. har et saadant Navn, at mig synes, at man kunde lade ham slaae sit eget Kast og tage den Dom, Publikum vilde fælde. Man havde vist heller ikke vovet saadant, 5 ifald man ikke følte sig tryk ligeover for den offentlige Mening, hvor han i de sidste Aar har faaet saa mange imod sig.

Jeg skriver dette Brev til Dem i største Hast; jeg ligger midt i Indpakning og Husets Rengjøring, derfor maa jeg afbryde. Endnu engang: stød ikke vor Gave fra Dem men tro, at den sendes Dem med den inderligste Hengivenhed. 10

J. L. H.

582. *Fra Magdalene Thoresen.*

Zürich den 23 Juni [1879].

Min kjæreste Fru Hejberg!

I Herrens Navn, hvad har De dog gjort! berøvet Dem selv, hvad De sikkerligen fuldtud behøvede, for at understøtte mig. Min Kjære! hvad skal jeg gjøre? 15 Deres Gave er mig usigelig kjær — mere kjær end jeg kan udsige, thi den Aand og det Sindelag, som følger Dem, eller som De egentlig er udgaaet fra regner jeg for det Bedste Verden nogensinde har budt mig. Jeg siger Dem altsaa min Tak af Hjertens Grund, og regner mig Deres Opoffrelse til Ære. — Gud give jeg kunde glæde Dem igjen! — Jeg mindes fra et Brev, som jeg engang modtog fra Dem, 20 da jeg boede i Kristiania — og tilmed under de pinefulde to Aar, hvori Bjørnson havde vendt baade sin egen haarde Uvilje tilligemed en stor Del andre Menneskers, som slet ikke kjendte mig, imod mig, og jeg i min Vaande skrev ned til Dem; da sagde De: „jeg har altid erfaret, at naar Skjebnen lukket en Dør i for os, aabner Haabet allerede saa smaat en anden — vi skulle aldrig opgive at 25 haabe.“ Omtrent saaledes var Deres Ord. Nu skrev jeg i Lørdags til min kjære Sara, at hun maatte være belavet paa at støtte mig til Efteraaret. . . . Nuvel, da var Deres Brev jo allerede ved min Dør. . . .

Det gjør mig uhyggelig ondt for Bjørnson, jeg havde længtes saa efter en Drik af hans rige Sjælevæld, og nu siger De, at det paa en Maade ingen Sjæle- 30 drik er. Jeg kunde sige: ve ve! Det Menneske slaaes immer med Engelen. Men De kan tro mig, at dette Stadium er hos ham ikke noget blivende, han vender tilbage til sit Udspring; thi han vil længes efter sin egen Sjæl, og den er i sin Grund religiøst anlagt — der er han Digter! —

Saa lev nu vel saalænge min høje Frue! Sommeren vil vist blive god — og 35 gjør den det, vandrer De jo i skjønne Egne. . . . Farvel, og Gud bevare Dem! Deres taknemmeligt hengivne

Magdalena Thoresen.

583. *Til Anna Poulsen.*

d. 2 Sepb. 1879.

Min kjære Fru Poulsen!

40

Tænk Dem, først i Gaar modtog jeg Deres Brev af 15 August, paa Grund af en skammelig Postgang her. Adressen var nemmelig ikke Grosserer Simonsen paa Torvet No. 9, da jeg da havde modtaget det saa hurtigt, som mulig. Nu iler jeg med at besvare Deres kjærkomne Brev.

Vi have ofte i Sommer tænkt og talt om Dem, og det var os derfor meget kjært, gennem Deres elskværdige Moder, at blive beroliget Dem angaaende. Gudskelov, at De Begge og Børnene have haft det, efter Omstændighederne, godt. Poulsen, som Ambrosius, og Deres tre søde Børn have hele Sommeren staaet paa 5 smaa Stafelier paa vort Skrivebord, og naar de Norske havde beundret dem, maatte den søde smukke Moder frem af Albummet for ogsaa at beundres. De seer saaledes, at vi, paa en Maade, daglig have levet sammen.

Hvad De skriver om Heise, er et forfærdeligt Svar paa min Bekymring for ham i Sommer. Ja, visselig er en hurtig Død nu alt hvad man kan ønske den ta- 10 lentfulde og begavede Mand. Ak, hvor tungt ogsaa at skulle miste ham! Fru Heise er ikke ude af mine Tanker. Jeg veed af Erfaring hvad det vil sige, at faae et Hjem oprevet! Gud skjænke hende Kraft og Trøst.

Vi selv have det, som sædvanlig godt her, og den fortrinlige norske Luft har atter i Aar skjænket mig fornyede Kræfter, og dog have de sørgelige Efterretninger fra Hjemmet, og Halls Ulykke i Sandefjord taget en Deel af disse atter fra 15 mig. I Aarens Løb har jeg ofte haft Grund til at være misfornøiet med Halls hele Holdning, men denne hans Tilstand nu har dog berørt mig smerteligt. Jeg har dog kjendt ham i saa mange Aar, at en sørgelig Slutning paa hans Liv, ikke kan andet end berøre mig stærkt. Ogsaa ligeover for ham kan man kun ønske en hurtig 20 Ende. Saaledes dø de Faa man staaer i Venskabs Forhold til, og man forekommer sig selv, som et tiloversblevet eensomt Træ i en Skov, der engang prangede med saa mange store kraftige Træer. Ja, Alderdommen kræver unægtelig megen Resignation. Havde jeg ikke den glade Ungdom omkring mig, veed jeg ikke hvorledes det vilde gaae mig. Der siges, at Høedt ogsaa ligger for Døden? Om ham 25 kan man sige, at han har anvendt sine Evner godt, og det gjælder næppe om ham: „Vel død er hele Sagen.“

Jeg har oftere været i Theatret heroppe i Aar, og maa indømme, at Johannes Brun virkelig er en komisk Skuespiller af første Rang. Han er en af de komiske 30 Skuespillere der i lige Grad formaaer at opvække Latter, som Graad. Hans Diction er ypperlig og hans Nyancering bestemt og fin. Hans Heire i „De Unges Forbund“, staaer unægtelig langt over Mantziusses hos os. Breder sig aldrig paa de øvrige Spillendes Bekostning, men veed at underordne sig disse. Forøvrigt var Stykket fattigt og daarligt sat i Scene, saa mig syntes, i al Ubeskedenhed, at det havde jeg gjort meget bedre. I det Hele er Sæmmenspillet her langt tilbage for 35 Sæmmenspillet hos os; uagtet dette ogsaa hos os ofte kunne og burde være bedre.

Jeg kan saa godt sætte mig ind i Poulsens Ulyst til at afbryde den landlige Virksomhed med Illusionernes Verden paa Theatret, thi dette var i mange Aar ogsaa min Qval. Men Spørgsmaalet er, om ikke en stedsevarende Færden i Virkeligheden vilde ende med en Længsel efter Illusionernes Rige, naar Naturen i 40 os har bestemt os for dette. Hils ham mange Gange fra mig. Megen Alvor har ogsaa han gennemlevet i det sidste Aar, og nu tilsidst forestaaer ham Tabet af en ham hengiven Ven. Virkeligheden er saaledes ikke altid saa lystelig at færdes i.

Jeg tænker at jeg, og mine Tre — der alle sender de venligste Hilsener — reise herfra midt i September. De og jeg glæde os da til atter at see Dem Begge, 45 og Børnene raske og vel. Tak fordi De skrev til Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

584. *Fra P. Simonsen.*

Christiania 18/10 79.

Kjære Etatsraadinde!

... Bladene har omtalt Deres Brev til Brun som fint og treffende. Indholdet har ikke staaet; han er selv henrykt derover. Bjørnson gaar til Udlandet i Dag og vil vel besøge Dem. ...

Deres hengivne 5

Simonsen.

585. *Til P. Simonsen.*

d: 4 Novb: 1879.

Kjære Hr Simonsen!

... Bjørnson var da hos mig en Dag og var meget from og elskværdig, men mig syntes at han saae trykket og bedrøvet ud. Jeg er bange for, at han faaer nye 10
Sorger over hans sidste Værk, „Det ny System“, der er et høist forunderligt
Stykke. ...

Deres hengivne

J. L. Heiberg.

586. *Til Emil Poulsen.*

d. 17 Novbr 1879.

Kjære Hr. Poulsen!

15

Først og fremmest maa jeg sige Dem, hvor glad jeg var over den unge, kraftige, elskværdige Kjartan. De saae virkelig ud som om De høist var 19 Aar, til liden Gunst for Elskerindernes Ungdom.

... [Invitation til Fødselsdagen 22. November]. Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 20

587. *Fra Henrik Ibsen.*

München, 18. Nov: 79.

Højtærede fru etatsrådinde!

Skønt jeg måske tør antage at mit nye skuespil ikke længer er Dem ubekendt, såsom det har været indleveret til det kgl. theater, tillader jeg mig dog herved at oversende Dem et exemplar, som jeg beder Dem modtage med det 25
samme velvillige sindelag, hvormed jeg allerede har været hædret og glædet på forskellige måder.

Når jeg indtil nu ikke har besvaret Deres interessante og indholdsrige skrivelse angående „Samfundets støtter“, så er grunden den, at jeg helst vilde udsætte mit defensorat indtil en personlig sammenkomst engang blev mig forundt. 30

Deres ærbødigst forbundne

Henrik Ibsen.

588. *Fra Elisabeth Jerichau Baumann.*

Roma 5te December 1879 39 Via Ripetta.

... [Om Billede af Sarah Heiberg, som Fru J. vil retouchere efter sin Hjemkomst. Skildring af Opholdet i Italien]. 35

De vil kjære Frue Heiberg let forstaae hvor svært det er for mig at være her alene siden den Kjære der da var mit Alt i Livet, eller rettere, Livet med ham lignede den Phocus, der samlede mit Livs Straaler. Ja! nu er der en sort Plet hvor disse Straaler have samlet sig, og jeg kan kun forundre mig over at ikke hele Byg-

ningen er gaaet op i Lue! Jeg sidder og arbejder nu alene i det Atelier hvor vi ellers have været, tænkt og arbejdet sammen. Det var et svært, materielt og aandedigt Arbejde for mig at ordne mit Atelier igjen ligesaa smukt, som Harald havde indrettet det . . . — men han det Bedste det Kjæreste hviler bag Cestuspyramidens 5 Skygge! Jeg har grædt de mange mange Taarer under dette svære Arbejde, og Savnet voxer stadigt. Jeg arbejder igjen meget efter at være kommet mig fra Overanstrengelsen og er det velgjørende for mig saa ofte at føle ligesom Haralds Aand var mig nær. —

Især ytrer dette sig naar jeg har det vanskeligt paa en eller anden Maade — 10 saa synes jeg at der er Noget som opmuntrer trøster mig — og er det alletider Tanken paa ham der da er nærværende. Meest dog savner jeg ham, naar jeg er rigtig glad over et Arbejde, og ikke kan vise ham det. Men — hvorfor betynger jeg dog Dem med alle disse Tankers Udtalen? Maaske fordi jeg troer De vil bedst forstaae mig, har De dog engang meddelt mig om hvorledes De ogsaa føler en 15 aandig Verdens Tilstedeværelse til Tider. . . . Deres Dem hengivne

Elisabeth Jerichau.

589. *Til Ville Heise.*

d: 25 Dcbr 1879.

Kjære Fru Heise!

Tusinde Tak for Heises Sange! Nu gaaer jeg paa Rov efter En, der paa en- 20 gang kan synge dem, og tillige udføre Accompanementet, der er af saa stor Virkning i alle Heises Sange.

Naar De vidste, kjære Fru Heise, hvor ofte jeg i den senere Tid om Aftenen i min Seng har sagt til mig selv: i Morgen vil jeg til Fru Heise, om det end stormer eller regner! Men Sagen er, at jeg atter i den sidste Tid befinder mig 25 jammerligt, uden Kræfter til noget som helst, og denne kedsommelige Mathed tager især paa Humøret, der bliver tungt og uden Glæde. Jeg vovede mig dog hen forleden til „Et Dukkehjem“, og al den Styghed heri, var sandelig ikke skikket til at gjøre Humøret lysere. Jeg kjørte Hjem med en forøget Pose paa Ryggen af Nedslaaethed i Sindet. . . .

Deres hengivne

30 Johanne Luise Heiberg.

590. *Til Elisabeth Jerichau Baumann.*

d: 4 Januar 1880.

Kjære Fru Jerichau!

Endelig kommer min Tak for Deres interessante Brev fra Rom, som vi atter og atter læste for ret at gribe den mærkelige Skildring af de Naturscener, hvilke 35 De med Deres rige Phantasie saa levende har følt og gjengivet. Ja visselig beundrer jeg Deres Mod og Udholdenhed i dette, som i mere, hvor jeg forlængst havde givet tabt. Ogsaa maa De være forvissat om, at jeg forstaaer de Følelser, Gjen-synet af Rom, og den Leilighed hvori De har levet med en elsket, begavet Søn, maatte vække hos Dem.

40 Jeg beundrer Deres Kraft til at bære baade Glæder og Sorger. Dog Deres Harald har i det korte Spand af Tid, som blev ham forundt, fuldtud nydt Livets største Goder, først ved en elsket Mages Side, og dernæst ved Udøvelsen af en Kunstnerevne, saa stor, at hans Navn vil bevares. Hvor mange Mennesker opnaae

saameget selv gjennem et langt Liv! Kun Gud veed, naar det for os Mennesker er godt at leve, godt at dø.

Jeg havde forleden den Glæde at modtage min lille Sarahs Billede, som jeg ret inderlig takker Dem for. Udførelsen er saa fin, at mine Øine ret frydede sig ved at betragte det. Gid det, naar det en Gang kommer paa Udstillingen, maa 5 vinde Dem Manges Tak med min! Hvilke Gaver har De dog ikke modtaget paa Vuggen af de høie Guder! Den lykkeligste af dem alle er dog vel den Freidighed, hvormed De virker i Livet, som i Kunsten. Det tunge Sind, der har været min Vuggegave, er mit knugende Kors at slæbe paa; det hemmer og standser, hvad maaske ellers kunde udvikles og trives. Dog enhver maa tage, hvad der er ham 10 beskaaret, og kjæmpe saa godt, som Kræfterne række til. Af alle Kunster, har jeg altid særlig ønsket mig den, at kunne male. Den Stilhed, den Eensomhed, hvori denne Kunst kan dyrkes, har altid forekommet mig høist misundelsesværdig. De er en af disse Lykkelige, der have faaet Gaven, og De fortjener den, da den udgjør Deres Lykke. 15

Vil De hilse Generalinde Læssø og sige hende, at jeg kan hilse hende fra hendes søde lille Datter. Hun fulgte med Pigen, der bragte Billedet, og jeg saae atter med Glæde paa det lille søde kloge Ansigt. Jeg skulde tage mærkelig feil, om der ikke hos dette Barn skjuler sig en bestemt, begavet Personlighed, som Aarene ville udvikle til hendes Moders Glæde. 20

De selv vender vel snart hjemad, og da glæder jeg mig til mundtlig at kunne gjentage denne min Tak, som et længere Ildebefindende har forsinket.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

591. *Fra Magdalene Thoresen.*

Rom den 8de Januar 1880. 25

Min kjæreste Frue!

Tusind Tak for Deres kjære, velsignede Brev, der atter og atter viste mig den samme udmærkede Forstaaelse, som jeg desværre forgyves søger hos Flerheden, og som viste — hvad der for mig er endnu glædeligere — den kjærlige og sympathiske Opfattelse af mig selv. Der ligger i denne sidste noget højst Gribende 30 for mig, og jeg ved Ingen uden Bjørnson og min Mand — den Sidste dog i ringere Grad end den Første — der saaledes som De i Deres sidste Brev har slaaget ned og grebet et Stykke af min allerinderste Tilværelse. Men med Bjørnson var det kun Tilfældet en eneste Gang, og paa et Tidspunkt, hvor han endnu stod gjettende og spørgende ligeoverfor mig, — senere tabte han gandske det rette Syn 35 paa mig. Min Mand beholdt derimod til sin Dødsdag det første Syn paa min Karakter — var altid vemodig stemt ved Tanken om den Nød og Sorg, som paa flere Maader var overgaaet mig, men forstod aldrig min Naturgrund. Naar De nu siger, at der ligger noget Frygteligt og Farligt i min Natur, da har De i en mærkelig Grad Ret; og hvis der var en Forstaaelse at vente for mig — i større Ud- 40 strækning — man skulde takke mig for hvad jeg har gjort ud af det farefulde Livsemne, — og man skulde sige: hvor det er Smaating hun har revet overende paa sin Livsvandring i Forhold til hvad hun kunde have gjort. Men jeg havde noget Godt at slægte paa, jeg havde en Fader, der uagtet sin ringe Livsstilling, aldrig — det jeg ved — begik en smaalig Handling; tvertimod! jeg erindrer flere 45

store Træk af ham. Men hans Natur var saa vild, saa glødende, at der maatte kunne være bleven en ren Djævel af ham, hvis hans Hjerte ikke havde været saa vidunderlig stort og godt, og hans inderste Væsen saa beaandet af Romantik, at Raahed var ham umulig. Jeg tvivler ikke et Øjeblik om, at han i sin Slægt langt
 5 tilbage — havde noget Stort at ligne paa. Hans Far var Bondefødt — og helt tilbage kun Bønder, men i saa store Kaar, at der ingen Tvivl kan være om en adelig Nedstammen. En Niels Kragh følger ogsaa som Stamnavn hele Rækken igjennem. Min Moder var ogsaa udgaaet af en dygtig Bondeslægt, men hun var dog Bonde og blev Bonde til sin Dødsdag. Hun havde imidlertid to Valgsprog,
 10 som hun fulgte urokkeligt — thi hun var en Karakter — det Første og Tidligste af dem kom frem, naar Nogen talte Ondt til hende om Folk, da hun altid svarede: at hun vilde ikke vide af Sladder — hun havde selv grøn Malt paa Loft! med hvilket hun mente sin store Børneflokk. Det Andet som syntes at være modnet i hendes Sjæl ved mange Kampe — thi vi oplevede store Ulykker — lød med Bi-
 15 belens Ord: Lad det Onde ikke overvinde Dig — men overvind det Onde med det Gode. Se, dette er Altsammen ikke saadan noget mærkeligt eller Stort, men det giver dog Vink, der som enkelte Spor paa en vildfarende Vandring kan lede til den rette Vej. Gandske uden Ledestjerne gik jeg ikke ud af det lille Hjem, og at Dæmonerne senere forgyeves baksede med mig for at faa mig ud i Afgrunden
 20 kunde vel hænde laa i, at jeg holdt fast ved min Fædrearv. — Dog vel betænkt skylder jo Verden mig Intet for det, i det Højeste maaske mine Børn — thi i Forhold til dem ved jeg Mere med Gud og mig selv end Verden ved — eller nogen- tid faar at vide.

Sesaa min dyrebareste Frue, nu skal det være Slut med mig selv. . . . At De er
 25 mindre vel, ængster mig — i Frastand forstørres eller formindskes altid Bekymringen for de Kjære, man har i Hjemmet, — jeg vil haabe til Gud, at min Bekymring for Dem er overdreven. Imidlertid aander Deres Brev en saadan Kraft, et saadant Liv, at der maa Legemet lystre, det føler man; thi det er virkelig utroligt, hvad en brændende Aand kan magte af legemlig Skrøbelighed. . . .

30 Jeg begynder nu for Alvor at aabne Syn og Sans for Rom, og da kan man jo finde Nyt hver Dag! Det ved De selv. Jeg har imidlertid gennemgaaet en slem Tid her, som nu synes at skulle være forbi. Noget er blevet bedre, og Noget har jeg vænnet mig til, paa den Maade gaaer det fremad. Luften, som syntes mig saa skarp — hvilket den forøvrigt ogsaa var — er nu velgjørende for mig — netop
 35 ved sin Friskhed og Styrke, og Modet løfter sig i denne uafbrudte Klarhed, som hver Aften synker i en dejlig Rødme og hver Morgen fornyes — næsten uden en Sky paa Himlen. Jeg var for en Tid siden i Frascati i Forening med en hel Del Skandinaver, og besteg Tusculum paa Æselsrygge — hvilket gav en yderst fornøjelig Fart; thi jeg synes nok, at en Mand taber Størstedelen af sin Mandighed
 40 paa Æselsryg — men Skuet derpaa ud over hele Campagnen vil jeg aldrig glemme, den staar over enhver Beskrivelse. Ja — paa den Maade gaar man altsaa omkring og tager et nyt Liv i Besiddelse — og nyder en Livsferie, som man sletikke havde kunnet drømme om, fordi Aarene gik — og gik, og Udsigten syntes at gaa med dem. Maatte jeg nu med Tiden kunne bringe et godt Resultat ud af det og give
 45 til Andre af mit Hjertes Oplivelse! Det faa vi nu se. — Jeg antager sikkert, at De enten har set eller læst „Dukkehjemmet“ — maaske begge Dele. Jeg skulde nok ønske at høre Deres Mening derom. En stor Del vil naturligvis dømme det

fejl, fordi de ville se en Begivenhed skildret og ikke et Princip forklaret. Ibsen maa jo bryde paa den Maade, ellers naar han ikke sit Maal. Der maa være dygtige Mennesker først, da blive alle Livsforholdene renere og dygtigere. Der maa komme Renhed i Livet, saa Vidunderet kan straae ud deraf. Guds Aasyn kan ikke skinne gennem al den Formørkelse og det Smuds, som lukkes inde bag det 5 saakaldte Hjems Skodder. Jeg synes, det er et yderligt genialt Værk. — Saa Bjørnson var ikke hos Dem, kjæreste Frue! Saa han følte ikke Trang til at takke Dem bestandig for hvad De har været for ham! Ja ser De, Bjørnson kan være utaknemlig, og paa det Punkt sætter han Nemesis Stevne, han skal vogte sig vel.

Og saa maa jeg nu for denne Gang slutte, uagtet jeg nok vilde have talt Lidt 10 med Dem om min „Herluf“, dog det kan ske en anden Gang. Nu maa De have Brev, jeg kan ikke udholde længere med min Taushed — skjønt det ved Gud, at den ikke gaar indad i Sjælen! Der har jeg nok mangan stille Samtale med Dem, og der lyder Takken evindeligt for hvad De har været og er for Deres hengivneste
Magdalena Thoresen. 15

592. Til V. Topsøe.

22. Januar 1880.

Kjære Hr. Topsøe!

De har i Deres Blad i den sidste Tid givet mig hvad vi daglig bede om, „det daglige Brød“. Hvor har jeg ikke vansmægtet efter, at dette netop skulde sendes mig af Dem! Jeg har været urolig, bedrøvet ved Udeblivelsen, men nu er jeg 20 rolig, glad og taknemmelig over at vide Dem i de Kjækkes Rækker, der kjæmpe mod Vandalerne. Tak!

Da jeg forleden udtalte til Biskop Martensen min Glæde over Deres skønne Billeder fra „Studiebogen“, sagde han: Der er Poesi i dem, jeg har læst dem med stor Interesse; her er dog en Forfatter, der ikke staaer paa det negative Stand- 25 punkt, ham maa vi dog regne til dem, der hører os og vor tidligere Retning i Literaturen til“. Jeg blev glad over denne hans Ytring og haaber, at De ikke har noget imod den.

Til Lykke altsaa fremdeles i Kampen mod Venstre i Literaturen, som De alt har haft Lykke med Kampen mod Venstre i Politiken. Vi trænge til Mænd som 30 Dem, der vide, hvad de ville, og som have Begavelse og Mod til at tydeliggjøre Villien klart og bestemt.

[Uden Underskrift].

593. Til Carl Ploug.

[formentlig Slutningen af Januar 1880].

Min bedste Tak for Deres Gave af „Det literære Venstre“ af hvis Indhold jeg 35 naturligviis alt tidligere har hentet Trøst og Glæde. Ved Dem, som aabnede Kampen mod disse Himmelstormere, seer det jo virkelig ud, som Skyerne skulle fordele sig, saa at Solen kan trænge frem og belyse, hvad der er sort, hvad hvidt. Jeg ønsker Dem fremdeles Held i Deres Kamp mod denne Flok af raa Vandaler, og glæder mig ved, at kunne lykønske Dem til den Seier, De alt nu har vundet. 40
Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg.

Til Hr Redactor Ploug.

594. *Fra Maria Welding.*

d. 16/2 80.

Kjære Tante Hanne!

Indlagte Brev fra Dig til mig, som jeg opsøgte da Anna var gaaet, har tydeligt gjenkaldt mig at alt med Hensyn til Papirer i den blaa Puff blev overholdt paa det nøiagtigste. Geheimeraad Krieger var selv tilstede og han fik saavel en Kuffert med Papirer, Breve, etc, som det i Dit Brev omtalte Meubel blev sendt hen til ham. Saafremt Du altsaa ikke har faaet det fra ham er det i god Behold. Jeg skriver Dig dette for at Du ikke skal søge forgjæves paa urette Sted. . . .

Din hengivne Søsterdatter

10 Maria Welding.

595. *Fra L. Hasselriis.*

den 19 Februar 1880.

Kjære Fru Heiberg!

Nu staar min Statue af H. C. Andersen færdig i mit Atelier, i det livfulde Lér, og det vilde være mig en stor Glæde om De vilde komme ud og sé den førinden 15 den gaar over til det døde Gibs.

De ved at jeg paabegyndte den første Skitse til den med den Modellerpind De forærede mig Julen i Rom, og med hvilken De som ung Pige selv havde for- søgt Dem i Billedhuggerkunsten, og over hvilken De havde: „lyst Velsignelse til Fremtidsarbejderne“, men som trods dette, dog maatte friste saa haard en Skjebne 20 ved Konkurensen her i Kjøbenhavn.

Men jeg troede paa den lyste Velsignelse, og det holdt Modet oppe, og for- øgede min Energi, som da ogsaa førte til, at jeg modtog Bestilling paa Statuen af Odense Komune, — og nu staar den færdig. —

Selv synes jeg at have Grund til at være ret godt fornøiet med Resultatet. — 25 Men man kan ikke dømme i sin egen Sag, derfor beder jeg Dem om at komme og dømme om jeg har vidst at benytte den opmuntrende Gave fra Dem, paa den rette Maade.

Jeg glæder mig til Deres Komme og til at høre Deres Dom, der vil blive, som altid, venlig og human. — For Gavebrevet, hvori Modellerpinden laa, og for det 30 Resultat hvortil det foreløbig har ført, bringer jeg Dem min hjærteligste Tak, og beder Dem være forvissat om at jeg skal vide at bevare den, saavel som alle de Minder der knytte sig til Deres Gjestvenlige Hjem.

Af saadanne skjønnede Minder forme Kunstnerne deres Værker, ligesom Bierne Vox og Honning af Blomsterstøv.

35 I Haab om at Veiret idag eller imorgen vil bedre sig saa at De tør vove Dem ud i Bredgade 33 og begeistre mig med et Besøg, er jeg med udmærket Høiagtelse Deres hengivne

L. Hasselriis.

596. *Fra Magdalene Thoresen.*

Rom den 1ste Marts 1880.

Kjæreste Fru Heiberg!

40 Jeg ved sandelig ikke hvorfor jeg ikke har skrevet Dem til før, thi det er dog Noget, jeg længe — og gjerne har villet, — men der er jo ogsaa en stor Forskjel paa at ville gjerne, og at ville. . . . Det Eneste, som trøster mig i en saadan Til-

stand, hvor jeg gaar omkring med en Længsel, som dog aldrig bliver til Noget, er den Utilfredshed man føler med sig selv ved ikke at stille en sjælelig Trang; thi den bliver da endelig saa utaaelig, at man bryder med alle smaa, vrøvlede Forhindringer, som ere saa tjenstvillige overfor Opsættelsessygen, og det er hvad jeg i denne dejlige Søndagmorgenstund gjør, og føler derved et Velbefindende, 5 som træder gandske i Harmoni med al den lyse og blomstrende Skjønhed, som omgiver mig. — Paa mit Bord staar Fade fulde af Anemoner, store kraftfulde Arter, som vi jo ellers ogsaa have dem i Norden — men ved Kunst og Flid, og jeg har saamange Laurbærgrene opstillede rundt omkring mig, som blot paa nogen Maade lader sig anbringe. Og ude, hvor man kommer hen, ser man blomstrende 10 Mandeltræer — dog paa ingen Maade smukkere end vore Kirsebærtræer hjemme, men det er jo i Februar Maaned, deri ligger Vidunderet! Med denne Hukommelse ved Siden, er det jo man nyder til Beruselse af Alt; thi Vaarens Skjønhed er i mine Øjne større hjemme end her. Ogsaa er det jo kun de eviggrønne Træer, som nu forynges i den varme Luft, thi det almindelige Løvtræ — Lind og Platan — 15 staar endnu med gandske vintertørre Grene. Men idethele er her dejligt, føler jeg mig saa glad ved at være kommen her, at jeg ved den ringeste Forandring giver mig selv en hemmelig Vækker, at jeg ret husker paa, hvor det er, jeg gaar omkring og samler Stof til mine lyse Tanker, og at jeg ikke glemmer at takke Gud og gode Venner. — Imidlertid agter jeg mig dog hjem til Sommerens Slut, og da 20 antagelig tilbringer jeg et Aar i Norge. Jeg vil dog ved mine indsamlede Kræfter endnu forsøge at tage et venskabeligt Tag med dem deroppe i Klippereden, — det er og bliver jo dog mit Hjemland. — Først havde jeg saa smaat tænkt mig at forblive her i to Aar — siden jeg nu engang var her, men en Tilsigelse banker paa i Sjælen, og den varsler mig, at jeg her altformeget vilde blive et Nydelsens Men- 25 neske, og at der maa Strengthed til for min Natur hvis Arbejdet skal gaa frem. Nu godt, saa suger jeg Sjælen fuld af Mandelblomstens Sødme, og vender tilbage til det kolde Fjeld, for at sætte mig ind under det og tage Arbejdet fat, — og jeg tror nok mit Hjerte skal finde sin bedste Glæde derved — i Længden.

... De har naturligvis hørt om den Latterlighed man beskylder Ibsen for, at 30 for at lempe sig efter et tysk Theaters Fordring skulde han have forandret Slutningen [af „Et Dukkehjem“]. Jeg kan ikke tro det muligt, har han sat en Sag paa den yderste Spidse, hvorledes kan han da overgive det Hele til Latteren — og dog af ingen anden Grund end et Honorar? Det er umuligt at Ibsen har kunnet gjøre det. — Forresten oplever man Saameget, som man ikke havde troet mu- 35 ligt, at man snart venter sig Alt. Kampen mellem Ploug og Fremtidsfolket derhjemme har jeg jo fulgt nogenlunde i Aviserne. Den har ogsaa ligesom kastet Snavs paa Idealerne. Imidlertid er der hos de Unge en vis Ret, ligesom der hos Bjørnson altid var noget Sandt og Rigtigt i selv hans vildeste Angreb imod Forholdene i Kristiania; men det indvikles i saamegen Uvornhed og fremføres med 40 saa megen Hensynsløshed, at det ser ud som Uret, hvilket det jo ogsaa paa Grund af Maaden til Hælvten er. Da Bjørnson kom med sin Signalforandring, saa det hæsligt ud, — da nu de danske Majestæter gjorde det Samme havde de visselig Ret i hvad de gjorde — Sagen var blevet moden, deri laa Forskjellen.

Drachmanns Digte har jeg læst her i Rom, og naar jeg kaster væk hans Sam- 45 ling „I Pantser og Plade“, hvis simple Latterliggjøren jeg foragter, da finder jeg dem skønne. Han er dog en lyrisk Digter af en betydelig Rang. At han bryder

med den engang fastslaede Form giver jeg ham Ret i, gjør han ikke det, da faar han ikke Vingerne udfoldede, og det skal dog endelig enhver Sanger have Lov til, hvis han derved synger smukkere Sange. . . .

Jeg havde en underlig trykkende Følelse efter Afsendelsen af mit sidste Brev
 5 til Dem, kjæreste Frue! Jeg syntes jeg havde talt altfor meget om mig selv og
 paa en altfor sikker Maade. Tilgiv mig dette! . . . Nu siger jeg da for denne Gang
 Farvel og Levvel! Det har været mig en kjær Morgenstund, De har uafbrudt
 staaet mig for Øje, og min Sjæl har nydt Glæden igjen af mangen svunden Stund
 i Deres Selskab. . . .

Deres taknemligt hengivne

10 M. Thoresen.

597. *Fra Fr. Bajer.*

N., Korsgade 56, d. 13. III. 1880.

Fru etatsrådinde J. L. Heiberg!

I følge mit løfte igår aftes i teatret har jeg den ære at sende indlagte.

Med højagtelse

15 Frederik Beyer.

Uddrag

af et brev — dat. Stockholm, d. 29/2 1880 — fra medlem af „Riksdagens 1:sta
 kammare“, provsten, dr. Henrik O. Schönbeck, f. t. præst i Qvistofta (ved Val-
 läkra station) imellem Landskrona og Helsingborg, til afskriveren.

20 „— — — Det blef mig först af H. . . . .s bref bekant, att min illiterate ung-
 domsvän, Johan Dahl, hågkommit mig ännu på min ålderdom. Vi svärmade 1828,
 29, för Oehlschläger och plägede umgänge med alla de utmärktare artisterna
 vid den Kongl. Teatern. Det var oss ett särdeles trefligt, men mycket dyrt um-
 gänge. De äro nu alla döda utom Fru Heiberg och Phister. Den senare — — —
 25 Jag förvarar ännu en vissnad blomma som Hanne Pætges bar, då hon konfirmera-
 des i Garnisonskyrkan i Okt. 1828. Hon skänkte den åt Ove Thomsens dåvarende
 fästmo, Elisa Beyer, och genom henne fick jag den. Fru Heiberg har jag icke be-
 sökt på snart 30 år. Jag vet, att Damer som beundrats i deres ungdom, icke gerna
 på ålderdomen vilja sammanträffa med sina beundrare. Om jag kunde tro, att
 30 Fru Heiberg i detta, som så mycket annat, vore olik sitt kön, skulle jag gerna vilja
 göra henne min uppvaktning“ — — —

For afskriftens rigtighed:

Frederik Beyer.

598. *Til Anna Petrea Mantzius.*

d. 16 Marts 1880

Jeg vilde saa gjerne tale et Par Ord med Deres Søn; troer De, at han for
 35 gammel Bekjendtskabs Skyld vilde uleilige sig til mig enten i Aften, eller i Mor-
 gen Formiddag efter Kl. 2?

Deres

Johanne Luise Heiberg.

599. *Til Sophie Keller, f. Rung.*

d. 3 Mai 1880.

Kjære Fru Keller!

40 Jeg gik let og glad fra Theatret i Aftes! Tak for den Deel De havde heri! Det
 var deilig at De sang det oprindelige store Syngenummer, i stædet for de forskjel-

lige matte Nummere, som Sangerinderne af og til have indlagt, og som ikke lyfter Stemningen nær saa meget, som det Ældre, De saa smukt sang i Aftes, og som ret glædede

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

600. *Fra P. Jerndorff.*

Kjøbenhavn 4/5 1880. 5

Fru Etatsraadinde Heiberg!

Jeg kan ikke vente med at takke Dem, til jeg engang kan vinde ud ved Søen, jeg maa strax svare Dem paa Deres mageløse lille Brev, først fortælle Dem, hvor usigelig glad De har gjort mig dermed. Saadanne Ord fra Dem er det ikke blot en stor Glæde at modtage, men ogsaa en stor Opmuntring og Spore til at arbeide 10 freidigt videre i den Gjærning, hvor man kun altfor ofte bliver modløs og forsagt, naar man synes, at man intet udretter, der har virkeligt Værd, og at man trods al Flid og Omhu saa saare sjældent naaer det, som dog er Kunstens Opgave, at glæde dem, der kommer for at see og høre. En bedre Tak kunde jeg aldrig faae end fra Dem, der bedst af Alle maae vide, hvorledes Heiberg har meent, at disse 15 Sange skulde opfattes og gjengives, og der selv som ingen Andre har forstaaet at give hans stemningsfulde Sange Udtryk. Men jeg er Dem derfor heller ikke blot taknemmelig, fordi De har glædet Dem over min Udførelse af de Sange, som jeg elsker, men endnu meer, fordi De strax igjen har villet glæde mig ved at fortælle mig derom. De ved udentvivl selv fra Deres Theaterbane, hvor godt et saa- 20 dant Ord gjør, og derfor er det saa kjærligt af Dem, at De har villet foraarsage mig den Glæde. Man har i Reglen kun altfor let ved i saadanne Tilfælde at hylde det gamle Ordsprog: Af megen Tale kommer Fortrydelse, men Taushed er sikker; jeg troer, at naar vi Mennesker vilde tie lidt mindre, og tale lidt mere, om hvad der ligger os paa Hjerte, vilde vi baade selv være lykkeligere og oftere gjøre 25 Andre lykkelige. Det har længe været min Agt at besøge Dem, og jeg havde for længe siden fulgt Deres venlige Opfordring gennem Holm-Hansen om at komme ud og synge Dyvekes Sange for Dem, naar ikke denne Saison havde været værre end alle tidligere med Slid. Jeg har alt spillet 186 Gange, men De kan saa ogsaa af dette Tal tænke Dem, hvordan en saadan Solstraale som Deres Brev virker 30 midt i den ofte trættende og sløvende Gjærning. Endnu engang inderlig Tak!

Deres ærbødigst hengivne

Peter Jerndorff.

601. *Fra A. Rosenkilde.*

d. 4 Mai 1880.

Fru Etatsraadinde Heiberg!

35

Kjære Frue!

Saa inderligt vel jeg følte mig forleden Aften ved at leve og aande i den Heibergske poetiske Verden, der formaaer at inddrage selv den stærkeste Komik indenfor sit Omraade, blev jeg dog endnu gladere ved at modtage de kjære, kjære Linier fra Deres Haand med Deres saa opmuntrende Tak. At De ønsker mig be- 40 varet endnu i nogen Tid, vil være mig den bedste aandelige Elixir til Opnaaelsen af dette Ønske.

Deres ærbødigste og meget hengivne

A. Rosenkilde.

602. Til *Virginie Martensen*.

Sandefjord d 28 Juli 1880.

Min kjære Fru Martensen!

... [Fru H. har i denne Sommer været skammelig forsømmelig med at skrive Breve.] Min aandelige Beskjæftigelse har været at stave mig igjennem P. A. Heibergs Breve angaaende Skildsmissen med min Svigermoder. Kun i det blendende Sollys heroppe har det været mig muligt at læse disse overordenlig tætskrevne Breve hvis Bogstaver ere saa bitte smaa, at jeg kun har udholdt dette Arbeide en Timestid ad Gangen. Men i høi Grad have hans og hendes Breve deels til H — deels til hendes Veninde Fru Kjældermand, interesseret mig, uden at tale om hendes Elskovs Breve til Gyllembourg. Hvor har hun dog været lidenskabelig forelsket i denne Mand! Men ogsaa Brevene til Veninden ere saa brændende hede og saa uforbeholdne, at de næsten see ud som et sjæleligt Skriftemaal til en Præst. At man i den Grad kan udtale sine hemmeligste Tanker til en Veninde, har forbauset mig. Trykkes kan disse Breve ikke, det er vist. Hvad har det lille Menneske dog været for en elskovsfuld Natur. Hvor letsindig i Pengesager, og meget Andet! Men hvor mange Smerter og Sorger har hun ikke ogsaa været hjemsogt af i hendes brogede Liv. Det er forunderligt for mig først nu at læse om alt dette.

De seer at mine Tanker i denne Sommer dreie sig om det Forbigangne, derfor er jeg vel saa lidt i Sommer for det Nærværende. . . .

20 Og nu, min kjære Veninde, gid De og Deres maa have det saa godt, som det inderlig ønskes af

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

603. Fra *Benedicte Arnesen Kall*.

Citadelsvej 9, 4, Ø, 4de November, 1880

Kære Fru Heiberg!

25 Nu slipper De dog ikke for det lille Foredrag, som jeg herved tillader mig at sende Dem. Vil De nu være meget, meget elskværdig (og det er De jo altid) saa skænker De det den halve Time, som dets Gennemlæsning tager, og dersom De, efter den, synes om det, saa omtaler De det lidt venlig i Deres Kreds. Jeg havde ingen Anelse om, at det vilde blive udgivet, da jeg var hos Dem. Tak for 30 den lykkelige Time, der tilbagekaldte gamle Minder og gamle Glæder, der aldrig ville vende tilbage, men som man dog er taknemmelig for at eje i Erindringen. . . .

Deres inderligt og trofast hengivne

Benedicte Arnesen Kall.

604. Til *Benedicte Arnesen Kall*.

d: 6 Novb 1880.

35 Kjære Frøken Arnesen-Kall!

Tak for Deres Brev, og for at De har ønsket at jeg skulde blive bekendt med Deres Afhandling om Kvindesagen. Jeg har læst den med megen Interesse, og kan fuldstændig gaae ind paa Deres Meninger og Anskuelser i denne Sag, og vil ret ønske at mange af Deres Tilhørere maa have følt Sandheden af Deres Ord, og 40 især rette sig efter, at det, vi først og fremmest maa stræbe efter, er at opfylde vore Pligter som Qvinder og ikke som Mænd. Kan vi dette heelt ud, da er vort Hværv og vort Arbeide visselig ikke ringe, ja saa lidt ringe at Göthe ytrer herom,

„hundert Männer ertrugen es nicht, sie sollen es auch nicht, sie sollen es nur dankbar erkennen.“ Dog, det er denne Erkjendelse det ikke saa sjeldent skorter paa.

Tak endnu engang for Afhandlingen, og for den Trofasthed, og Godhed, De i saa mange Aar har bevaret for
Deres hengivne 5
Johanne Luise Heiberg.

605. *Fra Bjørn Bjørnson.*

Meiningen ^{28/12} 80.

Kære Fru Hejberg!

Jeg tillader mig at ønske Dem kære Frue og Deres et lykkeligt nyt år.

Jeg skrev engang et noget oversprudlende brev til Dem, det var sådan i en 10 slags glædesruus, jeg så alting så uhyre ræt, så mig allerede som — Gud vet hvad. Idag skriver jeg med mere ro, og idag vet jeg at den kunst jeg vidmer mig ikke er lært på „en dag“ ej heller på mange år. Da jeg satte mit første skrit på senen, fra det øjeblik, følte jeg hvad det vil sige at være en „kunstner“, hvor uendelig meget arbejde det må koste med rette at bære den tittel, følte jeg hvad for et 15 „ingenting“ jeg ænnu er.

Jeg var aldeles ulykkelig, omænskønt det gik ganske bra, men jeg havde jo trod at — ja vet jeg — jeg så kun at det jeg leverede var — ikke engang middel- mæssigt, og hver dag ser jeg det samme — lang lang tid havde jeg mistet mit håb, min tro på mine evner. Som jeg nu sitter her idag har jeg mit håb, min tro 20 igæn — men somsakt med erkænnelse av, at det jeg trodde skulle komme „sådan av sig selv“, først efter år og dag kanske kan nåes.

Med dette vil jeg slutte themaet „mig selv“.

Kære Frue, det var mig en glæde at høre Sahras lykke, og håber, og ønsker at hun må blive lykkelig. Hvordan lever Anna, Lelia? Det ville glæde mig meget 25 hvis Anna, med et par linnier ville vise mig at hun og De ikke ganske har glemte den røde Bjørn. Jeg håber at kunne om en tid besøke København da jeg har ferier fulle 3 uker, føren vi (Meiningerne) spiller i Bremen — siden London. Kan jeg som sakt så kommer jeg — men da jeg nu i ordets rette forstann fuld- stændig er hævist til min egen „kasse“ så må jo den spørges først, og stakkels 30 kasse — meget kann den ænnu ikke.

Kære Frue jeg ønsker ænnu en gang et glædeligt nyt år — og takker Dem for de svundne, takker Dem for alt det gode, De og Deres har bevist mig.

Deres hengivne

Bjørn Bjørnson. 35

Fischergasse 11, bei Wolff.

606. *Fra Maria Welding.*

d 2° Februar 1881.

Kjære Tante Hanne!

Du er rigtignok en „sød Tante“, men det var dog langtfra min Mening at Du selv skulde undvære det — dog jeg takker Dig hjerteligt for Dine kjærlige Ord. 40 Du ved at Ingen kan sætte større Pris paa Heiberg end netop jeg, han var mit „Ideal“ af en Mand, og derfor passede det saa godt at han var Din Mand som jeg elskede høiest blandt Qvinder, jeg tør ikke engang med Sandhed sige — næst

efter min Moder, men jeg elskede min Moder høit og inderligt, men Dig sværmede jeg for. Kan Du erindre engang Du og jeg sade sammen efter Bordet i den røde Sopha. I boede dengang i Bredgade. Heiberg vilde være behagelig og underholdt os med forskjellige Nyheder fra Theatret, pludselig udbryder jeg — „gaaer
 5 De nu paa Deres Værelse“? Aha! udbrød Heiberg „jeg kan mærke I ville være mig qvit, saa kan Sladdereren bedre gaa.“ „Farvel.“ Jeg vilde retfærdiggjøre mig — men uden Held, thi Sandheden var virkelig, at jeg gjerne vilde være allene med Dig; den Glæde varede ikke længe — thi ligesom Heiberg var gaaet kom Henrik Hertz og han var ikke saa medlidende, thi han blev over en Time og Du var ganske hæst efter hans Bortgang.

Jeg vilde selv være kommet ud til Dig i Aften for at takke for Billedet. . . .

Din hengivne Søsterdatter

Maria Welding.

607. Til A. D. Jørgensen.

d. 13 Marts 1881.

15 Hr. Jørgensen!

De er virkelig altfor god imod mig! Med stor Glæde har jeg nu læst Deres interessante Bog om Zoega. Det er rørende at see en begavet Natur som hans, kjæmpe Livet igjennem med saa stor Udholdenhed, uagtet Lønnen for hans aandel-fulde Virken blev ham saa knapt tilmaalt.

20 Hvad Jacobsen vil sige til de Oplysninger, De giver om denne Mand, er vel tvivlsomt, men godt, at disse Oplysninger ere komne saa betids, at man heraf kan erfare, hvem Thorvaldsen især skylder sin første aandelige Uddannelse. Det er ikke ualmindeligt i denne Verden, at Een har Arbeidet, og en Anden faaer Løn-
 25 nen; hvem Lønnen nu bør tilfalde, har De nu Æren af at have oplyst for dem der vil see, og høre.

Tak for den Venlighed De viser Deres hengivne og forbundne

Johanne Luise Heiberg.

608. Til Edvard Collin.

d 18 Marts 1881.

Kjære Hr Etatsraad Collin!

30 Jeg har nu gjenne læst de Rahbekske Breve, saa at De, efter vor Aftale, kan afhente dem, naar De behager. De træffer mig sikrest fra 2 til 3.

Stakkels Rahbek! Hvor mange Theatersorger har ikke ogsaa han gjenne-
 35 levet! Det er besynderligt, at han, der var en saa stor Beundrer af Holberg havde saa lidt Sands for Heibergs satiriske Lune. Rørende er den Taalmodighed og Var-
 sømhed, hvormed Deres ædle Fader i sine Breve tager paa den gamle Mands for-
 ældede Anskuelse i Kunst og Litteratur.

Tak for, hvad De selv læste for mig, og Tak for at De betroede mig disse Rahbekske Breve til Gjenne læsning; de have givet mig Stof til megen Efter-
 40 tanke i min Ensomhed.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

609. *Fra Edvard Collin.*

20de Marts 1881.

Jeg vil tillade mig, kjære Frue, at opsætte mit Besøg hos Dem (for at hente de Rahbekske Breve) nogle Dage, da jeg haaber til den Tid at have et lille Stykke Manuscript færdigt; og om dette vil jeg gjerne høre Deres Mening; det angaaer nemlig min Fader som Privatmand og især som Familiefader; og der er vel Faa, ⁵ der i denne Retning har kjendt ham bedre end De.

Min Opgave er ikke saa let som jeg troede. Det er let for mig at huske, ogsaa at fortælle, hvordan han var; men det er svært for mig at fortælle det paa den rette Maade; thi jeg minder mig selv stadigt om, at jeg skriver til Fremmede uden Sympathi for Æmnet; derfor bliver jeg kort, maaskee for kort af Frygt for ¹⁰ at blive kjedelig. Men herom kunne vi altsaa forhandle.

Deres ærbødigt hengivne

E. Collin.

610. *Til H. Martensen.*

d 18 April 1881.

Min kjære Ven!

15

Igaar Morges Kl. 9¹/₄ sad jeg i Slotskirken for atter at have den Glæde at høre Dem, og være sammen med Menigheden. Heiberg sagde engang „der er en Digter i Martensen“, og jeg sandede igaar, som saa ofte, hans Ord i den skønne bevingede Prædiken, hvis dybe Indhold til langt ud paa Natten gjænlød i mit Indre. Det kan maaskee være, at Mange ville gyse tilbage for Sandheden af ²⁰ Deres Ord. Jeg selv sørger ofte over, at de mange Boliger i Himmelen kunne adskille os fra dem vi i dyb Længsel haaber paa atter at gjensee. Men jeg vil holde fast ved „Haabets Anker“, at vi dog engang skal mødes med dem i Christi Samfund, hvorefter jeg tit saa inderlig længes. Hvorom alting er, Sandheden er sund for Sjælene at høre, som den igaar lød fra Deres Mund; og derfor Tak min inder- ²⁵ lig kjære beaandede Ven for Prædikenen paa første Paaskedags Morgen!

Deres trofast hengivne

Johanne Luise Heiberg.

611. *Til Chr. Zangenberg.*

d: 21 April 1881.

Tillad mig Hr. Zangenberg, at takke Dem, fordi De gav mig Leilighed til at ³⁰ overvære Deres Benefice! Den Umiddelbarhed, Friskhed og Elskværdighed i Deres Spil, der er saa sjelden at see i vor Tid, virkede meget oplivende paa mig; gid De maa kunne bevare disse Egenskaber i de nye Omgivelser, hvori De agter at indtræde!

Mine bedste Ønsker skulle altid følge Dem.

Deres

35

Johanne Luise Heiberg.

612. *Fra Helene Nyblom.*Rydebäck ¹/₈ 1881.

Fru Johanne Louise Heiberg!

Desværre har jeg ingen Ret at kalde Dem „kjäre“, og „ärede“ er et saa comp- toirmässigt Ord, derfor maa Deres eget veltalende Navn staa alene over dette ⁴⁰ Brev. — De maa ikke tage mig det ilde op at jeg, skjönt saa lidt personlig be-

kjendt med Dem, tager mig den Frihed at skrive til Dem, men jeg maa gjøre det, for at takke Dem! Man har dog et Behov af at takke for al Godhed og Venlighed, selv hvad der viser sig i Ubetydeligheder, og De kan da ogsaa nok forstaa at jeg maa bringe Dem min Tak for den sjældne Glæde De har givet mig ved Deres Udtalelse om mine Noveller i et Brev til Ville Heise, som hun har givet mig Del af. Tak fordi De har tænkt saadan om dem og fordi De har sagt det. Denne Deres genereuse Udtalelse er den største Glæde mine Fortællinger har gjort mig, naar jeg undtager den jeg har haft ved at skrive dem. I Almindelighed har Folk her, allermost mine Venner — med Undtagelse af Vilhelm Marstrand da han levede — været saa umaadelig koldsindige og tause at jeg rigtig har begyndt at tro at det Hele ikke duede Noget, men kun var Ligegyldighed værd. Naar nu et Menneske som De siger sig at have haft megen Glæde deraf og omhulder mig med saa mange gode Ord, saa begynder jeg at faa mindre Nag til disse Historier og vil med langt større Glæde give en Del Andre Lov til at komme frem. Tak! ret inderlig Tak derfor!

Jeg veed selv bedst at jeg ikke ret kan udtrykke mit eget Inderste i den objective Form som Novellen er bundet til; dertil hører en anden Slags Personlighed. For mig er Rhythmen den musicalske og poetiske det egentlige Middel til at udtrykke sine Tanker, men man prøver jo med forskjelligt Slags Materiale for at faa Udtryk for hvad man mener. Jeg haaber at jeg om ikke saa længe maa kunne sende Dem Noget der er bedre end disse Historier som De saa venligt har modtaget. — Hvor Ret De har i at Critikken nutildags ikke er belærende, men meget tilfældig og ulogisk; derfor er jeg ogsaa helst fri for at læse den, baade naar det gjælder Andres eller mit Eget; og Critik er dog en skjøn og god Sag, egentlig den esthetiske Samvittighed der kun gjør Alarm naar der er noget galt iveien, men giver Grunde baade for sin Kulde og sin Ros. —

Her sidder jeg i Villes store Sal. Havet er rigtig vinblaat nedenunder og den danske Kyst ligger i en opalfarvet Taage. Vi har haft Storm i Nat og hverken Hav eller Vinde ville rigtig komme til Ro. — Det er et underligt Sted dette Rydebäck, af en underlig vild Skjönhed. Naar man har seet de mange smaa bitte Steder og Anlæg langt ad Strandveien, som alle er saa umaadeligt „fnis“ saa gjør det rigtigt godt at se noget Stort som ikke er helt færdigt.

Ville er egentlig her i sit Element. Hun kan styre og befale som en Storhertuginde og hun har gjort det godt for de stakkels smaa Börn fra Hospitalerne, der der faa se paa Himlen og Havet, spise sund Mad og holdes til Ordentlighed og Renlighed.

Jeg kjender jo Ville meget godt, igjennem mange og omskiftende Tider, og hun er et høist eiendommeligt Menneske. — Egentlig har hun altid været forelsket i Sorgen og Ulykken ligesom Heise var forelsket i Skjönheden og Lykken, og mange Gange i Villes lykkelige Tid har hun seet melancholsk efter alle de svære Ting hun gjerne ville have fat i, medens Heise levede i Olympen. — Jeg synes ogsaa at Ville i det Hele er mærkværdig freidig nu. Meget af hendes Arbeide lykkes saa directe, og alt strengt Arbeide har jo Velsignelse med sig. Det Sværeste hun har at stride med er dog hendes egen Natur hvori der findes saalsomme mørke Skygger, der ofte helt overskygge hende.

Nu tør jeg ikke opholde Dem længer med mine mange Ord. Kun vil jeg ønske Dem Styrke og Helbred af Norges deilige Natur og en lille Smule himmelsk

Skjønhed derover, for denne Sommer har Jorden just ikke vildet tage sig ud under den skyfulde, urolige Luft. Jeg kysser Deres Haand og er Deres inderst taknemlige
Helene Nyblom.

613. Til *Virginie Martensen*.

Bygdø d. 6 August 1881.

Min kjære Veninde!

5

... [Om det daarlige Sommervejr i Norge]. Jeg har været stærkt optaget af Ordningen af de Breve der handler om Peter Andreas Heibergs Skildsmisse Historie, et Arbeide der koster mig utrolig Møie, hvilket jo viser, at det igrunnen ikke ligger for mig. Men for at faae Ro i Sindet, disse Breve angaaende, vil jeg nu gjøre hvad jeg formaaer i denne Sag, og saa overlade Resten til den der i 10 Fremtiden kan gjøre mere herud af end jeg. ... Hvad siger De om den lykkelige misundelsesværdige Fru Jerichaus Skjæbne? At dø midt i sin fulde Virksomhed, uden nogen legemlig Svaghed, fuld af Fremtidsplaner hvis Resultater hun jubede ved Tanken over — og saa — to Dages Ildebefindende, og hendes Prøvetid, Kamp og Strid hernede var endt. Vor Herre maa dog vist have haft hende kjær 15 efter denne Slutning at dømme. Mærkeligt nok var hun hos mig en Aften faa Dage forinden min Bortreise, med et trak hun mig hen til en Side, og sagde alvorlig, dog uden Sorg: „Fru Heiberg! Jeg dør snart.“ Da jeg, som man pleier ved slige Udtalelser af en der staaer frisk og rask for os, slog det hen i Spøg, sagde hun: nei, nei, tro mig det er Alvor, pegede paa sit Bryst og gjentog Ordene, „jeg dør 20 snart.“ Tiltrods for det hele uhyggelige Forhold der var mellem Jerichau og hende, bilder jeg mig ind, at han nu er nedsunket i Sorg og Græmmelse, og sikkert vil han, men især Børnene, i høi Grad savne hendes energiske Bistand og Hjelp.

Og nu Topsøe! Den fremadstræbende ærgjerrige! opfyldt af hundrede Pla- 25 ner for Fremtiden! nogle smaa gule Blegner i Halsen, og hele den jordiske Fremtid er afbrudt og lukket. At hans Død maatte gjøre en ikke saa liden Virkning, er i sin Orden. Men, som sædvanlig gaaer man nu, synes mig, altfor vidt ved at indsamle til et Monument for En, der har skrevet et Par meget talentfulde Novel- ler, og en Deel picante Bladartikler. Vi Danske ere dog nogle underlige Menne- 30 sker! Let komme vi i Flamme, og let slukkes samme Flamme.

„Let i Fryd og let i Nød,
Let i Liv og let i Død,
Let i Eftermæle.“

Jeg haaber at gamle Grundtvig ikke vender sig i sin Grav, ved at jeg vover 35 at forandre hans Text.

Ak jeg seer at Papiret alt er fult. Det er en skammelig Egenskab hos mig, og mange Andre, at kunde fylde et heelt Ark Papir med ingenting. Men nu er det skeet. Hils nu Martensen tusinde Gange, og siig ham, at jeg ofte tænker paa ham og det Arbeide han vel snart vil glæde os Alle med. Siig ham, at han skal være 40 rigtig glad og lykkelig over at have Aandens Tanker, og Lethed i at tydeliggjøre disse Tanker for sig selv, og Andre, thi det er en helvedes Qval at føle noget dunkelt, man ikke kan finde Ord for. Josepha og De omfavnes i Tankerne af Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

614. *Til Helene Nyblom.*

Bygdø d 14 August 1881.

Johanne Luise Heiberg

takker hjertelig Fru Nyblom for det Brev hun har modtaget! Det skal blive bevaret mellem de Breve hun omhyggelig gemmer fra virkelige Personligheder.

5 615. *Fra F. Meldahl.*

Charlottenborg d 4/10 81.

Høitærede Fru Etatsraadinde!

Jeg kan ikke afholde mig fra at bede Dem overveie om vi ikke bør sørge for at vi nu faae et godt malet Portrait af Geheimeraad Krieger. Naar jeg seer det forfærdelige Billede paa det store Malerie paa Frederiksborg saa kan jeg ikke
10 andet end ønske at der naar han engang gaaer bort dog have et godt Billed af hans fine saa høit begavede Træk. En Mand der som han paa saa uendelig mange Omraader har havt og har en ledende Haand i Alt hvad der rører sig af Skjøndt og Godt her i Hjemmet baade hos Unge og Gamle og som siden 1848 har taget en saa levende Deel i hele vor Nations aandelige og materielle Livsudvikling —
15 paa samme Tid som han har mæglet et spændt godt Forhold tilrette med de bedste Elementer der findes i Naborigerne bør gaa over til vore Efterkommere paa en smuk Maade. Vi have da Bloch, Krøyer og Bache, Malere der kunne give et historisk Portrait og vi bør ikke lade Tiden gaa uden at vi opnaa dette.

Kunde De ikke nærmere tænke over hvorledes vi bedst kunde sætte dette i
20 Scene? . . . Deres i al Ærbødighed meget hengivne

F. Meldahl.

616. *Fra Magdalene Thoresen.*

Vardø den 8 October 1881.

Min kjæreste Frue!

Jeg har i lang Tid villet skrive Dem til, mine Tanker have i mange skiftende
25 Stemninger dvælet ved Dem, men jeg vidste jo, at De ikke var hjemme før omtrent paa denne Tid, og jeg ville helst mødes med Dem i en stille Stund — i Deres stille Stue. Gud give Sommern maa have bekommet Dem vel, saa De med gode Kræfter kan begynde og fremleve i det strenge Vinterliv; thi Vinteren er vistnok en Ven for det store Hele, men for den Enkelte — og i en vis Alder er den i alt
30 Fald en meget vanskelig Ven. Her paa Vardø signaliseres Vinterens Komme paa mange Hold, Ishavet rynker sin brede Pande, og Fugleskarer gjennemkrydse Luf- ten, og slaa sig graadige ned over Levninger af Hvalfiskene, der ligge henkastede paa Stranden. Men hvor truende dette end kan være, skal det efter Alles Sigende dog kun være for et Koketteri at nævne ved Siden af Virkeligheden, naar de fryg-
35 telige Storme sætte ind over Landet og de ugelange Taager stænge for selv det mindste Glimt af en Udsigt. Og naar samtidigt Mørket ruger over baade Himmel og Jord, kan jeg nok forstaa, at der skal et godt Livsmod til at gaa det igjen- nem. Sløvende er det jo, thi en 2 Maaneders Nat — med alt sit kunstige Lys maa sikkert ødelægge Nerverne. Men hvorledes skulde Mennesket ellers uden at tabe
40 Ligevægten — der jo er Livets Bærekraft i det Udvortes — kunne konsumere den 2 Maaneders lange Sommerdag, da Tiden forsvinder, fordi Maalet ophører, og en Fornemmelse af det evige Lys giver Sjælen en hel anden Tankeretning, end

hvor den sædvanlige Vexlenom af Dag og Nat skifter Følelsens og Stemningens Væsen. Jeg tror at disse to Yderligheder maa opløse og udjævne hinanden, saa ogsaa her fremkommer en Overensstemmelse i Naturforholdet. Jeg vil idetmindste gjøre Prøven. Jeg kom hid i den blændende Soltid, og gaar nu det totale Mørke imøde, og om Gud vil, da atter herfra over i Lyset, saa jeg med Aarets 5 hele Oplevelse kan forlade Finmarken. Men det er lettere sagt end gjort! Dog gaar jeg ikke overmodig til Sagen, det ved Herren min Gud, til hvem mit bange Hjærte sukker i Stilhed. Men paa den ene Side truer Sorgen mig med en Gjentagelse — om end kun i Erindringens Form, dog pinefuld for mit Hjærte — naar jeg nu vendte tilbage til Kjøbenhavn, — og paa den anden Side det Haab at 10 muligens kunne reproducere Indtrykkene og Erfaringerne af min Rejse i et literært Arbejde, til hvilken Ende jeg da nødvendigvis maatte opleve det Onde med det Gode. Der møder mig Kamp til begge Sider, og Valget har ikke været let. . . .

Jeg har idag skreven til Hegel og bedt ham sende Dem et Exemplar af mit nye Skuespil, saa saare det er trykt. Naturligvis sker det med den Forudsætning, 15 at De modtager det paa samme Maade som Theatret — som Manuskript. Men jeg formaar ikke at vente den lange Tid, som tilfældigt kunde hengaa, inden det bliver opført — før jeg idetmindste har mig en Mulighed sikkert for at høre Deres Dom over Stykket. Det er sandt nok, at hvad nu end kunde være at ændre, vilde være for sent at paatale, men det fik da staa hen. Jeg har i min hele Virksomhed ligeoverfor Theatret Dem saameget at takke, at jeg paa en Maade altid har har taget Dem med i hvad jeg skriver, og det er kun en Samling af tilfældige Omstændigheder, som gjorde, at jeg ikke tidligere fik høre Deres Dom. Med sidste Post havde jeg Brev fra min Veninde Frøken Rejnhardt, der læser Korrektur paa Stykket, hvori hun anfører en ganske almindelig Snak i Kjøbenhavn: at 25 Fru Oda Larsen vilde være udsat for at distanseres af de andre Damer ved Theatret, der paa en Maade trak alle Roller til sig. Dette blev mig sagt med en vis Bekymring for mit Stykke: at jeg som jeg havde haabet ikke vilde opnaa at faa Fru O. L. til en af mine Hovedfigurer, og dermed vilde tabe overordentlig Meget. Hvorledes den Sag forholder sig i Virkeligheden, kan vel ingen Udenforstaaende ret vide, og hellerikke ret bedømme. Kun det ved jeg, at naar De min 30 kjæreste Frue, vil læse mit Arbejde, da vil Besættelsen af Rollerne snart fremstaa levende for Dem, og da vil jeg bede Dem assistere mig saalangt Deres Evne naar forsaavidt Stykket interesserer Dem. I mit Brev til Chefen, som Svar paa Theatrets Skrivelse til mig, anfører jeg blot som et Ønske at Fru Eckardt maatte 35 faa „Ragnhilds“ Rolle, da dens væsenlige Effekt bestaar i et personligt Indlæg — som jo Fru Hennings og Fru Gjølring ikke have i sin Magt. . . .

Vardø den 16de October.

I otte Dage har Brevet ligget færdigt til Dem, min kjæreste Frue! Idag afgaar Postskibet, og det er 14 Dage, siden det forrige afgik. Vi have nu kun et 40 Skib ivente, da stænges Havets Veje for dette Aar, og Landposten tager sin Begyndelse. Men da den maa over Fjeldene, har den ofte en højst usikker baade Ankomst- og Afgangstid. Endnu have vi godt Vejr, og det maa vistnok kunne anses for en Mærkværdighed at have Varmegrader i October Maaned ved Polarhavets Bredder. Men Mørket kommer jo snart, og da er — som det heder: alle 45 Katte graa; thi hvordan det end bliver, saa er det jo Nat og alle ydre Forhold,

om ikke helt afskaarne, dog for det meste forbi. Jeg tænker mig Vardø — som overhovedet hele Finmarken lig et kort Vinterhie, hvor vi Alle mer eller mindre suge paa Labben. Intet Under om noget af Bjørnen kommer tilsyne ved Udgangen deraf. — Jeg er bange for mit Stykke kjære Frue! Der gik formeget bort 5 paa andre Ting af den Sjælekraft og den Personlighedens Hengivelse, som et Aandsprodukt udkræver; men det kunde jo ikke være anderledes. Nu er derved Intet at gjøre — Handsken er kastet. — Hvad siger De om E. Bøgh som Censor ved det kgl. Theater? Det er dog et Tidernes Tegn. . . . [Fødselsdagslykønskning og Hilsener].

10

Magdalena Thoresen.

617. *Til P. Simonsen.*

d: 15 October 1881.

. . . [Takker for Simonsens og hans Families overvældende Godhed mod hende og Døtrene under Opholdet i Kristiania].

For otte Dage siden var jeg og Sarah indbudt til at deeltage i en Udflugt til 15 Frederiksborg, med Etatsraad Meldahl og Frue, Capitain, Brygger Jacobsen med Frue, Etatsraad Tietgen med Frue, og Professor Gade med Frue, for at tage det gjenopreiste Slot i Øiesyn, hvilket var høist interessant. Det burde den Dag have ringet for Deres Øre, thi jeg maatte fortælle Jacobsen om alle Deres Herligheder, hvilket han hørte paa med stor Opmærksomhed. Men da jeg fortalte ham, at De 20 tilrods for denne ideale Beskjæftigelse ogsaa fandt Tid og Lyst til at varetage Alt i Deres Boutik, da raabte han, med Taarer i Øinene: hvad for noget! See det kan jeg lide! og han opfordrede mig til at fortsætte min Beskrivelse, saavel om Deres Samling, som om Deres Person. Mange troer at denne Jacobsen er en haard og hjerteløs Mand, men hvor ofte har ikke jeg haft Prøver paa det modsatte. At 25 han blev rørt over at De selv stod i Deres Boutik, hænger sammen med hele hans Kjærlighed og Varme for det rette Borgersind, som han ogsaa selv i Gjerningen viser, at han sætter over Alt. Ikke des mindre maatte jeg smile over hvor begjærlig han udtalte, ved min Beskrivelse af hvad det lille Huus paa Torvet No. 9 rummer: at alle disse Herligheder burde til Frederiksborg. . . .

30

Deres hengivne

J. L. Heiberg.

618. *Til Olaf Poulsen.*

d. 7 Novbr 1881.

Hr. Poulsen!

Uagtet jeg veed, at De ikke trænger til min Tak, naar De har et heelt Publi- 35 kums, kan jeg dog ikke lade være at bringe Dem den, og udtale min Glæde over Deres aandfulde, friske og elskværdige Udførelse af Klokker Link i Aftes. Det var mig en Nydelse atter at høre Heibergs gamle Ord og Toner fra den Scene han har ydet sine bedste Kræfter.

Modtag da denne min Tak, som jeg er vis paa, at Heiberg selv vilde have 40 bragt Dem, om han havde levet.

Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg.

Til Hr. kgl. Skuespiller O. Poulsen.

619. Til Magdalene Thoresen.

Kjøbenhavn d: 27 Novbr 1881.

Min kjære Fru Thoresen!

Først maa jeg ret inderlig takke Dem fordi De saa høit oppe i den mørke een-
somme Natur, mindedes d. 22 Novbr. Jeg har saa ofte tænkt paa Dem og spurgt
mig selv: hvordan mon den varme, lysrige Qvinde holder Livet ud deroppe, saa 5
jeg ligefrem blev rørt over Deres Telegram. Ak ja! Aarene, Dagene, Timerne
gaae, og man føler at i 69 Aar kunde være meget udrettet paa en bedre Maade
end skeet er, og dog hører jeg ikke til Dem der ønsker sin Ungdom tilbage, nei,
Gud fri mig!

Dernæst maa jeg takke Dem for det tilsendte „Manuskript“, som jeg gjemmer 10
for Alles Øine, indtil det har Lov at kjendes af Alle. Stort Fremskridt har De
gjort i den dramatiske Form, saa jeg haaber at De vil faae Glæde af dets Opfø-
relse. Redaktør Luksund, Vinge, og Holden, ere kraftig tegnede Karakterer. Ogsaa
Ragnhild maa kunde, ifald hun bliver nogenlunde vel opfattet, og gjengivet,
fængsle Tilskuernes Interesse og Medfølelse. Den første Aften Stykket opføres 15
vil jeg være i Theatret og af mit hele Hjerte, i Stilhed bede for dets Held. At
Fru Oda Petersen atter skulde forlade det kgl. Theater, som De i Deres sidste
Brev til mig frygtede for, troer jeg ikke, hun bliver vel, tiltrods for den fornemme
bornerte Kulde det kgl. Theaters Personale viser hende. Publikum er jo foreløbig
for hende, og det er jo Hovedsagen. Jeg er enig med Dem i, at Fru Ekardt bør 20
spille Ragnhild, saa meget mere, som hun virkelig i de sidste Aar har gjort be-
tydelige Fremskridt, og hendes hele Personlighed vil jo godt harmonere med
Rollens Farve og Karacteer. Saaledes vil vi haabe, at Alt vil gaae godt og at gode
Aander vil tage Stykket i sin Haand og hjælpe det saaledes frem, at en varm
Solstraale vil naae op til min fjerne Veninde. 25

Veiret er hernelde meget mildt, og hvergang Solen skinner, som i Dag, da
tænker jeg paa Dem oppe i Kulde og Mørke og føler mig heel beklemt ved Tan-
ken herom. At imidlertid disse Naturmagter skulde have en „sløvende“ Virkning
paa Dem, frygter jeg ingenlunde. Det vil gaae Dem som Laxen i Norges Elve,
de vil, som disse, kjæmpe mod Strømmen, og idet De sætter Kræfter til, vil De 30
vinde nye Kræfter.

Jeg tænker saa tidt paa Dem som De sad hos mig sidst i Kahytten paa Ski-
bet. De aner ikke selv hvor smukt Sorgen afmaled sig i Deres skønne taare-
fyldte Øine. Disse Øine svømmende i store Taarer vil for bestandig staae i min
Erindring saa ofte jeg tænker paa Dem. Den hos hvem Sorgen kan antage et saa 35
skjönt Udtryk, den „sløves“ ikke ved Modgang.

I Hjemmet her have [vi] travlt med Tilberedelserne til min Sarahs Bryllup,
som jeg haaber vil finde Sted i Februar. Anna tager atter en lille Tour op til
Christiania hvor hun vil nyde Vinterens Glæder. Hun skal bo hos Enkefru Hauge
til hvem hun er indbudt. Forresten er Alt her ved det Gamle. Fra Krieger har jeg 40
mange Hilsener til Dem, og han og jeg tale ofte om Dem, De har en trofast Ven
i ham. Og nu, min skønne Frue, hils Deres Datter og siig hende, at trods Mørke
og Kulde hvori hun lever, kunde man nok misunde hende over daglig at have
en saadan Moder til sin Underholdning. Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 45

620. *Fra F. Meldahl.*

Søndagften d. 27/11 81.

Kjære Fru Etatsraadinde!

Jeg kan ikke undlade at bringe Dem min hjerteligste Tak for den yndige Dag, vi tilbragte hos Dem, og navnlig for den saa sjeldne udsøgte Opmærksomhed mod
 5 min Hustru. Hun kommer altid tilbage til den naar vi tales ved og hun stiller den sammen med de bedste Erindringer hun har. Deres og Geheimeraad Kriegers Godhed imod hende minder hende saa levende om den saa elskværdige Venlighed der vistes hende i Dresden i Baudissins Huus. Det første Sted og de første Mennesker, der fik Øie for hvad hun indeholdt. Naar jeg skriver Dem dette til saa er
 10 det fordi jeg veed at min Kone, naar hun træffer Dem, ikke har Evne til saaledes at give sig hen i sin Tak at De vil have Indtrykket af hvor varmt og hjerteligt hun føler det hun siger. Ligesaa gaaer det mig, og derfor skulle disse Linier ogsaa tale for mig og vise Dem min Taknemmelighed. Min Beundring og Hengivenhed vilde det jo være ugjærligt at give Dem yderligere stærke Beviser paa.

15 Naar jeg blot var frisk og rask, saa skulde De see, hvor fornøieligt jeg skulde komme til Dem og af og til fortælle Dem om Alt det der interesserer mig og fører mig til evigt nyt Slid. Men jeg er altid sygelig og træt og ude af Stand til at færdes mellem Mennesker udenfor mit Hjem. Jeg beder Dem derfor bære over med mig og beder Dem tænke paa mig som Deres meget hengivne

20 meget ærbødige
F. Meldahl.

621. *Til H. Martensen.*

7. Dec. 81.

Kjære Martensen! Efter at have tilbragt det meste af Natten med at fuldende Læsningen af Deres mærkelige Bog, som det ikke var mig muligt at slippe, før
 25 den sidste Linie var læst, føler jeg Trang til at sige Dem, i hvor høi Grad den har betaget og opfyldt mig. Jeg har besluttet atter og atter at læse den for mere og mere at trænge ind i og tilegne mig de mærkelige Syner og Anskuelser, som maa finde Gjenklang i ethvert tænkende Menneske, hvis dunkle Sjælstilstande her blive belyst og tydeliggjort med en vidunderlig Klarhed og Styrke. „Villien mod det
 30 Gode, mod Lysriget,“ synes mig, at jeg har, men ak — Aanden er villig, men Kjødets saa ofte skrøbeligt. Det deilige Billede om Lilien og Tidslen i vort Indre vil jeg aldrig mere kunne glemme i mit Liv, og daglig vil jeg være opmærksom herpaa.

Altsaa Tak, min dyrebare Ven, for hvad De her atter har skjænket de Døve og
 35 Blinde til Overveielse og til Bestyrkelse i den Vei, vi have at gaae for at naae Maalet.

Deres inderlig taknemmelige

Johanne Luise Heiberg.

622. *Fra H. Martensen.*

d. 8 Decbr. 81.

Kjære gode Veninde

40 Da jeg ikke kan komme til Dem idag, maa jeg skriftligt takke for den Glæde, De har gjort mig ved Deres Brev iaftes; De har modtaget det rette Indtryk og de rette Virkninger af Böhmes Syner og Anskuelser, hvad ogsaa viser sig deri, at De

atter og atter vil vende tilbage dertil. Selv har jeg herpaa ofte maattet anvende hvad Baggesen siger om sin Gaade.

For lidt at trylle, det maa høres flere Gange.
 Det torde blot til Lyst selv være Lytten værdt,
 Men naar man udenad det veed som glemte Sange
 Saa siger man sig selv: Du har dog Noget lært!

5

Med det allerførste seer De Deres altid hengivne

H. Martensen.

623. Til J. C. Jacobsen.

d. 1 Januar 1882.

Kjære Capitain Jacobsen!

10

... [Nytaarsønsker]. Oftere end nogensinde har De i det forløbne Aar været i mine Tanker, og inderligere end nogensinde har jeg ønsket Dem et lyst og vel-signet Aar. Lyst, til at udføre alle Deres Ideer og Planer, velsignet, idet alle Diso-nanser maa opløses i Harmoni.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 15

624. Til Anna Ingwersen.

Kjøbenhavn d: 5 Januar 1882.

Min kjære Frøken Ingwersen!

Da jeg i Morges modtog Deres venlige Linier til mig, slog min Samvittighed ud i lys Lue over at jeg endnu ikke havde takket Dem for den skønne Plante De sendte mig paa min Fødselsdag, og jeg besluttede da strax at takke Dem for 20 denne, og tillige for Deres Nytaarshilsen i Dag. Altsaa Tak for Alt, men især for den Hengivenhed De ved saa mange Leiligheder har lagt for Dagen for mig, der desværre har kunnet gjøre saa lidt for at Deres høieste Ønske kunde gaae i Opfyldelse, men Veien til Theatret er lige saa usikker som Veien over Havets Bølger, og derfor piner det mig altid naar jeg har raadet Nogen at forsøge denne Veis 25 Længde og Bredde, Høide og Dybde, thi Resultatet er altid uberegnelig. Kun et er vist, at man sætter Kræfter og Helbred til i denne Kamp, der, naar Alt til-sammen lægges, ikke er Tabet af disse Goder værd. Dog heri kan De naturligviis ikke være enig med mig for Øieblikket.

Hvorledes gaaer det med Deres Helbred? Har De vundet Kræfter i Deres 30 Hjem, og er Deres Sind i nogenlunde Ro? Dette ønsker og haaber jeg, og med dette Haab vil jeg ønske Dem et lykkeligt Nytaar hvori Deres stille Ønsker maa gaae i Opfyldelse.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

625. Til Chr. Zangenberg.

d: 30 Marts 1882 35

Hr. Zangenberg!

Tak for den Overraskelse De havde beredt mig i Aftes ved min Hjemkomst fra Theatret! Den lille forgyldte Vogn med sit Blomsterflor, staaer her paa mit Bord og smiler til mig med en Ynde, lig den unge elskværdige Hammers friske

Smiil, som jeg atter i Aftes glædede mig ved at see. Vær vis paa, at jeg paaskjønner at De har ønsket at glæde

Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg.

626. Til Edvard Collin.

d. 17 April 1882.

5 Kjære Etatsraad Collin!

Tiltrods for min Beslutning først at læse Deres Bog om „Andersen og det Collinske Huus“ i min Ensomhed i Sommer paa Landet, har jeg dog ikke kunnet vente saa længe, men har alt nu gjort mig bekendt med denne, og føler nu Trang til at sende Dem nogle Linier herom.

10 Fra det Øieblik at de Andersenske Breve er tilende i Deres Bog, og De selv taler, har jeg med den største Interesse fulgt hvad De oplyser om denne forunderlige Karacteurs psykologiske Eiendommeligheder, som De med saa stor Kjærlighed og Indsigt har tydeliggjort for os, og jeg slutter mig ganske til dem der har yttret „jeg holder nu meget mere af Andersen“ efter at De har givet mig
15 det rette Syn paa ham, og min tidligere Dom om ham indseer jeg nu bør modificeres, efter at have læst hvad De har skrevet om hans tildeels sygelige Temperament der har skaffet ham selv saa mange Lidelser, om end indbildte.

Det lille Vers han i Hjemmet skrev for at give sin Sorg over Kritikerne Luft, om Rosen som Sneglen spyttede paa, finder jeg aldeles fortrinlig, ja mig synes,
20 at dette lille Vers er noget af det Bedste jeg har læst fra hans Haand, og vil aldrig kunne glemme det herefter. Mig synes at det staaer i Høide med det bedste Gøtheske Svøbeslag i lignende Anledninger.

At Heiberg ikke kunde sympathisere med en saa svaiende umandig Natur, som Andersens, vil de Fleste kunne indsee, uden at tiltro Heiberg, hvad han i saa høi
25 Grad var fri for, at hans Kritik skrev sig fra Misundelse over Andersens Held og Berømthed i Udlandet, noget Heiberg aldrig har tragtet efter at opnaae. Tak fordi De har haft det rette Syn paa Heiberg, og for at De klart og bestemt har udtalt dette.

Gjerne havde jeg i Optegnelserne over det Collinske Huus, oftere seet Deres
30 geniale, eiendommelige vittige Søster Ingeborgs Billede fremhævet, hende fra hvem Andersen har hentet saa mange af sine lunefulde, pudsige Vendinger og Indfald i Eventyrene. Dog, et Lune som hendes, saa friskt, saa sprudlende, lader sig vel vanskelig fastholde igjennem en Skildring, man maa selv have hørt hendes
35 at om hendes Vid end rammede En selv, var det umuligt at vredes herover. Et er vist, at man i høi Grad maa beundre den Kjærlighed, den Taalmodighed, som Alle i det Collinske Huus har vist Andersen. Hvad mon der var blevet af ham, om ikke hans gode Engel havde ført ham ind i Deres Kreds, hvor han, ved Siden af det meest udholdende Venskab, fandt en daglig Regulator for hans syge Sjæls
40 Udskeielser. Mennesket lever ikke allene af Brød, men af Paavirkning af andre Sjæle, og i Deres Huus fandt han begge Dele. Jeg haaber, at Deres sanddru Skildring af Andersen vil staae i Fremtiden, som den Kilde hvoraf der maa øses til hans Forstaaelse, naar det uendelige meget vage og godtkjøbsagtige om ham længst er glemt.

45 Hvad Interesse Skildringen om Deres velsignede Fader har haft for mig, der

med Beundring Kjærlighed og Taknemmelighed gjemmer hans Minde, behøver jeg ikke at forsikre Dem om. Gud glæde ham i de lyse Egne hvor jeg haaber at han nu færdes, og hvorfra han nu seer ned paa os Andre der endnu kjæmpende vandre her i Haabet om atter engang at mødes af de trofaste blaa Øine, og det kjærlige Sind, som altid stod rede til at hjælpe og støtte de Forsagte og Bedrøvede. 5

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

627. *Fra Edvard Collin.*

24. April. 1882.

Det har været mig en stor Glæde, kjære Fru Heiberg, at modtage Deres Brev om min Bog. De har forstaaet den og De har forstaaet mig. Jeg hører, at der 10 findes Folk, som mene, at jeg har „klædt Andersen af“; saadanne Dumheder røre mig visselig ikke. Jeg er derimod meget modtagelig for den af Dem og Andre, hvis Dom jeg sætter Priis paa, yttrede Erkjendelse af, at jeg ved min Aabenhjertighed har bidraget til at mildne den saa udbredte haarde Dom blandt hans Samtidige om hans menneskelige Skrøbeligheder. 15

Jeg veed meget godt, at mit Arbeide trænger til Overbærelse; der er noget Planløst i Ordningen af Stoffet. En øvet Forfatter vilde have været paa det Rene med, at man lettest gjør en Bog kjedelig ved at overlæsse det med Materiale og kun give liden Plads for Raisonnementet. En anseet Forfatter skræmmede mig allerede tidligt med den Yttring mod mine Betragtningers Affattelse i Brevform, 20 at hele dette Afsnit maatte omarbeides i Form af en Afhandling. Dette havde nær betaget mig Modet, da jeg godt følte, at et saadant Arbeide ikke laae for mig. Det lyder næsten komisk, at jeg atter tog fat paa Grund af en Andens — man kunde gjerne kalde den trivielle — Bemærkning, at Enhver skriver paa den for ham eiendommelige Maade. 25

Jeg maa dog fortælle Dem, at jeg gjorde endnu et Forsøg paa at komme ud af min Tvivl, idet jeg henvendte mig til en mig personlig ubekjendt men anseet Forfatter med en Bøn om, at han vilde sige sin oprigtige Mening. Han raadede mig til at opgive Arbeidet, da „Ingen meer har Interesse for Andersen“. At denne Betragtning, som aldrig var faldet mig ind, i lang Tid betog mig Lysten til at ar- 30 beide videre, vil kunne forstaaes, naar jeg tilføier, at disse Ord kom fra en saa vel anseet Forfatter som den nu afdøde V. Topsøe.

Jeg indrømmer, at Bogen væsenligt — idetmindste efter Arketallet — er en Materialsamling. Det er maaskee en fiin Antydning heraf, naar en saa velvillig Anmelder, som Dr. Pingel i „Morgenbladet“ (sidste Torsdag) anviser Bogen en 35 Plads blandt Kildeskrifterne til den danske Literaturhistorie, en Plads, som ogsaa De anviser Bogen, og som jeg med Glæde modtager. — Jeg har endnu den Overbeviisning, at Andersen kun kan beskrives ved en Række af Smaatræk; thi han var aldrig nogen Heelhed. Lad Andre forsøge at construere ham som en Personlighed. Det skal ikke kunne siges, at jeg har hjulpet dem dertil ved at stille ham 40 sammen med to saa heelstøbte Personligheder, som min Fader og Heiberg.

Naar jeg ikke har taget i Betænkning at offentliggjøre Andersens private Angreb paa denne Sidste, var det simpel Pligt for mig at forklare det sande Forhold; Heibergs Humanitet viser sig her i sin fulde Klarhed. Han viste tidligt Andersen megen Godhed, han var jo en af de Første der introducerede denne som 45

Digter. Andersen — som hverken dengang eller nogensinde senere var blind for Heibergs Betydning — følte vistnok Hengivenhed for ham, men — naar jeg skal være ganske oprigtig — meest under Indtrykket af, at Heiberg kunde være ham en nyttig Beskytter. Men denne Beskytter maatte endelig frakjende ham Modenhed
5 til at være dramatisk Forfatter; dog yttrede han sig i lang Tid med Moderation herom, Alt af Hengivenhed for min Fader, der, kjed af Andersens Paatrængenhed, og for at faae en Ende paa Sagen, satte sin Villie igjennem mod Heibergs Raad. Hvorfor skulde jeg nægte, at dette var et Feilgreb? Men hvor lidet dette havde Indflydelse paa det gode Forhold mellem disse To, derom vidner blandt
10 Andet Heibergs Afskedsskrivelse ved Directionsforandringen. — Denne Periode afgiver efter mit Skjøn et væsentligt Bidrag til alle tre Paagjældendes Charakteristik.

Andersen var allerede tidligt blevet bekjendt og endelig, berømt i Tydskland. Hvad han i sin Barndom drømte, hvad han senere uafadeligt higede efter, var
15 nu blevet en Virkelighed. Berømthed var for ham Maalestocken for en Digters Værd; at opnaae den var for ham en Digters Opgave. Hans Held forvirrede hans Phantasi; han stillede sig selv ved Siden af, maaskee over de største — men i Udlandet mindre bekjendte danske Digtere. Dette var hans Sygdom.

Tak for Deres Ord om min Søster Ingeborg. Intet er vissere, end at en Beskrivelse af Aanden i det Collinske Huus er mangelfuld naar den ikke indeholder noget om hende. Dette har De, som har kjendt og forstaaet hende, Grund til at
20 sige.

Aldrig har jeg kjendt et saa uopslideligt Humeur som hendes, aldrig et varmere Hjerte; hun var dog egenlig kun sig selv i Familiekrederen og ligeoverfor
25 enkelte udvalgte Venner. Her var hendes Kjærlighed trofast, ja, om man vil, partisk; den, som yttrede sig mod En af denne Kred, faldt let i Unaade hos hende; man kan kalde dette noget Begrændset, det er dog noget smukt Menneskeligt. Reflexion var ikke hendes Sag; Øieblikkets Indtryk bestemte hendes Sympathi, ligesom det dannede hendes Omgangssprog. (Hendes Omgang med Heiberg er mig
30 sig ind i et saa eiendommeligt, for ham uvant Forhold).

Man kan have et varmt Hjerte uden derfor at være blød; hun var ikke eftergivende, snarere paastaelig i sin Dom især om Personer; men naar hun var gaaet for vidt, fortrød hun det bitterligt; thi altid vandt hendes gode Hjerte Seir. —
35 Hun elskede, ja tilbad min Fader. Gud veed at han for os Alle var den samme kjærlige Fader; men hun var dog sikkert hans Yndling; hun var jo den Førstefødte og ubetinget den bedst begavede af os Alle. Hvilken Indflydelse hun havde paa vore lykkelige Familieforhold, har De havt Leilighed til at bedømme.

Mit eget personlige Forhold til hende var af den Natur, at jeg stadigt føler
40 Savnet af hende. Vor Sympathi gjorde sig gjældende næsten i enhver Retning; helst dvæler jeg dog ved den Tid, da vi to unge lattermilde Mennesker vare blevne alvorlige; thi ogsaa her mødtes vi i Enighed. — Hun gik som et Barn til Vorherre.

See kjære Fru Heiberg, i denne Tone kan jeg skrive til Dem; men hvorledes
45 skulde dette kunne være noget for Mængden?

At jeg tilnærmelsesviis har opnaaet at give en god Skildring af min Fader, glæder det mig meest at høre fra Dem; thi af de Nulevende er der udenfor Familien Ingen der har kjendt ham som De. Tak for hvad De har været for ham medens han levede. Tak fordi De har bevaret ham i uforandret kjærlig Erindring.

Deres hengivne 5

E. Collin.

628. *Fra F. Meldahl.*

Fortunen d 7/6 82.

Gode Fru Etatsraadinde!

... [M. har forgæves søgt at træffe Fru Heiberg før hendes Afrejse]. Ofte har jeg følt Lyst og Trang til at komme til Dem for at fortælle Dem om mine 10 Bryderier og Sorger; men saa kom jeg altid til at sige — Aa, hvad vil Du plage Andre med det. Enhver har nok for sin Part af den Art — og saa drev det over og jeg blev sløv og saa sov jeg Ærgrelsen bort. Ja sove — det er Knuden. Naar man blot kan naa til det store Gode, saa er Alt glemt. — Ja næsten Hovedpinen med. — Jeg kan ikke sige Dem hvor Søvn — det at kunne sove og længes 15 efter Søvn — det ligesom gjør mig inderlig fortrolig med at døe. Tænk Dem blot — at kunne sove — hvile uden at Hjernen arbejder — uden at føle Hovedpine — og uden at vaagne til nyt Vrøvl. . . . Naar man ikke mere kan holdes oppe ved et ideelt Blik paa de Forhold, der omgive En. — Ja, hvilket uendeligt stort Gode er saa ikke Døden —. Al min Tro paa at kunne udrette Noget — eller at der i det 20 Hele kan udrettes Noget her i Hjemmet for den Kunst — jeg har offret mig for er borte — „Meine Ideale sind dahin“ — paa det Omraade. Det der nu varmer mig er Tanken om at kunne drømme mine Ungdomsdrømme om igjen ved at vandre af og til mod Syden, og luske rundt om de Monumenter der saa inderligt varmede mig i tidligere Tid. See det bliver nu Opgaven planmæssig at vagabondere 25 Syden rundt. Saa kommer jeg nok til at ligge paa mine Gjerninger; men saa skeer det dog under Indtrykket af en uendelig deilig Drøm — Syner som kun vi have der heelt have givet os hen i den inderligste Beundring af det Kunsten har kunnet frembringe og det er vel egentligt talt et stille inderligt Samliv med Gud som vi da pleie. Ja lee nu ad Deres meget hengivne

F. Meldahl. 30

629. *Til F. Meldahl.*

Engelholm d. 10 Juni 1882.

Tak, kjære Etatsraad Meldahl for Deres Brev til mig! Skjæbnen satte sig imod mit Fortunbesøg denne Gang. . . .

Det bedrøvede mig af Deres Brev at see, at Deres Stemning for Øieblikket er trist; men de Ubehageligheder, der er mødt Dem, synes mig De kan hæve Dem 35 over, idet De maa sige Dem selv, var jeg ikke saa dygtig, havde jeg ikke med Rette saa stor Indflydelse paa mangfoldige Sager, var jeg en Stakkel, der trissede omkring, som saa mangan en anden Embedsmand, ja da var jeg fredlyst, og Alle vilde kalde mig en rar god Mand. Men kunde De være tilfreds hermed? Naar De siger: her er Intet at udrette herhjemme, da synes mig, at De er ubillig mod 40 Hjemmet, mod Dem selv. Tænk dog paa, hvad De alt har udrettet, og spørg Dem selv, hvem der har udrettet mere. De synes, at det var et Gode at dø! Nei, De maa ikke dø, thi vi have Ingen, der kan fortsætte Deres Virksomhed med den

Udholdenhed, den Kraft, det Talent, som De. Vistnok er det tungt naar man føler, at man kunde udrette endnu mere hvis man ikke blev standset af Borneerthed og Misundelse, men hvilken udmærket Mand har nogensinde sluppet for at ledsages af disse to Plageaander? Sig dog Dem selv, havde jeg ikke disse to i Hælene
 5 paa mig saa vilde det være det bedste og sikreste Tegn paa, at man ansaae min Kraft for lammet, og at jeg var uskadelig for Alle. Nei, lev, og lev arbejdsdygtig som hidendtil, og gjør ikke Deres Modstandere den Fornøielse, hverken at „sove“ eller at „dø“. Modstand kan nedslaa vore Evner, men den kan ogsaa styrke dem, og denne sidste Virkning er den sundeste og den ene rette. Vær der-
 10 for sund og ikke trist. Tak Gud for de Evner han har givet Dem i Vuggegave, og for, at De har faaet Leilighed til at bruge disse Evner til Held for det lille ringe Danmark, noget som selv Deres Modstandere ikke kan eller tør benægte. Ja nu tør jeg ikke skjænde mere paa Dem, men kun bede Dem om, for Deres Venners Skyld, at holde Sindet og Humøret oppe. Oven paa onde Tider komme ofte
 15 de gode Tider. . . . Jeg pleier at have Held som Spaaqvinde, dette haaber jeg De skal faae Leilighed at erfare . . . .

Maa jeg nu ønske Dem en lykkelig Reise i det deilige Norge med Deres Hustru ved Deres Side, og en Ven, der i høi Grad har det beroligende Element i sin Natur. Gid De da alle Tre maa komme friske og oplivede hjem igjen for med
 20 fornyede Kræfter at tage fat, hver i sin Gjærning, dette kan Ingen inderligere ønske end

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

630. Til C. C. G. Andræ.

Den 14de October 1882.

Kjære Andræ!

25 Saa vidt kom vi! Da De gik først ind i denne Verden, haaber jeg, at De er saa ridderlig at lade mig først gaae ud af den, thi en Ven som Dem kan jeg paa ingen Maade undvære. Tak for de Aar, vi have kjendt hinanden!

Deres inderligt hengivne

Johanne Luise Heiberg.

30 631. Fra Otto Borchsenius.

„Ude og Hjemme“s Redaktion.
 Kjøbenhavn, K, d. 18 Oktbr. 82.

Til

Fru Etatsraadinde J. L. Heiberg.

Idet jeg bringer Dem min ærbødigste Tak for Deres venlige Brev og beklager, at der ikke i Deres Bog findes noget Afsnit, som kunde læses isoleret, beder jeg
 35 Dem om Tilladelse til endnu en Gang at maatte ulejlige Dem med et Brev.

„Ude og Hjemme“ vilde gjerne i næste Maaned bringe et Billede og en Karakteristik af Dem, men Dr. Edvard Brandes, der ellers plejer at skrive om scenisk Kunst i „U. og H.“, mener ikke at kunne skrive tilfredsstillende om Dem, med mindre han gennem Samtale med Dem havde hentet fornødent Stof. Han spurgte
 40 mig derfor, om ikke en eller anden Ældre vilde være til at formaa til at skrive „U. og H.“ en saadan længere eller kortere Karakteristik. Vilde det være ubeskedent at bede Dem venligst give mig et Raad i saa Henseende, medens det endnu

er Tid til Overvejelse? Var det helt umuligt f. Ex. at bevæge Hr. Geheimeetatsraad Krieger til at gjøre „U. og H.“ denne Ære? Eller vilde De til Deres øvrige Velvilje mod mig føje den om muligt at nævne mig nogen Anden?

Jeg beder Dem undskyldte mit aabne Spørgsmaal.

Med hjertelig Tak for Deres Brev ærbødigt

5

Otto Borchsenius.

632. Til Otto Borchsenius.

d. 21 October 1882.

Hr. Borchsenius!

I en af Heibergs Vaudeviller siges der: „naar man er død, skal man forholde sig stille og rolig.“ Denne Formaning har jeg i mange Aar, uden Sorg og Mismod, 10 fulgt, og jeg ønskede derfor ogsaa helst, at næste Maaned kunde gaae ubemærket hen for mit Vedkommende. Naar Nogen skal bedømme en Persons mangeaarige Virksomhed, da er det naturligt, at man ønsker denne Dom udtalt af En der personligt har fulgt os, En, der ikke allene kjender vor offentlige Personlighed, men ogsaa vor private, særlig gjelder dette i nærværende Tilfælde, thi i Skuespilkunsten 15 indvirker den ene stærkt paa den anden. Nu stiller det sig saaledes, at af dem, der have fulgt mig i hine Aar, er saa godt som Ingen længer ilive, og af de saare Faa, der ere tilbage, har næppe nogen Lyst til et saadant Arbeide. Men da jeg ikke gjerne for anden Gang vil nægte at opfylde et Ønske af Dem, vil jeg nævne de eneste to Personligheder, som det er faldet mig ind muligviis vilde paa- 20 tage sig dette Arbeide, nemlig Skolebestyrer A. Hauch, eller Dr. Lange i Vordingborg.

Deres

Johanne Luise Heiberg.

633. Fra C. C. G. Andræ.

Torsdagften d. 19/11 82

Kjære Fru Heiberg!

25

Da jeg igaarftes personligt vilde bringe Dem min hjertelige Tak for den kjærkomne Gave, blev jeg bedrøvet ved at høre, at De var syg og sengeliggende. Idag har jeg til min Beroligelse erfaret af Krieger, at Deres Sygdom dog for- 30 haabentlig kun tør betragtes som en Upasselighed, men destoværre kan jo ogsaa denne være piinlig og langvarig nok. Lad mig derfor skriftligt takke Dem ret inderligt for den herlige Bog. Selv dens Ydre er jo pragtfuldt, og de to Portraiter, der ledsage den, ere i allerhøieste Grad vellykkede. Jeg imødeser nu med største Spænding den Modtagelse som den vil faae af vor Læseverden. At man ikke vil spare paa at rose den og forsaavidt modtage den godt, betvivler jeg ikke; men Spørgsmaalet er om den vil blive erkjendt for at være, hvad den i Sandhed er, 35 enestaaende i vor Litteratur. Til at kunne føle og indsee dette turde vor realistiske Tid maaskee mangle væsentlige Betingelser.

Jeg haaber, at Krieger har sagt Dem, hvor rørt jeg blev ved at modtage de hjertelige Ord, hvormed De hilste mine 70 Aar. Tillad nu ogsaa mig at gribe denne Leilighed til at bringe Dem mine varmeste Lykønskninger for den 22de, 40 hvor De selv vil overskride denne mærkelige Grændselinie. Halvfjerdsindstve Aar! Det stemmer mig ganske høitideligt, hver Gang jeg mindes at have fyldt

dem, men hver Gang mindes jeg ogsaa, hvor uendeligt Meget jeg gennem denne lange Aarrække skylder Dem, og hvor oprigtigt jeg stedse bør være

Deres inderligt hengivne og taknemmelige
A.

5 634. *Til Otto Borchsenius.*

d. 18 Novb. 1882.

Hr. Borchsenius!

Tak for det mig tilsendte Nummer af „Ude og Hjemme“. Det Raad jeg gav Dem at henvende Dem til Dr. Lange, synes jeg, naturligviis efter at have læst hans Artikel godt om, uagtet jeg ikke kan tilbageholde den Frygt, at Andre maa-
10 skee vil finde, at han har været for rundhaandet i sin Anerkjendelse af min Virksomhed. Dog det store Publikum pleier at være tolerant mod de Afdøde, thi de
gjøre jo ingen Fortred mere. . . .

Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg.

635. *Til P. Hansen.*

d: 18 Novbr. 1882.

15 Hr. Redacteur Hansen!

Idet jeg takker Dem for det mig tilsendte Nummer, og for Deres ypperlige Artikel i samme, tillader jeg mig at gribe denne Leilighed, til ogsaa at takke Dem for mangt et Ord, mangan en Anskuelse, De har udtalt om min Huusbond i de senere Aar, og som jeg med saa megen Taknemmelighed har fulgt og læst. Naar
20 man bliver gammel, da gaaer det os med vore Afdøde, som Forældre med deres Børn. For os selv kreve vi mindre og mindre, vi overfører alle vore Ønsker paa Børnene, og hvem der tager dem ved Haanden, tager os ved Hjertet. Tak altsaa for, at ikke Tidsaanden, og Aarene har givet Dem et andet Syn paa Heiberg, men at De i Trofasthed har bevaret Deres Ungdoms Opfattelse af den danske
25 Digter.

Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg.

636. *Fra A. D. Jørgensen.*

Søndag d. 19 Nov. 82.

Højt ærede, kære fru Heiberg!

Må jeg sende Dem en hjertelig tak for den smukke gave, som jeg for et par
30 dage siden modtog fra Dem. Jeg må tilstå, at jeg først tænkte på selv at bringe Dem denne tak men min egen erfaring som forfatter bragte mig dog snart til at opgive dette. Hvad man nedlægger i slige skrifter, er i virkeligheden kun skrevet med tanken henvendt på enkelte bestemte, og dernæst for en dyb baggrund af ukendte (samtidige og senere) læsere; figurer, som dukker op fra mellemgrunden,
35 virker forstyrrende.

De meddelte aktstykker udgør i sandhed et „jammersminde“ over J. L. Heibergs forældre, mere tragisk end „den fangne grevindes“. Jeg er endnu ikke kommen til ende med det, da jeg læser lige så langsomt som jeg læser lidet af vor nyere literatur; men jeg tilegner mig det til gengæld med en vis energi. Deres
40 kommentar er som en gylden indfatning om disse ædle stene og har samme historiske betydning som de. Mærkværdigt er det for en udenforstående at være

vidne til, hvor meget der nu i snart et århundrede har været knyttet til det navn, De bærer, hvor mægtige gaver og hvor rige livsførelser det har samlet om sig.

Tillad mig at benytte denne lejlighed til også at sende Dem en lykønskning til Deres fødselsdag og dertil at føje en tak for de uudslettelige skønhedsindtryk, som De har givet mig i min første ungdom, og som de flygtige øjeblikke, i hvilke jeg 5 har haft den glæde at gensé Dem senere, så levende har fornyet og stadfæstet. Det er ikke altid let for tunge og langsomme naturer, som jeg er, at finde det rette øjeblik for en sådan tak, og måske har jeg alt mere end én gang ladet det gå forbi; men jeg håber, at De heller ikke nu vil vise den tilbage.

Deres meget hengivne 10

A. D. Jørgensen.

637. *Adresse fra Studenterforeningen.*

I Studenterforeningens Seniorat
den 22de November 1882.

Fru Johanne Luise Heiberg!

Det vil ikke undre Dem at finde Repræsentanter for den danske Studenterforening iblandt de mange, der paa denne Mærkedag i Deres Liv ønske at bringe 15 Dem en Hilsen, en Hyldest og en Tak.

I Kraft af Ungdommens Begeistring høre vistnok Studenterne til dem, der dybest og fyldigst blandt alle have modtaget Indtrykket af den geniale Inspiration, hvormed De fra Scenen har tolket vore nationale Digterværker, og den fine Skjønhedssands, hvormed De har givet Phantasien Kvindeskikkelser Liv og Form. 20

Og er det end sagt med Rette, at

„flygtigt er Scenens
sjælfule Værk,“

saa er det dog ikke mindre vist, at disse Skønhedsindtryk, som det desværre kun har været givet de Ældre iblandt os at samle og bevare i trofast Minde, dog igjen- 25 nem Traditionen er gaaet ned til den yngre Slægt.

Vi ønske paa denne Dag at gjentage den Hyldest og Tak, som danske Studenter allerede idag for fyrretyve Aar siden bragte den fuldendte Kunst, der

„til Sandhed stempler Illusionen.“

Vi ønske at takke Dem, fordi De for tyve Aar siden ved det nordiske Studen- 30 termøde 1862 beredte os og vore Gjæster en kunstnerisk Nydelse, der som et nyt og skjønt Minde slyngede sig sammen med alle dem, denne Fest berigede os med.

Og sidst, men ikke mindst, ville vi fremhæve, at vi bevare en glad og taknemlig Erindring om det personlige Forhold, hvori De oftere er traadt til Studenterforeningen, og om de festlige Leiligheder, da De har vist os den Ære som 35 Værtinde at repræsentere vort Hjem.

Den danske Studenterforening føier sin Hilsen og Lykønskning til de mange, der idag fra hele Landet sendes Johanne Luise Heiberg.

H. C. A. Lund. H. O. G. Ellinger.

H. L. Møller. Carl Meyer. Chr. Ferslev.

638. *Til Kunstnerne ved Det kgl. Teater.*

30 Novbr. 1882.

Mine kjære Kunstbrødre og Kunstsøstre!

Det er ikke let at bringe en Tak til saa Mange, og dog synes mig, at jeg ingen Ro har, før den er bragt. Altsaa, Tak Alle som Een, fordi Eders Sindelag endnu er et saadant, at I have ønsket at gjøre mig en Glæde, ved at give mig en Erin-
 5 dring i Slutningen af mit Liv, en Erindring jeg med Taknemmelighed skal be-
 vare. Kun faa, desværre, leve endnu af de Kunstnere jeg som Skuespillerinde har
 samvirket med. Mange af de Yngre, som nu virke, har intet Samliv haft med
 mig; de kjende mig jo kun gennem de Ældres Omtale. Jeg takker altsaa især
 10 disse Ældre der har bragt saavel min Virken, som min Personlighed over til de
 Yngre paa en Maade, der gjorde, at ogsaa disse fik Lyst at slutte sig til hvad de
 Ældre saa kjærlig have ønsket, nemlig at glæde mig paa min 70aarige Fødsels-
 dag. — Eders Godhed imod mig er ikke ny; i Aarenes Løb have I jo saa ofte, og
 paa en for mig uforglemmelig Maade overrasket mig med en Udmærkelse, der
 15 bragte Taarer i mine Øjne. Tro mig, alt dette staaer lyslevende i min Erindring,
 Tak! Især Tak fordi I have forstaaet min gode Villie, ærlig at hjælpe, hvor det
 stod i min Magt, ærlig i Kunstens Interesse, som en god Kammerat at dele Eders
 Kampe og Seire, uden Hensyn til Andet, end det Heles Fremgang. I staae endnu
 20 naar I trofast kjæmpe for at seire, seire i Kunsten, seire i Livet.

Johanne Luise Heiberg.

639. *Fra H. Martensen.*

d 30 Novbr 1882.

Kjære Veninde

Megen Tak for den tilsendte Anmeldelse af Nationaltidende. Den er skreven
 25 med Kjærlighed, som altid glæder.

Tilgiv, dersom jeg i vor sidste Samtale udtrykte mig noget keitet. Jeg mis-
 kjender ikke det dybe Psychologiske, De udvikler i Anledning af P. A. Heibergs
 Opførsel mod det uskyldige Barn, han havde taget sig til Kone. Men Spørgsmaa-
 30 let forekommer mig at være, om dette er tilstrækkeligt til hos hende at forklare
 og undskylde en saadan Lidenskabelighed. Imidlertid nødes vi jo til at tage Sa-
 gen som den er.

Saasnart jeg kan, kommer jeg til Dem, men endnu er jeg noget mat. I næste
 Uge sender jeg Dem mit Levnet, der beder om en overbærende Modtagelse.

Deres hengivne

35

H. Martensen.

640. *Fra Ordenskapitlet.*

Kjøbenhavn d. 2den December 1882.

Det har behaget Hs: Majestæt Kongen ved allerhøist Reskript af 22de f: M:
 at tildele Fru Etatsraadinden den under 25de Juli 1845 indstiftede Fortjenstme-
 daille i Guld, bestemt til at bæres. . . .

40

Tillisch.

/Aastrup.

641. *Til Helene Nyblom.*

d. 9 Decbr. 1882.

Fru Professorinde Nyblom!

Tak fordi De har villet offre et saa langt og interessant Brev paa mig! Og Tak for de tilsendte Noveller, som jeg forresten alt med stor Glæde havde læst, da Deres Gave kom. Deres Noveller virke altid høist velgjørende paa mig. Er det 5 Hyggeligheden i disse, eller den fine dannede Form, eller det musikalske i Deres Stil, eller Humoren, der titter frem paa saa mange Punkter? jeg veed det ikke selv, men de virke oplivende og beroligende paa mig, ligesom Choret i de græske Tragedier. Det aandfulde i dem kommer saa let og friskt, uden Spor af Anstrængelse, en Dyd man aldrig kan sætte høit nok, da den er saare sjelden, især hos 10 Forfatterinder, der saa ofte føde deres aandelige Børn med Anstrængelsens Sveddraaber, og denne Anstrængelse meddeler sig da Læseren, der mat lægger Bogen hen. Man bliver yngre og gladere ved at læse hvad De skriver, og det er dette jeg er Dem taknemmelig for.

De skrev i Deres Brev, at en Kritik vilde følge med, men en saadan har jeg 15 ikke modtaget, men haaber endnu at den maa blive mig forsendt. Alt hvad De i Deres Brev skriver om de Svenske, har glædet og interesseret mig at høre udtalt af Dem. En lignende Bedømmelse af disse, har jeg ofte i forrige Tider hørt Heibergs Moder udtale, saa jeg er ligesom opdraget til at tro paa det Bedste om dem. Men for Dem, der har gjort Sverrig til Deres andet Fædreland, maa det 20 jo være velsignet at være kommet til dette Resultat. Gid da fremdeles Sverrig maa skjænke Dem det Gode, som intet Menneske kan undvære, at føle sig hjemme, hvor man har sit Hjem.

Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg.

642. *Til W. Price.*

d. 19 Decbr 1882. 25

En gammel grim Dame vilde ogsaa gjerne sige Godaften til Dem, og ønske Dem tillykke med de vel anvendte 25 Aar af Deres Kunstnerbane, haabende paa, at De endnu har en lang Fremtid hvori De kan fremstille det Sande og Skjønne i Deres Kunst.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 30

643. *Til C. C. G. Andræ.*

d. 27de Januar 1883.

Kjære Andræ!

Da jeg altid har befundet mig vel ved at følge Deres Raad, sørgede jeg strax for at erholde Deres Søns Bog, som De i vor sidste Samtale anbefalede mig. Jeg lukkede Bogen op med Tvivl om det vilde staae i min Magt at nyde en saa mærke- 35 lig Bog, hvortil der vist fordredes Kundskaber, jeg ikke var i Besiddelse af. De anbefalede mig især et vist Parti af Bogen, men see! Efter at have begyndt paa den, har jeg nu læst Ord til andet i Bogen, og det med den største Interesse, saa jeg ligefrem om Aftenen længtes efter at fortsætte Nydelsen Dagen efter, ja, flere Gange endogsaa har begaaet den Brøde, at fortsætte Læsningen om Aftenen i min 40 Seng til seent ud paa Natten. Hvor er det dog interessant at læse om alle disse Mænds Liv og Færden paa denne mærkelige Jordbund! Hvor har dog ikke Læs-

ningen af denne Bog opfyldt mig med Ønsket om at kunne læse et eller andet, især af Senecas Værker, thi ethvert citeret Ord af ham i Bogen giver En Lyst til mere. Men da ingen Nydelse er ublandet i denne syndige Verden, saa har jeg ofte under Læsningen fortvivlet over Pouls Grusomhed, ikke at oversætte Senecas
5 og de Andres Udtalelser hvor Dialogen hæver sig til et Citat af disse aandfulde Mennesker. Man bliver tilmode ved disse Skuffelser, som naar man er lige ved at aabne en Dør ind til noget Skjönt og Herligt, og man da hører Nøglen i Laasen dreies tre Gange rundt for at forhindre Indgangen. Ved disse Steder har jeg under Læsningen mange Gange udbrudt: Uf! hvor ærgeligt og skammeligt! Har det
10 virkelig været Pouls Mening, at Ingen behøvede at læse hans Bog, uden dem der kunne Latin? De enkelte Steder, hvor Latinen er oversat, viser jo hvor godt han formaaer at finde kraftige betegnende Ord, som jeg kan føle gjengiver Originalen med Troskab. Hvortil da denne Hensynsløshed mod os Stakler, der ikke har lært Latin! Dog, hvad hjælper det at klage over, hvad der ikke nu kan ændres.

15 Tak fordi De anbefalede mig denne Bog! Den har virket saa beroligende paa mig under Læsningen; det har været en virkelig Nydelse for mig, og alle disse Billeder ville staae uforglemmelige i min Erindring, men hermed vil jeg ikke sige, at jeg, naar vi en Gang tales ved, tør underkaste mig en Examination af en saa skarp og streng Forhørsdommer, som De er. De maa nøies med, at jeg har faaet
20 et Hovedindtryk af Bogen, der har forskaffet mig Glæde og en uventet Belæring, som jeg haaber ikke vil være spildt paa

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

644. *Fra A. D. Jørgensen.*

31. Jan. 1883.

Fru Etatsrådinde Heiberg!

25 Deres venlige indbydelse var mig dobbelt velkommen, da jeg af den kan slutte, at De nu befinder Dem idetmindste tålelig vel. Når jeg nu selvfølgelig med megen glæde efterkommer den, er det som altid, når jeg har tilladt mig at lægge beslag på Deres tid, med en stærk følelse af, at Deres venlighed går langt over mine ringe selskabelige evner. Men i des højere grad vil De jo så rigtignok kunne
30 være forsikret om min taknemmelighed.

Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

645. *Fra Zacharias Topelius.*

Björkudden 17 Febr. 1883.

Högtärade Fru Etatsrådinna!

När jag den 24 Juli 1856 hade lyckan införas i Deras hus och der mottagas
35 med så mycken godhet, visste jag icke, att Etatsrådet Heibergs moder, fru Thomasine Gyllembourg, tre veckor förut var bortgången från Son och Dotter, som så tråget älskade henne. Jag mins ej, om Christ. Kellermann berättat mig detta, men om han ock berättat det, förstod jag icke då hvem hon var, denna 80-åriga gamla fru, hvars „Hverdaghistorier“ tillvunnit henne okänd så många vänner. Nu vet
40 jag det genom Deras bok.

De har gifvit Danmark och efterverlden en så lefvande skildring af denna riktbegåfvade qvinnas strider och pröfningar, att ingen diktares fantasi kunnat uppfinna något mera rörande, än denna enkla berättelse ur det verkliga lifvet.

De har, vid sidan af Thomasine Gyllebourgs bild, på samma gång gifvit efter-
 verlden P. A. Heibergs personlighet och hans berömda Sons barndom och ung-
 dom i så åskådliga drag, att man tycker sig lefva med dem, strida och lida med
 dem, så som hade det varit i går och icke för snart 100 år sedan. Hvilka lidelser,
 hvilka konflikter! Och hvilket storartadt tidevarf bildade icke fonden för denna 5
 familjedram! I vår tid försvinner personligheten i massorna, intrycken försvagas i
 samma mån de beständigt storma öfver oss i pressen och det dagliga lifvet. År
 1799 kunde Danmark ännu uppröras i grund af P. A. Heibergs landsflykt, emedan
 det upprördes af de idéer, för hvilka han kämpade; man förstår hvarför så
 många då togo hans parti vid skilsmessan från hans hustru. Det lugna, opar- 10
 tiska omdöme, som då var omöjligt, det har en älskande dotter nu framlagt
 för ett annat tidevarf, och först nu skal det blifva möjligt att skänka rättvisa
 åt alla.

De har valt ett svårlöst sedligt problem, men De har löst det med en mans
 logik och en qvinnas hjerta. Hvem hade rätt? Hvem orätt? Stå hjertats känslor 15
 upphöjda öfver pligtens band, eller böra de vika för denna? är qvinnan obetin-
 gadt dömd att försaka sig sjelf, eller kan hon frigöras från sina pligter af den
 manliga sjelfviskheten?

Om De haft tid att skänka någon uppmärksamhet åt „Hertiginnan af Finland“,
 skall De förstå hvilket lifligt intresse dessa frågor om hjertats känslor i strid mot 20
 pligten måste hafva äfven för mig. I min familj har Deras bok blifvit läst ge-
 mensamt hvarje qväll efter théet, och emedan ingen velat gå miste derom under
 resor och andra afbrott, har läsningen fortfarit mer än två månader. Om De hört
 hvilka olika meningar om det rätta, som Deras bok dervid framkallat, skulle
 De deri ha funnit ett genljud från tusen andra familjer. Jag tillstår, att intill den 25
 afgörande brytningen voro sympathierna temligen odelade på den med köld be-
 handlade hustruns sida. Skilsmessan återförde deltagandet till mannen, så mycket
 mer emedan vi här äro böjde att strängt bedöma Gustaf III:s mördare och Gyl-
 lebourg icke tecknat sig sjelf till sin fördel. Desto vackrare och mera rörande
 blef dramens upplösning, der båda erkände begångna fel och der Sonen spelar en 30
 så ädel rol. Ack, der ligger ju i botten af hvarje lifvets strid en ömsesidig skuld,
 och utan bekännelsen deraf finns ingen sann försoning. „Der Wahn ist kurtz, die
 Reue lang“. Men om det skänker Dem någon tillfredsställelse, kan jeg intyga, att
 båda Thomasine Gyllebourg och P. A. Heiberg sluta denna bok med läsarens
 aktning, ja med hans uppriktiga deltagande. 35

Fru Etatsrådinnna! Jag tackar Dem för att De haft godheten tillsända mig
 denna bok, som, emedan den berör så allmänt menckliga frågor af stor vigt,
 skall läsas med sympathi långt ut om Danmarks gränser. Tillåt en gammal för-
 fattare säga Dem, att denna bok är ett mästerverk af fin känsla och takt. Ty på
 samma gång De velat rättfärdiga miskända älskade anhöriga, hvilkas minne nu 40
 mera intet förtal skall fläcka, har De i denna bok nedlagt en skatt af Deras
 egen rika lifserfarenhet. När nästa gång en ny Thomasine Gyllebourg uppreser
 sig mot förkrossande band, skall den, som läst Deras bok, förstå att bedöma en
 qvinna rätt och en man oväldigt.

Min hustru och mina döttrar förena sin tack med min. Gifve Gud, att Deras 45
 egna fosterdöttrar må förskonas från Thom. Gbgs. pröfningar, men lära af denna
 bok att öfver allting annat älska det rätta! De hafva ett starkt stöd, som Thoma-

sine G. kände vackla under sin tids villfarelser, — de hafva af sin fostermoder lärt kristen tro.

Mottag min välönskan för det ingångna året! Gud välsigne Dem!

Deras värnadsfullt tillgifne

5 Z. Topelius.

646. *Fra Zacharias Topelius.*

Björkudden 29 Maj 1883 (Helsingfors).

Högtärade Fru Etatsrådinde!

I Februar sände jag Dem min tack för en bok, som lifligt intresserat mig och många läsare. Nu sänder jag till Dem en ung skådespelerska, som utan min upp-
10 maning aldrig skulle ha vågat störa Deras lugn i sommergrönskan.

De skall förlåta mig, när jag säger Dem, att hon är den första verkliga skådespelerska, som Finland har frambragt, och att hon nu för första gången besöker Paris.

Det är nu 11 år sedan vi fingo den första scenen på finska språket. Den är
15 ännu ung och oerfaren, men den har gjort aktningvärda framsteg under den energiska ledningen af Doktor Bergbom och hans syster, hvilka gjort denna scen till sitt lufs uppgift och besegrat tusende svårigheter. Den har en utmärkt repertoire, beräknad att utbilda en sann konst, och ehuru den aldrig lagt an på massornas bifall, omfattas den i hela vårt land med det varmaste intresse.

20 För 5 eller 6 år sedan fann Doktor Bergbom i en obemärkt landsort en ung flicka, Ida Aalberg, som visade anlag för scenen. Han lät henne debutera, det lyckades öfver förväntan, och derpå lät han henne studera ett år i Tyskland. Sin öfriga historia kan hon sjelf berätta Dem, om De har den godheten önska höra henne. Hon talar så god svenska, som någon af oss här i Finland, men hon spelar
25 uteslutande på sitt modersmål, finska språket. Önskar De höra huru detta klingar, skall hon anse det för en ära att få framsäga för Dem någon bekant rol, till exempel Ibsens Nora eller Regina von Emmeritz, hvilka roller hon skapat för vår finska publik.

För Dem torde hon knappt våga tillstå, att hon äfven spelat Julia och
30 Adrienne Lecouvreur. Hon har förblifvet ödmjuk under sina första glänsande framgångar i Finland och Ungern. Inför Dem är hon en liten skolflicka, som har ofantligt mycket att läras. Men var god mot henne, Fru Etatsrådinde! Gif henne några goda råd på den första farliga resan till Paris! Hon finner icke i Europa en bättre rådgifvarinna, och hon vill lära, hon har energi, hon har fått
35 sällsynta gåfvor, hvilka det vore skada att låta gå förlorade i en falsk skola, — och hon förstår att vara tacksam.

Jag innesluter henne i Deras moderliga godhet, och hon förtjenar det. Gud gifve Dem helsa, en angenäm sommar i hvila och mången lycklig stund i medvetandet af hvad De gjort för andras väl!

40 Deras alltid värnadsfullt tillgifne
Z. Topelius.

647. *Fra Henriette Petersen.*

Skanderborg, d. 11te Sept. 1883.

Kjære Fru Heiberg!

Undskyld at jeg gjør Dem Ulejlighed med at læse et Brev fra mig, men jeg er saa at sige nødt til at forvolde Dem den Ulejlighed. Det vilde dog være altfor forunderligt, om Fru Heiberg en Gang tilfældigvis opdagede, at det National-⁵ historiske Museum ejede et Portrait af Fru Gyllembourg som den lille Thomasine Buntzen uden at vide, hvorledes det var kommet der. Jeg tillader mig derfor her at berette samme Billedes meget underlige Skæbne.

Min Moder og Bedstemoder har oftere omtalt, at der havde existeret nogle Portraiter af Tante Sine og Bedstemoder som Børn og af deres Moder med et Barn¹⁰ paa Skjødet. Hvad der var bleven af disse Billeder var imidlertid et Spørgsmaal, Ingen af dem kunde besvare. Bedstemoder kaldte dem „skrækelige“, navnlig det af Moderen, og mente de vare alle blevne solgte, rimeligvis ved hendes Faders Død. Ved hendes egen Død, da hendes Skabe bleve tømte, kom et og andet Skrammel op paa vort Pulterkammer, derimellem en formentlig Rulle Voxdug. Den¹⁵ kom til at ligge i en Kurv imellem Coulisserne til et Marionetteater og [er] paa den Maade endog flyttet to Gange i Kjøbenhavn. Da vi 1877 foretog vor store Flytning herover til Skanderborg, blev Alt nøjere undersøgt, om det skulde med eller ej; jeg rullede da ogsaa det sammenbundne Voxdug op for at se, hvad det kunde bruges til, og til min ubeskrivelige Forbauselse opdagede jeg da, det var to Olie-²⁰ malerier og gjenkendte trods alt hvad de havde lidt, øjeblikkelig Tante Sine og Bedstemoder i de to halvvoxne Smaafiger, de forestillede. Den Gang var der intet andet for mig at gjøre end at føre dem over med til Jylland, hvor min Moder allerede var. Hvem der her saae Billederne mente, de lode sig ikke restaurere, og de bleve da liggende forsigtig hengjemte. Da nu i Aar den smukke, interessante²⁵ Bog havde vakt Alles levende Deltagelse, ledtes Tanken atter hen paa Billederne, Regenburgs mindedes dem, og Stiftamtmanden holdt paa, at saa medtaget Tante Sines Billede var, burde det dog indsendes til National-Museet, der var dog en Mulighed for, at det kunde restaureres. Ved Regenburgs Hjælp blev det da indsendt til Worsaae, som nok heller ikke strax vidste, om det stod til at redde, men³⁰ nu for et Par Dage siden har jeg modtaget Anmeldelse om, at det meget heldig restaureret med megen Paaskjønnelse er blevet indlemmet i det Nationalhistoriske Museums Samling.

Saaledes er det gaaet til med dette Billede, som Fru Heiberg intet har anet om, og som nu fra Mishandling og Forglemmelse er naaet til Ære og Paaskjønnelse. . . .

Deres med megen Agtelse hengivne

Henriette Petersen.

648. *Fra L. C. Tørsleff.*

Flensborg 30 Septbr 1883.

S T

Fru Etatsraadinde Heiberg

Kjøbenhavn.

40

Da jeg er aldeles fremmed for Etatsraadinden, udbeder jeg mig herved Tildelse til at maatte hilse paa Dem, naar jeg først i October kommer til Kjøbenhavn. For c. 4 Uger siden var jeg der for at lade min Tenorstemme prøve af Pro-

fessor Gade og Capelmester Svendsen; særlig havde jeg ønsket at erfare Fru Etatsraadindens Dom, men desværre var De bortreist.

Min nuværende Livsstilling er Chokolade- og Bonbonsfabrikant her i Flensborg, jeg er 30 Aar, gift og har 3 Børn.

5 Allerede som lille Dreng var min Lyst og Kjærlighed til Sangen stor, og kun min Faders energiske Villie i Forbindelse med smaa Kaar i Hjemmet tvang mig ind i Handelsstanden; efter bedste Evne efterkom jeg stedse min Pligt, men Hjer-
 10 tet var stadigt ved Sangen, og forbød som sagt Pligten at dyrke Kunsten om Dagen, saa var Trangen end mere uimodstaaelig, naar Aftenen nærmed sig, og
 15 mangt et Nattearbejde ved Maskinerne var mig kun muligt, fordi jeg saa kunde synges, uden at Forretningsverdenen forargedes; selv fra mine Nærmestes Side er der gjort Alt for at bekæmpe min Lyst, og i en Periode af c 1 Aar gjorde jeg ogsaa selv Alt for at dæmpe den, men stedse forstyrrede Musikken mig, og nu føler jeg mere end nogensinde at den er mit Kald. Naar jeg synger er jeg i mit
 20 Element. Da der nu netop i det sidste halve Aar er foregaaet en saa mærkværdig Forandring med Stemmen i det Hele taget, saa er jeg, og nu ogsaa min Familie blevet bestyrket i vort Haab om, at jeg kan naae det Maal, jeg ved Alt, hvad jeg har foretaget mig, stedse har havt for Øie, men som først nu synes at skulle realiseres.

20 Hvis Fru Etatsraadinden derfor vil tillade mig at aflægge en Prøve for Dem, vil jeg være Dem særdeles forbunden og taknemmelig.

I Haab om at see mit Ønske opfyldt tegner jeg

Med særdeles Høiagtelse Ærbødigst

L. C. Tørsleff.

25 649. *Fra J. C. Jacobsen.*

Carlsberg 10 October 1883.

Kjære Fru Heiberg.

Jeg har i Aften modtaget et Brev, som blandt flere Underskrifter ogsaa har Deres, og da jeg kan udtale mig mere uforbeholdent til Dem end til Andre — ja, jeg kan godt tilføie: end til nogen Anden — foretrækker jeg at rette mit Svar
 30 til Dem. Det er en stor Ære og en høist smigrende Tillid, der vises mig ved Henvendelsen gjennem dette Brev, men det er ogsaa et stort Ansvar, som derved lægges paa mig, naar det skal bero paa mig om vor Opera skal faae den Tenor, hvortil der er saa stor Trang, at det omtrent er et Livsspørgsmaal for den. — De veed af hvad jeg har fortalt Dem, at min Formue er i en betydelig Grad reduceret,
 35 men jeg troer ikke at jeg har sagt Dem, at jeg for at bestride de overordentlige Udgifter til offentlig Brug og samtidig til de store og nødvendige Byggeforetagender for at gjøre Carlsberg færdig, har maattet benytte min personlige Credit til at reise Laan til et Beløb af 800,000 Kr. og De vil let kunne forstaae at jeg under disse Omstændigheder maa anvende en stræng Oeconomie i alle Retninger
 40 og har maattet og fremdeles maa afslaae de talrige Opfordringer som daglig rettes til mig om Bistand saavel til Private som til offentlige Foretagender.

Det her omhandlede Anliggende ligger mig imidlertid saa meget paa Hjerte og den af saa høit skattede Mænd og Qvinder til mig rettede Opfordring har gjort saa stærkt et Indtryk paa mig, at jeg ikke kan give et Afslag, naar jeg virkelig
 45 er den Eneste som Sagens Ordning afhænger af. Men er jeg virkelig den Eneste?

Skulde f. Ex. den musikelskende Henriques og hans Slægt ikke være at formaae til at bidrage en Deel? Jeg veed imidlertid ikke i hvor høi Grad Sagen haster og jeg vil derfor sige at dersom ingen Anden kan eller vil bidrage, saa skal jeg bidrage de omtalte 6000 Kroner, i al Fald som et Forskud indtil det maaskee lykkes at faae Andre til at tage Deel i Bidraget. 5

De vil imidlertid let indsee at det er mig høist magtpaaliggende ligeoverfor de Afslag jeg har givet og maa give Andre, som tildeels staae mig temmelig nær, at Ingen faaer at vide at jeg bortgiver en saadan Sum til Operaen. Men til hvem kan jeg betroe denne Hemmelighed? og i hvis Hænder kan jeg lægge Midlerne uden at det med Lethed gjættes fra hvem de komme? Kunde det ikke bedst skjules, naar Fallesen sagde, at det var lykkedes ham at faae de fornødne Midler til sin Disposition uden at han angav Kilden? Jeg vilde da skrive et Brev til Professor Hartmann, hvori jeg udtalte min Beklagelse over ikke at kunne efterkomme Opfordringen og derefter under Tausheds Forpligtelse skrive til Fallesen uden at besøge ham. 10 15

Tjen mig i at sige mig Deres Mening om denne Fremgangsmaade er den rette. Deres ærbødige og hengivne

J. C. Jacobsen.

650. Til C. C. G. Andræ.

d. 11 Octobr 1883.

Min kjære Andræ! 20

Da jeg iaftes bedrøvet kom hjem fra den døende Martensen, blev jeg end mere bedrøvet ved at erfare, at De forgjæves havde søgt mig. Hvormeget trængte jeg ikke netop i Aftes til at tale med en af de faa Venner, jeg endnu har tilbage.

Tak fordi De tænkte paa mig! Opgiv mig ikke!

Deres inderligt hengivne 25

Johanne Luise Heiberg.

651. Til J. C. Jacobsen.

d. 11 October 1883.

Kjære Capitain Jacobsen!

Rørt modtog jeg i Morges Deres elskværdige Svar paa vor ubeskedne Henvendelse til Dem. Jeg har nu talt med Fallesen i Dag. Vi modtage naturligvis med Taknemmelighed Deres Tilbud, men Fallesen har lovet mig alvorlig at forsøge, om det dog ikke skulde lykkes ved Henvendelse til 3 a 4 Rigmænd at faae det Bidrag, som Deres Ædelmodighed vilde yde, nedsat til Halvdelen. Da nu Sagen haster, vil Fallesen begynde med at udbetale ham maanedlig hvad han behøver af de tre Tusind, Theatret vil tilskyde. Vi vinde da Tid til at søge Hjelp hos de Andre, der forhaabentlig vil træde til. Paa min, og jeg vil haabe Fallesens, Tavshed kan De være sikker, men skulde De endda høre Deres Navn nævne i denne Sag, saa ligger det i, at Alle strax tænker sig Dem som den ædelmodige Giver og saaledes udsætter os for den Mistanke, ikke at have respecteret Deres Incognito i Sagen. Paa Løverdags meddeler Fallesen Hr. Tørsleff, at han kan ordne sig til Afreisen til Italien. 35 40

At bygge paa en Syngestemme er altid indtil en vis Grad et Lotterispil, gid da nu de Mange, der interesserer sig for Sagen, maa vinde Spillet, og Theatret atter her drage Nytte af Deres Fædrelandskjerlighed.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 45

652. *Fra Julie Sødring.*

d 6 November 1883.

Kjære Fru Heiberg

Da jeg i Dag saae at vi skriver d 6 November, udbrød jeg, „nei det var da mærkeligt. Fru Heiberg var altsaa hos mig d 5 November“. I Gaar var det 40
5 Aar siden jeg debuterede. Erindringerne kom glade til mig.

Da mine tre Debutter var overstaaede —

Den sorte Domino

De Uadskillelige

og Sparekassen

10 længtes jeg efter at hilse paa Dem i Deres Hjem, De boede den Gang i Bredgaden, jeg var saa lykkelig at træffe Fru Gyllembourg Heiberg og Dem. Jeg kom glæde-
straalende hjem over den hjertelige Modtagelse jeg havde faaet. —

Det er gode Minder, der er saa meget at sige, saa meget at takke for.

De veed hvor høit jeg satte Heiberg, jeg kunde tale med ham om Alt, altid var
15 han ærlig mild og human, jeg mindes ham med den største Glæde og Taknemmelighed. Tak for Deres Besøg igaar, jeg maatte sende Dem denne min Opdagelse,
Tilfældet er, undertiden, saa mærkeligt.

Deres hengivne

Julie Sødring.

653. *Fra Magdalene Thoresen.*

Den 22 November 1883.

20 Vær lykønsket Frue kjære! —
Ikke jeg et Blomster finder
i den Krans, som Vintren binder,
der kan plukkes Dem til Ære.

25 Duftens Bæger har sig lukket, —
for Naturens store Vænge
Kuldens barske Aander stænge,
Farvens Regnbuskjær er slukket.

30 Men i Hjertet, kjære Frue!
kan jeg endnu mellem Løvet,
hvor det hvirvles hen i Støvet
af min Ungdoms stærke Lue,

35 finde frem en festlig Blomme —
Ak maaske det er den sidste,
som kan huske hvad den vidste! —
fra en Tid, som længst er omme! —

40 Den er Længslen efter Skjønhed.
Men jeg tror paa samme Ranke,

Skjønheds Lys og Godheds Tanke
sætter Knup i hellig Enhed.

Thi jeg veed — hvad længst jeg tro'de,
At De frembar dybt i Sindet
Kunstens Barn i Skjønhed lindet,
og dets Fostring var det Gode. —

Saa skal Blomsten sige nøje:
Naar mit Haab af Koldsind trængtes,
naar min Sjæl mod Skjønhed længtes,
stod De ofte for mit Øje, —

skjønhedsgod i unge Dage;
siden ældet i den samme
underfulde Dobbeltflamme —
Skjönt og Godt blev altid Mage.

Derfor Tak min Frue kjære! —
Gid den Dag, som nu oprinder
lægge Godt til gode Minder,
himmelsk Haab til jordisk Ære.

Deres

Magdalena Thoresen.

654. *Til Anne Charlotte Edgren.*

d. 8 Decbr. 1883.

Min kjære Frue!

Uagtet min lange Taushed maa De ikke tvivle paa, at De ofte, ja meget ofte har været i mine Tanker. Jeg har med Glæde fulgt Deres Held ved Opførelsen af Deres tvende Skuespil i Stockholm. Jeg har med sand Interesse og Taknemmelig-
 hed for Gaven, læst de Skuespil De har sendt mig, og tager de Ord tilbage som
 jeg yttrede paa Sanatoriet, at Qvinder ikke formaa at skrive dramatiske Arbeider,
 thi at De besidder et umiskjendeligt Talent i denne Retning er aabenbart; og dog
 ønskede jeg saa meget at tale med Dem om dramatiske Arbeider i det Hele taget,
 blot en Time; maaskee De da ikke ganske vilde forkaste mine Anskuelse i denne
 Sag. Den danske Oversættelse af Deres prægtige Noveller, ligger her hos mig.
 Jeg seer ikke rettere, end at de ere godt oversatte, ifald de endelig skulle over-
 sættes, hvilket mig synes er en Skam, thi Alle her burde kunne læse dem i Ori-
 ginalsproget. Jeg har aldrig læst nogen svensk Bog med den Lethed, som Deres,
 og da nu Deres Sprog netop er saa skjønt, klart, og tiltalende, saa gjør det mig
 ondt, at ikke Alle her har den Nydelse at læse Deres Bøger i Originalsproget;
 selv min lille Anna, sagde: det er en Skam at disse Bøger behøve at oversættes.

. . . Jeg haaber nu fremdeles paa Deres Komme hertil; gid De da vilde antage
 Anna, der virkelig er flink, til Deres første Hofdame, Kammerjomfru, eller hvad
 som helst De vil bruge hende til. Var jeg 40 Aar yngre vilde jeg stride med hende
 om denne Post. Nu maa jeg kun haabe paa ikke ganske at staae tilbage for hende,
 men at De ogsaa vil have Brug for Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

655. *Til Emil Poulsen.*

d. 22 Decbr. 1883.

Kære Hr Poulsen.

Jeg er rørt over at høre, at De saa varmt tager Dem af „Elverhøi“ paa Prø-
 verne, det kan vel behøves. En Smerte er det for mig, at Musikken, der er af saa
 indgribende Virkning paa Stykket, skal ledes af en døv Mand der dirigerer saa
 mat og slet som muligt. I sin Tid fik jeg sat igjennem hos Fallesen, at Sommer-
 natsdrømmen blev taget fra ham; men uagtet jeg saa inderlig bad Fallesen om,
 at den samme Gunst maatte blive Elverhøi tildeel, har han ikke opfyldt denne
 Bøn. Jeg er gruelig vred paa ham herfor. Og nu Hr Krohn! Det staaer i Skjæbnens
 Bog, at ogsaa han skal fortrædige mig med Hensyn paa hans Ideer om Kostumet.
 Det har altid taget sig saa smukt ud ved Brylluppet i femte Akt, at Brud og Brud-
 gom vare hvidklædte midt i den brogede Mængde. Men nu vil Hr Krohn det
 anderledes. Fallesen har bedet mig friske lidt op paa Elisabeth indvendig, men
 han selv vil ikke friske op paa hende udvendig, men staaer paa, at den Brud, hvis
 Bryllup Kongen forestaaer, skal fremstilles i en gammel Kjole. Vel var Christian
 den 4 fattig, men dog næppe saa fattig, at han gav Bruden en af hans Døttres
 gamle Kjoler. Dog hvorfor skriver jeg alt dette? Jeg veed jo kun for vel, at
 mine Ønsker og Ord ere spildte. Men jeg skal huske Hr Kammerherren dette,
 naar han næste Gang beder mig opfylde et af hans Ønsker.

Forfatterne burde aldrig sælge deres Stykker til Theatret, undtagen for een
 Aften ad Gangen, thi deres Arbeider blive skammelig behandlede i Tidens Løb.

Men, som sagt, det var ikke om alt dette jeg vilde skrive, men kun om min Tak til Dem for Deres Godhed mod Stykket, der visselig i de Hænder, Rollerne ere, paa faa Undtagelser nær, i høi Grad vist trænger til een Haand, der kan vise mod det rette Maal.

- 5 Maa jeg nu med det samme ønske Dem, Deres elskværdige Hustru og søde Børn, en glædelig Juul, og et lykkeligt Nytaar, saavel i Kunsten, som i Livet. . .
Endnu en Gang Tak for Deres Bistand! Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

656. Til C. C. G. Andræ.

d. 30 Decbr. 1883.

- 10 Kjære Andræ!

Nødig vilde jeg fortrædige Dem paa en af de første Dage i det nye Aar hvori jeg derimod ønsker Dem al Held og Lykke. Men, egoistiske ere vi jo Alle. Altsaa om jeg nu bad Dem spise hos mig Torsdag Middag d. 3 Januar Kl. 5? Af andre haaber jeg at Selskabet vil bestaae af

- 15 Madvig,
Krieger,
Jacobsen,
Meldahl,
A. D. Jørgensen,
20 Hauch.

Overvind Dem nu! Det vil bringe Lykke i det nye Aar.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

657. Til Anne Charlotte Edgren.

d. 23 Januar 1884.

- 25 Kjære Fru Edgren!

Jeg kan ikke modstaae min Lyst, til først at takke Dem for Deres Brev, og dernæst sige Dem hvormeget Deres sidste lille Novelle, „Qvindelighed og Erotik“, har interesseret mig, og mange Andre her foruden mig. Det er en vigtig Side af Forholdet imellem Mand og Kvinde De her har behandlet, og hvori saa mange ulykkelige Ægteskaber har sin Rod. Men denne Novelle maa endelig faae en 30 Fortsættelse. Det maa senere gaae op for Rikard i Ægteskabet, at blaa smukke Øine, ikke ere nok i Længden at leve et heelt Liv paa.

Hvorledes nu denne Skuffelse skal virke paa ham, om han skal synke, eller stige ved denne Livserfaring, overlader jeg til Deres psykologiske klare Blik paa 35 Menneskesjælen; men straffes maa han for sin Hurtighed i at glemme den ædle Viin for lunken sød Limonade, der vel kan læske en øieblikkelig Tørst, men umulig i Længden styrke Legemet, og varme Aanden. Jeg venter, som sagt, med Længsel paa Fortsættelsen, thi straffes skal og maa han.

Hostrups Oversættelse af Deres „Sande Qvinder“, synes mig meget mangel- 40 fuld. Først er Sproget ikke Deres elegante Prosa, og dernæst er der aabenbare Misforstaaelser. At oversætte Deres lille Note ved Lissis Indtrædelse i sidste Scene i første Akt (taler hele Tiden stelt onaturligt —) med, taler hele Tiden stille

unaturligt, er gyseligt. Krieger har sørget for, at Hegel er gjort opmærksom herpaa.

At Theatret her ikke lader til at have Lyst til at opføre „Sande Qvinder“, ligner den Aand, som for Øieblikket hersker ved vort Theater. Fortryd imidlertid ikke dette Resultat. Jeg forsikrer Dem, at den Beskrivelse De har givet mig om 5 Udførelsen af Rollerne i Stockholm, vilde akkurat blive den samme paa vort Theater. Vi eie ingen Skuespiller eller Skuespillerinde, hvis Talent er saa fint og aandigt, at de vilde kunne fremstille saa fine psykologiske Tegninger, som dem der findes i Deres Stykke. Det er min Overbeviisning, at den raa Opfattelse vilde blive Rollerne tildeel her, som hist. Man vilde her, som hist, kun see i Berta, en 10 emanciperet Qvinde, ikke forstaae, at hendes stærke aandfulde Repliker, netop skal fremføres med Varme og Ynde. Slige dobbelte Nuanceringer i Karacteerfremstillingen, ere vi længst komne bort fra at fremstille. Det skulde ikke overraske mig, om Opfattelsen af Berta vilde være, at spille hende med begge Hænderne i Lommerne, og Pince-nez, og da være sikker paa, at denne Opfattelse var den ene 15 rette. Og hvad Herrerollerne angaaer, da troer jeg sikkert, at de vilde blive spillede her, som hist. Ak, de stakkels Digtere! Skuespillerne ere meer eller mindre Mordere, uden at de kræves til Regnskab for Mordene. At skrive for vore Theatre er en Lidelse, naar der ikke ved dem er Een, der kan opfatte Aanden i Digtværkerne og bringe en Eenhed tilveie; ellers løber Skuespillerne hver med sin 20 Stump, og Værket forfeiler sin Virkning. Gaaer det undertiden godt, da er det et rent Tilfælde som har raadet.

Og nu glæder jeg mig til Marts! Hvorlænge agter De at blive hos os? Jeg synes, at jeg har saameget at tale med Dem om. Jeg tænker saa ofte paa de Tre, som en venlig Skjæbne lod mig træffe paa Sanatoriet. Gid vi kunde mødes et 25 eller andet Sted i Sommerens Hjerte, og fortsætte, hvad saa heldigt var begyndt.

Igjennem Deres Værker har De alt erhvervet Dem mange Venner her, og jeg glæder mig altid over, at man her har forstaaet at vurdere Deres ualmindelige Begavelse.

Geheimeraad Krieger, og min Anna sende deres ærbødige Hilsen.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

30

658. Fra F. Meldahl.

Mentona ²⁰/₄ 84.

Jeg har gode Fru Etatsraadinde idag tilladt mig at sende Dem en lille Æske med Blomster, blot for at vise Dem at jeg her omgivet af den deiligste Natur hvor 35 man næsten bedøves af Blomsterduft er kommen til at ønske at lægge al den Herlighed for Deres Fødder. De skulde blot see de fine Farvetoner hvormed Havet og Bjergene fortone sig, navnlig naar Alt sees igjennem Olivenplantningernes mørke Løv eller naar Palmer Oranger Figentræer og den myldrende Mængde af blomstrende Buske danne Forgrunden. Saa — ja saa kommer ogsaa min gamle 40 Lyst til at male frem, dog den dræbes jo strax ved Tanken om at det kun fører til ny Sorger — over ikke at kunne naae at give det man vil, selv om man i sine unge Dage blev døbt „Angelo de los colores“. De kan ikke troe hvor Luften her er styrkende, jeg føler at hver Dags Ophold gavner mig, og nu kan jeg ogsaa see at min Hustru har Gavn af det. — Jeg vilde ønske jeg kunde vise Dem en lille Plads her 45

foran Hovedkirken, hvor der ligger 2de Kirker paa et skraanende Terrain, og hvor store Terrassetrapper føre nedad i Byen, og hvor man saa over Balustraden seer ud over Mentonas Østbugt. De skulde blot see hvor den egnede sig til 2de Theater-decorationer — Ja tilgiv men det er for mig det jeg sætter øverst derfor bruger
 5 jeg Henvisningen. En Decoration til et Theater maa nemlig være et Billed med Stemning, afrundet færdigt som Helhed uden at der behøver at laves Noget tilrette derved — altsaa et Kunstværk. — Træder man derpaa ind i Kirken saa forbauses man over i en saa liden By at finde en saa stor og deilig formet Kirke. De skønneste Forhold og saa nydelig, rigt decoreret med Malerier o. s. v., at vi
 10 i Kjøbenhavn maatte ønske at vi eiede en saadan Kirke. Gaaer man lidt høiere op ad Klippen, kommer man til Kirkegaarden; den ligger paa Toppen af Høidedraget og herfra har man med gamle Cypresser som Forgrund de vidunderligste Udsigter til alle Sider — over Havet, over Bugten — og ind over de tvende Dale med deres stadig voxende Bjergtoppe og hvor Alt er bevoxet med en myldrende
 15 Vegetation, og saa denne underlige tause stemningsfulde Forgrund af Monumenter, Gittere, Gravplader omvundne med Slynplanter, hvor Alt hvad der rører sig er taust og stille og hvor selv den raeste unge Mand bliver beskeden og lydløs i sin Færden. Underligt er det saa at vandre herfra til Monte Carlo, og see det Paradis hvor Adams Ødelæggelse ved Evas Døttre opføres Dag ud og ind — Ja
 20 til Klokken 12 hver Aften. Maaske dog Adamerne bære den meeste Skyld der som i Paradis, naar det rigtig blev undersøgt. . . . Med de hjerteligste Hilsener fra Os og med Ønsket om at De maa have det godt er jeg Deres meget hengivne

ærbødige

F. Meldahl.

25 659. Til F. Meldahl.

d. 24 April 1884.

Kjære Etatsraad Meldahl!

Der er ikke mange, der saaledes som De mindes en gammel ensom Dame, og ønsker at glæde hende med skønne Blomster, og med Beskrivelsen af al den Pragt i Naturen, som De er saa lykkelig at være omgivet af, medens jeg endnu lever ved
 30 Kulildens døsige Varme, og seer en graa overskygget Himmel med urolige Skyer, der see ud som om de vare sammensatte af graat Karduspapiir. . . . De skønne Blomster De sendte mig staaer her foran mig medens jeg skriver, og jeg kan ikke lade være at see paa dem med en vis Medynk, og de see paa mig, som om de vilde sige: „Hvor kunde I nænne at tage mig bort fra Varme og Solstraaler for at
 35 visne i Eders graa Lys og Eders indeklemte Luft.“ Jeg svarer dem: „Fortryd ikke herpaa, thi Synet af Eder glæder mig, fordi det minder mig om en kjær Ven, der har ønsket at glæde mig ved Eders Pragt og Skjønhed.“ . . .

Tak for Gaven, som siger mig, at Deres Tanker har dvælet ved en Veninde, som for dette, og meget andet, altid tænker paa Dem med Taknemmelighed.

40 Desværre er De jo ikke rask, og lider atter af Hovedsmerter. Netop den Dag da Deres Blomster kom til mig, havde jeg meget tænkt paa Dem, i Anledning af, at en fiin, forstandig Mand, der ligeledes i mange Aar har lidt af Smerter i Hovedet, fortalte mig, at han nu i en heel Maaned havde været befriet herfor ved at følge et Raad, man havde givet ham, nemlig, at gaae med en Perlekrands om Halsen af Rav, som han bar under Skjorten, saaat Ingen kunde see Perlerne. Jeg
 45

tænkte strax paa Dem, og kommer De ikke hjem med en saadan Perlekrands om Halsen, saa kommer jeg og binder en om, eller rettere beder Deres elskværdige Frue besøge det. Rav er, som bekjendt, overordenlig elektrisk saa der er intet urimeligt i, at Elektriciteten kan have en mærkelig Virkning. Men bedst var det om De ikke opsatte at prøve Midlet, men begyndte strax herpaa. 5

Jeg gaaer i denne Tid hylende om for at finde en Sommerbolig. Jeg vil helst blive hjemme i Aar for at være i Nærheden af mit Hjem. Jeg har været svag i Vinter, og vil nødigt dø i Udlandet, og dette har i de sidste Aar, naar jeg har været langt borte, ængstet mig. Forresten har jeg det nu, som De sidst saae mig, saa det seer jo ud, som om jeg fremdeles skal være saa ubeskeden at leve. 10

Det gjorde mig ondt at høre, at Deres prægtige Hustru ikke befandt sig vel. Jeg haaber, at dette Ildebefindende er overstaaet. . . . Krieger har det ved det gamle, stille og rolig; han var glad over at have modtaget et Par smaa Breve fra Dem.

Lev nu vel! Vi kan nu snart vente, at „De atter kommer hjem til den By med 15 de hundrede Laster.“

Omfavn Deres Hustru fra Deres taknemmelige, hengivne

Johanne Luise Heiberg.

660. *Fra F. Meldahl.*

Carlsbad d. 12. Maj 1884. Zum König von Preussen.

. . . De skriver saa venlig om min snarlige Hjemkomst. — Ja hvad saa? Opslidt 20 som jeg er — og i de ækle Forhold, hvor man slet ikke bryder sig om Kunst. Jeg saa engang en Løve i et stort Terrain og i Nærheden var der nogle Raadyr. — Løven knugede sig — gjorde Springet; men midt oppe i Luften trak han sig krampagtig sammen og lod sig falde til Jorden for flou at luske sig bort. — Han havde glemst, at der var et stort Jernnet som skilte ham fra Vildtet; men hans 25 Natur havde ført ham til at gjøre Springet — See saaledes gaaer det mig. — I et Nu voxer Lysten til at handle jeg tager Tilløb o. s. v. men saa mindes jeg mit stakkels Hoved — og Jerngitteret (Forholdene) — og saa falder jeg beskjæmmet ned og lusker bort. — Det vil jo ikke forhindre at jeg atter i Hjemmet er saa dum at tage fat; thi lidt af en Væddeløbshest er der i mig — og jeg maa — som den 30 — selv om den er brudt — i fuld Gang, saa snart man leder mig ind paa Banen, eller spænder mig — blot det saa er for en Skraldemandsvogn. — Jeg maa slide mig ihjel. — Selv om Ingen bryder sig derom. See nu staaer jeg ved Afslutningen af et Arbeide paa 24 Aar — Frederiksborg. — Hvormange troer De der findes i Danmark, som have blot et tarveligt Begreb om hvad der der er udrettet 35 — og hvad der med de faae Midler og i den korte Tid er opnaaet. — Blot det at samle og skabe de virkende Kræfter — og holde det legemlige og sjælelige Slid ud, uden at synke ned — i 24 Aar. Tænk blot en Snes forskjellige Conductører osv. Jeg vil slet ikke tale om hvilke Kræfter der er opslidt paa at holde det Hele ideelt iveiret naar Alle — baade Jacobsen og derfra nedad meente at det ikke lod 40 sig gjøre at stile saa høit som jeg gjorde det. — Dog det gjælder jo her i den Sag som til Exempel i Udstillingsbygningssagen hvor der ikke fra en eneste Side er givet mig endog blot en Tak for 20 Aars ihærdig Slid — og for et Slid uden hvilket den Bygningstanke slet ikke havde været realiseret. Ja selv Julius Lange da han skrev sin Anmeldelse om den i Letterstedtske Tidsskrift havde end ikke 45

et eneste Ord i den Retning uagtet han dog var en af dem der i alle Tilfælde havde seet en Deel af mit Slid i Sagen i de sidste 10 Aar i Akademiet. — Men der gaaer det mig som Kammerraad Truelsen. Han og jeg vide hvad der er gjort — hvilke Sorger — hvilket Slid — og ham kunde man ei heller yde mere end det jeg 5 tvang frem ved at indkalde ham i Akademiets Forsamling og der takke ham.

I Frederiksborg Sagen veed kun min Hustru hvormeget jeg har slidt og hun har ofte i de sidste 5 Aar trofast siddet og regnet med i de utroelig mange Regnskaber. — Uden hendes Støtte havde jeg ikke kunnet gjøre det Arbeide. — Hvor har hun dog maattet vise Overbærenhed naar jeg af Hensyn til Arbeidernes 10 Fremme offrede alt Familieliv osv.

... [Om sit daarlige Helbred]. — Dog her seer De atter et Hylebrev — og jeg som vilde have fortalt Dem hvor kjønt her er — Foraar i fuld Prag. Varmt, Duft af Roser, Violer, yndige Fortoninger i Bjergene og lunt stemningsfulde Aftener, med glødende Solnedgange. — Hvad tør man saa forlange mere naar dertil 15 kommer at jeg har det noget bedre rigtignok før jeg fik Halsbaandet paa. Den 1. Juni er jeg atter i Hjemmet. Deres meget hengivne ærbødige

F. Meldahl.

661. Til Emil Poulsen.

d. 14 Mai 1884.

Kjære Hr. Poulsen!

20 En Aften for henved 50 Aar siden kom en Datter af Skuespiller Clausen, som selv var Skuespillerinde, hen til mig paa Theatret og sagde rørt: „Kjære Fru Heiberg, jeg har her et Smykke, som er gaaet i Arv i vor Familie, og som skriver sig fra Ludvig d. XIV's Tid, jeg beder Dem nu, om dette Smykke maa gaa i Arv til Dem. Paa Theatret er det af stor Virkning, min Fader har ofte baaret det og 25 havde det meget kjær.“ Jeg modtog det med megen Glæde, og mange Erindringer knytter sig til dette Smykke, som jeg ofte pyntede mig med i Aarenes Løb.

Da jeg tog min Afsked fra Theatret, tænkte jeg, naar en Skuespiller eller en Skuespillerinde rigtig en Gang glæder mig ved en fortrinlig Udførelse, da skal dette Smykke gaa i Arv til denne, og saaledes atter begynde at glimre paa Scenen. 30 Da De nu igaar, efter Deres Udførelse af Hamlet, glædede mig med et Besøg, tænkte jeg, da De var gaaet, gid jeg kunde fornøje Poulsen med Et eller Andet, da faldt pludselig min gamle Beslutning mig ind, og jeg følte, at Øjeblikket var kommet til at lade Smykket gaa i Arv. Poulsens Hamlet skal atter føre det op paa Scenen.

35 De seer nok, at det ikke er Diamanter, og dog er det ægte Stene, men som ikke mere er at erholde, især er Indfatningen saa fortrinlig, at flere Guldsmede have sagt til mig, at en saadan Indfatning af Stene formaar Ingen nutildags at præstere. Som Spænde i et sort Fløielsbælte tager det sig prægtigt ud, ligeledes paa en Hue eller Baret. De seer, at jeg snakker for mine egne Varer, men det kommer 40 især af, at jeg har haft Kjærlighed til dette Smykke, som har fulgt mig i saa mange Aar, saa at jeg med et vist Veemod skiller mig ved det. Maaske De da engang, naar De kommer i min Alder, lader det paany gaa i Arv til En, der da glæder Dem ligesaa meget som Udførelsen af Deres skønne Hamlet har glædet mig.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

662. Til F. Meldahl.

d. 5 October 1884.

Kjære Etatsraad Meldahl!

Jeg maa have Lov til at lykønske Dem for Alt, hvad De ved Slotsbranden har ydet Fædrelandet, og udtale min Glæde og Beundring herover.

Kan De erindre, hvad jeg for ikke længe siden yttrede i et Brev til Dem? 5
Jeg skrev: Hold Dem rask og ved godt Mod, thi vi kan ikke undvære Dem.
Kan De see, at disse Ord vare prophetiske? Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

663. Fra F. Meldahl.

Charlottenborg, d 8/10 84.

Kjære Fru Etatsraadinde!

10

Ret hjertelig Tak for Deres saa venlige Linier og al den Godhed De viser mig directe og indirecte. Saa snart jeg kan faae Tiden til at slaa til vil jeg søge ud til Dem for at forklare flere Forhold.

Jeg kan destoværre kun bringe Dem en vemodig sidste Hilsen fra Deres Marmorstatue. I hin forfærdelige Nat kom jeg idet jeg søgte at redde Alt ind hvor den stod; men den kunde paa Grund af dens Vægt og Folks Overanstrengelse ikke reddes. En Officer tilbød med en Øxe at hugge den itue; for derved at redde Stumperne men det mente Lange dog var en Vandalisme, og den og flere andre af Marmor maatte man saa i Skyndingen lade staae. Den og de 2de Chariatider kunde jeg knap komme fra — det var som om det var levende Væsener jeg opgav. Men Indtrykkene vare saa forfærdelige og store at man tilsidst blev sløv og vandrede som en Maskine, der exalteret gjorde en Instinct-Gjerning og hvor man blot bag efter undrede sig over at man endnu da jeg traadte ud af Dronningetagens Dør havde saa megen Stemning i mig at jeg endnu kunde røre og exaltere en Officer til at gjøre den vidunderlige Gjerning at redde Hercules og Hebe. — Jeg glemmer aldrig den Mands Øine da han sagde — Ja saa skal den ogsaa blive reddet. —

Kan De fatte, at det var en knugende Følelse for en Architect til Slutning ene som en fredløs af Furier jaget Mand at blive draget hen for endnu at skue et sidste Blik ind i den stolte Riddersals store Baal og at see de øvrige saa venlige Sale, for mig fyldt med saa mange gode Minder om hele Kongehusets Naade og urokkelige Tillid nu omgive mig i en dæmonisk Belysning — frembragt af det forfærdelige Ildhav der af og til slikkede ind til mig. — Jeg kan ikke sige Dem hvor inderlig bevæget jeg var. Men i vor Tid maa man aflægge at være sentimental.

Hjertelig Hilsen fra Deres hengivne ærbødige
F. Meldahl. 35

664. Til J. C. Jacobsen.

d: 20 Novbr 1884.

Kjære Capitain Jacobsen!

Det vil være mig en Glæde og Ære, at den stakkels brandlidte Qvinde kommer under Deres Varetægt. Jeg giver derfor gjerne mit Samtykke til, at Marstrands Portrait af mig skal tilhøre det Nationalhistoriske Museum paa Frederiks-

borgs Slot. Saasnart De altsaa lader mig vide, at Museets Bestyrelse ønsker det, skal jeg sørge for, at Portraitet af Billedgalleriets Chef bliver udleveret til den, som Museets Bestyrelse bemyndiger til at modtage det.

Da De nu er saa god at ville modtage samme Dame, stoler jeg paa, for Marstrands Skyld, at De vil sørge for at det kommer til at staae i stærkt Lys, saaledes som det stod paa Christiansborgs Slot, thi Farverne ere holdte saa mørke, at det i høi Grad vil tabe sin Virkning ved at sees i halv Belysning. . . .

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

10 665. *Til Anne Charlotte Edgren.*

Kjøbenhavn d. 6 Januar 1885.

Kjære Fru Edgreen!

Tak for det gamle Aar, for Deres Skrifter, og for Deres Selskab! og et glædeligt Nytaar!

Jeg sender Dem i disse Dage den sidste Udgave af Hverdagshistorierne; hvis Forfatterinde i Grunden er Bedstemoder til den Belysning af Ægteskabets, store, og smaa, Skjær i denne ufuldkomne Verden hvorpaa den moderne Litteratur frembyder saa mange Exempler. Tre af disse Noveller kan jeg ikke lade være at anbefale Dem. Den Første, „En Hverdagshistorie“, 2 „Erasmus Montanus den yngre“, 3 og „En Mesalliance“.

Tak for den svenske Tidende „for Alle“, som De var saa god at sende mig. Jeg læste naturligviis først og fremmest Deres Artikkel. De taler heri om Qvindens Pligt til at erhverve, saa vel som Manden til feldes Bedste. I sig selv kan dette være sandt nok. Men har De tænkt paa, at De taler som den Rige til den Fattige? I hvor mange Qvinders Magt staaer det at kunne erhverve? Mangen stakkels Qvinde, der lider af Næringssorger, gjorde dette vist gjerne, men naar Guderne have nægtet dem Evne hertil, hvad saa? Orden og Hurtighed er en stor Indtægt for et Huus, og kan ikke skattes høit nok. Det er en Medgift i Ægteskabet af lige-saa stoer Betydning som Penge. Nu er der vel Qvinder der besidde baade det Ene og det Andet, og da kan man sige: ja, det Bedste er godt nok. . . .

30

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

666. *Fra Anne Charlotte Edgren.*

Stockh. d. 17de Jan. 85.

Goda Fru Heiberg!

På det hjärtligaste får jag tacka för den stora och värdefulla gåfva, Ni varit så vänlig och skickat mig. Jag erinrar mig endast ha läst en af fru Gyllebourgs berättelser före. Det var för många år sedan, men jag minnes den ganska tydligt — det var om en ung man, som förälskade sig på en resa, skänkte sin hund åt sin trolofvade men fann den död och uppstoppad, då han sednare kom till hennes hus. Jag har nu begynt att läsa Mesallians och finner mycken båda styrka och finhet i skildringarna. Det skall mycket intressera mig att lära känna den författarinna, som spelat en så märklig roll i Nordens litteratur. — Beträffande Er kritik af min lilla löst hopkomna skiss i Julkvällen vill jag blott anmärka att jag uttryckt min tanke illa, om man får det intrycket, att jag vill att kvinnan à tout prix skall

ha ngt yrke; jag har tvärtom velat påpeka att hon borde veta att göra sig nyttig och outhärlig i sitt eget hem i st. f. att såsom nu verkligen är fallet, åtminstone hos oss, låta passa upp sig af en mängd tjänare och själf göra ingenting. Jag känner en hel mängd familjer där mannen klagat öfver, att inkomsterna icke räcka till och där hustrun det oaktadt icke gör ngt för att bidraga till husets bestånd, icke är ngt annat än en kurtiserande, som fordrar att mannen skall underhålla dem. Detta går så långt hos oss, att det knappt finnes en arbetarfamilj, som icke håller sig med en jungfru, som förrättar alla husets sysslor, under det hustrun är komplett odåglig. Jag skulle ha mckt att säga i detta ämne, men i den lilla skissen kommer det blott helt otidligt fram, emedan den är hopradsad på två dagar och utsläppt i marknaden innan bläcket torkade — ngt, som man aldrig bör göra, och som jag icke håller brukar göra, fast jag nu lät förleda mej härtill af redaktören, som var mckt envis att få ngt bidrag af mig. Jag har nu börjat tryckningen af mitt nya drama, som troligen skall börja inöfvas på Kungl. teatern redan om ett par veckor. Det är en mycket rolig känsla att så där släppa ut ett barn i verlden, man är så rädd, att det skall vara allt för illa rustadt för striden och det ligger även ens hjärta så nära att man ej kan se det kritiskt hvarför man ej kan få någon objektiv visshet om, huruvida det är ett välskapadt barn eller ett missfoster. Detta är en förf.s svåraste pröfning; denna ovisshet vid hvarje nytt alster — denna fullkomliga omöjlighet att med säkerhet bedöma, om man gått fram eller tillbaka sedan sitt föra arbete. På vänners omdöme kan man ej håller säkert lita, ty den ena är för partisk och möter en med sin sympati och sitt förstående på halva vägen, så att även det obetydligt uttalade, det dunkelt antydda ligger klart för dennas välvilliga sympati — den andra åter är för kritisk, tycker af bara pur vänskap att det aldrig kan bli bra nog och vill oupphörligt märka och rätta. Och när man så till slut hör allmänhetens dom, så är den icke stort mer att tro på. Vox populi, vox Dei gäller ingalunda i litterära frågor, det underhålliga kan göra lycka, det verkligt goda endast med svårighet kämpa sig fram. Och eftervärldens dom, som jo skall vara den enda säkra, den får man inte själf vara med om. Att så där färdas hela sitt lif i dunkelhet utan att veta, om man bärs af en Pegas eller en åkarkamp — det är verkligen svårt, den inre känslan af sitt kall — ja, den har man förstås, men hvilken misslyckad författare har inte den. — Där ser Ni, hvilka oroliga tankar som förfölja mig, medan tryckpressen arbetar på att mångfaldiga, hvad min penna nedskrifvit på min hjärnas kommando. Det er just icke ngn behaglig tid, denna väntans, spänningens och — repetitionenernas tid, som förestår. I mars hoppas jag, stycket skall bli färdigt. Kan jag bara få ro och sans härtill, skall jag nu börja skriva en längre novell, som legat för mig sedan i somras och som jag vill sända ut i verlden i vår, om det medhinnas. Den heter En sommarsaga. Ett nytt drama har jag också redan i tankarna. Jag är ej riktigt frisk, men tänker just aldrig härpå och känner min kraft och lefnadslust oförminskade. — Af fröken Anna hör jag, att Ni varit litet klen i vinter goda fru Heiberg. Det gör mig ondt men jag hoppas det är öfvergående. Ni är så ung och lifskraftig — ja, ung synes Ni mig verkligen, yngre än mången trettioårig, att Ni icke ännu på länge får börja gå tillbaka. Ack, om vi kunde träffas i sommar igen. Jag tänker så ofta och med så stor glädje på vår samvaro i Hellebæk. . . .

Er vördnadsfullt tillgifna

A. Charl. Edgren-Leffler.

667. *Fra H. Heiberg.*

Amblegaard i Sogn, Norge, 10 Febr. 1885.

Fru Etatsraadinde Heiberg.

Høitærede Frue! Med forrige Post modtog jeg Brev fra Fru Karine Heiberg, f. Nørregaard, Drammen. Hun beretter deri, at have hørt af sin afdøde Sviger-
5 moder, Professorinde Wilhelmine Heiberg, der var en Pleie-Datter af den be-
kjendte Fru Else Margrethe Krohn f. Heiberg paa Lungegaarden ved Bergen, at
sidstnævnte hendes Pleiemoder havde fortalt hende, Professorinden følgende:

Under sit Ophold i Bergen 1780—83 boede P. A. Heiberg som bekjendt en Tid
hos sin Farbroder, Klokker ved Nykirken, Joachim Heiberg, der var Fru Else
10 Margrethe Krohns Fader. P. A. Heiberg modtog da eller senere gennem hende
til Laans en ældgammel skreven Stamtavle over Heibergslægten, der aldrig blev
tilbageleveret. Fru Karine Heiberg antager, at det er den samme, som De omtaler
i Deres Bog om P. A. Heiberg og Fru Gyllembourg, og da jeg aldrig har sendt
Deres afdøde Mand, Hr Etatsraaden (saaledes som De formoder) noget skrevet
15 Slægtregister, skulde jeg ogsaa være tilbøielig til at tro, at Fru Karine Heiberg
har Ret. Jeg andrager derfor om, at De — som det er Familiens Ønske — vil
overdrage dette gamle Slægtsdokument til det Heibergske Portrætgaleries Arkiv-
samling. Skulde De ikke kunne det, maatte jeg dog bede Dem velvillig udlaane
mig samme til Afbenyttelse, for at det kunde komme til Nytte under Stamtav-
20 Revision, da jeg gjerne vil have den nye Udgave, som jeg arbejder paa, saa fuld-
kommen som muligt.

Skulde der være andre ældre Brev- og Arkivsager efter P. A. Heiberg, eller
noget efter Deres Mand og Fru Gyllembourg, som De ikke anser betydningsfuldt
nok til at overlade de offentlige Samlinger i Kbhvn efter Deres Død, vilde jeg
25 anse det for en stor Ære, om De vilde sende samme til de store Heibergske Fa-
miliesamlinger paa Amblegaard. . . .

Med største Høiagtelse Deres forbundne og ærbødige

H. Heiberg.

668. *Til H. Heiberg.*

d. 19 Marts 1885.

30 Hr. Godseier Heiberg!

Efter Deres Opfordring sender jeg Dem herved til Indlemmelse i Amblegaards
Samlinger, det eneste Slægtregister, hvoraf jeg er i Besiddelse, uden at jeg dog
kan give nogen bestemt Oplysning om, hvorfra min Husbond i sin Tid har
faaet det.

35 Jeg havde en Formodning om, at det var fra Dem, men efter hvad De skriver,
er denne Formodning jo urigtig. . . .

Deres

Johanne Luise Heiberg.

669. *Fra J. C. Jacobsen.*

Carlsberg 19 Mai 1885.

Kjære Fru Heiberg.

40 Det var et heldigt Indfald jeg fik, at indtegne paa Grundplanen samtlige Byg-
ningers Alder for at gjenkalde i min Erindring i hvilken Rækkefølge de vare
opførte, thi dette samlede Overblik over den stadige og progressivt stigende Ud-

vikling fra den forholdsvis lille Begyndelse fornøiede mig selv saa meget, at den Tanke opstod hos mig, at dette Billede maaske ogsaa kunde interessere mine nærmeste Venner.

Denne Tankes Rigtighed har Deres venlige Brev nu ogsaa til min Glæde bekræftet, men De burde ikke, kjære Frue, tale om mit „Genie“, thi denne Gave 5 fra Oven besidder jeg virkelig ikke og man bør ikke friste en Ven til at nære forfængelige Indbildninger. Det er ogsaa langt fra at det Resultat, som nu foreligger, er Frugten af en planmæssig Stræben mod et høitstaaende Maal; tvertimod! Udviklingen er kommen af sig selv og jeg har for lang Tid siden ønsket og haabet at den nu vilde standse fordi min Hu aldrig har staaet til det Store; men kun til 10 det Fuldkomne, hvortil jeg har haft en medfødt Drift, som har været støttet af en ligeledes medfødt Glæde over selve Arbeidet, som for mig har været og endnu er den kjæreste Nydelse.

Denne Aandsretning, som har været Kilden til mit Livs Lykke og som har skabt Carlsberg, har jeg i mit stille Sind givet Udtryk i mit Valgsprog „Arbejde 15 og Nøisomhed“ hvilket jeg nu ved Slutningen af min Løbebane har følt Trang til at udtale til Paamindelse for Andre og jeg har derfor indskrevet det med gyldne Bogstaver under mit Navnetræk paa Fyrtaarnet ved Hovedindgangen til Carlsberg.

Gid det maa blive læst med Eftertanke og forstaaet! Men hvormange ville 20 forstaae og troe at en Brygger, som aarlig omsætter flere Millioner, er bleven „stor“ uden at ville det, ja imod sin Villie? Nøisomhed tiltroer man vel gjerne Videnskabens og Kunstens Dyrkere fordi deres uegennyttige Hengivelse i Aandens Tjeneste i Regelen er saa i Øine faldende, at Ingen kan være blind derfor, men en nøisom Millionair! Det gaaer over Mængdens Forstand. 25

Naar den svenske Ingenieur kommer hertil og ønsker at bese Carlsberg, vil det være mig en Fornøielse at vise ham Alt, hvad der kan interessere ham og han vil altid træffe mig hjemme de Søgnedage om Formiddagen fra Kl. 9—12.

Deres hengivne

J. C. Jacobsen. 30

670. *Fra H. Heiberg.*

Amblegaard i Sogn, Norge 27 Mai 1885.

... [Takker for det under 19. Marts tilsendte]. Jeg var engang ved Deres Husbonds Grav og ved Fru Gyllebourgs. Jeg skulde meget ønske, at Galleriet kom i Besiddelse af Afbildninger af disse Gravminder, saavel som P. A. Heibergs i Paris. Muligens jeg ved Deres Velvillighed kunde opnaa dette. Det er ikke længe 35 siden, jeg i Paris lod anstille Undersøgelser, om jeg ikke derfra kunde faa aftegnet eller fotograferet P. A. Heibergs Gravsted. Men da dette var flyttet fra den oprindelige Plads og nu — uagtet endnu paaviseligt — ikke længer var vedligeholdt og derfor meget forfaldent, kunde jeg ikke faa mit Ønske opfyldt. Men jeg har tænkt, at der blandt Deres Husbonds Papirer endnu fandtes Tegning af dette 40 Gravsted, som jo af ham blev bekostet. — Hverken Broderens Gravsted i Odense, eller Faderens i Vordingborg, eller Morfaderens ved Vemmetofte — ei heller andre synlige Minder om og efter dem eksisterer nu mere. Jeg har paa alle disse Steder anstillet nøiagtige Efterforskninger derom. Det er noget trist, at Minderne

om og fra Deres Husbonds Forfædre saa hurtig og spørløst skal være forsvundne. Jeg vil derfor saa gjerne redde fra Glemsel og Ødelæggelse, hvad endnu reddes kan.

Med største Høiagtelse Deres forbundne og ærbødige

H. Heiberg.

5 671. *Fra Holger Drachmann.*

Tarvis. Kärnten. Østerrig. 23 Juni 85.

Fru Etatsraadinde Johanne Louise Heiberg.

Tør jeg besvære Dem med nogle Linjer og en lille Anmodning, hvortil et Brev fra en fælles Bekendt, Fru Anna Poulsen, nærmest har givet Anledning.

Fru Poulsen tilskrev mig igaar under Omtalen af min lille Æventyrkomedie
10 „Der var engang“, at hun havde talt med Dem derom, at Stykket havde vundet Deres Bifald, hvad Begyndelse og Slutning angaar, hvorimod De med Hensyn til Midten havde paapeget et „Hul“ i det Psykologiske, en Overspringen af den synlige Udvikling i Prinsessens Karakter under hendes Forhold til Prinsen. Fru Poulsen tilføjer, at hun ganske havde tiltraadt Deres Dom, at hun havde følt sig
15 slaaet af det fine og det rigtige deri, og at hun, da hun ikke selv tiltroede sig Evnen til punktlig at referere Deres Udtalelser, havde bedet Dem om at give hende dem „skriftligt“ til mig.

Jeg følger min Bøn til hendes. Jeg har selv savnet noget her, men ikke — som det ofte sker med Digteren — kunnet finde netop det, hvori Knuden stak. Jeg
20 indrømmer, at det allerede er en meget væsentlig Ledetraad for mig, denne Deres bestemte Fremhævelse af Mangelen, hvorpaa der skal bødes, for at faa Stykket til ikke at blive et Stykværk men en organisk poetisk Helhed. Og saafremt De — hvad der jo vilde være yderst naturligt — ikke skulde have Tid eller Lejlighed eller Lyst til at gaa videre i Detaillen af Deres saa venligt og velvilligt givne Vink
25 — saa vilde jeg sikkert allerede igennem dette blotte Vink kunne gribe kraftigt ind i Stykkets Gang og maaske faa noget helt og godt ud deraf. Paa den anden Side: De har nu engang gjort denne Begyndelse; og jeg vilde ikke være saa meget af et Menneske, som jeg er (og heller ikke saa meget af en Kunstner) hvis jeg ikke i al Beskedenhed gjorde mit mulige for at formaa Dem til egenhændig at
30 meddele mig Deres nærmere Udtalelser om dette Punkt — saa fuldstændigt, som De i det hele taget finder for godt, og som dette sceniske Arbejde, med alle dets Ufuldkommenheder, muligvis kunde gøre Fordring paa overfor den udmærkede Dame, der har hele Autoritetens Ret til at være meget streng, men ogsaa til at vise Opmuntring dér hvor jeg i dette Tilfælde næppe behøver at forsikre Dem
35 om, at den vil falde i en god Jord.

Med Forsikring om min udmærkede Højagtelse underskriver jeg mig

Deres ærbødige

Holger Drachmann.

672. *Til Holger Drachmann.*

d. 10 Juli 1885.

40 Hr. Holger Drachmann!

Af Deres Brev af 23de Juni seer jeg, til min Overraskelse, at Fru Emil Poulsen meget korrekt har meddeelt Dem de Bemærkninger, jeg til hende udtalte om Deres originale, stemningsfulde Eventyrkomedie, som meget interesserede mig. Jeg

ligger nu her ved Hankø-Bad, og har ikke Deres Komædie med, men jeg har bedet en Boghandler i Christiania om at tilsende mig et Exemplar. Jeg skal da atter see, om De kan være tjent med nærmere at erfare de Bemærkninger, jeg udtalte til Fru Poulsen. Skriftlig tør jeg ikke indlade mig herpaa, men naar De atter kommer til Kjøbenhavn, og De fremdeles ønsker at tale med mig herom, da er jeg parat hertil.

Deres

Johanne Luise Heiberg.

673. Til Emil Poulsen.

d: 19 Sepbr. 1885.

Kjære Poulsen!

Det gjør mig inderlig ondt at De er syg! De maa endelig ikke uleilige Dem herud. Jeg vilde kun spørge Dem, om De var enig med mig i de Forslag, jeg vilde gjøre Drachmann til Forandringer i hans Eventyr-Komædie. Jeg frygtede for, at han hvert Øieblik paa Dagen kunde indfinde sig hos mig, men nu hører jeg, at han først ventes hertil mod Nytaar, saa er der jo god Tid. Undskyld nu den Uleilighed jeg alt har gjort Dem i denne Sag. Gid jeg nu snart maa høre at De er rask igjen! Hverken Theatret, eller Deres Venner kunne undvære Dem.

Hils Deres elskværdige Frue fra Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

674. Fra Pietro Krohn.

Torsdag Aften. 19 Nov. 1885.

Fru Etatsraadinde Heiberg.

20

Herved tillader jeg mig at meddele Dem, at de to omtalte Vers i „Kjøge Huuskors“ — efter Theaterchefens Ordre — i Overensstemmelse med Deres Ønske — ville blive sungne ved den forestaaende Opførelse. Jeg takker for Deres nys modtagne Brev, som vil blive taget under nøje Overvejelse. Frøken Lange vil indfinde sig hos Dem, saasnart Prøven imorgen er til Ende.

25

Deres ærbødige

Pietro Krohn.

675. Til A. D. Jørgensen.

d. 14 Febr. 1886.

Kjære Hr. Geheimarkivar!

Tak for den lille Bog, De for nogle Dage siden var saa god at sende mig, og som mine Pigebørn og jeg nu have læst.

Atter ved dette Skrift, som flere Gange tidligere, er jeg forundret over, i hvilken Grad Forfatterens Personlighed kan træde Læseren imøde, og vise En sit noble Physiognomi. Ifald man var rigtig klartseende, maatte man i Grunden skarpt, og bestemt kunne kjende enhver Forfatters private Liv gjennem hans offentlige. Naar jeg læser noget af Dem, staaer De lyslevende for mig, og jeg synes, at jeg kan gjennemskue Dem, som man gjennemskuer en Krystal, hvori der ingen Pletter findes. Det er et misundelsesværdigt Talent at kunne skrive saaledes. . . .

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg. 40

676. *Til Holger Drachmann.*

30 Marts 1886.

Hr. Holger Drachmann!

Af Erfaring veed De nok, at unge Piger sværmer for Digtere. Nu er det paa Løverdag min Datters Fødselsdag, og paa hendes Ønskeliste staaer Navnene paa de Faa hun gjerne vilde see; iblandt dem er — Holger Drachmann, — „han er Digter og altsaa ung, som vi Andre.“ Ja hvad siger De nu hertil? Vil De gjøre hende og mig den Fornøielse at komme Løverdag Aften d. 3 April Kl. 8? Deres Svar herpaa ventes med Spænding.

Deres

Johanne Luise Heiberg.

10 677. *Fra Holger Drachmann.*

Dronningens Vej 26, 1 April 86.

Fru Etatsraadinde Heiberg.

Jeg er kommen ind fra Landet idag, og er egentlig boende paa Landet i denne Tid (beskæftiget med at lægge sidste Haand paa en Revision af et Arbejde) — men trods mine Forsæt, ganske at unddrage mig Selskabelighed, opdager jeg nu, ved at se Deres venlige Indbydelse, at jeg virkelig er baade „ung“ og „Digter“ nok til at lade mig friste. Skulde jeg alligevel i Deres Frøken Datters udvalgte Kreds befindes at falde igennem i første Henseende, saa maa Digteren hjælpe paa Ungdommeligheden. Det maa han saa tidt.

Tak!

Deres ærbødige og hengivne

20

Holger Drachmann.

678. *Til Anna Poulsen.*

d. 1 April 1886.

Kjære Fru Poulsen!

Lidt efter lidt blødte mit Moderhjerter ved, at min Lelia Ingen skulde see paa sin Fødselsdag paa Løverdag; især ved, at hun da gik glip af Deres Selskab — hvilket hun tog sig nær. Om Formiddagen er jeg en Klud og duer til Intet. Jeg vil derfor spørge Dem, om De og Deres Husbond vil glæde os med at komme om Aftenen, efter at Hr. Poulsen har spillet. Glæd nu Lelia med at komme, ifald De kan finde Dem i hendes unge Selskab, thi der er rimeligviis En eller Anden, De ikke sympathiserer med. Dog vil jeg lade Dem vide, at Holger Drachmann har lovet at komme, maaskee det kunde friste Dem.

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

679. *Fra A. G. Ø. Hauch.*

Stockholm 25 April 86.

Kjære Fru Heiberg,

Jeg har gået her i Stockholm og glemte, hvad der nu pludselig falder mig ind, at det den 22de April — Skærtorsdag — var 60 År, siden De optrådte som Trine i Aprilsnarrene. Skjont min Hilsen nu kommer for sent, beder jeg Dem modtage min varmeste Lykønskning i Anledning af denne Dag, som De oplever, medens De endnu er i Besiddelse af en sådan Kraft og et Liv, så at De kunde spille Trine endnu, det er jeg vis paa. Jeg så jo, hvad De endnu kan gjøre, da De i Julen sagde den lille Dialog frem med alt det Lune og Skjælmeri, som jeg kjender fra gamle

Dage, men tillige med en Tilsætning af noget, jeg ikke har kjendt, nemlig en Smule Coulissefeber, som netop klædte Dem ubeskriveligt. Ja, jeg er her i Stockholm, dels for at studere den svenske Gymnastik og dels for at være sammen med Fru Edgren. De ler og tænker, at den svenske Gymnastik vist havde ladet mig sidde i Ro og Mag i Kjøbenhavn, hvis der ikke var en anden, stærkere Magnet. 5
Nu ja, det kan være De har Ret, men jeg er dog virkelig stærkt interesseret af den svenske Gymnastik og tænker at gjøre noget for dens Udbredelse i Danmark. Fru Edgren og Prof. Leffler ser jeg hver Dag, ligesom Fru Kowalewski, den mærkelige kvindelige Professor i Mathematik. Om hende skal jeg fortælle Dem meget, som vil interessere Dem, når jeg kommer til Kjøbenhavn. Jeg vilde have sagt Dem 10
Farvel, inden jeg rejste, men jeg fik ikke Tid.

Lev vel, kjære Fru Heiberg, gid dette Brev må træffe Dem rask og vel til Mode.
Deres hengivne

A. G. Ø. Hauch.

680. Til Otto Borchsenius.

d. 2 Mai 1886. 15

Hr. Borchsenius!

Maa jeg ret takke Dem for Deres Skrift „De to Digtere“, som meget har interesseret mig, især det Billede, De giver af den mærkelige Bredahl, hvis Personlighed De har faaet overordenlig levende frem, ja saa levende, at jeg idelig siden Læsningen har haft dette eiendommelige Menneske i mine Tanker. Jeg blev ganske bedrøvet over at have levet samtidig med en saa storslaaet rørende Personlighed, uden at have kunnet være det Mindste for den ensomme, forladte Mand, uden at kjende ham og hans tragiske Skjæbne; thi tragisk er denne Art af Begavelse, der ikke har det, hvortil de kunne helde deres Hoveder, fordi de mangle et lille Plus til ret at trænge igjennem og finde deres Publikum; De ere aandelige 20
Stødbørn hernede, lad os da haabe, at deres Sjæle engang ville finde, hvad her blev dem nægtet. Med Skam at tale om kjender jeg ikke hans Værker, men efter det Billede af ham, som jeg har Dem at takke for, vil jeg nu rette denne Feil, saasnart min Tid tillader mig det. 25
Deres forbundne

Johanne Luise Heiberg. 30

681. Fra John Paulsen.

Smallegade 5 [Sommeren 1886 eller 1887].

Kære fru Heiberg! — Nu da jeg atter er i ro i pensionatet, må jeg få lov at takke Dem for den venlige modtagelse, som De og Deres døtre gav mig på Engelholm.

Mødet med Dem var jo ikke langt, men desto rigere. De giver mere i en time, 35 end andre i hele uger. Hjertensgodhed, ånd, et langt, rigt livs dyre erfaring, alt forenes i Deres samtale og gør den så uendelig tiltrækkende. Hvor ofte har jeg ikke været fristet, når jeg har den glæde at tale med Dem, at tage frem min notitsbog forat nedskrive hvad De siger.

Jeg må prise min lykke, at jeg på min livsvei har mødt Danmarks Johanne 40 Luise. Som barn læste jeg så meget om Dem, drømte om Dem, og når jeg nu sidder ved Deres side, synes jeg ofte, det også er en drøm, så uventet kom det.

Gid De endnu må leve længe som Deres lands stolthed, til glæde og velsig-
nelse for alle Deres omgivelser!

Deres ærbødig hengivne

John Paulsen.

682. *Til Holger Drachmann.*

[ca. 22 November 1886].

5 Idet jeg takker Digteren Holger Drachmann for den venlige Hilsen d. 22, sto-
ler jeg paa Løftet om et senere Besøg.

Johanne Luise Heiberg.

683. *Fra Julie Sødring.*

d 16 Februar 1887.

Kjære Fru Heiberg

10 Nu nærmer Tiden sig snart, at jeg skal forlade min gamle Bolig, bevæget er
jeg ved at tænke paa, at jeg nu skal til ny Omgivelser. —

Før jeg forlader mit gamle Hjem, sender jeg Dem min inderlige Tak for al
den store Venlighed De har vist mig, Deres Besøg og Samtale har oplivet mig
mange Gange. Naar jeg tænker tilbage paa mit Livs Virksomhed ved Theatret,
15 hører De til mine kjæreste, mine indholdsrigeste Erindringer. Jeg har meget at
takke Dem for. —

I Vinter har jeg været skrøbelig, mine Kræfter ere ikke mange. Jeg flytter
ind i en lille Bolig, mit tilkommende Hjem er i et Hus som ligger paa en Vei
ved Navn „Margrethe“ Vei, ved Vodrofsvei, No. 3. —

20 Jeg bliver da i Nærheden af mit gamle Hus. — Dette vilde jeg gjerne med-
dele Dem. — Lev vel, kjære Fru Heiberg og Tak for saa uendelig meget.

Deres altid hengivne

Julie Sødring.

684. *Til Directionen for det Classenske Fideicommis.*

d: 20 Febr 1887.

25 Hr. Zangenberg har opfordret mig til at anbefale hans Ansøgning om en
Rejseunderstøttelse fra det Classenske Fideicommis.

Jeg følger saa meget hellere denne Opfordring, som mit Bekjendtskab til den
Zangenbergske Familie er meget gammelt, ja næsten lige saa gammelt som jeg
selv, efter som det var Hr. Zangenbergs Bedstefader, der som Dandselærer for
30 omtrent 70 Aar siden med kjærlig Haand førte mig ind i en Kunst, hvorfra jeg
gik over til den, der senere udfyldte mit Liv. Med Taknemmelighed har jeg ofte
tænkt paa den brave Militær, som dengang var ansat ved 2^{det} jyske Regiment i
Aalborg.

Med virkelig Interesse har jeg fulgt Sønnesønnen saavel paa hans Kunstner-
35 bane, som i hans private Liv og glædet mig over Renheden i hans Karakter, saa-
vel som over den Samvittighedsfuldhed, hvormed han har udviklet sit elskværdige
Skuespiller-Talent, hvormed det er lykkedes ham at blive hjemme paa vor Na-
tional-Scene.

I høj Grad vilde det derfor glæde mig, om denne min med fuld Overbevis-
40 ning givne Anbefaling maatte kunne bidrage til hans Ønskes Opfyldelse.

Johanne Luise Heiberg.

685. *Fra J. C. Jacobsen.*

Carlsberg 20 Februar 1887.

Kjære Fru Heiberg.

Jeg har lige siden Nytaar stadigt haabet at jeg skulde faae Leilighed til at besøge Dem og takke Dem for alle de Venskabsbeviser, jeg har modtaget af Dem, men en overvældende Masse af forskjellige Forretninger, især paa Grund af min 5 forestaaende længere Reise til Italien, har stadigt nødte mig til at udsætte det med Længsel paatænkte Besøg og i den sidste Uge har en, ved lidt Upasselighed paa dragen Hævelse i mit noget skrøbelige venstre Ben lagt en ny, uventet Hindring i Veien for mit Ønske og min Læge har nu bestemt forbudt mig at gjøre de Afskedsvisiter, hvorpaa jeg havde gjort Regning idag. Jeg maa derfor nu nøies med 10 at bringe Dem min Afskedshilsen skriftligt før jeg i Morgen med min Hustru og 2 af hendes yngre Veninder, Frøken Bertelsen og Frøken Steenstrup, reiser herfra til Rom og flere Steder i Italien, hvorfra vi først vente at komme tilbage om 3 à 4 Maaneder.

Det gamle Rom har lige fra min Ungdom i høi Grad beskæftiget mine Tan- 15 ker og det romerske Folks Udvikling og Skjæbner have havt saa overveiende en Indflydelse paa hele den civiliserede Verden og er desuden i sig saa lærerig at min Interesse for Roms Historie stadigt er tiltagen.

Da jeg nu omtrent har afsluttet mine mangeaarige Arbejder med Opførelsen og Organisationen af mit Bryggeri og ogsaa har faaet en Driftsbestyrer til hvem 20 jeg med Tryghed kan overlade Ledelsen deraf naar Herren bortkalder mig, føler jeg en Trang til at betragte hele Værkets Gang i Afstand og derved, som jeg haaber, faae Vished for at Alt kan gaae saaledes som det bør ogsaa naar jeg er borte.

Derfor besluttede jeg at gjøre en meget langvarig Reise og saaledes kommer 25 jeg nu i mit 76de Aar for anden Gang til Rom, hvor jeg er vis paa at Tiden ikke vil falde mig lang, da jeg daglig vil have fuldt op af aandelig, og saavidt Kræfterne strække til ogsaa af legemlig Beskæftigelse. ... Deres hengivne

J. C. Jacobsen.

Min Hustru beder mig at bringe Dem hendes hjerteligste Hilsen.

30

686. *Til Julie Sødring.*

D. 21 Febr. 1887.

Kjære Fru Sødring!

Tak for Deres venlige Brev til mig! Jeg glædede mig over at Deres Kræfter tillader Dem at flytte, glædede mig over, at vort gamle Venskab endnu er ungt, glædede mig ved Tanken om naar jeg en Gang i April kan antage at De nu er i 35 Ro, da at aflægge Dem et Besøg i Deres nye Hjem; jeg haaber at Huusguderne fra det gamle har siddet øverst paa Flyttelæsset og draget ind med i den Bolig De nu har valgt Dem.

Ogsaa jeg ønskede at flytte hen paa et varmere Sted, thi Træk og Kulde plager mig mer og mere her; men det er ikke saa let at faae en ny Bolig der er efter eens 40 Hoved, selv om der for Øieblikket ere hundrede ledige. Har man boet længe paa et Sted da gaaer det En, som Sneglen. Huset voxer fast paa Ryggen og man kan ikke befri sig derfor uden stor Kamp. Denne Kamp har De nu overstaaet, hvortil jeg lykønsker Dem.

Gid De i det nye Huus maa samle nye Kræfter til Glæde for Dem selv og
 Deres Børn og Venner. Deres hengivne
 Johanne Luise Heiberg.

687. *Til J. C. Jacobsen.*

d. 22 April 1887.

5 Kjære Capitain Jacobsen!

Jeg behøver vel ikke at sige Dem, med hvor stor Deltagelse jeg har fulgt Efterretningerne om den Sygdom, der overfaldt Dem i Rom.

Det gaar mig med Dem som i sin Tid med Frederik d. 6.. Saalænge han levede, havde jeg en Følelse, som jeg havde en Fader, jeg i Nøden kunde stole paa, til hvem jeg kunde tye, ifald det behøvedes. En saadan Ven har jeg haft i Dem, en Ven jeg har været glad ved og stolt af. Give nu Gud, at Budskabet fra Dem bestandig maa lyde bedre og bedre!

Meget har jeg i denne Tid tænkt paa Deres Frue. Det er altid tungt, naar vore Kjære ere syge, men dobbelt tungt, naar vi ikke ere i Hjemmet, men i Udlandet. Der er Mange her i Landet — og Skam var det om det ikke var saa — der med Længsel vente paa Budskabet om Deres fuldstændige Helbredelse, iblandt disse

Deres hengivne

Johanne Luise Heiberg.

688. *Fra A. D. Jørgensen.*

1. Okt. 87.

20 Højtærede fru Heiberg!

For en ordens skyld meddeler jeg Dem, at vi forfattere drager ud til lykønskning på tirsdag mellem 12 og 1. Desværre tør vi vel ikke regne på Deres deltagelse ved denne anledning, skønt det jo vil være en følelig mangel; men jeg vilde dog nævne det for det tilfælde, at De vilde gøre os den ære og glæde at være med. Vi kommer ikke som korporation, men ligesom andre gratulanter, kun at vi søger at træffe det omtrent samtidig.

Med udmærket højagtelse Deres hengivne

A. D. Jørgensen.

689. *Til C. C. G. Andræ.*

[ca. 4. Oktober 1887].

30 Hr. Geheimeraad Andræ, til Trods for, at De er uartig.

Johanne Luise Heiberg.

690. *Fra Magdalene Thoresen.*

Mandag 17 October 1887.

Kære elskede Fru Heiberg!

Tak for det Hefte De sendte mig med Geheimeraaden! Jeg har straks læst det, og følt det usigeligste Velbehag derved. Det lille Brudstykke af Deres Liv er et saadant Spejlbillede af Deres hele ydre og indre Væsen, at om der intet Andet fandtes efter Dem, vilde det fremvise og opbevare et baade aandeligt og legemligt Portrait af Dem. Man læser virkelig ikke ret Meget i Nutiden, hvor en saa hel Personlighed træder en imøde, — og derfor lægger jeg saamangt gjenne læst Skrift fra mig, uden nogen Tak til Forfatteren, thi jeg har Intet lært af det —

men af det lille Hefte har jeg lært. Jeg ved ikke bestemt at udpege Lærdommen, men den ligger i det personlige Møde med Dem. Ja der var endog et Sted, hvor jeg blev gandske modig. Det kan jeg hellerikke nu paapege, men der kom uvilkaarlig en Stemning over mig, som bar mit Hjerte lidt højere op end til daglig Brug.

Ja, Fru Hejberg, det gjorde mig nu saa godt at fælde en Taare ligeoverfor den 5 gamle blinde Mand der i det fremmede Land, efter at hans Hustrus Skjebne havde grebet mig saa dybt. Det Ene har dog ikke udslettet det Andet. De to Billeder er kun traadt hinanden forsonende nærmere. Den vægtige Attest han i Samtalen med Dem giver hendes Karakter lyste mig imøde som Ildbogstaver, thi jeg elsker Retfærdiggjørelsen. Enhver Retfærdiggjørelse er for mig som skreven af Guds Fin- 10 ger. Og denne vil sandelig komme til at ramme adskillige Tvivlere.

Og saa hvert Ord De siger om Kunsten! Ja elskede Fru Hejberg, det er som det prøvede Guld, fordi det er vunden ud af egen Erfaring. Jeg kan saaledes forsikre Dem, at jeg nu har en bestemt Fornemmelse af at have set Sylfiden med Taglionis gjennemsigtige Skikkelse. Og saaledes synligt — til at tage paa — har 15 jeg hele det Øvrige. Jeg gad dog nok vide, om ikke Deres store dramatiske Talent nu ligesom virker — ved det personlige Indlæg — paa Dem som Forfatter. Jeg tror det. Under alle Omstændigheder mødes man med et stærkt, stort, helt Menneske i hvad De skriver. Gud velsigne Dem, og Tak fordi De rækker mig Deres trofaste Haand! Ingen kan være Dem mere hengiven end Deres 20

Magdalena Thoresen.

691. *Fra Johannes Steenstrup.*

den 22 Oktober 1887.

Kjære Fru Etatsraadinde!

For Tilsendelse af det til Festskriftet meddelte Brudstykke af Deres Erindringer bringer jeg Dem min oprigtige Tak! 25

Naar jeg tilføjer, at jeg ikke længe har læst Noget, der har givet mig saa megen Hjertens Glæde, veed jeg, at det er med Risiko af at mistænkes for at sige skjønne Ord; de ere dog sande. I „Livserindringer“ vil man netop saa gjerne mødes med den Enkeltes Inderste og man vil høre Udtalelser om de største og højeste som ogsaa om mange mindre betydelige Ting. Netop ved at give baade det 30 Ene og det Andet fremkommer Fortællerens Billede klart, og Læseren lever med, føler og forstaar det Meddelte. Dette har jeg fundet i Deres Brudstykker og glædet mig overordentlig ved — medens Madvigs Erindringer i saa Henseende bragte mig en Skuffelse — og hvor Mange har De ikke glædet ved hvad De har meddelt? Saaledes da ogsaa min Fader, som sagde: „ja saaledes er det alt sammen 35 gaaet til, det føler man saa afgjort.“

Deres hengivne

Johannes Steenstrup.

692. *Fra Anne Charlotte Edgren.*

Stockh. d. 31sta Okt. 1887.

Goda Fru Heiberg!

Tusen tack för Eder stora vänlighet att sända mig det lilla fragmentet ur Ert 40 lifs historia! Vi ha alla här läst det med så stort intresse och glädja oss åt att veta att ett sådant intressant verk finnas skrifvit, som det hvarur dette var utbrutit. Alla människor, som upplefvat något och som ha någon iakttagelseförmåga,

borde på äldre dar skriva sin autobiografi — det skulle alltid bli värdefulla „documents humains.“ Huru mycket mer måste då ej detta bli fallet med Edra minnen, Ni, som både haft ett långt rikare lif än de allra flesta människor och dessutom blifvit begåfvat med en konstnärlig och psykologisk blick och en stil, 5 som redan i och för sig göra Er till en betydande författarinna! Ja, nog är Ni en af de utvalda i verlden! Hur många människor ha egt så mycken lycka — på en gång så stora konstnärsframgångar och så mycken hjärtats lycka. Och hvad äro väl egentligen konstnäreus triumfer värda utom den? Bra litet, synes det mig — de kunna aldrig i och för sig ersätta den lycka, som dock hvarje människa djupast 10 längtar efter, men så få nå — att vara ett med en annan människa. Därför har ingenting rört mig och fånglat mig i Er skildring så, som beskrifningen af Ers och Heibergs samlif på sommarresan. Jag kan aldrig glömma Edra ord om lyckan af ett samlif med någon, „hvis Taushed kun er en sympathetisk Følelse af, at du selv ønsker Roe“ och i hvars sällskap aldrig någon af „disse forfærdelige Bomme 15 pludselig slaaes ned“ — med dessa ord har Ni skarpt och träffande formulerat det, som alla djupare naturer längta efter ehuru vanligtvis förgäfves — det, hvars afsaknad utgör sådana naturers djupaste och obotligaste lidande — ett lidande, som inga konstnärliga framgångar kunna hela. Men när dessa komma som ett plus i ett personligen rikt lif, såsom hos Er — ja, då kan jag icke tänka mig ett 20 skönare lif! Och för hvar gång jag med bitterhet tänker på hur sällan människor nå det, som skulle varit för dem det bästa i lifvet, kommer jag ihåg Edra ord och gläder mig öfver, att det åtminstone funnits någon som verkligen fått erfara lifvets fullhet och rikedom i alla dess skiftningar. —

Jag har varit mycket upptagen sedan jag kom hem från mina sommarresor, 25 med att lägga sista hand vid ett större dramatiskt arbete, som jag redan i våras hade utarbetat, men som jag låtit hvila helt och hållet i sommar för att komma till den sista utarbetningen med friska ögon. Det är egentligen två dramer, hvardera utgörande ett helt för sig men dock med ett visst inre samband. Det kallas Kampen för Lyckan och skildrar samma människors lefnadshistoria, men tänkt på 30 två olika sätt det ena hur det var, det andra hur det kunde varit. Jag har nu i lördags inlemnat det första till Dramatiska teatern och väntar svar i nästa vecka. Af detta svar beror för resten mina vinterplaner. Jag har tänkt att resa till Italien i slutet af januari men vill naturligtvis icke resa för än jag fått upp åtminstone det första av de två styckena. Jag tror, att jag nämnde för Er redan i våras att jag 35 haft en medarbetare vid detta arbete, som haft den ursprungliga idén och som tillsammans med mig uppgjort planen och genomdiskuterat hvarje scen och hvarje karaktär. Jag har aldrig förr trott, att det vore möjligt för två personer att på detta sätt sammansätta titlen och vet naturligtvis ej håller ännu huruvida försöket lyckats — det är ett eksperiment, men roligt har det varit. Nu skall jag börja 40 skriva på en större roman Utomkring äktenskapet, till hvilken jag länge haft planen. Ni ser således, att jag är i full verksamhet och när jag arbetar, är jag alltid lycklig och harmonisk. — Ja, om jag resar till Italien i vinter, kommer jag öfver Kjöbenhavn och hoppas då få glädjas att besöka Er, goda Fru Heiberg. Det är för mig alltid så glädjande och så minnesrikt hvar gång jag träffar 45 Er och jag är så tacksam för den vänlighet och godhet Ni alltid visat mig. . . .

Eder tillgifna och tacksamma

Anne Charl. Edgren-Leffler.

693. *Fra P. Hansen.*

Gothersgade 109. 8. Januar 1888.

Kjære Fru Etatsraadinde!

De skal have hjertelig Tak for den søde røde Dreng, der saa uventet bragte mig Deres Nytaarsønske og havde just saadanne venlige Ord at udtale, som faae saa megen Betydning for mig ved at komme fra Dem. Jeg har opsat at takke Dem 5 for Deres Venskab i det svundne Aar og det lille Monument for Dem, indtil jeg ved Indtægter — modtaget i dette Øjeblik fra Trykkeriet — kunde aflægge et Vidnesbyrd om, hvorledes Tanker og Ord, udsprungne fra Dem, kunne gro hos mig i en modtagelig Jordbund og omsider udfolde sig i Handling. Thi de Oplæsninger, som vedlagte Kort omtale, ere en Frugt af Deres Opmuntring i Som- 10 mer, og hvorledes de nu end falde ud, kan jeg sige, at de aldrig vilde være komne i Stand uden Deres Tilskyndelse. Nogen stor Tilslutning kan jeg ikke vente, de skulle faae, dertil er Emnet af en for sublim Natur, tiltrækkende kun for de i aandelige Sager mest Interesserede. Og selv for disse vil der stilles et Krav til Tid og Ulejlighed, som det i mange Tilfælde vil være umuligt at fyldestgjøre. 15 Jeg venter derfor ingenlunde, at De, kjære Fru Etatsraadinde, skulde have det Besvær at møde frem som Tilhørerinde ved alle 20 Oplæsninger — thi saa mange vil det blive; men unægtelig vilde det hædre og glæde mig, om Deres Nærværelse ved den første (Tirsdag den 17. Januar Kl. 3) vilde sætte Intelligensens og det bedste Selskabs Præg paa det Foretagende, som De har saa megen aandelig Del 20 i; saa kan De jo altid afgjøre efter Indtrykket, om De har Lyst til at høre ogsaa nogle af de følgende. Derfor tillader jeg mig at sende Dem og Deres Frøken Døtre de vedlagte Adgangskort. . . .

Deres ærbødigst hengivne

P. Hansen.

694. *Til Bjørnstjerne Bjørnson.*

d: 11 Dcbr 1888. 25

Hr Bjørnstjerne Bjørnson!

Jeg sender Dem min Tak for det tilsendte Foredrag „Engifte og Mangegifte“!

Den 8de ønskede jeg De havde været her for at see Deres friske eiendommelige Lystspil „Geographi og Kjærlighed“ gaae prægtigt over Scenen. Jeg gaar nu sjældent i Theatret, men har haft stor Opmuntring og Glæde af dette Deres 30 Værk. Det er Synd at De aldrig har set Deres Ane i dette Stykke, hun er noget af det fortrinligste som er fremtraadt paa Scenen her i mange Aar.

Tør jeg bede Dem bringe min Hilsen til Deres Frue og takke hende for alt godt hun i tidligere Aar har ydet

Deres

Johanne Luise Heiberg. 35

695. *Til Chr. Zangenberg.*

d: 19 September 1889.

Min kjære elskværdige Hr Zangenberg! Glad og løftet gik jeg fra Theatret i Aftes, rørt over den Fremstilling som blev min kjære Heibergs Stykke tildel. Det var en god Idee af Dem at spille „Ernest“. For at tale Kjøbenhavnsk vil jeg sige: De var sød! Deres Fremstilling af Ernest fik mig til at lee og græde paa engang, 40 og som der staaer i Sparekassen „videre kan vi stakkels Mennesker ikke drive det“. Tak for Deres skønne barnlige Ernest! Dette har jeg følt Trang til at sige Dem.

Indstuderingen af hele Stykket fortjener megen Roes. Den vanskelige Scene i Condittoriet er aldrig gaaet bedre og livligere end igaar. Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

696. Til C. F. Bricka.

Lørdag 15-3-90.

5 Hr. Arkivar Bricka!

Tillad mig, om end for sent, at komme med et Spørgsmaal, som jeg ikke rigtig havde Mod til at fremsætte, da jeg forleden Dag havde den Fornøjelse at tale med Dem, men som dog hele Tiden laa paa mine Læber. Spørgsmaalet er dette, har De tænkt paa om det skulde være muligt, at formaa Rigsarkivar Jørgensen til at skrive den Artikel, som skulde leveres i Deres biografiske Lexikon om mig? Har De alt talt med Professor P. Hansen og anmodet ham om at skrive Artiklen, uden at han helt har afvist Opfordringen, saa falder jo mit Spørgsmaal bort, men i andet Fald beder jeg Dem skjænke det velvillig Overvejelse. Deres hengivne
Johanne Luise Heiberg.

15 697. Fra C. F. Bricka.

Bülowsvej, d. 18/3 1890.

Højvelbaarne Fru Etatsraadinde!

Da jeg endnu ikke har talt med Professor P. Hansen om at skrive Deres Biografi til mit Lexikon, har jeg let kunnet opfylde Deres Ønske om at henvende mig til Rigsarkivaren derom. Hans Svar blev et Løfte, men han gav ikke dette uden store Betæneligheder, fordi han i Skildringen af Deres Kunst maa henholde sig til andres Udtalelser og Domme. Han gav da ogsaa sit Ja kun paa den Betingelse, at det ikke lykkedes at finde en ældre og kyndigere Biograf.

Hvor udmærkede Betingelser til at fremstille Deres Liv paa en smuk Maade Rigsarkivaren end sidder inde med, kan jeg dog godt forstaa hans Betænelighed, og jeg troer derfor, at De ikke bør undlade at tænke paa, om De ikke kan finde en anden. Formodentlig vil der gaa det meste af et Aar hen, inden Bogstavet H fordeles blandt Medarbejderne, og der vil saaledes være rigtig Tid til at overveje Sagen paa ny og opstille nye Kombinationer. At jeg, saa vidt muligt, skal rette mig efter Deres Ønsker, behøver jeg vel næppe at tilføje; det er mig i højeste Grad magtpaaliggende, at Biografien af vor Scenes ypperste Kunstnerinde ikke alene bliver saa paalidelig som muligt, men ogsaa bæres af en sand Sympathi og virkelig Forstaaelse. Med udmærket Højagtelse Deres ærbødigste
C. F. Bricka.

698. Til A. D. Jørgensen.

Tirsdag d. 18 Marts 1890.

35 Hr. Geheimearkivar Jørgensen!

Tusende Tak for det glædelige Brev De sendte mig! Jeg er Dem og Hr. Bruun taknemmelig. Naar det falder Dem beleiligt er jeg parat Formiddag, Middag, Aften. Jeg har fundet et Portrait af Heiberg fra 1812, som vist kan eftertegnes til denne Leilighed, og som jeg vil overlade til Dem.

40 Deres taknemmelige, hengivne
Johanne Luise Heiberg.

699. *Fra Magdalene Thoresen.*

den 21 November 1890.

Kjære elskede Fru Hejberg!

Det er imorgen Deres Fødselsdag, og da jeg erfarer, at man ikke kan træffe Dem, beder jeg Dem modtage min Hilsen paa denne Maade. Gud velsigne Dem, kjære, skjønne Menneske! Gid De maatte faa Helbred og gode hvilende Dage og 5 Glæde! Glæde trænger man i hvad Alder man er, thi det varmer jo Livet. Et stakkels ensomt — forfrossent Hjerter er jo en levende Død — men Hjerter, som Deres kan ikke blive ensomme — kan ikke forfryse, dertil er de for rige og gode — dertil er de altfor — ligesom gennemvirkede — af skjønne Oplevelser. Paa hver Mærkedag i Deres Liv — aa kjære Frue! hvad er det dog for en Saga De kan 10 tage frem og fordybe Dem i! Hvad har De dog oplevet og ladet andre opleve med Dem! Ak, hvormange kan gjøre det min kjæreste Frue, uden tillige i Oplevelsens Mængde at finde Steder som med bebrejdende — ja straffende Øjne see op paa dem? Nej kjære højtelskede Frue, tro mig, De er blandt de Faatallige, som trygt kan blade i Fortidens Billedsaga, uden at møde et vrængende Ansigt. — 15

Saa læs i den min dyrebare Frue! og er jeg saa lykkelig, at De paa et af Bladene finder mit Navn, da skjend ikke paa det; thi det nævner et Menneske, hvis Kjærlighed og Beundring for Dem har været urokkelig, hvis Taknemlighed først ophører med Livet.

Deres

Magdalena Thoresen. 20

OPLYSNINGER

S. 1, L. 1. Tr. Gro-tid II, 220 ff. — Fru Heiberg havde overtaget Sceneinstruktionen ved DkT. $\frac{1}{7}$ 1867. — L. 3. „Maria Stuart“ opførtes 1° paa DkT. $\frac{2}{8}$ 1867. 3. Udgave af Stykket udkom nogle Dage senere, indeholdende Taylor's Sang (i 4. A. 9. Sc.). Se Gro-tid II, 395, og Norsk biogr. Leksikon I (1923), 631. — L. 10 ff. Karen Lucie *Wolf*, f. Johannesen, norsk Skuespillerinde, ansat ved Christiania Theater 1853, g. 1854 m. Skuespilleren J. W. N. W. — L. 22. Carl Georg *Dahlqvist*, svensk Skuespiller. Han kom ikke til at gæste DkT., men har dog paa Turnéer optraadt i Danmark. — L. 30. John *Knox* spillede paa DkT. af W. Wiehe.

S. 2, L. 8. If. Krieger II, 67 (Brev af $\frac{7}{8}$ 1867), modtog Fru Heiberg Bjørnsens Brev ved sin Hjemkomst til København Mandag $\frac{5}{8}$. Hun tog skarp Afstand fra Bjs Betragtninger. „Jeg vil indføre hans egen Methode og ikke svare ham paa de Breve, han skriver; paa mit om de Stykker, han anbefalede os, findes ikke et Ord i Brevet.“ Fru Heibergs her berørte Brev (et Svar paa Nr. 371) foreligger ikke. $\frac{8}{8}$ samme Aar skrev Bjørnson til Clemens Petersen (se Gro-tid II, 222—26): „Fru Heibergs Stilling ved Theatret er lidt uforstaaelig. At hun tager hvilket Stykke hun vil og sætter det paa sin Maade i Scene, forstaar jeg. Men det Mere, og især det Mindre (at hun ikke selv kan antage disse Stykker eller faa væk de Skuespillere, hun ikke kan fordrage) — det skjønner jeg ikke. Ej heller det Mere: at hun omtrent sætter hele Repertoiret og har alle Slags Sideindflydelser. Af dette vil i Længden intet Godt flyde. Enhver aandelig Myndighed maa have en klar lovlig, fordi den dels ikke taaler at blive hindret af de Stiklerier og de Smaas Sammensværgelse, som ellers vilde komme, og som blot bøje sig for Lov i Myndigheden; — dels vil den gjerne selv gjøre Overgreb, hvor Begejstringen gaar paa, — naar Loven ikke standser. Nu er hun en Kvinde; det gaar kanske lettere for en saadan! Men saa bliver hun vel ogsaa før kjed deraf! I ethvert Fald: hun repræsenterer (som du siger) kun en Overgang. Man synes i denne at vente flere gode indstuderte Ting fremførte, og venter det neppe forgjæves, men Overgangen maa bestaa i mere, saasom Virkningen heraf ellers kun er forbigaaende. Overgangen maa bestaa i at bringe et nyt System ind, i at bryde den Gammel-Heibergske Fornemhed, som naar hun indkalder mine Stykker (ved hvilke hun imidlertid ikke maa standse), — og som naar hun indkalder fremmede Skuespillere som nu *Dahlqvist* (ved hvilken hun imidlertid heller ikke maa standse). ... Hun maatte selv tilhøre den nye Tid, som hun nu blot forstaar ...; hun paakalder det Nye, forat den Virkelige engang skal komme og bruge det!

... Følg nu i hele Sæsonen Fruen og Theatret beskyttende og paaskyndende; skriv forsigtigt; nu vogte Manges Øjne!“ — L. 9. Brevet er udateret, men maa efter Indholdet være skrevet i August 1867, antagelig efter Fru Heibergs Hjemkomst. — L. 13 ff. *Rizzios* Rolle spillede af Hultmann, Jarlen af Morton af *Schneider*.

S. 3, L. 5 f. Lord *Ruthwen* spillede af P. Schram, Jarlen af *Lethington* af Th. Liebe. — L. 8 ff. Em. Hansen spillede *Lorenzo* i „*Købmanden i Venedig*“ $\frac{10}{4}$ — $\frac{22}{5}$ 67, derefter overtoges Rollen af C. Wulff. I „*Hakon Jarl*“ spillede E. H. $\frac{14}{11}$ — $\frac{27}{12}$ 65 *Grib*. I *Gioacchino*“ havde han *Bernard de Saint-Lourents* Rolle $\frac{19}{3}$ — $\frac{14}{4}$ 66. — L. 25. UB. Oslo, Brevsaml. Nr. 1. — *Ottilia Lasson*, f. v. *Munthe* af *Morgenstjerne* (f. i *Kbhvn.* 1804, d. 1886), g. 1826 m. den norske Jurist P. C. L. (1798—1873). Fru Heiberg havde kendt hende siden sit Besøg i Norge 1829. Der foreligger endnu et Brev til hende fra Fru Heiberg (af $\frac{20}{11}$ 1866 i UB. Oslo) og enkelte Breve fra hende i Fru Heib. Ark.

S. 4, L. 18. *Emilie* Nicoline, Fru Lassons næstældste Datter. — Komponisten Halfdan Kjøluf; han var P. C. Lassons Søstersøn. — L. 21. Bjørnson, som i Sommeren 1867 havde opgivet Ledelsen af Christiania Theater, var i Slutningen af September med Familie kommet til København, hvor de blev Vinteren over. — L. 22 ff. „M. St.“ opførtes for 6. Gang $\frac{4}{10}$ 1867. Ferslev spillede Lord Stuart, Emil Poulsen Darnley og Fru Eckardt Maria Stuart.

S. 5, L. 4. I Erindringerne (1951), 216 ff. omtaler Fru Sødtring det som et stort Gode, at Fru Heiberg var blevet Instruktice; men hun giver samtidig Udtryk for, at hun nu følte sig selvstændig over for hende. — L. 8. Fru Sødtrings Datter *Rose* Cecilie, g. 1872 m. Skuespiller J. F. S. Dorph-Petersen. — L. 12. Orig. og Konzept i Fru Heib. Ark. — L. 15. „*Den Yngste*“ var opført i Sæsonerne 1854—55 og 1859—60; Stykket var genoptaget $\frac{22}{10}$ 67 med store Forandringer i Rollebesætningen. Se Aumont III, 439 f. — L. 19 f. *morsomt*: Herefter har Koncepten: Frk. Langes *Fiorella* var vel ikke Deres, men man maae dog være glad ved, at den endnu kan gives saa godt. — L. 20. Carl *Wulff* var efter at have spillet paa danske og norske Provinsscener blevet ansat ved DkT. 1867, støttet af Fru Heiberg. 1869 forlod han atter Nationalscenen. Om ham se Rob. Neiiendams Art. i Biog. Leks. XXVI, 340 ff. — I et Brev til Fru Heiberg $\frac{5}{10}$ s. A. (i hendes Arkiv) havde Hertz, betænkelig ved Wulff, foreslaaet, at ogsaa Emil Poulsen indstuderede Tadeos Rolle. — L. 24. „Indkvarteringen“, opf. 1° $\frac{4}{10}$ 41 og senere mange Gange, var paany spillet $\frac{25}{10}$ 67. Agnes *Dehn*, senere g. Gjølring, debuterede ved denne Lejlighed som Hanne. — L. 26. J. F. S. *Dorph-Petersen* havde debuteret $\frac{26}{4}$ 1867. I „Indkvarteringen“ spillede han Adolf Hermansen. — L. 27. I Dagbladets Anmeldelse $\frac{25}{10}$ 1867 af „Den Yngste“ staar bl. a., at „Granatfrugten“ indvendig er rød og ikke hvid, og at det er en Hukommelsesfejl af Digteren, som burde være rettet, naar han lader Tadeo sammenligne sin Elskedes Hænder med „to hvide Skiver“ af denne Frugt. — L. 34 f. I „*Figaro*“ $\frac{27}{10}$ 1867 læses: „Efter Forlydende paatænkes det at lade 2den Afdeling af Bjørnstjerne Bjørnsons „*Sigurd Slembe*“ komme til Opførelse paa Det kgl. Teater.“ — I NkS. 2870, 4° findes en fordansket Afskrift med ukendt Haand af 2. Del af „*Sigurd Slembe*“ med Overskriften „*Sigurds Hjemkomst*“, foretaget efter 1. el. 2. Udg., men derefter rettet efter 3. Udg. Sml. S. 71, L. 30 og S. 80, L. 31 m. Noter.

S. 6, L. 2. *Vi savne Heiberg*: Sml. Note til I, S. 183, L. 32. — L. 6. BH. Delvis tr. M. og B. XXX, 107—11. — L. 31. Krieger var i Norge i Juli—August 1867 (se hans Dagbøger IV, 87 f.).

S. 7, L. 23 f. *Sara* Thoresen blev i 1868 gift med Fabrikant V. Ludvigsen i København. — L. 27. Fru Laura Gundersen optraadte if. Aumont paa DkT. i Tiden $\frac{12-25}{10}$ 68. If. Krieger II, 68 (Brev fra Foraaret 1868), skyldtes denne Tilladelse ham.

S. 8, L. 1. UB. Oslo, Brevsaml. Nr. 154. Tr. „*Edda*“ (1947), 227—30. — L. 9. Bjørnsons Samvær med Fru Heiberg har dog sat sig Spor i hans Breve. $\frac{9}{11}$ 1867 skriver han til Dunker (Gro-tid II, 238): „Hos Fru Heiberg disputerer jeg saa Skindet rives, det ender vist ikke godt.“ Og til H. Finsen $\frac{11}{11}$ s. A. (ssteds p. 240 f.): „Fru Heiberg er ogsaa den gamle. Hun siger, hun tror paa det Nye, men holder dog paa det Gamle. Hun instruerer ret godt (kun danner hun dem formeget i sit eget Billede), arrangerer fortræffeligt, men besætter ad Helvede til, og styrer i den gamle Kours forresten: retter Blikket mod „Kunsten“ i Fremstillingen, ikke mod den personlige Vederheftighed. . . De kan skjønne, Fru Heiberg, Krieger og jeg aldrig ere sammen, for Andet end for at slaas! Og det gøres!“ $\frac{22}{10}$ 1867 takker Fru Bjørnson paa begge Vegne for Indbydelse til Fru Heiberg. $\frac{30}{11}$ „tager [han] sig den Ære at komme ud til Fru Heiberg i Kveld“, $\frac{18}{12}$ takker Bjørnsons for Indbydelsen til Fru Heiberg (se Billetter i Fru Heib. Ark.). Fru Heiberg var tydeligt kommet til at staa Ægteparret Bj. nærmere. I Foraaret 1868 skriver hun til Krieger (II, 68) efter at have haft dem paa Besøg, at hun „dog godt kan lide denne store selvtilidsfulde Bjørn; man føler sig ligesom kraftigere i hans Nærverelse.“ Sml. Nr. 390, 406 og Brevene fra Foraaret 1869.

S. 9, L. 6 ff. Sml. S. 1, L. 22 f. — L. 20. „*Min Bedstemoders Fortælling*“, en Skildring af M. Th.s Forhold til Bjørnson, offentliggjort i „Ved Løvfaldstid“, Kria. 1867, anmeldt af Fr. Bætzmann i Aftenbl. 1867, Nr. 255.

S. 10, L. 35. Den svenske Operasangerinde *Signe Hebbe* (1837—1925) havde lært Fru

Heiberg at kende under sin Gæsteoptræden i København i April—Maj 1864. Se Krieger I, 261 (Brev af ¹⁵/₄ 1864). — Fra hendes Moder, Forfatterinden Vendela H., er der nogle Breve i Fru Heib. Ark., mest omhandlende S. H.s Turnéer i Europa. — *L. 39. brefvet* : Der foreligger ingen Breve fra Fru Heiberg til S. H. Om dennes Brevskabers sporløse Forsvinden se Hildur Dixelius-Brettner: „Signe Hebbes Minnen“ (1919), 11.

S. 11, L. 5. Signe Hebbe var Søster til Fru Fanny Vedel, g. m. det danske Udenrigsministeriums Direktør Peter V., der ligesom Fru Heiberg havde Villa i Rosenvænget og hørte til hendes Bekendtskabskreds. — *L. 14.* Novellen „Pleiedatteren“ i Hertz' „Nytarsgave for 1868“, 1—92. — *L. 20. Deres sidste Brev* : Nr. 381.

S. 12, L. 6. Om Henr. Hertz' „Hundrede Aar“ (1849) sml. Fodnote til I, S. 251. — *L. 15.* Orig. og Koncept i Fru Heib. Ark. — *L. 22. Bladene* : Herefter i Koncepten overstreget: Da jeg forleden Aften ønskede at vide, om Fr. Dehn, hvis rene, naturlige Fremtræden som Regisse behagede mig meget, var instrueret af Dem, maatte jeg spørge Prof. Collin derom. — *L. 32. Brylluppet paa Ulfsbjerg*, romantisk Skuespil af Fr. Hedberg („Bröllopet på Ulfåsa“), overs. af H. P. Holst, var siden ²⁵/₁ 66 opført 30 Gange paa DkT. — *L. 36. forsones* : Herefter i Koncepten overstreget: Dette Stykke har jeg maaskee mest sigtet [til] ved mit Udtryk: Vandalisme. — *L. 44. Ridderkorset* : Herefter i Koncepten overstreget: Den udkom strax, da Ud nævnelsen var sket, og inden Heiberg havde begyndt sin Virksomhed. — Hertz blev Ridder af Dbg. ²¹/₁ 1850.

S. 13, L. 13. „*Ugentlige Blade*“ udgaves af Hertz 1858—59. — *L. 14.* Se Digtet „Til Knud Sjøllandsfar i Paradiis“ (i „Flyveposten“ 1830) og Brev til Hertz ²⁹/₁₁ 1858 (tr. i „Breve fra og til Johan Ludvig Heiberg“ (1862), 206 f.). — *L. 17. tale*“ : Herefter i Koncepten: Uden at ville forsvare dem, der tav, maa jeg dog saa ofte tænke paa hvad Poul Møller engang sagde til mig: „Hvem kan indlade sig med disse Smuds-Artikler? Det er jo at stikke Haanden ned i en Hvepserede.“ Dog — jeg tvivler ikke paa, at De snart vil erkjende, De har gjort Deres Ven lidt Uret. [I Koncepten mangler Resten af Brevets Indhold.] — *L. 24.* Over Brevet har Fru Heiberg skrevet: „Mantzius, der copierede Poulsen i „Fruentimmer Skolen.“ Episoden omtales i Aviserne ³⁰/₁₂, skarpest i Berl. Tid., hvor man læser, at „Hr. Mantzius ved den dertil i Stykket forekommende Leilighed ligesom ved de tidligere Opførelser copierede sin Medspil-lende Hr. E. Poulsen. Dette hilstes af endeel af Publicum med Applaus, der imidlertid fremkaldte stærke Mishagsyttringer fra den øvrige Deel af Publicum, og der hørtes endog en Pibe. Meningskampen gjentog sig flere Gange, men antog dog ikke større Dimensioner, rimeligviis fordi Politiet, der havde faaet Nys om, hvad der var igjærde, var mødt meget fuldtalligt.“ Sml. Anna Poulsen, 69. Tildragelsen førte til flere Aars Brud mellem de to Skuespillere. — *L. 32.* BH. Delvis tr. M. og B. XXX, 113 ff. — *L. 38. Deres sidste Brev*: Nr. 383. — *L. 41 f. Op-læsninger* : I „Morgenbladet“ (norsk) ¹⁷/₁₂ 1867 indbød M. Th. (hvad ingen Kvinde i Norden før havde gjort) til 2 offentlige Forelæsninger. Ved den første ²¹/₁₂ foredrog hun Folkelivs-billedet „Fra Havkanten“, ved den anden ¹⁶/₄ 1868 læste hun sit endnu uudgivne Digt „Resignationen“. Sml. Halvorsens Forfatter-Lexikon V, 715.

S. 15, L. 10. Bernhard Dunker (1809—70), norsk Advokat og Politiker, tidligere Leder af Christiania Theater. Han var med stærke Baand knyttet til Danmark, som han ofte besøgte, og var kommet i Heibergs og hans Hustrus Hjem. Han blev ogsaa, sandsynligvis formidlet ved Fru Heiberg, knyttet i Venskab til Krieger. Sml. E. Østvedt: „Bernhard Dunker“ (1940), 193 ff. — *L. 12. Deres Brev* : Foreligger ikke, men maa have været et Svar paa Dunkers i Fru Heib. Ark. bevarede Brev af ¹⁰/₁ 1868, hvori han bad om Støtte til Fru Gundersens Ansøgning om Gæsteoptræden paa DkT. eller Engagement paa kortere Tid. Allerede i Brev af ¹⁶/₃ 1860 (i Fru Heib. Ark.) havde D. anbefalet en saadan Begæring fra hendes Side. Sml. Nr. 383.

S. 16, L. 1. Bjørnsonarkivet i UB, Oslo. — *L. 3 f. Lørdag* ²⁹/₂ 1868 gav Studenterforeningen en Forestilling paa Folketeatret, hvor „De Forlovede“ og „Den Trekantede“ af William Faber opførtes, iscenesat af Fr. Høedt. Blandt de Optrædende var J. F. S. Dorph-Petersen og Carl Møller („Prog. fra Studenterkomedier 1833—94“ i KB. angiver ikke de spillendes Navne). I Th. Meyer: „Minervas Børn i Thalias Tjeneste“ (1944), 161, opregnes som prominente Studen-

teraktører 1866—70: Emil Poulsen, Peter Jerndorff, H. M. Fenger, E. Baruël, William Bloch, Edv. Brandes, W. Faber, Carl Møller og Dorph-Petersen). If. C. Dumreicher: „Studenterforeningens Historie“ I (1934—35), 214, gav Oscar Arlaud i 1869 Anvisning paa, at Fru Heiberg indbødes til første Forestilling, hvad hun syntes at sætte Pris paa. — *L. 11.* Efter Afskrift i TM. — *L. 14.* „Købmanden i Venedig“ opførtes i Edv. Lembckes Overs. i April—Maj 1867 og atter 25. April 1868, da Agnes Dehn for første Gang spillede Jessica. — *L. 32.* Orig. i Fru Heib. Ark. Koncept til Brevets første Stykke i NkS. 1706 III fol. — *L. 40.* Hertz' nye *Skuespil* „Tre Dage i Padua“ opførtes 1° $\frac{5}{2}$ 1869.

S. 17, L. 8. UB. Oslo. Brevsaml. Nr. 154. Tr. „Edda“ (1947), 230. — *L. 10.* M. Th. kom i Sommerens Begyndelse til København og boede en Tid hos sin nygifte Datter, senere i Klampenborg, arbejdende paa sin store Fortælling „Solen i Siljedalen“. Se Mathilde Reinhardt: „Magdalene Thoresen“ (NkS. 3437, 4°) og M. og B. XXX, 116. — *L. 11 f.* „Et Vinter-Eventyr“ af Shakespeare, overs. af H. P. Holst, opførtes 1° $\frac{2}{9}$ 1868 i Fru Heibergs Indstudering. Sml. Krieger II, 75 (Brev af $\frac{21}{7}$ 1868). — *L. 18.* Tr. Julie Sødring, 327 f. — Fru S. opholdt sig paa denne Tid i Karleby Præstegaard, hvor hendes ældste Søn Christen Niemann Rosenkilde S. laa syg af Tyfus. Sml. samme Skrift S. 218. — *L. 32.* Johanne Louise, Julie S.'s Datter, g. 1882 m. Landskabsmaleren Godfred Christensen. — *L. 33.* *min Rolle* : Fru Bøgedal i Hostrups Sangspil „Mester og Lærling“ m. Musik af og ved C. J. Hansen, opf. 1° $\frac{2}{12}$ 1868.

S. 18, L. 1. NkS. 1705 fol. Tr. Julie Sødring, 218 f. — *L. 21—24.* „*De smile* —.“ Ikke helt korrekt Citat fra Digtet „Reisen op i Landet“ i „Norgesreisen“. Se Liebenberg Udg. III (1860). — *L. 40.* Fru Eckardt spillede Hermione. — *L. 41—44.* *De kjender ... Mængdens Øine* : Med Henblik paa disse Linier dikterede Fru Sødring følgende Linier til Sennen Marius S. (de findes paa Brevets Omslag): „Med Hensyn til Yttringen om Fru Eckardt maa jeg dog sige, at Fru Heiberg naar hun antyder, at jeg skulde være enig med hende i en lav Vurdering af nævnte Kunstnerindes Evner, tager fejl. Om jeg end har sat mindre Pris paa Fru Eckardt i det tragiske Drama — hvor hendes Smag og personlige Skønhed var hendes stærke Støtte, saa har jeg dog altid lige fra hendes første Ungdom interesseret mig i høj Grad for hende, og jeg finder, at hun i Tidens Løb har gjort overordentlige Fremskridt. Hun har ofte vist megen Sands for det komiske, og hendes Præstationer i Lystspillet have gennemgaaende været fortræffelige. Personlig har jeg altid sat megen Pris paa hende og vi have stede arbeidet sammen i udmærket Forstaaelse.“ — *L. 44.* Fru G. : Laura Gundersen.

S. 19, L. 3. Om „Et Vinter-Eventyr“ og J. Holm Hansens Debut deri, som Fru Heiberg havde sat igennem, sml. Overskou VII, 492 f. og Holm Hansen: „Hvad jeg oplevede“ (1911), 41. — *L. 8.* Der findes en Del Breve fra Holm Hansen i Fru Heib. Ark., men kun et enkelt som er ældre end $\frac{19}{9}$ 1868, nemlig af $\frac{5}{2}$ 1868, hvori han takker Fru Heiberg for Opmuntring og Støtte i Tiden omkring Prøverne ved DkT., som førte til hans Ansættelse. — *L. 10.* *Alverdens Studenter* : Blandt disse var Edvard Brandes, som i September for Fru Heiberg o. a. aflagde Prøve paa DkT., hvor han dog ikke blev antaget til Debut. — *L. 28.* Datoen er paaført med Fru Heibergs Haand. — *L. 30 f.* Sml. S. 8. L. 10—19 og Krieger II, 74 (Brev af $\frac{9}{7}$ 1868), hvor Fru Heiberg skriver, at „det er virkelig en Skam for Danmark, at han [Cl. P.] saaledes faaer Lov at føre det store Ord.“

S. 20, L. 1. BH. — *L. 17.* UB. Oslo. Brevsaml. Nr. 154. „Edda“ (1947), 231. — *L. 26.* UB. Oslo, Brevsaml. Nr. 154. Tr. „Edda“ (1947), 231. — *L. 32.* M. Th.s Oplæsning fandt Sted i Hôtel d'Angleterre $\frac{17}{10}$ 68. Se Referat i Berl. T. $\frac{19}{10}$. If. Mathilde Reinhardt (NkS. 3457, 4°) iværksattes Oplæsningen uden Erfaring i den Slags Foretagender, saa Udbyttet blev kun ringe for hende, men betydeligt for dem, der hørte hende med Forstaaelse. Hun læste det smukke Folkelivsbillede „Julestjernen“. Oplæsningen „fik en egen Glans ved hendes skønne Fremtræden og hendes bløde og saa tonende Stemme“. — *L. 33.* Tr. Julie Sødring, 328 f. — *L. 35.* If. Julie Sødring, 221, havde Fru Heiberg i en Samtale fraraadet Fru S. at optræde paa 25 Aars Dagen for hendes Debut; hun havde erklæret sig enig med hende, men ombestemte sig, især efter hendes Børns Ønsker, og da Berner spurgte hende, om han maatte ansætte „Den sorte Domino“ til Opførelse $\frac{5}{11}$, samtykkede hun og tilsendte Fru Heiberg det her trykte Brev.

S. 21, L. 6. *Marius* F. C. A. Sødning. — L. 22. NkS. 1705 fol. II. Tr. Julie Sødning, 221. — L. 35. Dette Brevs Kølighed gjorde Fru Sødning ondt, og hun skrev i sin Vrede et ikke foreliggende Svar, hvilket hun selv betegnede som „vistnok ikke vel betænkt“. Den næste Dag under Prøven kom det til en lang og bevæget Samtale mellem dem, hvori Fru S. bl. a. omtalte, at det var Høedt, som havde givet hende Ideen til hendes Debutrolle som Jacinthe i „Den sorte Domino“, medens Fru Heiberg havde givet hende Raad med Dragten og ogsaa havde givet hende andre Vink. Fru Heiberg fastholdt, at det var hende, fra hvem Ideen stammede, og at hun havde overladt hende Rollen. Sml. Julie Sødning, 221 ff. og Et Liv 88, 18 ff. m. Variant og Noter. — Det kan tilføjes, at Hertz i sin Dagbog ^{15/12} 1843 har noteret, at Fru Heiberg udtalte „at hun havde spillet Jacinthe for Jfr. Rosenkilde.“ — L. 38. *Deres Stykke* : „Tre Dage i Padua“.

S. 22, L. 25. Orig. og Koncept i Fru Heib. Ark. — L. 38. BH. Tr. M. og B. XXX, 124—29.

S. 23, L. 11—14. Den danske Forfatter *Carl Borgaard* havde 1851—63 været artistisk Direktør for Christiania Theater. Nytaar 1865 blev Bjørnson Leder; men efter Strid med Direktionen maatte han i Sommeren 1867 træde tilbage. — L. 38 ff. I Følelsen af, at Fru Thoresen med denne Fortælling havde gjort sig skyldig i Indiskretion, bevarede Bjørnson siden altid en vis Kølighed overfor hende. Se M. og B. XXX, 116—123, hvori Fru Thoresens Arbejde refereres.

S. 25, L. 7. UB. Oslo, Brevsaml. 154. Tr. „Edda“, (1947) 231 ff. — L. 39 ff. I November 1868 blev den norskfødte danske Teatermand og Forfatter Michael Wallem Brun ansat som artistisk Leder af Christiania Theater. Angaaende Rygtet om, at Fru Heiberg (gennem H. Heyerdahl) skulde have anbefalet ham, se S. 28, L. 33 ff., S. 31, L. 25 f. og S. 34, L. 36 f.

S. 26, L. 1 ff. „*Alle Sindets etc.*“ : Nøjagtigt Citat fra „Signes Historie“ (1864), 159. — L. 10 f. *Scenen mellem de Elskende* : I Slutningen af Magdalene Thoresens Fortælling „Julestjernen“, som hun læste op ^{17/10} 1868 (se Note til S. 20, L. 32). — L. 30. Delvis tr. i Et Liv 1. Udg. IV, 392 f. — L. 33. *det Brev* : Foreligger ikke. — L. 44. Om Bjørnsons Deltagelse i Norges offentlige Liv i denne Periode og om hans nære Tilknytning til Venstrepartiet og Sverdrup se Norsk Biogr. Leksikon I, 636 f.

S. 27, L. 5. Fredrik *Stang*, Højesteretsadvokat, 1861—73 Statsraad og Leder af den norske Regering. — L. 26. „Norsk Folkeblad“, i hvis Redaktion Bjørnson var siden 1866; 1869—71 udgav han Bladet for egen Regning. — L. 43. „*Højesterets*“ : Højesteretsassessor A. F. Krieger.

S. 28, L. 1. Biskop Martensen havde udgivet flere Prædikensamlinger, senest „Taler ved Præstevielse 1860—68“ (1868). — L. 10. Bernhard *Dunker* tog i 1868 og fig. Tid kraftigt Del i Striden om unionelle Spørgsmaal ud fra nationalt Standpunkt og kom i Samarbejde med de demokratiske Partier. Som Organ benyttede han det af Bjørnson redigerede „Norsk Folkeblad“. — L. 13. M. Th.s sidste Bog var „Solen i Siljedalen“ (1868). — L. 22. Om Fru Heibergs Syn paa Clemens Petersen se S. 8, L. 10—19 og S. 19 (Nr. 396). — L. 27 f. Bjørnsons Ytring sigter vel især til Georg Brandes' Kritik af „Maria Stuart af Skotland“ efter Stykkets Opførelse paa DkT. Se hans Artikel i Ill. Tid. ^{20/8} 1868 mærket Gg. — L. 29 f. *Høedt . . . Chef* : Sml. S. 31, L. 38 ff. og S. 34, L. 25—28. — L. 37 f. Ketil *Motzfeldt* (1814—89), som hørte til Kriegers og Fru Heibergs Venner, blev i 1868—69 l. Suppleant og kom i 1870 ind i Stortinget; han var baade før og senere Statsraad. Der er nogle kortere Breve fra ham i Fru Heib. Ark. Dunker blev aldrig Stortingsmand eller Statsraad. — L. 45. Bjørnsons Digtcyklus „*Arnlotj Gel-line*“ udkom i 1870.

S. 29, L. 1. BH. Delvis tr. M. og B. XXX, 131—36. — L. 42. „*mitten durch* —“ : Talemaade fra Militærsproget; der ses ikke, hvor Goethe har benyttet den.

S. 30, L. 5. Maren *Sars* (1811—98), Digteren Welhavens Søster, g. m. Zoologen M. Sars (1805—69). Hendes Hjem i Kristiania var et Aandens Centrum. Der findes et Par korte Breve fra hende i Fru Heib. Ark. Om Familien sml. Krieger II, 324 (^{30/8} 79) m. Note. — L. 31. *Brev* : Foreligger ikke; sml. S. 26, L. 33. — L. 33 f. *Tidsskrift* : „For Ide og Virkelig-

hed“; udg. 1869—73 af Rasmus Nielsen og Rudolf Schmidt; indtil Efteraaret 1872 var Bj. Bjørnson Medudgiver.

S. 31, L. 41 f. Høedts Velstand skyldtes en Arv efter Faderen, som havde været Marskandiser.

S. 32, L. 6. Orig. og Konzept i Fru Heib. Ark. — L. 13 f. Ved Brevet ligger et egenhændigt Digt af Hertz: „Et Barns Aftenbøn“ til Mel. „Der er i Himlen en Dreng saa smuk“ (af „Aprilsnarrene“ 5. Sc.). I NkS. 2807, 4°, IV er et enslydende udateret MS. med den overstregede Titel: „Den lille Julies Sang ved Sengetid“. Sml. H. Kyrre: „Henrik Hertz“ (Fortegnelse over Hertz' Arbejder), hvoraf fremgaar, at Digtet er skrevet 1868. — L. 20. NkS. 3103, 4°. — L. 22. *Deres sidste Bog*: „Af mit Liv og min Tid (1798—1830)“ var udkommet kort efter Overskous 70 Aars Fødselsdag ¹¹/₁₀ 1868. — L. 30. TM.

S. 33, L. 1 f. *de to Damer*: Serena og Chiaretta, spilledes af Fruerne Eckardt og Nyrop. — L. 10. Efter anden Opførelse af Stykket ⁹/₂ sendte Hertz Fru Heiberg en varmt følt Takke-skrivelse (i Fru Heib. Ark.). — L. 11. BH. Delvis tr. M. og B. XXX, 136 ff. — L. 12. *Deres sidste Brev*: Nr. 407. — L. 31. Holmens Provst, sen. Sjællands Biskop, Bruun Juul Fog (1819—96). Blandt Anmeldelserne, som omtales i Halvorsens „Forfatter-Lexikon“ V (1901), 719, findes ingen signeret af Fog; ej heller ses noget derom i Ehrencron-Müllers „Anonym- og Pseudonym-Lexikon“ (1940).

S. 34, L. 46. Efter Modtagelsen af dette Brev skrev M. Th. ³¹/₁ s. A. til Hanne Wiehe (M. og B. XXX, 140), at hun fandt Fru Heibergs Svar „elskeligt som i gamle Dage. Men der er en forunderlig Troløshed over hende, den, Flere have omtalt for mig uden at benævne den saa; hun giver i een Stund og tager det i næste igen til sig; man har hende aldrig. Er det dog ikke Kokkettens Natur, eller er det en forkvaklet Natur? Jeg troer: det Sidste. Jeg troer, for at betegne hende ret, maa man tage et Exempel i Maskulinum: hun er en Bjørn, som har lært at danse og neje; thi der er i Grunden en voldsom Natur i hende. Saa troer jeg, hun har en Svaghed i sig: hun vil saa gjerne se tilbage . . .“. — Magdalene Thoresen har antagelig ret snart efter tilskrevet Fru Heiberg, men Brevet foreligger ikke. Det næste Led i den bevarede Korrespondance er Fru Heibergs Brev af ¹⁹/₁₀ 1869 (Nr. 425).

S. 35, L. 3. *Deres . . . Brev*: Det S. 26, L. 33 omtalte. — L. 45. Striden om den danske Teaterkommissions Betænkning af ⁵/₁₀ 1868 mundede ud i en heftig Polemik mellem Ploug (i Fædrebl.) og Høedt (i Dagbl.); se Overskou VII, 526 f.

S. 36, L. 1. Orig. foreligger ikke. Her gengivet som tr. i Otto Borchsenius: „Kristian Mantzius i sit Studereværelse“ i „Ude og Hjemme“ ¹¹/₁ 1880 og i „Hjemlige Interiører“ (1894), 189. — L. 2 f. Aftenen ⁵/₅ havde Fru Heiberg overværet Mantzius' Oplæsning af „Syvsoverdag“ ved Studentersangforeningens Aftenunderholdning i Universitetets Festsal. Om det stærke Indtryk, Oplæsningen gjorde paa hende, sml. Kr. II, 77 f. (Brev af ⁹/₅ 1869). — L. 5. Tr. Gro-tid II, 317 ff. — L. 30. Chr. K. F. Molbeck var litterær Medarbejder ved „Dagbladet“. — L. 32. Robert Watt havde i 1868 startet „Dagens Nyheder“, hvis Redaktør han var til 1871. — L. 40. ¹⁶/₆ 1869 fik Bjørnsons en Datter, Bergliot.

S. 37, L. 2. Elisa (Elise) *Hwasser*, en af de allerbetydeligste sceniske Kunstnerinder, Sverige har haft; hun var mangesidig i sin Kunst, spillede i den senere Del af sit Liv fortrinsvis tragiske Roller. — L. 4. Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. — Sml. Fru Heibergs Kommentar til Bjørnsons Brev i Krieger II, 85 f. (Brev ²⁷/₆ 1869). — L. 23. Kriegers ældre *Tante*, Margrethe Vilhelmine Finne, f. 1792, var død ⁸/₅ 1869. — L. 29. Bjørnsons „Maria Stuart“ opførtes if. Aumont ikke paa DkT. senere end ¹⁷/₆ 1868. Sml. Robert Neiiendams Kronikker i „Politiken“ ³/₁₂ 1920 og ⁷/₁₂ 1932. — L. 40 f. „*De Unges Forbund*“ var indsendt til Direktør Linde med Brev dat. Dresden ¹⁶/₆ 1869, tr. i „Tyve brev fra Henrik Ibsen“, udg. i Faksimile af W. Munthe (Oslo, 1932), samt i Hundredårsutg. XVI (1940) 242 f.

S. 38, L. 1. Andræ kom, som tidligere omtalt, helst alene til Fru Heiberg. „I mere end tyve Aar er han næppe mere end 4—5 Gange blevet bedt til større Selskaber, og da vistnok efter Opfordring af de fælles, ældre Venner.“ Sml. P. Andræ: „Carl Georg Andræ“ I, 249—55. — L. 4 f. Det synes efter Krieger II, 104 ff. (Br. ²⁴/₆ og ²⁹/₆ 1869), at hverken Andræ eller Mar-

tensen kom til Selskabet. Af de to Præster var den ene Provst B. J. Fog, den anden rimeligvis Harald Ibsen, Præst i Citadellet. — *L. 6. Aabenbaring* : Med Henviisning til dette Ord har Andræ med Blyant skrevet over Brevet: „Er det Spøgeriet i N. 7 C.? (Klokke coupe)“. — Familien Andræ boede Østerbrogade Matr. Nr. 7, Stuen og 1. Sal. — *L. 15 f. „Geniets Comedie“*, af Emil Jacobsen, opf. paa DkT. 18. og 19. Dec. 1869. — Ved Hauchs Censur af 7/7 (i DkT.s Ark.) indstilledes „De unges Forbund“ til Forkastelse. Den sluttede: „Det er ikke nogen skøn sleben Ædelsteen, der her bydes os, men et kantet Klippestykke, hvor der er Noget, som glimrer, og hvori maaskee Ædelsteenen sidder fast. Det store Publikum vil neppe kunne følge med under Opførelsen, og det duer aldeles ikke for Theatret.“ — *L. 21. Berners Papirer i KB.* (utilg. 119). — *L. 25.* Efter at Fru Heiberg ^{23/8} fra Berner havde modtaget „De unges Forbund“ trykt som Manuskript, meddelte hun i Brev af ^{24/8} Krieger sin foreløbige Dom derom (se Krieger II, 102 f.). Den øgede Interesse, hun i Brevet her til Berner viser for Stykket, skyldes maaske Indflydelse fra Krieger, som antagelig kom hjem fra Udlandet i Begyndelsen af Juli (Datoen er ikke fundet) og kraftigt arbejdede for at faa Ibsens Værk antaget til Opførelse paa DkT. Se videre Note til S. 39, L. 28—31.

S. 39, L. 20 f. „Men naar de selv —“ : Fri Gengivelse af Skuespillerens Ord i „En Sjæl efter Døden“, 4. Akt. — *L. 28. Ifald ... personlig* : Under Ibsens første Besøg i København i Foraaret 1852 var han blevet venlig modtaget af Heiberg og havde været til Middag i hans Hjem, men H. havde senere som Censor afvist Dramaet „Hærmændene paa Helgeland“. Se John Paulsen: „Samliv med Ibsen“ (1906), 43 f., Robert Neiiendam: „Henrik Ibsens første Besøg i Kjøbenhavn 1852“ i „Mennesker bag Masker“ (1931), 113 og J. L. Heiberg III, 82 f. Om personlig Kontakt mellem Fru Heiberg og Henrik Ibsen, indtil hun skrev dette Brev, er intet oplyst. — *L. 28—31.* Hensigten med Fru Heibergs Raad var utvivlsomt at fremme Stykkets Antagelse. I sine Dagbøger (IV, 271) skriver Krieger under ^{17/7} 69: „Nu skriver Klubien til Ibsen for at prøve paa at faae ham hertil paa Veien til Sverrig. Mundtlig kunde man maaskee lettest faae ham til strax at udgive „De Unges Forbund“. Ad denne Vej kunde Berner vel snarest bringes til — mod Hauch og hans daarlige Raadgivere Høedt — Phister — at antage Stykket til Opførelse!“ — If. Dagbøgerne under ^{22/7} 69 (S. 272) vilde imidlertid Ibsen ikke komme hertil, medmindre hans Stykke antoges. Under ^{16/8} (S. 278) noterer Krieger: „Berner, som var bleven tilbøielig til at opføre Ibsens Stykke, veed nu igjen hverken ud eller ind, da Hauch, skinsyg paa modstaaende Indflydelser, af al Magt protesterer, skjøndt naturligtvis uden al Begrundelse;“ under ^{27/8—3/9} (S. 281): „Efter det Skjøn, som Høedt har afgivet paa Berners Opfordring, vil Ibsens: „De Unges Forbund“ nu dog ventelig ogsaa her blive opført.“ Se videre Fru Heibergs Udtalelse om Stykket efter dets Antagelse i Nr. 425 samt i Et Liv III, 74 f., 189 og 191. Det udkom ^{31/9} 1869 og opførtes 1° paa DkT. ^{10/2} 1870. — *L. 41 f.* Ida Nielsen var den anonyme Forfatter til „Prinsessen af Taranto“, opf. 1° ^{14/2} 1855 med Fru Heiberg i Titelrollen. Om hendes stærke Bebrejdelser mod Forfatterinden se Et Liv II, 329.

S. 40, L. 2. Indlagte Stykke : ligger ikke ved Brevet. — *L. 5 f.* Senere fik Ida Nielsen paa DkT. opført „En Hemmelighed“, hvori Fru Heiberg spillede (1° ^{17/3} 1861), og flere andre Stykker (alle anonyme). — *L. 8.* Rungs Forbindelse med Ida Nielsen hidrørte vel fra, at hun havde styret Hus for hans Broder Overkrigskommissær U. A. R. — *L. 11.* Orig. og Koncept i Fru Heib. Ark. — *L. 16.* Hertz' Lystspil „Et Herreselskab“ opførtes 1° ^{18/9} 1869. Emil Poulsen spillede Kammerjunkeren, Hultmann Alfred Thomsen, Frk. Dehn Emilie, Fru Sødring Frøken Therese og W. Holst Jægermester Holm.

S. 41, L. 19. Orig. og Koncept i Fru Heib. Ark. — *L. 25. for ham* : Herefter i Koncepten overstreget: Men denne Betydning er ogsaa tilstrækkelig til at kunne give Stykket Titel deraf. Skjøndt man kun seer lidt til Gjæsterne, saa mærker man dog hele Stykket igjennem, at der er eller har været et saadant Selskab.

S. 42, L. 1 f. „Mathed“ : Herefter i Koncepten overstreget flg. Stykke: De veed, kjæreste Fru Heiberg, hvor gjerne jeg lytter til Deres gode Vink. Jeg har derfor noget udførligt gjort Rede for, at det dennegang ikke synes mig tilraadeligt. Ved nærmere Overveielse vil De maaskee selv komme til samme Resultat. — *L. 7. Kammerjunkeren* : Herefter i Koncepten over-

streget: Paa denne Rolle kommer igrunder Meget an i Stykket, ligeledes paa Thereses Rolle. Men med Fru Sødring har det ingen Nød.

S. 43, L. 1. BH. Delvis tr. M. og B. XXX, 146 ff. Sml. Noten til S. 34, L. 46. — L. 9. „Ved Lillebelt“, tr. i „For Ide og Virkelighed“ (1869), senere i „Livsbilleder“ (1877). — L. 35—40. Clemens Petersen havde i Foraaret brat forladt Landet og var rejst til Amerika efter Indblanding i en homoseksuel Affære; han vendte først hjem i 1904. — L. 41 f. Ibsen, som i Sommeren 1869 havde faaet et Stipendium for at studere Kunst og Kulturliv i Sverige, var $\frac{28}{9}$ af Karl XV blevet gjort til Ridder af Vasaordenen og ved hans Formidling udnævnt til som Udsending at overvære Suezkanalens Aabning.

S. 44, L. 1. „De unges Forbund“ havde Urpremiere paa Christiania Theater $\frac{18}{10}$. Sml. S. 45, L. 37 ff. m. Note. — L. 16. BH. — I et Brev til Mathilde Reinhardt, øjensynlig ogsaa af $\frac{10}{11}$ 1869, skriver M. Th., at hun endelig fik Brev fra Fru Heiberg. „Mellem hende og mig troede jeg det afsluttet. Hendes sidste Brev til mig var lidt efter Nytaar [Nr. 411] og kom som en Tak for min Bog. Jeg har siden ladet hele den Sag falde, ligesom jeg ogsaa har sluppet de sidste Traade i mit Forhold til Bjørnson.“ Dagen før, d. $\frac{9}{11}$, sluttede hun sit Arbejde, og „i samme Aandedrag tog jeg Papir og Lak frem, pakkede det ind og skrev udenpaa: „Fru Johanne Luise Heiberg“. Mange rolige Stunder vil jeg ikke faa, førend Svaret kommer.“ Se NkS. 3457, 4° og M. og B. XXX, 143 f. — L. 22. *et dramatisk Arbejde* : Sml. S. 50, L. 32 ff. — L. 29. *Aksel* : Fru Thoresens yngste Søn.

S. 45, L. 37 ff. Ved første Opførelse af „De unges Forbund“ paa Christiania Theater $\frac{18}{10}$ 1869 var der nogle, som peb; ved anden Forestilling stor Pibekonzert, ved tredje Slagsmaal mellem Pibere og Klappere. Se Norsk Biogr. Leksikon VI (1934), 472.

S. 46, L. 1. UB. Oslo, Brevsaml. 154. Tr. „Edda“ (1947), 233 ff.

S. 47, L. 16. BH. — L. 34. *Katharsis* : Renselse, særlig den indre Renselse, som efter et meget omdebatteret Sted i 6. Kap. af Aristoteles' Poetik Tragedien evner at hidføre. — *Jeg skrev . . . et Drama* : „Lys og Skygge“ (1859) gennemførte (if. Biogr. Leks. XXIII (1942), 605) den af M. Th. ofte siden benyttede Idé: at Gud vil ingen Synders Død. — L. 38. „Vi vente paa et Nutidsdrama“ : Ikke Citatet, men Betragtninger af dette Indhold findes i H. C. Andersens „Det nye Aarhundredes Musa“, tr. i „Nye Eventyr og Historier“, 2. Række (1861). — L. 43 f. *omkring 51* : Antagelig Fejlskrift for 61. Sml. Note til I, S. 190, L. 18. Hertz' „Ninon“ spillede ikke i Aarene omkr. 1851, var sidst opført i Tiden $\frac{8}{5}$ 1861— $\frac{2}{1}$ 1862.

S. 48, L. 16. Michael Wiehe døde $\frac{31}{10}$ 1864. — L. 26. „En Kurmethode“ af Henrik Hertz, opførtes 1° $\frac{27}{11}$ 1861 og hyppigt i de flg. Aar til $\frac{22}{5}$ 1864, derefter først $\frac{5}{3}$ 1872. — L. 31. *Munks* : Formentlig den norske Digter Andreas Munch (1811—84), g. 2° 1865 m. Amalie Raben (1832—1905). — L. 37. Erik Bøgh havde $\frac{20}{10}$ 1868 under „Dit og Dat“ i Folkets Avis under Omtale af Magdalene Thoresens Oplæsning af „Julestjernen“ kritiseret „den eiendommelige Maneer og den Søgthed i Udtrykket, som synes uadskillelig fra den Skole, hvortil Forfatterinden hører“.

S. 50, L. 6. *Deres venlige Brev* : Hertz havde med Brev af $\frac{22}{11}$ (i Fru Heib. Ark.) sendt 17. Bind af sine „Samlede Skrifter“ (udkommet i 1869), idet han med Taknemlighed mindedes Fru Heibergs Iscenesættelse af to af de deri trykte Skuespil, nl. „Tre Dage i Padua“ og „Et Herreselskab“. Yderligere tilbød han at sende Fru Heiberg andre Bind af hans dramatiske Værker, hun maatte mangle. — L. 14 f. „Kunstnere ere —“ : „Ja Henrich! alle store Kunstnere ere capricieux“, staar der i „Det arabiske Pulver“, 6. Sc. — L. 20. Med Billet af $\frac{9}{12}$ s. A. (i Fru Heib. Ark.) sendte Hertz de ønskede Bind. Dermed ophørte Brevvekslingen. Hertz døde $\frac{25}{2}$ 1870. — L. 21. UB. Oslo, Brevsaml. 154. Tr. „Edda“ (1947), 235 ff. — L. 23 f. *et Brev* : Fra Berner $\frac{20}{12}$ 1869 (i Fru Heib. Ark.). Det fremgaar af dette, at Stykket antoges at være skrevet af Forf. til „En Velgørers Testament“ (Clara Andersen). — L. 33. Den endelige Titel blev „Et rigt Partie“. Stykket opførtes anonymt paa DkT. 1° $\frac{27}{4}$ 1870 og gik if. Aumont i alt 10 Gange. Rollebesætningen blev som af Fru Thoresen foreslaaet, med Undtagelse af Bogholderen, der spillede af Joh. Wiehe, og Tante Jane, som i Overensstemmelse med Fru Heibergs Raad blev givet til Frk. Bentine Nielsen.

S. 51, L. 14. *forkorte* : Sml. S. 52, L. 22 f., 59, L. 39 ff. og 60, L. 12—18. — L. 24 f. „*Liv og Drøm*“, unøjagtigt for „*Drøm og Liv*“; Krieger havde modtaget denne Fortælling ^{13/11} (se hans Dagbøger IV, 299). Det fremgaar af S. 52, L. 28, at den var utrykt, kom 1877 i „*Livs-billede*“.

S. 52, L. 1. BH. — L. 33. BH.

S. 53, L. 22. *Deres sidste Brev* : Nr. 430.

S. 54, L. 19. „*De unges Forbund*“ opførtes paa DkT. 1° ^{16/2} 1870, derefter ^{18/2}, ^{20/2} og senere. Om den Modtagelse, Stykket havde faaet i Christiania, se S. 45, L. 37 m. Note. Paa Dramaten i Stockholm var det spillet ^{11/12} 1869 og havde gjort stor Lykke. — L. 31. Tr. af A. D. Jørgensen i „*Prof. Phisters og Fru Sødrings Kritik af Fru Heibergs Erindringer*“ (1893), 19. — Den i dette og de to fig. Breve (Nr. 435 og 436) omtalte Konflikt opstod, da man under Indstuderingen af Lystspillet „*Grøns Fødselsdag*“ nærmede sig Generalprøven, og Fru Heiberg kom under Vejr med, at Høedt uden hendes Vidende havde været tilkaldt ved en eller flere Prøver. Hun meddelte derfor Justitsraad Berner, at hun ikke vilde komme til Generalprøven, da der var gjort et uberettiget Indgreb i hendes Embedsmyndighed. Efter Modtagelsen af Berners og Fru Sødrings Breve af ^{5/3} bøjede Fru Heiberg sig, som det ses af det korte Svar til Fru Sødring ^{6/3}.

S. 55, L. 1. Tr. af A. D. Jørgensen i „*Prof. Phisters etc.*“, 19 f. samt i Julie Sødring, 229. — L. 11. NkS. 1705 fol. Tr. Julie Sødring, 229 f. — L. 16. At det har knebet for Fru Heiberg at lade Sagen falde, ses af de nedenfor trykte Breve til Berner og Fru Sødring af ^{6/3}, som findes i Fru Heib. Ark. Det er muligt, at det første har været tilstillet Adressaten, det sidste kan ikke være afsendt, og Fru Heiberg kan ikke gøres ansvarlig for Indholdet. Sml. de noget misvisende Redegørelser i A. D. Jørgensens Piece „*Prof. Phisters etc.*“, 18—22, hidrørende fra, at han gaar ud fra, at de to Breve virkelig er afsendt, og i Julie Sødring, 230, som bygger paa, at Brevet adr. til Berner er tilstillet ham:

d. 6. Marts 1870.

Fru Sødring har været saa venlig at fremstille mig Sagen i et skjønt Lys, angaaende de hemmelige Prøver paa „*Grøns Fødselsdag*“. Jeg faaer da vel at tro, at det fra alle Sider har været mere Mangel paa Takt, end Villie til at være mig imod eller fortrædige mig i min Virksomhed. Altsaa da det i sig selv er en ligegyldig Ting, om jeg er tilstæde ved Generalprøven eller ikke, men min Udeblivelse ved denne Leilighed vilde bringe de zarte Gemytter i Bevægelse, skal jeg efterkomme Deres Ønske og indfinde mig paa Tirsdag.

Deres hengivne

Til Hr. Justitsraad Berner.

J. L. Heiberg.

d. 6. Marts 1870.

Maa jeg takke Dem fordi De har villet orientere mig med Hensyn til de afholdte Prøver paa „*Grøns Fødselsdag*“ ved hvilke jeg ikke har været tilstæde. At det for mig maatte see lidt besynderligt ud, at den der mødte paa Forfatterens Vegne og i hans Interesse netop valgte de Prøver hvorpaa han vidste, at den der skulde sætte Stykket i Scene var fraværende, maa vel være indlysende for Enhver, thi den samme Beroligelse, som de Spillende kan føle ved en Forfatters eller en paa hans Vegnes Nærværelse, trænger jo ogsaa den til, der har Ansvaret for, hvorledes Stykket i sin Helhed gaaer over Scenen. Men naar nu jeg maatte tro, at Skuespillerne — saaledes saae det idetmindste ud i Afstand — beder en Tredie om at træde til i min Fraværelse da maatte jeg tro, at man fremdeles ønskede hans Nærværelse istædet for min, og at det altsaa var efter Alles Ønske, og i Alles Interesse, at jeg overlod ham Pladsen.

Imidlertid er den hele Sag jo ikke saa vigtig. Hvad der strængt taget hører til Stykkets Iscenesættelse, som er den Pligt jeg har paataget mig, bilder jeg mig ind, at jeg med Omhu har opfyldt, men ifald dette ikke er Tilfælde, da er det jo netop mig man har at henvende sig til for at komme til at bedre Resultatet, og derfor fandt jeg det besynderligt, at den der kom-

mer paa Forfatterens Vegne undgaar mig, men nu forklarer De, at Hr. Høedt kun er traadt til paa Deres Opfordring for at berolige Dem, med Hensyn paa Opfattelsen af Deres vanskelige Rolle, og hertil er der jo intet at sige, da det er en ganske privat Sag, som det jo vilde være naragtigt om jeg blandede mig i, men jeg trængte til denne Deres Udtalelse for at faae dette Syn paa Sagen. Jeg takker Dem derfor for denne Deres venlige Meddelelse.

Deres

Johanne Luise Heiberg.

Til Fru Sødring.

L. 17. UB. Oslo, Brevsaml. 154.

S. 56, L. 16. *Deres sidste to Breve* : Nr. 431 f. — L. 29. BH.

S. 57, L. 1 f. *en liden Noticebog* : Om denne er intet oplyst. — L. 21. Magdalene Thoresen havde i Aarene 1852—59 faaet fire originale Arbejder og en Oversættelse (alle utrykte) anonymt opført paa Bergens Theater, Oversættelsen tillige paa Christiania Theater. Se Halvorsen: Norsk Forfatter-Leksikon V (1901), 718. — L. 30 ff. „Vi ere skilte“ og „Ja, se nu etc.“ Se Julies Replikker i „Et rigt Parti“, 29. Sc. — L. 40. UB. Oslo, Brevsaml. 154. Tr. „Edda“ (1947), 238 ff. — L. 43. Sml. S. 50, L. 33 m. Note.

S. 58, L. 12 f. Anmeldelsen i „Dagbladet“ ^{29/4} 1870 uden Signatur. I „Fædrelandet“ var der s. D. en Anmeldelse af „X. Y.“, som roste den anonyme Forfatters Talent, men gjorde adskillige Indvendinger mod Anvendelsen deraf.

S. 59, L. 14. BH. Delvis tr. M. og B. XXX, 149 f. — L. 39. „Et rigt Parti“ opførtes under Forfatterindens Navn paa Christiania Theater forkortet til 2 Akter 1° ^{20/5} 1870.

S. 60, L. 1 f. I *Erik Bøgh's* Anmeldelse af „Et rigt Parti“ i „Folkets Avis“ ^{29/4} 1870 siges, at Stykket „aaabenbart er skrevet af en ualmindelig begavet Forfatter eller Forfatterinde, som i ualmindelig Grad fattes Syn for Skuepladsens Krav“. If. Halvorsen: „Norsk Forfatter-Lexikon“ V (1901), 720 var der en Anm. i „Aftenbladet“ 1870, Nr. 116. — L. 5. BH. — L. 40. If. Norsk Biogr. Leks. I (1923), 641, ønskede et Parti Bj. tilbage til Chefstillingen ved Chria. Theater, men kunde ikke sætte det igennem. I Efteraaret 1870 brød en Del af Personalet, deriblandt Sigvard og Laura Gundersen, ud, nærmest for at faa Bj. som Leder, og de gav i de flg. Aar (under ham) Forestillinger paa Teatret i Møllergaten.

S. 61, L. 3. I Sommeren 1870 kom M. Th. til København, og efter næsten et Aars Ophold her vendte hun tilbage til Norge, foreløbig til Bergen. Se M. og B. XXX, 151. — L. 9. Efter „Politiken“s Kronik ^{28/10} 1949 (Prof. Francis Bulls Gengivelse). — L. 10 ff. Ibsen opholdt sig i København fra Juli til Oktober 1870. Om hans tidligere Besøg i det Heibergske Hjem se Note til S. 39, L. 28. Fru Heibergs Forstemthed over hans Ordknaphed under Middagen omtales af John Paulsen i „Samliv med Ibsen“ (1906), 41 f. Se fremdeles nedenfor L. 34—38 og Ibsens Rimbrev S. 74, L. 26 f. — „Kongs-Emnerne“ var i Forsommeren definitivt antaget til Opførelse paa DkT. ved Fru Heibergs Initiativ. Se Ibsens Brev til Fr. Hegel ^{25/5} 1870 (i Hundreårsutg. XVI) og Optegnelse ved Berner (NkS. 1968, Fol. p. 59). — L. 14. Orig. foreligger ikke. Her gengivet som tr. i Holm Hansen: „Hvad jeg oplevede“ (1911), 72 ff. Tidligere tr. i „Tilskueren“ II (1909), 388 ff. Dateringen efter Indholdet sammenholdt med et Brev fra Holm Hansen til Fru Heiberg af ^{18/8} 1870 (i Fru Heib. Ark.). — L. 32. Skule Jarls Rolle i „Kongs-Emnerne“ var tildelt Holm Hansen; men efter nærmere Overvejelse vovede han ikke at paatage sig denne Opgave. Se „Hvad jeg oplevede“, 78. — L. 40. „Coliche“, Lystspil af Dupont og Foucher, overs. af J. L. Heiberg, opf. 1° ^{13/12} 1836 og senere hyppigt. Det genoptoges efter 10 Aars Hvile ^{2/9} 1870. — L. 42. Det ses ikke, hvor Bjørnson har skrevet anførte Bemærkning om Holm Hansen.

S. 62, L. 15. Berners Papirer i KB. (Utilg. 119). — L. 17 f. „*Qvindelist* —“ : Hos Peder Syv lyder Ordsproget: „Mands List er vel behænde, Kvindelist har ingen Ende“; men det findes i langt ældre Former (se T. Vogel-Jørgensen: „Bevingede Ord“ (1948), 448). — L. 20. Vaudevillen „*Søsterlig Kjærlighed*“ anføres i Fortegnelsen over Hertz' Arbejder (H. Kyrre: „Henrik Hertz“ (1916)) som skrevet i 1868. I Dramat. Værker XVIII Bd. (1873) er Stykket tr. med flg. Notits: Endskjönt denne Vaudeville ikke er fuldført fra Forfatterens Haand, idet

flere af Sangene ikke ere tildigtede, har man dog troet at burde optage den som den forelaae i Manuscriptet. De Steder, hvor Sangene mangle, ere betegnede med 3 Stjerner.

S. 63, L. 3. „Ifigenia i Aulis“, Opera af Gluck i Rich. Wagners Bearb., m. Tekst af du Rouillet, opførtes ²⁹/₁₀ 1870; Klytemnestras Parti blev for første Gang sunget af Frk. Doris Pfeil (1844—1917), 1872 g. m. Operasanger Erhard Hansen. Hun var med Støtte af J. C. Jacobsen blevet uddannet i Paris (hvor hun skrev en Del Breve til Fru Heiberg, som findes i hendes Ark.). — **L. 23.** J. C. Jacobsens Privatarkiv i RA. — **L. 31—34.** Den norske Digter Andreas Munchs Tragedie „Lord William Russell“ var opført paa DkT. 1° ²/₁₀ 1869 (gik i alt 11 Gange). — **L. 35.** Munchs Drama „Moder og Søn“ opførtes 1° paa DkT. ²²/₃ 1871 (gik i alt 14 Gange).

S. 64, L. 1. UB. Oslo, Brevsaml. 109 II. I Fru Heib. Ark. findes Munchs Takkebrev af ²⁴/₁₀ s. A. — **L. 22.** I Berners Papirer KB. (Utilg. 119). — **L. 26.** Hertz' Lystspiel „Portraitet“, opf. 1° ¹⁹/₂ 1865, spilledes ³⁰/₁₁ 1870 med Hultmann som Frederik Lindholm. Samme Aften opførtes J. L. Heibergs Eventyrkomedie „Alferne“. — **L. 35.** „Et Reiseeventyr“, Vaudeville af A. L. Arnesen, spilledes enkelte Gange i Sæsonen 1870/71.

S. 65, L. 1. Orig. er heftet og med Omslag. Dateringen fremgaar af Digtets første Linier. — Oluf (Ole) Lundt Bang (1788—1877) var en nær Ven af den Heibergske Familie og gennem mange Aar Fru Heibergs Læge. Der findes i hendes Arkiv en Del Breve fra ham, oftest paa (meget mangelfulde) Vers; i Heib. Hjem er tr. et Brudstykke af et langt Rimbrev fra ham ¹⁵/₇ 1854. Sønnesønnen Herman Bang skildrede ham i „Nutiden“ III, 1879, 6 f. Hans versificerede Selvbiografi „Livsminder“ udgaves 1929 af Vilh. Maar. — **L. 13.** *modrene Arv*: Bangs Moder var Præstedatteren Lovise Hansen (1765—1845). — **L. 16 ff.** Heibergs „En Sjæl efter Døden“ (1841) og „Dristig vovet halvt er vundet“ (Nov. 1816).

S. 66, L. 37 ff. Under Pseudonymet Ernst udsendte O. L. Bang i 1847 Digtet „Gaaden“, dedic. „Til —“ (Navnet ikke anført). Ligeledes anonymt udkom „Eva Homo. Digt i femten Sange“ (1851, i 2. forøg. Udg. 1867), tilegnet hans Hustru i Anledning af deres Sølvbryllup.

S. 68, L. 4. *Sagnet*: Om Syndefaldet. — **L. 27.** Orig. foreligger ikke. Her gengivet efter „Af en Autografsamlers Mappe“ i „Nær og Fjern“ ³⁰/₁₂ 1877. ²/₁ 1878 undskyldte C. L. N. Mynster (Søn af Biskop J. P. M. og Slægtning af O. L. Bang) i Brev til Fru Heiberg (i hendes Ark.), at hendes Brev mod Aftalen var kommet paa Førstepladsen i Bladet. Den drivende Kraft har her øjensynlig ikke været Redaktøren P. Hansen, men Bangs Sønnesøn, Herman Bang, idet Mynster slutter med den Bemærkning, at han „muligt har lidt for meget holdt sig til Bang's Ord: at hans Sønnesøn skulde være den egentlig Handlende. Thi det er nok muligt, at han — trods min Indskærpelse — ikke tydeligt nok har forklaret Red. Deres Ønske: at komme senere i Rækken.“ Harry Jacobsen formener i „Den unge Herman Bang“ (1954), 72 f., at Fru Heibergs Brev maa have berørt Herman Bang dybt, hvad der bl. a. kunde fremgaa af, at han paa hendes 70 Aars Fødselsdag ²²/₁₁ 1882 under Rubriken „Charivari“ i Nationaltidende lod det genoptrykke. Senere er Brevet endnu en Gang trykt, af Robert Neiiendam i Breve Skuesp. II (1912), 11 ff. — Om nogen direkte Forbindelse mellem Herman Bang og Fru Heiberg er intet fundet i hendes Arkiv. Kort efter Bedstefaderens Død tilskrev han ²⁵/₁₀ 1877 Direktøren for Odense Teater August Rasmussen og bad om Debut, og han tilføjede, at „slog Direktøren ikke til med det samme, vilde han som vordende Skuespiller „med Fru Heibergs Protektion“ introducere sig ved Folketeatret“. Denne Henviſning til Fru H. kan dog ikke tages højtideligt. Hun havde ingen Indflydelse paa Folketeatret, hvor hendes Fjende Høedt var Instruktør. Se Robert Neiiendam: „Gennem mange Aar“ (1950), 171 f. og Harry Jacobsens Bog, p. 86 f. Det bemærkes det sidste Sted, at det er forbavsende lidt, hvad den senere Føljetonist — der ellers nok vidste at fortælle om de Kunstnere, han kendte — havde at berette om Fru Heiberg.

S. 70, L. 8 f. „Kongs-Emnerne“ opførtes med Musik af P. Heise paa DkT. 1° ¹¹/₁ 1871, 2° ²³/₁ s. A. Se nærmere herom Et Liv III, 189—92 m. Noter. — **L. 10 f.** *medfølgende Brev*: Det findes ikke i Fru Heib. Ark. — **L. 20.** Collin XXXIX, 2. — **L. 22.** *den pragtfulde Gave*: 3. Bd. af Molières Lystspiel, overs. af Benedicte Arnesen Kall (1870); med Brev af ⁴/₁ 1871 (i Fru Heib. Ark.). 1. Bd. var udk. i 1869 med Dedikation til Fru Heib.: „Denne Oversættelse skylder Dem sin Tilblivelse“. (Sml. Nr. 303 og 314 m. Noter). — **L. 38.** Foran de enkelte Styk-

ker gives biografiske Notitser, og i Slutningen af 3. Bd. omtales Molières Død og hans Hustrus Forhold til ham.

S. 71, L. 2. *en Kvinde* : Molières Hustru Armande Béjart. — L. 28. Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. — L. 30. „*Sigurd Slembe*“, først udkommet i 1862, tryktes i 3. Opl. i 1870. — L. 38. *et stort nyt Steenhus* : Loven om Opførelse af en ny Teaterbygning var vedtaget ^{18/6} 1870. ^{15/10} 1874 toges det nye kgl. Teater i Brug. — L. 44. *Deres Kamp etc.* : Sml. Note til S. 60, L. 40.

S. 72, L. 30. UB. Oslo, Brevsaml. 109, II.

S. 73, L. 20. TM. Tr. „Teatret“ IX (1909—10), 55. — L. 21. *orienterende Bemærkninger* : i Feuilleton i Dagbladet ^{9/4} 1871, sign. Cabiro [ø: P. Hansen]. Artiklen ligger ved Orig. — J. L. Heibergs Lystspil „Valgerda“ genoptoges paa DkT. ^{11/4} 1871. — L. 31 f. *den unge Pige* : Forfatterinden Marie Arnesen (1824—91). — *den tyske Professor* : Ernst Moritz Arndt. — Sml. Et Liv II, 137 ff. — L. 41. Peter Hansen havde i 1867 udsendt Bogen „Om Johan Ludvig Heiberg. Nogle litteraturhistoriske Oplysninger“ og i 1870 „Nordiske Digtere i vort Aarhundrede“, indeholdende en Karakteristik af J. L. Heiberg.

S. 74, L. 1. TM. Fru Heiberg havde foræret Originalen til hendes Hjælper med Livserindringerne, Historikeren A. D. Jørgensen, hvis Søn, Havearkitekt Erstad-Jørgensen, gav den til Teatermuseet. Først tr. i Henrik Ibsens „Digte“ (1871), 164—76; sml. Ibsens Brev til Fr. Hegel ^{15/4} 1871 i Hundreårsutg. XVI (1940). Udkast, skænket af Susannah Ibsen, i UB. i Oslo, MS. 1110, 4°, benyttet i Efterladte Skrifter I (1909), 503—6.

S. 75, L. 4. „*Dina*“ : I denne Rolle kan Ibsen have set Fru Heiberg under Opholdet i København i Foraaret 1864. I de nedenfor opregnede Roller kan han under sit første Besøg i København (1852) have set hende som Jolanthe i „Kong Renés Datter“ ^{25/5} og som Ophelia i „Hamlet“ ^{5/5}, derimod ikke som Agnete i „Elverhøj“ eller som Ragnhild i „Svend Dyrings Hus“.

S. 77, L. 10. TM. Tr. i „Politiken“s Kronik ^{28/10} 1949. — L. 12. Udtrykket *en Orlogs-Digters Stavn* fra „En Sjæl efter Døden“ 2. Akt. — L. 35. Oehlsenschlägers „Hakon Jarl“ opf. 1° ^{30/1} 1808. — L. 41. If. Et Liv III, 192, gik Ibsen ind paa Fru Heibergs Ønske og satte denne Replik i Stedet for „Skule Baardsson var Guds Stedbarn paa Jorden“; for efter Fru Heibergs Opfattelse har Gud ingen Stedbørn paa Jorden.

S. 78, L. 9—16. Af Jolanthes Replik i „Kong Renés Datter“, 4. Sc. — L. 19. J. C. Jacobsens Privatarkiv i RA. — L. 21. *den Gave* : Se Nr. 445 og 446.

S. 79, L. 1. Efter Orig. i Privateje. — Om Agnes Dehn sml. S. 5, L. 24 m. Note. Sit Gennembrud fik hun som Imogen i Shakespeares „Cymbeline“ ^{4/10} 1871. — Brevet og Gaven (en Guldpatch) omtales i hendes personlige Erindringer om Fru Heiberg, hvem hun især karakteriserer som den fremragende Sceneinstruktrice (se „Kvinden og Samfundet“ (1891), 1. — L. 8. NkS. 3451, 4°. — L. 10. „*An Mignon*“. Se Goethes „Gedichte“ (f. Eks. i hans „Poet. u. pros. Werke“ I (1836), 15. — L. 13 f. Digtets to sidste Strofer lyder:

Schön in Kleidern muss ich kommen,
Aus dem Schrank sind sie genommen,
Weil es heute Festtag ist;
Niemand ahnet, dass von Schmerzen
Herz im Herzen
Grimmig mir zerrissen ist.

Heimlich muss ich immer weinen,
Aber freundlich kann ich scheinen
Und sogar gesund und roth;
Wären tödtlich diese Schmerzen
Meinem Herzen
Ach, schon lange wär' ich todt.

Den førstanførte er citeret i Et Liv I, 51, idet Fru Heiberg der fejlagtigt lader Digtet stamme fra „Wilhelm Meister“. — L. 21 ff. Af Digtets anden Strofe:

Kaum will mir die Nacht noch frommen,
 Denn die Träume selber kommen,
 Nun in trauriger Gestalt.
 Und ich fühle dieser Schmerzen
 Still im Herzen
 Heimlich bildende Gewalt.

L. 32 ff. Chr. K. F. Molbech var *Censor* ved DkT. 1871—81. — Bjørnsons historiske Skuespil „*Sigurd Jorsalfar*“ var indsendt til DkT. i Februar 1872 og forkastedes d. 25. s. M.. Det udkom i November s. A. — L. 37. Bjørnsons var i 1870 gaaet over til den nye Retskrivning. Se Koht: Brytnings-år II, 316.

S. 80, L. 7. ²²/₂ 1872 havde Bjørnsons mistet deres yngste Datter. — L. 10. Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. — L. 23. en *Skuespiller* : Wilh. Wiehe. — L. 31. Af Brev fra Bjørnson til Gotfred og Margrethe Rode ¹⁷/₅ 1871 („Brytnings-år“ I, 16 ff.) fremgaar, at de med Bjørnsons Billigelse vil foretage en Forkortning af „*Sigurd Slembe*“ efter 3. Udg. (1870). Bj. ønsker, at Fru Heiberg skal vurdere Resultatet. „Vil I være anonyme også for hende, så leverer jeg digtningen til hende og siger, at jeg selv ingen dom om ændringen kan have, hun får afgøre.“ Om Fru Heiberg fik Manuskriptet forelagt, vides ikke. If. Fortegnelse over indsendte Stykker 1863—73 i DkT. Ark. indsendtes „*Sigurd Slembe*“ ²/₁ 1872 i sammendraget Form, „hvorimod Forf. Intet har havt at erindre“. Bl. Censurer 1863—73 steds ligger en Seddel om, at der ikke ses at være afgivet nogen Erklæring om Stykket. Sml. S. 81, L. 21. I den omtalte Forkortning blev Stykket aldrig opført, og i København blev det overhovedet ikke spillet.

S. 81, L. 1. NkS. 3451, 4°. — L. 2. Der er Tale om H. Martensen: „Christi Lidelseshistorie, 12 Prædikener“ (1872). — L. 13. Tr. Brytnings-år I, 92 ff. — L. 16. ¹⁹/₇ 1870 var Krigen mellem Frankrig og Tyskland begyndt. Franskmændenes Nederlag ved Wörth ⁶/₈ havde gjort stærkt Indtryk i Danmark. — L. 17. Chr. K. F. Molbech havde 1853—64 været Professor i Dansk i Kiel. — L. 20 f. ¹⁸/₄ 1872 skrev Bjørnson til Fru Margrethe Rode og bad hende „uopholdelig at indrage Sigurd Slembe. Intet stykke af mig skal mere komme til Københavns teater“, og derefter udtrykker han sin Vrede over, at „Mellem Slagene“, „Halte-Hulda“, „Kong Sverre“ og „*Sigurd Jorsalfar*“ er kasseret. (Brytnings-år I, 96). — L. 27 f. *Jeg har prøvet* — : Bjørnsons Programartikel: „Nogle Ord til Ungdommen“, i Martsheftet af „For Ide og Virkelighed“ 1872, vakte Harme og affødte en Polemik især med Ploug i Fædrel. Se herom Halvorsen: Norsk Forfatter-Lexikon I, 337. — L. 41. *Island* : ²/₁ 1871 var udstedt Loven om I.s forfatningsmæssige Stilling i Riget, som Rigsdagen havde vedtaget, Altinget ikke. Ved den erklæredes I. for en uadskillelig Del af den danske Stat med særlige Landsrettigheder. — L. 44 f. ²⁴/₁₀ 1867 havde Danmark med U. S. A. sluttet Traktat om Salg af St. Thomas og St. Jan paa den Betingelse, at Befolkningen dør samtykkede. Ved Afstemningen i Januar 1868 havde 1244 stemt for, 22 mod Overgangen til U.S.A.

S. 82, L. 3. Bjørnson, som tidligere havde agiteret for Islands Rettigheder i Samraad med Jón Sigurðsson og andre islandske Venner, skrev i Sommeren 1872 om det islandske Spørgsmaal, ikke en Bog, men en Artikel, som dog ikke blev trykt. Se „Brytnings-år“ I, xxxviii—xli. — L. 5. *Vor scene* : I Marts 1872 var alle Skuesp. fra Möllergatens Teater vendt tilbage til Christiania Th.; men Bjørnson blev ikke Leder af dette, hvad han følte som en dyb Krænkelser. — L. 7. *Mit siste* : „*Sigurd Jorsalfar*“ opførtes med Musik af Edv. Grieg paa Christiania Theater 1° ¹⁰/₄ 1872. — L. 11 f. Bjørnson havde i Foraaret 1870 købt sig et Hus ved Munkedalsveien i Kristiania. — L. 23. ⁵/₇ skrev Berner i Billet til Fru Heiberg (i hendes Ark.): „Hoslagt er jeg saa fri at sende Fruen den forandrede Slutning til „Syvsoverdag“.“ — ²⁷/₆ genoptoges Stykket med Hartmanns Musik, som nu var omarbejdet (Opus 30, Kbh. 1872, tilegnet Fru Heiberg). — L. 27. J. C. Jacobsens Privatarkiv i RA. Delvis tr. Krieger II, 383. J. havde ³⁰/₃ (vistnok mundtlig) meddelt Fru Heiberg, at han gerne vilde bekoste en Rejse til Syden for hende og hendes Børn. — L. 35. Døtrene Sarah og Anna opholdt sig i Pension i Schweiz, Lelia var hjemme.

S. 83, L. 1. Efter Orig. i Utilg. 185, KB. Tr. i Emil Poulsens Artikel „Johanne Luise Heiberg“ i „Ord och Bild“ XX (1911), 85 f. „Hun ledede mine første usikre skridt på scenens farlige skrå brædder“, skriver han her, „idet mit første teaterår faldt sammen med hendes tilbagevendende til det kgl. teater som sceneinstruktør 1867. . . Disse år i daglig omgang med en genial kunstnerinde, med et stort menneske var af dybeste betydning for min udvikling som skuespiller. Mest taknemlig er jeg dog, fordi de indledede et venskab, der varede til hendes død.“ — Der er i Fru Heib. Ark. kun en enkelt Billet fra Emil Poulsen. Af Fru Heibergs Breve til ham og hans Hustru gengives en Del i det fig. Sml. Anna Poulsen: „En Skuespillers Liv“ (1925). — L. 5. En : J. C. Jacobsen. — L. 8. Emil Poulsen havde i Sæsonen 1872/73 spillet en Række store Roller, bl. a. Titelrollen i „Bertran de Born“, men havde paadraget sig en Bronchitis, der gjorde ham det svært at holde ud. For den modtagne Pengesum blev han i Stand til med Familie at foretage en Rekreatjonsrejse til Norge. Se Anna Poulsen, 135. — L. 16. Vilh. Bissens Autografsamling i Ny Carlsberg Glyptotek. Brevets usikre Datering bygger paa Indholdet. — Scenesættelsen af Oehlenschlägers „Palnatoke“, opf. 14/11 1867 og senere, hvortil Heise havde komponeret Musikken, havde bragt ham og hans Hustru i Venskabsforbindelse med Fru Heiberg. Han kom til at sætte megen Pris paa hende, og det antages, at hun fik stor Betydning for hans Udvikling som Dramatiker. Se S. 113, L. 25 ff. samt G. Hetsch: Peter Heise (1926), 135. — L. 19. *over til Dem* : Øjensynlig fra Teatret til Heises, som indtil Alfred Hages Død i 1872 boede Kongens Nytorv Gadern. 6 og derefter i Fru Hages Ejendom Nr. 5 (det Harsdorffske Hus). — L. 20. *høre etc.* : Det drejer sig antagelig om den nye Musik til „Fata Morgana“, hvilken Fru Heiberg sandsynligvis paa et Besøg hos Heises i Stokkerup i Sommeren 1873 havde opfordret ham til at skrive. Sml. Et Liv III, 196 f. m. Noter, og G. Hetsch: „Peter Heise“ (1926), 140 ff. — L. 26 ff. „O Stjerne —“ : De hellige tre Kongers Sang i 2. A. 8. Sc. I Originaludgaven (1817) var en Melodi vedføjet som Nodebilag. I Danmarks Melodibog I, 227 angives denne at være af P. Grønland. I J. L. Heiberg (I, 90) nævnes Weyse som Komponist, men Melodien er ikke nævnt i Fortegnelsen over W.s Værker i Berggreens Biografi af ham (1876). — L. 30 ff. Ingen Digte af Heiberg ses at være optaget i nogen Salmebog eller i noget Salmebogstillæg. — L. 36. *denne Artikel* : I Berl. Tid. 4. og 5. Marts 1873, hvori B. imødegik en Biografi af Weyse i „Folkekalender for Danmark“ (1873).

S. 84, L. 1. NkS. 3218, 4°. — L. 9. Efter „Politiken“s Kronik 28/10 1949. — L. 10. *den herlige Gave* : „Kejser og Galilæer“, som var udkommet 16/10 1873. — L. 18 f. Winkel Horns Anmeldelse af Ibsens Stykke stod i Fædrel. Lørdag 22/11. — L. 33. I Brev til Fr. Hegel, dat. Dresden 3/12 1873, beder Ibsen ham om „ved første givne anledning at bevidne fru Heiberg min forbindtligste erkjendtlighed, for hendes skrivelse, som jeg for nogle dage siden ved Deres godhed havde den glæde at modtage“. (Hundreårsutg. XVII). — L. 34. NkS. 3525, 4° (o: Cordt Traps Autografsaml. 3). — L. 35 f. H. P. Holsts „Fra min Ungdom. Fortællinger paa Vers“ var i Boghandelen allerede i Slutningen af Novbr. 1873. S. 70—76 Digtet „Numer 3 i Brogaden“, der fortæller om Livet og Stemningen i det Heibergske Hjem, øjensynlig i Tiden lige efter Ægteparret Heibergs Emserrejse 1839.

S. 85, L. 1. J. C. Jacobsens Privatarkiv i RA. — L. 3 f. Sml. Nr. 469. If. Krieger II, 383, blev Jacobsens Understøttelse til Rejsen holdt skjult for alle andre. — L. 13. Efter Afskrift ved Videnskabernes Selskabs Arkivkommission. Den usikre Datering bygger paa Brevets Indhold. — L. 15. 11. Februar var Heises Fødselsdag. Naar Fru Heiberg til denne sendte en Erindring om Heiberg, skyldes det antagelig Heises Arbejde med Musikken til „Fata Morgana“. Sml. Nr. 471 med Noter samt S. 99, L. 13 f. — L. 24 f. If. Et Liv III, 194, var det Fru Heiberg, som foreslog Emil Poulsen til Sceneinstruktør under hendes planlagte Udenlandsrejse. Hun havde bemærket, at han med mere end almindelig Interesse paa alle Prøver havde fulgt hendes Indstudering. — L. 26. C. C. Hall var Kultusminister fra Maj 1870 til Juli 1874. — L. 37. Efter den udaterede Orig. i Privateje. Tr. Krieger II, 382. Koncept mellem Fru Heibergs Breve til Krieger i RA. — L. 39. Sophie Rung (1850—1929), Henrik Rungs Datter, 1877 g. Keller, havde debuteret 8/12 1869 som Sangerinde ved DkT. Om Fru Heibergs Venskab for hende vidner dette Brev samt flere andre. Sml. Nr. 599.

S. 86, L. 9. Efter at have faaet et Aars Permission fra Teatret kunde Fru Heiberg med de tre Døtre i April 1874 rejse til Udlandet, takket være den økonomiske Støtte, J. C. Jacobsen ydede hende. Først opholdt de sig tre Maaneder i Lausanne, hvor Fru Heiberg blev alvorligt syg. Sml. Krieger II, 154—172. — L. 11. Om den sidste Forestilling i det gamle Teater $\frac{1}{6}$ 1874 sml. Overskou VII, 765 f. Der opførtes „Et Folkesagn“, „Efteraarssol“ samt Ballettens „Farvel til det gamle Theater“.

S. 87, L. 3. Sml. Fru Heibergs Omtale af dette Brev Krieger II, 168 (Brev af $\frac{8}{6}$ 1874). — L. 5. Berners Papirer i KB. (Utilg. 119). — L. 8 f. Herom var Fru Heiberg øjensynlig underrettet af Krieger (se Krieger II, 167, Br. $\frac{4}{6}$ 1874). Teaterchefen Lindes Skrivelse til hende af $\frac{11}{6}$ 1874 er tr. i Et Liv III, 194. — Den af Kultusministeriet bevilgede Rejseunderstøttelse var paa 1000 Rdl. — L. 21. *Det maa være herligt etc.* : I Brev til Krieger $\frac{5}{6}$ (Kr. II, 168) var Fru Heibergs Tone mindre trist: „Jeg drømmer om Nætterne herom, og Tiden er da gamle, lykkelige Tider, hvor vi spillede, lo og vare lystige. Jeg er da atter ung, og alle de Afdøde ere atter levende og ved fulde Kræfter. Jeg hører M. Wiches lyriske Toner, gjør Nar af Nielsen og staar paa en kjærlig Fod med Fru Nielsen. „Sie sind dahin die schönen Tage in Aranjuez.““ — L. 22 f. „Mindet om Glæden —“ : Næsten ordret Citat af Byrons „Marino Faliero, Hertug af Venedig, en historisk Tragedie“ 2. A. 1. Sc. i Lembckes „Udvalgte dramat. Digte etc.“ I, 463 (1873). Den omtalte Scene (mellem Hertugen og Angiolina) har sikkert berørt Fru Heiberg personligt ved at genspejle saa meget af hendes eget Forhold til Teatret før og efter hendes Afsked med dette. — L. 28. NkS. 3756, 4°, III (O. Valentiners Saml.). — L. 31. *Deres ... Datter* : Marie Frederikke Francisca Bang (1839—1907), g. 1860 m. Overlæge A. Theodor Aarestrup (1819— $\frac{20}{5}$ 1874).

S. 88, L. 10. omtrent for 20 Aar siden : Maa have været under Fru Heibergs alvorlige Sygdom i Vinteren 1852/53. Sml. Et Liv II, 281. — L. 44. *Deres venlige Brev* : Af $\frac{15}{5}$ 1874 (i J. C. Jacobsens Ark.).

S. 89, L. 1. „Busterne“ etc. : Kriegers Brev til Fru Heiberg foreligger ikke; det er antagelig paa dette, hun $\frac{23}{5}$ 1874 gav ham Svar (Krieger II, 164 ff.). Hun synes ikke at have biliget Jacobsens „vidtløftige Planer med alle de gamle Storheder“. — Først i 1883 fuldendtes Foyerens Udsmykning, hvortil hørte 12 Marmorbuster skænkede af J. C. Jacobsen, forestillende Holberg, Ewald, Wessel, Oehlenschläger, Hauch, Heiberg, Hertz, Kuhlau, Weyse, Ruge, Lyne, Lindgreen og Anna Nielsen. Se nærmere Neiendam IV (1927), 60 f. — L. 10. *den nye Buste* : Efter H. W. Bissens Marmorbuste af J. L. Heiberg (omtalt Et Liv III, 134) udførte Sønnen V. Bissen en Gentagelse, der som foran omtalt blev opstillet i Teatrets Foyer. — L. 16. Orig. foreligger ikke. Her tr. i Oluf Halls Gengivelse, Berl. Tid. (M.) $\frac{28}{1}$ 1893. Efter at Fru Heibergs Livserindringer var udkommet i 1891—92, rettede Oluf Hall i Aviserne en skarp Kritik af den Skildring, hun havde givet af hans Fader og hendes Forhold til ham (se Et Liv IV, 408 og 413 f.). Offentliggørelsen af Brevet her var et Led i denne Diskussion; Oluf Hall fandt, at dette vidnede om et ikke helt afkølet Venskab og kontrasterede mod Skildringen i Livserindringerne. — L. 23. Sml. S. 87, L. 8 f. — L. 36. *Ligesom „Trop“ etc.* : Sml. „Recensenten og Dyret“ 3. Sc. Trops Sang. — Skuespiller Adolph Rosenkilde fungerede som Elevinstruktør. — L. 38. Ludvig Phister havde $\frac{21}{5}$ 1873 paa Grund af Svækkelse taget sin Afsked som Skuespiller.

S. 90, L. 11 f. „Gud veed —“ : Af Julies Replik i 4. A. 3. Sc. (Foersoms Overs. af „Romeo og Julie“, 1845). — L. 16 f. Hall, som var Kultusminister under Holstein, traadte tilbage $\frac{14}{7}$ 1874 ved Ministeriets Dimission, som allerede $\frac{2}{6}$ var besluttet. Se „Danske Magazin“ 7 R. III, 293 samt Fru Heibergs Brev $\frac{13}{6}$ (Krieger II, 171). — L. 29. „af Alt —“ : I Poet. Skr. VII, 367 lyder Citatet:

„Ad Alt, som er tilbagelagt,
Man blæser, man blæser:
Duidu duidu duidu dudu du.“

S. 91, L. 6. „Weissenstein“ : Kursted i Jurabjergene i den schweiziske Kanton Solothurn. — L. 10. Tr. Josepha Martensen, 152—58. — L. 12. *Deres Breve* : Der foreligger kun eet Brev

til Fru Martensen fra Lausanne, nl. af $\frac{12}{5}$ 1874 (i NkS. 3456, 4°) med Beretning om Ankomsten dertil. — *L. 20 f. I Dagbladet etc.* : Se den ledende Art. $\frac{26}{6}$. — *L. 25 f.* Om Kriegers Rejse se S. 93, L. 22 m. Note. — *L. 29.* Enkedronning Caroline Amalies Fødselsdag var $\frac{28}{6}$. — Om den dybe Ærbødighed og Hengivenhed, M. nærede overfor Enkedronning Caroline Amalie, læses i hans „Af mit Levnet“ II (1883), 109—112. Som Kgl. Confessionarius forelæste han hende jævnligt sine Prædikener, hvorefter de hver Gang havde en for ham opbyggelig Samtale. „Jeg kan sige, at med hvert Aar, jeg har kjendt hende, er min Ærbødighed og min Hengivenhed for hende tiltagen.“ — *L. 33 f. I* „Den christelige Ethik“s specielle Deel II (1878), 235 f., taler M. udførligt om den almindelige Stemmeret. Da den „gaaer ud fra den Forudsætning, at Staten kun er en Samling af atomistiske Individuer, istedetfor at den er et System af organiske Forskjelligheder, hvor Individerne ere Led, er det aldeles tilfældigt, om Repræsentanterne ere af Folkets bedste og indsigtfuldeste Mænd, eller om de kun tilhøre den uvidende Masse. Det er aldeles tilfældigt, om alle Folkets Interesser — ikke blot de, der angaa enkelte Classers materielle Velvære, men ogsaa Kunst, Videnskab, Kirke, eller de Fattiges og de lavere stillede Arbejderes Interesser — blive varetagne eller ikke.“ — *L. 38 f.* Ved Aabningsforestillingen i det ny Kgl. Teater $\frac{15}{10}$ 1874 spillede først Ouverturen til „Elverhøj“ af Kuhlau; derefter fulgte Prolog med Tekst af C. Ploug og Musik af J. P. E. Hartmann; saa Tableau (Holberg), „Det lykkelige Skibbrud“ og sidst Tableau (Oehlschläger). Ved de to flg. Forestillinger var Programmet det samme (men uden Prolog).

S. 92, L. 2. Deres sidste Brev : Foreligger ikke; sml. S. 91, L. 12 m. Note. — *L. 45 f.* Om *Samlivet med Naturen* se Martensens lignende Udtalelser i „Den christelige Ethik“s specielle Deel I (1878), 57 f. og 337 f. — *L. 46 f.* Martensens „Den christelige Ethik“ I (den almindelige Del) var udkommet i 1871.

S. 93, L. 6—12. Under Indtryk af den voksende romersk-katolske Virksomhed i Danmark udsendte Martensen i Marts 1874 „Katholicisme og Protestantisme. Et Leilighedsskrift“. S. A. udkom det paa Tysk, overs. af A. Michelsen under Titlen „Katholicismus und Protestantismus. Ein evangelisches Zeugniß“. Den apostoliske Præfekt i Danmark H. Grüder udsendte som Modskrift: „Det protestantiske og det katolske Troesprincip“ (1875). — *L. 18.* NkS. 3451 4°. Fru Heibergs Datering „Juli“ er med anden Haand ændret til „Aug.“ — *L. 20. Deres ... Brev* : Nr. 486. — *L. 22.* Efter at have taget sin Afsked som Finansminister $\frac{20}{6}$ 1874 rejste Krieger sydpaa og fulgte som her omtalt Fru Heiberg og Døtrene til Kurstedet Chateau d'Oex i den schweiziske Kanton Vaud. Senere ledsagede han dem til Bellagio ved Comosøen. — *L. 42.* H. Martensen: „Christi Lidelseshistorie. 12 Prædikener“ (1872).

S. 94, L. 18 f. „De haver —“ : Johannes Evangeliet 20. Kap., 12.

S. 95, L. 36 f. „Naturen er taus —“ : Sml. I, S. 128, L. 6 f.

S. 96, L. 23. „Kennst du das Land —“ : Af Digtet „Mignon“ i Goethe: „Wilhelm Meisters Lehrjahre“, 3. Bog, 1. Kap.

S. 97, L. 18 ff. „Hellige Opmuntringer etc.“ (Kbh. 1764); kom i senere Oplag under Forfatterens Navn: Fr. Lütken. — *L. 46.* Kongen var $\frac{3}{6}$ rejst til Island i Anledning af Tusind-aarsfesten. Hjemkomsten til København fandt Sted $\frac{23}{6}$. — *L. 47.* Til Minde om Johannes Ewalds Ophold i Rungsted Kro 1773—75 (hvor han skrev Oden „Rungsteds Lyksaligheder“) rejstes i Begyndelsen af 19. Aarh. paa „Ewalds Høj“ en Granitsten med hans Navn.

S. 98, L. 5 ff. Det nye Ministerium med C. A. Fonnesbech som Chef var udnævnt $\frac{14}{7}$; Arkæologen J. J. A. Worsaae var Kultusminister. — *L. 10. efterladte Breve* : Se Esaias Tegnér's „Efterlämnade skrifter. Ny samling. Brev“ I—II (Sthlm. 1873—74). — *L. 22. I Jægerhuset* under Smidstrupgaard i Kanten af Folehaveskoven boede Madvig med Familie til Leje hver Sommer fra 1874. Se hans „Livserindringer“ (1887), 271 f. — *L. 23 ff.* I Anledning af Madvigs 70 Aars Dag $\frac{4}{8}$ 1874 rejstes ved Indkørselen til Fødebyen Svaneke en Granitstøtte med hans Broncebuste ved H. W. Bissen. — *L. 37.* NkS. 2044, 2°. Tr. „Breve fra Peter Heise“ ved G. Hetsch (1930), 159 f.

S. 99, L. 4 f. „Fjældsoen“, Eventyr-Drama af A. Munch m. Musik af P. Heise, opførtes paa DkT. 1° $\frac{25}{6}$ 1875. — *L. 13—15.* Sml. Nr. 471 og 477 med Noter. — *L. 17.* Johannes Hage

(1842—1923), Politiker og Godsejer. Paa sin Ejendom Nivaagaard indrettede han den for Offentligheden tilgængelige Malerisamling. — *L. 22.* Komponisten Niels *Ravnkilde* (1823—90). Han ledsagede i Beg. af September Fru Heiberg fra Bellagio til Florens og var senere i Rom meget hjælpsom. Der findes herom et Par Breve fra ham i Fru Heib. Ark. og et Par fra hende i NkS. 3019, 4°. — *L. 31.* J. C. Jacobsen. Arkiv i RA. — *L. 36.* Villaen i Rosenvænget solgtes til Fabrikant Benny M. Goldschmidt.

S. 100, L. 12. i en *leiet Bolig* : Fru Heiberg synes at have næret Haab om at komme til at bo i et mindre Hus, om muligt paa den gamle Botaniske Haves Grund ved Charlottenborg, og i et Brev til Krieger ^{27/9} 74 (Krieger II, 176 f.) antyder hun den Mulighed, at J. C. Jacobsen vilde lade det bygge, saa hun lejede det for et tusind Daler aarligt. — *L. 14.* Sml. S. 89, L. 12 f. — *L. 20.* I Svarbrev af ^{17/10} (i Fru Heib. Ark.) priste Jacobsen det gamle Rom i Modsætning til det nye. — *L. 21.* NkS. 3451, 4°. — *L. 27.* Den franske Historiker og Politiker *F. Guizot* døde ^{12/6} 1874. Kort før sin Død lod han paaføre sit Testamente nogle Bemærkninger af religøus Art (han tilhørte den reformerte Kirke). Hans sidste Ord var: „Dieu seul doit parler sur les tombeaux.“ Se *Mme de Witt*: „Monsieur Guizot“ (1880), 363. — *L. 40.* NkS. 3456, 4°. — *L. 42.* *Deres sidste Brev* : af ^{16/10} 1874 (i Fru Heib. Ark.).

S. 101, L. 27. Lægen *V. E. Schepelern* (1844—1924), som var paa Studierejse, var meget hjælpsom mod Fru Heiberg under hendes Sygdom. (Se Krieger II, Registeret). 1875 blev han Overlæge ved Kysthospitalet paa Refsnæs. Om hans Tilknytning til Kunstnere se *F. Hendriksen*: „En dansk Kunstnerkreds“ (1928). — *L. 27.* *Berner* havde, misfornøjet med Ministeriets Holdning i Spørgsmaalet om Teaterbygningens Fuldendelse, taget et Aars Permission og var ^{24/10} 1874 kommet til Rom. — *Fru Sødring* havde paa Grund af svigtende Helbred Permission fra Teatret i anden Halvdel af Aaret 1874. Venskabsforholdet til Fru Heiberg var i de sidste Aar kølnet. Sml. *Julie Sødring*, 269, 281 f. og Krieger II, 184, 193—201 (Breve ^{21/10} og ^{7/11—20/11} 1874). — *L. 29 f.* Siden Fru Heibergs Brev af ^{26/5} 1869 (hvilket Bjørnson ikke besvarede) var Forbindelsen mellem dem øjensynlig helt ophørt. Fru Heiberg omtaler ham enkelte Gange i sine Breve til Krieger og Fru Thoresen, men nærmest med Kulde. Hans politiske Virksomhed og ændrede Opfattelse af dansk-tyske Forhold („Signalfejden“) kan have bidraget dertil. Omkring 1. Okt. 1874 indfandt han sig med sin hele Familie hos Fru Heiberg i Florens, men Mødet var køligt (se Krieger II, 179 (Brev af ^{2/10} 1874)); under Romeropholdet blev de, som det fremgaar af Breve her og samtidige Breve til Krieger, udmærkede Venner, og Fru Heiberg kom til at værdsætte hans Hustru højt. I Et Liv er Bjørnsons de eneste Omgangsvener, hun nævner fra denne Tid. (Sml. *M. Galschiøt*: „Skandinaver i Rom“ (1923), 100—07).

S. 102, L. 22. BH. — *Magdalene Thoresen* var atter kommet til Danmark i Foraaret 1872; hun opholdt sig først i København og siden i Frederiksværk, hvor Sønnen Aksel var ansat i Anker Heegaards Maskinværksteder. Fra Tiden siden ^{3/7} 1870 (Nr. 441) foreligger der lejlighedsvis lidet betydende Breve vekslet mellem hende og Fru Heiberg (henholdsvis i Brevsaml. 154 i Oslo UB. og i BH.). Et Digt fra *Magdalene Thoresen*, „Til Johanne Luise Heiberg“ dat. ^{14/6} 1873 er tr. i hendes „Digte“ (1887), 105 ff. — *L. 24.* *Marie Thoresen* havde i en Del Aar boet hos Ibsen i Dresden og var derefter kommet til København, hvor hun var Husbestyrerinde hos Konferensraad *Adolph Drewsen*, indtil hun blev haabløst syg. Se NkS. 3457, 4° og *J. Paulsen*: „Samliv med Ibsen“ (1906), 128—37. — *L. 25.* *Sara Ludvigsen* var *Magdalene Thoresens* egen Datter; *Susannah*, g. 1858 med Digteren *Henrik Ibsen*, var hendes Steddatter. — *L. 46.* Efter Modtagelsen af dette Brev skrev Fru Heiberg ^{1/12} 1874 til Krieger (II, 206): „Jeg har faaet et rørende, smukt Brev fra Fru Thoresen. Seer De hende, saa hils hende fra mig.“

S. 103, L. 1. NkS. 2044, 2°. Tr. „Breve fra Peter Heise“ ved *G. Hetsch* (1930), 160 ff. Samtidigt har Fru Heiberg øjensynlig faaet et ikke foreliggende Brev fra Fru Heise. Sml. Brev til Krieger ^{21/12} 1874 (Krieger II, 217): „For et Par Dage siden fik jeg atter to morsomme Breve fra Heises til Svar paa et, jeg havde skrevet [til] Heise efter min Fødselsdagsgratulation.“ — *L. 3.* *Deres ... Brev* : Foreligger ikke. — *L. 5.* *Guido Reni* (1575—1642), italiensk Maler og Raderer; Loftsmaleriet „Aurora“ (1609) findes i Havepavillonen i Pal.

Rospiglioso i Rom. — *L. 20 f.* „Sjælens Blusel“ : „Jeg har sjælens blygsel“, siger Jatgeir (i „Kongs-Emnerne“ s. 4. A.). — *L. 29.* Kgl. Kammersanger Niels Juel *Simonsen* (1846—1906). En af hans Glansroller var Hans Heiling i Operaen af samme Navn, hvori han instrueret af Høedt havde debuteret $\frac{4}{11}$ 1868. Stykket var opført $\frac{10}{12}$ 1874. — *L. 34.* *En ny Ballet*: „Arcona“ i 4 A. af Bournonville med Musik af Hartmann opførtes $1^{\circ} \frac{7}{8}$ 1875. — *L. 35.* Der er formentlig Tale om Ernst v. d. Reckes 4 Akts Tragedie „Kong Luivigild og hans Sønner“, færdig i 1875, opført $1^{\circ} \frac{2}{1}$ 1878. — *L. 44.* Ikke una, men un stufa : En Kakkelovn.

S. 104, L. 4. NkS. 3451, 4°. — *L. 7 f.* Raphaels Freske „Peters Befrielse“ (ca. 1512) i Stanza d'Eliodoro i Vatikanet. — *L. 37.* J. C. Jacobsens Arkiv i RA. Fru Heiberg maa have dateret sit Brev urigtigt, da Jacobsen modtog det i København allerede $\frac{26}{12}$.

S. 105, L. 14 f. J. C. Jacobsen havde en væsentlig Indflydelse paa Udformningen af Væksthusene i den nye Botaniske Have, som 1871—74 var anlagt paa det gamle Fæstningsterræn og aabnet for Publikum $\frac{9}{10}$ 1874. — *L. 16 f.* Se Note til S. 100, L. 20. — *L. 26 f.* Nørreport var nedrevet allerede i 1856, og i 1873 sløjfedes Nørrevold, saaledes at alle historiske Bygningsrester fjernedes. Se „København før og nu“ IV (1948), 194 og 198 f.

S. 106, L. 9 ff. Planer om Havneanlæg ved Københavnernes Yndlingsomraade Langeinie i 1870erne mødte stærk Modstand af æstetiske Grunde. Se III. Tid. 1879/80 Nr. 1051. — Havnebygmester var Chr. K. Øllgaard (1841—1915). — *L. 25.* Tr. Josepha Martensen, 173—79.

S. 107, L. 16 f. *Prins Valdemar* blev konfirmeret $\frac{16}{12}$ 1874. — Sml. Krieger II, 228 (Brev $\frac{15}{1}$ 1875). — Skt. *Stephans Kirke* paa Nørrebrogade indviedes $\frac{26}{12}$ 1874. — *L. 18.* Biskop Martensens Søn, Litteraturhistorikeren Julius M. (1839—1910), var i 1874 blevet Assistent ved Det kgl. Bibliotek. Sml. Krieger II, 224 (Brev $\frac{9}{1}$ 1875). — *L. 25.* H. Martensen : „Socialisme og Christendom. Et Brudstykke af den specielle Ethik“ udkom i Novbr. 1874. If. Brev til Krieger $\frac{30}{11}$ 1874 (Krieger II, 203), havde Fru Heiberg faaet og læst denne Bog, men uden at føle sig tilfreds med den. „Det er jo godt, at M. i Dem har En, der kan controlere ham i slige Sager og tale med ham om Misgrebene i Ræsonnementet.“ Muligvis har Martensen gennem Krieger hørt Fru Heibergs Mening om Skriftet. — *L. 39 f.* *Bladenes ... Anmeldelser* : Se f. Eks. Fædrel.s ledende Artikel $\frac{10}{12}$, hvori Forfatterens menneskekærlige Hensigt paaskønnes; men Bladet finder, at Indholdet skuffer.

S. 108, L. 8. Elisabeth Baumanns *Ungdomserindringer* udkom 1874. — *L. 12.* *Deres ... Selobiographie* : Sml. Et Liv IV, 17. — *L. 21—24.* Prædikenen: „Der kommer en Nat, da Ingen kan arbejde“ er tr. i Martensens „Prædikener, holdte i Aarene 1875 til 1880“ (1880). M. talte i Slotskirken $\frac{17}{1}$ og $\frac{31}{1}$ 1875. — *L. 31.* BH. Delvis tr. M. og B. XXX, 169—72. — *L. 34.* *Deres Brev* : Der foreligger ingen Breve fra Fru Heiberg til M. Th. under Udenlandsrejsen. Det her omtalte maa være afsendt sammen med Brev til Krieger $\frac{15}{1}$ 1875 (sml. Krieger II, 226 og 233). Til Mathilde Reinhardt skrev Fru Thoresen ved denne Tid (se mangelfuldt dateret Afskrift i NkS. 3457, 4°):

„Jeg har havt det dejligste Brev fra Rom fra Fru Heiberg. Ja lad hvem som vil sige, at den Dame ikke har Aand, jeg forsikkrer Dig, der ligger en saadan dejlig Forstaaelse af hele den store Verden dernede, som hun savner Livet svarende til — ja hun er i Sandhed en stor Aand! — Og Krieger er en rørende Ven. Han sendte mig Brevet og sagde, at han med Fornøjelse skulde besørge det Brev, han antog jeg sendte hende igjen. Jeg skrev da ogsaa til dem begge.“

S. 109, L. 14 f. Oehlsenschläger var sammen med Thorvaldsen i Rom i 1809. Hvad det omtalte „Svar“ gik ud paa, er ikke fundet. — *L. 32—36.* Sml. Note til I, S. 183, L. 32. Fru Heiberg kan ikke have udtalt disse Ord under Bjørnsons første Ophold i København, da „Synnøve Solbakken“ udkom $\frac{1}{6}$ 1857 efter hans Bortrejse.

S. 110, L. 28. Dramaet „Kristoffer Valkendorf og Hanseaterne“ udkom i 1878. — *L. 39.* Efter Modtagelsen af dette Brev skrev Fru Heiberg til Krieger (i utrykt Parti af Brev $\frac{3}{2}$ 1875) : „Tak, fordi De fik mig til at svare Fru Thoresen! Hun er saa taknemmelig og glad derover, maaske jeg dog sender Dem dette Brev ved Leilighed paa Grund af hendes Udtalelser om Bjørnson. Stakkel! Hun har endnu ikke faaet Øie paa sin egen Uret i denne Sag ligeoverfor

Fru Bjørnson.“ — *L. 40.* J. C. Jacobsens Arkiv i RA. — *L. 45. det Utrolige* : Det drejer sig om en forøget Rejseunderstøttelse. Sml. Krieger II, 225 f. m. Noter (Brev ¹²/₁ 1875) og 237 (Brev ⁵/₂ 1875).

S. 111, L. 8—11. Berner søgte under Opholdet i Rom at faa bestemt Besked, om Fru Heiberg vilde vende tilbage til Teatret, men fik ingen. Hun vilde efter Kriegers Raad udskyde en saadan Meddelelse til Slutningen af April. Se Krieger II, 204 (Brev ¹/₁₂ 1874). I Brev af ³/₁ 1875 er hun dog blevet tilbøjelig til at fremskynde Afgørelsen (Krieger II, 223). — *L. 12. Jeg har derfor nu skrevet hjem* : Antagelig i et (ikke foreliggende) Brev til Berner. Se Note til S. 111, L. 34. — *L. 15.* Garibaldi var i 1874 blevet valgt ind i det italienske Parlament som Deputeret for Rom. — *L. 24.* Her gengivet efter Krieger II, 385. I utrykt Parti af Brev til Krieger ²⁷/₁ 1875 (i RA.) ses, at Fru Heiberg sendte ubeskrevet Papir med Underskrift og bad Krieger udfylde det. Sml. Krieger II, 236 (Brev af ³/₂ 1875). — *L. 34.* Efter Meddelelsen om, at Fru Heiberg opgav sin Stilling, tilskrev Berner hende ²⁹/₁ (Brevet i Fru Heib. Ark.), at han ansaa dette for en umaadelig Ulykke for Teatret, som nu mistede sit sidste Værn mod Undergangen. Efter de sparsomme Efterretninger, han modtager fra Kongens Nytorv, er dog vistnok Alle der ret veltilfredse. Sml. Fru Heibergs Kommentar til dette Brev Krieger II, 236 (Brev af ³/₂ 1875). — *L. 35.* F. Meldahls Papirer i RA. Tr. Meldahl IV, 123 f. — Fru Heiberg havde siden sin Mands Død i 1860 i flere Aar ikke set Meldahls. Det var M., som havde givet Staten Anvisning paa Søkvæsthuset som egnet for Marinen, og han havde saaledes indirekte Skyld i, at Fru Heiberg maatte fraflytte Hjemmet der, hvad ikke bidrog til at føre dem sammen; men Meldahls Indsats for at færdiggøre den nye Teaterbygning bragte ham i Naade hos Fru Heiberg, og han blev oftere budt til Middag hos hende med de nærmeste Venner, Krieger, Madvig, Jacobsen, Andræ m. fl. Se Meldahl IV, 118 ff. — *L. 36.* Meldahl var ikke *Conferentsraad*, men *Etatsraad*. — *L. 40. til en Bolig* : Bonderup. Se Nr. 211 med Noter.

S. 112, L. 16 f. Slotspræst Dr. theol. J. H. V. Paulli, boede en Del Aar, indtil han i 1857 blev Stiftsprovst, Nørregade Matr.nr. 40. — *L. 21.* Heibergs boede i Brogade Matr.nr. 3 1831—42. Se Et Liv I, 148 med Note. — *L. 30 f. den nu nedlagte botaniske Have* : Bag Charlottenborg. Sml. S. 100, L. 12 m. Note. — *L. 36. min Niece* : Fru Maria Welding. — *L. 37.* Fru Heiberg flyttede i Efteraaret 1875 ind i den omtalte Lejlighed, Gothersgade Gadenr. 160, 2. Sal, som Meldahl hjalp hende med at indrette. Husets Ejer var C. St. A. Bille, med hvem hun nødig forhandlede. Se Brev til Meldahl ²¹/₁₁ 1875, tr. Meldahl IV, 126. — *L. 42.* Her gengivet efter Krieger II, 285 f. (efter Koncept i Kultusministeriets Arkiv) .

S. 113, L. 10. Det fremgaar af Indholdet, at Fru Heises Brev er skrevet ikke den 16., men 17. Febr. — *L. 17 f.* D. G. Monrads første Hustru Emilie Nathalie Lütthans var d. ⁹/₉ 1871. ¹⁶/₂ 1875 giftede han sig i Kbh. (Frels.) (63 Aar gl.) med Emmy Tutein (1832—94), Enke efter Byfoged Hother Hage (d. ⁹/₂ 1873). — *L. 22—26.* „Barselstuen“ opførtes ¹⁷/₂ 1875 med Fru Sødring som Gedske Klokkers. Det var hendes første Optræden efter Udenlandsrejsen og altsaa første Gang, hun spillede i den nye Bygning. Se Julie Sødring, 287 f. — ¹⁹/₂ opførtes Henrik Ibsens „Hærmændene paa Helgeland“ 1°. Se herom nærmere Neiiendam I (1921), 145—150. — *L. 27.* Sml. Note til S. 83, L. 16. — *L. 28 f.* Bj. Bjørnsons „En Fallit“ opførtes 1° ¹⁵/₄ 1875. Se Neiiendam I, 150—53. Advokat Berent spilledes af Joh. Wiehe (yngre Broder til Michael og Wilhelm W.). Han var blevet kgl. ansat 1864, afskedigedes 1876 som sindssyg.

S. 114, L. 1. Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. Fru Heiberg var ¹⁵/₂ rejst fra Rom, hvis Klima hun ikke taalte, til Salerno. Sml. Krieger II, 239 f. (Breve ¹⁴/₂ og ²³/₂ 1875). — *L. 25.* Distriktslæge i Romsdalen S. J. Hanssen, en nær Ven af Bjørnsons, tilsaa Fru Heiberg i Salerno. Sml. Krieger II, 240 (Brev af ²³/₂ 1875) m. Note. — *L. 28 f.* Berners *Brev* af ⁵/₂ 1875 i Fru Heib. Ark. — *L. 39.* NkS. 2044, 2°. Tr. „Breve fra Peter Heise“ ved G. Hetsch (1930), 162 f.

S. 115, L. 20 f. et Hæfte Ballader etc. : „Digte fra Middelalderen“. Sml. G. Hetsch: „Peter Heise“ (1926), 143. — *L. 29. et Brev* : Nr. 504.

S. 116, L. 1 ff. Marquisen af Rambouillet, Catherine de Vivonne (1588—1665), holdt litterær Salon i Paris i Hôtel de Rambouillet, som var bygget og indrettet efter hendes Planer. — *L. 35.* Tr. Bjørnson I, 6 f. — *L. 37.* Fru Bjørnson havde ²⁴/₂ besvaret Fru Heibergs Brev af ²⁰/₂.

og derefter faaet det her omtalte lille brev af $\frac{2}{3}$ (Originalerne i Fru Heib. Ark. og Bjørnsonarkivet). — *L. 41. trods alt hvad De siger* : Fru Heiberg havde i sit sidste Brev betegnet Salerno som en „svinsk lille Landsby“. — *L. 45. Bjørnsons Skuespil „redaktøren“* havde Fru Heiberg læst i Rom; se Krieger II, 191 ff. (Breve af $\frac{2}{11}$ og $\frac{8}{11}$ 1874) samt Halvorsen: Norsk Forfatter-Lexikon I, 310 f. Stykket var udkommet Febr. 1875 og opført paa Stjernströms Nya teatern i Stockholm $\frac{17}{2}$ s. A. At det skulde være en Pamflet rettet mod „Morgenbladet“s Redaktør Chr. Friele bestred Bjørnson i en Erklæring, dat. Rom $\frac{2}{3}$ 1875, tr. i Göteb. H. og S. Tidn.

S. 117, L. 10. *Alina Forsmann* (f. 1845), finsk Billedhuggerinde. Af Krieger II, 213 (Brev af $\frac{24}{12}$ 74) ses, at hun havde modelleret Anna Heiberg. Se fremdeles Allg. Lex. d. bild. Künstler XII (1916). — *L. 11. Norsk* : Det ses ikke, hvem. — *L. 17. Konows* : Godsejer August K. til Tjerne i Ringsaker i Norge, g. m. Beate f. K. De ledsagedes paa Italiensrejsen af Døtrene Henriette (Enke efter Købmand i Tromsø Poul Hansen) og Augusta. Se fremdeles Hauch Fausbøll: „Slægthaandbogen“ (1900), 502 f. — Familien omtales jævnlig i det flg.; i Fru Heib. Ark. enkelte Smaabreve fra Fru Konow. — *L. 21. den danske dame* : Det vides ikke, hvem. — *L. 24.* Den finske Billedhugger Walter *Runeberg*. — Den norske Billedhugger Christoffer *Borch*, som boede i Rom 1869—77. Han og hans Hustru Thora, f. Arveschoug, hørte til Bjørnsons bedste Venner. — *L. 27.* Fru Axelline *Lund*, g. m. Historiemaleren Fr. Chr. Lund. I hendes „Spredte Erindringer“ (1917), S. 119—25, omtales Forbindelsen med Fru Heiberg under Romeropholdet. — *L. 33. Kandidaten* : Cand. theol. Vilhelm Sommerfeldt, sen. Rektor i Larvik. Sml. hans „Minder fra Bjørnson-Tiden 1874—1909“ (1917), 18 f. — *L. 33.* Den norske Forfatterinde Marie *Colban*, f. Schmidt. Der findes et enkelt Brev fra hende i Fru Heib. Ark. — *L. 35. Fru Hansen* : Formentlig Konows Datter Henriette H., hvis Mand if. Hauch Fausbøll dog ikke var død et, men tre Aar tidligere, nl. $\frac{23}{3}$ 1872. — *L. 37.* NkS. 3533, 4°. — Maria Elisabeth (Betty) Paulli (1822—1909), Datter af Biskop J. P. Mynster, g. 1843 m. Hofpræst, sen. Stiftsprovst J. H. P. — *L. 42.* Om Mynsters Betydning for Fru Heiberg sml. Nr. 173 m. Noter.

S. 118, L. 2. „*Livets eensomme Timer*“ : Prædiken af J. P. Mynster paa Midfaste-Søndag 1828, tr. i hans „Efterladte Prædikener“, udg. 1875 af C. L. N. Mynster. — *L. 16. disse Minder* : Sml. Et Liv II, 283. — *L. 22. Delvis* tr. Josepha Martensen, 180 ff. — *L. 27. Deres sidste Brev* : Foreligger ikke. Det maa være skrevet enten til Martensen eller til hans Hustru siden Nr. 498. Sml. Krieger II, 247 f. (Brev $\frac{27}{3}$ 1875). — *L. 33 ff.* Skærtorsdag $\frac{25}{3}$ og Langfredag $\frac{29}{3}$ 1875 opførte Musikforeningen i Slotskirken under Gades Overledelse Matthæuspassionen (i Robert Franz' Udgave).

S. 119, L. 15. I Anledning af H. C. Andersens Halvfjerdsaaersdag $\frac{2}{4}$ 1875 indsamledes Penge til en Statue af ham, som skulde rejses i Kongens Have. Se Sv. Larsen: „En Model og to Statuer, H. C. Andersens Monumenter i København og Odense“ i „Anderseniana“, 2. Række, I. (1949), 242—52. Af utrykt Parti i Brev til Krieger $\frac{3}{1}$ 1875 (i RA.) ses, at Fru Heiberg var blandt Bidragyderne. — *L. 22. der var jo Andre etc.* : Af Andersens Svartale til Monumentskomiteen paa Fødselsdagen. Se Berl. Tid. $\frac{2}{4}$ 1875. — *L. 26 f. Grøder* : Se S. 93, L. 6—12 m. Note. — *L. 31 f.* Heinecitatet er ikke fundet. — *L. 46.* Fru Martensens Brev foreligger ikke.

S. 120, L. 1. NkS. 2044, 2°. — *L. 5. det Tilsendte* : MS. til en Artikel, Fru Heiberg havde sendt til Krieger i Brev af $\frac{5}{4}$ 1875 (Krieger II, 249 f.) i Haabet om, at Heise vilde bevæge Ploug (hans Svoger) til at optage den i „Fædrelandet“. Den var et Svar paa Edvard Brandes': „Et Vendepunkt i dansk Theaterhistorie“, tr. i „Det nittende Aarhundrede“, April 1875. Artiklen blev omformet af Ploug, optaget i Fædrel. $\frac{13}{4}$ 1875 under Titlen „Et Spørgsmaal til Hr. E. Brandes“, undertegnet „D-a“. Fru Heibergs MS. foreligger ikke. Sml. Et Liv IV, 19. Af Brev til Krieger $\frac{24}{4}$ 1875 (Krieger II, 253) ses Fru Heibergs Vurdering af Plougs Bearbejdelse: „Saa hans Stormægtighed selv har omskrevet mit lille Værk. Det var som Pokker. Lad ham nu fremdeles forsvare det, thi det er unægtelig hans Værk og meget lidt af mit, men maaskee en saadan lille tam Indsigelse dog kan gjøre sin Nytte.“ — *L. 7. om Hunden* : Disse Ord findes ikke i Art. i Fædrel.; har altsaa staaet i Fru Heibergs MS., men blev ikke trykt. — *L. 25 f.* Af Brev af $\frac{1}{4}$ 1875 fra Fru Heise

til Krieger (i Fru Heib. Ark.) ses, at Fru Heiberg fik Tilbud om for Sommeren at tage Ophold i Heises Hjem Kongens Nytorv Nr. 5, indtil hun kunde flytte ind i sin nye Lejlighed. — *L. 27. Deres sidste Brev* : Foreligger ikke. Maa have været et Svar paa Nr. 504. — *L. 30. Uutilg.* 119 KB. Skrevet efter Diktat, med Anna Heibergs Haand. — *L. 39 f. Serlines* 3: Zerlinas Ord: „Jeg vil“ — i 1. Akts 10. Sc. i Mozarts Opera „Don Juan“.

S. 121, L. 2 f. Om Tilbud til Høedt om Chefposten og om Berners Tilbagetræden som Intendant se S. 133, L. 31 f. og 141 L. 9 m. Noter. — *L. 8.* Paa aabent Brevkort, stemplet 25. April 1875 og sendt til Sorrento. Tr. Et Liv 1. Udg. IV, 393 og Bjørnson I, 10. Bjørnson havde kort før besøgt Fru Heiberg og var nu paa Rejse fra Neapel nordpaa. Se Brytnings-år II, 63—71. — *L. 16. sæddelen* : Øjensynlig en ikke foreliggende Billet fra Fru Heiberg. — *L. 18.* Dette og det fig. Brev delvis tr. af Sv. Larsen i „En Model og to Statuer“ i „Anderseniana“ 2. Række I (1949), 272 f. Billedhuggeren Louis Hasselriis opholdt sig siden 1869 i Rom, hvor han hørte til Fru Heibergs Omgangskreds. — *L. 19 f. nogle Fotografier* : Der ligger ingen Fotografier ved Brevet. — *L. 32 f. Hasselriis' Dreng med Druer* findes i forskellige Udførelser rundt i europæiske Museer. Sml. Ill. Tid. ¹/₁₂ 1901. — *L. 38.* Historikeren, Mag. art., senere Dr. phil. W. Møllerup var dansk Konsulatssekretær i Rom.

S. 122, L. 6. Efter Orig. i H. C. Andersens Hus, Odense (i Afskrift meddelt af Direktør Svend Larsen). — *L. 21.* Om Hasselriis' ikke antagne Udkast til H. C. Andersens Monument i Kongens Have, om Fru Heibergs her omtalte Forslag til Forandringer og om disse Forslags Betydning for Hasselriis' Andersenstatue, som opstilledes i Odense 1880, se ovennævnte Afhandling af Sv. Larsen samt Nr. 595. — *L. 31.* Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. Tr. Bjørnson I, 12—15. — *L. 34.* Det omtalte *Papir* var et Plaster, Fru Bj. havde overladt Fru Heiberg, som med Held havde anvendt det mod Smerter. Se Krieger II, 254 (Brev af ²⁹/₄ 1875). — *L. 39. de tre Smaa* : Bergliot, Einar og Erling Bjørnson.

S. 123, L. 11. Om „En Fallit“ se S. 113, L. 28 f. m. Note. — *L. 17 f.* Om Bogen: „En katolsk Familie. Nutidsbilleder fra Schweizergrensen“ (1875) modtog Holm Hansen et anerkendende Brev fra Bjørnson, tr. i H. H.s Memoirer „Hvad jeg oplevede“ (1911), 120 f. — *et stort Skuespil*: „Kejserfesten paa Kreml“, opført paa DkT. 1° ⁵/₁₂ 1875. — *L. 36.* Ved Ministeriet Estrups Dannelse ¹¹/₆ 1875 havde J. Chr. H. Fischer afløst Arkæologen J. J. A. Worsaae som Kirke- og Undervisningsminister; han gik af i 1880. — *L. 38.* Den „støvede Sommerfugl“ : Dette Øgenavn har Fru Heiberg og Bjørnsons vel brugt om Berner under Romeropholdet. — *L. 40 f.* Medio Juni var Bjørnsons vendt hjem fra deres lange Udenlandsrejse for at overtage den Aaret i Forvejen købte Ejendom Aulestad i Gausdalen, en Sidedal til Gudbrandsdalen.

S. 124, L. 1. Delvis tr. „Brytnings-år“ II (1921), 90—94, helt Bjørnson I, 15—19. — *L. 36.* Bjørnson havde i Rom og (paa Hjemrejsen) i Berlin med tyske Politikere drøftet det slesvigske Spørgsmaal. Se herom Bjørnson I, xxviii f. Om hans Syn paa Forholdet „Norden-Tyskland“ se hans Artikel „Til danske Venner!“ i „Dansk Folketidende“ ²/₇ 1875.

S. 125, L. 17. Kong Oskar II var i Foraaret 1875 paa officielt Besøg i Berlin, hvor han udtrykte sit Ønske om et skandinavisk-tysk Forbund. — *L. 21 f.* I Juli 1875 og flere Gange senere skrev Bjørnson i „Nationalzeitung“ (Berlin) om Norden og Tyskland. Tidligere havde han i „Die Gegenwart“ (Berlin) skrevet om samme Emne. Se „Norsk Forfatter-Lexikon“ af J. B. Halvorsen I (1885), 339 f. — *L. 33. unge Konow* : If. Bjørnson I, 361, drejer det sig om August Konows Søn Wollert (1847—1932), som en Tid var forlovet med Dina Krog, senere gift med Dr. E. Paasche.

S. 126, L. 13. Dramaet „Kongen“ udkom 1877. — *mine to fortællinger* : „En skitse fra Italien“, tr. i Greensteens Samling „Fra Fjeld og Dal“ (udkom ^{7—9}/₁₂ 1875), senere i udvidet Form som selvstændig Bog under Titlen „Kaptejn Mansana“ (1879); fremdeles „Magnhild“, skrevet dels i Rom, dels paa Aulestad, udkom 1877. — *L. 17 f. De er jo etc.* : Der er Tale om Fru Heibergs Erindringsværk, hvis 3. Del hun paa den Tid havde under Arbejde. Sml. Et Liv IV, 19 f. — *L. 29—33.* Paa Grund af stadig svigtende Helbred indgav Fru Sødring (if. DkT.s Journal) ²²/₆ 1875 Ansøgning om Afsked. I sine Erindringer (Udg. 1951, S. 295) omtaler hun, at Fru Heiberg faa Dage efter kom paa Besøg og raadede hende til at fortsætte, regnende

med, at hun inden tre Maaneder vilde fortryde, at hun havde givet op. Fru Sødring fik sin Afsked $\frac{5}{1}$ 1876 og fortrød det aldrig. Samtalen med Fru Heiberg har antagelig fundet Sted noget tidligere, end Fru Sødring paastaar, nl. før dette Brev af $\frac{12}{9}$. — *L. 39.* Delvis tr. Brytnings-år II, 111 f., helt Bjørnson I, 23—26.

S. 127, L. 1 f. „*bønnen bærer et stykke fræm*“ : af Bjørnsons Digt „Mit følge“. Se Bjørnson I, 363. — *L. 3 f. det inderlige kjære brev* : Nr. 515. — *L. 11 f. sanatoriet* : Gausdals Højfjeldssanatorium. — *L. 34.* $\frac{13}{8}$ 1875 var H. P. Holst blevet ansat som Instruktør for Skuespillet. — *L. 35—38.* $\frac{31}{10}$ 1875 var Th. Steins Statue af Holberg foran Det kgl. Teater blevet afsløret; V. Bissens Gengivelse af Oehenschläger havde siden 1861 staaet paa St. Annæplads, men var ved Teaterbygningens Aabning i 1874 blevet anbragt foran denne (se Neiiendam II, 13). Om Opstillingen af Buster i Teatrets Foyer se Nr. 483 m. Noter. — *L. 39.* Bjørnsons ældste Søn *Bjørn*, den senere Skuespiller og Teaterchef, havde oprindeligt tænkt at blive Musiker. — *L. 45 f. den fortælling* : „Magnhild“. Sml. S. 126, L. 13 m. Note.

S. 128, L. 2. *Christopher Bruun*, Leder af Folkehøjskolen i Gausdal. — *L. 4.* Med Udtrykket „Samme elendighed“ sigtes vel til Borchs aandelige Uligevægt. Se „Brytnings-år“ I, 300. — *L. 12.* Frankrigs republikanske Forfatning var sikret $\frac{25}{2}$ 1875, og i November s. A. fuldførtes Forfatningsarbejdet ved en Lov, der fastslog, at Valgretten til Deputeretkamret skulde være almindelig. — *L. 33.* TM. Tr. i „Teatret“ IX (1909—10), 55. — *L. 36. Deres Artikel* : „Vaudevillens Halvhundredaars Jubilæum“ i det af Peter Hansen redigerede „Nær og Fjern“ $\frac{28}{11}$ 1875.

S. 129, L. 9. Utilg. 185 i KB. Tr. Anna Poulsen, 155. — *L. 11.* Emil P. havde med Glans debuteret som Erasmus Montanus $\frac{16}{4}$ 1867 (samme Aften stod ogsaa Broderen Olaf første Gang paa Scenen, som Jacob). — *L. 15 f.* „Kejserfesten paa Kremli“ spilledes med Emil Poulsen som Czar Ivan 1° $\frac{5}{12}$, 2° $\frac{6}{12}$ 1875. — *L. 25.* Bjørnsonarkivet UB. Oslo. Tr. Bjørnson I, 27—31. — *L. 27.* „En Fallit“ (sml. S. 113, L. 28 f. m. Note) spilledes efter Fru Heibergs Hjemkomst fra Udlandet første Gang $\frac{12}{12}$ 1875. — *L. 33—37.* Wilhelm Wiehes Datter Johanne Louise, gift Winkel, debuterede $\frac{2}{6}$ 1876 paa DkT. og blev senere ansat, men viste ikke noget større Talent. Frk. Dehn bevarede Valborgs Rolle i „En Fallit“. Emil Poulsen overtog fra $\frac{12}{12}$ 1875 Advokat Berents Rolle. — *L. 38. vor afdøde Ven* : Bernhard Dunker, d. 1870.

S. 130, L. 4 f. Om „Kongen“ og *Fortællingen* „Magnhild“ se S. 126, L. 13 m. Note. — *L. 14 f. i en Taarnbygning* : Gothersgade Nr. 160. Sml. S. 112, L. 37 m. Note.

S. 131, L. 8 f. *Berners* Virksomhed var efter Hjemkomsten fra Udlandet i April 1875 blevet begrænset til kun at omfatte økonomiske Details. — *L. 30.* Fru Heibergs Fødselsdag d. $\frac{22}{11}$ 1874 var holdt hos Bjørnsons. Sml. Krieger II, 202 f. (Brev af $\frac{20}{23/11}$ 1874). — *L. 35.* Bjørn Bjørnsons Brev til Anna Heiberg foreligger ikke.

S. 132, L. 1. Efter Orig. i Privateje. — *L. 2 f.* „Trine Rahrs“ *Billede* : C. Petersens Maleri af Johanne Luise Pätges som Trine Rar (1826), gengivet efter Reproduktion i Heib. Hjem foran S. 37. Billedet havde Heiberg købt; men efter hans Død foræredes det til Samleren og Museumsmanden C. A. F. Strunk, som gav det til Fru Heibergs Døtre, for hvilket der i dette Brev takkes. Endnu i 1898 var det i Fru Heibergs yngste Plejedatter Fru Anna Westenholz' Eje. Den nuværende Ejer kendes ikke. Sml. Heib. Hjem, 457 f. — *L. 9. et videnskabeligt Institut* : Carlsbergfondet, som stiftedes $\frac{25}{9}$ 1876; J. C. Jacobsen sendte den Dag Videnskabernes Selskab en Skrivelse om dets Oprettelse. — *L. 13.* D. G. Monrads Arkiv i RA. Tr. Krieger II, 386 f. — *L. 16.* „Prædikener paa alle Søn- og Helligdage i Aaret samt i Fasten“ (1871). — *L. 17.* „Fra Bønnens Verden“ (1876). — *L. 17 f.* Der sigtes til Monrads Artikler i „Fædrel.“ $\frac{21}{1}$, $\frac{22}{1}$ og $\frac{8}{2}$ 1876 som Indlæg i en litterær Strid i Anledning af en Tale, Prof. Ad. Steen havde holdt ved Universitetets Reformationsfest 1875, bl. a. vedrørende Darwinismen (se Krieger II, 429). Af Krieger II, 259 (Brev af Februar 1876) fremgaar, at Fru Heiberg fandt Monrads Artikler fortrinlige i enhver Henseende. „Jeg holder mere og mere af Monrad og er overbevist om, at han i de sidste Aar ved et overordentlig indvortes Arbejde er naaet op til et aandeligt Punkt, han ikke tidligere har staaet paa.“ — *L. 41.* Siden 1871 havde Monrad for anden Gang beklædt Embedet som Biskop i Lolland-Falsters Stift med Bolig i Nykøbing F.

S. 133, L. 20. Orig foreligger ikke. Her tr. som gengivet i Holm Hansen: „Hvad jeg oplevede“ (1911), 139 ff. — L. 22. *Deres Brev* : Foreligger ikke, men blev if. Krieger II, 266 (Brev af 9/3 1876), modtaget 3. Marts. Steds refereres Indholdet udførligt. H. H. havde i Dresden besøgt Henrik Ibsen og hos ham truffet Holger Drachmann m. fl. „Ibsens fuldkommen harmoniske Samstemmen med Drachmann i religiøse Anskuelser, deres frække Haan mod Troen og forargelige Brug af Skriftstederne faldt skjærende i min Sjæl. Ibsens Begeistring for den tyske Eenheds-Tanke og hans Foragt for Nationalitets-Følelsen! etc.“ Sml. Holm Hansens Betretning om samme Møde i „Hvad jeg oplevede“ (1911) 127 ff. — L. 28. C. Anckers Legat, et treaarigt Rejsestipendium til Malere, Billedhuggere, Digtere og Komponister, var if. Fædrel. 1/3 1876 tilfaldet Digteren Holger Drachmann. — L. 31. Kultusminister Fischer tilbød i 1876 Høedt Posten som Teaterchef, men kunde ikke antage dennes Betingelser. Se Neiiendam II (1922), 45 f. — L. 36. Se „Overlampepudserens Dagbog“ i „Punch“ 2., 9. og 23. Februar 1876.

S. 134, L. 5. Augiers Lystspiel „Giboyers Søn“, overs. af en Anonym, opførtes 1° 23/2 1876. Sml. Krieger II, 262 ff. (Breve af 23 og 29/2 1876). — L. 34. I 1876 fuldførte Th. Stein en Marmorbuste af Dr. Ryge; den opstilledes i Det kgl. Teaters Foyer, alt paa J. C. Jacobsens Bekostning. Se J. Stein: „Billedhuggeren Theobald Stein“ (1923), 135. Sml. Krieger II, 268 (Brev 7/3 1876). — L. 41. J. C. Jacobsens Arkiv i RA.

S. 135, L. 1. *To fortrinlige Buster* : Foruden Dr. Ryges havde Stein (i 1875) udført F. Lindgreens, som ogsaa opstilledes i Foyeren. — L. 8. Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. — L. 10. *Bjorns Brev* : omtalt S. 131, L. 35 m. Note. — L. 45. *Erik Bøgh*, Redaktør for „Folkets Avis“. I hans „Udvalgte Feuilletoner („Dit og Dat“), som aarlig udkom, findes jævnlig Teaterartikler.

S. 136, L. 22 f. *en af mine rige Venner* : J. C. Jacobsen. — L. 34 f. Om „Kongen“ og Fortællingen „Magnhild“ se S. 126, L. 13 m. Note.

S. 137, L. 6. Tr. „Brytnings-år“ II, 134—37 og Bjørnson I, 55—58. — L. 13. *en ny komedie* : Maaske „Det ny system“, som udkom i 1879. Se Brytnings-år II, 329 og Bjørnson I, 369. — L. 26. *Lina* : Arbejderdatteren Karoline Nilsen, som 1876 ægtede Gaardbrugeren, sen. Stortingsmand Sigurd Blekastad. Sml. V. Sommerfelt: „Minder fra Bjørnson-tiden“, 25. — L. 43. *Marie Blich* (1842—1924), sen. g. m. den norske Komponist J. P. Selmer.

S. 138, L. 1 f. *min mor* : Inger Elise Bj. f. Nordraak (1808—97), Enke efter Præsten Peder Bj. (1798—1871). Hun havde „et lyst sind og et varmt hjerte, musikalsk sans og kunstnerisk fornemmelse“. Norsk Biogr. Leksikon I (1923), 607. — L. 7 f. If. Norsk Forf.-Lex. I (1885), 331, skrev Bjørnson i 1876 i „Oplandenes Avis“ (Nr. 42, 44 og 46) en Række Artikler: „Lidt om vor nuværende Religionsforkyndelse og dens Forhold til Folkearbejdet“. — L. 11. I Marts 1876 havde en Venstregering afløst de Nationalliberales Styre i Italien. — L. 15. *Georg Brahm*, Sognepræst i Torup, skrev i „Dansk Folketidende“ 10/3 og 14/4 1876 mod Bjørnson om tysk Politik; Bj.s Svar til ham kom i samme Blad 31/3 og 12/5. Se Brytnings-år II, 307. — L. 21. Om „En skitse fra Italien“ se S. 126, L. 13 m. Note. — L. 34. Tr. Bjørnson I, 60 ff.

S. 139, L. 7 f. *Det tager nogen Tid* — : Lidt unøjagtigt fra „Signes Historie“ (1864), 255. — L. 38. „Behersk Sagen, saa kommer Ordene af sig selv“, Gengivelse af det latinske „rem tene, verba sequentur“, som skal stamme fra Cato d. Æ. — L. 47. Grefsen Bad (siden 1899 Sanatorium for Brystsyge) i Aker nær Oslo.

S. 140, L. 8. NkS. 3218, 4°. — L. 10. *Deres skønne Bog* : „C. E. F. Weyses Biographie“ (1876). Fru Heiberg havde allerede 28/6 foreløbig takket for Bogen, men vilde læse den i Ro under en lille Rejse. Sml. Krieger II, 272 f. (Brev 20/7 1876). — L. 21 f. „*Das ist* —“ : En lidt unøjagtig Gengivelse af sidste Strofe i Heines Digt „Ein Jüngling liebt ein Mädchen“ i „Buch der Lieder“. — L. 29. Ferdinand Schaumburg-Müller (1810—51), Weyses Plejesøn, hvis Uddannelse i Teologi han bekostede. Han blev senere Sognepræst. G. 1839 m. Actonia Caroline Hass (f. 1813).

S. 141, L. 1. KB. (Utilg. 119). — L. 5. *Skuespil* : Med Brev af 14/7 1876 (i Fru Heib. Ark.) havde Berner sendt Fru Heiberg „Den forvandlede Konge“, anonymt indleveret til DkT. Februar 1875, 1° opført 20/11 1876. Forf. var Rudolf Schmidt. Se Neiiendam II, 66—69. —

L. 9. Kommandant paa Bornholm Oberst Edv. Fallesen (1817—94) havde $\frac{1}{7}$ 1876 afløst Linde som Teaterchef. Samtidig afskedigedes Berner som Intendant, men beholdt Posten som Teatersekretær. Sml. S. 151, L. 15 f. m. Note. — L. 10. *den Dom De udtalte* : nl. at Fallesen var „fuentastagtig og naiv i sin Uvidenhed om alle indre Forhold. Han, Chefen, mener at kunne gjøre Alt selv, undvære Alle lige til Censor“. Se Krieger II, 269 f. (Brev af $\frac{12}{7}$ 1876), hvor Fru Heibergs Samtale med F. ogsaa refereres.

S. 142, L. 1. Delvis tr. Et Liv III, 18 f. med Fru Heibergs Kommentar. — L. 2. *for ca. 20 Aar siden* : Antagelig før $\frac{10}{12}$ 1856, da den Kommitterede H. Christensen paa den Dag indstillede, at Berner afskedigedes som Regissør og overtog Bogføringen. Afskedigelsen skete ved Skrivelse af $\frac{21}{1}$ 1857. Sml. S. 142, L. 30 f. Se H. Christensen: „Det kongelige Theater i Aarene 1852—59“ (1890), 238 og Anhang. — L. 43 f. Disse to Linier staar paa Brevets Omslag.

S. 143, L. 1. Bjørnsonarkivet UB. Oslo. — L. 5. Af Krieger II, 275 (Brev $\frac{30}{7}$ 1876) ses, at Fru Heiberg allerede da havde erfaret, at Fru Bjørnson ventede et Barn; men Bjørnson havde øjensynlig undladt at besvare Fru H.s Brev af $\frac{31}{5}$ (Nr. 531), og derfor har hun vel ikke skrevet før nu. — L. 22. „Himmelhøit jublende —“ : „Himmelhoch jauchzend —“, af Clärchens Lied i Goethes Egmont III, 2. — L. 37. Bjørnson skrev i Brev til Fr. Hegel $\frac{19}{10}$ 1876 (i Grotid II, 142): „Den troeste brev-skriver dernede er fru Heiberg“.

S. 144, L. 12. *en svenske* : Den svenske Bladmand og Politiker Fredrik Borg. Sml. S. 145, L. 18—32 m. Note. — L. 24. Bjørnsonarkivet, UB. Oslo. — L. 29. Bjørn Bjørnson var paa Vej til Berlin for der at uddanne sig i Musik. Se Brytnings-år II, 139. I Kriegers Dagbøger VI, 176, læses under $\frac{5}{11}$ 1876: „Nu bliver Sønnen [Bjørn] uden Confirmation sendt til Berlin, for — at blive Virtuøs.“

S. 145, L. 19. *i Avisen* : I sit Blad „Öresundsposten“ havde Borg $\frac{30}{8}$ 1876 ladet trykke et Rejsebrev, dat. Kristiania $\frac{19}{8}$, hvori han skildrede et Møde i Odnäs med en kendt dansk nationalliberal Politiker og hans Rejseselskab, som man let ser maa være Krieger og Fru Heibergs Datter m. fl. I Anledning af en republikansk Tale, Bjørnson nylig havde holdt, skulde samme danske Politiker have udtalt, at Bj. ikke vidste, hvad Republikanisme var. Da de senere skiltes, lovede Borg at hilse Fru Bjørnson, ikke hendes Mand. — I et Brev af $\frac{29}{10}$ s. A. meddelte Borg Bj. dette sit Løfte. Se Brytnings-år II, 309. — L. 39. Tr. Bjørnson I, 66 f. — L. 40. *et længere brev* : Nr. 541. — L. 42. *en . . . pige* : Fik Navnet Dagny efter den lille Datter, som var død $\frac{22}{2}$ 1872. Se S. 80, L. 7.

S. 146, L. 8. Tr. Bjørnson I, 69. Orig. et aabent udateret og med utydeligt Stempel forsynet Postkort adr. til Fru Etatsråd Hejberg, København. Det maa være skrevet kort efter Modtagelsen af Fru Heibergs i L. 12 omtalte „vælsignede linjer“, et Brev af $\frac{12}{12}$, som her gengives efter Bjørnson I, 371: „Victoria! Gud skee Lov for den lille Jule-Engel som er fløiet ind paa Aulestad! Tro mig, den har Hænderne fulde af Alt hvad der kan bringe Glæde og Velsignelse i Hjemmet, saaat der i dette bliver rigtig „Dagny“ i alle Kroge. Tusinde Hilsener til Hende der har bragt et nyt Menneske ind i Verden. Siig hende hvor glad jeg blev for en Time siden da Efterretningen kom, hvorpaa jeg med Bekymring hver Dag havde ventet. Hvilken Glæde til Foraaet naar den Lille kravler om i Græsset mellem Straa og Blomster! Vi flokkede os Alle Fire ovenpaa hinanden da vi saa Brev fra Norge og kjendte Deres Haandskrift; vi kunde knap læse hvad der stod i Brevet fordi vi alle vilde læse det saa hurtigt som muligt, da den praktiske Lelia fløi ned til de sidste Ord og raabte „Alt vel“. Det hjalp. Jeg har forresten altid haabet paa et godt Udfald. Min Veninde kunde ikke endnu være færdig henede, hun maatte blive her for Deres, for de andre Børns Skyld, og maaskee ogsaa endnu for Noget som ingen af os i Øieblikket kan gennemskue. Gud forstaaer alt Sligt bedre end vi. Alt er her ved det Gamle i de private Forhold, i de Offentlige Uf! Glem nu ikke ganske at der ligger et halvt færdigt Brev til En der længes efter at høre om Alt fremdeles gaaer saa godt som det ønskes af Deres hengivne Johanne Luise Heiberg.“ Orig. til dette Brev fandtes i Dec. 1951 bl. Fru Dagny Bjørnson Sautreaus Papirer. — L. 13. K. : Krieger. Sml. S. 144, L. 12 og 145, L. 18—32 m. Noter. — L. 15. NkS. 1716 A, 2° (Gades Papirer). Tr. „Niels W. Gade. Optegnelser og Breve“, udg. af Dagmar Gade (1892), 314 ff. — L. 17. „*Elverskud*“, Ballade efter danske Folkesagn, for Soli,

Kor og Orchester (komp. 1853) var if. Dagbl. ^{28/12} 1876 udkommet hos Wilh. Hansen, opførtes ofte ved Musikforeningens Koncerter, saaledes to Gange i 1877. — *L. 21—24.* „*Man lukker ind* —“ : Se „*Recensenten og Dyret*“ 3. Sc., hvor der dog staar „*Hanen . . . han*“, ikke „*Hanne* . . . hun.“

S. 147, L. 5. Tr. Brytnings-år II, 149—54 og Bjørnson I, 67—72. — *L. 13.* *gennem avisen* : Bj. sigter formentlig til den i Note til *S. 145, L. 19* omtalte Avisartikel. — *L. 40.* „*Breve fra og til J. L. Heiberg*“ (1862). — *L. 44 f.* *Mit ene arbejde* : „*Kongen*“. — *Fortællingen* : „*Magnhild*“. Sml. *S. 126, L. 13 m. Note.*

S. 148, L. 19. Først ^{5/2} 1877 vedtog Folketinget at anlægge Rigsretssag mod Hall for Overskrivelse af Bevillingerne til DkT.s nye Bygning. — *L. 20.* Christian IX's Fastholden ved Ministeriet Estrup øgede hans Popularitet hos den højreorienterede Del af Befolkningen. C. St. A. Bille, som efter Kuldkastelsen af Londontraktaten havde bestridt det Glücksborgske Hus' Ret til Tronen og derfor var idømt 1 Aars Fængsel (men frifundet ved Højesteret), havde senere nærmet sig Kongehuset. Det ses ikke, hvilke Ytringer af ham Bjørnson sigter til. Maaske identificerer han ham med „*Dagbladet*“, hvis Redaktion Bille havde forladt allerede i 1872. — *L. 31.* *Kristofer Janson* var Lærer ved Folkehøjskolen i Gausdal. — *L. 34.* Ved Valget til det danske Folketing ^{24/4} 1876, der især drejede sig om Københavns Befæstning, gik Venstre frem til 74 mod Højres 28 Mandater.

S. 149, L. 5. Frederik (Frede) *Bojsen* og Chresten *Berg*, ledende Venstrepolitikere. — *L. 8.* *Frederik (Frits) Hansen* var Lærer ved Folkehøjskolen i Gausdal. — *L. 9.* *Ludvig Schrøder*, Leder af Askov Højskole. — *L. 10.* *Ernst Trier*, Forstander for Vallekilde Højskole. — *L. 22.* BH. Tr. M. og B. XXX, 176—80. — *L. 25 f.* I April 1876 havde Magdalene Thoresen besøgt sin ældste Søn Thomas i Kristiania, hvor han laa syg og døde af Tuberkulose. I Efteraaret 1876 rejste hun fra Frederiksværk og tog Ophold i Zürich sammen med den yngste Søn Aksel, som der skulde studere Polyteknik. Siden Brevet af ^{23/1} 1875 (Nr. 499) foreligger ingen Brevveksling mellem hende og Fru Heiberg. — *L. 30.* Digteren Fr. Paludan-Müller var død ^{28/12} 1876. — *L. 43.* „*Valkendorf*“ : Sml. *S. 110, L. 28 m. Note.* Af Brev til Mathilde Reinhardt fra Zürich ^{12/10} 1876 (NkS. S. 3457, 4°) ses, at Krieger havde talt med Direktør Fallesen om Stykket.

S. 150, L. 6 f. Der er Tale om Stykket „*Inden Døre*“, som opførtes 1° paa Christiania Theater ^{4/8} 1877. Om Opførelsen paa DkT. i Oktober 1878 se Nr. 567 f. m. Note.

S. 151, L. 7. Fru Heibergs Svar paa dette Brev foreligger ikke; men i M. Th.s Brev til Mathilde Reinhardt ^{21/3} 1877 (NkS. 3437, 4°) ses fig. Udtog deraf : „*Det Arbejde [„Inden Døre“] kan jeg ikke glemme. Det har ikke en eneste Fejl undtagen i Omfang. Det er saa rigt, at der kunde blive to Stykker af det!*“ — *L. 8.* NkS. 3451, 4°. — *L. 9.* Martensens Tale ved Fr. Paludan-Müllers Bisættelse i Holmens Kirke ^{3/1} 1877 udkom umiddelbart efter Begravelsen og er senere tr. i hans „*Lejlighedstaler*“ (1884), 460 f. Den tog ganske F. P.-M. til Indtægt for den kristne Kirke. I en anden Tale betegnede Broderen, Provst Jens Paludan-Müller, ham som staaende uden for Kirkens egentlige Dør. Se H. Martensen-Larsen: „*Paludan-Müller og Martensen*“ (1923), 35—47 og 148—51 og „*Den virkelige Fr. Paludan-Müller*“ (1924). — *L. 13.* Utilg. 119 i KB. — *L. 15 f.* If. Fædrel. ^{14/4} 1877 inddroges Posten som Sekretær ved DkT. ^{10/4}, og som Følge deraf afskedigedes Justitsraad Berner med Ventepenge fra Udgangen af samme Maaned. — *L. 27.* Tr. Brytnings-år II, 166 ff. og Bjørnson I, 81 ff. — *L. 29.* Om Planerne i 1876—78 om atter at gøre Bjørnson til Leder af Christiania Theater se den udførlige Note i „*Brytnings-år II*, 309—13. Drøftelsen var indledt ved et Brev fra H. M. Schirmer til Bjørnson i Sept. 1876, og efter Teatrets Brand ^{15/1} 1877 kom Sagen alvorligt paa Bane. Det fremgaar af Brevets Indhold, at Bjørnson og Fru Heiberg tidligere maa have drøftet Spørgsmaalet; men der foreligger ingen Breve derom.

S. 152, L. 36. NkS. 1853, Fol. I. — *L. 38 f.* If. Karl Mantzius: „*Min Far og jeg*“ (1919), 221, havde Fru Heiberg raadet Teaterchef Fallesen til at engagere Mantzius, som i 1871 var blevet afskediget fra DkT. F. gik med Glæde ind paa Ideen og henvendte sig i Foraaret 1877 til ham. Et Gæstespil kom let i Stand, og ^{2/9} s. A. stod Kristian Mantzius igen paa Det kgl. Teaters Scene. Se videre omtalte Skrift *S. 221—24.*

S. 153, L. 1. Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. — L. 46. I Breve fra Bjørnson til Fru Heiberg ¹³/₅ og ²⁰/₅ s. A. og i hendes Svar af ²⁶/₅ (henholdsvis i Fru Heib. Ark. og Bjørnsonarkivet) fortsattes Drøftelserne. Teatret blev tilbudt Bj., og han foreslog Berner som Intendant og Holm Hansen som Instruktør; men Teaterledelsen kunde ikke blive enig med Bj., og Sagen faldt foreløbig bort. Sml. S. 156, L. 13 f., Kriegers Dagbøger VI, 235 og Bjørnson I Nr. 47 og 48 m. Noter.

S. 154, L. 1. Utilg. 185 i KB. Delvis gengivet af Anna Poulsen, 164. — L. 2—10. „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“ genoptoges ¹⁶/₅ 1877. Emil Poulsen spillede Edouard, Frk. Betty Schnell (se Note til S. 171, L. 1.) Louise. Sml. Krieger II, 281, Brev af ¹³/₁₂ 1876 og Neiiendam II, 83 f. — L. 11. Det andet Stykke, som spillede ¹⁶/₅ 1877, var „Student og Komediant“, Lystspil af Adolph Hertz. Om dette se Neiiendam II, 80 f. — L. 16. Efter den udaterede Orig. i TM. Tr. Jan Neiiendam: „Hofteatret rundt —“ (1952), 115. — L. 18. „*At endevæl* —“ : Man har tillagt Ambrosius Stub Linien „Vel død er hele Sagen“, men Ordene er langt ældre. Se Arlaud: „Bevingede Ord“ (1906), 160 ff. — L. 19. Fritz Hultmanns Afskedsforestilling fandt Sted ²/₆ 1877, som Retspræsidenten i Sardous „Ferréol“. Hans smukke Afskedsansøgning efter 36 Aars Tjeneste er tr. Neiiendam II, 97 f. — L. 38. Utilg. 185 KB. Tr. „Teatret“ VIII (1908—09), 8, og Anna Poulsen, 170. Originalen er udateret, men Indholdet (især S. 155, L. 6) samt det anvendte Brevpapir gør det sandsynligt, at Brevet er skrevet ved Sæsonens Slutning ⁴/₆ 1877. Anna Poulsen mener, det blev modtaget ved Nytaarstid.

S. 155, L. 9. Z. Topelius' Brevväxling (i Universitetsbiblioteket i Helsingfors). — L. 14. i *Brogaden* : Topelius' første Besøg hos Heibergs fandt Sted d. ²⁴/₇ 1856 (se Nr. 557 og 645); det har altsaa ikke været i Brogaden, men i Søkvæsthuset i Overgaden, det skete. Om dette Besøg se T.s „Resebref och hågkomster“ (1903), 264, og „Självbiografiska anteckningar“, udg. af P. Nyberg (1884), 178 f. — L. 17 f. „*milda kärlek* —“ : Af Topelius' Digt, sunget af Studenterne ved Digteren Johan Ludvig Runebergs Grav ¹²/₆ 1877. Se Z. Topelius: Saml. Skrifter III (1921), 256. — L. 25 ff. „*För odödliga* —“ : Af fornævnte Digt af Topelius. — L. 33. Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. — L. 35 ff. Fra Midten af Juni og til ind i September opholdt Fru Heiberg sig med Døtrene i Norge paa Myrer i Nærheden af Grefsen; i sidste Del af August hos Familien Konow paa Tjerne.

S. 156, L. 13—16. Bjørnsons Drama „Kongen“ var udkommet i Maj 1877 og havde fremkaldt stor Strid. — Forfatteren Johan *Vibe* var blevet artistisk Direktør for Christiania Theater i Juni 1877 og fortsatte til 1879. — L. 17 f. „*Viben vil værge* —“ : Unøjagtig Gengivelse af første Strofe af Ragnhilds Sang i I. A.s 6. Sc. i „Svend Dyrings Hus“. — L. 37 f. *vort forrige Møde* : I Italien 1874—75.

S. 157, L. 1. Dateringen fremgaar af Brevets Indhold sammenholdt med Nr. 552. — L. 3 f. *fru Thoresens Gud* : Dvs. Kærlighedens Gud. Sml. I, S. 200, L. 20 og II, S. 57, L. 1. — L. 21 f. Bjørnsons Fortælling „Magnhild“ udkom ³⁰/₁₀ 1877; i tysk Overs. ved E. Lobedanz i „Deutsche Rundschau“ XIII (1877). — L. 23. Krieger rejste i sidste Del af Juni til Norge og senere til Sverige og Finland. — Det ses ikke, hvad det var for *en rå ytring*, han fejlagtigt beskyldtes for at have fremsat. Sml. den følgende Note. — L. 33. Maaske samtidig med dette Brev modtog Fru Heib. et fra Karoline Bj. af ²⁸/₇ (i hendes Ark.), som ogsaa takker for Brevet af ¹⁵/₇; Fru Heibergs Breve „faller næsten altid som solstråler ind i huset, alt det bedste kommer op i mig, og jeg strømmer over i hengivenhed“. Fru H.s Svar foreligger ikke, men til Krieger skrev hun ca. ¹¹/₈ (II, 289): „Fra Hr. og Fru Bjørnson har jeg faaet de inderligste og venligste Breve med Anmodning om ogsaa et Par Dage at bo hos dem. Dette vil jeg nu ikke af Frygt for, at man skal rive Hovedet af mig, om jeg i denne Tid besøgte Bjørnson. Jeg har i Dag skrevet til Fru Bjørnson, at der i Aar ikke var Tid hertil, men maaske til næste Aar, naar jeg forhaabentlig atter gæstere Norge“. — Om Bjørnsons og Kriegers Kontrovers se Fru Heibergs Brev fra Myrer ¹⁸/₈ (Krieger II, 291): „De beder mig om ikke at „fornægte“ Dem ligeover for Bjørnson! Skam Dem noget! Jeg, som har gaaet og tænkt paa Alt, hvad jeg vilde sige ham i Anledning af hans barnagtige — for at bruge et mildt Ord — Opførsel ligeover for Dem. — Jeg skulde fornægte Dem? Jeg gav formelig et lille Udraab, da jeg læste disse Ord i

Deres Brev. Fy, De er „ba!“ Fra Tjerne, hvor hun har truffet Bjøns, skrev hun ^{30/8} 1877 (Kr. II, 292): „med Bjørnen og Bjørninden derimod har jeg kjæmpet fra Morgen til Aften, saa jeg troer ingenlunde, at jeg har behaget dem som i Rom, de finder mig nu eensidig og i Tilbagegang. Dog dette faaer at være. De ere reent vilde og opfordre i et væk til Modsigelse, og jeg er ikke from nok til at stikke Piben ind og anseer det desuden for Pligt at tale imod, saa godt jeg kan. . . . Bjørnen gaaer urolig om og har intet blivende Sted. Han forhærder sig reent i sin politiske Storhed. Om Dem har jeg talt med ham, og med en vis Godmodighed erkjender han, at han har gjort Dem Uret.“ — *L. 36 f.* Henrik Ibsen kom antagelig til København Fredag ^{14/9} (fra Stockholm) og rejste videre til München, hvor han ankom ^{19/9}. Se Breve til Hegel ^{12/9} og ^{21/9} 1877 i Hundreårsutg. XVII. — *L. 39. min nye bog* : „Samfundets støtter“ udkom ^{11/10} 1877 paa Gyldendals Forlag. Brevet her er formentlig sendt til Hegel ^{1/10} 1877 for at blive vedlagt det indbundne Eksemplar af Bogen, som han ønskede tilstillet Fru Heiberg. Hun har da næppe modtaget det tilsendte før ca. ^{11/10}. Se Hundreårsutg. XVII, Brev til Hegel ^{1/10} 1877. Stykket opførtes paa DkT. 1° ^{18/11} s. A. — *L. 44.* Fru Heibergs Svarbrev foreligger ikke, men omtales i Nr. 587. — John Paulsen fortæller i „Samliv med Ibsen“ (1906), 43, at „under et af mine mange besøg i København fandt jeg [Fru Heiberg] fuldt optaget af „Samfundets støtter“; især var hun henrykt over Lona Hessel. „Lona Hessel havde været en rolle for mig,“ sagde hun, „men desværre fik jeg ikke i min teatertid roller af den art. Den tids digtere havde ikke virkelighedssans nok.“

S. 158, L. 1. Vilh. Bissens Autografsamling (i Ny Carlsberg Glyptotek). — *L. 3.* Heises Opera „Drot og Marsk“ (med Tekst af Chr. Richardt) var if. Biogr. Leks. IX (1936), 621, færdigkomponeret og færdiginstrumenteret i Sommeren 1877. I Okt. s. A. blev den indleveret til DkT. og antaget ^{1/11}. Den opførtes 1° ^{25/9} 1878. — *L. 11.* Frederik (Fritz) Lange (1842—1907), cand. med. 1870, Reservelæge paa Oringe 1876, senere Overlæge paa Middelfart Sindssygehospital. — *L. 15. en forkert Vej* : Af Breve fra Lange til Fru Heiberg 1871—1872 (i hendes Ark.) ses, at han aspirerede til at blive Dramatiker. Intet Stykke af ham blev opført paa DkT. — *L. 23. Deras vænlige bref* : Nr. 551. — *L. 27—30.* Se S. 155, L. 14 m. Note. Det var Violoncellisten Kellermann, som introducerede Topelius hos Heibergs.

S. 159, L. 16. Hedvig Charlotta Winterhjelm, f. Forsman, g. 1875 m. den norske Forfatter og Journalist Chr. A. W. Hun virkede som Skuespillerinde mest i Stockholm og Helsingfors. Ved Brevet ligger nogle Sonetter med Topelius' Haand, der ikke ses tr. i hans „Sånger“. — *L. 22.* Om „Regina von Emmeritz“ se Note til I, S. 104, L. 15. — *L. 33.* Topelius har bl. a. skrevet „Läsning för barn“ i otte Bd. (1865—96).

S. 160, L. 1. Efter Orig. i Fru Heib. Ark. Tidligere tr. i Otto Borchsenius: „Kristian Mantzius i sit Studereværelse“, „Ude og Hjemme“ ^{11/1} 1880, maaske efter den udaterede Koncept (nu i NkS. 3756, 4° II); senere af samme tr. i „Hjemlige Interiører“ (1894), 194 f. — *L. 6.* Mantzius havde været alvorlig syg efter en Blodstyrning, men kom sig tilsyneladende og fortsatte sit Gæstespil paa Det kgl. Teater i Maj 1878. Sml. Karl Mantzius: „Min Far og jeg“ (1919), 225, og Krieger II, 299 f. (Brev af ^{13/5} 1878). — *L. 18 f. Brev til Bang* : af ^{10/12} 1870, her tr. som Nr. 451. — *L. 25.* NkS. 1853, 2°. Tidl. tr. steds som foregaaende Brev.

S. 161, L. 1. NkS. 1716 A, 2°. — *L. 3 f.* Ved Musikforeningens Koncert i Casinos store Sal Tirsdag ^{9/4} 1878 opførtes følgende Værker af N. W. Gade (med Komponisten som Dirigent): 1. Symphoni for Orch. Nr. 1 i C-moll; 2. Zion, Cantate for Solo, Chor og Orchester; 3. Foraarsphantasi for 4 Solostemmer, Piano og Orchester (sml. Berl. Tid. ^{10/4} 78 Morgen). — *L. 17—21.* Sml. Nr. 552 f. — *L. 22 f.* „Det ny system“, var færdigt og trykt 1878, men da Bjørnson saa det i Rentryk, kasserede han det og udgav det i omarbejdet Stand senere paa Aaret (^{23/10}). „Over ævne, første stykke“, til hvilket han havde faaet Ideen Vinteren 1877—78, udkom i Slutningen af 1883. — *L. 27.* I Slutningen af April 1878 udtalte Skuespillerne ved Christiania Theater med Undtagelse af Joh. Brun Ønsket om at faa Bjørnson til Direktør. Sml. Krieger II, 298 (Brev af ^{9/6} 1878). — *L. 32 f.* Om Bjørnsons Korrespondance med Berner om denne Sag se Bjørnson I, 117, 381 og 384.

S. 162, L. 15. Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. Det foregaaende Brev fra Bjørnson modtog Fru

Heiberg først $12/5$. Det var Avismeddelelserne om Skuespillernes Andragende, som fremkaldte hendes Brev af $9/5$. „Jeg troer dog, at jeg skal tage Anledning heraf til at skrive et lille Brev til Fru Bjørnson, for at de ikke skal tro, at jeg ganske har brudt med dem over Vrvølet ifjor“ (se Krieger II, 298, Brev af $9/5$ 1878). Om Fru Heibergs Debatter med Bjørnsons paa Tjerne i August 1877 se Note til S. 157, L. 33. — L. 24. *Fisk* : Om Fischer se Note til S. 123, L. 36. — L. 28. Komponisten, Kapelmester Holger Paulli (1810—91). Han var blevet fast ansat ved det kgl. Kapel i 1828. — L. 34. Villaen „Victoria“ paa Ladegaardsøen nær Bygdø Kongsgaard. — L. 40. „at Mjøsen er —“ : Udtrykket er hentet fra Peder Claussøn: „Norriges Bescriffuelse“ (Kbh. 1632), 36. Sml. J. P. Mynster: „Blandede Skrifter“ III (1853), 149.

S. 163, L. 8. Utilg. 185 i KB. Tr. Anna Poulsen, 174 f. — L. 10 f. Emil Poulsen havde Titelrollen i „Ambrosius“, Skuespil af Chr. K. F. Molbech, Musiken til Sangene af J. E. P. Hartmann. — Abigaæl spillede af Fru Eckardt; Stykket opførtes paa DkT. 1° $4/5$ 1878; Fru Heibergs Brev er skrevet efter Stykkets 5. Opførelse $15/6$; en Bemærkning i Anna Poulsen, 174, tyder paa, at Fru Heiberg allerede havde set det ved Premièren. — L. 36. I Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. Tr. Bjørnson I, 131 ff. — L. 38. Efter Modtagelsen af Bjørnsons Brev af $4/5$ henvendte Fru Heiberg sig til Berner og Holm Hansen, som det ses af hendes Brev til Krieger $13/5$ s. A. (Krieger II, 299 f.), hvori hun nærmere kommenterer Bjørnsons Henvendelse.

S. 164, L. 13. *mit og Deres Brev* : Nr. 561 og 562. — L. 19 ff. Bjørnson har undladt at anføre Postdistriktet: K. paa Brevene til Fru Heiberg, hvilket kunde medføre, at de ikke udbragtes paa den første Ombæring efter Ankomsten. Sml. Fr. Olsen: Det københavnske Postvæsen 1624—1912 (1912), 79. — L. 41. Resultatet blev, at Bjørnson ikke overtog Teatret.

S. 165, L. 1. Utilg. 185 KB. Tr. Anna Poulsen, 179 f. — L. 3. *Deres Brev* : Foreligger ikke, men af Kr. II, 311 (Brev af $24/7$ 1878) ses, at det blev modtaget $23/7$ paa Bygdøen. Det meldte, at „Familien paa Landet er forøget med en Søn. Moder og Barn ere raske; han selv lyksalig over Landlivet og over sin ivrige Virksomhed med at snedkerere.“ Fru Heiberg fortsætter: „Maaskee denne Kunstnernatur ved Familielivet og dette Dilettantlibhaveri kan reddes som Menneske. Gid det var saa vel!“ — L. 5. Midt i Juli havde Poulsens faaet en Søn, Henrik. — L. 21. Kristian Mantzius optraadte for sidste Gang paa DkT. $31/5$ 1878, som Falstaff i „Kong Henrik den Fjerde“. Endnu i Beg. af 1879 spillede han paa Kasino; $5/6$ s. A. døde han. — L. 26 f. Skuespillere fra DkT., deribl. W. Wiehe og Fru Eckardt samt Kammersanger Simonson, gav i Juni 1878 Forestillinger i Bergen med godt Besøg (se Fædrel. $20/6$ og $22/6$ 1878). Paa Christiania Theater spillede de to Gange; ved den sidste Forestilling $1/7$ var Besøget bedre end ved den første, skriver Fædrel. $6/7$. — L. 42. Svønn Poulsen (1872—1937) blev Overretssagfører, Redaktør ved Berl. Tid.

S. 166, L. 12. Martensens „Den christelige Ethik. Den specielle Deel“ I—II udkom i Maj 1878. (Den almindelige Deel i eet Bd. var kommet i 1871). Af Krieger II, 303, 306 ff. (Breve af $23/5$, $20/6$, $5/7$ og $12/7$ 1878) ses, at Fru Heiberg meget fordybede sig i dette Værk og ogsaa drøftede det med Forfatteren. — L. 18 ff. Dr. phil. Harald Høffding anmeldte Martensens Ethiks specielle Del i „Nær og Fjern“ $7/7$ 1878. Sml. hans „Erindringer“ (1928), 100 f. — D. $22/2$ 1878 gav en Kreds af omtrent 100 Damer og Herrer en Festmiddag paa den kgl. Skydebane til Ære for den norske Forfatterinde Camilla Collett. Se Fædrel. $22/2$ 1878. — L. 18 ff. $20/6$ 1877, kort før Georg Brandes forlod Danmark for at bosætte sig i Udlandet, var der tilstillet ham en Adresse, underskrevet af 45 ansete danske Mænd. Den er tr. i hans „Levned“ II (1907), 242 f. — L. 28 f. Krieger besøgte Norge i August og September og deltog i det 3. nordiske Juristmøde i Kristiania 28 — $30/8$ 1878. — L. 28 f. „Es soll der Dichter —“ : „Drum soll der Sänger mit dem König gehen“, lyder Karl VII's Ord i Schillers „Jungfrau von Orleans“. 1. A. 2. Sc. — L. 31. Utilg. 185 KB. Tr. Anna Poulsen, 188. — L. 35 f. I „Drot og Marsk“ spillede Emil Poulsen Kong Erik. Sml. Note til S. 158, L. 3. — L. 38. Utilg. 185 KB. — L. 40. $2/10$ var Magdalene Thoresens Skuespil „Inden Døre“ opført 1° paa DkT. E. Poulsen spillede Kontorbetjent Lister.

S. 167, L. 1. BH. Delvis tr. M. og B. XXX, 192 ff. Fra Tiden siden Januar 1877 (se Nr. 542) er der i BH. bevaret et Par Breve fra M. Th. fra Zürich, nl. af $27/5$ 1877 om Bestræbel-

serne for at faa „Inden Døre“ op paa DkT., og af ²⁰/₁₀ s. A. om Stykkets Antagelse ved Falletsen; men da Molbech til en vis Grad er imod, har hun meddelt den første, at hun ønsker, at Fru Heiberg læser Stykket, og hun beder nu om at maatte sende hende det. — I samme Efteraar var hun en Tid i København for at virke for sin Sag. — *L. 3. Deres ... Brev* : Foreligger ikke; men i Brev fra M. Th. til Mathilde Reinhardt ⁷/₁₀ 1878 (NkS. 3457, 4°) staar flg. derom: „Fru Heiberg begynder dermed, at det er længesiden hun har forladt Theatret med et saa godt Indtryk som den Aften; at hun inderlig lykønsker mig til det Held at kunne faa Publikum til at le og græde paa en Gang — thi det havde hun gjort og det saa hun Andre gjorde med. Og hvor en Forfatter opnaar det, har han næsten Intet af frygte af Kritikken. Det var i det hele et saa varmt Brev, at, da jeg læste det højt for Aksel, fik vi begge to Taarerne i Halsen, hvis jeg tør kalde det saa.“ — *L. 20.* Frk. Bentine Nielsen spillede i Stykket Fru Martin. — *L. 46.* Om „Kristoffer Valkendorf og Hanseaterne“ (1878) sml. S. 110, L. 28, S. 149, L. 43 og S. 174. L. 5 f. m. Noter.

S. 168, L. 9. I 1. Akt i „De unges Forbund“ siger Stensgård til Dr. Fjeldbo: „Nu kommer igen bundfaldet op i dig.“ — *L. 11.* „Kaxer“ : Storbønder. — *L. 24.* Peter Jerndorff (1842—1926) havde debuteret paa DkT. i 1871 (instrueret af Fru Heiberg), og kom af og til i hendes Hus. Første Gang han havde set Fru Heiberg optræde var ⁸/₁₁ 1848, da han som knap 6-aarig overværede „Valgerda“ og „En Søndag paa Amager“. Fra Søkvæsthuset havde han ogsaa Minder om hende, da hans Fader fra 1852 til sin Død af Cholera i 1853 var Inspektør der. Se hans „Minder“ (1928), 25 f. og „Nogle Minder“ (1918), 24—32, 85 og 95—99. — *L. 29.* ²²/₁₁ 1878 spillede Jerndorff Helsing i C. Kiellands „Vaarluft“ og Titelrollen i „Farinelli“ af de Forge m. fl., overs. af J. L. Heiberg.

S. 169, L. 1. BH., ssteds Konzept. I Brev til Mathilde Reinhardt ¹⁸/₁₁—²⁰/₁₁ 1878 (NkS. 3457, 4°) skriver M. Th.: „Jeg har idag afsendt nogle rimede Ord til Fru Heiberg — det kom saa over mig; gid det maa glæde hendes Hjerte, saa er de altid gode nok.“

S. 170, L. 38. Af Brev til Mathilde Reinhardt ²⁴/₆ 1879 (NkS. 3457, 4°) ses, at Fru Heiberg sendte et „dejligt Brev“ til hende til Jul; Fru Thoresen skrev igen ²²/₅ 1879 (Nr. 577).

S. 171, L. 1. Komponisten, senere tillige Musikforlægger Henrik Hennings (1848—1923), siden 1877 g. m. Skuespillerinden Betty Schnell (1850—1939). Hun havde debuteret i 1870, instrueret af sin Lærer, Hædte; Fru Heiberg instruerede hende kun i en enkelt Rolle (se Et Liv IV, 302). I TM. er bevaret en Bryllupslykønskning til hende fra Fru Heiberg, og i Fru Heib. Ark. ud over dette Brev nogle Fødselsdagslykønskninger fra Fam. Hennings i de flg. Aar. — *L. 8. Medfølgende Sange* : „Zwölf Lieder von Heinrich Heine in Musik gesetzt von Henrik Hennings“, Kopenh. 1878. — *L. 15.* NkS. 3103, 4°. — *L. 20 f. der fandtes* — : Fri Gengivelse fra Digtet: „Du schönes Fischermädchen.“ — *L. 30.* J. C. Jacobsens Papirer i RA. Fra den følgende Tid er bevaret en Del Smaabreve fra begge, mest Invitationer og Lykønskninger, ofte ledsagede af Gaver fra Jacobsen. — *L. 35 f.* Det omtalte Billede af Maleren Harald Jerichau (f. 1851, d. i Rom ⁶/₃ 1878) var udstillet paa Charlottenborg i Foraaret 1879. Af Krieger II, 317 (Brev af 14. el. 15. April 1879) fremgaar, at Fru Heiberg gerne havde købt det, dersom hun havde haft Raad. — *L. 40.* Fru Heiberg tænker vel paa Goethes Epigram-Samling „Vier Jahreszeiten“, Sommer Nr. 35—36: „Warum bin ich vergänglich, o Zeus? —“. Sml. Et Liv I, 198.

S. 172, L. 10 f. den lille ... Foraarsflugt : Musvitten. Se Ordbog over det danske Sprog XX (1941), 459. — *L. 16.* Utilg. 185 KB., tr. Anna Poulsen, 196. Alle Poulsens fem Børn blev angrebet af Difteritis: de mistede de to: Else og senere Henrik. Se Anna Poulsen, 194—98. — *L. 36.* Efter den udaterede Orig.

S. 173, L. 1. Utilg. 185 i KB. Tr. Anna Poulsen, 196. — *L. 12.* BH. Tr. M. og B. XXX, 194—97. — *L. 17. et Arbejde* : Romanen „Herluf Nordal“, udkom senere paa Aaret 1879. — *L. 23 f.* Fra sidst i Juni til midt i September 1879 boede Fru Heiberg og Døtrene paa Bygdø, samme Sted som i 1878.

S. 174, L. 5 f. „Kristoffer Valkendorf og Hanseaterne“ anmeldtes i Fædrel. i en 6-spaltet Art. af C. R[osenberg] ²⁶/₄ 1879. Han mente, at et Forsøg paa at opføre dette højst særegne Drama maaske turde lønne sig. Det fandt sig dog ingen Scene. Se Biog. Leks. XXIII (1942),

606. — L. 8. Bjørnsons Skuespil „Leonarda“ udkom $11/8$ 1879. — L. 36. Utilg. 185 i KB. Tr. Anna Poulsen, 198. — L. 38 f. Familien Poulsen ferierede i deres Sommerhus i Ellekilde.

S. 175, L. 5. J. N. Madvigs Arkiv i RA. — L. 9. I M.s Tale i *Fru Kirke* ved Universitetets Jubelfest $4/6$ 1879 var if. Fædrel. s. D. flg. Passus: „Og pege vi paa Holberg, paa Heiberg, paa Oehlenschläger, da tør vi vidne, at ogsaa mellem den danske Literatur og det kjøbenhavnske Universitet har der været et Forhold, som kan forsvares.“ — L. 17. Bjørnsonarkivet i UB. Oslo. — L. 26. Efter udateret Konzept bl. Fru Heibergs Breve til Krieger i RA. Tr. Krieger II, 389 f. Dateringen fremgaar af Indholdet sammenholdt med Nr. 577, 582 og med et utr. Brev fra M. Th. til Mathilde Reinhardt $24/6$ 1879 (NkS. 3457, 4°), hvorefter ses, at Fru Heibergs Brev blev modtaget Søndag $22/6$. Det er da antagelig skrevet ca. $19/6$ lige inden Fru Heibergs Afrejse. — L. 28. *Deres Brev* : Nr. 577. — L. 35 f. *medfølgende Anvisning* : Af utrykt Parti af Brev fra Fru Heiberg til Krieger $24/6$ 1879 (i Kriegers Arkiv) ses, at det drejede sig om 600 Fr.s. Det, at Magdalene Thoresen i sit Takkebrev (Nr. 582) ikke omtaler Krieger, viser, at denne ikke var nævnt i Brevet her i dets endelige Form. Dette bekræftes af M. Th.s Brev til Mathilde Reinhardt $24/6$ 1879.

S. 176, L. 3. „Leonarda“ var indleveret til DkT. $20/8$ 1879 og indstilledes faa Dage senere af Censoren Molbech til Forkastelse, hvad Teaterchefen gik med til. $22/4$ s. A. spilledes det i Kristiania og senere paa tyske Scener. Om den store Strid, som fulgte paa Forkastelsen i Danmark, se Neiiendam III, 65—74. — L. 12. BH. — L. 24. „Jeg har altid erfaret —“ : Maaske tænker Fru Thoresen paa Slutningen af Fru Heibergs Brev af $25/1$ 1869 (S. 34, L. 43). — L. 39. Utilg. 185 KB. Tr. Anna Poulsen, 199 ff.

S. 177, L. 8 f. Peter Heise døde $12/8$ 1879 i Taarbæk. — L. 15. C. C. Hall var under et Ophold i Sandefjord i Norge blevet ramt af et apoplektisk Anfald. Sml. Krieger II, 320 ff. (Breve $14/8$ og $22/8$ 1879). — L. 24. I Løbet af Aaret 1879 formærkedes Høedts Sindstilstand; han døde 1885 som sindssyg. Sml. Krieger II, 327 (Brev af $30/4$ 1880) og Robert Neiiendam: Michael Wiehe og Frederik Høedt (1920), 94 ff. — L. 27 f. I Olaf Almquists Bog om den norske Skuespiller *Johannes Brun* (1898), skrevet bl. a. paa Grundlag af J. B.s Dagbøger, meddeles (p. 79), at Fru Heiberg under sit Ophold i Kristiania blev aldeles begejstret for hans Spil. 18. Aug., da man spillede „De unges Forbund“, kastede hun en pragtfuld Blomsterbuket op paa Scenen til Brun, der sjæleglad over en Hyldest af den berømte Kunstnerinde næsten ikke vidste, paa hvad Ben han skulde staa. Sml. Krieger II, 322 f. (Brev af $22/8$ 1879).

S. 178, L. 1. Peter Simonsen (1831—95), Købmand og Indehaver af en Samling Antikviteter og Kunstgenstande af betydelig historisk Interesse, g. m. Marie Caroline, f. Munthe Kaas (1829—87). Fru Heiberg lærte ham at kende under Ophold i Norge og stod gennem mange Aar i et overordentlig venskabeligt Forhold til ham og hans Familie. Der er bevaret flere Breve fra ham i hendes Arkiv og et langt større Antal fra hende til Simonsens (i Privateje), af hvilke enkelte trykkes i det følgende. Sml. Et Liv IV, 278 og Krieger II, 436. — L. 3. Af Krieger II, 323 (Brev af $30/8$ 1879) ses, at Fru Heiberg inden sin Afrejse fra Norge ($14/9$) ønskede at sende Brun et Par venlige Ord til Tak for, hvad hun havde set af ham; men hun var ængstelig for, at de skulde komme ud i Bladene, og hun udbad sig derfor Kriegers Tilladelse dertil. Resultatet blev øjensynlig det her omtalte Brev (som ikke foreligger). — L. 4. Bjørnson rejste ledsaget af sin Hustru til København og derfra ved Udgangen af Oktober Maaned over Würzburg til Wien. Ca. $8/12$ var de atter i København, hvorfra de $13/12$ over Helsingborg og Göteborg rejste hjem. — L. 7. Efter Orig. i Privateje. — L. 11. „Det ny System“ : Sml. S. 161, L. 22 m. Note. Omkring denne Tid kom det til et Brud mellem Fru Heiberg og Bjørnson. Aarsagen var hans ændrede Opfattelse paa det religiøse Omraade. „Hans Hjertensgodhed og „Barnetro“, som han saa aabent og varmt bekjendte sig til, forvandlede til bitter Kritik og Haan over, hvad der var mig helligt og dyrebart. Med Sorg saae jeg ham vandre disse nye Veie“ (se Et Liv III, 200). Herom skriver A. D. Jørgensen i sin Dagbog „Gammelt og Nyt“ (udg. af Troels G. Jørgensen i „Danske Magazin“ 7. R. 5. Bd. 1949) under $15/1$ 1887: „Fru Heiberg fortalte mig forleden, at bruddet mellem hende og Bjørnson var kommen derved at han efter sit sidste ophold i Kbh. (rimeligvis 1879 eller så, da jeg var sammen med ham hos Krieger), havde und-

ladt at sige hende farvel og derefter tilskrev hende et uforskammet brev fra dampskibet. Han vilde ikke undskylde sin undladelse, da hun jo havde kavallerer nok, der spankulerede over hendes gulv, biskop Martensen, Krieger osv. Hun betegnede brevet med meget stærke udtryk: usømmeligt, uforskammet, sjofelt, råt osv., så det har vist indeholdt personlige sigtelser for hendes forkærlighed for herreselskab. Hun havde brændt det og dermed var forbindelsen selvfølgelig afbrudt, også for Kriegers vedkommende.“ Efter det foranstaaende synes Bruddet da at være sket efter Bjørnsons Bortrejse ¹³/₁₂. I de følgende Aar omtaler Fru Heiberg i Brevene til Krieger enkelte Gange Bjørnson med megen Skarphed, men hun synes dog at beklage, at han ikke paany søger Forbindelse med hende. Fra Bygdø skriver hun saaledes ²⁸/₆ 1881: „Der fortælles, at det store B. er i Christiania for at virke til sit Valg til Storthinget. Til mig kommer han næppe den Troløse. Hvad skulde han ogsaa nu bruge mig til?“ Hun og Døtrene fortsatte Forbindelsen med Sønnen Bjørn, som det ses af det her trykte Brev af ²⁸/₁₂ 1880 (Nr. 605); han besøgte dem paa Bygdø i August 1881 (se Krieger II, 351 f.). Med Bjørnstjerne Bjørnson kom det nogle Aar efter til en Slags Udsoning. Se Nr. 694 m. Noter. — L. 17. „Kjartan og Gudrun“, Tragedie af Adam Oehenschläger, opførtes paa Hundred-Aarsdagen for Oeh.s Fødsel ¹⁴/₁₁ 79, med Emil Poulsen i Kjartans Rolle, tidligere spillet af M. Wiehe. — L. 23 ff. Henrik Ibsens nye *Skuespil* „Et dukkehjem“ var (if. Brev til Hegel ¹⁴/₁₁ 1879) antaget af DkT.; men efter Modtagelsen ¹³/₁₁ af Brev fra Direktør Fallesen med Forlangende om, at Bogen ikke maatte udkomme før ²¹/₁₂ og ikke maatte opføres paa noget andet Teater før nævnte Dag, trak Ibsen Stykket tilbage og forlangte Bogen udsendt ²²/₁₁. Det er øjensynlig i denne Situation, han tilsendte Fru Heiberg et Eksemplar. ²²/₁₁ meddelte Ibsen Hegel, at Fallesen i et Telegram havde bøjet sig. Bogen udkom da ⁴/₁₂ og opførtes paa DkT. ²¹/₁₂ s. A. Se Hundreårsutg. XVII og Robert Neiiendam III, 57 f. — L. 28 f. Sml. Nr. 554 m. Noter. Fru Heibergs her omtalte Skrivelse foreligger ikke. — L. 37. *den Kjære* : hendes Søn, Maleren Harald Jerichau, d. i Rom ⁸/₃ 1878 og begravet der. Moderen udsendte i 1879 Bogen: „Til Erindring om Harald Jerichau.“

S. 179, L. 17. I V. Bissens Autografsamling i Ny Carlsberg Glyptotek. — L. 19. *Heises Sange* : Antagelig „Dyvekes Sange“ af Holger Drachmann, med Musik af P. Heise, Komponistens sidste Arbejde, udgivet efter hans Død, 1879. — L. 27. *forleden* : ²¹/₁₂, da „Et dukkehjem“ opførtes første Gang. Om Fru Heibergs Syn derpaa sml. Krieger II, 327 f. (Brev af ¹¹/₅ 1880): Ved at overvære „Recensenten og Dyret“ drak hun atter af Glædens Kilde „ovenpaa al den triste psykologiske Viisdom, som de nyere Dramaer har opfyldt os med.“ Om det mægtige Indtryk, Ibsens Stykke gjorde, se Neiiendam III, 57—65. — Om Fru Heibergs Forhold til Ibsen foreligger der ingen senere Korrespondance mellem dem; men at der fortsat var Forbindelse ses af, at hun sendte ham sin Bog om Svigerforældrene 1882. ²/₁₂ s. A. skriver Ibsen derom til Fr. Hegel (se Hundreårsutg. XVII): „Fru Heiberg har været så venlig at sende mig sin interessante bog; jeg tilskriver hende i disse dage for at takke for denne i sandhed sjelden værdifulde Gave“. Naar en saadan Udveksling kunde finde Sted kort efter at „Gengangere“ var udkommet (Dec. 1881), bør man maaske med Forbehold læse Helene Nybloms Omtale af hendes Møde med Fru Heiberg i Aalsgaarde ³⁰/₇ 1884 (se Note til S. 208, L. 24). I et Brev dat. Hankø, ⁸/₆ 1885 (Krieger II, 369) beretter Fru Heiberg om et Møde med Ibsen om Bord paa Skibet „Christiania“ paa Rejsen til Norge. Efter at have „sagt Ibsen en Deel peene Ord uden at ty til nogen Usandhed, vare vi gode Venner. Han lader til at være en Deel nervøs og kan vist trænge til norsk Luft og Indaanden af Havet. Et mærkeligt Menneske er han jo ubetinget. Konen kunde jeg godt lide; Begavelsen lyser hende ud af Øinene. Endnu bedre vilde jeg kunnet lide hende, ifald hun havde lidt mere Skjønhedssands i det Ydre, men herpaa kneb det betydeligt.“ Sml. John Paulsen i „Edda“ (1943), 48, hvoraf det fremgaar, at det var Fru Heibergs eneste, tilfældige Møde med Fru Ibsen. — Af Brev til Hegel, dat. München ¹⁸/₁₁ 1886 (Hundreårsutg. XVIII) ses, at Ibsen bad ham sende Fru Heiberg et Eksemplar af „Rosmersholm“; han medgav ingen Følgeskrivelse. — Se fremdeles den sammenfattende Oversigt i den siden disse Noters Trykning udkomne Afhandling „Ibsen og Johanne Louise Heiberg“ af Herlev Dahl i „Ibsen-årbok 1954“ (Skien 1955). — L. 31. Fru Jerichaus Arkiv i BH. I Kriegers Arkiv

i RA. Koncept med Rettelser af ham, tr. Krieger II, 387 f. — *L. 34. Fru J.s Skildring* tryktes ikke (i Nr. 588), da den synes uden Almeninteresse. — *L. 42. Harald Jerichau* var i 1875 blevet g. m. Maria (Mimmy) Kutzner, f. i Schlesien 1851, d. i Napoli 1876.

S. 180, L. 16. Forfatterinden Agnete Læssøe (1853—97), Fru Jerichaus Datter, g. m. Albert Fr. Læssøe (1848—1903), dansk Officer i persisk Tjeneste. Agnete L. var paa dette Tidspunkt med Moderen i Rom; en lille Datter opholdt sig hos Bedstefaderen J. A. Jerichau i Danmark. — *L. 25. BH. Delvis* tr. M. og B. XXX, 200 ff. — *L. 27. I BH. en Hilsen fra M. Th.* til Fru Heiberg fra Firenze ^{19/11} 1879. Fru Heibergs her omtalte Brev foreligger ikke. — *L. 44, en Fader* : Fragtskipper og Skibstømmermand Thomas Nielsen Kragh (1790—1846).

S. 181, L. 8. Min Moder : Anne Kirstine f. Pedersen (ca. 1789—1877). — *L. 12.* „at havt grønt Malt paa Loftet“ bruges om den, som endnu har Mulighed for Uheld. Sml. Danske Ord- bog VII, 269. — *L. 15 f. „Lad det Onde —“* : Romerbrevet, XII, 21.

S. 182, L. 6 f. Om Bjørnson sml. Note til S. 178, L. 11. — *L. 11.* Fru Thoresens Fortælling „Herluf Nordal“ var udkommet i 1879. — *L. 16.* Gengivet efter Krieger II, 389, hvor Brevet er tr. efter Orig. i Privateje. Fru Heibergs Koncept med Rettelser af Krieger i dennes Arkiv i RA. — *L. 18 f.* Vilh. Topsøe deltog som Redaktør af „Dagbladet“ i Kampen mod det litterære og politiske Venstre. — *L. 24.* I 1879 havde Topsøe udgivet Novellesamlingen „Fra Studiebo- gen“. — *L. 34.* Efter den udaterede Orig. i NkS. 3316, 4° I. — *L. 35.* Carl Ploug : „Det litterære „Venstre“. Angreb og Forsvar“ var udkommet i Tiden 10.—22. Jan. 1880 (Særtryk af Artikler i Fædrel. Nr. 284, 296 og 300 i 1879 og Nr. 11 og 12 i 1880).

S. 183, L. 3. Indlagte Brev : Foreligger ikke. — *Anna Heiberg, Fru Heibergs Adoptiv- datter.* — *L. 4. Papirer i den blaa Puff* : Det drejer sig antagelig om Familiepapirer. Sml. Nr. 369. — *L. 11.* Delvis tr. af Sv. Larsen i „En Model og to Statuer“ („Anderseniana“ 2. Række, I (1949), 274). — *L. 13. min Statue* : Sml. Nr. 513 og 514 m. Noter. — *L. 17 f.* At Fru Heiberg havde forsøgt sig i Billedhuggerkunsten, ses ikke andetsteds omtalt. — *L. 29. Gave- brevet* foreligger ikke. — *L. 36.* I Bredgade Nr. 33 (Bagbygningen) havde flere Kunstnere Atelier. — *L. 38. BH. Delvis* tr. M. og B. XXX, 202—05.

S. 184, L. 30 ff. Ved Opførelsen af „Et dukkehjem“ paa tyske Teatre blev der forsøgt en Ændring af Slutningen, hvorom Henrik Ibsen gav Oplysning i en Skrivelse af ^{17/2} 1880, tr. i „Nationaltidende“ for ^{20/2} s. A. Se „Norsk Forfatter-Lexikon“ III (1892), 64 f. — *L. 42 f.* Om Bjørnsons *Signalforandring* 1872 : hans Ønske om en dansk-tysk Tilnærmelse, se f. Eks. Norsk biogr. Leksikon I (1923), 643 f. — Fru Thoresen tænker vel paa Christian IXs og Dronning Louises Besøg i Berlin, ^{28/11} 1879. — *L. 45 f.* „I Panser og Plade“ findes i Holger Drachmanns „Ungdom i Digt og Sang“ (Efteraaret 1879).

S. 185, L. 4. mit sidste Brev : Nr. 591. Fru Heiberg har øjensynlig ikke besvaret det. — *L. 11.* Delvis tr. Et Liv, 1. Udg. IV, 420. — *L. 18.* Henrik Olof Schönbeck (1810—96) studerede ved Lunds Universitet, hvor han blev fil. Magister 1829, senere Præst og Politiker; hans Korr. og egenhændige Optegnelser i Kungl. Bibl. I 1927 udgaves et Udvalg af disse under Titlen „Prelater“. — *L. 21.* Der sigtes til den i København fødte norske Boghandler *Johan Dahls* „Erindringer om Adam Oehlenschläger og hans Nærmeste“ i „Ude og hjemme“ ^{30/11} 1879, S. 90, hvor Schönbeck omtales som „den unge, smukke Magister“. — *L. 25 f.* Om Johanne Luise Pätges' Konfirmation, ikke i Garnisonskirken, men i Trinitatis ^{5/10} 1828, se Et Liv I, 66—69 m. Noter. — *L. 33.* NkS. 1853, 2° I. — *Anna Petrea Mantzius*, f. Jørgensen (1841—1911), Skuespiller Kr. M. s Enke. — *L. 34. Deres Søn* : Karl Mantzius (1860—1921), den senere Skuespiller, Teaterdirektør og Teaterhistoriker. Han studerede siden 1878 romansk Fi- lologi og optraadte i Studenterforestillinger paa Hofteatret, hvor han bl. a. ^{5/2} 1881 spillede den Stundesløse. Her saa Fallesen ham og opfordrede ham efter Fru Heibergs Raad til at blive Skuespiller. Efter et Studieophold i Paris debuterede han ^{1/9} 1883 paa DkT. som Jeroni- mus i „Erasmus Montanus“. Se Neeindam: IV, 52. — *L. 38.* Efter Orig. i Privateje. — *L. 40.* ^{2/5} 1880 opførtes „Recensenten og Dyret“ af J. L. Heiberg, med Fru Keller som Madame Volti- subito. Sml. Note til S. 179, L. 27.

S. 186, L. 8. Deres . . . Brev : Foreligger ikke. — *L. 15 f. disse Sange* : i „Recensenten og

Dyret“. J. havde siden ²⁹/₁₀ 1871 haft Kejsers Rolle i dette Stykke. — *L. 28. Dyvekes Sange* : Sml. S. 179, L. 19 m. Note. — *L. 37.* Adolph Rosenkilde spillede Trop i „Recensenten og Dyret“ ²/₅ 1880 (havde haft Rollen siden ²⁹/₁₀ 1871, da han overtog den efter Faderen).

S. 187, L. 4—10. Fru Heiberg udgav i 1882 Bogen „Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyllembourg“ med den her omtalte Skilsmissekorrespondance samt Kærlighedsbrevene til Gyllembourg; men næsten alle Originalerne er siden gaaet tabt. Af Thomasine G.s Breve til Fru Kellermann er kun to i Behold; de er trykt i 4. reviderede Udgave af Fru Heibergs Bog, udg. af Aage Friis og Just Rahbek (1947), hvortil der henvises. Om Brevvekslingen med Fru Kellermann sml. Nr. 294, 364 og Krieger II, 330 f. (Brev af ¹⁶/₆ 1880). — *L. 25. det lille Foredrag* : „For eller mod Kvindesagen: Foredrag holdt i den kvindelige Læseforening den 13. Oktober 1880“ (1880). — *L. 34.* Karl Warburgs Autografsamling I i Kungl. Bibl. Stockholm.

S. 188, L. 1 f. „*hundert Männer* —“ : Nøjagtigt lyder Citatet fra Goethes: „Hermann und Dorothea“ Erato (se Grossherzog Wilhelm Ernsts Udg. 15. Bd., 533):

„Zwanzig Männer verbunden ertrügen nicht diese Beschwerde,
Und sie sollen es nicht, doch sollen sie dankbar es einsehen.“

L. 10. brev til Dem : Foreligger ikke. Ud over det her trykte Brev er der i Fru Heibergs Arkiv kun et enkelt fra ham, af ¹⁴/₃ 1878, da han studerede Musik i Berlin. Han fortsatte sin Uddannelse i Wien, men gik snart til Scenen og debuterede i Meiningen i 1880. — *L. 27.* I Krieger II, 351 (Brev af ²¹/₈ 1881) omtaler Fru Heiberg hans Besøg. — *L. 28. Meiningerne* : Meiningen Hofteatrets berømte Trup, som 1874—90 i Tyskland og i andre Lande gav talrige Gæstespil og især opførte klassiske Værker.

S. 189, L. 1. min Moder : Fru Heibergs ældste Søster Johanna Magdalena (1804—66), g. 1° 1824 Kett, 2° 1835 Matthiesen. — *L. 3.* Heibergs boede i det Mac Evoyske Palæ i Bredgade Matr. nr. 179 A (nu Nr. 54) fra Slutningen af 1842 til Oktober 1844. — *L. 16 f.* A. D. Jørgensen : „Georg Zoëga“ (1881); A. D. J. tillægger ham stor Betydning for Thorvaldsens Udvikling. — *L. 28.* Collin XXX. — *L. 30. de Rahbekske Breve* : Brevvekslingen mellem Knud Lyne Rahbek (og Kamma R.) og Jonas Collin blev trykt af Edvard Collin i „H. C. Andersen og det Collinske Huus“ (1882), 618—95.

S. 190, L. 3 f. et lille Stykke Manuscript : I fornævnte Skrift meddelte Edv. Collin sin Faders Levnedsløb p. 519—617. Heri omtaltes ogsaa Forholdet til det Heibergske Hus og ganske kort Collins faderlige Følelser for Fru Heiberg: „At han havde taget sig af hende fra hendes tidlige Ungdom og støttet hende under vanskelige Forhold, er det Eneste jeg veed til Oplysning herom. — Og hendes Hengivenhed, som uforandret var den samme i den lange Aarække, svækkedes ikke ved Heibergs Død; et Vidnesbyrd herom vil findes i det Brev, som jeg (selvfølgelig efter indhentet Tilladelse) herved meddeler.“ Herefter følger Fru Heibergs Brev af ¹²/₆ 1860 (her tr. som Nr. 237). — *L. 14.* NkS. 3451, 4°. — *L. 16 f.* 1. Paaskedag ¹⁷/₄ 1881 holdt Martensen i Slotskirken en Prædiken „Haabets Anker“; den er tr. i hans Levnet, III (1883), 230—42. — *L. 29. TM.* — *L. 30 f. Christian Zangenberg* (1853—1914), fra 1876 til Sommeren 1881 Skuespiller ved Casino, havde ²⁰/₄ Benefice, der var en Slags Afsked for ham. Fra Sept. 1881 var han knyttet til DkT. Fru Heiberg, som ikke glemte, at Z.s Bedstefader havde hjulpet hende de første Skridt frem til Teatret (se Nr. 1, 5 og 684), bidrog til hans Ansættelse ved Nationalscenen, ogsaa af Hensyn til Vaudevillernes Fremtid. Se Biogr. Leks. XXVI (1944), 435 f. — *L. 33. de nye Omgivelser* : Det kgl. Teater, hvor Z. optraadte første Gang ²/₆ 1881. — *L. 37.* Forfatterinden Helene Nyblom (1843—1926), Datter af Maleren Jørgen Roed, g. 1864 med Docent, sen. Professor i Æstetik i Uppsala C. R. N. I hendes „Livsminder fra Danmark“ (1923), 173 f. omtales Fru Heiberg, som hun havde truffet paa et Bal i sine purunge Dage.

S. 191, L. 5. mine Noveller : Helene Nybloms „Noveller“ var udkommet i første Del af Maj 1881. — Efter Heises Død i 1879 havde hans Enke Ville H. købt Herregaarden Rydebäck i Skaane, hvor hun indrettede et Hjem for skrofuløse Børn. Fru Heibergs Brev til Ville Heise foreligger ikke.

S. 192, L. 4. NkS. 3456, 4°. Sommeren 1881 tilbragte Fru Heiberg for tredje og sidste Gang paa Bygdø i Norge. — L. 12. Fru Elisabeth Jerichau var død i København ^{11/7} 1881. — L. 25—29: Vilh. Topsøe var død ^{11/7} af Difteri. Paa hans Grav (Ass. Kirkegaard) rejstes i 1882 et Mindesmærke med Buste af Aksel Hansen (i Gips paa Frederiksborg).

S. 193, L. I. Visitkort med paatrykt Navn (i de Nyblomske Papirer i Uppsala Univ. bibl.). — L. 7 f. A. F. Krieger var afbildet paa Constantin Hansens Maleri 1860—64 af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 (Frederiksborg); et Udkast dertil fra 1860 findes i Folketinget. I 1882 udførtes et Maleri af Carl Bloch efter Bestilling af en Kreds af Mænd i de nordiske Riger; det skænkedes senere til Frederiksborgmuseet. Sml. Meldahl VI, 96 f. — L. 22. BH. Delvis tr. M. og B. XXX, 213—16. — L. 24. I BH. er bevaret enkelte mindre Breve fra M. Th. til Fru Heiberg i Tiden siden ^{1/3} 1880 (Nr. 596). Hun var fra Italien kommet til Danmark i Slutningen af Juni 1880, hvor hun fandt Sønnen Aksels Helbredstilstand betænkelig. ^{23/2} 1881 døde han i Mentona af Tuberkulose. I Forsommeren s. A. rejste hun til Norge (sml. S. 196, L. 32 f. m. Note) og tog Ophold i Vardø, hvor Datteren Dorothea Falsen var gift med Fæstningskommandanten.

S. 194, L. 14 f. *mit nye Skuespil* : „En opgaaende Sol“, var antaget til Opførelse paa DkT. i Sommeren 1881 og udkom i Trykken s. A. Det opførtes kun to Gange: ^{1/6} og ^{3/6} 1882. — L. 24 f. Af NkS. 3437, 4° fremgaar, at Fru Thoresen ønskede, at Forfatteren Nicolaj Bøgh skulde bistaa hende med Korrekturen. Om han kom til at medvirke, ses ikke. Sml. M. og B. XXX, 222. — L. 26. Fru Oda Petersen, f. Larsen (1851—1936), var efter sin Mands, Kontorchef P. S., Død vendt tilbage til Scenen og optraadte første Gang paa DkT. ^{8/6} 1881. Hun spillede Ulrikka i Fru Thoresens Stykke. I 1884 ægtede hun Skuespilleren Martinus Nielsen. — L. 35 ff. Ragnhild Bruns Rolle spillede ikke af Fru Eckardt, men af Fru Hennings.

S. 195, L. 7 f. Erik Bøgh afløste i 1881 Molbech som Censor ved DkT. og bevarede denne Stilling til sin Død. — L. 11. Efter Orig. i Privateje. — L. 14—17. Besøget paa Frederiksborg fandt Sted ^{27/6}, efter at Kongefløjen og Ridder salen i alt væsentlig var færdige. Se nærmere Meldahl V, 126. — L. 29. Af et Brev fra Fru Heiberg til P. Simonsen af ^{6/8} 1885 (i Privateje) ses, at J. C. Jacobsen har lært denne at kende, og at han med Forundring har set hans skønne Samlinger, men næst efter disse beundrede han Simonsens Virksomhed i Butikken. — L. 32. Efter Originalen i Olaf Poulsens Mindestuer i Fredsborg. Gengivet i Faksimile i Vilh. Østergaard: „Olaf Poulsen“ (1917), 165 f. O. P. havde spillet Klokker Link i „Nej“ ^{1°} ^{9/11} 1881. Andre Breve fra Fru Heiberg til ham foreligger ikke, og fra ham ingen. I hans Erindringer (Østergaards Bog p. 47 f.) omtales Fru Heiberg som Sceneinstruktrice som „genial og charmerende, naar hun ønskede at være det. Men Fru Heiberg kunde undertiden finde paa et og andet, der havde hjemme i den altfor blaa Romantik. . . Mig holdt hun langt fra saa meget af som af Emil; jeg var jo Phisters Elev, og Phister og Fru Heiberg stod som bekendt ikke godt sammen. Da jeg havde spillet Ole i „Abekatten“ [^{1°} ^{21/2} 1883], fik jeg ikke desmindre et meget smukt Brev fra hende, hvori hun takkede mig og navnlig fremhævede „hvor glimrende jeg havde sunget Oles Sang“, langt mere jævnt og naturligt, skrev hun, end Phister i den samme Rolle“. Olaf Poulsen var kun sjældent Gæst i Rosenvænget. „Det var ikke noget for mig, det var noget for Emil,“ skal han have sagt (mundtlig Meddelelse til Robert Neiendamb).

S. 196, L. 1. BH. — L. 17. Om Oda Petersens Forbindelse med Fru Heiberg vidner et enkelt udateret Takkebrev for en Indbydelse. I Fru Meldahls utrykte Skrift om Fru Heiberg (i KB.), hvis Indhold i det væsentlige er indgaaet i Helga Stemanns Bog om F. Meldahl og hans Venner, læses flg. om Fru Heiberg efter hendes Tilbagetræden som Sceneinstruktrice: „Hun vedblev stadig at interessere sig for Skuespillet, og mange Gange hjalp hun yngre og ældre Kunstnerinder til Rette i Roller, som hun selv tidligere havde spillet, en Selvfornægtelse, som vist ikke enhver Skuespillerinde vilde have viist. Saaledes lod hun engang Oda Nielsen kalde op til sig efter at have seet hende spille den unge Piges Rolle i „Et Eventyr i Rosenborg Have“ og instruerede hende om, hvorledes den burde opfattes, og Oda Nielsen var hende meget taknemmelig og sagde bagefter, at medens hun tidligere havde forladt Scenen under fuldkommen Taushed, saa var hun nu, efter at hun havde lært af Fru Heiberg, bleven hilst

med bragende Bifald ved sin Bortgang. Fru Heiberg var meget rørt over hendes Taknemmelighed.“ — Oda Petersen spillede Christine i omtalte Stykke 1° 24/9 1882. — *L. 32 f. De sad hos mig sidst* : Fru Thoresen rejste øjensynlig med samme Skib som Fru Heiberg til Norge omkr. Begyndelsen af Juni. Sml. Krieger II, 344 (Brev af 3/6 1881). — *L. 37 f.* Fru Heibergs ældste Datter Sarah blev 21/2 1882 g. m. Læge Aage Suenson (1851—88). Om Brylluppet sml. Meldahl IV, 127. — *L. 39.* Fru Gunhild Marie Hauge (1830—1905), Enke efter den norske Købmand O. M. H. I Fru Heib. Ark. enkelte Breve fra hende, deriblandt et af 13/8 1860, hvori Fru Hauge takker for Ophold paa Bonderup.

S. 197, L. 1. Delvis tr. Meldahl IV, 133. — *L. 8.* Rigs greve W. F. K. Baudissin (f. i København 1789, d. i Dresden 1878). Han var først i dansk Statstjeneste som Officer og Legationssekretær, levede fra 1827 hovedsagelig i Dresden og oversatte talrige litterære Værker til Tysk. Han var siden 1840 g. 2° m. Sophie Kaskel, d. 1894. Familien omtales ofte i Meldahl. — *L. 22.* NkS. 3451, 4°. Tr. Josepha Martensen, 148 f. — *L. 24.* H. Martensen havde i November 1881 udsendt Skriftet: „Jacob Böhme. Theosophiske Studier.“ — *L. 29—33.* „Villien mod det Gode, mod Lysriget“ synes ikke at være et nøjagtigt Citat, men stemmer med Indholdet af S. 243 og fig. Sider (i Kapitlet: Naadens Tilegnelse. Gjenfødselen). S. 249 staar: „Vi have to Villier i vor Natur, den ene, den stille, huldsalige Lillie, som er det nye Menneskes Villie, og den anden, den urolige, fordærlige Tidsel, som er den gamle, adamitiske Villie, og disse ere altid i Strid med hinanden. Vi have et Lilliebarn og et Tidselbarn indeni os, og denne Verdens Storme gaae ofte hen over Lillien med stærke Uveir, at det stundom kan synes, som maatte Lillien ganske forgaae. Men ved Guds Naade voxer den og grønnes, at den omsider kan fremblomstre i Evigheden, naar dette Legeme falder af som et Hylster.“ — Rektor Vilh. Sommerfeldt i Larvik fortæller i „Minder fra Bjørnson-Tiden 1874—1909“ (1917), 19, at han i et Selskab paa Lovisenlund ved Larviks Bøgeskov hørte Fru Heiberg udvikle Tankegangen i Martensens tunglæste Skrift om Jakob Böhme. Det maa have været under hendes Sommerophold i 1883.

S. 198, L. 3—6. „For lidt at trylle —“ : af Baggesens Digt „Det evige Sindbillede ... En Gaade ...“, se hans Danske Værker IV (1828), 487. — *L. 9.* J. C. Jacobsens Arkiv i RA. — *L. 13 f.* Der havde i nogen Tid været Divergenser mellem J. C. Jacobsen og hans Søn Carl J.; og i Juli 1881 havde Faderen opsagt Sønnens Lejemaal af Anneksbryggeriet til Ophør 30/9 1882; J. C. J. ønskede dette forenet med Carlsberg, hvilket han allerede tidligere med Sønnens Samtykke havde bestemt at testamentere til Carlsbergfondet. Striden bilagdes først 1886. Se Joh. Steenstrup: „Carl Jacobsen og hans Fader“ (1921), 72 f. og Biogr. Leks. XI (1937) m. Rettelser i XVI (1939). — *L. 16.* TM, Delvis tr. i Robert Neiiendam: „Johanne Luise Heiberg“ (1937), 138. — Anna Elisabeth Kirstine Ingwersen (f. 1862), sen. g. Greibe, som 22/9 1880 debuterede paa DkT. Af enkelte bevarede Breve fra og til hende i Fru Heib. Ark. ses, at Fru Heiberg siden 1879 havde givet hende Raad og Vejledning. Hun var ved Teatret 1883—89, men viste ikke virkeligt Talent. Se Neiiendam (Registeret). — *L. 35.* TM. — *L. 37.* 29/3 1882 spilles „Nej“ for 200. Gang. Chr. Zangenberg var Kandidat Hammer, Oda Petersen Sophie og Olaf Poulsen Klokker Link.

S. 199, L. 4. Collin XXX; tr. i PhT. (1941), 231 f. — *L. 18 f. Det lille Vers* :

Den vaade sorte Snegl ved Rosen sad
Og ærgred sig — ham Godtfolks Tale stødte —
„De kalde Rosen smuk, fy, jeg maa spytte!
Nu har jeg sat mit Mærke paa dens Blad.“

(Se „H. C. Andersen og Det Collinske Huus“ (1882), 507. — *L. 30.* Ingeborg Nicoline Collin (1804—77), g. 1826 m. Juristen Adolph Drewsen. Om hende og hendes Forhold til Andersen se: Rigmor Stampe: „H. C. Andersen og hans nærmeste Omgang“ (1918), 55—72.

S. 200, L. 8. Efter Orig. i Fru Heib. Ark. En noget afvigende Koncept dat. 22/4 og 24/4 82 i Collin XXX er tr. PhT. (1941), 232—35. — *L. 35. sidste Torsdag* : nl. 20/4.

S. 201, L. 10. *Heibergs Afskedsskrivelse* til Jonas Collin ^{25/7} 1849, tr. i E. Collin: „H. C. Andersen og Det Collinske Huus“ (1882), 594 f.

S. 202, L. 7. Delvis tr. Meldahl IV, 133 f. Meldahls havde et Landsted ved Fortunen. — *L. 22.* „*Meine Ideale* —“ : Vel frit efter Schillers Linie „Die Ideale sind zerronnen“ i Digtet „Die Ideale“ (tr. 1795). — *L. 31.* F. Meldahls Papirer i RA. Delvis tr. Meldahl IV, 134 f. — Sommeren 1882 tilbragte Fru Heiberg med sine to ugifte Døtre i Engelholm i Skaane.

S. 203, L. 18. *en Ven* : Antagelig Krieger, som ofte ledsagede Meldahls paa Rejser. — *L. 22.* I Meldahl IV, 128 og 135 er tr. endnu et Par Smaa breve fra Fru Heiberg til Meldahl, nl. af ^{31/12} 1882 og ^{21/3} 1883. — *L. 23.* Orig. ikke fundet. Her gengivet som tr. i P. Andræ: „Carl Georg Andræ“ I (1897), 250. A. fyldte 70 ^{14/10} 1882. — *L. 33.* Der findes fra den foregaaende Tid flere Smaa breve vekslet mellem Fru Heiberg og Otto Borchsenius (i Fru Heib. Ark. og O. B.s Papirer: Utilg. 279 i KB.). ^{11/3} 1880 havde Fru Heiberg takket for hans Bog „Fra Fyrreerne“, indeholdende bl. a. en Afhandl. om „En Sjæl efter Døden“, og for hans Afhandling om Fru Gyllembourg (i „Aftenlæsning.“ Ny R. VIII, 1869). ^{9/11} s. A. tilsendte han Fru Heiberg sin „Litterære Feuilletoner“ (1880) med Artiklen „Vaudevillernes Halvhundredaars Jubilæum“, dat. ^{28/11} 1875. Det her omtalte „venlige Brev“ fra Fru Heiberg er af ^{13/10} 82, hvori hun dog afviser at tilstille ham et Brudstykke af Bogen „Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyllembourg“, som udkom ^{16/11} 1882. — *L. 37 ff.* Om Fru Heibergs alt andet end venlige Syn paa Edvard Brandes se bl. a. Krieger II, 329 (Brev ^{9/6} 1880) efter Udsendelsen af hans Bog „Dansk Skuespilkunst“.

S. 204, L. 7. Utilg. 279 i KB. — *L. 9.* „*naar man er død* —“ : Af „Køge Huskors“, 46. Scene. — *L. 21.* Skolemanden Adam G. Ø. *Hauch* (1836—1914), Søn af Digteren Carsten H., havde været Fru Heiberg behjælpelig ved Udarbejdelsen af Bogen om hendes Svigerforældre. — *L. 26 f. den kjærkomne Gave* : Bogen om P. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg. Om Andræs Bistand ved Gennemsyn af Fru Heibergs Manuskript se 4. Udgave ved Aage Friis og Just Rahbek (1947), XIII samt Breve fra Andræ til Fru Heiberg ^{31/7} og ^{4/8} 1882 og hendes til ham ^{3/8} s. A., tr. i P. Andræ: „Carl Georg Andræ“ I (1897), 275—86.

S. 205, L. 5. Utilg. 279 i KB. — *L. 7.* „Ude og Hjemme“ bragte i Nr. 268 af ^{19/11} 1882 en Art. af Fr. L.[ange]: „Johanne Luise Heiberg“. — *L. 14.* TM. — *L. 16.* *det mig tilsendte Nummer* : Uden Tvivl Nr. 1209 af Ill. Tid. af ^{19/11} 1882 indeholdende en Artikel om Fru Heibergs Bog ved P. H. — *L. 27.* Efter Originalen i Fru Heib. Ark. En næsten enslydende Koncept er tr. i „A. D. Jørgensens Breve“ ved Harald Jørgensen (1939), 124.

S. 206, L. 12. Studenterforeningens Seniorat indfandt sig paa Fru Heibergs 70 Aars Dag in pleno i Hjemmet ved Dr. Louises Bro med Adressen, som var skrevet af Dr. phil., sen. Professor i Æstetik Jul. Paludan. Adressen oplæstes af H. C. A. Lund. Sml. Et Liv III, 207 f. og C. Dumreicher: „Studenterforeningens Historie“ III a (1941), 44 f. Fru Heibergs Takketale er gengivet i Dagbl. ^{23/11} 1882, ikke helt enslydende med Referatet i Et Liv. — *L. 22 f.* „*flygtigt er Scenens* —“ : Se I, 61, L. 18 f. — *L. 27 ff.* Om Studenternes Hyldest ^{22/11} 1842 se Nr. 93 og 94 med Noter. — *L. 30—36.* Ved det nordiske Studentermøde spillede Fru Heiberg Sophie i „Nej“ for Deltagerne ^{12/6} 1862; hun bar en Roset i de skandinaviske Farver paa Brystet og hyldedes med en Storm af Begejstring. Se H. C. A. Lund: „Studenterforeningens Historie“ II (1898), 508. Det ses af samme Værk, at Fru Heiberg jævnlig fungerede som Værtinde ved Foreningens Fester.

S. 207, L. 1. TM. — Forud for Studenterne havde ^{22/11} indfundet sig en Deputation af Skuespillere med et Smykke som Gave, og en Tale holdtes af Chr. Ferslev; Manuskriptet overgav han Fru Heiberg, i hvis Arkiv det findes. Talen er tr. Et Liv III, 206 f. — *L. 24.* *den tilsendte Anmeldelse* : Det drejer sig formentlig om den varmt følte Anm. af Martensens: „Taler ved Præstevicelse, holdte i Aarene 1869 til 1882“ i Nat.tid. Morgen ^{29/11} 1882. Med den sidste af disse Taler, holdt ^{11/10} 1882, ophørte M.s Virksomhed som Prædikant. Sml. J. Martensen: „Mindre Skrifter og Taler etc.“ (1885), 16. — *L. 30 f.* Biskop i Aarhus B. J. Fog skrev ^{19/10} 1883 til Martensen: „Hvad De siger om Fru Gyllembourg, er i Grunden det samme, jeg i sin Tid skrev til Fru Heiberg i Anledning af hendes Bog. De spurgte mig dengang, om hun havde gjort hendes Minde Ære. Jeg vil svare Dem: Ja, for saa vidt et syndigt Menneskes Levnet kan

være det til Ære. Jeg har ikke kendt hende, men saaledes som hun staa for mig efter Deres Fremstilling, der ikke afdækker noget Fejltrin, saaledes stod hun ogsaa for mig i Fru Heibergs Fremstilling med hendes Afdækninger“. Se J. Bondo: „Bruun Juul Fog's Levnet“ (1897), 231 f. — Biskop Fogs ovennævnte Brev (af 21/11 1882) findes i Fru Heib. Ark. Han pegede heri paa den Bemærkning i hendes Bog, at „da den i saamange Henseender udmærkede Kvinde gjorde det Skridt, der førte hende bort fra de gamle og lige Veje, da holdt hun ikke af at paakalde den levende Gud, paa hvem hun dog troede og til hvem hun vendte tilbage, men da hun dog følte Trang til at løfte Sjælen til Paakaldelse blev det til Mythologiens Drømme“. — L. 37 ff. Fru Heiberg var den første Kvinde, der fik Fortjenstmedaillen i Guld. Se „De kgl. danske Ridderordener og Medailler“ (1929), red. af Th. Hauch-Fausbøll 4 † f. Sml. Et Liv III, 208. Af andre Dekorationer havde Fru Heiberg den hende af Kong Oskar II ved Reskript af 12/11 1880 tildelede Medaille i Guld til Belønning af Fortjeneste af Kunst, Videnskab og Literatur.

S. 208, L. 1. De Nyblomske Papirer i Uppsala Univ.bibl. — L. 3. et . . . Brev : Fru Nyblom havde 27/11 1882 fra Uppsala sendt Fru Heiberg en Tak (i Fru Heib. Ark.) for hendes Bog med Fremhæven af Ehrensvård som Typen paa en svensk Adelsmand. — L. 4. *de tilsendte Noveller* : Antagelig „Nye Noveller“ (1882). — L. 24. I de Nyblomske Papirer findes et Par senere Smaabreve fra Fru Heiberg, det ene af 14/11 1883 efter Modtagelsen af en Gave, det andet af 12/12 s. A., hvori hun takker for flere Noveller, antagelig „Fem Noveller“, der udkom hos Gad i Tiden 23—29/11 1883. I „Livsminder fra Danmark“ (1923), 174, meddeler Fru Nyblom, at hun to Gange har været sammen med Fru Heiberg. Det første Møde er omtalt i Note til S. 190, L. 37; det andet var i Hellebæk 30/7 1884 (sml. Krieger II, 368, Brev af 30/7 84). De underholdt sig sammen i flere Timer, og siden fulgte Fru Heiberg sin Gæst til Dampskibet. „Jeg husker særlig Fru Heibergs afgjorte Antipati mod Ibsen, hvis Digtning hun ansaa for en Ulykke for Skuespilkunsten. Da jeg delte denne hendes Mening, kom vi godt overens.“ Hvad Brevene her beretter om Forholdet mellem de to Damer, kontrasterer med den skarpe Bedømmelse, Fru Nyblom ellers i ovennævnte „Livsminder“ giver af Fru Heiberg og hendes Kunst, hvilken sidste hun dog erkender, at hun ved meget lidt om. — L. 25. TM. — L. 25. *Waldemar Price* (1836—1908), Ballettens ypperste mimiske Danser, optraadte paa 25-Aarsdagen for sin Debut ved DkT. 19/12 1882 „i fuld Besiddelse af sin skønne Ungdomskraft“ som Fiskeren Gennaro i „Napoli“. „Skønt ordløs var han paa Teatret den, der . . . gav Eftertiden det tydeligste Begreb om Michael Wiehes Kunst“ (se Neiiendam IV, 46 og Biogr. Leks. XVIII (1940), 595 f.). — L. 31. C. C. G. Andræs Ark. i RA. Tr. P. Andræs: „C. G. Andræs“ I 263 f. — L. 34. *Deres Søns Bog* : Poul Andræs: „Via Appia, dens Historie og Mindesmærker“ I. Bd. (1882).

S. 209, L. 23. Efter signeret Originalbrev, som maaske har været afsendt (i Privateje). Tr. „A. D. Jørgensens Breve“, ved Harald Jørgensen (1939), 127 f. — L. 25. *Deres . . . indbydelse* : I Billet af 30/1 1883 (i Privateje) var A. D. Jørgensen af Fru Heiberg blevet indbudt til Middag 6/2 sammen med Krieger og Martensen. Om Selskabets Forløb m. m. fortæller A. D. Jørgensen i Optegnelse af 22/2 s. A. (Tr. i „A. D. Jørgensens Breve“, 438 ff.). Det fremgaar heraf, at Jørgensen henvendte sig tidligere over for Fru Heiberg uforbeholdt havde kritiseret Martensens Udtalelser i Forholdet til det danske Sønderjylland. Da J. næste Gang kom derhen, kunde hun ikke modtage ham, og han kom der ikke mere, idet han ansaa sine Udtalelser om Martensen for Aarsag til, at hun nu var tilbageholdende. Ytringer af Krieger til ham kort før Jul 1882 tydede dog paa, at han havde taget fejl. Martensen havde forgæves søgt Jørgensen hos Fru Heiberg paa hendes 70 Aars Dag, til hvilken J. havde tilskrevet hende (se Nr. 636), men uden at komme. Ved Kriegers Mellekomst blev Forbindelsen da knyttet paany. A. D. Jørgensen aflagde Visit hos Biskoppen og fik kort efter den her omtalte Indbydelse til Fru Heiberg. — L. 34. *den 24. Juli 1856* : Sml. Nr. 557.

S. 210, L. 19. Z. Topelius' hist. Roman: „*Hertiginnan af Finland*“ (Helsingfors 1850). — L. 32 f. „*Der Wahn ist kurz* —“ : Citat fra Schillers „Lied von der Glocke“ i „Musenalmanach für das Jahr 1800“.

S. 211, L. 9. *en ung skådespelerska* : Ida Aalberg (1858—1915), Finlands betydeligste tragiske Skuespillerinde, g. 1887 m. L. Kivekäs og efter hans Død med Baron A. Uexküll-Gül-

denband i St. Petersborg. Hun stammede fra et Smaakaarshjem i Janakkala Sogn i Finland; hendes Talent opdagedes ved en Dilettantforestilling i Hjembyen. I 1874 optoges hun i det finske Teaters Personale. Hun foretog flere Studierejser til Udlandet, saaledes i 1883 til Paris. Om Besøg hos Fru Heiberg under denne Rejse er intet fundet. I 1885—86 optraadte hun i Danmark, først paa Casino og senere paa Dagmar-teatret. Fra denne Periode er i Fru Heib. Arkiv bevaret et Par Billetter fra hende; men de giver ingen Oplysninger om, hvilken Betydning dette Bekendtskab har haft for Ida Aalberg. — *L. 16.* Kaarlo *Bergbom* havde i 1872 grundlagt den første faste Scene m. finsk Sprog og ledede den til 1905 sammen med sin Søster *Emelia B.* — *L. 29 f. Julia* : Titelrollen i „*Romeo og Julie*“ af Shakespeare; *Adrienne Lecouvreur* : Titelrollen i Scribe og Legouvés Stykke af s. N.

S. 212, L. 1. Frk. *Henriette Petersen* (1831—1910) var Datter af Regensprovst Professor F. C. P. (1786—1859), g. m. Bolette f. Iürgensen. Se Note til I, 202, L. 1. — *L. 10.* Om disse Portrætter af Anna Bolette Buntzen f. Sangaard (1751—82) og hendes Døtre Thomasine (Fru Gyllembourg), Lise (g. Iürgensen) og endnu et Barn se Else Kai Sass' Artikel: „En grøn Portefeuille“ etc. i „Kulturminde“ (1945—47). — *L. 16.* Fru Bolette Petersen, Johan Ludvig Heibergs Kusine, havde som ung i hans Hjem spillet Marionetteater. Se J. L. Heiberg I, 43. — *L. 27.* Stiftamtmand i Skanderborg Th. A. J. Regenburg. — *L. 38.* Operasangeren Laurits Chr. *Tørsleff* (1849—1914) debuterede ^{19/3} 1885 paa DkT. som Max i „*Jægerbruden*“; men det blev ingen Sejr for ham. Allerede i 1886 trak han sig tilbage fra Teatret og drog til Leipzig, hvor han blev en meget søgt Sangpædagog.

S. 213, L. 24. I Billet til Fru Heiberg af ^{22/12} 1884 (i hendes Ark.) mindedes Tørsleff med Taknemlighed, at hun havde været ham og hans Familie god i Nødens Stund. — *L. 27 f. et Brev* : Foreligger ikke. — If. Neiiendam IV, 145, var det Fru Heiberg og N. W. Gade, som satte sig i Spidsen for en Indsamling; den indbragte 9000 Kr. til et Studieophold for T. i Italien; DkT. ydede en Trediedel af Summen.

S. 214, L. 1. Vekselmægler M. R. *Henriques* (1825—1912). Han var meget musikinteresset, og hans Hustru Therese f. Abrahamsen (1833—82) havde været en betydelig Pianistinde. Blandt Børnene var Violoncellisten og Forfatteren Robert H. (1858—1914) og Pianistinden Fernanda H. (f. 1857), g. 1885 m. Koncertmester Georg Hänflein i Hannover. — *L. 19.* C. C. G. Andræs Arkiv i RA. Tr. P. Andræ: „C. G. Andræ“ I (1897), 254 f. — *L. 21.* Biskop Martensen havde faaet et Anfald af Hjerneapopleksi; han kom efter faa Dage til fuld Bevidsthed, men var fortsat svag og døde ^{3/2} 1884. Om hans sidste Levetid se Josepha Martensen, 224—36, og Et Liv III, 208—11. I et Brev til Fru Martensen (NkS. 3456, 4°) skriver Fru Heiberg ^{30/3}: „Jeg savner ham meget, og flere Gange i denne Tid har der været Tanker, jeg gjerne vilde have et Svar af ham paa.“ Og Datteren Josepha M. tilføjer, at hver Gang hun besøgte Fru Heiberg i de Aar, hun overlevede hendes Fader, udtalte hun noget lignende. Se „*Studenterhjemmets Julebog*“ (1912), 81. — *L. 27.* J. C. Jacobsens Arkiv i RA.

S. 215, L. 1. Tr. Julie Sødring, 330. — *L. 4—9.* Om Debut'erne som Jacinthe i „Den sorte Domino“ ^{5/11} 1843, som Madam Buurmann i „De Uadskillelige“ ^{19/11} og som Madam Rust i „Sparekassen“ ^{2/12} s. A. se Julie Sødring, 79. — *L. 10 ff.* Sml. Julie Sødring, 81, hvor Besøget hos Heibergs omtales. — *L. 19. BH.* — Fra Tiden siden ^{8/10} 1881 (se Nr. 616) foreligger i BH. et Par mindre betydende Breve til Fru Heiberg fra Magdalene Thoresen. I Efteraaret 1882 forlod hun Nordnorge og ankom i Slutningen af Oktober til København. Til Fødselsdagen ^{22/11} skrev hun et Digt „Til Johanne Louise Heiberg med Skindet af en Jærv“ (BH.), med ubetydelige Ændringer tr. i hendes „Digte“ (1887), 108 f. I Foraaret 1883 tog hun Ophold paa Østerbro i Nærheden af Datteren, som var g. Ludvigsen. Og i de nærmeste Aar var hun optaget af sit betydeligste Arbejde „Billeder fra Midnatssolens Land“ I—II (1884—86). Sml. M. og B. XXX, 231 samt NkS. 3457, 4°.

S. 216, L. 1. Mittag-Lefflerske Institut, Stockholm. — Den svenske Forfatterinde *Anne Charlotte Edgren*, f. Leffler (1849—92) havde Fru Heiberg lært at kende under sit Ophold i Larvig i Norge i Sommeren 1883. (Sml. Krieger II, 364). — *L. 5. Deres tvende Skuespil* : „*Sanna kvinnor*“ og „*En räddande ängel*“ opførtes paa Kungl. Dram. teatern i Sæsonen 1883/84,

det første Stykke 9, det andet 39 Gange. Se G. Nordensvan: Svensk Teater II (1918), 353 f. — *L. 11.* Paa Hegels Forlag var netop udkommet „Samfundsbillede“, dansk Oversættelse af Noveller af Fru Edgren, hentede fra Samlingen „Ur livvet“ I—II (1882). Sml. Nat. Tid. ^{9/12} 1883 (Aften). — Ellen Key skriver i sin Bog „Anne Charlotte Leffler“ (dansk Overs. 1893), at Fru Heiberg i Anledning af de Sædelighedsdiskussioner, som opstod om hendes Bøger, udtalte sin dybe Forundring over, hvor utrolig „snærpet“ man maatte være i Sverrig; det lod til, „at man aldrig der læste nogen virkelig Litteratur, for naar man kaldte A. Ch. Lefflers Skildringer usædelige, røbede man sin Mangel paa Kjendskab til, hvad Digtere pleje at vove i Virkeligheds-Skildringer“. — *L. 23.* Fru Edgren svarede ^{10/12} 1883 (i Fru Heib. Ark.), at hun i Marts næste Aar via København agter sig til Paris. Misfornøjet med Opførelsen i Stockholm af hendes „Sanna kvinnor“ haaber hun ved Hostrups Hjælp at faa Stykket op paa DkT. i København med Emil og Olaf Poulsen og Fru Hennings. „Men det vore nogen all för stor ära att få en pjes antagen i Köpenhamn, där man i allmänhet föraktar all vad som kommer från Sverige.“ — Det lykkedes ikke Fru Edgren at faa sit Ønske opfyldt. — *L. 24.* Utilg. 185 i KB. Delvis tr. Anna Poulsen, 253. — *L. 26.* Efter at have hvilet siden 1872 opførtes „Elverhøj“ igen fra ^{20/12} 1883. E.P. spillede efter Fru Heibergs Ønske Kongen. Stykket gjorde trods Tidens Realisme atter Lykke. Spillet var middelmådigt, og Fru Heiberg var meget misfornøjet med Udførelsen. Se Anna Poulsen, 253, Julie Sødring 305 f. samt Neiiendam IV, 87 ff. — *L. 28.* *en døv Mand* : Det ses ikke, hvem der sigtes til. Det kan ikke være Kapelmesteren S. H. Paulli, som trods sin Alder havde en fortrinlig Høresans. — *L. 32.* Pietro Krohn (1840—1905), Costumier og Økonomiinspektør ved DkT., senere Museumsdirektør.

S. 217, L. 9. C. C. G. Andrærs Arkiv i RA. — *L. 15—20.* At Fru Heiberg gerne var i Herreselskab er velkendt. Til Sammenligning kan anføres flg. fra Amalie Meldahls Optegnelser (Meldahl IV, 119 f.) om en Sammenkomst hos dem: „Hun var dengang mellem 60 og 70 Aar gammel. I sin sorte Fløielskjole med kort Slæb traadte hun rank, stilfærdig og freidig ind . . . som eneste Damegjæst. Over hendes Fremtræden var der den fuldstændigste Naturlighed, ja ligefrem Uskyld. Efter Bordet sad hun i Sofaen og foran hende i Halvkreds en Række af Landets betydelige Mænd . . . ærbødig lyttende til, hvad hun livlig og dog fordringsløst fortalte dem.“ — *L. 24.* Mittag-Lefflerske Institut, Stockholm. — *L. 27.* Novellen „Kvinnlighet och erotik“ var udkommet i 3. Saml. af „Ur livvet“ (1883). — *L. 39.* „Sande Kvinder“, dansk Overs. af C. Høstrup (1884).

S. 218, L. 33. Delvis tr. Meldahl IV, 135 f. I Foraaret 1884 besøgte Meldahl med to Døtre Paris, Vichy og derefter Mentone. — *L. 41.* *Lyst til at male* : Ikke mindst paa sin Rejse til Syden i de unge Aar tegnede og malede Meldahl, mest Akvareller. Se Meldahl I.

S. 219, L. 25. Meldahls Papirer i RA. Delvis tr. Meldahl IV, 136 f.

S. 220, L. 15 f. „*De atter kommer* —“ : Citatet er ikke fundet. — *L. 19.* Delvis tr. Meldahl IV, 136 f. — *L. 33 f.* Om Frederiksborgs Genrejsning efter Branden ^{17/12} 1859 og Meldahls Ledelse af dette Arbejde se „Det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg“, udg. af Museets Bestyrelse (1928), især S. 30 ff., samt Meldahl III og V. — *L. 42.* Om Meldahl og Udstillingsbygningen ved Charlottenborg, som indviedes ^{1/4} 1883, se Meldahl III, 275 ff. — *L. 44 f.* Julius Langes Anmeldelse: „Den nordiske Kunstudstilling i København 1883“ i „Nordisk Tidsskrift“ (1883), med Omtale af Udstillingsbygningssagen S. 578—81.

S. 221, L. 2—5. Kunstakademiets Forvalter Kammerraad Peter Truelsen. Sml. Meldahl III, 275. — *L. 18.* Orig. foreligger ikke. Her gengivet efter Anna Poulsen, 261 f. — *L. 20 f.* Sophie Amalie Clausen (1788—1864), g. 1° 1818 Poulsen, 2° 1825 Schou; debuterede ved DkT. 1813, afskedigedes 1836. Hun var Datter af Skuespiller og Regissør ved Teatret H. A. Clausen (1760—1831), g. 1789 m. Skuespillerinde Inger Birgitte Aaslew (1762—1843). — *L. 33.* Om Emil Poulsen som Hamlet ved Stykkets Genoptagelse ^{11/6} 1884 se Neiiendam IV, 84 ff. og Anna Poulsen, 257 ff. — *L. 42.* Smykket er nu paa TM.

S. 222, L. 1. Meldahls Papirer i RA. Tr. Meldahl IV, 143. Sstedes S. 137—42 omtales Meldahls energiske Indgriben, hvorved den kgl. Malerisamling reddedes under Christiansborgs Brand ^{3/10} 1884. — *L. 9.* Tr. Meldahl IV, 143 f. — *L. 14 f.* Se I.S. 121, L. 10 m. Note. — *L. 19.*

Thorvaldsens Karyatider i Trongemakket lykkedes det ikke at redde. — *L. 25.* Jerichaus „Herkules og Hebe“ reddedes af Premierløjtnant, sen. Artillerigeneral P. M. Knudsen og hans Soldater. — *L. 36.* I Meldahls Papirer RA. og i Fru Heib. Ark. findes fra den følgende Tid flere Breve vekslede mellem Fru Heiberg og Meldahl og hans Hustru, af hvilke enkelte er tr. Se Meldahl IV, 143 og 148 ff., og mange Steder i omtalte Værk omtales Fru Heibergs nære Venskab med Meldahls. I Brev til Krieger af $20/8$ 1878 (Krieger II, 301 f) karakteriserer Fru Heiberg sit Forhold til Meldahl: „Vi høre Begge til den simple Stand. Vi have gjort vore Iagttagelser umiddelbart i Livet og ikke gennem lærde Studier og Bøger.“ Ogsaa Meldahl følte, at han og Fru Heiberg var beslægtede Naturer (se Meldahl IV, 117). Ogsaa Fru Meldahl satte Fru Heiberg megen Pris paa, og hun paa sin Side elskede Fru Heiberg næsten blindt og beundrede hende, om end hun kunde se Fejl hos hende. Hun efterlod et Skrift, dateret $21/4$ 1905: „Mine Erindringer om Fru Heiberg“ (i Utilg. 166 KB.), af hvilket det væsentlige er indgaaet i Værket om Meldahl og hans Venner. Se især Kapitlet om hende i IV. Bind. — *L. 37.* Efter Originalen i Carlsbergfondet, i Afskrift meddelt af Kontorchef E. Spang-Hanssen. — *L. 40 f.* Om Marstrands Billede af Fru Heiberg, malet 1859—60, se Et Liv III 78—82 og Heib. Hjem, 414 f. Portrættet havde været deponeret midlertidigt i den kgl. Malerisamling paa Christiansborg. Ved Branden reddedes det uden Ramme. Det var Jacobsen i Forening med Meldahl, som opnaaede, at Fru Heiberg nu skænkede det til Museet paa Frederiksborg. Sml. Meldahl V, 61.

S. 223, L. 10. Mittag-Lefflerske Institut, Stockholm. — *L. 14.* 3. Udg. af Fru Gyllembourgs Værker var kommet i 1884. — *L. 21.* *Deres Artikkel* : Se L. 42. — *L. 35 f.* *en af Fru Gyllembourgs berättelser* : „En Hverdagshistorie“.

S. 224, L. 14. *mitt nya drama* : „Hur man gör gott“, færdigskrevet henimod Jul 1884, indleveret til Kungl. Teatern $22/12$ s. A., men forkastet i Februar 1885. (Tr. 1885). — *L. 39.* *En sommarsaga*, tr. i 4. Saml. af „Ur lifvet“ (1886). — *Ett nytt drama* : Det ses ikke, hvilket der er Tale om. — *L. 45 f.* Fru Heiberg omtaler i Breve til Krieger $30/7$ og $15/8$ 1884 (Krieger II, 367 f.) Samværet med Fru Edgren i Hellebæk. Sml. Anna Poulsen, 269 f.

S. 225, L. 1. Hans Knagenhjelm Heiberg (1832—97), Ejer af Gaarden Amble, Sogndals Præstegj. i Norge, havde i 1864 udgivet: „Genealogiske Optegnelser over Familien Heiberg.“ I ny Udg. „Slekten Heiberg“ af G. F. Heiberg (1942) er de i det flg. omtalte Personer anført. — $28/1$ 1883 havde Fru Heiberg, opfordret af H. Heiberg, sendt et Aftryk af det Heibergske Familiesignet (se Breve i Fru Heib. Ark. og i Sogns Folkemuseum). — *L. 3 f.* *Karine Heiberg, f. Norregaard* (1834—1913), g. 1860 m. Overretssagfører Harald H. i Drammen. — *L. 5.* *Wilhelmine Heiberg* (1803—69), g. 1825 m. Prof. med. Christen H. (1799—1872). — *L. 9 f.* *Jochum (Joachim) Heiberg* (1740—1821), Klokker ved Nykirken i Bergen. — *Else Margrethe Krohn, f. Heiberg* (1779—1841), g. 1802 m. A. H. Krohn, Købmand i Bergen, senere Ejer af Lungegaarden. — *L. 29.* Orig. i de Heibergske Saml. i Sogns Folkemuseum. — *L. 32.* *Slægtregister* : Det i Bogen „P. A. Heib. og Th. G.“ 1.—3. Udg. trykte. — *L. 40 f.* *Grundplanen* : Sml. Plan over Carlsbergs Udvikling i J. C. Jacobsens Levetid, i C. Nyrops: „J. C. Jacobsen. Et Minde-skrift“ (1911), 61.

S. 226, L. 4. *Deres venlige Brev* : Foreligger ikke. — *L. 26.* *den svenske Ingenieur* : Artur Leffler (1854—1938), Broder til Fru Charlotte Edgren, som i Brev til Fru Heiberg $11/8$ 1885 (i Fru Heib. Ark.) havde bedt om at blive introduceret hos Brygger Jacobsen. — *L. 32 f.* Johan Ludvig Heibergs og Fru Gyllembourgs Grave paa Holmens Kirkegaard; senere begravedes Johanne Luise Heiberg sammesteds. — *L. 34 f.* P. A. Heibergs Gravsted paa Montmartrekirkegaarden i Paris. Sml. Et Liv IV, 319. — *L. 41 f.* P. A. Heibergs *Broder* : Rektor Ludvig Heiberg f. 1760, d. 1818 i Odense. — *Faderen* : Rektor Ludvig Heiberg f. 1713, d. 1760 i Vordingborg. — *Morfaderen* : Peder Heiberg (1694—1775), Præst paa Vemmetofte.

S. 227, L. 4. Fra 1887 findes endnu nogle Breve vekslet mellem Fru Heiberg og Godsejer H. Heiberg (henholdsvis i Sogns Folkemus. og i Fru Heib. Ark.). Efter at sidstnævnte $30/10$ 1887 havde udbedt sig Arkivalier og andre Minder fra det Heibergske Hjem til Samlingerne paa Amble, sendte Fru Heiberg ham $16/12$ s. A. en Kasse, hvis Indhold antagelig er identisk med en Liste (skrevet med Heibergs Datter Annas Haand) paa Amble af flg. Indhold: „Johan Ludvig

Heibergs Daabsattest — Sløret fra „Romeo og Julie“ — Dragt og Hat fra Holbergs „Den Vægelsindede“ — Johan Ludvig Heibergs Kikkert — Johanne Luise Heibergs Rokkebrev — En Lommebog, tilhørt J. L. Heiberg — Et Par Sko fra „Elverhøj“ — Et Par Støvler fra „Preciosa“ — Haandskrifter — Fru Gyllembourgs Tegnebog — To Garnvinder, forarbejdet af Fru Gyllembourgs Fader — Et Lømmetørklæde af Fru Heibergs — Et astronomisk Baand, tilhørt J. L. Heiberg — En Handske af J. L. Heibergs — En Baret benyttet i „Elverhøj“. Fremdeles er der i Amble nogle Breve fra 1886 til en Hr. Kruse, som skal bistaa Maleren Rosenstand, der har som Opgave at kopiere P. A. Heibergs og øjensynlig Thomasine Heibergs Portrætter til Amblesamlingerne. — *L. 9 f.* Fru Poulsens Brev til Drachmann foreligger ikke. — *L. 9 f.* Drachmanns Eventyrkomedie „*Der var engang*“ — m. Musik af Lange-Müller opførtes 1° paa DkT. ²³/₁ 1887. Se Neiiendam V, 12—27 og I. C. Normann: „Teatret“ (1939), 136. Hos Anna Poulsen, 285 f. læses, at „Der var engang“ — var indleveret i Vinterens Løb, men Teatret lod til ikke at ville antage det. „En Formiddag sidst i Maj kom jeg ud til Fru Heiberg. Vi talte om Drachmanns Værk, og jeg fortalte hende om den dejlige Musik og om de Vanskeligheder, der mødte det fra Theatrets Side. Hun sagde da: „Digteren bør forandre det Moment i Stykket, at Prinsessen hengiver sig til Zigeuneren (den forklædte Prins) uden først at have lært at elske ham. Dette har formodentlig vakt Anstød hos Theatrets Styrelse. Forandrer Digteren dette, har den intet Paaskud til at forkaste Stykket.“ Fru Poulsen bad da Fru Heiberg skrive det til Drachmann eller, naar han snart vendte hjem, lade ham komme op til hende og tale med hende derom. „Nej, min kære,“ svarede Fru Heiberg. „Jeg vil sandelig hverken skrive til eller modtage en Mand, der har haft 2—3 Koner!“ Fru Poulsen fik dog Lov til at skrive til Drachmann om, hvad Fru Heiberg havde sagt, og som det ses af Fru Heibergs Brev af ¹⁰/₇ (Nr. 672), opfordrede hun ham til at aflægge hende et Besøg. — *L. 38.* Sml. Drachmanns Brev til Fru Poulsen ²³/₆ 1885. (Tr. Anna Poulsen, 286 ff.). — *L. 39.* I Holger Drachmanns Papirer i KB.

S. 228, L. 8. Utilg. 185 KB, Tr. Anna Poulsen, 289. — *L. 14.* Drachmann rejste hjem til Danmark allerede ²⁵/₉ 1885 og flyttede ¹/₁₁ s. A. ind i Villaen Dronningensvej 26 paa Frederiksberg. Om Fru Heibergs Møde med ham er intet nærmere oplyst. I Anna Poulsen (p. 290) berettes, at Drachmann efter Fru H.s Anvisninger omarbejdede Stykket til den Skikkelse, hvori det nu gaar over Scenen. — *L. 21 f.* I „*Kjøge Huuskors*“ havde Fru Heiberg spillet Lise fra ²⁸/₁₁ 1831 til ³/₄ 1837. Frk. Emma Lange fik Rollen ved Stykkets Genoptagelse ²⁴/₁₁ 1885. Om Opførelsen se Neiiendam IV, 185. — *L. 23 f. Deres ... Brev* : Foreligger ikke. — *L. 28.* I Privateje. — *L. 30. den lille Bog* : A. D. Jørgensen havde med Billet af ¹¹/₂ (i Privateje) sendt Fru Heiberg et Særtryk af hans Afhandling om Hans Adolf Brorson i „Nordslesvigsk Søndagsblad“ VII, 1885. I 1887 udkom den som selvstændigt Skrift. — *L. 40.* A. D. Jørgensen formener, at det var Læsningen af Brorsonafhandlingen, som gav Anledning til, at Fru Heiberg betroede ham, at hun havde skrevet sit Levned og bad ham om at læse det. Se Et Liv IV, 38. Tidspunktet angives af ham (i Et Liv I. Udg. IV, 439 f.) til Februar 1886. Dog formener Troels Jørgensen efter en Billet fra Fru Heiberg af ²/₅ s. A. i hans Eje, at det først var i Maj hun gjorde ham bekendt med sit Forfatterskab (se „Ord och Bild“ (1951), 29).

S. 229, L. 1. Holger Drachmanns Papirer i KB. — *L. 9.* If. Anna Poulsen p. 294 betragtedes denne Indbydelse som Vidnesbyrd om Fru Heibergs fuldstændige Udsoning med Drachmann. — *L. 21.* Utilg. 185 i KB, Tr. Anna Poulsen, 294. — *L. 28 f.* Sigter if. Anna Poulsen (S. 294) til en Reprimande, Fru Heiberg havde givet hende, fordi hun og hendes Mand ikke vilde omgaas en ikke navngiven Skuespillerkollega, som var en Bekendt af Frøknerne Heiberg. — *L. 32.* Sml. Note til S. 204, L. 21. Hauch havde en kort Tid bistaaet Fru Heiberg ved Redaktionen af Erindringsværket. Se herom Et Liv IV, 34—37, hvor et Brev fra ham af ¹⁹/₁ 1886 er trykt.

S. 230, L. 7 f. I 1884 havde Fru Edgren lært Hauch at kende. Til sin Død stod hun i en Brevveksling med ham, der vidnede om et dybtfølt Venskab. — Professor i Matematik og Rektor ved Stockholms högskola M. G. Mittag-Leffler (1846—1927) var Fru Edgrens Broder. — Den russiskfødte Professor i Matematik ved Stockholms högskola og Forfatterinde Sonja Kovaljevskij (1850—91) var Fru Edgrens Veninde. De udgav sammen Skuespillet „Kampen för lyckan“ (1887). — *L. 15.* Otto Borchsenius' Papirer i KB, Tr. i hans „Hjemlige Interiører“

(1894), 100 f. — *L. 17—22.* „To Digtere“ (1886) omhandler Chr. Hviid Bredahl og Hans Vilh. Kaalund. Af Skriftet fremgaar, at Heiberg havde bragt Bredahls historiske Tragedie „Knut Svendsøn“ frem paa DkT. Den opførtes ²⁹/₁₂ 1849 og ³/₁ 1850, men blev udpebet. Sml. J. L. Heiberg III, 120 f. — *L. 31.* Brevet er udateret, men maa efter Indholdet være fra Sommeren 1886 eller 1887, medens Fru Heiberg opholdt sig i Engelholm i Skaane. — Den norske Forfatter *John Olaf Paulsen* (1851—1924) var blevet indført hos Fru Heiberg af Magdalene Thoresen i Sommeren 1876, og der udviklede sig senere under Paulsens mangeaarige Ophold i København et Venskab, som varede til Fru Heibergs Død. Der er i Fru Heib. Ark. enkelte Smaabreve fra ham samt et egenhændigt Digt „Til Johanne Luise Heiberg“ ²²/₁₁ 1887, tr. i hans „Nye Melodier“ (1894), 102 ff. Sml. Krieger II, 273 f. (Breve ²⁰/₇ og ²⁴/₇ 1876), J. Paulsen: „Mine Erindringer“ (1900), 4 f., „Nye Erindringer“ (1901) 60—79, samt „Edda“ (1943), 48 f.

S. 231, L. 4. Paa Visitkort med Fru Heibergs Navn paatrykt (i Holger Drachmanns Papper i KB.). Hans Fødselsdagshilsen — muligvis et Digt — findes ikke i Fru Heib. Ark. — *L. 24.* TM. Skrevet med Anna Heibergs Haand, men signeret af Fru Heiberg. — *L. 29.* Sml. Nr. 1 og 5 med Noter. — *L. 34 f.* Sml. Nr. 611 og 625 m. Noter.

S. 232, L. 11. min Hustru : Laura Cathrine, f. Holst (1819—1911). Der findes et Par Smaabreve fra hende i Fru Heib. Ark. — If. C. Nyrop: „J. C. Jacobsen. Et Mindeskrift“ (1911), 113, rejste J. i Marts 1887 i Selskab med Sønnen Carl J. og Svigerdatteren til Rom. — *L. 26.* Jacobsen havde sammen med Sønnen været i Rom i 1862. — *L. 31.* NkS. 1705 fol. Tr. Julie Sødring, 297 f.

S. 233, L. 3. Udover de i denne Udgave trykte Breve vekslet mellem Fru Heiberg og Fru Sødring er der bevaret enkelte andre: Et Kondolencebrev fra Fru Heiberg af ²⁸/₉ 1881, efter at Fru Sødring havde mistet sin Mand (i NkS. 1705 fol., tr. Julie Sødring, 296 f.) og nogle Smaabreve fra Fru Sødring ²²/₁₁ 1882, ⁹/₁₁ 1883 og ²⁴/₅ 1888 i Fru Heib. Ark., tr. Julie Sødring, 330 ff.). Endelig findes i NkS. 1705 fol. Koncept til et vistnok ikke afsendt Brev fra Fru Sødring, ³/₁₂ 1884 (se Julie Sødring, 304 f.). Den er skrevet paa 200-Aarsdagen for Ludvig Holbergs Fødsel, da Fru Sødring af Teaterdirektør Fallesen havde faaet Opfordring til at spille Magdelone i „Den Stundesløse“, hvad hun dog afslog, da hun frygtede, at hun ikke kunde taale Sindsbevægelsen. Koncepten lyder:

Kjære Fru Heiberg!

Der er en højtidelig Stemning over mig i Dag, omtrent den, jeg følte min egen Jubilæumsdag; den Dag kunde jeg virke med denne forunderlige, stærke Følelse, men nu, da jeg er svag, maa jeg leve i Minderne og takke for den Tid, da jeg kunde virke med den Evne, Gud gav mig.

Jeg spurgte mig selv i Dag: mon Holberg vilde have været tilfreds med mig? Jeg ønskede, at han vilde fremstille sig for mig og sige mig sin Mening. Saa tænkte jeg paa Heiberg. Først takkede jeg ham for hans Interesse for mig, takkede ham for alle mine Holbergske Charakterer, som han havde betroet mig. Det var ham, som ønskede, at jeg skulde spille Magdelone i „Den Stundesløse“; det var min første store Rolle i Holberg; da jeg havde fremstillet den, fik jeg alle de andre.

L. 3. Marius Sødring bemærker i sin Kommentar hertil, at det er interessant at lægge Mærke til, at Fru Sødrings Tanker, naar stærke Følelser, der stod i Forbindelse med hendes Kunst, bemægtigede sig hende, søgte til den store Kunstfælle. Om de to Kunstnerinders Venskab i de senere Aar se nærmere Julie Sødring, 296—99. — *L. 18.* Jacobsen døde i Rom ³⁰/₄. Blandt de mange Breve, hans Hustru modtog efter Budskabet derom, var ogsaa et fra Fru Heiberg: „Gud velsigne ham i sit Paradis for Alt, hvad han har gjort for den Enkelte, for sit Fædreland“. Se C. Nyrop: „J. C. Jacobsen. Et Mindeskrift“ (1911), 113. — *L. 21 f.* Paa Kriegers 70-Aarsdag ⁴/₁₀ 1887 blev der overrakt ham et Festskrift: „Smaaskrifter tilegnede A. F. Krieger“. Paa A. D. Jørgensens Opfordring havde Fru Heiberg deri meddelt nogle Brudstykker af sine Erindringer, især omhandlende Pariserrejsen i 1836. Se Et Liv IV, 41 samt Fru Heibergs Breve

til A. D. Jørgensen $\frac{3}{1}$, $\frac{15}{7}$ og $\frac{10}{8}$ 1887, tr. i „A. D. Jørgensens Breve“ ved Harald Jørgensen (1939), 178, 195 f. og 198 f. Det her meddelte Brev er tr. ssteds. S. 204. — L. 30 f. Hendes spøgende Dadel sigter muligvis til, at Andræ havde fraraadet hende i levende Live at offentliggøre blot Dele af Erindringerne. Se Fl. Dahls Afhandling „Det Andræ-Heibergske Venskab“ i „Hist. Meddelelser om København“ (1935), 269. Grunden til Fru Heibergs hvasse Ord er dog vel snarere, at han formentlig havde afslaaet at deltage i den Middag, som hun paa Fødselsdagen gav for Krieger og ganske faa af hans Venner. Fru Heibergs Invitation til Andræ af $\frac{27}{9}$ er i hans Arkiv i RA. — L. 32. BH. Tr. M. og B. XXX, 231 ff. — L. 34. *Geheimeraaden* : A. F. Krieger.

S. 234, L. 5 f. *den gamle blinde Mand* : P. A. Heiberg. — L. 14 f. Danserinden Marie Taglioni i „Sylfiden“ (af Taglioni og Nourrit) var omtalt i Fru Heibergs Afsnit af Festskriftet. Sml. Et Liv I, 206 f. med Noter. — L. 22. Historikeren Johannes Steenstrup (1844—1935), Søn af Japetus Steenstrup, havde lært Fru Heiberg at kende i Rom i 1875, idet J. C. Jacobsen gennem et Brev af $\frac{28}{12}$ 1874 (i Fru Heib. Ark.) introducerede ham og sendte ham en Rejseunderstøttelse gennem hende. I sit Svar af $\frac{3}{1}$ 1875 (i J. C. Jacobsens Ark. i RA.) skriver Fru Heiberg, at hun har talt med Steenstrup i Skandinavisk Forening, og hun glædede sig „ret over, at den udmærkede Fader havde saa vakker en Søn“. I et lille Brev fra Steenstrup $\frac{30}{9}$ 1887 (Fru Heib. Ark.) tager han med Tak mod Indbydelsen til Fru Heibergs Middag for Krieger paa dennes 70-Aars Dag. „Jeg er,“ skriver Steenstrup, „Geheimeraaden megen Tak skyldig for den Godhed, han altid har vist mig, og ikke mindst for det overvættedes Meget, jeg har lært af ham.“ — L. 33. J. N. Madvigs Livserindringer var udkommet i 1887. — L. 37. Af Fru Heibergs „Et Liv, gjenoplevet i Erindringen“ gav Steenstrup en kort Karakteristik i „Den danske Kvindes Historie“ II (1917), 72.

S. 235, L. 13—15. Citatet er hentet fra Festskriftet til Krieger S. 255 f. Sml. Et Liv I, 224. — L. 29. Om „Kampen för lyckan“ sml. Note til S. 230, L. 7 f. — L. 40. „Utomkring äktenskapet“, tr. i sidste Saml. af „Ur lifvet“ (1893). — L. 42. Paa Italiensrejsen 1888, som foretoges i en nervøst oprevet Sindsstemning, forelskede Fru Edgren sig i Hertugen af Cajanello, Professor i Matematik i Neapel. I 1890 ægtede hun ham efter at have ladet sig skille fra sin første Mand (Bryllupskort i Fru Heib. Ark.). I 1892 blev hun Moder, men døde kort efter af Blindtarmsbetændelse.

S. 236, L. 3. *den søde røde Dreng* : Formentlig et Billede sendt med flg. Billet (i TM.): „Den lille Dreng bringer Dem en Tak for mange Aars Udtalelser i Literaturen og ønsker Store og Smaa et lykkeligt Nytaar.

Johanne Luise Heiberg. 1888.“

L. 23. *vedlagte Adgangskort* : Ligger ikke ved Brevet i Fru Heib. Ark. Det maa være Kort til P. Hansens Foredrag med Oplæsning og Forklaring af 2. Del af Goethes „Faust“ i Studenterforeningens Festsal, begyndende $\frac{17}{1}$ Kl. 3. Se Berl. Tid. (Aften) $\frac{16}{1}$. — L. 25. Bjørnsonarkivet, Univ. Bibl. Oslo. Sml. Nr. 585 m. Noter. — L. 27. Bjørnsons Agitationsforedrag i Sædeligheds-spørgsmaalet „Engifte og mangelgæfte“ (Kria. 1888) var holdt første Gang $\frac{31}{11}$ 1887 paa Askov Højskole, senere flere Steder i Danmark, Norge og Sverige. — L. 29. „Geografi og Kærlighed“ (1885) var opført paa DkT. 1° $\frac{13}{12}$ 1885; senere bl. a. $\frac{8}{12}$ 1888. — L. 31. Ane spilleles af Frk. Ane Grethe Antonsen (1855—1930). Sml. Neiiendam IV, 174. — L. 35. Da Bjørn Bjørnson Aaret efter (14. og 16. Okt. 1889) som Gæst spillede Professor Tygesens Rolle paa DkT., var Fru Heiberg tilstede og skrev da „nogen bedårende ord“ til ham. „At du kom så utmerket fra det“, sagde hun under hans paafølgende Besøg, „kan du takke din ungdom for. Og dette Bjørnsonske temperament“. Se Bjørn Bjørnson: „Det gamle teater“ (1937), 188. Ved samme Tid ($\frac{17}{10}$) skrev Bjørnstjerne Bj. i et Brev til Fru Hall: „Ser De fru Heiberg, så hils henne på det varmeste. Jeg har tat i betænkning å besøke dere, fordi jeg ofte blir ilde mottat for mine stærke overbevisningers skyll, og det vil jeg ikke friste nogen til“ (se Bjørnson I, 347). Under sit Ophold i København i Okt.-Nov. 1890 var han hos Fru Heiberg kort før hendes Død. „Hendes sidste Glæde troer jeg at kunne sige, var Deres Besøg“, skrev Anna Poulsen $\frac{12}{1}$ 1891. „Jeg har til Mange som misforstaaende Fru Heibergs legemlige Træthed, ogsaa troede at hen-

des Aand var bleven træt, fortalt om dette Møde ml: Dem og hende, og om hvorledes hun endnu havde formaaet at begeistre Dem ved sin fine, klare Aand.“ Bjørnson svarede ^{22/1}: „Fru Heiberg hører til det største, jeg har mødt og hun har — hvad ikke altid vil si det samme — glædet og lært mig i forhold.“ Se Bjørnson II, 52 ff., 57 og fremdeles hans Brev til Clara Bergsøe ^{1/6} 1896 S. 249. — Endnu stærkere udtrykte Bjørnson sig if. C. Boeck (i „Soldage paa Aulestad“, 1910, S. 53 ff.): „Ja, jeg har jo ingen kendt, der var saa interessant! ... Hun var en Goethe, hun var som han saa klar! ... og hun var lige saa stor som Menneske.“ I „Fra Bjørnsøns Hjem“ (2. Opl. 1918), 75 f., citerer Nulle Finsen lignende Ytringer af Bjørnson: „Ved sin Genialitet, sin Sjæls Ynde og Skjælmeri, kalder jeg hende for det fuldkomneste Menneske, jeg har kjent.“ Bjørnson drog Fru Heibergs Personlighed frem i „Absalons hår“ (se Saml. Værker IV (1901), 284). — L. 36. TM. — L. 37 ff. „De Danske i Paris“ opførtes efter at have hvilet i 23 Aar d. ^{18/9} 1889 med Zangenberg som Ernest. — L. 41. „videre kan vi —“ : Sml. I, 141, L. 12 m. Note.

S. 237, L. 4. NkS. 2996, 4° (Brickas Papirer). Brevet er med Datteren Sarahs Haand, men underskrevet af Fru Heiberg. — L. 15. I NkS. 2996, 4°. Koncept eller Kopi, indeholdende enkelte Smaarettelser. — L. 30. Fru Heibergs Biografi i Brickas: Dansk biogr. Lexikon VII (1893), 241—50, blev skrevet af P. Hansen. — L. 34. I Privateje. — L. 36. A. D. Jørgensen havde ^{18/3} sendt Fru Heiberg nogle Ord skrevet paa et Brev af ^{18/3} 1890 fra Redaktøren for Tidsskriftet „Museum“, Chr. Bruun, hvori denne takker for Bidraget (alt i Privateje). Det drejer sig om „Brevvexling fra J. L. Heibergs Reise i Sverige i Efteraaret 1812“ ved A. D. Jørgensen i „Museum“ (1890). — L. 38. I „Museum“ (1890), S. 396, en Gengivelse af Portræt af J. L. Heiberg i hans 18. Aar, efter et Miniaturemaleri tilhørende Fru Heiberg. Dette er nu i TM.

S. 238, L. 1. BH. — L. 20. Fru Heiberg døde 21. December 1890. Magdalene Thoresen skrev 31. December til Nicolaj Bøgh (BH.): „Fru Heibergs Død har taget svært paa mig, ja saa svært, at jeg ligefrem har maattet sætte imod af al Magt, for ikke at synke. Jeg kan endnu ikke begribe at hun er død. Hun havde for mig ingen Alder. Jeg har set paa hende, som naar jeg ser ind i min egen Sjæl. Der er heller ikke noget, som bærer Alderens Mærke — og det var derfor jeg havde mit Forhold til hende — lige ens i over 30 Aar. Og hun havde selv en Fornemmelse af, hvor helligt jeg holdt det — hvor langt fra enhversomhelst dagligdags Bevidsthed. Og derfor var hun ogsaa trofast imod mig. Og skjønt hun af og til har vaklet, under andres Paavirkning, har dog hendes høje geniale Aand snart trængt igjennem, og vunden det rette Syn paa min Personlighed. Vi var enige om, at der trods alt, dog var et sundt kraftigt Stykke Rugbrød i os Begge.“

PERSONREGISTER

(Johan Ludvig Heibergs og Johanne Luise Heibergs Navne er ikke taget med; Adoptivdøtrenes og Andreas Frederik Kriegers anføres kun første Gang, de ses i Brevteksterne, da de senere idelig omtales. Brevskriver og Adressat nævnes med det paagældende Brevs første Sidel. Navne i Skuespil- og Bogtitler samt i Arkivbetegnelser forbigaas).

- Aagaard, H. (1785-1866), Godsejer, I, 247.
 — Marie, f. Koës (1790-1858), g. m. Godsejer H. Aa. I, 247.
- Aalberg, Ida (1858-1915), finsk Skuespillerinde, g. 1° 1887 m. L. Kivekäs og efter hans Død m. Baron A. Uexküll-Güldenband. II, 211, 277 f.
- Aarestrup, Marie Frederikke Francisca, f. Bang (1839-1907), g. 1860 m. Overlæge A. Th. Aa. II, 87, 255.
- Abrahamsen, Ferdinand, Broder til Sophie A. I, 50 f., 53, 57, 242.
 — Sophie Christiane (1818-84), Skuespillerinde i Kristiania, g. 1843 m. Skuespiller Carl Harald Hagen (1816-71). I, xiv, 46-49, 52, 57, 86, 241 f., 244, 252.
- Adler, J. G. (1784-1852), Kabinetsekretær, Medlem af Det kgl. Teaters Direktion 1838-49. I, 46 f., 51, 61, 240 ff., 277.
- Agerholm, Ed. (1866-1941), Operasanger. I, 241.
- Aischylos (525-456 f. Kr.). Græsk Tragediedigter. I, 58.
- Ammitzbøll, L. (1792-1842), cand. jur., Konsulatssekretær i Tunis 1822-26. I, 10, 230.
- Andersdatter, Anne Marie (ca. 1765-1833), H. C. Andersens Moder. I, 276.
- Andersen, Anna Henriette Petrine (1818-81), Skuespillerinde. I, 43 f., 81 f., 98, 133, 239, 255, 266; II, 86.
 — Birgitte Elisabeth, f. Olsen (1791-1875), Skuespillerinde, g. 1815 m. Kapelmusikus C. H. B. A. I, 20, 23.
 — Hans Christian (1805-75), Digter. I, XIII, 11, 24, 44 f., 48 f., 52, 93, 159, 176, 227 f., 230, 233, 239 ff., 250, 255, 260, 275 f.; II, 47, 91, 119, 121 f., 158, 183, 199 ff., 248, 260 f., 275.
 — Vilhelm (1864-1953), Litteraturhistoriker. I, XVIII.
- Andresen, P. C. U. (ca. 1802-54), Geheimkabinetsskasserer. I, 55.
- Andræ, C. C. G. (1812-93), Officer, Matematiker, Minister. I, XIII, xv, 36, 100, 104, 114, 145, 169, 234, 238, 257 ff., 268, 271, 274 f.; II, 38, 203 f., 208, 214, 217, 233, 246 f., 259, 276 f., 283.
 — P. (1843-1928), historisk Forfatter. I, 258 f., 268; II, 208 f., 246, 277.
 — V. (1844-1923), Overretsassessor. I, 105, 259.
- Antonsen, Ane Grethe (1855-1930), Skuespillerinde. II, 283.
- Apel, J. A. (1771-1816), tysk Metriker. I, 185, 278.
- Aristoteles (384-322 f. Kr.), græsk Filosof og Videnskabsmand. II, 47, 248.
- Arlaud, J. Oscar (1836-1907), Sproglærer, Forfatter. II, 244.
- Arndt, E. M. (1769-1860), tysk Forfatter, Professor i Bonn. II, 73, 252.
- Arnesen, Marie („Valgerda“) (1824-91), Lærerinde. II, 73, 252.
 — Kall, Benedicte (1813-95), Forfatterinde. I, XIII f., 165 ff., 171, 271, 273 ff.; II, 70, 187, 251.
- Aschlund, J. (1826-72), Forfatter. I, 103, 258.
- Auber, D. F. E. (1782-1871), fransk Komponist. I, 12.
- Bach, Johann Sebastian (1685-1750), tysk Komponist. II, 119.
- Bache, Otto (1839-1927), Maler. II, 193.
- Baggesen, F. L. August (1795-1865), Officer, Forfatter. I, 234 f.
 — Jens (1764-1826), Digter. I, 53; II, 198, 275.
- Bajer, Fredrik (1837-1922), Forfatter, Politiker. I, 263; II, 185.
- Bang, Herman (1857-1912), Forfatter. II, 251.
 — Lovise, f. Hansen (1765-1845), g. 1782 m. Lægen F. L. B. II, 65, 69, 251.
 — Oluf (Ole) Lundt (1788-1877), Læge. I, 249, 251; II, 65, 68, 87, 90, 251, 267.
 — Sophie Marie f. Dahlerup (1801-78), g. 1826 m. O. L. B. II, 251.
- Baruël, E. (1849-1901), Skolemand og Skolebogsforfatter. II, 244.
- Basse, E. Chr. (1782-1865), Sognepræst i Hjembæk. I, 151, 269.
- Baudissin, Sophie, f. Kaskel (d. 1894), g. 1840 m. Rigsgreve W. F. K. B. II, 275.
- Baudissin, W. F. K., Rigsgreve (1789-1878), Officer, Forfatter. II, 197, 275.
- Baumann, Elisabeth J.; se Jerichau.
- Bay, Rudolph (1791-1856), Komponist. I, 11, 230.
- Bendz, C. L. (1797-1843), Officer, Matematiker. I, 234.
- Berg, Chresten (1829-91), Politiker. II, 149, 265.
- Bergbom, Emelia (1834-1905), Søster til K. B. II, 211, 278.
 — Kaarlo (1843-1906), finsk Teatermand. II, 211, 278.
- Berggreen, A. P. (1801-80), Komponist, Udgiver. II, 83 f., 140, 254, 263.
- Bergnehr, Leocadie (1826-1919), Operasangerinde, g. 1° 1852 m. Lysestøber C. E. Fossum, 2° 1861 m. Syngemester C. L. Gerlach. I, 68, 247.

- Bergsøe, Clara (1837-1905), Forfatterinde. II, 284.
- Berner, F. J. G. (1823-1914), Teaterembedsmand. I, xii, 168, 170, 174 f., 183, 185 f., 202 f., 275, 282, 284; II, 4, 13, 18, 21, 37 f., 51, 54 f., 64, 70, 79, 82 f., 85 ff., 101, 103, 114, 120, 123, 131, 135, 141 f., 151 ff., 161-64, 247-50, 253, 257, 259, 261-68.
- Bernhard, Carl; se de Saint-Aubain.
- Bertelsen, Frk. II, 232.
- Beskow, Bernhard v., Baron (1796-1869), svensk Hofmarskal, Forfatter. I, 143, 267 f.
- Beyer, Johanna Elisabeth (Eliza); se Thomsen.
- Sille (1803-61), Forfatterinde. I, xiii f., 46, 119, 121, 133 f., 136 ff., 140-43, 240, 263 f., 266 ff.
- Valida (f. 1821), Frk. I, 142.
- Biehl, Charlotte Dorothea (1731-88), Forfatterinde. I, 216, 246.
- Bille, C. St. A. (1828-98), Redaktør, Embedsmand, Politiker. I, 113; II, 112, 148, 259, 265.
- Louise Mogensine, f. Ipsen (1841-1926), g. 1859 m. C. St. A. B. II, 115.
- Birch-Reichenwald, Chr. (1814-91), norsk Politiker. I, 207, 283.
- Birkeland, M. B. (1830-96), norsk Historiker og Politiker. I, 279.
- Bismarck, Otto v. (1815-98), tysk Statsmand. II, 125.
- Bissen, H. W. (1798-1868), Billedhugger. I, 121, 159, 264, 270; II, 255 f.
- Vilhelm (1836-1913), Billedhugger. I, 264; II, 89, 113, 121, 255, 262.
- Björnson, Bergliot (1869-1953), g. 1892 m. Sigurd Ibsen. II, 121 f., 246, 261.
- Bjørn (1859-1942), norsk Skuespiller, Teaterchef. II, 117, 122, 125, 127, 131, 135-39, 144 f., 156 f., 162, 164, 188, 262 ff., 271, 273, 283.
- Bjørnstjerne (1832-1910), norsk Digter. I, xvi, xviii, 177, 183, 186, 188, 190 f., 193, 195 f., 198 f., 201, 207, 209 f., 215, 218 f., 276, 278 ff., 282 ff.; II, 1 f., 4 f., 7-12, 14, 18 f., 23-26, 30 f., 34-37, 43, 45 f., 49, 51, 53, 60 f., 71, 79 ff., 101 ff., 109 f., 113 f., 116 f., 121-24, 126, 129, 133, 135-38, 143-47, 151, 153, 156 f., 161-64, 174 ff., 178, 180, 182, 236, 241 f., 245 f., 248, 250, 253, 257-68, 270 ff., 283 f.
- Dagny (f. 1876), g. 1.° Langen, 2.° Sautreau. II, 264.
- Einar (1864-1942), norsk Forretningsmand. II, 122, 261.
- Erling (f. 1868), norsk Gaardbruger og Politiker. II, 122, 148, 261.
- Inger Elise, f. Nordraak (1808-97), Enke efter Præsten Peder B. (1798-1871). II, 138, 263.
- Karoline, f. Reimers (1835-1934), g. 1858 m. Bjørnstjerne B. I, xvi, 184, 186, 188 ff., 195, 215, 217, 278; II, 2, 16, 24, 26-31, 34-37, 72, 80, 82, 101, 110, 114, 116, 122, 125 f., 130 f., 135, 138 f., 143-48, 152 f., 155, 157, 162, 164, 236, 242, 259, 261, 264, 266 f., 270.
- Blekstad, Karoline (Lina), f. Nilsen (1851-1906), g. 1876 m. Sigurd B. II, 137, 263.
- Sigurd (1848-97), norsk Gaardbruger, Stortingsmand. II, 263.
- Blich, Marie (1842-1924), g. m. den norske Komponist J. P. Selmer (1844-1910). II, 137, 263.
- Bloch, Carl (1834-90), Maler. II, 193, 274.
- William (1845-1926), Sceneinstruktør, Forfatter. II, 244.
- Boeck, C. (1852-1932), Forfatter. II, 284.
- Bojesen, E. F. C. (1803-64), Filolog og Skolemand. I, 176 f., 242 f., 275 ff.
- Frederikke Lovise, f. Brenøe (1810-84), g. 1832 m. E. F. C. B. I, 178, 243, 276.
- Bojsen, Frederik (Frede) (1841-1926), Politiker, Højskolemand. II, 149, 265.
- Bombelles, Adelaide (Ida) de, f. Brun (1792-1857), mimisk-plastisk og musikalsk Kunstnerinde, g. 1816 m. Grev L. Ph. de B. I, 260.
- Borch, Christoffer (1817-96), norsk Billedhugger. II, 117, 128, 260, 262.
- Thora, f. Arveschoug (1832-1923), g. 1852 m. C. B. II, 260.
- Borchsenius, Otto (1844-1925), Forfatter. I, 257; II, 203 ff., 230, 276.
- Borg, Fredrik (1824-95), svensk Bladmand og Politiker. II, 144 f., 147, 264.
- Borgaard, Carl (1799-1868), Forfatter, Teaterdirektør. I, 60, 244; II, 23, 245.
- Bornemann, I, 11.
- F. C. (1810-61), Jurist. I, 267.
- Borup, Morten (f. 1894), Lektor, Litteraturhistoriker. I, 278.
- Bournonville, Antoine August (1805-79), Solodanser, Balletmester og Balletkomponist. II, 28, 86, 89, 103.
- Braae, Louise, f. Degen (ca. 1788-1879). I, 93, 255.
- Brahm, G. (1838-1912), Sognepræst. II, 138, 263.
- Brandes, Edvard (1847-1931), Forfatter, Minister. II, 120, 203, 244, 260, 276.
- Georg (1842-1927), Kritiker. I, 201, 278, 282; II, 28, 166, 245, 268.
- Bravo, J. (1797-1876), Maler, Kunstagent. I, 264.
- Bredahl, Chr. Hviid (1784-1860), Forfatter. II, 230, 282.
- Bremer, Fredrika (1801-65), svensk Forfatterinde. I, 238.
- Bricka, C. F. (1845-1903), Rigsarkivar, Historiker. II, 237.
- Bronson, H. A. (1694-1764), Biskop, Salmedigter. II, 281.
- Brun, Johannes (1831-90), norsk Skuespiller. II, 161, 177 f., 267, 270.
- M. W. (1819-91), Teaterdirektør, Forfatter. II, 28, 31, 34, 39, 59, 245.
- Bruun, A., kgl. Berider. I, 16(?), 231.
- Chr. (1831-1906), Biblioteksmand, Historiker. II, 237, 284.
- Christopher (1839-1920), norsk Højskoleforstander, Præst. II, 126, 128, 149, 262.
- Brøndsted, P. O. (1780-1842), Arkæolog. I, 58, 69, 113, 244, 247.

- Bull, Francis (f. 1887), norsk Litteraturhistoriker. I, xvi; II, 250.
- Ole (1810-80), norsk Violinvirtuos. I, 7, 229.
- Buntzen, Andreas (1859-1930), Redaktør. I, 130 f., 265.
- Anna Bolette, f. Sangaard (1751-82), g. 1769 m. Johan B. II, 212, 278.
- Anna Sophie Laurentia, f. Nissen (1820-74), g. 1845 m. Edouard B. I, 125.
- Edouard (1809-95), Jurist. I, 124, 130, 264.
- F. Georg J. (1815-47), Fru Gyllembourgs Plejesøn, 1840 cand. med. et chir. I, 17, 29, 36, 55, 57, 162 f., 231, 236, 242, 244.
- Johan (1728-1807), Dispachør og Stadsmægler. II, 212, 281.
- Byron, G. G. Lord (1788-1824), engelsk Digter. II, 87.
- Bøgh, Erik (1822-99), Forfatter, Teaterdirektør. I, 204, 283; II, 28, 60, 62, 135, 248, 250, 263, 274.
- Nicolai (1843-1905), Forfatter. I, 229, 247, 252, 264; II, 274, 284.
- Böhme, Jacob (1575-1624), tysk Teosof. II, 197, 275.
- Calderón de la Barca, Pedro (1600-81), spansk Dramatiker. I, xiv, 45, 134 f., 166 f., 240, 266, 272 f.
- Calvin, Jean (1509-64), fransk Reformator. II, 92, 95.
- Cantor, I, 235.
- Carlsen, H. R. (1810-87), Stamhusbesidder, Politiker. I, 260.
- Caroline Amalie, f. Prinsesse af Augustenborg (1796-1881), Dronning, g. 1815 m. Christian (VIII). I, 110, 123, 241; II, 91, 256.
- Carøe, N. C. (1813-57), Teaterlæge. I, 74, 249.
- Cato, den Ældre (234-149 f. Kr.), romersk Embedsmand og Forfatter. II, 263.
- Cérenville (— 1874—), schweizisk Læge. II, 87 f, 90, 93.
- Cervantes, M. de (1547-1616), spansk Digter. I, 246.
- Cetti, F. A. C. (1838-1906), Skuespiller. II, 86.
- Christensen, H. C. (1823-94), juridisk Embedsmand, i Styrelsen for Det kgl. Teater 1856-59. I, 110, 114, 258-62; II, 13, 142, 264.
- Jens, Professor (?). I, 276.
- Christian VIII (1786-1848), Konge. I, xii, 46, 49, 55, 241 f., 245, 249.
- Christian IX (1818-1906), Konge. I, 274; II, 97, 148, 207, 256, 265, 272.
- Clausen, Amalie (1788-1864), Skuespillerinde, g. 1° 1818 Poulsen, 2° 1825 Schou. II, 221, 279.
- Clausen, H. A. (1760-1831), Skuespiller og Regissør ved Det kgl. Teater. II, 221, 279.
- Inger Birgitte, f. Aaslew (1762-1843), Skuespillerinde, g. 1789 m. Skuespiller H. A. C.
- Cohen, Sara, f. Hertz (1791-1866), g. 1824 m. Grosserer M. I. C. I, 203, 283.
- Colban, Marie, f. Schmidt (1814-84), norsk Forfatterinde, g. 1836 m. Adjunkt N. A. C. II, 117, 260.
- Collet, Bernt Anker (1803-57), Kvæstor v. Chria. Universitet, Ejer af Lundbygaard ved Køge. I, 267.
- Christence, f. Rørbye (1805-68), g. 1832 m. Bernt Anker C. I, 140, 267.
- Colet, Alf (1844-1919), norsk Ekspeditionschef og Specialhistoriker. I, 256.
- Camilla, f. Wergeland (1813-95), norsk Forfatterinde, g. 1841 m. P. J. C. I, xv, 92, 95, 98, 139, 220 f., 229, 254-257, 267; II, 166, 268.
- Oscar (1845-1911), norsk Førstearkivar, Kammerherre. I, 95, 256.
- Peter Jonas (1813-51), norsk Jurist og Litteraturkritiker. I, 220 f., 267.
- Collin, Edvard (1808-86), Departementchef, litterær Samler. I, 130, 133, 149, 157, 265, 269 f.; II, 189 f., 199 f., 273.
- Jonas (1776-1861), Finansdeputeret, i Det kgl. Teaters Direktion 1821-29 og 1842-49. I, ix, xii, xiv, 17, 29, 59, 61, 62-68, 70, 73 f., 81, 88, 91, 94, 109, 118, 127, 133 f., 149, 154, 157, 162, 168, 226, 231, 235, 237, 240 f., 245 f., 249 f., 252, 254, 265 f., 269 ff.; II, 39, 189 f., 199-202, 273, 276.
- Theodor (1815-1902), Læge ved Det kgl. Teater, tit. Professor. II, 243.
- Daa, Ludvig Kristensen (1809-77), norsk Historiker. I, 201, 282.
- Pernille, f. Daae (1821-1911), g. 1848 m. L. K. Daa. I, 201, 282.
- Dahl, Johan (1807-77), Boghandler i Kristiania. I, 53, 242; II, 185, 272.
- Dahlén, Carl (1770-1851), Solodanser. I, 1 f., 225.
- Dahlerup, E. A. (1812-82), Læge. I, 251.
- Dahlqvist, Carl Georg (1807-73), svensk Skuespiller. II, 1, 241.
- Danner, Louise Christine, f. Rasmussen (1815-74), Lensgrevinde, g. 1850 m. Frederik VII. I, 156, 260, 263, 270.
- David, C. G. N. (1793-1874), Nationaløkonom, Minister. I, xii, 12 f., 226 f., 230 f., 238.
- Dehn, Agnes (1851-1920), Skuespillerinde, g. 1880 m. Assistent Th. Gjørting. II, 5, 16, 79, 194, 242 ff., 247, 252, 262.
- Dorph, Louise Amalie, f. Block (1799-1881), g. 1819 m. N. V. D. I, 105.
- N. V. (1783-1858), Skolemand og Oversætter, Direktør for Det kgl. Teater 1856-57. I, xii, 42, 97, 102-05, 257 ff.; II, 13, 142.
- Dorph-Petersen, J. F. S. (1845-1927), Skuespiller. II, 5, 242 ff.
- Drachmann, Holger (1846-1908), Digter. I, xiv; II, 133, 184, 227 ff., 231, 263, 271 f., 281 f.
- Drewsen, Adolph (1803-85), Jurist. II, 257, 275.
- Ingeborg, f. Collin (1804-77), g. 1826 m. Adolph D. I, 88, 118, 176, 254, 276; II, 199, 201, 275.
- Dunker, Bernhard (1809-1870), norsk Jurist og Politiker. II, 15, 28, 129, 242 f., 245, 262.
- Døcker, G. J. F. (1832-1905), Operasanger, Skuespiller. I, 192, 281; II, 16.

- Eckardt, Josephine, f. Thorberg (1839-1906), Skuespillerinde, g. 1863 m. Skuespiller L. A. E. I, 144, 174 f., 185 f., 192, 268, 283; II, 4, 18, 49, 55, 58, 86, 163, 194, 196, 242, 244, 246, 268, 274.
- Eckermann, J. P. (1792-1854), tysk Forfatter. I, 154, 156.
- Edgren, Anne Charlotte, f. Leffler (1849-92), svensk Forfatterinde. g. 1.° 1872 Edgren, 2.° 1890 m. Hertugen af Cajanello. I, xvii; II, 216 f., 223, 230, 234, 278-81, 283.
- Eisen, Anne Petrine, f. Flindt (1803-61), Skuespillerinde. I, 22.
- Ellinger, H. O. G. (1857-1947), Fysiker, Politiker. II, 206.
- Enholm, L. P. (d. 1841), Skuespiller, I, 20.
- Ernst, H. W. (1814-65), østr. Violinist. I, 75.
- Erstad-Jørgensen, E. (1871-1945), Havearkitekt. II, 252.
- Estrup, J. B. S. (1825-1913), Politiker, Minister. II, 90 f., 261, 265.
- Ewald, Johannes (1743-81), Digter. I, 37, 53, 238; II, 255 f.
- Faber, W. (1847-83), Forfatter. II, 244.
- Falch, Emilie Michaeline (1811-35), g. 1834 m. C. R. Hansson. I, 233.
- Fallesen, M. E. (1817-94), Officer, Politiker, Chef for Det kgl. Teater 1876-94. II, 141, 150, 152, 162, 165, 168, 194, 214, 216, 228, 264 f., 269-72, 282.
- Fay, Léontine (1810-76), fransk Skuespillerinde, g. 1835 m. Skuespilleren Volnys. I, 19.
- Feidias (5. Aarh. f. Kr.), græsk Billedhugger. I, 61.
- Fénelon, François de Salignac de la Mothe- (1651-1715), fransk Gejstlig og Forfatter. I, 183, 277.
- Fenger, H. M. (1850-1930), Præst. II, 244.
- Ferslev, Chr. (1817-83), Sanger og Skuespiller. I, 145 f., 268; II, 4, 242, 276.
- Chr. V. (1854-1941), cand. jur., sen. Dommer. II, 206.
- Fibiger, Axel (1815-82), Officer. I, 253.
- Chr. A. (1813-41), Officer. I, 234, 252 f.
- Ilia Marie (1817-67), Filantrop, Forfatterinde. I, 87, 89, 253 f.
- J. A. (1791-1851), Officer. I, 234 f., 253.
- Margrethe Cecilia, f. Aasen (1794-1844), g. 1812 m. J. A. F. I, 234.
- Mathilde (Clara Raphael) (1830-72), Forfatterinde. I, 131, 253, 265.
- Otto (1824-81), Filolog og Skolemand. I, 86, 89 f., 252 f.
- Finne, Margrethe Vilhelmine (1792-1869), Frk. II, 37, 246.
- Finsen, Hilmar (1824-86), Embedsmand, Minister. II, 242.
- Olufa (Nulle) (1869-1950), Forfatterinde. II, 284.
- Fischer, J. C. H. (1814-85), Minister. II, 123, 133, 162, 261, 263, 268.
- Flensborg, C. J. (1804-52), Officer. I, 234.
- Foersom, Christen M. (1794-1850), Skuespiller. I, 8, 22, 160, 228.
- Fog, B. J. (1819-96), Provst, sen. Biskop. II, 33, 246 f., 276 f.
- Fonnesbech, C. A. (1817-80), Godsejer, Politiker. II, 98, 256.
- Forsom, Jfr. I, 10 f.
- Forsmann, Alina (f. 1845), finsk Billedhuggerinde. II, 117, 260.
- Fougstad, C. A. (1806-71), norsk juridisk Student, sen. Borgmester. I, 8, 229.
- Frederik VI (1768-1839), Konge. I, xii, 6, 21 ff., 31, 33 f., 44, 232 f., 237, 242; II, 233.
- VII (1808-63), Konge. I, xii, 113, 156, 258, 261, 263, 270, 274.
- Wilhelm IV (1795-1861), Konge af Preussen. I, 246.
- Fredstrup, Axel (1830-94), Balletdanser, Regissør. II, 16.
- Fridrichsen, Henriette, f. Borch (1792-1860), g. 1818 m. Prokurator Fr. F. I, 264.
- Friele, Chr. (1821-99), norsk Redaktør. II, 260.
- Friis, Aage (1870-1949), Historiker. I, xi.
- Frijs, Chr. E. Krag-Juel-Vind-, Lensgreve (1817-96), Minister. II, 90.
- Frydendahl, J. P. (1766-1836), Skuespiller. I, 35.
- Funck, Poul E. (1790-1837), Solodanser og Balletarrangør. I, 20, 229.
- Gade, L. H. (1823-97), Mimiker, Balletdirigent. II, 86.
- Laura Mathilde Margrethe, f. Stæger (1833-1915), g. 1857 m. N. W. G. II, 195.
- N. W. (1817-90), Komponist. II, 119, 146, 161, 195, 213, 260, 264, 267, 278.
- Galskjøt, J. (1804-80), Præst i Frederiksborg. I, 111, 260.
- Garibaldi, Giuseppe (1807-82), ital. Frihedshelt. II, 111, 259.
- Gerlach, G. D. (1797-1865), Officer. I, 179, 277.
- Gjølring, Agnes; se Dehn.
- Goldschmidt, Benny M. (d. 1880), Fabrikant. II, 100, 257.
- Meir Aaron (1819-87), Digter og Publicist. II, 30, 38.
- Gosch, H. (1802-49), Officer. I, 234.
- Gramont, Elisabeth, f. Hamilton (1641-1708), g. m. Greve Philibert af Gramont. I, 183, 277.
- Greensteen, H. J. (1833-95), Forfatter. I, 216, 284.
- Grundtvig, N. F. S. (1783-1872), Præst og Digter. I, 110, 231, 260 f.; II, 192.
- Grüder, H. (1828-83), apostolsk Præfekt i Danmark. II, 119, 256, 260.
- Grønland, Peter (1761-1825), Embedsmand, Musiker. II, 83, 254.
- Guizot, F. P. G. (1787-1874), fransk Statsmand og Historiker. II, 100, 257.
- Gundersen, G. E. (1817-90), Skuespiller II, 86.
- Laura, f. Svendsen (1832-98), norsk Skuespillerinde, g. 1864 m. Sigvard G. I, 184, 207, 278; II, 7 f., 15, 18 f., 25, 49, 61, 242 ff., 250.
- Sigvard (1842-1903), norsk Skuespiller. I, 278; II, 7, 61, 250.

- Gustaf III, (1746-92), Konge af Sverige. II, 210.
- Gyllembourg-Ehrensward, Carl Frederik, Friherre (1767-1815), Politiker og landøkonomisk Forfatter. II, 154 f., 187, 210, 273, 276 f.
- Thomasine Christine, f. Buntzen (1773-1856), Forfatterinde, g. 1° 1790 m. Forfatteren P. A. Heiberg, 2.° 1801 m. Friherre C. F. G.-E. I, XI, XIII, 14 ff., 18 ff., 24, 29, 35, 37, 40, 46, 51 ff., 57, 65, 67, 74, 83, 86, 89, 97, 100, 126, 128, 130, 151, 161 ff., 202 f., 227, 230 f., 233 f., 236, 239, 242 f., 248 f., 254, 265, 270 f., 282 f.; II, 154 f., 187, 205, 207-10, 212, 215, 223, 225 f., 234, 273, 277 f., 280 f.
- Goethe, J. W. v. (1749-1832), tysk Digter. I, 76, 79, 154, 156; II, 29, 79, 84, 163, 171, 187, 199, 245, 283.
- Haffner, W. (1810-87), Officer, Minister. II, 91.
- Hage, Alfred (1803-72), Handelsmand og Politiker. II, 254.
- Emmy f. Tutein (1832-94), g. 1.° 1856 m. Hother H., 2.° 1875 m. D. G. Monrad. II, 113.
- Hother (1816-73), Jurist og Politiker. II, 113, 259.
- Johannes (1800-37), Journalist. I, 238.
- Johannes (1842-1923), Godsejer, Politiker. II, 99, 256 f.
- Vilhelmine, f. Faber (1810-91), g. 1840 m. Alfred H. II, 254.
- Hagen, C. H. (1816-71), Skuespiller. I, 57, 244, 252.
- Hall, Augusta Marie Frederikke, f. Brøndsted (1816-91), g. 1837 m. C. C. H. I, XII, XV, 68, 72, 75, 112, 120 f., 140, 148, 247, 258, 260 f., 264, 267 ff.; II, 283.
- C. C. (1812-88), Jurist, Minister. I, X, XII, XV, 17, 69, 75, 99, 101, 104, 111, 113 f., 148, 152 f., 156, 163, 231, 247, 257-61, 263 f., 268 f., 271; II, 85, 89, 141 f., 148, 177, 254 f., 265, 270.
- Oluf (1839-1909), Sekretær. II, 255.
- Hammerich, Jfr. I, 50, 52.
- Hanck, Henriette (1807-46), Forfatterinde. I, 239.
- Hansen, Axel (1853-1933), Billedhugger. II, 274.
- Constantin (1804-80), Maler. II, 274.
- Doris, f. Pfeil (1844-1917), Operasangerinde, g. 1872 m. Operasanger Erhard H. II, 63, 86, 251.
- Emanuel (1846-1930), Skuespiller, Forfatter og Oversætter. II, 3, 241.
- Frederik (Frits) (1941-1911), norsk Skolemand og Politiker. II, 149, 265.
- H. A. (1818-72), Skolelærer. I, 252.
- Henriette, f. Konow (1845-1934), Enke efter Købmand P. H., Tromsø. II, 117, 260.
- J. A. (1806-77), Politiker. II, 90.
- J. Holm; se Holm Hansen.
- L. C. (1822-1907), Provst. I, 230.
- Peter (1773-1859), Sognepræst. I, 16, 230.
- Peter (1840-1905), Journalist, Litteratur- og Teaterhistoriker. II, 73, 128, 205, 236 f., 251 f., 262, 276, 283 f.
- Hansen, S. J. (1820-85), norsk Læge. II, 114, 116, 259.
- Hansson, C. R. (1807-72), norsk cand. jur., senere Sorenskriver. I, 19, 24, 232 f.
- Harboe, Anette Arenthine (1808-87), Frøken. I, 89, 154, 254.
- Johan Gebhard (1799-1829), Assistent. I, X f., 215, 226 ff., 254, 284.
- Hartmann, F. P. B. (f. 1841), Operasanger. II, 86.
- J. P. E. (1805-1900), Komponist. II, 82, 91, 214, 256.
- Hasselriis, Louis (1844-1912), Billedhugger. II, 121 f. 134, 183, 261, 272.
- Hauch, Adam G. Ø. (1836-1914), Skolemand. II, 204, 217, 229, 276, 281.
- Carsten (1790-1872), Forfatter, Zoolog, 1858-59 Medlem af Det kgl. Teaters Direktion, Censor. I, 111, 113, 167, 242 f., 260 f., 263, 271, 273, 284; II, 38, 43, 46, 51, 62, 64, 247, 255, 276.
- Frederikke (Rinna), f. Juul (1811-96), g. 1829 m. Carsten H. I, 113, 261.
- Hauge, Gunhild Marie (1830-1905), Enke efter den norske Købmand O. M. H. II, 196, 275.
- Hebbe, Signe (1837-1925), svensk Operasangerinde, Teaterpædagog. II, 10, 242 f.
- Vendela, f. Åstrand (1808-99), svensk Forfatterinde. II, 243.
- Hegel, Fr. V. (1817-87), Boghandler. I, 195, 220, 281; II, 49, 168, 194, 218, 250, 254, 264, 267, 271, 279.
- Heger, Elisabeth (Elisa); se Holst.
- Heiberg, Anna Louise (1857-1907), Fru Heibergs yngste Adoptivdatter, g. 1890 m. Rentier R. A. Westenholz (1865-1913). I, 147.
- Hans Knagenhjelm (1832-97), norsk Godsejer. II, 225 f., 280.
- Jochum (Joachim) (1740-1821), Klokker ved Nyrirken i Bergen. II, 225, 280.
- Karine, f. Nørregaard (1834-1913), g. 1860 m. Overretssagfører Harald H. i Drammen. II, 225, 280.
- Lelia Adela (1855-1917), Fru Heibergs næstældste Adoptivdatter. I, 147.
- Ludvig (1713-1760), Rektor. II, 226, 280.
- Ludvig (1760-1818), Rektor. II, 226, 280.
- Peder (1694-1775), Præst. II, 226, 280.
- Peter Andreas (1758-1841), Forfatter. I, 19, 36, 132 f., 229, 237 ff., 271; II, 187, 192, 205, 207, 210, 225 f., 234, 280, 283.
- Sarah (Särah) Henriette (1853-1941), Fru Heibergs ældste Adoptivdatter, g. 1.° 1882 m. Læge Aage Suneson (1851-88), 2.° 1893 m. Proprietær N. A. C. Kaas (1868-1936). I, 147.
- Wilhelmine (1803-69), g. 1825 m. Prof. med. Christen H. II, 225, 280.
- Heine, Heinrich (1797-1856), tysk Digter. II, 119, 171, 260, 263.

- Heise, Peter (1830-79), Komponist. I, xiv, xvi; II, 85, 98, 103, 113 f., 120, 123, 158, 172, 177, 179, 191, 254, 257, 260 f., 270 f., 273.
- Vilhelmine (Ville) f. Hage (1838-1912), g. 1859 m. Komponisten P. H. I, xii; II, 83, 99, 113, 115, 120, 128, 158, 172, 177, 179, 191, 254, 257, 259 f., 273.
- Heltzen, E. (1818-98), Embedsmand, Minister. I, 172, 275.
- Hempel, W., Gartner. I, 114.
- Hennings, Betty, f. Schnell (1850-1939), Skuespillerinde, g. 1877 m. Musikforlægger H. II, 154, 171, 194, 269, 274, 279.
- Henrik (1848-1923), Musikforlægger og Komponist. II, 171, 269.
- Henriques, M. R. (1825-1912), Vekselmægler. II, 214, 278.
- Fernanda (f. 1857), g. 1885 m. Koncertmester G. Hänflein i Hannover. II, 278.
- Robert (1858-1914), Musiker, Forfatter. II, 278.
- Therese, f. Abrahamsen (1833-82), g. m. M. R. H. II, 278.
- Herder, J. G. V. (1744-1803), tysk Digter. I, 155.
- Herholdt, J. D. (1818-1902), Arkitekt. I, 154, 270.
- Hertz, Andrea (f. 1853), Musiklærerinde. I, 101, 170, 203, 275.
- Henriette, f. de Lemos (1764-1847), g. m. d. tyske Læge og Filosof M. H. I, 128, 265.
- Henrik (1797 el. 98-1870), Digter. I, xiii f., xvii f., 29, 32, 40 f., 48, 51, 59 f., 64 ff., 73 f., 76, 79, 82 f., 94 f., 100 f., 107, 119, 126, 139, 142-47, 157-60, 162, 167, 169 f., 174 f., 179 f., 184 f., 192, 202 f., 236 f., 239, 241 f., 244 ff., 248-52, 255-59, 263, 265-68, 270 f., 274 f., 277 f., 281 ff.; II, 5, 11 f., 16, 21 f., 32, 40 ff., 46, 50, 62, 127, 189, 242-48, 255.
- Julie (f. 1858), Assistent. I, 170, 275.
- Louise Josephine, f. v. Halle (1830-1912), g. 20/8 1850 m. Henrik H. I, 96, 101, 108, 119, 160, 163, 185, 203, 252, 256, 258, 283, II, 12, 17, 62.
- Poul (1855-1936), Læge og Hygiejniker. I, 170, 203, 267, 275.
- Sara, f. Nathansen (1805-53), Henrik H.s Moder. I, 96, 256.
- Vilhelm (1834-1900), Bogtrykker og Redaktør. I, 250(?).
- Heyerdahl, Amalie, f. Klenau (1828-1904), I, 282.
- Henry (1825-1903), norsk Ingeniørofficer og Fabrikant. I, 200, 282; II, 28, 34, 245.
- Hjort, Peder (1793-1871), Kritiker og Skolemand. I, 56, 242, 261.
- Holberg, Ludvig (1684-1754), Forfatter. I, 83, 167, 216, 252, 272 f.; II, 39, 50, 64, 91, 112, 127 f., 189, 255 f., 270, 282.
- Holm Hansen, J. (1841-1920), Skuespiller og Forfatter. II, 19, 26, 61, 86 f., 123, 128-31, 133, 136, 151 ff., 161, 163 f., 186, 244, 250, 261, 263, 266, 268.
- Holst, Elisabeth (Elisa), f. Heger (1811-91), Skuespillerinde, g. 1834 m. Skuespilleren W. H. I, 25, 30, 41, 82, 236, 239, 241, 244; II, 21.
- H. P. (1811-93), Digter. I, 65, 175, 185 f., 275; II, 82, 84, 127, 131, 135 f., 254, 262.
- Wilhelm (1807-98), Skuespiller, Forfatter. I, 68, 81, 113, 145 f., 236, 239 f., 247, 277; II, 3, 49, 247.
- Holstein, F. C. (1771-1853), Officer, Hofmand, Teaterchef 1811-40. I, 17, 237.
- Ludvig, Lensgreve (1815-92), Minister. II, 255.
- Holten, C. H. (1775-1862), Geheimekabinettsarkivar. I, 179, 277.
- Hoppe, Maria, f. Knudsen (1860-84), g. 1826 m. P. J. H. I, 9, 229.
- P. J. (f. 1794 el. 97), norsk Boghandler. I, 7-10, 229.
- Horn, Fr.; se Winkel Horn.
- Hornemann, Emil (1810-90), Læge. I, 44.
- Hostrup, J. C. (1818-92), Digter og Præst. I, 204; II, 38, 127, 217, 279.
- Hugo, Victor (1802-85), fransk Digter. I, 245.
- Hultmann, F. W. (1820-94), Skuespiller. I, 81, 144 ff., 249; II, 2 ff., 16, 40 ff., 64, 86, 154, 241, 247, 251, 266.
- Hwasser, Elisa (Elise) (1831-94), svensk Skuespillerinde. II, 37, 246.
- Hvid, Anette Christine, f. Jernstedt (1769-1838), g. m. Dr. med. C. A. H. (1752-1804). I, 13.
- Christopher (1803-72), Skuespiller, Inspektør. I, xi f., 3, 7, 9 f., 12 f., 227-30.
- Høedt, Frederik (1820-85), Sceneinstruktør, Skuespiller. I, 90, 95 f., 105 f., 110 f., 175, 252, 254 ff., 259 f., 263, 274 f.; II, 28 f., 31, 34 f., 54 f., 120 f., 123, 133, 136, 138, 177, 243, 245 ff., 249 ff., 258, 261, 263, 269 f.
- Høeg-Guldberg, Frederik, (1771-1852), Forfatter. I, 38, 239.
- Høffding, Harald (1843-1931), Filosof. II, 166, 268.
- Ibsen, Harald (1813-76), Præst. II, 247.
- Henrik (1828-1906), norsk Digter. I, xvi, xviii, 216, 279 f., 283; II, 12, 14, 37 ff., 43, 45, 54, 61, 70, 74 f., 84, 115, 133, 157, 159, 178, 182, 184, 211, 246 ff., 250, 252, 254, 257, 263, 267, 271 f., 277.
- Susannah, f. Thoresen (1836-1914), g. 1858 m. Henrik I. II, 102, 252, 257, 271.
- Ingwersen, Anna Elisabeth Kristine (f. 1862), sen. g. Greibe. II, 198, 275.
- Isachsen, Andreas (1829-1903), norsk Skuespiller. I, 219, 284.
- Iürgensen, Dorothea Elisabeth (Lise), f. Buntzen (1776-1867), g. 1795 m. Mægler og Dispaschør F. C. I. II, 212, 278.
- Jacobsen, Carl (1842-1914), Brygger, Kunstsamler, Legatstifter. II, 275, 282.
- Harry, Forfatter. II, 251.
- J. C. (1811-87) Kaptajn, Brygger, Mæcen. I, xvi; II, 63, 78, 82 f., 85, 88, 99, 104 f., 110, 132, 134, 136, 171, 189, 195, 198, 213 f., 217, 220, 222, 225, 232 f., 251, 254 f., 257 ff., 262 f., 269, 274 f., 280, 282 f.

- Laura Cathrine, f. Holst (1819-1911), g. m. J. C. J. II, 195, 232, 282.
- Ottilia Mary, f. Stegmann (1854-1903), g. 1874 m. Carl J. II, 282.
- P. V. (1799-1848), Forfatter, Historiker. I, 228, 230.
- Jacobson, Louise, f. Larcher (1834-1922), Skuespillerinde, g. 1858 m. Løjtnant, senere Kontreadmiral J. J. G. P. J. I, 144, 175, 257, 268, 275; II, 49.
- Jal, A. (1795-1873), fransk Kritiker. I, 245.
- Janson, Drude, f. Krog (1846-1934), g. 1868 m. Kr. Janson. II, 126.
- Kristofer (1841-1917), norsk Digter, Højskolelærer. II, 125 f., 148 f., 265.
- Jastrau, Richard (1828-1902), Operasanger. I, 176, 276.
- Jensen, Camilla (1849-1907), Skuespillerinde, g. 1877 m. Violinisten Fr. Hilmer. I, 183, 203, 278, 283; II, 86.
- Jerichau, Harald (1851-78), Maler. II, 171, 178 f., 269, 271 f.
- Maria (Mimmy) Kutzner (1851-76), g. 1875 m. Harald J. II, 179, 272.
- J. Adolph (1816-83), Billedhugger. I, 252, 259; II, 192, 272, 280.
- Baumann, Elisabeth, f. Baumann (1819-81), Malerinde, g. 1846 m. Billedhuggeren J. A. J. I, 85, 107, 134, 252, 266; II, 108, 178 f., 192, 258, 271-74.
- Jerndorff, Andreas (1797-1853), Inspektør ved Søkvæsthuset. II, 269.
- Peter (1842-1926), Skuespiller. II, 168, 186, 244, 269.
- Josefina, f. Prinsesse af Leuchtenberg (1807-76), Dronning af Sverige-Norge, g. 1823 m. Oskar (I). I, 247.
- Jung Stilling, J. H. (1740-1817), tysk Forfatter. I, 110, 260.
- Jørgensen, A. D. (1840-97), Historiker, Rigsarkivar. I, ix, xvi, 225 f., 228, 253, 257, 275, 279; II, 189, 205, 209, 217, 228, 233, 237, 249, 252, 270, 273, 277, 281-84.
- Henriette, (1791-1847), Skuespillerinde. I, 25, 43, 46, 233.
- Ida Marie, f. Pedersen (1847-1937), g. 1869 m. A. D. J. II, 233.
- Troels G. (f. 1874), Højesteretspræsident. II, 281.
- Kaalund, Hans Vilhelm (1818-85), Forfatter. II, 282.
- Karl XV (1826-72), Konge af Sverige og Norge. II, 248.
- Kaulbach, Wilhelm v. (1805-74), tysk Maler og Illustratør. I, 76, 250.
- Keller, Sophie, f. Rung (1850-1929), Operasangerinde, g. 1877 m. Skoleforstander E. K. II, 85, 185, 254, 272.
- Kellermann, C. L. (1815-66), Violoncellist. II, 158, 209, 267.
- Louise (1812-80), Frk. I, 162.
- Marie Magdalene (Lene), f. Broager (1783-1857), g. 1802 m. P. J. W. K. I, 161 f., 208, 270 f., 283; II, 187, 273.
- Marie Magdalene (Lene) (1816-87), g. m. J. B. Jacobsen (1809-92), Landfoged, sen. Appellationsretsraad. I, 161, 270.
- Peter J. W. (1776-1862), Amtsskriver og Toldforvalter. I, 270.
- Petra Johanne Wilhelmine (Wille) (1814-67), g. 1839 C. V. Bähr (1806-60), Købmand, sen. Forpagter af Fabrik. I, 161, 271.
- Thomasine (1809-70). Frk. I, 161, 270.
- Kellner, L. S. (1796-1883), Officer, Matematiker. I, 234.
- Key, Ellen (1849-1926), svensk Forfatterinde. II, 279.
- Kierkegaard, Søren Aabye (1813-55), Filosof. I, 261, 280.
- Kirchheiner, S. (d. 1842), Kapelmusikus. I, 11 (?), 230.
- Kjerulf, Halfdan (1815-68), norsk Komponist. II, 4, 242.
- Kjældermænd, se Kellermann.
- Klubien, A. (1834-93), Højesteretsadvokat. II, 247.
- Knudsen, P. M. (1858-1943), Officer. II, 222, 280.
- Koch, Ida, f. Wulf (1806-76), g. 1828 m. Arkitekt J. H. K. I, 5, 228.
- J. H. (1787-1860), Arkitekt. I, 5, 228.
- J. H. (1829-1919), Overlærer. I, 5, 228.
- Kolling, Valdemar (1834-1915), Skuespiller. II, 49, 83 (?), 86.
- Konow, August (1817-1901), norsk Godsejer. II, 117, 125-28, 137 f., 144, 156 f., 162, 260 f., 266.
- Augusta (1855-1906), g. 1880 m. Frederik (Frede) Bojsen, se der. II, 260.
- Beate, f. Konow (1822-80), g. m. August K. II, 125 f., 143, 147, 161, 260.
- Wollert (1847-1932), norsk Politiker og Godsejer. I, 125 f., 261.
- Kovalevskij, Sofie (Sonja), f. Corvin-Kroukovsky (1850-91), russisk Matematiker knyttet til Sthlms Højskole, g. 1868 m. den russiske Palæontolog V. K. II, 230, 235, 281.
- Kragh, Magdalene Thoresens Farmoder. I, 212.
- Anne Kirstine, f. Pedersen (ca. 1789-1877), g. m. Th. N. K. II, 181, 272.
- Boline, f. Abrahamsen (1809-39), Operasangerinde, g. 1833 m. Ole Chr. K. I, 25, 47, 241.
- Ole Chr. (1802-84), Skuespiller. I, 50, 81, 119, 145, 241, 249, 263.
- Thomas Nielsen (1790-1846), Fragtskipper og Skibstømmemand, Magdalene Thoresens Fader. I, 212; II, 180 f., 272.
- Kranold, R. H. C. C. (1819-89), Embedsmand, 1864-66 konst. Chef for Det Kgl. Teater. I, 175, 180, 182, 185 f., 275, 277, 281 f.
- Krarup, Christiane Amalie, f. Møhl (1803-76), g. 1829 m. N. B. K. I, 227.
- Krarup, N. B. (1792-1842), Skolebestyrer. I, 227.
- Krieger, Andreas Frederik (1817-93), Jurist, Minister. I, 110.
- Krog, Dina (1851-1922), senere g. Paasche. II, 125 f., 261.

- Krohn, Else Margarethe, f. Heiberg (1779-1841), g. 1802 m. A. H. K., Købmand i Bergen II, 225, 280.
- Pietro (1840-1905), Costumier og Økonomiinspektør ved Det kgl. Teater, Museumsdirektor. II, 216, 225, 228, 279.
- Krum, Daniel (1850-87), Solodanser og Balletkomponist. II, 86.
- Kruse. II, 281.
- Krøyer, P. S. (1851-1909), Maler. II, 193.
- Kuhlau, D. F. R. (1786-1832), Komponist. II, 255.
- Kühle, Sejer (f. 1886), Forfatter. I, 236, 238.
- Lange, S. L. Justitsraad, Ejer af Ørbæklunde. I, 284.
- Agnes; se Nyrop.
- Chr. (1810-61), norsk Historiker. I, 229.
- Emma (1863-1910), Skuespillerinde g. 1.° 1888 m. Skuespiller Poul Nielsen, 2.° 1897 m. Søofficereren Fritz Thomsen. II, 228, 281.
- Frederik (Fritz) (1832-1907), Læge, Forfatter. I, 237, 257, 282; II, 158, 204 f., 267, 276.
- Julius (1838-96), Kunsthistoriker. II, 220, 222, 279.
- Langlet, E. V. (1824-98), svensk Arkitekt. I, 281.
- Larcher, Frederikke, f. Lange (1812-92), Skuespillerinde, g. 1830 m. Solodanser P. J. L. I, 25.
- Louise; se Jacobson.
- Larsen, Oda; se Nielsen.
- Lassen, G. F. (1803-60), Økonomiinspektør, historisk Samler. I, 16 f., 231.
- Hartvig (1824-97), norsk Litteraturhistoriker og Skolemand. I, 220, 284.
- Lasson, Elisabeth (Betzy) Marie (f. 1832), g. 1857 m. Børskommissær A. Winge. I, 19, 232.
- Emilie Noline, Frk. II, 4, 242.
- Ottilia Pauline Christine, f. v. Munthe af Morgenstjerne (1804-86), g. 1826 m. den norske Jurist P. C. L. I, 9, 19, 194, 229, 281; II, 3, 241 f.
- P. C. (1798-1873), norsk Jurist. I, 9, 229; II, 241.
- Lavater, J. C. (1741-1801), tysk-schweizisk Forfatter. I, 110, 260.
- Leffler, Professor; se Mittag-Leffler.
- Artur (1854-1938), svensk Ingeniør. II, 226, 280.
- Lehmann, Edvard L. (1815-92), Portræt- og Genremaler. I, 88.
- Lemberg, Jfr. I, 50, 52.
- Leonora Christina (1621-98), Kongedatter, Forfatterinde. II, 205.
- Levetzau, J. G. (1782-1859), Overhofmarskal, 1840-49 Chef for Det kgl. Teater. I, 48, 57, 61, 241 f., 246.
- Libert (Liebert), G. E. (1820-1908), Landskabsmaler. I, 67, 246.
- Liebe, Anna Dortha, f. Jensen (Sølver) (1784-1838), Skuespillerinde, g. 1811 m. Georg L. I, 20, 22, 232.
- Georg (1788-1845), Skuespiller, Regissør. I, 17, 20, 23, 231 f.
- Theodor (1823-93), Operasanger, Skuespiller. II, 241.
- Liebenberg, F. L. (1810-94), Litterat. I, 245.
- Liebert, Ida (f. 1824), Skuespillerinde, g. 1849 m. Tømmermester Chr. Rothe. I, 67, 246 f.
- Lind, Louise, f. Collin (1813-98), g. 1840 m. Auditor, senere Kontorchef B. W. L. I, 88, 118, 254.
- Linde, A. C. P. (1814-88), Departementschef, 1866-76 kst. Chef for Det kgl. Teater. I, 198, 205, 210, 215, 282 f.; II, 85 ff., 89, 112, 120, 123, 131, 133, 135 f., 151, 246, 255, 264.
- Lindgreen, F. (1770-1842), Skuespiller, Instruktør. II, 255, 263.
- Liszt, Franz (1811-86), ungarsk Pianist og Komponist. I, 242, 244; II, 103.
- Liunge, A. P. (1798-1879), Forfatter og Redaktør. I, 227, 230.
- Dortha (1803-60), Husbestyrerinde. I, xii f., 7, 10, 14, 88, 229 f., 253.
- Lope de Vega, L. F. de V. Carpio (1562-1635), spansk dram. Digter. I, xiv, 135-38.
- Louise, f. Prinsesse af Hessen-Kassel (1817-98), Dronning, g. 1842 m. Christian (IX). II, 272.
- Lund, Axelline, f. Mørck (1836-1918), g. 1859 m. Maleren F. C. L. II, 117, 260.
- H. C. A. (1839-1903), Historiker. II, 206, 276.
- Lunding, C. M. (1791-1829), Professor med. I, 227.
- Luther, Martin (1483-1546), Reformator. I, 137, 266; II, 92.
- Lütken, Fr. C. (1698-1784), Søofficer, Forfatter. II, 256.
- Læssøe, Caroline Elisabeth Nanny (Agnete), f. Jerichau (1853-97), Forfatterinde, g. m. Albert Fr. L. (1848-1903), dansk Officer i fremmed Tjeneste. II, 180, 272.
- Løen, E. C., Redaktør. I, 82, 251.
- Løffler, E. R. (1805-66), Kontorchef i Det kgl. Teaters Bureau. I, 121, 143, 172, 252, 264, 275, 277.
- Løvenskiold, H. S., Baron (1815-70), Komponist. I, 68.
- Løvmand, Christine (1803-72), Blomstermalerinde. I, xiii, 154, 270.
- Madvig, J. N. (1804-86), Filolog, Minister. I, xii f., xv, 125, 128, 164, 169, 173, 176 ff., 203, 251 f., 264 f., 270, 274, 276 f. 282; II, 12, 98, 175, 217, 234, 256, 259, 270, 283.
- J. N. A. (1833-1919), Dommer. I, 125.
- Mantzius, Anna Petrea, f. Jørgensen (1841-1911), g. 1859 m. Kr. M. I, 168; II, 185, 272.
- Karl. (1860-1921), Skuespiller, Teaterdirektør og Teaterhistoriker. II, 185, 272.
- Kristian (Christian) (1819-79), Skuespiller. I, 114, 144, 158 f., 168, 170, 180 f., 261, 267, 274 f., 277, 281; II, 22, 36, 152, 160, 162, 165, 177, 243, 246, 265, 267 f., 272.
- Mars, (eg. Salvetat), Anne Françoise Hippolyte (1779-1847), fransk Skuespillerinde. I, 41.

- Marstrand, Osvald J. (1812-49), Søofficer. I, 253.
- Wilhelm, (1810-73), Maler. I, 228; II, 191, 222 f., 280.
- Martensen, Hans Lassen (1808-84), Biskop, Teolog. I, XIII, xv, 76, 97, 110, 114, 116, 122 f., 136 ff., 143, 149 ff., 155, 161, 164, 169, 171, 173, 183, 204 f., 250, 257, 261, 264-71, 274 ff., 283; II, 28, 38, 68, 79, 81, 91, 93, 96, 100 f., 104, 106, 148, 151, 166, 182, 190, 192, 197, 207, 214, 245 ff., 253, 256, 258, 260, 265, 268, 271, 273, 275-78.
- Josepha (1854-1924), Frk. I, 149, 265; II, 93, 98, 192, 278.
- Julius (1839-1910), Bibliotekar, Litteraturhistoriker. I, 123, 164, 264; II, 107, 258.
- Virginie Henriette Constance, f. Bidoulac (1817-1904), g. 1848 m. H. L. M. I, xv, 122 f., 127, 137, 147 f., 150, 152, 156 f., 161, 164 f., 171, 173, 264 f., 271, 275, 283; II, 93, 96 f., 100, 118 f., 166, 187, 192, 256, 260, 278.
- Meldahl, Caroline Amalie, f. Ræder (1838-1906), g. 1860 m. Ferdinand M. I, xvi, 120, 263 f., 282; II, 116, 195, 197, 203, 220 f., 274, 280.
- Ferdinand (1827-1908), Arkitekt. I, xvi, 115 f., 119 f., 261 ff., 282; II, 111, 115, 193, 195, 197, 202, 217-20, 222, 259, 276, 279 f.
- Meyer, Carl (1860-1905), cand. jur., sen. Overretssagfører. II, 206.
- Emma (1829-90), Skuespillerinde, g. 1.° m. Skuespiller Fr. Sørensen, 2.° 1859 m. Teaterdirektør Th. Cortes. I, 246.
- Meza, Chr. J. de (1792-1865), Officer. I, 234.
- Michaëlis, Dorette Frederikke (d. 1864), g. 1840 m. Vilh. Paludan-Müller. I, 238.
- Mittag-Leffler, M. G. (1846-1927), Professor og Rektor v. Sthlms Højskole. II, 230, 281.
- Molbech, Chr. (1783-1857), Historiker og Sprogmand, Medlem af Det kgl. Teaters Direktion 1830-42. I, XII f., XVII f., 15 ff., 24, 38, 45, 55, 62, 70, 72, 77, 79, 83 f., 91, 106, 121, 231, 233, 237, 239 f., 242 f., 245, 247 f., 250, 252, 254, 259.
- Chr. K. F. (1821-88), Forfatter. I, 71, 85, 91, 199, 216, 245, 247, 254, 282; II, 36, 79 ff., 123, 168, 246, 253, 269 f., 274.
- Johanne Christine, f. Langberg (1793-1879), g. 1820 m. Chr. M. I, 72, 85, 245, 259.
- Molière, Armande, f. Béjart (1642-1700), g. 1662 m. J. B. M. II, 71, 252.
- (eg. Poquelin), J. B. (1622-73), fransk Komædiedigter. I, 167, 216, 271 ff.; II, 39, 70, 251 f.
- Møllerup, H. A. (1798-1886), Højesteretsassessor. I, 149, 269.
- W. (1846-1917), Dr. phil., Museumsmand. II, 121, 261.
- Moltke, I, 113.
- Monrad, D. G. (1811-87), Biskop, Minister. I, 117 f., 165, 262; II, 113, 132 f., 259, 262.
- Emilie Nathalie, f. Lütthans (1815-71), g. 1840 m. D. G. M.
- Emmy, f. Tutein (1832-94), g. 1.° 1856 m. Hother Hage, 2.° 1875 m. D. G. M. II, 113, 259.
- M. J. (1816-97), norsk Filosof, Kritiker og Publicist. I, 200 f., 282.
- Monrath, Agnes, Skuespillerinde ved Det kgl. Teater 1859-65. I, 144 f.
- Motzfheldt, Ketil J. M. (1814-89), norsk Søofficer, Statsraad. II, 28, 245.
- Mozart, W. A. (1756-91), østrigsk Komponist. Munch, Frue. I, 199.
- Amalie, f. Raben (1832-1905), g. 1865 m. Andreas M. II, 64, 73, 248.
- Andreas (1811-84), norsk Digter. I, 95, 256; II, 48, 63 f., 72, 99, 248, 251.
- Müffelmann, H. C. Grosserer. I, 229.
- Müller, J. P. (1797-1863), Leder af Teaterselskab. I, 46, 241.
- Laura (d. 1902), Skuespillerinde. I, 82 f., 251, 267.
- Mynster, C. L. N. (1820-83), Udgiver, Forfatter. II, 251.
- J. P. (1775-1854), Biskop. I, 97, 162, 178, 227, 257, 277; II, 117 f., 147 f., 251, 260.
- Møhl, Hanne Marie (1808-35), f. Møhl, 1828 g. m. K. E. M. I, 227.
- K. E. (1805-90), Præst. I, 227.
- Nicolai Christian (1798-1830), Læge. I, XI, 2, 14, 226 f., 231.
- Møller, Betty, f. Berg (1804-34), 1827 g. m. Poul Martin M. I, 227.
- Carl (1844-98), Forfatter. II, 243 f.
- H. L. (1861-1928), Skolemand, Politiker. II, 206.
- Johanna Dorothea, f. Borchsenius (1767-1830), g. 2.° 1812 m. Rasmus M. I, 229.
- Johannes (f. 1832), Præst i Odense, Søn af Sophie M. I, 208.
- Laura; se Müller.
- P. L. (1814-65), Forfatter. I, 246.
- Poul Martin (1794-1838), Digter, Filosof. I, 9, 226 f., 243; II, 243.
- Rasmus (1763-1842), Biskop. I, 229.
- Sophie, f. Kellermann (1803-90), g. 1825 m. Professor, Dr. theol. Jens M. I, 161, 208, 270, 283.
- Nathanson, M. L. (1780-1868), Købmand, nationaløkonomisk Forfatter, Bladredaktør. I, 181, 184, 277.
- Nehm, L. C. V. (1830-99), Skuespiller, senere Institutbestyrer. I, 148.
- Neiendam, Robert (f. 1880), Museumsleder, Teaterhistoriker. I, 233 f., 241, 254, 257, 283 ff.; II, 251, 274.
- Nielsen, Jfr., Paaklæderske. I, 26.
- Anna Helena Dorothea, f. Brenøe (1803-56), Skuespillerinde, g. 1.° 1823 m. Violinisten F. T. Wexschall, 2.° 1834 m. Skuespilleren N. P. Nielsen. I, 9, 12 f., 22, 25, 61, 65, 82, 146, 229 f., 245, 249, 268, 270, 276; II, 255 f.
- Bentine Marie (1834-1928), Skuespillerinde. I, 175, 192, 275; II, 51 f., 55, 86, 167, 248, 269.
- Caroline Louise Sophie Amalie, f. Walter (1795-1869), Operasangerinde, g. 1.° 1817

- m. Skuespiller H. B. Rind, 2.º 1823 m. Skuespiller N. P. N. I, 20.
- Ida (1815-89), Forfatterinde. II, 39 f., 247.
- Nicolai Peter (1795-1860), Skuespiller, Instruktør. I, XIII, 8, 14, 20, 46, 81, 110, 228, 231, 241, 247, 249, 252 f., 260, 268, 276; II, 255.
- Oda, f. Larsen (1851-1936), Skuespillerinde, g. 1.º 1871 m. Telegrafist, Afdelingschef J. Petersen, 2.º 1884 m. Skuespilleren Martinus Nielsen. II, 194, 196, 274 f.
- Rasmus (1809-84), Filosof. I, 201, 218, 282; II, 30.
- Nordraak, Rikard (1842-66), norsk Komponist. I, 193.
- Normann, I. C. (f. 1877), Dramaturg, Censor. I, 263.
- Norsk. II, 117, 260.
- Nyblom, Helene, f. Roed (1843-1926), g. 1864 m. Docent, sen. Professor i Uppsala C. R. N. II, 190, 193, 208, 271, 273, 277.
- Nyrop, Agnes, f. Lange (1841-1903), Skuespillerinde, g. 1868 m. Operasanger J. L. N. I, 174 f., 179, 275, 277, 283; II, 113 f., 242, 246.
- Næser, Winzentine, f. Schenberg (1809-83), g. m. Kaptajn J. A. K. N. (Anna Poulsens Moder). II, 177.
- Olsen, Julius (1795-1862), Teaterdirektør. I, 254.
- Oskar I (1799-1859), Konge af Sverige og Norge. I, 247.
- II (1829-1907), Konge af Sverige og Norge. II, 125, 162, 261, 277.
- Overskou, Thomas (1798-1873), Skuespiller, dramatisk Forfatter og Teaterhistoriker. I, 75, 80, 118, 134, 250, 261 ff.; II, 32, 246.
- Paludan, Jul. (1843-1926), Litteraturhistoriker. II, 276.
- Paludan-Müller, Anne Julie (1802-61), g. 1.º m. Skibskaptajn S. M. Plum, 2.º 1836 m. Købmand C. V. Høyer. I, 35, 238.
- Caspar (1805-82), Historiker. I, 236.
- Charite f. Borch (1801-84), g. 1838 m. Fr. P.-M. I, 124, 202, 236.
- Frederik (1809-76), Digter. I, XII f., 29, 31, 34, 36, 123, 156, 202, 236, 238, 264 f., 270, 282; II, 149, 151, 265.
- Jens (1771-1845), Biskop. I, 35, 237.
- Jens (1813-99), Provst, Teolog, Forfatter. I, 131, 265; II, 265.
- Vilhelm (1807-61), cand. theol, sen. Præst. I, 36, 238.
- Pauli, H. S. (1810-91), Kapelmester, Komponist. II, 162, 268, 279.
- J. H. V. (1809-65), Slotspræst, senere Stiftsprovst. I, XIII, 114; II, 112, 259 f.
- Maria Elisabeth (Betty), f. Mynster (1822-1909), g. 1843 m. J. H. V. P. II, 117, 260.
- Paulsen, John (1851-1924), norsk Forfatter. II, 230, 250, 267, 282.
- Petersen, Frue. I, 150.
- Fuldmægtig. I, 259.
- Bolette Sophie, f. Jürgensen (1795-1881), g. 1.º m. Lægen R. E. Bruun, 2.º m. Regensprovst, Professor F. C. P. I, 202, 282; II, 212, 278.
- Carl S. (f. 1873), Biblioteksmand, Litteraturhistoriker. I, 265.
- Chr. (1794-1844), Maler. II, 262.
- Clemens (1834-1918), Kritiker. I, 177, 184 f., 190 f., 267, 271, 276-79; II, 2, 8, 19, 28, 30, 43, 241, 244 f., 248.
- Hans Chr. (1793-1862), norsk Jurist og Statsraad. I, 9, 229.
- Henriette (1831-1910), Frk. II, 212, 278.
- Kirstine Marie, f. Thrane (1796-1876), g. 1816 m. Hans Chr. P. I, 229.
- Oda; se Nielsen.
- Pfeil, Doris; se Hansen.
- Phidias; se Feidias.
- Phister, Louise, f. Petersen (1816-1914), Skuespillerinde, g. 1846 m. L. Ph. II, 86.
- Ludvig (1807-96), Skuespiller. I, 46, 57, 95, 98, 119, 145, 168, 170, 240 f., 249, 252, 255, 263, 267, 273; II, 49, 89, 185, 247, 255, 274.
- Pingel, J. V. (1834-1919), Filolog, Geolog, Politiker. II, 200.
- Ploug, Carl P. (1813-94), Digter, Journalist, Politiker. I, 61, 245; II, 35, 58, 120, 135, 182, 184, 246, 253, 256, 260, 272.
- Pope, Alexander (1688-1744), engelsk Digter. II, 72.
- Poulsen, Anna, f. Næser (1849-1934), g. 1871 m. Emil P. I, xvi; II, 165, 172 ff., 176, 217, 227 ff., 254, 266, 281, 283.
- Emil (1842-1911), Skuespiller, Sceneinstruktør. I, xvi; II, 4, 40, 42, 49, 83, 85 f., 99, 129, 135, 154, 163, 165 ff., 173, 175, 177 f., 216, 221, 228 f., 242 ff., 247, 254, 262, 266, 268, 270 f., 274, 279, 281.
- L. C. (1807-68), Søkaptajn, Vaterskout. I, 147, 268.
- Olaf (1849-1923), Skuespiller. II, 195, 262, 274 f., 279.
- Svenn (1872-1937), Journalist. II, 165, 268.
- Price, Waldemar (1836-1908), mimisk Danser. II, 86, 208, 277.
- Printzlau, Ferd. (1794-1865), Teaterkasserer og Bogholder. I, 17, 231.
- Pätges, A. C. H. (f. 1839), Officer. I, 237.
- Chr. Heinrich Joseph (1777-1834), Vinkyper, Traktør. I, 225 f.
- Henriette, f. Hartvig Amsterdamm (ca. 1780-1861), g. 1804 m. Chr. H. J. P. I, 225 f., 266; II, 3, 143.
- Johan Anton (1807-83), Skuespiller, sen. Økonomiinspektør ved Det kgl. Teater. I, x, 16, 80, 153 f., 234, 250, 264.
- Johanna Magdalena (1804-66), g. 1.º 1824 m. Kopist L. F. Kett (1797-1833), 2.º 1835 m. Hushovmester, senere Slotsforvalter N. V. Matthiessen (1800-53), I, xi, 215, 271, 284; II, 189, 273.
- Regina Amalie (1814-55), Balletelev, Skuespillerinde. I, 19, 24, 225, 232.
- Paetz, H. J. C. (1837-95), Skuespiller. I, 101, 267.

- Rahbek, Karen Margareta (Kamma), f. He-
ger (1775-1829), g. 1798 m. K. L. R. I, 163,
226 f.; II, 162, 273.
- Knud Lyne (1760-1830), Forfatter, 1809-
30 Medlem af Det kgl. Teaters Direktion.
I, 121, 163, 226 f., 230, 263. II, 189 f., 273.
- Rahel; se Varnhagen.
- Rambouillet, Marguise Cathérine de Vivonne
(1588-1665). II, 116, 259.
- Raphael, Santi (1483-1520), italiensk Maler.
I, 61; II, 104, 258.
- Rasmussen, August (1838-1922), Teaterdirek-
tør. II, 251.
- Raumer, K. v. (1783-1865), tysk Geolog, Geo-
graf, Pædagog. I, 116, 262.
- Ravnkilde, Niels (1823-90), Komponist. II, 99,
117, 134, 257.
- Recke, Ernst v. d. (1848-1933), Forfatter. II,
103.
- Reedtz, Asta, f. Komtesse Krag-Juel-Vind-
Frijs (1826-90), g. 1.° 1848 m. Holger R.,
2.° 1858 m. N. F. S. Grundtvig. I, 110, 260.
- Regenburg, Th. A. J. (1815-95), Embedsmand.
II, 212, 278.
- Reinhardt, Mathilde (1820-1900), Forfatter-
inde. I, xvi, 201, 281 f.; II, 194, 244, 248,
258, 265, 269 f.
- Reni, Guido (1575-1642), italiensk Maler og
Raderer. II, 103, 257.
- Resch. I, 10, 229.
- Reumert, Elith (1855-1934), Skuespiller. I, 232.
- Reutherdahl, Henrik (1795-1870), svensk Teol-
og, Ærkebiskop. I, 248.
- Rietz, Ernst (1815-68) svensk Sprogforsker.
I, 243 f.
- Ristori, Adelaide (1822-1906), italiensk Skue-
spillerinde. II, 11.
- Rode, Gotfred (1830-78), Litteraturhistoriker
og Skolemand. II, 253.
- Margrethe f. Lehmann (1846-1918), g. 1866
m. G. R. II, 253.
- Roed, Jørgen (1808-88), Maler. II, 273.
- Rosen, Dorothea Hermine Charlotte (1823-
1909), Hofdame. I, 123, 264.
- Rosenberg, Carl (1829-85), Litteraturhistori-
ker. II, 167 f., 269.
- Rosenkilde, Adolph (1816-82), Skuespiller,
Forfatter. I, 57, 114(?), 119, 160, 244,
261(?), 263, 290; II, 49, 85 f., 89, 134,
186, 255, 273.
- Anne Kristine, f. Paaske (1825-85), Skue-
spillerinde, g. 1844 m. Adolph R. II, 134.
- Christen Niemann (1786-1861), Skuespiller,
Forfatter. I, xiv, 5, 23, 77, 98, 140 f., 159,
181, 228, 232, 244, 250, 257, 267, 270; II,
90, 273.
- Julie; se Sødring.
- Rosenstand, Vilhelm (1838-1915), Maler. II,
281.
- Rothe, P. C. (1811-1902), Kapellan ved Frue
Kirke, senere Stiftsprovst. I, 269.
- Rottbøll, C. M. (1791-1884), Højesteretsassess-
sor. I, 75(?), 249.
- Rottwitt, C. E. (1812-60), Amtmand, Minister.
I, 263.
- Rumohr, V. T. Kierstrup (1807-84), Forfatter.
I, 14, 230.
- Runeberg, Johan Ludvig (1804-77), finsk-
svensk Digter. II, 155, 266.
- (1838-1920), finsk Billedhugger. II,
117, 260.
- Rung, Frederik (1854-1914), Kapelmester,
Komponist, Henrik R.s yngste Søn. I, 276.
- Georg (1845-1903), Meteorolog, Henrik R.s
næst yngste Søn. I, 276.
- Henrik (1807-71), Syngemester, Komponist.
I, 41, 82, 176, 183, 239, 275-78; II, 39, 62,
247, 254.
- Sophie; se Keller.
- U. A. (1797-1853), Overkrigskommissær. II,
247.
- Ryge, Charlotte Betzy, f. Anthon (1794-1860),
g. 1823 m. Skuespilleren J. C. R. I, 25, 233.
- Johan Christian (1780-1842), Læge, Skue-
spiller. I, xi, 2, 20, 26 ff., 41 f., 226, 233;
II, 127, 134, 255, 263.
- Nathalia (1816-95), Skuespillerinde, g. 1.°
1848 m. Kaptajn, Greve Fr. Chr. Ahlefeldt-
Laurvigen, 2.° 1853 m. Kommandør, Greve
Holck. I, 245.
- Rørdam, Jutta, f. Carlsen (1815-66), g. 1850 m.
Peter R. I, 260.
- Marie, f. Hauch (1834-1915), g. 1858 m.
Skat R. I, 242 f.
- Peter (1806-83), Sognepræst. I, 113, 260.
- Saabye, Frue, g. m. C. A. S. I, 19, 232.
- C. A. Skuespiller. I, 19, 232.
- Saint-Aubain, Andreas de (1798-1865), Forfat-
ter (under Pseudonymet Carl Bernhard). I,
35, 238.
- Saint-Beuve, C. A. (1804-69), fransk Kritiker.
I, 187, 279.
- Samwer, Marie Magdalene (Lene), f. Møller
(1826-1923), g. 1855 m. den slesvig-holsten-
ske Politiker og Skribent Karl S. I, 161,
270.
- Sars, Maren, f. Welhaven (1811-98), g. m. den
norske Zoolog M. S. (1805-69). II, 30, 245.
- Schall, Claus (1757-1835), Violinist og Kompo-
nist. I, 17.
- Scharling, Henrik (1836-1920), Teolog. I, 201,
282.
- Schaumburg-Müller, Actonia Caroline, f. Hass
(f. 1813), g. 1839 m. F. Sch.-M. II, 140.
- F. (1810-51), Stiftskantor, sen. Præst. I,
236; II, 140, 263.
- Scheele, L. N. (1796-1874), Landdrost, Mini-
ster. I, 111, 260.
- Schepeleyn, V. E. (1844-1924), Læge, II, 101,
257.
- Schiller, Fr. v. (1759-1805), tysk Digter. I, xiv,
139, 204, 266; II, 276 f.
- Schirmer, H. M. (1845-1913), norsk Arkitekt.
II, 265.
- Schleiermacher, F. E. D. (1768-1834), tysk Fi-
losof og Teolog. I, 128, 265.
- Schleisner, Chr. A. (1810-82), Genremaler. I,
76, 250.
- Schmidt, Rudolph (1836-99), Forfatter. II, 30.

- Schmidt-Phiseldeck, Christiane, f. Braae (ca. 1813-1889), g. m. Ferd. Sch.-P. I, 93, 255.
 — Ferd. (d. 1875), Legationsraad. I, 255.
- Schneider, J. L. (1809-70), Skuespiller og Regissør ved Det kgl. Teater. I, 70, 247; II, 2 f., 241.
- Schnell, Betty; se Hennings.
- Scholl, Anna Regina (1853-96), Solodanserinde, g. 1876 m. Kaptajn V. Tychsen. II, 86.
- Schow, Tyge (1794-1838), Præst. I, 226.
- Schram, Peter (1819-95), Operasanger og Skuespiller, II, 3, 241.
- Schrumpf, A. (1807-56), Musikkdirektør i Kristiania. I, 49, 241.
 — Augusta, f. Smith (1813-1900), Skuespillerinde, g. 1832 m. A. S. I, 50, 57, 241.
- Schröder, F. L. (1744-1816), tysk Skuespiller. I, 239.
- Schrøder, Ludvig (1836-1908), Højskoleforstander. II, 149, 265.
- Schumann, Clara, f. Wieck (1819-96), tysk Pianistinde og Komponist, g. 1840 m. Komponisten Robert S. I, xvii.
 — Robert (1810-56), tysk Komponist. I, 70.
- Schwartz, Athalia (1821-71), Forfatterinde. I, 96, 166, 256.
- Schwartz, Julius (1802-75), Operasanger. II, 142.
- Schönbeck, Henrik O. (1810-96), svensk Præst, Provst, Politiker. II, 185, 272.
- Schönberg, Hans Henrik (1785-1845), Hofinspektør og Etatsraad. I, 11, 230.
- Schøyen, P. M. (1804-78), norsk juridisk Student, sen. Stempelpapirforvalter. I, 8, 229.
- Scott, Walter (1771-1832), skotsk Digter. II, 72.
- Scribe, A. E. (1791-1861), fransk dramatisk Forfatter. I, 11, 267; II, 41.
- Seneca, Lucius Annæus (d. 65 e. Kr.), romersk Statsmand, Filosof og Digter. II, 209.
- Shakespeare, William (1564-1616), engelsk dramatisk Digter. I, xiv, 139, 188, 216, 282; II, 72, 90.
- Sheridan, R. B. (1751-1816), engelsk Digter og Statsmand. I, 73; II, 39.
- Sibbern, F. Chr. (1785-1872), Filosof. I, 227.
- Sigersted, Thora Olivia, Tjenestepige. I, 107, 259.
- Sigurðsson, Jón (1811-79), islandsk Politiker og Videnskabsmand. II, 253.
- Simonsen, Marie Caroline, f. Munthe Kaas (1829-87), g. m. P. S. II, 270.
 — N. J. (1846-1906), Operasanger. II, 103, 258, 268.
 — P. (1831-95), norsk Købmand og Antikvitetsamler. II, 176, 178, 195, 270, 274.
- Simony, C. F. (1806-72), Minister. I, 90, 254.
- Skjelderup, J. W. (1804-63), norsk Jurist. I, 7, 9, 18, 24, 50 f., 229, 232 f., 241 f.
 — Marthe. I, 8 (?), 229.
 — Michael (1769-1852), norsk Anatom og Fysiolog. I, 232.
 — Sia. I, 8 (?), 19, 229.
 — Victoria Poulina, f. Collstrup, g. 1836 m. J. W. S. I, 50 f., 242.
- Schmidt, Anthon (1809-68), Skuespiller, I, 49, 51, 241.
- Smidth, Betty, f. Christensen (1818-92), Skuespillerinde, g. 1836 m. Skuespiller Anthon S. I, 49, 241, 250.
- Sofokles (496-406 f. Kr.), græsk Tragediedigter. I, 257.
- Sommerfeldt, Vilh. (1848-1920), norsk cand. theol. Rektor. II, 117, 260, 275.
- Spang, P. J. (1796-1846), Sognepræst. I, 69, 247.
- Spang-Hanssen, E. (f. 1884), Filolog. I, 276; II, 280.
- Staal, J. M., Enkefrue. I, 10, 230.
- Stage, J. A. G. (1791-1845), Skuespiller, Regissør og Instruktør. I, 15, 20, 23, 231.
- Stampe, Jonna, f. Drewsen (1827-78), g. 1850 m. Baron Henrik S. I, 88, 254.
- Stang, Fredrik (1808-84), norsk Statsmand. II, 27, 245.
- Steen, Adolph (1816-86), Matematiker, Politiker. II, 132, 262.
 — Ellisiv, f. Buch (f. 1908), g. 1933 m. d. norske Professor Sverre S. I, 256.
- Steenberg, Frk., Husbestyrerinde. I, 263.
- Steenstrup, Frk. II, 232.
 — Japetus (1813-97), Naturforsker. II, 234, 283.
 — Johannes (1844-1935), Historiker. II, 234, 283.
- Stein, Theobald (1829-1901), Billedhugger. II, 89, 134, 262 f.
- Stillmann, Laura, f. Stramboe (1830-1914), mimisk Danserinde, g. 1852 m. Arkitekt J. A. S. II, 86.
- Stjernström, Edvard (1816-77), svensk Skuespiller og Teaterleder. I, 189, 279; II, 260.
- Strunk, C. A. F. (1816-88), Museumsmand. II, 132, 262.
- Stub, Ambrosius (1705-58), Digter. II, 266.
- Sue, Eugène (1804-57), fransk Romanforfatter. I, 92 f.
- Suhr, Ida Marie, f. Bech (1825-97), g. 1847 m. Grosserer O. B. S. I, 116, 262.
 — Johannes Theodor (1792-1858), Grosserer. I, xii, 110 f., 113, 115, 117, 249, 259-62.
 — Ole Berendt (1813-75), Grosserer. I, 110, 113 f., 149, 260, 262.
- Svensden, Johan (1840-1911), Komponist og Dirigent. II, 213.
- Sverdrup, Johan (1816-92), norsk Statsmand. II, 245.
- Syv, Peder (1631-1702), Præst, Sprogmand. II, 250.
- Sødring, C. H. (1822-81), cand. polyt., Fabrikant. I, 270; II, 282.
 — Christen Niemann Rosenkilde (1852-1929). II, 17 ff.
 — Johanne Louise (1851-1933), g. 1882 m. Landskabsmaleren Godfred Christensen (1845-1928). II, 17, 21, 244.
 — Julie, f. Rosenkilde (1823-94), Skuespillerinde, g. 1849 m. cand. polyt., Fabrikant C. H. S. I, xiv, 97 f., 108 f., 141, 144, 159 f., 250, 260, 267, 269 f.; II, 4, 17, 18, 20 f.,

- 42, 49 ff., 55, 86, 101, 113, 126, 215, 231 f., 242, 244 f., 247-50, 257, 259, 261 f., 278, 282.
- Marius F. (1858-1932), cand. jur., Kontorchef. II, 21, 244 f., 282.
- Rose Cecilie (1850-1927) g. 1872 m. Skuespilleren F. J. S. Dorph-Petersen. II, 5, 21, 242.
- Taglioni, Marie (1804-84), italiensk Balletdanserinde, g. 1830 m. d. franske Greve G. des Voisins. II, 234, 283.
- Tegnér, Esaias (1782-1846), svensk Digter. II, 98, 256.
- Terentius, Publius (ca. 190-159 f. Kr.), rom. Komediedigter. I, 79.
- Thiele, Just Mathias (1795-1874), Forfatter, tit. Professor. I, 234, 259.
- Thomsen, Grimur (1820-96), Embedsmand, Forfatter. I, 213, 284.
- Johanne Elisabeth (Eliza) f. Beyer (1807-73), Skuespillerinde, g. m. Ove Th. I, 43 f., 227, 239; II, 185.
- Ove (1801-62), Redaktør og Politiker. I, 43, 239, 241; II, 185.
- Thomsen, Rosalinde (egentlige Navn Magdalene v. Dolcke (1837-1926), 1886 g. Bosse, Skuespillerinde. I, 135, 266.
- Thoresen, Aksel (d. 1881), Ingeniør. II, 23, 44, 167, 173 ff., 248, 257, 265, 269, 274.
- Dorothea Elisabeth (1849-1916), g. 1870 m. den norske Marineofficer C. Falsen. I, 214 f., 218 ff., 284; II, 54, 58, 196, 274.
- H. C. (1802-58), norsk Præst og Provst. I, 212, 214, 281, 284; II, 47, 180.
- Magdalene, f. Kragh (1819-1903), dansk og norsk Forfatterinde, g. 1843 m. den norske Præst, senere Provst H. C. T. I, xvi, 190, 193 f., 196, 199, 206, 208, 211, 217, 219 f., 255, 279-84; II, 6, 8, 13, 17, 20, 22, 25, 28 f., 33, 35, 43 f., 46 f., 50, 52, 55-60, 102, 108, 126, 139, 149, 157, 166 f., 169, 173, 175 f., 180, 183, 193, 196, 215, 233, 238, 242-46, 248 ff., 257 f., 265 f., 268 ff., 272, 274 f., 278, 282, 284.
- Marie (d. 1874), Frk. II, 102, 257.
- Sara g. 1868 m. Fabrikant Ludvigsen i København. I, 193, 218, 281; II, 7, 102, 176, 242, 244, 257, 278.
- Thomas (d. 1876). I, 207, 283; II, 265.
- Thornam, A. W. (1813-80), Forfatter og Læge. II, 39.
- Thorsen, P. G. (1811-83), Filolog, Biblioteksmand. I, 132.
- Thorvaldsen, Bertel (1768-1844), Billedhugger. I, 63, 67, 228, 245 f.; II, 109, 158, 189, 258, 273, 284.
- Tieck, J. L. (1773-1853), tysk Digter. I, 62, 245, 266.
- Tietgen, C. F. (1829-1901), Finansmand. I, xvi; II, 105 f., 195.
- Laura Charlotte, f. Jørgensen (1835-1917), g. 1855 m. C. F. T. I, xvi; II, 195.
- Tillisch, Fr. Ferd. v. (1801-89), Embedsmand, Minister, Chef for Det kgl. Teater 1859-64. I, 118, 139, 144 f., 165, 170, 172 ff., 262, 264, 267, 275; II, 207.
- Topelius, Emilie, f. Lindqvist (d. 1885), g. 1845 m. Z. T. II, 210.
- Zacharias (1818-98), finsk Digter og Historiker. I, 259; II, 155, 158, 209, 211, 266 f., 277.
- Topsøe, Vilh. (1840-81), Forfatter, Redaktør. II, 182, 192, 200, 272, 274.
- Torbjerg; se Eckardt.
- Treschow, Frederikke (Rikke), f. Brøndsted (1818-97), g. 1840 m. Michael T. I, 69, 247, 258.
- Michael (1814-1901), Godsejer. I, 247, 258.
- W. F. (1786-1869), Højesteretsadvokat og Politiker. I, 75, 77, 101, 112, 114 f., 120, 148, 164, 247, 249, 258, 261, 263, 271, 275.
- Trier, Ernst (1837-93), Højskoleforstander. II, 149, 265.
- Truelsen, Peter (d. 1889), Kunstakademiets Forvalter, Kammerraad. II, 221, 279.
- Tryde, E. C. (1781-1860), Stiftsprovst. I, 132, 265.
- Tscherning, A. F. (1795-1874), Officer, Minister. I, 234 f., 253, 261.
- Eleonore(a) (1814-90), g. 1845 m. A. F. T. I, 114, 261.
- Tutein, Friederich (1757-1853), Industridriven-
de. I, 142(?).
- Tørsleff, Laurits Chr. (1802-65), Kantor, Kordegn, Translatør. II, 213.
- Laurits Chr. (1849-1914), Operasanger og Sangpædagog II, 212, 214, 278.
- Waagepetersen, Chr. (1787-1840), Hofvinhandler. I, 17, 231.
- Mathilde, f. Schram, g. m. Hofvinhandler M. W. I, 143, 268.
- Wagner, Richard (1813-1883), tysk Operakomponist. II, 103.
- Valdemar (1858-1939), Prins. II, 98, 107, 258.
- Walsøe, Ole (d. 1873), Bud ved Det kgl. Teater. I, 168, 274.
- Walter, Caroline, f. Halle (1755 el. 1756-1826), Skuespillerinde og Operasangerinde, g. 1774 m. Musikamatøren T. C. W. I, 37.
- Varnhagen, Rahel Antonie Friederike (1771-1833), g. 1814 m. den tyske Forfatter K. A. V. v. Ense. I, 62, 244.
- Watt, Robert (1837-94), Forfatter, Redaktør, Teaterdirektør. I, 203; II, 28, 36, 246.
- Vedel, Fanny, f. Hebbe (1833-1912), g. 1861 m. Peter V. II, 243.
- Peter (1823-1911), Direktør i Udenrigsministeriet. II, 243.
- Weis, C. M. (1809-72), Departementschef. I, 145(?), 172, 251, 268, 275.
- Welding, Johanne Henriette Maria, f. Kett (1825-1906), g. m. Bagermester, sen. Varemægler Th. W. I, xi, 163, 215, 271; II, 112, 183, 188, 259, 273.
- Welhaven, J. S. C. (1807-73), norsk Digter. I, 19, 148, 164, 232, 261, 268 f., 271; II, 245.

- Josephine Angelica, f. Bidoulac (1812-66), g. 1845 m. J. S. C. W. I, 271.
- Werdelin, Engelline (d. 1904), Frk. I, XIII.
- Wergeland, Henrik (1808-45), norsk Digter. I, 19; II, 27.
- Werliin, Chr. (1804-66), Præst. I, 252.
- Julie; se Winther.
- Wessel, Johan Herman (1742-85), Digter. II, 255.
- Westberg, Maria (1853-93), Solodanserinde. II, 86.
- Wexschall, Anna; se Nielsen.
- F. T. (1798-1845), Violinist. I, XII, 8, 10, 226, 228 ff., 276.
- Weyse, C. E. F. (1774-1842), Komponist. I, 236, 245; II, 83 f., 91, 140, 254 f., 263.
- Vibe, Johan (1840-97), norsk Forfatter og Topograf, 1877-79 artistisk Direktør for Christiania Theater. II, 156, 266.
- Victor Emanuel II (1820-78), Konge af Italien. II, 107, 111.
- Wiehe, Antoinette Louise, f. Rosing (1791-1874), g. m. C. W. W. I, 177, 276.
- Anton Wilhelm (1826-84), Skuespiller. I, 174, 179 f., 192, 283; II, 4, 49, 55, 57 f., 60, 70, 80, 86, 115, 129, 133, 241, 253, 259, 262, 268.
- C. W. (1788-1867), Portrætmaler, Havneskriver, Justitsraad. I, 114, 276.
- Emilie, f. Thorsen (1821-91), g. 1844 m. Skuespilleren M. R. W. I, 74, 249.
- Johan (1830-77), Skuespiller, Operasanger. II, 113, 129, 248, 259.
- Johanne (Hanne) (1813-91), Søster til Michael W. I, 107, 122, 131, 177, 201, 249, 265, 281 f.; II, 246.
- Johanne Louise (1855-1907), Skuespillerinde, g. Winkel. II, 129, 262.
- Louise (1821-1901), Søster til Michael W. I, 177, 249.
- Michael Rosing (1820-64), Skuespiller. I, XII, 74, 80 ff., 96, 111, 146 f., 157 f., 174-77, 180 f., 249, 259, 266, 273, 275 f., 281; II, 5, 40, 46, 48, 55, 57, 248, 255, 259, 271, 277.
- Wilster, Chr. (1797-1840), Digter. I, 276.
- Winkel Horn, Fr. (1845-98), Litteraturhistoriker. II, 84, 254.
- Winsløw, Sophie Jacobine, f. Schaltz (1800-76), Skuespillerinde, g. 1821 m. Skuespilleren C. W. I, 25, 246.
- Winther, Christian (1796-1876), Digter. I, XII, xv, 5 ff., 70, 93, 95 f., 100, 227 ff., 247, 252, 255 ff., 264.
- Ida (d. 1882), Julie Winthers Datter af I. Ægteskab. I, 97.
- Julia (Julie), f. Lütthans (1813-81), g. I.° 1834 m. Chr. Werliin, 2.° 1848 m. Chr. Winther. I, XII, 86, 96, 100, 106, 115, 125, 247, 252, 255 f., 261, 264.
- S. Seidelin (1810-47), Billedhugger. I, 65, 246.
- Winterhjelm, Hedvig Charlotta, f. Forsman (1838-1907), svensk Skuespillerinde, g. 1875 m. den norske Forfatter og Journalist Chr. A. W. II, 159, 267.
- Wolf, Karen Lucie, f. Johannesen (1833-1902), norsk Skuespillerinde, g. 1854 m. Skuespilleren J. W. N. W. II, 1, 241.
- Volkersen, Jfr. I, 10, 230.
- Præsteenke. I, 230.
- Worsaae, J. J. A. (1821-85), Arkæolog, Minister. II, 98, 212, 256, 261.
- Wraatz, Alvide, Datter af M. W. W. I, 19.
- Dorothea Hedvig, f. Leganger (1782-1866), g. 1806 m. Postmester M. W. W. I, 19, 24, 232.
- M. W. (1765-1831), norsk Postmester. I, 229, 232.
- Wulff, Carl (1840-88), Skuespiller, Revyforfatter. II, 5, 241 f.
- Chr. (1777-1843), Søofficer, Godsejer. I, 6, 228 f.
- Chr. N. (1810-1856), Komponist og Søofficer. I, 5, 6, 228 f.
- Hanne Henriette, f. Weinholdt (1784-1836), g. 1803 m. P. F. W. I, 4, 228.
- Henriette (Jette) (1804-58), Datter af P. F. W. I, 2, 4 f., 12, 227, 229.
- Henriette Bodille Birgitte, f. Munthe af Morgenstjerne (1782-1863), g. 1803 m. Chr. W. I, 5 (?), 12, 228.
- P. F. (1774-1842), Søofficer, Oversætter. I, XII, 5, 11, 16, 29, 46, 227 f., 235 f.
- Zangenberg, Augusta, Datter af J. F. Z. I, 225 f.
- Chr. (1853-1914), Skuespiller. I, 226; II, 190, 198, 231, 236, 273, 275, 284.
- J. F. (1794-1849), Stabshoboist, senere Stadsmusikant. I, XI, 1, 225 f.; II, 231, 273.
- Zinck, Marie Elisabeth, f. Thomsen (1789-1823), Operasangerinde og Skuespillerinde. I, 20, 23.
- Zoëga, Georg (1755-1809), Arkæolog og Numismatiker. II, 189.
- Oehlsenschläger, Adam Gottlob (1779-1850), Digter. I, XIII, 37, 39, 53, 62, 78 f., 177, 230, 236, 238 f., 245; II, 18, 91, 109, 127, 185, 255 f., 258, 262, 270 f.
- Øllgaard, Chr. K. (1841-1915), Havnebygmester. II, 258.
- Ørsted, A. S. (1778-1860), Retslærd, Minister. II, 21.
- H. Chr. (1777-1851), Fysiker. I, 162.

BREVREGISTER

De kursiverede Numre er Breve til Fru Heiberg.

- Abrahamsen, Sophie (g. Hagen): 77, 80, 85, 151.
 Adler, J. G.: 70, 71, 72, 73.
 Andersen, H. C.: 38, 67, 68, 75, 76 (ved Johan Ludvig Heiberg), 79, 163, 290, 323, 324.
 Andræ, C. C. G.: 180, 189, 270, 271, 307, 308, 309, 417, 630, 633, 643, 650, 656, 689.
 Arnesen Kall, Benedicte: 299, 300, 302, 303, 314, 453, 603, 604.
 Aschlund, John: 186.
 Bajer, Fr.: 597.
 Bang, O. L.: 450, 451, 482, 485.
 Berggreen, A. P.: 472, 473, 532.
 Berner, G.: 340, 342, 357, 387, 416, 418, 419, 433, 434, 444, 449, 452, 463, 468, 478, 480, 481, 511, 533, 534, 544.
 Beyer, Sille: 220, 227, 228, 246, 249, 251, 254, 255, 256, 259, 262, 263, 267.
 Bjørnson, Bjørn: 605.
 Bjørnson, Bjørnstjerne: 336, 343, 344, 348, 370, 371, 376, 379, 406, 414, 415, 454, 464, 465, 467, 512, 516, 518, 521, 530, 531, 538, 539, 541, 545, 547, 553, 561, 563 B, 564 A, 580, 694.
 Bjørnson, Karoline: 390, 412, 505, 508 A, 515, 518, 529, 535, 536, 537, 552, 562.
 Bojesen, E. F. Chr.: 328.
 Borchsenius, O.: 631, 632, 634, 680.
 Borgaard, C.: 92.
 Bricka, C. F.: 696, 697.
 Brøndsted, P. O.: 87.
 Buntzen, Edouard: 233, 241.
 Buntzen, Georg: 83, 86.
 Classenske Fideicommiss: 684.
 Collett, Camilla: 162, 169, 177, 258.
 Collin, Edvard: 240, 281, 285, 608, 609, 626, 627.
 Collin, Jonas: 27, 41, 88, 91, 95, 97, 99, 100, 101, 102, 105, 108, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 121, 125, 128, 130, 157, 165, 200, 218, 237, 245, 248.
 David, C. N.: 22.
 Dehn, Agnes: 460.
 Dep. f. Finanserme: 52 (til Johan Ludvig Heiberg).
 Dorph, N. V.: 63, 174, 184, 185, 188, 190, 191.
 Drachmann, Holger: 671, 672, 676, 677, 682.
 Dunker, B.: 389.
 Edgren, Anne Charlotte: 654, 657, 665, 666, 692.
 Fibiger, Ilia: 154, 160.
 Fibiger, Mathilde: 242.
 Fibiger, Otto: 153, 158.
 Frederik VI: 34, 65.
 Fredstrup, A: 391.
 Gade, N. W.: 540, 560.
 Gyllembourg, Thomasine: 26.
 Hall, Augusta Marie: 119, 123, 131, 205, 225, 226, 278.
 Hall, C. C.: 178, 484.
 Hansen, J. Holm: 443, 526.
 Hansen, Peter: 456, 519, 635, 693.
 Harboe, Anette Arentine: 159.
 Hasselriis, L.: 513, 514, 595.
 Hauch, A. G. Ø.: 679.
 Hebbe, Signe: 384.
 Heiberg, H.: 667, 668, 670.
 Heiberg, Johan Ludvig: 147.
 Heise, Peter: 477, 489, 494, 506, 510.
 Heise, Ville: 471, 504, 555, 589.
 Hennings, H.: 571, 572.
 Hertz, Henrik: 44, 49, 59, 60, 74, 78, 89, 90, 93, 103, 106, 109, 110, 126, 127, 134, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 166, 167, 168, 170, 176, 181, 182, 187, 196, 221, 236, 257, 264, 265, 268, 269, 272, 273, 274, 277, 286, 287, 288, 291, 292, 295, 304, 310, 311, 312, 321, 322, 329, 337, 338, 339, 346, 347, 359, 381, 385, 386, 392, 402, 403, 408, 410, 421, 422, 423, 424, 429, 474.
 Holst, Elisabeth (Elise): 45, 61.
 Holst, H. P.: 104, 475.
 Hoppe, Maria: 17.
 Hultmann, F.: 549.
 Hvid, Christopher: 10, 20, 21.
 Høeg-Guldberg, Fr.: 56.
 Ibsen, Henrik: 442, 457, 458, 474, 554, 587.
 Ingwersen, Anna: 624.

- Jacobsen, J. C.: 445, 446, 459, 469, 476, 483, 490, 496, 497, 500, 523, 527, 528, 573, 623, 649, 651, 664, 669, 685, 687.
- Jerichau Baumann, Elisabeth: 150, 195, 247, 588, 590.
- Jerdorff, Peter: 569, 600.
- Jørgensen, A. D.: 607, 636, 644, 675, 688, 698.
- Kellermann, Thomasine: 294.
- Kirke- og Undervisningsministeriet: 206, 501, 503.
- Kranold, R.: 332, 341.
- Krohn, Pietro: 674.
- Kunstnerne ved Det kgl. Teater: 638.
- Lange, Fr.: 556.
- Lasson, Otilia: 378.
- Lehmann, E.: 156.
- Libert, Emil: 115.
- Linde, A.: 352, 362, 366.
- Liunge, Dorthea: 18, 155.
- Løffler, E. R.: 315.
- Madvig, J. N.: 235, 239, 317, 325, 358, 579.
- Mantzius, Anna Petrea: 598.
- Mantzius, Kr.: 305, 306, 330, 331, 413, 546, 558, 559.
- Martensen, H.: 135, 173, 202, 213, 229, 231, 252, 253, 266, 282, 283, 284, 293, 297, 313, 318, 333, 360, 361, 461, 462, 466, 486, 487, 488, 491, 495, 498, 509, 543, 565, 610, 621, 622, 639.
- Martensen, Virginie: 229, 238, 276, 280, 492, 602, 613.
- Meldahl, F.: 211, 212, 222, 224, 502, 507, 615, 620, 628, 629, 658, 659, 660, 662, 663.
- Molbech, Chr.: 23, 57, 69, 84, 98, 122, 124, 137, 140, 148, 149, 161, 193.
- Molbech, Chr. K. F.: 353.
- Monrad, D. G.: 215, 216, 217, 298, 524, 525.
- Munch, Andreas: 447, 448, 455.
- Möhl, N. C.: 7.
- Møller, Sophie: 364.
- Nyblom, Helene: 612, 614, 641.
- Ordenskapitlet: 640.
- Overskou, Th.: 132, 133, 141, 219, 409.
- Paludan-Müller, Frederik: 43, 48, 53, 54, 232, 356.
- Paludan-Müller, Jens: 243.
- Paulli, Betty: 508 B.
- Paulsen, John: 681.
- Petersen, Bolette: 355.
- Petersen, Clemens: 326, 377, 396.
- Petersen, Henriette: 647.
- Ploug, Carl: 94, 593.
- Poulsen, Anna: 574, 575, 576, 578, 583, 678.
- Poulsen, Emil: 470, 520, 548, 550, 563 A, 564 B, 566, 567, 586, 655, 661, 673.
- Poulsen, L. C.: 275.
- Poulsen, Olaf: 618.
- Price, W.: 642.
- Rosenkilde, Adolph: 601.
- Rosenkilde, C. N.: 136, 175, 260, 261.
- Rung, Henrik: 334, 335, 420.
- Rung, Sophie (g. Keller): 479, 599.
- Ryge, J. Chr.: 6.
- Schwartz, Athalia: 171, 301.
- Simonsen, P.: 584, 585, 617.
- Skjelderup, J. W.: 16, 31, 37.
- Stage, J. A. G.: 24, 35.
- Steenstrup, Joh.: 691.
- Strunk, C. A. F.: 522.
- Studentforeningen: 637.
- Suhr, Ida: 214.
- Suhr, J. Th.: 197, 201, 203, 207, 209.
- Sødring, Julie: 198, 199, 289, 380, 394, 395, 400, 401, 435, 436, 517, 652, 683, 686.
- Teaterdirektionen: 3, 4, 14, 28 (ved Johan Ludvig Heiberg), 29, 30, 32, 33, 36, 39, 40, 46, 47, 50 (ved Johan Ludvig Heiberg), 51 (til Johan Ludvig Heiberg), 62, 66, 81, 82, 111.
- Thomsen, Ove: 64.
- Thomsen, Rosalinde: 250.
- Thoresen, Magdalene: 345, 349, 350, 351, 354, 363, 365, 367, 368, 372, 373, 374, 375, 382, 383, 388, 393, 397, 398, 399, 404, 405, 407, 411, 425, 426, 427, 428, 430, 431, 432, 437, 438, 439, 440, 441, 493, 499, 542, 568, 570, 577, 581, 582, 591, 596, 616, 619, 653, 690, 699.
- Thorsen, P. G.: 244.
- Tillisch, F.: 316, 319, 320.
- Topelius, Zacharias: 551, 557, 645, 646.
- Topsøe, V.: 592.
- Treschow, W. Fr.: 183, 204, 223.
- Tscherning, Eleonore: 208.
- Tørsleff, L. C.: 648.
- Welding, Maria: 296, 369, 594, 606.
- Welhaven, J. S.: 279.
- Wiehe, Emilie: 129.
- Wiehe, Hanne: 194, 230.
- Wiehe, Louise: 327.
- Winther, Chr.: 15, 120, 164, 179.
- Winther, Julie: 152, 172, 192, 210, 234.
- Winther, S. Seidelin: 107.
- Wulff, Hanne Henriette: 12.
- Wulff, Henriette (Jette): 8, 11, 13.
- Wulff, P. F.: 19, 25, 42.
- Zanzenberg, Chr.: 611, 625, 695.
- Zanzenberg, J. F.: 1, 5.
- Oehlenschläger, Adam: 55, 58, 96, 138.

FORTEGNELSE OVER SKUESPIL, OPERAER OG BALLETER

(Hvor en Rolle er nævnt, henvises til det Skuespil, hvori den forekommer).

- Abekatten, I, 99, 257; II, 64, 274.
 Adrienne Lecouvreur, II, 211, 278.
 Advokaten og hans Myndling, I, 169 f., 174 f.,
 180 f., 274 f., 277.
 Agamemnon, I, 58, 244.
 Alferne, I, 88, 237, 253; II, 64, 251.
 Amanda, I, 246.
 Ambrosius, II, 163, 166, 177, 268.
 Amleth, I, 72, 238, 247.
 Amor og Psyche, I, 29, 236.
 Amors Genistreger, I, 50, 203, 230, 283.
 Angelo, Tyran af Padua, I, 62, 245.
 Apriksnarrene, I, 2, 21 f., 35, 89, 238, 254; II,
 32, 132, 229, 246, 262.
 Arcona, II, 103, 258.
 Armida, I, 225.
 Axel og Valborg, I, 12, 15, 230 f., 243.
 Bagtalelsens Skole, I, 72 f., 248.
 Barberen i Sevilla, I, 192.
 Barselstuen, I, 66 f., 70, 141, 246 f., 267; II,
 50, 113, 259.
 Bertran de Born, II, 103, 254.
 Besøget i Kjøbenhavn, I, 258 f., 261, 267.
 Bonden som Dommer (Die bestrafte Entföh-
 rung), I, 134 f., 266.
 Brand, I, 279 ff.
 Brylluppet paa Ulfbjerg (Bröllopet på Ulf-
 åsa), I, 189; II, 12, 243.
 Charlotte Corday, I, 275.
 Coliche, II, 61, 250.
 Cymbeline, II, 79, 252.
 Dante, I, 254.
 De Danske i Paris, I, 233; II, 236 f., 284.
 De Forlovede, II, 243.
 De lærde Damer, I, 180 f., 277.
 De Nygifte, I, 183 f., 187 ff., 278, 280.
 De to Blinde, I, 189.
 De Uadskillelige, I, 22, 232; II, 215, 278.
 De unges Forbund, II, 37 ff., 43 ff., 54, 168,
 177, 246-49, 269 f.
 Debatten i Politivennen, I, 32, 237.
 Den adelsglade Borger, I, 216.
 Den Døvstumme, I, 226.
 Den 11. Juni, I, 15, 231.
 Den eneste Fejl, I, 237.
 Den forbudne Frugt, I, 189, 216, 279.
 Den forvandlede Konge, II, 141, 263.
 Den første Kærlighed, I, 15, 19, 35, 231.
 Den Gerrige, I, 189, 216.
 Den hjemkomne Nabob, I, 46.
 Den lille Skuespiller, I, XIII, 39 f., 238 f.
 Den politiske Kandestøber, I, 216, 242, 246.
 Den skinsyge Kone, I, 102, 105, 258.
 Den skønne Helene, I, 189.
 Den sorte Domino, II, 215, 244 f., 278.
 Den Stumme i Portici, I, 11-14, 38, 42, 230,
 237, 239.
 Den Stundesløse, I, 84, 189; II, 282.
 Den Trekantede, II, 243.
 Den Vægelsindede, I, 83 ff., 166, 264, 271; II,
 281.
 Den Yngste, I, 98, 119, 257, 263; II, 5, 242.
 Der var engang, I, XIV; II, 227 f., 281.
 Der Weise auf dem Lande, I, 134.
 Det arabiske Pulver, II, 50, 248.
 Det lykkelige Skibbrud, II, 256.
 Det ny system, II, 137(?), 161, 164, 178, 263,
 267, 270.
 Dina, I, 62, 238, 245; II, 75, 252.
 Don Carlos, I, 17, 231.
 Don Juan, I, 193; II, 120, 261.
 Dorotea og Gomez Arias, I, 45, 240.
 Dristig vovet halvt er vundet, II, 65, 251.
 Dronning Margareta, I, 82 f., 251.
 Drot og Marsk, I, XIV; II, 158, 166, 267 f.
 Een Tjener og to Herrer, I, 105, 259.
 Efteraarssol, II, 86, 255.
 Egmont, II, 143, 264.
 Elverhøj, I, 22, 189, 202 f., 209, 226 f., 279,
 282 f.; II, 75, 216 f., 252, 256, 279, 281.
 Emilia Galotti, I, 102, 216, 258.
 Emilies Hjertebanken, I, 47, 49, 242; II, 90,
 255.
 Emma, I, 246.
 En Bryllupsdags Fataliteter, I, 53, 242.
 En Fallit, II, 113 f., 123, 127, 129, 135, 259,
 261 f.
 En Hemmelighed, I, 267; II, 247.
 En Hytte og hans Hjerte, I, 34, 238.
 En Kone, der springer ud af Vinduet, I, 260.
 En Kurmetode, I, 142 f., 144 ff., 157 f., 267 f.,
 270; II, 48, 248.
 En opgaaende Sol, II, 194 ff., 274.
 En ræddande ängel, II, 216, 278 f.
 En Sjel efter Døden, I, 89, 196, 281; II, 39,
 65, 77, 247, 251 f., 276.
 En Skillevæg, I, 165 f., 271 ff.
 En Skærsmernatsdrøm, I, 189, 216; II, 216.
 En Søndag paa Amager. I, 77, 97, 249 f., 252;
 II, 269.

- En Velgørers Testament, II, 248.
 Erasmus Montanus, II, 129, 262, 272.
 Estrella, I, 100 f., 258.
 Et dukkehjem, II, 178 f., 181 f., 184, 211, 271 f.
 Et Eventyr i Rosenborg Have, II, 274.
 Et Fejltrin, I, 19.
 Et Folkesagn, II, 86, 255.
 Et gammelt Eventyr, I, 253.
 Et Herreselskab, II, 40 ff., 247 f.
 Et Offer, I, 94 ff., 255 f.
 Et Rejseeventyr, II, 64, 251.
 Et rigt Parti, II, 44-52, 55-60, 248, 250.
 Et Vinter-Eventyr, I, 189, 216; II, 17 f., 244.
 Eunuchus, I, 79, 250.
 Eventyr paa Fodrejsen, I, 249, 283.
- Familierne Montecchi og Capituletti, I, 68, 247.**
 Farinelli, II, 168, 269.
 Fata Morgana, II, 99, 115, 254.
 Faust (Bournonville), I, 147.
 Fejltagelserne, I, 42 f., 97, 239, 257.
 Ferréol, II, 266.
 Fjeldsøen, II, 99, 256.
 Flyttedagen, I, 32, 237.
 For evig, I, 50, 53(?), 242, 248.
 Formynder og Myndling, I, 17, 231 f.
 Fregatskibet Svanen, I, 162.
 Fruentimmerskolen, I, 189; II, 13, 243.
 Fyrste og Page, I, 238.
- Gengangere, II, 271.**
 Geniets Komædie, II, 38, 247.
 Geografi og Kærlighed, II, 236, 283.
 Giboyers Søn, I, 216; II, 134, 263.
 Gioacchino, I, 65, 245 f.; II, 3, 241.
 Grethe i Sorgenfri, I, 241.
 Grøns Fødselsdag, II, 54 f., 249 f.
 Gud velsigne Dem! I, 59, 244.
 Guldkorset, I, 34, 50, 237, 250.
 Gustav Adolf i Franken; se Regina von Emeritz.
- Hagbarth og Signe, I, 236.**
 Hakon Jarl, II, 3, 77, 241, 252.
 Halte-Hulda, I, 187, 189, 278; II, 5, 253.
 Hamlet, I, 86; II, 75, 221, 252, 279.
 Hans Heiling, II, 103, 258.
 Henrik den Fjerdes Jagt, I, 134, 266.
 Henrik og Pernille, II, 64.
 Herr Burchardt og hans Familie, I, 18, 232.
 Herr Rasmussen, I, 67, 246.
 Hr. og Fru Denis, I, 189.
 Hundrede Aar, I, 251, 261; II, 12, 243.
 Hur man gör gott, II, 224, 280.
 Hærmændene paa Helgeland, II, 113, 115, 247, 259.
 Høg over Høg, I, 230.
- Ifgenia i Aulis, II, 63, 251.**
 Inden Døre, I, 166 f., 265, 268 f.
 Indkvarteringen, I, 79, 250; II, 5.
 Intrigerne, I, 250.
- Jacob von Tyboe, I, 14, 231.**
 Johanna d'Arc, Pigen af Orleans. (Die Jungfrau von Orleans), I, 61, 245; II, 166, 268.
 Julespøg og Nytaarsløjer, II, 83 f., 254.
 Juvelskrinet, I, 192, 281.
 Jægerbruden, I, 227; II, 278.
- Kampen för lyckan, II, 235, 281, 283.**
 Karl den Store, I, 230.
 Kejsrefesten paa Kreml, II, 123, 129 ff., 136, 261 f.
 Kejsers og Galilæer, II, 84, 254.
 Kjartan og Gudrun, I, 79 f., 238, 250; II, 178, 271.
 Klintekongens Brud, I, 65, 91(?), 246, 254.
 Knud Svendsøn, II, 282.
 Kongen, II, 126 f., 130, 136 f., 147, 156 f., 161, 261 ff., 265 f.
 Kongen og Bonden, I, 134, 266.
 Kong Henrik den Fjerde, I, 216; II, 268.
 Kong Lear, I, 237.
 Kong Luivigild og hans Sønner, II, 103(?), 258.
 Kong Renés Datter, I, 65 f., 88, 185 f., 246 f., 253; II, 64, 75, 78, 252.
 Kong Salomon og Jørgen Hattemager, II, 154, 266.
 Kongs-Emnerne, I, xvi, 216, 279; II, 61, 70, 77 f., 103, 250 ff., 258.
 Kong Sverre, I, 187, 282; II, 253.
 Konning Volmer og Havfruen, I, 68, 247.
 Kristoffer Valkendorf og Hanseaterne, II, 110, 149 f., 167 f., 174, 258, 265, 269.
 Kvindens Vaaben, I, 137.
 Kærlighedens Forsyn, I, 81, 250.
 Kærlighedens Komædie, I, 279 f.
 Kærlighed og Politi, I, 237.
 Kærlighed paa Nikolaj Taarn, I, 11, 230.
 Kærlighed paa Vildspor, I, 263.
 Købmanden i Venedig, I, 209, 283; II, 3, 16, 241, 244.
 Køge Huskors, I, 16, 231; II, 204, 228, 276, 281.
- Leonarda, II, 174 ff., 270.**
 Les relaix, I, 216.
 Lischen og Fritschen, I, 189.
 Livet en Drøm, I, 240.
 Lord William Russell, II, 63, 251.
 Lys og Skygge, II, 47, 248.
- Macbeth, I, 61, 120, 244 f., 263.**
 Maria Stuart (Schiller), I, 119, 121, 133, 137 ff., 144, 263 f., 266 f.
 Maria Stuart af Skotland (Bjørnson), I, 177, 187, 195, 207, 209, 215, 219, 276, 283 f.; II, 1-4, 10 ff., 18 f., 37, 109, 241 f. 245 f.
 Marino Faliero, Hertug af Venedig, II, 87, 255.
 Marquien af Villemer, I, 189, 216.
 Marsk Stig, I, 253.
 Masaniello, I, 14, 231.
 Maurerpigen, I, xiii, 48 f., 241.
 Medbejlerne, I, 97, 257.

- Mellem Slagene, I, 187, 278 f.; II, 253.
 Mester og Lærling, II, 17, 244.
 Michel Perrin, I, 260.
 Misanthropen, I, 263.
 Moder og Søn, II, 63 f., 72 f., 251.
 Mulatten, I, 48, 241.
- Napoli, I, 246; II, 277.
 Nej, I, 41 f., 85, 247, 252; II, 191, 195, 198, 274 ff.
 Nina (Bournonville), I, 31, 237.
 Nina (J. L. Heiberg), I, 36 f., 238.
 Ninon, I, 107, 145 ff., 197, 248 f., 259, 263, 268, 281; II, 47, 248.
- Onkel Jokums Idé, I, 94 ff., 139, 255 ff., 266 f.
 Othello, I, 189, 216.
 Over ævne, første stykke, II, 161, 164, 267.
- Palnatoke, II, 113, 254.
 Paschaens Datter, I, 270.
 Peer Gynt, II, 12.
 Perspektivkassen, I, 244.
 Piccolominierne, I, 61, 245.
 Portrættet, I, 180, 277; II, 64, 251.
 Preciosa, I, 17, 22, 188, 231, 279; II, 281.
 Prinsesse Isabella, I, 149, 269.
 Prinsessen af Taranto, II, 39 f., 247.
- Recensenten og Dyret, I, 98, 187, 257, 279; II, 89, 146, 185 f., 255, 265, 271 ff.
 Redaktøren, II, 116, 260.
 Regina von Emmeritz, I, 104, 259; II, 159, 211, 267.
 Robert le diable, I, 24, 233.
 Romeo og Giulietta, I, 63, 245.
 Romeo og Julie, I, 22, 66, 246, 249; II, 90, 211, 255, 278, 281.
 Rosa og Rosita, I, 271.
 Rosmersholm, II, 271.
 Ruth, I, 96, 256.
- Samfundets støtter, II, 157, 178, 267.
 Sanct Hansaften-Spil, I, 180, 237, 277.
 Sancta Maria, II, 159.
- Sande Kvinder (Sanna kvinnor), II, 216 ff., 278 f.
 Sardanapal, I, 263.
 Scheik Hassan, I, 251.
 Ser jer i Spejl, I, 100, 258.
 Sigurd Jorsalfar, II, 79 ff., 253.
 Sigurd Slembe, I, 282; II, 5, 71, 80 f., 242, 252 f.
 Slavinden af Kærlighed, I, 135, 137 f., 140-44, 263, 266 ff.
 Slægtingene, I, 97, 257.
 Snyltegæsten, I, 8, 10, 229.
 Sommerfuglen, I, 189.
 Sparekassen, I, 141, 242, 248, 258, 267; II, 215, 236, 278, 284.
 Spøg ikke dermed, I, 166 f., 273.
 Student og Komediant, II, 154, 266.
 Svanehammen, I, 244.
 Svend Dyrings Hus, I, 40 f., 82 f., 126, 175, 185, 237, 239, 251, 265, 267, 275, 278; II, 75, 156, 243, 252, 266.
 Svend Grathe (Hauch), I, 243 f.
 Svogeren fra Californien, I, 278.
 Sylfiden (Bournonville), I, 80, 250.
 Sylfiden (Nourrit), II, 234, 283.
 Syvsøverdag, I, 171, 240, 275; II, 36, 82, 246, 253.
 Søsterlig Kærlighed, II, 62, 250 f.
 Søstrene paa Kinnekullen, I, 100.
- Tartuffe, I, 273.
 Tonia, I, 81 f., 159 f., 179, 250 f., 256, 267, 270, 277.
 Toreadoren, I, 246.
 Tre Dage i Padua, II, 16 f., 21 f., 32 f., 244 ff., 248.
 Trolddom, I, 249.
 Tycho Brahes Spaadom, I, 183, 186, 278.
- Uden Hoved og Hale, I, 137, 266.
 Undine, I, 60, 244.
- Vaarluft, II, 168, 269.
 Valgerda, I, 73, 248, 250; II, 73, 252, 269.
 William Shakespeare, I, 261.
 Viola, I, xiv, 144, 263, 268.

JOHANNE LUISE HEIBERGS REPERTOIRE

Udarbejdet efter Aumont og Collin: „Det danske Nationalteater 1748—1889“ (1896—99), jævnført med Det kgl. Teaters Programmer (i KB.), den af J. G. Harboe paabegyndte Fortegnelse over J. L. Pätges' Repertoire (i TM.), Liebes Rollebog (i KB.) og Aumonts Fortegnelse over Fru Heibergs Roller (tr. 1891); enkelte Oplysninger er hentet fra Christiania Theaters Arkiv (UB, Oslo) samt fra Pressen.

Om Jomfru Pätges' (Fru Heibergs) Optræden ved Balletten kan der kun gives spredte Oplysninger, eftersom Datidens Programmer i Alm. ikke anfører de Optrædendes Navne. — Recitationer nævnes i Listen her kun een Gang.

Hvor intet andet er bemærket, er Scenen Det kgl. Teater.

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
12/4 1821	8/8 1822	(7)	Dans: <i>En af Amorinerne</i> i „Armida“, Ballet af Dahlén, Musik af Schall, 1 ^o 12/4 1821.
13/5 1823		(1)	<i>Det fjerde af Cathrina Juuls Børn</i> i „Christian IVs Dom“, Skuespil af Sætoft, 1 ^o 11/5 1822.
14/5 1823	22/10 1824	(7)	<i>Giovanni</i> i „Correggio“, Tragedie af Oehlenschläger, 1 ^o 20/1 1811.
1/9 1823	10/2 1824	(5)	<i>Agnese og Ernestes Gaarige Datter</i> i „Agnese“, Opera af Paër, Teksten en anonym ital. Libretto, overs. af N. T. Bruun, 1 ^o 1/9 1823.
23/1 1824 og senere			1. Solodans: Sammen med Andrea Møller Hovedpartierne i „Bjergbøndernes Børn og Spejlet“, Ballet af Galeotti med Musik af Schall, 1 ^o 23/9 1802.
9/3 1824		(1)	<i>Fritz</i> i „Soldaterne“, Skuespil af Arresto, overs. af G. Schwartz, 1 ^o 6/10 1816.
18/3 1824		(1)	<i>Ernest</i> i „Embedsiver“, Komædie af Iffland, overs. af Th. Thaarup, 1 ^o 15/9 1797.
2/4 1824	3/5 1824	(2)	<i>Carl</i> i „Spilleren“, Skuespil af Iffland, overs. af N. T. Bruun, 1 ^o 7/9 1818.
11/5 1824	9/5 1826	(5)	<i>Julien</i> i „Den afbrudte Rejse“, Komædie af Picard, bearb. af N. T. Bruun, 1 ^o 19/1 1802.
17/5 1824	26/1 1826	(3)	<i>Charles</i> i „Muntherheds Triumf“, Komædie af Reynolds, omarb. af N. T. Bruun, 1 ^o 6/9 1819.
20/9 1824 og senere			Dans i Entrée af Funck, 1 ^o 20/9 1824.
28/9 1824 og senere			Dans i Entrée af Larcher, 1 ^o 28/9 1824.
29/10 1824	11/3 1826	(14)	<i>En lille Pige</i> i „Lulu“, romantisk Opera af Kuhlau, Tekst af C. F. Güntelberg, Dans af Larcher, 1 ^o 29/10 1824.
10/12 1824	11/1 1825	(6)	<i>Luccardis</i> i „Svend Grathe“, Sørgespil af C. J. Boye, 1 ^o 10/12 1824.

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
3/1 1825	15/3 1826	(2)	<i>Carl</i> i „Christian IVs Dom“, Skuespil af Søtoft, 1° 11/8 1822. Dans i <i>En ny demi serieux Entrée</i> , komp. af Larcher, Musik af Simonsen, 1° 3/8 1825.
3/5 1825 og senere			
3/6 1825	16/2 1826	(3)	<i>Jens</i> i „Pebersvendene“, Komædie af Iffland, omarb. af Falsen, 1° 10/8 1797; 3/8 1825 ved SF. kun 3. og 4. Akt, fra 14/10 hele Stykket.
<p>I Sommeren 1825 optraadte Johanne Luise Pätges i forskellige Entréer og Smaaballetter som Deltager i det af Larcher og Jfr. Werning arrangerede Gæstespil i Lübeck og Hamburg ved Medlemmer af Balletten.</p>			
1/9 1825	6/9 1825	(2)	<i>En Page</i> i „Marie Louise af Orleans“, Skuesp. af Zahlhas, overs. af C. J. Boye, 1° 1/9 1825.
5/9 1825	9/3 1826	(3)	<i>Frits</i> i „Den lille Hyrðdrenge“, Idyl af Oehlenschläger, 1° 23/1 1819.
15/9 1825	15/1 1827	(4)	<i>2det Syn</i> (o: det blodige Barn) i „Macbeth“, Tragedie af Shakespeare, overs. efter Schillers Bearb. og indrettet af Foersom, Musik af Weyse, 1° 15/11 1817.
22/9 1825	22/11 1825	(2)	<i>En Bondedreng</i> i „Høstgildet“, Syngestykke af Thaarup, Musik af Schulz, 1° 16/9 1790.
30/9 1825	2/11 1825	(5)	<i>Louis</i> i „De to Galejslaver“, Skuespil m. Kor og Dans af Carmouche m. fl., overs. efter Hells Bearb. af J. Liebe, Musik af L. Zinck, Dans af Funck, 1° 30/9 1825.
7/11 1825		(1)	<i>Iste Dreng</i> i „Den politiske Kandestøber“, Komædie af Høiberg, 1° 13/2 1750.
28/11 1825 og vel senere			I Koret i „Kong Salomon og Jørgen Hattemager“, Vaudeville af J. L. Heiberg, 1° 28/11 1825.
3/1 1826			Dans i <i>Entrée</i> , af Md. Bauer.
4/1 1826		(1)	<i>En Page</i> i „Dyveke“, Sørgespil af Samsøe, 1° 30/1 1796.
8/1 1826			Recitation af Ewalds Digt „Til det nye Aar“ og af Castellis „Lob der Kleinen“ (ved N. P. Nielsens Aftenunderholdn. paa Hofteatret).
16/1 1826 og senere			Dans i <i>Entrée</i> , af Poulsen.
12/2 1826			<i>Trine</i> i „Hans og Trine, Scene i Rosenborg Have“ af Poul Møller (ved Frydendahls Aftenunderholdn. paa Hofteatret).
9/3 1826	12/4 1826	(2)	<i>Adonia</i> i „Salomons Dom“, Skuesp. m. Kor, af Caignez, lyr. omarb. af N. T. Bruun til Musik af F. L. Æ. Kunzen, Dans af Ant. Bournonville, 1° 29/10 1817.
22/4 1826	30/11 1827	(16)	<i>Trine</i> i „Aprilsnarrene“, Vaudeville af J. L. Heiberg, 1° 22/4 1826. † **
27/5 1826		(1)	<i>Erling</i> i „Hakon Jarl“, Tragedie af Oehlenschläger, 1° 30/1 1808. *
23/1 1827		(1)	<i>Corintha</i> i „Hildegard v. Hohenheim“, Ridderskuespil af Søtoft, 1° 30/4 1825. *
15/2 1827		(1)	<i>Seline</i> i „Baggesens Minde“, Førspil med Sang, af C. J. Boye, ved Teatrets Mindefest for Baggesen. † **
16/2 1827	2/4 1827	(5)	<i>Nanky</i> i „Toni“, Skuespil af Körner, overs. af Pauline Clausen (g. Petersen), 1° 16/2 1827. *

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
4/3 1827			Recitation af „Gretchen in der Stadt“ af Castelli og „Sangfuglene“ af J. L. Heiberg (ved Anna Wexschalls Aftenunderholdn. paa DkT).
5/4 1827	17/12 1829	(14)	<i>Claudine</i> i „Syv militære Piger“, Vaudeville af Francis m. fl., overs. efter Angelys Bearb. og indrettet af J. L. Heiberg, Musik ved L. Zinck, 1° 5/4 1827. † *
17/4 1827		(1)	<i>Nina</i> i „Syv militære Piger“ (if. Aumont, men efter Programmet spillede Jfr. Beyer Rollen).
28/4 1827	18/5 1827	(3)	<i>Prins Erik</i> i „Erik d. Syvende“, Sørgespil af C. J. Boye, 1° 28/4 1827. *
26/5 1827	27/9 1846	(41)	<i>Christine</i> i „Et Eventyr i Rosenborg Have“, Operette af J. L. Heiberg, Musik af Weyse, 1° 26/5 1827. † **
11/6 1827		(1)	<i>Zulima</i> i „Favoriten“, Komædie efter Scribe og Saintine, overs. af J. L. Heiberg, SF. 11/6 1827.
11/6 1827	30/1 1841	(52)	<i>Caroline</i> i „De Uadskillelige“, Vaudeville af J. L. Heiberg, 1° SF. 11/6 1827. † **
9/7 1827		(1)	<i>Det nye Aar</i> , i 2. A. 1. Sc. af „Julespøg og Nytaarsløjer“ af J. L. Heiberg, SF. 9/7 1827.
9/7 1827	23/4 1830	(11)	<i>Marie</i> i „Kærlighedsdrømme“, Vaudeville af Scribe og Delavigne, overs. og indrettet af J. L. Heiberg, 1° SF. 9/7 1827. *
23/7 1827	30/7 1827	(3)	<i>Lise</i> i „Attestats og Forlovelse“, Vaudeville af N. C. Bierring, 1° SF. 23/7 1827.
3/9 1827	13/9 1827	(2)	<i>Frits</i> i „Hyrdrengen“, Idyl af Sætoft, 1° 3/9 1827. † **
9/9 1827	11/12 1829	(6)	<i>Rose</i> i „To Ord“, Syngestykke, m. Musik af d'Alayrac, Tekst af Marsollier, overs. af N. T. Bruun, 1° 19/12 1818. † **
11/12 1827	25/1 1828	(3)	<i>Fru Verseuil</i> i „Frøentimmerhævn“, Komædie af Dupaty, overs. af N. T. Bruun, 1° 11/5 1806. † **
31/12 1827	22/2 1846	(63)	<i>Preciosa</i> i „Preciosa“, lyr. Drama af P. A. Wolff, overs. af C. J. Boye, Musik af C. M. Weber, Dans af Ant. Bournonville, 1° 29/10 1822. † **
22/1 1828	21/2 1828	(4)	<i>Johanne</i> i „Kærlighed og Politik“, Vaudeville af Hertz, 1° 18/11 1827. † *
8/2 1828	20/11 1830	(5)	<i>Lise</i> i „Aabenbar Krig“ eller „Høg over Høg“, Komædie af Dumaniant, overs. af Fr. Schwarz, 1° 1/12 1791. † **
9/3 1828	6/2 1829	(8)	<i>Charlotte</i> i „Guldbryllups-Frierierne“, Vaudeville af P. T. Hald, 1° 9/3 1828. † **
27/3 1828	15/1 1830	(2)	<i>Grev Julius d'Harancourt</i> , under Navn af Theodor (Døvstum), i „Den Døvstumme“, hist. Skuespil af Bouilly, overs. af Brun Juul, 1° 9/9 1802. † **
10/4 1828		(1)	<i>Aglæ</i> i „Paschaen i Suresne“, Komædie af Etienne og Gauriran-Nanteuil, overs. af N. T. Bruun, 1° 14/12 1806. † **
22/4 1828	18/5 1829	(2)	<i>Coelestina</i> i „Correggio“, Tragedie af Oehlenschläger, 1° 20/1 1811. † **
29/4 1828	22/10 1833	(6)	<i>Julie</i> i „Flyttedagen“, Lystspil af Hertz, 1° 29/4 1828. † *
5/5 1828		(1)	<i>Constance</i> i „Aprilsnarrene“, Vaudeville af J. L. Heiberg, 1° 22/4 1826. *
13/5 1828	18/5 1830	(6)	<i>Cordula</i> i „Ildprøven“, Lystspil af Kotzebue, overs. af H. H. Jansen, 1° 20/3 1819. † **

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
22/5 1828	11/12 1830	(6)	<i>Fru Falkenau</i> i „Braun & Compagnie“, Lystspil af Picard m. fl., overs. af J. Collin, 1° 17/11 1823. † *
2/9 1828	26/4 1852	(15)	<i>Julie</i> i „Romeo og Julie“, Sørge­spil af Shakespeare overs. af P. Foersom og A. E. Boye, 1° 2/9 1828. † ** I første Indstudering spillede Fru H. Rollen til 1/10 1830 (6 Gange). I senere Indstudering fra 23/1 1847 (9 Gange).
16/10 1828	23/1 1829	(5)	<i>Fanny</i> i „Ustadighed og Kærlighed“, Lystspil af C. Bonjour, overs. af P. Wallick, 1° 16/10 1828. † **
6/11 1828	3/3 1849	(89)	<i>Agnete</i> i „Elverhøj“, Skuespil af J. L. Heiberg, Musik af Kuhlau, Dans af Funck, 1° 6/11 1828. † *
21/12 1828	5/3 1829	(5)	<i>Julie</i> i „Destillatøren“, Vaudeville af P. T. Hald, 1° 21/12 1828. † **
26/12 1828			Recitation af Chr. Winthers Digt „Asbjørn og Thora“ (ved Rosenkildes Aftenunderholdning paa DkT.).
31/12 1828	14/2 1829	(8)	<i>Esperance</i> i „Østergade og Vestergade“, Lystspil af Overskou, 1° 31/12 1828. † **
9/1 1829		(1)	<i>Nina</i> i „Hvilken af dem er Bruden?“, Lystspil af Johanna F. v. Weissenhurn, overs. af L. Kruse, 1° 20/11 1819. † *
19/1 1829	30/3 1830	(2)	<i>Dorthe Knapmagers</i> i „Barselstuen“, Komædie af Holberg, 1° 13/8 1749. † *
24/2 1829	15/11 1831	(18)	<i>Isabella</i> i „Gesandten“, Lystspil af Scribe og Delavigne, overs. af G. Skram, 1° 24/2 1829. † **
11/3 1829			Recitation af „Torbisten og Fluen“ af Poul Møller, og „Saugarden“ af Chr. Winther (ved Anna Wexschalls Aftenunderholdning paa DkT.).
31/3 1829	6/5 1829	(4)	<i>Marie Qvist</i> i „Arvingerne“, Vaudeville af Hertz, 1° 31/3 1829. † **
11/5 1829		(1)	<i>Nina</i> i „Poeten i Aabenraa“, Vaudeville af A. L. Arnesen, 1° 11/5 1829. † **

Ved Gæstespil af Skuespillere og Skuespillerinder fra DkT. paa Christiania Theater 10/6—3/7 1829 reciterede Jfr. Pätges flere af de i det foregaaende og flg. omtalte Digte og spillede af tidligere Roller: *Julie* i Altanscenen i „Romeo og Julie“, Titelrollen i „Preciosa“ og *Coelestina* i „Correggio“; af senere: *Anna* i „Shakespeare som Elsker“ og *Trine* i „Bødkeren“; endelig optraadte hun i flg. Roller, som hun ikke spillede hjemme: *Florine* i Scener af Operaen „Fanchon“ af Fr. Himmel (Tekst af Bovilty og Pain, overs. efter Kotzebue af N. T. Bruun), *Anna* i Udtog af „Jægerbruden“ af Weber (Tekst af Fr. Kind, overs. af Oehlschläger), *Caroline Blumfeld* i „Valérie“, Komædie af Scribe og Mélesville, overs. af G. Stage, *Antoinette* i „Det stille Vand har den dybe Grund“, Lystspil af Beaumont og Fletcher, overs. efter Schröders Bearb. af K. L. Rahbek, *Lady Milford* i „Kabale og Kærlighed“, Sørge­spil af Schiller, overs. af K. L. Rahbek. — Endelig fremsagde hun en Epilog af H. A. Bjerregaard (tr. i Kbh. post 13/8 1829).

5/9 1829	17/2 1832	(2)	<i>Trine</i> i „Bødkeren“, Syngestykke, Musik af Monsigny, Tekst af Audinot, overs. af Gram, 1° 27/10 1780. **
15/9 1829	20/2 1833	(14)	<i>Anna</i> i „Shakespeare som Elsker“, Komædie af A. Duval, overs. af N. T. Bruun, 1° 6/9 1816. **
20/9 1829	17/1 1833	(7)	<i>Miss Vortex</i> i „Den hjemkomne Nabob“, Komædie af Th. Morton, overs. af N. T. Bruun, 1° 5/4 1811. **

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
12/10 1829	23/1 1830	(5)	<i>Bertha</i> i „Karl den Store“, Tragedie af Oehlenschläger, 1° 12/10 1829. *
20/10 1829		(1)	<i>Isabella</i> i „Prinsesse Isabella“, Lystspil af J. L. Heiberg, Musik af L. Zinck, Dans af Aug. Bourmonville, 1° 20/10 1829. **
15/11 1829			Recitation af „Hvad jeg sagde, og hvad jeg siger“, af C. N. David (ved J. Moscheles Aftenunderholdn. paa DkT.).
6/12 1829			Recitation af „Min Moster og jeg“, af Chr. Winther (ved Funcks Aftenunderholdn. paa DkT.).
20/12 1829			Recitation af „Væddestriden“, af Ingemann (ved N. P. Nielsens Aftenunderholdn. paa DkT.).
13/1 1830	27/12 1834	(9)	<i>Suson</i> i „De to Grenaderer“, Komædie af Patrat, overs. af N. T. Bruun, 1° 10/3 1801. **
20/2 1830		(1)	<i>Lisette</i> i „Det tredobbelte Frieri“, Lystspil frit overs. fra Tysk af C. F. A. v. Tuxen, 1° 20/2 1830. *
26/2 1830		(1)	<i>Lucretia</i> i „Hekseri eller blind Allarm“, Komædie af Holberg, 1° 28/10 1750. *
31/3 1830	11/10 1843	(22)	<i>Lotte</i> i „Amors Genistreger“, versificeret Lystspil af Hertz, 1° 31/3 1830. **
22/5 1830	18/6 1840	(52)	<i>Fenella</i> i „Den Stumme i Portici“, Opera af Auber, Tekst af Scribe og Delavigne, overs. af J. L. Heiberg, 1° 22/5 1830. **
1/9 1830	9/11 1830	(3)	<i>Lira</i> i „Trillingbrødrene fra Damask“, Lystspil af Oehlenschläger, Musik af Kuhlau, 1° 1/9 1830. **
21/9 1830	22/12 1830	(2)	<i>Charlotte Rusport</i> i „Vestindianeren“, Komædie af R. Cumberland, overs. af B. J. Lodde og (fra 1824) af N. V. Dorph, 1° 7/12 1786. **
5/10 1830	6/3 1835	(7)	<i>Vilhelmine v. Sachau</i> i „Bortførelsen“, Komædie af J. F. Jünger, overs. af Fr. Schwarz, 1° 18/10 1792. **
11/10 1830	15/12 1847	(30)	<i>Fruen</i> i „Ser jer i Spejl“, Lystspil paa rimede Vers af K. Töpfer, frit overs. af J. L. Heiberg, 1° 11/10 1830. **
12/1 1831	3/1 1833	(5)	<i>Fru v. Holm</i> i „Ringene“ (II), Lystspil efter Farquhar af Fr. L. Schröder, overs. af Fr. Schwarz, 1° 19/4 1792. **
5/2 1831		(1)	<i>Pernille</i> i „Jacob von Tyboe“, Komædie af Holberg, 1° 8/10 1749. **
25/3 1831	5/2 1834	(7)	<i>Fru Agathe de Melval</i> i „Den fortræffelige Onkel“, Lystspil af Scribe og Delavigne, overs. af J. L. Heiberg, 1° 25/3 1831. **
12/4 1831		(1)	<i>Marie</i> i „Brødrene Philibert“, Lystspil af Picard, overs. af N. T. Bruun, 1° SF. 12/8 1825. *
31/5 1831			Recitation: Epilog af J. L. Heiberg (ved Sæsonens Slutning).
7/6 1831	13/6 1831	(2)	<i>Christine</i> i „Carl den Tolvte paa Hjemrejsen“, militært Lystspil af J. R. Planché, overs. efter K. Töpfers tyske Bearb. af N. P. Nielsen, 1° SF. 7/6 1831.
10/6 1831	18/12 1837	(33)	<i>Emmeline</i> i „Den første Kærlighed“, Lystspil af Scribe, overs. af J. L. Heiberg, 1° SF. 10/6 1831. **
17/6 1831	21/6 1831	(2)	<i>Sara</i> i „Spionen“, Skuespil af A. Lewald, overs. af C. Winsløw, 1° SF. 17/6 1831.
30/6 1831	23/10 1847	(40)	<i>Miss Georgina Barlow</i> i „Kvækeren og Danserinden“, Lystspil af Scribe og Duport, overs. af J. L. Heiberg, 1° SF. 30/6 1831. **

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
20/9 1831	9/1 1832	(5)	<i>Prinsesse Eboli</i> i „Don Carlos, Infant af Spanien“, Sørgespil af Schiller, overs. af K. L. Rahbek og indrettet af C. Molbech, 1° 20/9 1831. **
8/11 1831	2/3 1840	(4)	<i>Engelke Hattcmagers</i> i „Barselstuen“, Komædie af Holberg, 1° 13/8 1749. *
28/11 1831	3/4 1837	(22)	<i>Lise</i> i „Køge Huskors“, Vaudeville af J. L. Heiberg, 1° 28/11 1831. **
1/1 1832			Recitation af „Prolog, bestaaende af et halvt Dousin udvalgte Nytaarsvers fra Theatret til Publicum“, af J. L. Heiberg.
13/1 1832	19/5 1832	(2)	<i>Ninette</i> i „Magt og List“, Drama af Thomasine Gyllembourg, 1° 13/1 1832. **
5/6 1832	27/4 1836	(13)	<i>Grevinde Clara Villier</i> i „Et Fejltrin“, Drama af Scribe, overs. af J. L. Heiberg, 1° SF. 5/6 1832. **
15/6 1832		(1)	<i>Emilie v. Seedorph</i> i „Mødet paa Langelinie“, Lystspil af A. L. Arnesen, 1° SF. 15/6 1832.
31/10 1832	9/3 1835	(13)	<i>Camilla</i> i „Frierens Besøg“, Lystspil af Scribe og Mélesville, overs. af Fr. Printzlau, 1° 31/10 1832. **
20/11 1832	14/12 1832	(5)	<i>Josepha</i> i „En Dag paa Øen Als“, Lystspil paa rimede Vers af Hertz, 1° 20/11 1832. **
30/12 1832	7/1 1833	(2)	<i>Antonie</i> i „Den skønneste Dag i Livet“, Vaudeville af Scribe og Varner, frit overs. af J. L. Heiberg, 30/12 1832. **
29/1 1833	29/10 1843	(44)	<i>Juliette</i> i „De Danske i Paris“, Vaudeville af J. L. Heiberg, 1° 29/1 1833. **
7/3 1833		(1)	<i>Lisette</i> i „Herr Burchardt og hans Familie“, Lystspil af Hertz, 1° 14/3 1826. **
29/3 1833	3/1 1841	(26)	<i>Christine</i> i „Dronningen paa 16 Aar“, Drama af Bayard, overs. af H. C. Andersen, 1° 29/3 1833. **
10/5 1833	14/10 1833	(4)	<i>Frederikke</i> i „Navnet“, Lystspil paa Vers af Sille Beyer, 1° 10/5 1833. **

Ved Gæsteoptræden af Kunstnere fra DkT. i Aalborg, Randers, Aarhus og Odense 2/7—18/8 1833 spillede Fru Heiberg af tidligere Roller: *Fruen* i „Ser jer i Spejl“, *Lotte* i „Amors Genistreger“, *Grevinde Clara Villier* i „Et Fejltrin“, *Christine* i „Dronningen paa 16 Aar“, *Emmeline* i „Den første Kærlighed“ og *Juliette* i „De Danske i Paris“; af senere: *Ernestine* i „Kærlighedsdrømme“ (paa DkT. fra 18/1 1839) og *Hortensia* i „Familien Riquebourg“ (paa DkT. fra 7/9 1852); desuden *Ane* i „Hovmesteren i Knibe“, Vaudeville af Mélesville, overs. og lokal. af Overskou (hvori hun aldrig optraadte paa DkT).

4/10 1833	9/11 1833	(4)	<i>Agnese Welstad</i> i „Brødrene Foster“, Lystspil af W. Rowley, bearb. af Planché, overs. efter Töpfers tyske Bearb. af J. L. Heiberg, 1° 4/10 1833. **
17/10 1833	1/11 1833	(2)	<i>Madame Louise Giraudeau</i> i „Hvorfor?“, Komædie af Lockroy og Anicet, overs. af G. Stage, 1° 17/10 1833. **
9/11 1833		(1)	<i>Lady Clara</i> i „Henrik den Femtes Ungdom“, Lystspil af A. Duval, frit overs. af N. T. Bruun, 1° 9/12 1808. *
25/11 1833	30/5 1864	(40)	<i>Lady Teazle</i> i „Bagtalesens Skole“, Komædie af Sheridan, overs. af A. G. Thoroup og (fra 1846) af N. V. Dorph, 1° 8/1 1784. ** (I første Indstudering spillede Fru Heiberg Rollen til 24/4 1835 (3 Gange), i senere Indstudering fra 14/12 1846).

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
14/12 1833	13/2 1840	(19)	<i>Mathilde</i> i „For evig!“ , Lystspil af Scribe og Varner, overs. af Th. Overskou, 1° 14/12 1833. **
1/1 1834			Recitation af „Aarets Drama“, Prolog af J. L. Heiberg.
1/1 1834	19/2 1842	(16)	<i>Lise</i> i „Christens Hjemkomst“, Lystspil af Scribe og Dupin, overs. af C. Molbech, 1° 1/1 1834. **
9/2 1834			Recitation af „Hosekrammeren“, Novelle af St. St. Blicher, og af „Maanen“, Digt af J. L. Heiberg (ved Phisters Aftenunderholdn. paa DkT.).
20/2 1834	14/4 1834	(4)	<i>Dronning Elisabeth</i> i „Dyveke“, Sørgespil af Samsøe, 1° 30/1 1796. **
20/3 1834	27/10 1834	(5)	<i>Donna Diana</i> i „Donna Diana“, Lystspil paa Vers af Moreto, overs. efter Wests Bearb. af Sille Beyer, 1° 20/3 1834. **
28/4 1834	10/5 1834	(5)	<i>Delphine</i> i „Den unge Hovmesterinde“, Lystspil af Scribe og P. Duport, overs. af J. L. Heiberg, 1° 28/4 1834. **
6/6 1834	18/6 1834	(3)	<i>Rataplan</i> i „Rataplan, den lille Tambur“, Vaudeville af Sewrin og Vizontini, omarb. af H. P. Holst, 1° SF. 6/6 1834.
9/6 1834			Recitation af Prolog i Anledning af den fornyede Opførelse af „Figaros Giftermaal“ ved SF. 9/6 1834.
9/6 1834		(1)	<i>Suzanne</i> i „Figaros Giftermaal“, Komædie af Beaumarchais, overs. og omarb. af K. L. Rahbek, 1° 22/9 1786.
10/6 1834		(1)	<i>Poleska</i> i „Hvedebrødsdagene“, Lystspil af Scribe m. fl., frit bearb. af C. Borgeard, 1° SF. 10/6 1834.
20/6 1834	1/1 1844	(15)	<i>Rosalie</i> i „En Fødselsdag i Slutteriet“, Vaudeville af Th. Overskou, Musik arrang. af L. Zinck, 1° SF. 20/6 1834. **
24/6 1834	4/4 1835	(9)	<i>Marie</i> i „Rekruten“, Vaudeville af Merle m. fl., overs. og lokaliseret af Th. Overskou, 1° SF. 24/6 1834. **
10/9 1834	25/10 1834	(5)	<i>Clara v. Erlen</i> i „Dobbeltgængerne“, Lystspil af F. v. Holbein, overs. af Fr. Fabricius, 1° 10/9 1834. *
30/9 1834	23/10 1837	(18)	Dans: <i>Nina</i> i „Nina“ eller „Den Vanvittige af Kærlighed“, pantomimisk Ballet af Milon, arrang. af Aug. Bournonville, Musik af Persuis, 1° 30/9 1834. **
7/11 1834	8/12 1834	(2)	<i>Aurelia de Bussieres</i> i „Aurelia“, Skuespil efter Scribe og Bayart, ved Sille Beyer, 1° 7/11 1834. **
3/1 1835	23/4 1838	(6)	<i>Clotilde</i> i „Den hemmelige Lidenskab“, Lystspil af Scribe, overs. af J. L. Heiberg, 1° 3/1 1835. **
20/1 1835	20/5 1847	(40)	<i>Marie</i> (Jomfruen) i „Alferne“, Eventyrkomædie af J. L. Heiberg, Musik af L. Zinck, Dans af P. Funck, 1° 20/1 1835. **
28/2 1835	9/4 1835	(5)	<i>Marielisa</i> i „De italienske Røvere“, tragisk Drama af Oehlenschläger, 1° 28/2 1835. *
10/3 1835		(1)	<i>Delphine</i> i „Advokatens Kone“, Lystspil af Mélesville og Carmouche, overs. af C. Borgeard, 1° 10/3 1835. **
7/4 1835	1/5 1837	(13)	<i>Joseph</i> i „De to smaa Savoyarder“, Syngestykke m. Musik af d'Alayrac, Tekst af Marsollier, overs. af A. G. Thoroup, 1° 10/9 1792. **
1/9 1835	10/10 1846	(10)	<i>Petrine</i> i „Den eneste Fejl“, Lystspil paa rimede Vers af Hertz, 1° 1/9 1835. **

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
8/10 1835	23/10 1835	(4)	<i>Madame de Sauves</i> i „Et Eventyr under Carl den Niende“, Lystspil af Soulié og Badon, overs. af J. L. Heiberg, 1° 8/10 1835. **
28/10 1835	2/11 1835	(3)	<i>Amalie</i> i „Kjolen gør ikke Manden“, Lystspil af D'Ennery og d'Artois, overs. af J. L. Heiberg, 1° 28/10 1835. **
3/12 1835	18/4 1849	(33)	<i>Petrea</i> i „Debatten i Politivennen“, Vaudeville af Hertz, 1° 3/12 1835. **
16/12 1835	22/12 1835	(3)	<i>Sokrates' Dæmon</i> i „Sokrates“, Tragedie af Oehlenschläger, Musik af A. P. Berggreen, 1° 16/12 1835. *
3/2 1836	7/11 1837	(12)	<i>Jenny</i> i „En Hytte og hans Hjerte“, Lystspil af Scribe og Alphonse, overs. af C. Borgaard, 1° 3/2 1836. **
4/3 1836	3/5 1848	(25)	<i>Charlotte</i> i „Guldkorset“, Lystspil af Mélesville og Brazier, overs. af J. L. Heiberg, Musik af L. Zinck, 1° 4/3 1836. **
15/3 1836	18/3 1836	(2)	<i>Polyhymnia</i> i „Muserne“, Forspil i Anl. af J. P. Frydendahls Død, af J. L. Heiberg, 1° 15/3 1836. *
16/4 1836	3/5 1836	(3)	<i>Louise</i> i „Skilles og mødes“, dram. Digtning i 2 Afdelinger af H. C. Andersen, 1° 16/4 1836. **
26/5 1836	23/12 1848	(36)	<i>Antonie</i> i „Sparekassen“, Lystspil af Hertz, 1° 26/5 1836. **
1/6 1836	2/3 1839	(3)	<i>Nina</i> i „Nina“ eller „Den Vanvittige af Kærlighed“, Skuespil af J. L. Heiberg, 1° 20/3 1824; omarb. SF. 1/6 1836. **
1/6 1836	31/5 1863	(124)	<i>Sophie</i> i „Nej“, Vaudeville af J. L. Heiberg, 1° SF. 1/6 1836. **
20/10 1836	14/11 1836	(5)	<i>Eugenie</i> i „Den Gerriges Datter“, Lystspil af Bayard og P. Dupont, overs. af C. Borgaard, 1° 20/10 1836. **
21/1 1837	3/3 1837	(5)	<i>Frederik Schröder</i> i „Den lille Skuespiller“, Lystspil af Oehlenschläger, 1° 21/1 1837. **
11/2 1837	15/11 1837	(7)	<i>Fru Vertpré</i> i „Enkens Mand“, Lystspil af A. Dumas d. Æ., overs. af C. Molbech, 1° 11/2 1837. **
15/3 1837	11/4 1851	(34)	<i>Ragnhild</i> i „Svend Dyrings Hus“, romantisk Tragedie af Hertz, Musik af H. Rung, 1° 15/3 1837. **
8/4 1837	14/10 1837	(3)	<i>Rose</i> i „Recensenten og Dyret“, Vaudeville af J. L. Heiberg, 1° 22/10 1826. *
11/5 1837	28/4 1863	(11)	<i>Clara</i> i „En Kriminalproces“, Lystspil af Rosier, overs. af J. L. Heiberg, 1° 11/5 1837. **
1/6 1837		(1)	<i>Clara</i> i „Et Rejseeventyr“, Vaudeville af A. L. Arnesen, Musik af H. Rung, 1° SF. 1/6 1837.
6/6 1837		(1)	<i>Madame de Pompadour</i> i „Grev Saint-Germain“, Skuespil af Alphonse m. fl., overs. af C. Borgaard, 1° SF. 6/6 1837.
6/6 1837		(1)	<i>Adele</i> i „Oldingens unge Kone“, Vaudeville af Scribe og Varner, overs. og indrettet af Th. Overskou, 1° SF. 6/6 1837.
2/6 1837	8/1 1856	(25)	<i>Hertuginde af Langeais</i> i „Frieren og hans Ven“, Lystspil af Ancelot og A. de Comberousse, overs. af C. Borgaard, 1° 2/6 1837. **
16/10 1837	14/5 1845	(34)	<i>Preciosa</i> i „Farinelli“, Lystspil af de Forge m. fl., overs. af J. L. Heiberg, med Sange og Kor til Musik af forsk. Komponister, 1° 16/10 1837. **

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
17/12 1837			Recitation af „Fattigbarns Jul“, Epilog ved H. P. Holst ved Forest. paa DkT. til Fordel for Asylerne, d. 17/12 1837.
26/12 1837			Recitation af „Jacob og Lone“, Træsnit af Chr. Winther (ved Cettis Aftenunderholdn. paa DkT.).
27/12 1837	30/12 1837	(2)	<i>Cecilie</i> i „Emigrantens Rejsevogn“, Skuespil af Mélesville m. fl., overs. af en Anonym, 1 ^o 20/12 1837. *
1/1 1838	19/1 1838	(4)	<i>Jenny</i> i „Den hjemkomne Nabob“, Komædie af Th. Morton, overs. af N. T. Bruun, 1 ^o 5/4 1811. **
12/1 1838	31/5 1860	(22)	<i>Hertuginde af Ascoli</i> i „Man kan, hvad man vil“, Lystspil af Ancelot og de Comberousse, overs. af J. L. Heiberg, 1 ^o 12/1 1838. **
29/1 1838	21/2 1838	(5)	<i>Fata Morgana</i> i „Fata Morgana“, Eventyr-Komædie af J. L. Heiberg, Musik af L. Zinck, 1 ^o 20/1 1838. **
13/3 1838	25/4 1838	(7)	<i>Ingegerd</i> i „Olaf den Hellige“, Tragedie af Oehlenschläger, Musik af Hartmann, Tableaut: Slaget ved Stiklestad, arrang. af Aug. Bournonville, 1 ^o 13/3 1838. *
6/4 1838	8/5 1838	(2)	<i>Aurelie</i> i „Flugten til Sprogø“, Vaudeville af Hertz, 1 ^o 6/4 1838. **
21/4 1838	14/1 1839	(6)	<i>Nancy Hardcastle</i> i „Fejltagelserne“, Komædie af Oliver Goldsmith, overs. af Fr. Schwarz og (fra 1838) af N. V. Dorph, 1 ^o 6/10 1785. **
3/5 1838	5/5 1838	(2)	<i>Felix</i> i „Fyrste og Page“, Skuespil af Fr. Paludan-Müller, 1 ^o 3/5 1838. **
21/5 1838	5/4 1864	(40)	<i>Clotilde</i> i „Enten elskes eller dø“, Lystspil af Scribe og Dumas noir, overs. af J. L. Heiberg, 1 ^o 21/5 1838. **
1/6 1838		(1)	<i>Cecilie</i> i „Maria“, Skuespil af Marguerite Ancelot, overs. af N. P. Nielsen, 1 ^o SF. 1/6 1838.
5/6 1838	25/10 1846	(4)	<i>Helena</i> i „Kean“, Skuespil af A. Dumas d. Æ., m. fl., overs. af C. Borggaard, 1 ^o SF. 5/6 1838.
3/9 1838	15/9 1838	(2)	<i>Sophie Freelove</i> i „Vejen til Ødelæggelse“, Komædie af Holcroft, overs. af Fr. Schwarz og (fra 1838) af Th. Overskou, 1 ^o 2/1 1794. **
9/10 1838	12/10 1838	(2)	<i>Fru Verlieu</i> i „Ægtestand“, Lystspil af Rosier, overs. af C. Borggaard, 1 ^o 9/10 1838. **
28/10 1838	9/11 1838	(5)	<i>Rosalie</i> i „Sauvegarden“, Lystspil af Ancelot og Comberousse, overs. af C. Borggaard, 1 ^o 28/10 1838. **
20/11 1838	6/12 1838	(5)	<i>Rosaura</i> i „Livet en Drøm“, heroisk Komædie af Calderón, overs. efter Boissys Bearb., af G. Fuursmann, 1838 bearb. efter den spanske Original af Sille Beyer, 1 ^o 7/3 1753. **
18/1 1839	9/2 1839	(3)	<i>Ernestine</i> i „Kærlighedsdrømme“, Vaudeville af Scribe og Delavigne, overs. og indrettet af J. L. Heiberg, 1 ^o SF. 9/7 1827. **
3/2 1839			Recitation af „Skildvagten“ af H. P. Holst (ved Kellermanns Aftenunderholdn. paa DkT.).
18/3 1839	2/4 1839	(3)	<i>Tym (Ridder Banner)</i> i „Knud den Store“, Tragedie af Oehlenschläger, Musik af Hartmann, 1 ^o 18/3 1839. *
17/4 1839			Recitation af Prolog til „Aladdin“ af Oehlenschläger (til Forest. paa DkT. til Fordel for de ved Stormfloden Skadelidte).

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
24/5 1839	30/5 1839	(3)	<i>Sara</i> i „Sara“, Syngestykke, Musik af Løvenskiold, Tekst af Mélesville, frit bearb. af C. Borgaard, 1° 24/5 1839. **
28/9 1839	7/5 1850	(25)	<i>Amalia</i> i „En Bryllupsdags Fataliteter“, Lystspil af Th. Overskou, 1° 28/9 1839. **
14/11 1839	7/3 1849	(23)	<i>Zoe</i> i „Kammeraterne“, Komædie af Scribe, overs. af C. Borgaard, 1° 14/11 1839. **
3/2 1840	20/2 1843	(17)	<i>Cecilie</i> i „Mulatten“, romant. Drama paa rimede Vers af H. C. Andersen, 1° 3/2 1840. **
6/3 1840	29/1 1842	(4)	<i>Donna Dorotea</i> i „Dorotea og Gomez Arias“, romant. Tragedie af Calderón, bearb. af Sille Beyer, 1° 6/3 1840. **
29/3 1840	24/5 1840	(2)	<i>Hortense</i> i Fragment af „Oldingernes Skole“, Lystspil af Delavigne, oversat af en Anonym (ved Overskous og Catherine Simonsens Aftenunderholdn. paa DkT.).
7/5 1840	12/11 1841	(9)	<i>Eugénie</i> i „Fabrikanten“, Skuespil af Souvestre, overs. af Sille Beyer, 1° 7/5 1840. **
13/5 1840	18/3 1847	(27)	<i>Emilie</i> i „Emilies Hjertebanken“, Vaudeville-Monolog af J. L. Heiberg, Musiken arrangeret af L. Zinck, 1° ved Stages Aftenunderholdning paa DkT. 13/5 1840. **
23/5 1840	26/5 1840	(3)	<i>Amine</i> i „Fiskeren og hans Børn“, dramatisk Eventyr af Oehlenschläger, Musiken af Hartmann, Dansen af Larcher, 1° 23/5 1840. **
1/7 1840	9/11 1840	(5)	<i>Anna</i> i „Syvsoverdag“, romantisk Komædie af J. L. Heiberg, Musiken af Hartmann, 1° SF. 1/7 1840 (Festforestilling i Anledning af Christian VIII's Kroning). **
18/9 1840		(1)	<i>Grethe</i> i „Grethe i Sorgenfri“, Vaudeville-Monolog af J. L. Heiberg, opført paa Kongens Fødselsdag 18/9 1840. **
12/11 1840	15/1 1855	(15)	<i>Emilie</i> i „De Uafhængige“, Komædie af Scribe, overs. af J. L. Heiberg, 1° 12/11 1840. **
7/3 1841	8/11 1841	(6)	<i>Adelaide</i> i „De lykkelige Skinsyge“, Lystspil af Giraud, overs. af Overskou, 1° ved Phisters Aftenunderholdning paa DkT. 7/3 1841. **
1/4 1841	10/12 1842	(7)	<i>Christine</i> i „Familien Mazarin“, Lystspil af Ancelot, overs. af Sille Beyer, 1° 1/4 1841. **
21/5 1841	13/12 1842	(4)	<i>Valgerd</i> i „Ingolf og Valgerd“, Drama med Kor og Sang af Sille Beyer, Musik af Rung, Dans af Larcher, 1° 21/5 1841.
5/6 1841	14/6 1841	(2)	<i>Clothilde</i> i „Sypigen og Frøkenen“, Lystspil af Ancelot og Dupont, overs. af P. L. Møller, 1° SF. 5/6 1841.
5/6 1841		(1)	<i>Catherine</i> i „Interims-Politicommissairen“, Lystspil af Duvert og Lanzanne, overs. af C. Hvid, 1° SF. 5/6 1841.
24/6 1841	18/12 1841	(5)	<i>Helene</i> i „Svanehammen“, romantisk Skuespil af Hertz, Musiken af Rung, Dansen af Larcher, 1° SF. 24/6 1841 (Festforestillingen i Anledning af Kronprins Frederik (VII's) Bryllup).
4/9 1841	19/12 1845	(23)	<i>Luise</i> i „Indkvarteringen“, Lystspil af Hertz, 1° 4/9 1841.
23/10 1841	31/12 1841	(10)	<i>Abigaël</i> i „Et Glas Vand“, Komædie af Scribe, overs. af Overskou, 1° SF. 23/10 1841.

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
8/1 1842	1/2 1842	(5)	<i>Grevinden</i> i „Et Ægteskab i Ludvig XV's Tid“, Komædie af Dumas d. Æ. m. fl., overs. af Arnesen, 1° 8/1 1842.
2/3 1842	12/4 1842	(5)	<i>Marquise de Melroze</i> i „Et Testament“, Skuespil af Duval, overs. af C. Hvid, 1° 2/3 1842.
10/4 1842			Recitation af „Ingen Declamation“ af J. L. Heiberg, ved Clara Schumanns Concert paa DkT.
30/4 1842	17/5 1842	(4)	<i>Luccardis</i> i „Svend Grathe“, Tragedie af Hauch, 1° 30/4 1842.
27/5 1842	10/1 1843	(6)	<i>Aline</i> i „En Lænke“, Komædie af Scribe, overs. af Overskou, 1° 27/5 1842.
10/6 1842	8/7 1842	(2)	<i>Christian</i> i „Perspektivkassen“, en Dyrehavsscene af Hertz, 1° SF. 10/6 1842.
1/7 1842	8/7 1842	(2)	<i>Grev de Létorières</i> i „Grev Létorières' Proces“, Lystspil af Bayard og Dumanoire, overs. af C. Hvid, 1° SF. 1/7 1842.
18/8 1842	14/4 1844	(9)	<i>Undine</i> i „Undine“, melodramatisk Eventyr af Borgaard, Musik af Hartmann, Dansen af Aug. Bournonville, 1° 18/8 1842.
9/10 1842	17/1 1847	(22)	<i>Mariane</i> i „Capriciosa“, romantisk burlesk Folkekomedie af Arnesen og Overskou, 1° SF. 11/6 1836.
23/10 1842	15/11 1842	(4)	<i>Henriette</i> i „Fuglen i Pæretæet“, dramatisk Spøg med Kor og Sange af H. C. Andersen, Musik af Helsted, 1° SF. 4/7 1842.
27/10 1842	2/5 1864	(33)	<i>Dina Vinhofer</i> i „Dina“, tragisk Drama af Oehlenschläger, 1° 27/10 1842.
1/11 1842			Recitation af Prolog af J. L. Heiberg ved den første Forestilling paa Hofteatret efter dettes Restauration.
13/1 1843	24/1 1843	(3)	<i>Maria</i> i „Correggio“, Tragedie af Oehlenschläger, 1° 20/2 1811.
9/2 1843	31/5 1847	(29)	<i>Parthenia</i> i „Ørkenens Søn“, romantisk Skuespil af Fr. Halm, overs. af Borgaard, 1° 9/2 1843.
5/3 1843			Recitation af Prolog af J. L. Heiberg ved Mindefesten for Weyse paa DkT.
20/4 1843	2/5 1843	(2)	<i>Agnete</i> i „Agnete og Havmanden“, dramatisk Digtning af H. C. Andersen, Musik af Gade, 1° 20/4 1843.
9/5 1843	20/5 1844	(4)	<i>Catherine</i> i „Dagen før Slaget ved Marengo“, Syngestykke, Musik af H. Løvenskiold, Teksten af Théaulon m. fl., overs. af J. L. Heiberg, 1° 9/5 1843.
16/5 1843	5/1 1847	(24)	<i>Frederikke</i> i „Romeo og Giuletta“, Lystspil paa rimede Vers, af O. A. Warburg, 1° 16/5 1843.
8/10 1843	4/3 1844	(6)	<i>Rosanna</i> i „Kongen og Bonden“, Skuespil efter Lope de Vega af Fr. Halm, bearb. af Henrik Hertz, 1° 8/10 1843.
10/11 1843	12/12 1849	(21)	<i>Poul Falkenberg</i> i „De Uadskillelige“, Vaudeville af J. L. Heiberg, 1° SF. 11/6 1827.
29/12 1843		(1)	<i>Sophie Millner</i> i „Skinnet bedrager“, Komædie af en Anonym, 1° 29/12 1843.
25/1 1844	12/2 1844	(5)	<i>Agnete</i> i „Erik Glipping“, Tragedie af Oehlenschläger, 1° 25/1 1844.
14/2 1844	18/12 1844	(11)	<i>Dyveke</i> i „Kongen drømmer“, romantisk Drama af H. C. Andersen, Musik af Rung, 1° 14/2 1844.
9/4 1844			Recitation af Prolog af J. L. Heiberg ved Sørgefesten for Thorvaldsen paa DkT.

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
20/4 1844	7/5 1844	(4)	<i>Amanda</i> i „Amanda“, Lystspil af Hertz, 1° 20/4 1844.
17/5 1844	19/12 1844	(4)	<i>Mademoiselle Sophie Hjort</i> og <i>Minerva</i> i „En Aften 1722“, Forspil af Hertz til „Den politiske Kandestøber“s Jubilæum (100. Opførelse) paa DkT., 1° 17/5 1844.
20/5 1844	21/5 1844	(2)	<i>Nadège</i> i „Regiments-Børnene“, Komædie af Bayard og Biéville, overs. af Arnesen, 1° 20/5 1844.
13/6 1844		(1)	<i>Idul</i> i „De skandinaviske Brødre“, Skuespil af M. V. Brun, Musik af S. Salomon, 1° SF. 13/6 1844.
2/9 1844	13/9 1844	(3)	<i>Henriette Falkland</i> i „Den hjemkomne Sømænd“, Syngespil af Hauch, 1° 2/9 1844.
29/9 1844	14/2 1851	(34)	<i>Denise</i> i „Møllen i Marly“, Komædie af Mélesville af Duveyrier, overs. af Carl Petersen, 1° 29/9 1844.
12/10 1844	19/12 1847	(20)	<i>Giovannina</i> i „Gioacchino“, romantisk Drama af H. P. Holst, Musiken af Rung og Dansen af A. Bournonville, 1° 12/10 1844.
23/10 1844		(1)	<i>Marie</i> i „Kærlighed i Valby“, Lystspil af Henriette Nielsen, 1° 23/10 1844 (paa Hofteatret til Fordel for Foreningen af 1839 til forsømte Børns Frælse).
17/11 1844	2/5 1846	(5)	<i>Stine Isenkræmmers</i> i „Barselstuen“ Komædie af Holberg, 1° 13/8 1749.
23/12 1844		(1)	<i>Femi</i> i „Mulatten“, romantisk Drama paa rimede Vers af H. C. Andersen, 1° 3/2 1840.
17/1 1845	18/1 1845	(2)	<i>Helene</i> i „En vanskelig Kasus“, Lystspil af Dennery og Duma-noir, overs. af en Anonym, 1° 17/1 1845.
8/3 1845	21/4 1845	(6)	<i>Anna</i> i „Klintekongens Brud“, lyrisk Drama af Chr. K. F. Mol-bech, 1° 8/3 1845.
26/3 1845	16/5 1848	(32)	<i>Christine</i> i „Den nye Barselstue“, Lystspil af H. C. Andersen, 1° 26/3 1845.
5/4 1845	5/3 1855	(51)	<i>Jolanthe</i> i „Kong Renés Datter“, lyrisk Drama af Hertz, 1° 5/4 1845.
4/5 1845	26/5 1845	(5)	<i>Charlotte</i> i „Eventyr i Fastelavn“, Lystspil af P. V. Jacobsen, 1° 4/5 1845.
21/6 1845		(1)	<i>Mad. Sanderus</i> i „Den politiske Kandestøber“, Komædie af Hol-berg, 1° 13/2 1750 (21/6 1845 Forestilling for Kongen af Preus-sen).
26/6 1845			Recitation af „Ydun“, Prolog af Oehlenschläger til Forestillingen paa DkT. for de skandinaviske Studenter.
28/6 1845	5/7 1845	(2)	<i>Grisold</i> i „Pottemager Walter“, Skuespil af J. L. Heiberg, 1° SF. 28/6 1845.
5/7 1845	19/10 1845	(6)	<i>Ulla Winblad</i> i „Ulla skal paa Bal“, bellmansk Situation med Melodier efter „Fredmans Epistler“ af J. L. Heiberg, Musik af og ved Rung, 1° SF. 5/7 1845.
11/7 1845		(1)	<i>Maria Beaumarchais</i> i „Clavigo“ Sørge-spil af Goethe, overs. af N. T. Bruun (1° 29/9 1809), SF. 11/7 1845.
31/10 1845	13/12 1845	(6)	<i>Blanche de Montfort</i> i „Kun tyve Aar“, romantisk Drama af H. P. Holst, 1° 31/10 1845.
18/1 1846	27/4 1847	(23)	<i>Emma</i> i „William og Emma“, Vaudeville af H. P. Holst, Musiken ved Rung, 1° 18/1 1846.

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
8/3 1846	29/5 1846	(6)	<i>Ulvrun</i> i „Konning Volmer og Havfruen“, Drama af K. F. Wi- borg, Musiken af Løvenskiold, Dansen af Larcher, 1° 8/3 1846.
1/5 1846	26/2 1849	(23)	<i>Maritana</i> i „Don Cæsar de Bazan“, Lystspil af Dumanoir og Dennery, overs. af N. C. L. Abrahams, Dansen af Larcher, 1° 1/5 1846.
29/10 1846	9/11 1846	(3)	<i>Clara</i> i „Mademoiselle Lenormant“, Skuespil af Hertz, 1° 29/10 1846.
14/11 1846	20/4 1847	(7)	<i>Gyda</i> i „Amleth“, Tragedie af Oehlenschläger, 1° 14/11 1846.
5/2 1847	5/3 1848	(13)	<i>Judita</i> i „Valgerda“, Lystspil af J. L. Heiberg, 1° 5/2 1847.
19/2 1847	18/5 1863	(18)	<i>Rose</i> i „Fruentimmerskolen“, Komædie af Molière, overs. paa ri- mede Vers af Overskou, 1° 19/2 1847 (i Sechmanns Prosaovers. 1° 12/2 1751).
20/9 1847	15/3 1864	(38)	<i>Viola</i> i „Viola“, Lystspil af Shakespeare, overs. og forkortet af Sille Beyer, Musiken af Rung, 1° 20/9 1847.
3/11 1847	19/4 1849	(23)	<i>Gabrielle</i> i „En Kone, der springer ud af Vinduet“, Lystspil af Scribe og Lemoine, overs. af Niels Thorsen og (gennemrettet af) F. L. Høedt, 1° 3/11 1847.
19/11 1847	11/12 1847	(5)	<i>Karine Frost</i> i „Trolddom“, tragisk Skuespil af P. V. Jacobsen, 1° 19/11 1847.
4/3 1848	2/1 1862	(20)	<i>Ninon</i> i „Ninon“, Skuespil af Hertz, 1° 4/3 1848.
5/3 1848	27/4 1855	(65)	<i>Lisbeth</i> i „En Søndag paa Amager“, Vaudeville af Johanne Luise Heiberg, 1° 5/3 1848.
15/5 1848	16/3 1850	(27)	<i>Johanne</i> i „Eventyr paa Fodrejsen“, Vaudeville-Komædie af C. Hostrup, Musiken komp. og arrang. af C. J. Hansen, 1° 15/5 1848.
13/10 1848	4/9 1849	(8)	<i>Gudrun</i> i „Kjartan og Gudrun“, Tragedie af Oehlenschläger, 1° 13/10 1848.
8/11 1848	24/1 1849	(6)	<i>Vilhelmine</i> i „Valgerda“, Lystspil af J. L. Heiberg, 1° 5/2 1847.
18/12 1848	14/1 1849	(8)	<i>En Valkyrie</i> i „Kunstens Dannevirke“, Forspil ved Teatrets Hundredaarsdag, af H. C. Andersen, Musiken ved Rung, 1° 18/12 1848.
16/2 1849	4/3 1849	(6)	<i>Karen</i> i „Tonni gaar i Krigen“, Komædie med Sang af C. Bros- bøll, 1° 16/2 1849.
27/3 1849	18/10 1849	(7)	<i>Corinna</i> i „Puf, eller Verden vil bedrages“, Lystspil af Scribe, overs. N. C. L. Abrahams, 1° 27/3 1849.
26/4 1849	9/3 1850	(13)	<i>Johanna</i> i „Søstrene paa Kinnekullen“, dramatisk Eventyr af Hauch, Musiken af Rung, 1° 26/4 1849.
12/5 1849	4/5 1856	(44)	<i>Margrethe</i> i „Abekatten“, Vaudeville af Johanne Luise Heiberg, 1° 12/5 1849.
26/6 1849	20/3 1863	(31)	<i>Emilie</i> i „Herr og Fru Møller“, Lystspil af Bayard, bearb. af F. L. Høedt, 1° SF. 20/6 1849.
1/9 1849	25/4 1860	(24)	<i>Celia</i> i „Livet i Skoven“, romantisk Lystspil af Shakespeare, bearb. af Sille Beyer, 1° 1/9 1849.
1/9 1849	20/4 1856	(48)	<i>Helen</i> i „Slægtningene“, Vaudeville af Henriette Nielsen, 1° 1/9 1849.

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
31/10 1849	24/2 1862	(19)	<i>Tonietta</i> i „Tonietta“, romantisk Lystspil af Hertz, 1° 31/10 1849.
14/2 1850	20/5 1864	(44)	<i>Lucretia</i> i „Den Vægelsindede“, Komedie af Holberg, 1° 7/7 1758.
15/3 1850	30/11 1850	(7)	<i>Jomfru Sigrid</i> i „Marsk Stig“, Tragedie af Hauch, 1° 15/3 1850.
13/5 1850	29/10 1850	(8)	<i>Lucie</i> i „En højere Dannelsesanstalt“, Vaudeville af Poul Chievitz og Ad. Recke, 1° 13/5 1850.
22/9 1850	21/5 1863	(45)	<i>Helena</i> i „Kongens Læge“, romantisk Lystspil af Shakespeare, bearb. af Sille Beyer, 1° 22/9 1850.
16/11 1850	19/12 1850	(5)	<i>Myrrha</i> i „Sardanapal“, Tragedie af Byron, overs. af Sille Beyer, 1° 16/11 1850.
1/1 1851	6/2 1851	(6)	<i>Valentine</i> i „Kærlighedens Forsyn“, Lystspil af Overskou, 1° 1/1 1851.
21/2 1851	22/12 1853	(17)	<i>Suleika</i> i „Scheik Hassan“, Lystspil af Hertz, 1° 21/2 1851.
26/3 1851	27/4 1851	(3)	<i>Zoe</i> i „Væringerne i Miklagaard“, Tragedie af Oehlenschläger, Musik af P. Jensen, 1° 17/11 1827.
1/5 1851	29/4 1864	(45)	<i>Marguerite</i> i „Dronning Marguerites Noveller“, Lystspil af Legouvé og Scribe, overs. af F. L. Hædt, 1° 1/5 1851.
25/9 1851	16/11 1851	(7)	<i>Thora</i> i „Lodsen“, Syngestykke, Musiken af H. Paulli, Texten af Poul Chievitz og Ad. Recke, 1° 25/9 1851.
14/11 1851	5/5 1852	(13)	<i>Ofelia</i> i „Hamlet“, Tragedie af Shakespeare, overs. af P. Foersom, 1° 12/5 1813.
5/1 1852	11/5 1861	(27)	<i>Grevinde d'Autreval</i> i „Kvindens Vaaben“, Lystspil af Scribe og Legouvet, overs. af F. L. Hædt, 1° 5/1 1852.
28/2 1852	21/5 1852	(8)	<i>Grethe</i> i „For ti Aar siden“, Lystspil af Andreas Buntzen, 1° 28/2 1852.
7/9 1852	23/5 1854	(6)	<i>Hortensia</i> i „Familien Riquebourg“, Drama af Scribe, overs. af J. L. Heiberg, 1° 30/12 1831.
30/3 1853	18/5 1853	(8)	<i>Therese</i> i „En Sommeraften“, Vaudeville af Johanne Luise Heiberg, 1° 30/3 1853.
18/9 1853	17/11 1853	(6)	<i>Prinsessen af Frankrig</i> i „Lovbud og Lovbrud“, Lystspil af Shakespeare, bearb. af Sille Beyer, 1° 18/9 1853.
24/11 1853	7/11 1854	(18)	<i>Ruth</i> i „Ruth“, Drama af Athalia Schwartz, 1° 24/11 1853.
7/1 1854	31/1 1854	(7)	<i>Hermione</i> i „Et Offer“, Skuespil af Hertz, 1° 7/1 1854.
13/11 1854	6/2 1860	(21)	<i>Fiorella</i> i „Den Yngste“, Lystspil af Hertz, 1° 13/11 1854.
11/1 1855	5/2 1855	(6)	<i>Zaineb</i> i „Et Eventyr i Ørkenen“, Drama af Hauch, 1° 11/1 1855.
14/2 1855	30/4 1855	(11)	<i>Prinsessen af Taranto</i> i „Prinsessen af Taranto“, Skuespil af Ida Nielsen, 1° 14/2 1855.
19/5 1855	10/2 1856	(10)	<i>Safa</i> i „Kvindelist“, Lystspil efter „Tusind og een Nat“ af en Anonym, 1° 19/5 1855.
10/10 1855	2/6 1864	(26)	<i>Elisabeth Munk</i> i „Elverhøj“, Skuespil af J. L. Heiberg, Musiken af Kuhlau, Dansen af Funck, 1° 6/11 1828.
16/4 1856	13/5 1856	(7)	<i>Estrella</i> i „Estrella“, romantisk Skuespil af Hertz, 1° 16/4 1856.

Første Gang:	Sidste Gang:	Antal Gange:	
5/6 1856	16/2 1864	(27)	<i>Mlle Hanna</i> : i „Tilfældet har Ret“, Lystspil af Goldoni, overs. af P. Th. Thielemann, 1 ^o 5/6 1856.
10/1 1860	11/2 1860	(4)	<i>Lady Macbeth</i> i „Macbeth“, Tragedie af Shakespeare, overs., efter Schillers Bearb., og indrettet af P. Foersom, Musiken af Weyse, 1 ^o 15/11 1817.
13/1 1861	16/2 1862	(11)	<i>Maria Stuart</i> i „Maria Stuart“, Tragedie af Schiller, overs. af Sille Beyer, (1 ^o 10/4 1817 i K. L. Rahbeks Overs.), 1 ^o 13/1 1861.
17/3 1861	12/4 1861	(4)	<i>Mathilde</i> i „En Hemmelighed“, Skuespil af Ida Nielsen, 1 ^o 17/3 1861.
27/11 1861	22/5 1864	(23)	<i>Fru Thomson</i> i „En Kurmetode“, Lystspil af Hertz, 1 ^o 27/11 1861.
21/3 1862	31/1 1863	(6)	<i>Elena</i> i „Slavinden af Kærlighed“, Lystspil af Lope de Vega, overs. og bearb. af Sille Beyer, 1 ^o 21/3 1862.
15/10 1862	20/1 1863	(5)	<i>Thusnelda</i> i „Fægteren fra Ravenna“, Skuespil af Fr. Halm, overs. af H. P. Holst, 1 ^o 15/10 1862.
12/2 1864	7/3 1864	(4)	<i>Donna Beatrice</i> i „Spøg ikke dermed“, Lystspil af Calderón, frit bearb. af Benedicte Arnesen Kall, 1 ^o 12/2 1864.

BILLEDFORTEGNELSE

I. B I N D

- Johanne Luise Heiberg. Efter Maleri af E. Bærentzen 1841 (Thorvaldsens Museum og Teatermuseet). Omslag.
- Johanne Luise Heiberg. Efter Elfenbensmedaillon af S. Seidelin Winther 1842—45 (Frederiksborg). Over for Titelbladet.
- Faksimile af Billet til H. C. Andersen 21. April 1833 (i hans Stambog i Det kgl. Bibliotek). Side 24.

II. B I N D

- Johanne Luise Heiberg. Efter Maleri (Brystbillede) af W. Marstrand 1858 (deponeret paa Aarhus Museum af Statens Museum for Kunst); Forstudie til det i Vinteren 1858—59 fuldførte Billede (Frederiksborg). Omslag.
- Johanne Luise Heiberg. Efter Gipsafstøbning (Aarhus Museum) af H. W. Bissens Statue 1861. Over for Titelbladet.
- Faksimile af Brev til Henrik Ibsen 25. April 1871 (Teatermuseet). Foran Side 77.

FORKORTELSER

- Adr. = „Adresseavisen“.
- Anna Poulsen = Anna Poulsen: „En Skuespillers Liv. Minder om et Samliv med Emil Poulsen“ (1925).
- Aumont = Aumont og Collin: „Det danske Nationalteater 1748—1889“ (1896—99).
- BH. = Bakkehusets Samlinger, deponeret i Frederiksberg Kommunebibliotek.
- Biog. Leks. = „Dansk biografisk Leksikon“, redigeret af Povl Engelstoft og Svend Dahl (1933—43).
- Bjørnson = „Bjørnstjerne Bjørnsons Brevveksling med Danske 1875—1910“ I—III (1953), ved Ø. Anker, Fr. Bull og T. Nielsen.
- B. og A. = „Breve og Aktsykker vedrørende J. L. Heiberg“ I—V, ved Morten Borup (1946 ff.).
- Breve Skuesp. = Robert Neiiendam: „Breve fra danske Skuespillere og Skuespillerinder“ I—II (1911—12).
- Brytnings-år = Bjørnstjerne Bjørnson: „Brytnings-år. Breve fra årene 1871—78“, utg. av H. Koht I—II (1921).
- Collin = Collinske Brevsamling i Det kgl. Bibliotek.
- DkT. = Det kongelige Teater.
- Et Liv, 1. Udg. = „Et Liv, gjenoplevet i Erindringen“, 1. Udgave, ved A. D. Jørgensen I—IV (1891—92).
- Et Liv = Johanne Luise Heiberg: „Et Liv, gjenoplevet i Erindringen“, 4. Udgave, ved Aage Friis, Elisabeth Hude, Robert Neiiendam og Just Rahbek I—IV (1944).
- Fru Heib. Ark. = Johanne Luise Heibergs Arkiv i Rigsarkivet.
- Gro-tid = Bjørnstjerne Bjørnson: „Gro-tid. Breve fra årene 1857—70“, utg. av H. Koht I—II (1912).
- HD. = Henrik Hertz' Dagbøger i NkS. 3179, 4°, I—II.
- Heib. Ark. = Johan Ludvig Heibergs Arkiv i Rigsarkivet.
- Heib. Fam. br. = „Heibergske Familiebreve“, ved Morten Borup (1943).
- Heib. Hjem = „Fra det Heibergske Hjem“, ved Aage Friis (1940).
- Hundraårsutg. = Henrik Ibsen: „Samlede verker. Hundreårsutg.“ ved Francis Bull, Halvdan Koht og Didrik Arup Seip (1928—).
- J. L. Heiberg = Morten Borup: „Johan Ludvig Heiberg“ I—III (1947—49).
- Josepha Martensen = „H. L. Martensen i sit Hjem“ af Josepha Martensen (1918).
- Julie Sødning = Julie Weber Sødning: „Erindringer“ (ved M. F. Sødning). Ny Udg. ved Elisabeth Hude (1951).
- KB. = Det kgl. Bibliotek.
- Krieger = „Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger. En Samling Breve“ I—II, udg. af Aage Friis og P. Munch (1914—15).
- Kriegers Dagbøger = „A. F. Kriegers Dagbøger 1848—80“ I—VIII, udg. af Elise Koppel, Aage Friis og P. Munch, m. Oplysninger etc. ved C. O. Bøggild-Andersen og C. Rise Hansen (1920—43).
- LA. = Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.
- Meldahl = Helga Stemann: „F. Meldahl og hans Venner“ I—VI (1926—32).
- Mit Livs Eventyr = H. C. Andersen: „Mit Livs Eventyr“. Revideret Tekstudgave ved H. Topsøe-Jensen I—II (1951).
- M. og B. XXX = „Breve fra Magdalene Thoresen 1855—1901“ i „Memoirer og Breve“, udg. af Clausen og Rist XXX (1919).
- Neiiendam = Robert Neiiendam: „Det kongelige Teaters Historie 1874—1922“ I—V (1921—30).
- NkS. = „Ny kgl. Samling“ i Det kgl. Bibliotek.
- Orig. = Originalen.

-
- Overskou = Th. Overskou og Edgar Collin: „Den danske Skueplads“ I—VII (1854—76).
P. A. Heib. og Th. G. = Johanne Luise Heiberg: „Peter Andreas Heiberg og Thomasine Gyl-
lembourg“, 4. Udg. I—II (1947) ved Aage Friis og Just Rahbek.
Pht. = „Dansk Personalhistorisk Tidsskrift“.
RA. = Rigsarkivet.
SF. = Sommerforestilling paa DkT.
TM. = Teatermuseet.
UB. = Universitetsbiblioteket.
Oehl. = Adam Oehlenschlägers Poetiske Skrifter, udg. af F. L. Liebenberg I—XXXII (1857-62).

R E T T E L S E R :

- I. 96, 15. ca. 23. November, læs: ca. 24. November.
I. 220, 24. Vogel, læs: Hegel.

